

HD WIDENER

HW ME86 D

Hel 2108.390
A

Harvard College
Library

The Gift of

LUCIUS NATHAN LITTAUER

Class of 1878

IN MEMORY OF HIS FATHER

NATHAN LITTAUER

FROM THE LIBRARY OF
EPHRAIM DEINARD

Heb. 2108.390

A

R A S C H I I

(SALOMONIS ISAACI)S)

HARVARD COLLEGE LIBRARY
GIFT OF
LUCIUS N. LITTAUER
1930

IN PENTATEUCHUM COMMENTARIUS.

E CODD. MANUSCRIPTIS ATQUE EDITIS,
AUCTORIS IN TALMUD COMMENTARIIS, FONTEBUSQUE PRAETEREA
OPTIMIS

CRITICE PRIMUM EDIDIT ET AUXIT

FONTIUM INDICES LOCUPLETES VARIASQUE OBSERVATIONES

ADIECIT

A. BERLINER.

BEROLINI

SUMPTIBUS EDITORIS

1866.

שמות הספרים אשר מובאים בפירושי זכור לאברהם*.)

חוחם תכנית לר"א זרעו.
 שור על התורה להר"י צעל הסורים.
 *יוסף דעת להר"י זן ישכר.
 יפה תואר על ז"ר להר"ש יפה.
 *יריעות שלמה של הגאון מהרש"ל.
 *לבוש האורה של הגאון מהר"י יפה.
 לחם ושמלה על ת"א להר"ב צערקאוויץ.
 מאיר עין פירוט על ספרי לר"מ איש שלום.
 *מדחי להר"א מחמי.
 מיני תרומה של הגאון ר"י זרלן.
 מכלל יופי לר"ש זן מנך.
 מנחת שי להר"ש זרלי.
 מחברת מנחם זן סרוק.
 מחברת הערוך לר"ש סרוק.
 מעשה אפר לר"א זרלן.
 מקראות גדולות דפוס אמסטער.
 מקרי דרדקי משנת רמ"ח.
 *משכיל לדוד לר"ד פלדו.
 משנה למלך ושאר נושאי כ"ב.
 מתורגמן להר"א אשכנזי.
 *נחלת יעקב להר"י אשכנזי.
 נטעי נעמנים להר"א גייגה.
 נימוקים של הר"י מטרלני.
 סמ"ג של הר"מ מקולי.
 *ספר הזכרן להר"א זרלן.
 *עמר נקא להר"ע זרלן.
 עפר יעקב להר"י זרלן.
 פירוש ראש"ד על
 פירוש ר"י זכור של
 פירוש הר"ק על

אבן עזרא על התורה.
 אברבנאל פירושו על המונט ומסר ישועת נתיסו.
 אהב גר על ת"א לר' גדלי.
 אוצר השרשים ומכלל לרד"ק.
 *באר רחובות לר"א חויערנבך.
 בחיי על התורה.
 ביאור של חוונט נח"ש לרמזמ"ן.
 ביאור לתלמוד להר"י היינענאקן. (**)
 *ביאורים של מהר"ן.
 *ביאורים של מהר"י איסקלן.
 בית נתן של הרב ר' נתן קורווייל.
 ברכת הובה לר"ש קיידנוב.
 *גור אריה של הגאון מהר"ל מפראג.
 *דבק טוב לר"ש אשענצורג.
 *דברי דוד של הגאון פורי זהב.
 דברי קהלת לר"ז גייגה.
 דעת זקנים כולל פירושי צעלי התוספות ופירוט
 מנחת יהודה לר' יהודה זר אליעזר.
 *דקדוקי רש"י דפוס ריווח משנת ש"כ.
 הבנת המקרא לר"ו"ה.
 הדר זקנים כולל פירושי צעלי התוספות ופירוט
 ר"א"ש.
 הכתב והקבלה להרב רי"ץ מעקלענצורג.
 המשתדל לר' גדלי.
 העתקת רש"י מר"ל דוקעט.
 התורה והמצוה על ת"כ לר"מ מלזיס.
 זע אפרים על המיקתח להר"ס.
 חדושי הלכות ואגרות למהרש"א.
 חוקני להרב חזקיה זר מנטו.
 *חלקי אבנים להר"ד לידא.

(*) הספרים אשר הם פירושים על פירוט רש"י עלמו ליינמי ע"י עמתי לפני שנים
 (***) לפניו היה פירוט רש"י דפוס משנת ש"ח.
 (***) אחד מנגלי מסדר ומכר הספר במזרח צנח רס"ו.

- *פירושים להר"א אלרזי להר"י קניזל להר"ס
 אלמוטנינו ולהר"י אלזילדא.
 מסיקתא זוטרתא לר' טוביה.
 פענח רזא לר"י הלוי צר יהודא.
 פישנדתא להר"א גייגר.
 קרבן אדרן על ת"כ.
 *צידה לדרך להר"ל איילנבורג.
 רמב"ן דפוס ליסבאנע נשנת ארמ"ס.
 רשב"ם על דפוס וגס, כ"י.
 שמע שלמה להר"ס אלגאזי.
 *שם אפרים להר"ז מרגליות.
- *שפתו חכמים להר"ס זאס.
 תבואת הארץ להר"י טווארץ.
 תוספות על התלמוד.
 תוספת י"ש על הגאון ר"ט העללר.
 *תפארת יוסף להר"י סג"ל על זכאסית שנות
 ויקרא.
 תשובות דונס זן לזרט.
 תשובות להר"י ששח (ריצ"ט).
 תשובות רשב"א (ר' שלמה זן אדמת).
 תשובות מהר"ם אלשקר.
 תשובות רשב"ץ (ר' שמועון זן לונס דוראן).

ואלה ספרים כ"י היו לפני, מעקד הספרים אשר במינבען:

- מדרש בראשית רבה ובמדבר רבה (נומנעך 97) פירוש ר"י זכור טור על התורה (נומנעך 52).
 נשנת קנ"ט.
 מדרש דברים רבה ומדרש קינות (נומנעך 239).
 פירוש רמב"ן (נומנעך 168).
 פירוש רמב"ן (נומנעך 108).
 פירוש רד"ק על זכאסית (נומנעך 28).
 פשטים מר"י ווינא (נומנעך 28).

בראשית.

א 1. בראשית ח) אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם
 שהיא מצוה ראשונה שנצטוו א ישראל² ומה טעם פתח בבראשית משום ג) כה מעשיו הגיד
 לעמו לתת להם נחלת גוים שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסמים אתם שכבשתם¹ ארצות
 שבעה גוים הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו וברצונו
 נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו: בראשית ברא. אין המקרא הזה אומר אלא דרשני
 כמו שדרשוהו רבותינו ג) בשביל התורה שנקראת ד) ראשית דרכו ו) ובשביל ישראל שנקראו ו) ראשית
 תבואתה^ה ואם באת¹ לפרשו כמשומו כך פרשהו בראשית בריאת שמים וארץ והארץ היתה תהו
 ובהו וחשך ויאמר אלהים יהי אור. ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה לוטר שאלו קדמו שאם
 בא להורות כך היה לו לכתוב בראשונה ברא את השמים וגו' שאין לך ראשית במקרא שאינו
 דבוק לתיבה של אחריו כמו ז) בראשית ממלכת יהוקים ח) ראשית ממלכתו ט) ראשית דנגד אף
 כאן אתה אומר בראשית ברא אלהים וגומר כמו בראשית ברוא ודומה לו י) תחלת דבר ה' בהושע
 כלומר תחלת דבורו של הקב"ה בהושע ויאמר ה' אל הושע וגו'. ואיך להורות בא שאלו תחלה
 נבראו ופירושו בראשית הכל ברא אלו ויש לך מקראות שמקצרים לשונם וממעטים תיבה אחת,
 כמו יב) כי לא סגר דלתי בטני ולא פירש מי הסוגר, וכמו יג) ישא את חיל דמשק ולא פירש מי
 ישאנו, וכמו יד) אם יחרוש בבקרים, ולא פירש אם יחרוש אדם בבקרים, וכמו יו) מגיד מראשית
 אחרית ולא פירש מגיד מראשית דבר אחרית דבר. אם כן תמה על עצמך שהרי המים קדמו
 שהרי בתיב ורוח אלהים מרחפת על פני המים ועדיין לא גלה המקרא בריאת המים מתי היתה
 הא למדת שקדמו המים לארץ. ועוד שהשמים טו) מאש ומים נבראו על כרחך לא לימד המקרא
 סדר המוקדמים והמאוחרים כלום: ברא אלהים. טז) ולא נאמר ברא ה' שבתחלה עלה במחשבה
 לבראתו במדת הדין ראה שאין העולם מתקיים הקדים מדת החמים ושתפה למדת הדין היינו דכתיב
 יז) ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים: 2. תהו ובהו. תהו לשון תמה ושטמון שאדם תוהא
 ומשתומם על בהו שבה: תהו. אשמודדי"שן בל¹: בהו. לשון יס) רקות וצדו: על פני תהום.
 על פני המים שעל הארץ: ורוח אלהים מרחפת. יט) כסא הכבוד עומד באויר ומרחף על פני
 המים

א ח) ע' בלקוים אשכ בסוף הספר: ג) החלים ק"ח: ג) צ"ר: ד) מעלי ח': ה) צ"ר לפי ל' הילקוט ויילקוט יכמיה
 ג' בשם התנאים: ו) יכמיה: ז) אשכ כ"ו: ח) בנלשית י': ט) דברים י"ח: י) הוטע ח': יא) ח"ב ב': יב) ישעיה
 ח': יג) עמוס ו': יד) ישעיה מ"ו: טו) לקמן פסוק ח': טז) ע' צ"ר סוף פ' י"ג: יז) בנלשית: יח) יס) ע' ח"ל: יט) ע'
 בלקוים:

זכור לאברהם

א א¹ שנלמנו בה. ד"י: שנלמנו בני. מ"י: ב'ולמה התחיל ונבראשית. צילק' פ' צל: ג' שכנשתם לכם. דנמ':
 ג'לשון הכתוב צירמיה כ"ו: ה'עד הנה מודע סכמיה. כעמ"ר ל"ג: ו'לדעו כפשוטו כך דרסו.
 כ"ל: תימה על הדבר כיע"ח: תהו לשון תהי תמה ושטמון כלום תוהא ונשתומם על תהו טכס
 ת'. כ"ס: ת' ל'ל תופסת מעתיק הוא ולא נפי כש"י ילל הפירוש: ו'ולדות. כ"ע:

1 Estordison (ליד נעטינגוב):

(ט) חסר ו'יו כתיב על שהוא יום מארה ליפול אסכרא בתינוקות הוא ששנינו מל) ברביעי היו מתענים על אסכרה שלא תפול בתינוקות: להבדיל בין היום ובין הלילה. משנגז האור הראשון אבל ^{יב} בשבעת ימי בראשית שמשו האור והחשך ^{יג} הראשונים יחד בין ביום ובין בלילה: והיו לאותות. (נד) כשהמאורות לוקח סימן רע הוא לעולם שנאמר (נג) ^{יד} מאותות השמים אל תחתו בעשותכם רצון הקב"ה אין אתם צריכין לדאג מן הפורענות ^{יז}: ולטועדים. על שם העתיד שעתידים ישראל להצטוות על המתעדות והם נמנים למולד הלכנה: ולימים. שמוש החמה חצי יום ושמש הלכנה חצי יום שלם: ושנים. לסוף שס"ה ימים יגמרו מהלכתם כ"ב מזלות המסרתים אותם והיא שנה ^{יח} החורים ומתחילים פעם שנייה לסבב בנלגל כמהלכן הראשון: 15. והיו למאורות. עוד זאת ישמשו שיאירו לעולם: 16. המאורות הגדולים ונ' (נד) ^{יט} שנים נבראו ונתמעטה הלכנה על שקטרגה ואמרה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד: ואת הכוכבים. (נה) על ידי שמיעש את הלכנה הרבה צבאיה להפסי דעתה: 20. נפ ש חיה. שיהא ^כ לבה חיות: שרץ. ^{כא} כל דבר חי שאינו נבה מן הארץ קרוי שרץ: ^{כב} בעוף. כגון זבובים: בשקצים. כגון נמלים ^{כג} וחיפושיים ותולעים: ^{כד} בבריות. כגון חולד ועכבר חומט וכיוצא בהם וכל הדגים: 21. התנינים. דגים גדולים שבים. ובדברי אגדה (נו) הוא לזיתן ובן זוגו שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם: נפש חיה. נפש שיש בה חיות: 22. ויברך אותם. לפי שמחסרים אותם וצדין מהם ואוכלין אותם והצרכו לברכה ואף החיות ^{כז} והצרכו לברכה אלא מפני הגחש שעתיד לקללה לכך לא ברכן שלא היא הוא בכלל: פרו. ^{כח} לפי כלומר עשו פירות: ^{כט} (ורבו. אם לא אמר אלא פרו היה אחד מוליד אחד ולא יותר ובא ורבו שאחד מוליד הרבה): 24. תוצא הארץ. הוא שפירשתי (מ) שהכל נברא מיום ראשון ולא הצרכו להוציאם: נפש חיה. שיש בה חיות: ורמש. הם שרצים שהם נמוכים ורומשים על הארץ נראים כאלו נגורים שאין הלוכח ניכר. כל לשון רמש ושרץ בלשוננו קונמו'ברישי בל': 25. ויעש. (מח) תקנם ^ל בצביונם ובקומתן: 26. נעשה אדם. (נט) ענותותו של הקב"ה למדנו מכאן לפי שהאדם ברמות המלאכים ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהם וכשהוא דן את המלכים הוא נמלך בפמליא שלו (ס) שכן מציינו כאחאב שאמר לו מיכה (נא) ראיתי את ה' יושב על כסא וכל צבא השמים ^{נב} עומד עליו מימינו ומשמאלו וכי יש ימין ומשמאל לפניו אלא אלו מימינים ליכות ואלו משמאלין

(ח) יכוס' סעניס ס"ד מ' סופים ס' י"ז: (מח) סעניס כ"ז: (מז) ע' סוכה כ"ט מכילתא ס' צ"א: (מג) יכמיס י': (מד) חולין ס"ב: (מה) צ"ר: (מו) צ"ב ע"ג: (מז) לנזיל ס' י"ד: (מח) חולין ס' כ"ה י"א ע"ש ונכס"י: (מט) ע' צ"כ סקדוקין ל"ח צ' ונ"ג מהכס"ל ס"ס: (נ) סמחו' ס' שמוס: (נא) מלכים א' כ"ב:

הקצ"ה צברצוביא למה חמר למינהו צבילנות. צבילנות נאמר למינהו עושה פרי למינו אצל צדעים לא נאמר צבאחס למינו אצל צבילתחס נאמר מוציע זרע למינהו. ועוד קל ומוצר ומהו צבילנות סהן דרכן ללאת צברצוביא. סהרי גדולין הן וענפיהן מרובין ואין לחיין לגלל רלוסיס ותכופים כי אם מנפוזין. חמר הקצ"ה למינהו. שילא כל חילן צעלמו צמקו ומצברו ציהא לו היכר. חנו. סרצים חנו ודרכנו ללאת תכופין ונעורצבים ואם חין צהרסיס ללאת כל עסצ לצד כרי חין ניכרין זה מזה. על חמת כנה וכנה מיד כל אחד ואחד ילא למינו: ^{יז} צששת. כ"ע וע' צלקוטיס: ^{יח} הרלשטויס זה ציוס זה צבילה. כילס"ר ד"ב וכן צרנ' וצנז': ^{יט} ונאחמות. כ"ל: ^כ חל דרך הגויס חל תלמדו. לעשות כמעטיהס ונשתעשו רלזו מלותות הסמים חל תחתו: ^{כא} וחכריס—הרלשון ל' ד"ל ול' צכ"י וצד"י החסריס: ^{כב} תכ"ז הגדוליס. דעשעע עניהס גדוליס וכתיב הקטן. חמרה ירח לפני הקצ"ה צרונז סל עולס וג': ^{כג} ססה. כ"לס"ר (וכן צסס' כ"ח): ^{כד} סרץ לס' רוחס וענעו ועיני כרלס וחין צהמס וציהס הגצוהין מן חרץ צכלל סרץ *ספסיס כ"ד צ' וע"ע *ויקרא י"א וגס תהליס מ"ה ומכות פ"ח צ': ^{כז} צכ"ל ל"ב ועוף יעוסף כגון צצויס צטרלס כגון נמליס וכ': ^{כח} חישקצבוטי *ויקרא י"א מ"צ וחולין ס"ג צ' וע' ע"ז כ"ח צ' וצ' כענן קרוקיס: ^{כט} וצמיות (צצרות ל') כיל"ס: ^ל חיו רביכות. כל"ס"כ: ^{לא} ורצו—הרצס ל' צכ"י רז"י: ^{לב} לצצויין צקומתן. צכ"י: ^{לג} כ"ל וצכ"י חנוס' עומדיס על ימינו וסמלנו וסח ססוק

משמאלין לחובה. וכן (ב) בנזרת עירין פתגמא ל^ב ובמאמר קדישין שאלתא אף כאן בפמליא שלו נטל רשות אמר להם יש בעליונים כדמותי אם אין כדמותי בתחתונים הרי יש קנאה במעשה בראשית: ²⁷ נעשה אדם. (ג) אע"פ שלא סיעוהו ביצירתו ויש מקום למינים לרדות לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת עונה שיהא הגדול נמלך ונטל רשות מן הקטן. ואם כתב אעשה אדם לא למנוי שיהא מדבר עם בית דינו אלא עם עצמו ותשובת המינים כתב בצדו ויברא את האדם ולא כתב ויבראו: בצלמנו. בדפוס שלנו: כדמותנו. להבין ולהשכיל: וירדו בדגת הים. יש בלשון הזה לשון ירדיו ולשון ירידה (ד) זכה ורדה בחיות ובבהמות לא זכה נעשה ירד לפניהם והחיה מושלת בו: 27. ויברא אלהים את האדם בצלמו. בדפוס העשוי לו שהכל נברא במאמר והוא נברא בידים שנאמר (ה) ותשת עלי כפכה נעשה בחותם כמטבע העשויה על ידי ²⁸ רושם שקורין קוין בלעז¹ וכן הוא אומר (ו) תתהפך כחומר חותם: בצלם אלהים ברא אותו. פירש לך שאותו צלם המתוקן לו צלם דיוקן ויצרו הוא: זכר ונקבה ברא אותם. ולהלן הוא אומר (ז) ויקח אחת מצלעותיו וגו' מדרש אנדה (ח) שבראו שני פרצופים כבריאה ראשונה ואחר כך חלקו. ופשוטו של מקרא כאן הודיעך שנבראו שניהם בששי ולא פי' לך כיצד ברייתן ופירש לך (ט) במקום אחר: 28. וכבשה. (ס) חסר וי'ו ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יצאנית ועוד (סא) ²⁹ ללמדך שהאיש שדרכו לכבוש מצווה על פריה ורביה ולא האשה: 29. לכם יהיה לאבלה ולכל חית הארץ. (סב) השוה להם בהמות וחיות למאכל ולא ³⁰ הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר אך כל ירק עשב יאכלו יחד כלם וכשכאו בני נח התיר להם בשר שנאמר כל רמש אשר הוא חי וגו' כירק עשב שהתרתו לאדם הראשון נתתי לכם את כל: 31. יום הששי. (סג) ³¹ הוסיף ה' בששי בגמר מעשה בראשית לומר שהתנה עמם על מנת שיקבלו עליהם ישראל חמשה חומשי תורה. (סד) דבר אחר יום הששי כלם תלדים ועומדים עד יום הששי הוא י' בסוין:

ב 2. *ויכל אלהים ביום השביעי. (ח) ר' שמעון אומר בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקודש הקב"ה שיודע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוט השערה ונראה כאלו כלה בו ביום². ד"א מה היה העולם חסר? מנוחה, כלתה ונגמרה המלאכה: 3. ויברך. ויקדיש. (ז) ברבו במן שכל ימות השבוע יורד להם עמר לגלגלת ובששי לחם משנה וקדשו במן שלא ירד כלל בשבת והמקרא כתוב על העתיד: אשר ברא אלהים לעשות. (ג) המלאכה שהותה ראויה לעשות בשבת כפל ועשאה בששי. כמר שמפורש בכ"ר: 4. אלה. האמורים למעלה

(ב) דהילכ ד' (ג) ע' ז"ר סנהדרין ל"ח ז': (ד) ז"ר: (ה) תהלים קל"ט: (ו) חזון ל"ח: (ז) זכאשית ז': (ח) עיובין י"ח: (ט) זכאשית ז' ח': (ס) ז"ר: (סא) קדושין ל"ה: (סב) סנהדרין כ"ט ז': (סג) תמוז: (סד) שנת ש"ח. ע"ז ג': (ה) ז"ר: (ז) ע"ז ג' ז"ר וע"ג "שמות כ' י"ח: (ג) ע"ז ז"ר:

זכ"ה ז' ז' י"ח: ל^ב ונאמר. כך היא ה' צפסוק שלפנינו: ²⁷ נעשה אדם נפעל עומד כמו יעושת כל נעשה ארץ. צמיי צמס רש"י: ²⁸ רושמה. מותם הנעצב שקורין קויין * גימין כ': ²⁹ דרכו לכבש את הארץ מבלגמיה ואין לרבה וכו' וכיון דלא קריין צה וכבשוה לא קריין צה פרו ורצו: ³⁰ לא הוה צה צה צחיליה דכתיב הנה נתתי לכם את כל עשב וגו' לכם ולחית נחתי העשבים והאילנות ואת כל ירק עשב לאכלה וכל חית הארץ וכל הבהמה נכנסה לטעם: שהפקתי לכם לאכלה לכול נחתי לכם ועשיתי ויהי כל אפילו בהמות לחיות: ³¹ ה' הששי יתירה ככתבה צמיק מנעשה זכאשית לררשה זו והכי משמע ויהי ערב ויהי צוקר יום הששי של ששה צמיון שעתידין ישראל לקבל התורה: יום הששי מלי שנה דכתיב ה' ציום גמר מנעשה זכאשית: ונלמד שהתנה וכו' הששי משמע הששי המיוחד צמיקוס חסר כדלונרי' צעלמח היך המיוונת אף כלן ויהי ערב של גמר זכאשית תלוי ציום הששי והוא ו' צמיון שנתנה צו תורה ארצו דה' דריש ציה נמי הא:

ב *ויכל לשון סמוד כמו נכספה וגם כלתה נפשי כשראה צעציעי ציניו כל ששת יוני זכאשית הגון ואלה לו ואלה לעולם היא הוכשר וסמוד צעציעי ותרגו ירושלמי מתרגו ויכל אלהים ומניד ד'. כ"צ כ"ל: ² וז"ל ויכל וממד כמו נכספה וגם כלתה נפשי וממד צו מכל אשר זכא. כ"ס: אלה עד

למעלה: תולדות השמים והארץ כהבראם ביום עשות ה'. למדך שכלם נבראו בראשון.
 דבר אחר (ד) בהבראם בה' בראם שג' (ה) ביה ה' צור עולמים בב' אותיות הללו של השם יצר
 שני עולמים ולמדך כאן שהעולם הזה נברא בה'א רמז' שירדו למטה לראות שחת כה'א זאת
 שסתומה' מכל צדדים' ופתחה למטה לרדת דרך שם: 5. טרם יהיה בארץ. כל טרם
 שבמקרא לשון (ו) עד לא הוא ואינו לשון קודם ואינו נפעל לוטר הטרים כאשר יאמר הקדים
 זה מוכיח ועוד אחר (ז) כי טרם תיראון עדיין לא תראון. ואף זה תפרש עדיין לא היה בארץ
 כשנגמרה בריאת העולם בששי קודם שנברא אדם, וכל עשב השדה טרם יצמח עדיין לא
 צמח ובג' שכתוב תוצא הארץ (ח) על פתח קרקע עמדו 'עד יום ששי: כי לא המטיר. (ט) ומה
 מעם לא המטיר לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים וכשנבא
 אדם וירע שהם צורך לעולם התפלל עליהן וירדו וצמחו האילנות והרשאים: ה' אלהים. ה'
 הוא שמו, אלהים שהוא שלישי ושופט על כל וכן פירושו זה בכל מקום לפי פשוטו ה' שהוא
 אלהים: 6. ואד יעלה. לענין בריאתו של אדם העלה התהום והשקה עננים לשרות העפר
 ונברא אדם (י) כנבל זה שנותן מים ואח"כ לש את העיסה אף כאן והשקה ואח"כ וייצר:
 7. וייצר. (יא) שתי יצירות יצירה לעולם הזה ויצירה לתחית המתים אבל בבהמה שאינה
 עומדת לדין לא נכתב ביצירתה שני ויריין: עפר מן האדמה. (יב) צבר עפרו מכל האדמה מארבע
 רוחות (יג) שכל מקום שימות שם תהא קולטתו לקבורה. (יד) ד"א נטל עפרו ממקום שנאמר בו
 (טו) מנחם אדמה תעשה לי הלאו תהיה לו כפרה ויוכל לעמוד: ויפח באפיו. (טז) עשאו מן
 התחתונים ומן העליונים גוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים לפי שביום ראשון נבראו שמים
 וארץ. בשני ברא רקיע לעליונים. בשלישי תראה היבשה לתחתונים. ברביעי ברא מאורות לעליונים.
 בחמישי ישרצו המים לתחתונים. החקק הששי לבראות בו בעליונים ובתחתונים ואם לאו יש
 קנאה במעשה בראשית שיהיו אלו רבים על אלו. בבריאת יום אחד: לנפש חיה. אף בהמה
 ודוה נקראו נפש חיה אך זו של אדם חיה שנכולן שנתוסף בו דעה ודבור: 8. מקדם. במרחו
 של ערן נטע את הגן. ואם תאמר הרי כבר כתב ויברא את האדם וגו'. ראיתי בברייתא של
 ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי מליב טרות ^ב שהתורה נדרשת חו אחת מהן כלל שלאחריו
 מעשה הוא פרטו של ראשון ויברא את האדם זהו כלל סתם בריאתו מתיכן וסתם מעשיו חזר
 ופירש וייצר ה' אלהים וגו' ויצמח לו גן ערן ויניחהו בגן ערן ויפל עליו תרדמה השומע סבור
 שהוא מעשה אחר ואינו אלא פרטו של ראשון וכן (ח) אצל הבהמה חזר וכתב ויצר ה' מן
 האדמה כל חית השדה כרי לפרש ויבא אל האדם לקרות שם וללמד על העופות שנבראו מן
 הרקק: 9. ויצמח. לענין הגן הכתוב מדבר: בתוך הגן. (י) באמצע: 11. פישון. (יט) הוא גילום
 נהר מצרים ועל שם שמימיו מתברכין ועולין ומשקין את הארץ נקרא פישון כמו (כ) ופשו פרשיו
 ד"א (כא) פישון שהוא מגדל פשתן שנאמר על מצרים (כב) וכבושו עובדי פשתים: (לג) ג' יחון
 שהיה הולך והומה והמייתו גדולה מאוד כמו (כג) כי ינח שמננה והולך והומה: 14. חדקל.
 (כד) שמימיו חדין וקלין. פרת ^ב. שמימיו פרין ורביץ ומברין את האדם: כוש ואשור. (כה) עדיין
 לא

(ד) ע' צ"כ יבועלתי מנינה פ"ב וע' נחמות כ"ע ז' (ה) יעשה כ"ו: (ו) כח"א וכן *שמואל ח' ג' ז': (ז) שמוט ע':
 (ח) מולין ס' ז': (ט) סס: (י) ע' צ"כ פי"ד: (יא) צ"כ: (יב) סנהד' ל"ט: (יג) שני"ח ע' י"ח תנח" ע' מקורי: (יד) צ"כ:
 (טו) שמוט כ': (טז) צ"כ ע' י"ב: (יז) ע' לקמן ע"י י"ט: (יח) כח"א: (יט) ע' זקוקים: (כ) ספקוק: (כא) ע' צ"כ: (כב) יעשה
 י"ט: (כג) שמוט כ"א: (כד) זכורות י"ה: (כה) ע' צ"כ: (כז) זכורות י"ב:

עד והארץ הד"א זכים' צ' ז"ד: ^א צ"כ רנו שכל המעים יורדין לשלול (פירסונו יורדים לקצר כי מי
 ימלט נשאו מייד שאלו): ^ב והנה שזין רגל ה"א וגנו לא ונקרי פתיחה חלא סלון דלנער הוא (י"ח)
 או זכירות' ונגילה פ"ח תורת הרשעים לא ה"ה לא ה"א שלום ולא ו"ח ש"לן פתיס: ^א ומתחיים
 למי נשמים כדמתיב כי לא הנוצרי עד שנברא חס זששי: ^א לעולם שבא. כ"ע וכן צ"כ: ^א וזין לשכס
 נקדם ל' הקדמה לומר שנטע הגן קודם ליכת ח"ס. כ"ס וגליון כ"י: ^א האגדה. כ"ס"י ד"ש. ג' יחון —
 האדם ל' צ"כ וד": ^א חדין. חרישין מיל וקלין לשקיל זמחזנים וטונים לשמית שזין ומכנידין את
 הגוף: ^א שגדל ורצה זלל ש"ס נער * זכורות י"ה ז':

כי טוב העץ. להיות כאלהים: וכי תאווה הוא לעינים. ^ה כמו שאמר לה ונסקהו עינים: ונחמד להשכיל. ^ו כמו שאמר לה יודעי טוב ורע: ותתן גם לאישה. ^ז שלא תמות היא ויחיה הוא וישא אחרת: גם. ^ט לרבות בהמה ויחיה: 7. ותפקחנה וגו'. לענין החכמה דבר הכתוב ולא לענין ראייה שמש וסוף המקרא מוכיח: וידעו כי עירטים הם. ^י אף הסומא יודע כשהוא ערום אלא מהו וידעו כי עירטים הם? מצוה אחת היתה בידם ונתערטלו הימנה: עלה תאנה: ^{יא} הוא העץ שאכלו ממנו בדבר שנתקללו בו נתקנו אבל שאר העצים מנעום מליטול ועליהם יב"מפני מה לא נתפסים העץ? שאין הקב"ה חפץ להונות בריה שלא יכלימה ויאמרו זהו שלקה העולם על ידו מדרש רבי תנחומאי: 8. וישמעו. יש מדרשי אגדה רבים וכבר סדרום רבותינו על מכונם בכ"ר ובשאר מדרשות ^{יב} ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המיישבת דברי המקרא דבר דבור על אפניו: וישמעו. מה שמעו שמעו את קול הקב"ה שהיה מתהלך בגן: לרוח היום. ^{יד} לאותו רוח שהשמש באה משם וזו היא מערבית שלפנות ערב חמה במערב והם סרחו ^{טו} בעשירית: 9. איכה. ^{טז} יודע היה היכן הוא אלא ליכנס עמו בדברים שלא ירא נהל להשיב אם יענישהו פתאום ^{יז} וכן בקן אמר לו ^{יח} אי הכל אחיד וכן בכלעם ^{יט} מי האנשים האלה עמך ליכנס עמם בדברים וכן בחזקה ^כ בשלוחי אויל מרודך: 11. מי הגיד לך. מאין לך לדעת מה בושת יש בעומד ערום: המן העץ. בתמיה: 12. אשר נתת עטדי. ^{כא} כנאן כמר בטובה ^{כב}: 13. השיאני. ^{כג} המעני כמו ^{כד} אל ישיא אתכם חזקה: 14. כי עשית זאת. ^{כה} מכאן שאין מהפכים בזכותו של מסית שאילו שאלו למה עשית זאת היה לו להשיב דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין? מכל הבהמה ומכל חית השרה. אם מבהמה נתקלל מחיה לא כל שכן העמידו רבותינו מדרש זה במסכת כהן בכורות ללמד שימי עיבורו של נחש שבע שנים: על נחך תלך. ^{כו} רגלים היו לו ונקצצו: 15. ואיכה אשית. ^{כז} אתה לא נתכוונת אלא שימות אדם כשיאכל הוא תחלה ותשא את הוה ולא באת לדבר אל הוה תחלה אלא לפי שהנשים קלות להתפתות ויודעות לפתות את בעליהן לפיכך ואיכה אשית: ישופך. ^{כח} יכתתך. כמו ^{כט} ואכות אותו ותרגומו ושפית יתיה: ואתה תשופנו עקב. לא ירא לך קומה ותשכנו בעקבו ואף משם תמתנו ולשון תשופנו כמו ^ל נשף בהם, כשהנחש בא לנשוך הוא נושף במין שריקה ולפי שהלשון נופל על הלשון כתיב לשון נשיפה בשניהם: 16. עצבונך. ^{לא} זה צער גידול בנים: והרנך. זה צער העבור: בעצב תלדי בנים. ^{לב} זה צער הלידה: ואל אישך תשוקתך. ^{לג} לחשמישי ואעפ"כ אין לך מצח לחובעו כפה אלא "הוא ימשל בך הכל ממנו ולא ממך: תשוקתך. תאוותך כמו ^{לד} נפש שוקקה: 17. ארורה האדמה בעבורך. ^{לד} מעלה לך דברים ארויים כגון זבובים פרושים וגמלים ^{לז} משל ליוצא לתרבות רעה והבריות מקללות שרים שינק מהם: 18. וקוץ ודרדר תצמיח לך. הארץ כשתזרעה מיני זרעים תצמיח

(ח) ע' ז"כ: (ט) ז"כ: (י) ז"כ: (יא) ע' סקה' ע' ז': (יב) ע' ז"כ סוף מ' ע"ו: (יג) ע' ו' עקד: (יד) ע' ז"כ: (טו) סקה' ל"ח: (טז) ע' ז"כ: (יז) ע"ג * מלכים כ' כ' וישעיה ל"ג צבס מנח': (יח) צלשית ל': (יט) צמדכ כ"ג: (כ) ישעיה ל"ט: (כא) ע"ז ה' ז': (כב) ז"כ: (כג) ז"ה ז' ל"ג: (כד) סקה' כ"ח: (כה) דף ח' וע"ג ז"כ: (כו) ע' ז"כ סוף ע': (כז) ע' ז"כ: (כח) * ליוז ע' פס' י"ז: (כט) דברים ט': (ל) ישעיה ט': (לא) עזובין ק' (לב) צבס: (לג) ישעיה כ"ט: (לד) ז"כ ע"ג יושל' כללים ע"ב:

זו אמר לה ראי שאין מיתה על הנעיה אף על האכילה לא תמותו * סקה' כ"ט: ^ה כמו שאמר לה ל' זכ"י: 'ומת הקצ"ה צלזמל סהוא מכה זו הוא מרפה גם צחך גם כמו וילת אש צניין וכתיב ואני חיה לה נאום ל' חמת אש סציב (וע' חוס' סס): אגדה הוא שבו היתה תקפה לאלם כהלשון ויעשו להם חגרות * צמחים כ"ח: 'ולטויל מיהס. כיל"ס: 'ומפני—תנחומא ל' כ"יע: ^ו ואני הנפסס לא צלתי וכ' הנקרא ושמענו דבר דבור על אפניו ומשמעו שמעו את קול וכ'. כ"ס וד"י: 'הצעל לפס ושמלה גרם "וי"א זכו" צמקוס "חו היא" ועמה הס שני הדיעות ממש כמו סהוא צ"צ: ^ה כחשעית. כ"י: צ"י סרמו. צלדקין ס"ח: ^ב ל' גנאי הוא שחולה הקללה צמחמו של מוקוס והיא עשאה לו לנזק: ^ה והוא ימשל בך. סהוא מושל לונו צפה תלות לצו והאשה צלז וצוטה להוליא צפה: ^ה כמו ונפשו שוקקה * יצמות ס"ז: ^ו מושל—מיהס

אח"כ. ט) דמו ודם זרעיותיו. ט) ד"א שעשה בו פ' פעמים הרבה שלא היה יודע מהיכן נפשו יוצאה: 11. ארור אתה מן הארמה. יותר ממה שנתקלה היא כבר (י) בעונה וגם בזה הוסיפה להטוא; אשר פצתה את פיה. לקחת את דמי אחיך וגו'. והנני מוסיף לה קללה פ' אצלך לא תסוף תת כחה: 12. נע ונד. אין לך רשות לדור במקום אחר: 13. גדול עוני מנשוא. יא) בחמיה אתה טוען עליונים ותחתונים ועוני אי אפשר לשטון: 15. לכן כל הורג קין. זה אחד מן המקראות שקצרו דבריהם ויזמו ולא פירשו, לכן כל הורג קין לשון גערה "כה יעשה לו כך וכך עונשו ולא פירש עונשו: שבעתים יקם. איני רוצה להנקם מקין עכשיו לסוף (יג) שבעה דורות אני נוקם נקמתי ממנו שיעמוד למך מבני בניו ויהרמו וסוף המקרא שאמר שבעתים יוקם והיא נקמת הכל מקין הא למרנו שתחלת מקרא לשון גערה היא שלא תהא בריה מויקח (יג) וכיצוא בו (יד) ויאמר דוד כל מכה יבוס יונע בצניור ויקרב אל השער ויכבשנו ואת העורים לו אבל דבר הכתוב ברמז כל מכה יבוס יונע בצניור ויקרב אל השער ויכבשנו ואת העורים וגו' וגם אותם יכה על אשר אמרו העור והפסח לא יבא דוד. אל תוך הבית הסכה את אלו אני אעשנו ראש ושר כאן קצר דבריו וכדברי הימים (טו) פירש יהיה לראש ולשר: וישם ה' לקין אות. טז) חקק לו אות משמנו במצחו: 16. ויצא קין. יצא בהכנעה (יז) כנוגב דעת העליונה: בארץ נוד. בארץ שכל הגולים נדים שם: קדמת עדן. שם גלה אביו כשגורש מגן עדן שנאמר וישכן מקדם לגן עדן את שמירת דרך מבוא הגן שיש למוד שהיה אדם שם (יח) ומצינו רוח מזרחית קולמת בכל מקום את הרוצחים שני (יט) אז יבריל משה וגו' מזרחה שמש. דבר אחר (כ) בארץ נוד כל מקום "שהולך היתה הארץ מזדעזעה תחתיו והבריות אומרים סורו מעליו זהו שהרג את אחיו: 17. ויהי קין בונה עיר ויקרא שם העיר לזכר בנו חנוך: 18. ועיר ירד ילד. יש מקום שהוא אומר בנבר הוליד ויש מקום שהוא אומר ילד שהלדיה משמשת שתי לשונות לידת האשה ניש'טרא בלעז' חריעת תולדות האיש אינו ידאר בלעז כשהוא אומר הוליד בלשון הפעיל מדבר בלידת האשה פלוגי הוליד את אשתו בן או בת כשהוא אומר ילד מדבר בזריעת האיש: 19. ויקח לו למך. לא היה לו לפרש כל זה אלא ללמדנו מסוף הענין שקיים הקב"ה הבטחתו שאמר שבעתים יוקם קין עמד למך לאחר שהוליד בניו ועשה דור שביעי והרג את קין זהו שאמר כי איש הרגתי לפצעי וגו': שתי נשים (כ) כך היה דרכן של דור המבול אחת לפריה רבייה ואחת לתשמיש זו שהיא לתשמיש משקה כוס של עקרון כרי שתעקר ומקושטת ככלה ומאכילה מעדנים וחברתה נזופה ואכלה כאלמנה והוא שפירש איוב (כג) רועה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב כמו שמפורש "באגרת חלק: עדה היא של פריה רבייה על שם שזמננה עליו ומסרת מאצלו עדה תרגום של סורה: צלה היא של תשמיש על שם שיושבת תמיד בצלו, דברי אנדה הם בכ"ד: 20. אבי יושב אהל ומקנה. הוא היה הראשון לרועי בהמות ובמדברות יושב אהלים חדש כאן וחדש כאן¹⁰ בשביל מרעה צאנו וכשכלה המרעה במקום זה הולך ותוקע אהלו במקום אחר. ומדרש אנדה (כג) בונה בתים לעזי כמה דאת אמר סמל

ח) ז"ר מ"א סנהדר"ל ל"ז: ט) סנהדר"ל ל"ז: י) ע' געיל א' י"א: יא) ז"ר: יב) כמ"ל: יג) ע"ג * שמות כ"ב כ"ג: יד) שו"ע ז' ה': טו) ד"ה א' י"א: טז) ח"י: יז) ז"ר: יח) ז"ר פ' כ"ח: יט) דברים ד' ט' תנחומים: כ) ז"ר: כג) איוב כ"ד: כג) ע' ז"ר:

פ' פעמים. ונכת חרצ קרי פעמים: סבורות סבורות. לכך נאמר דני: פ' אלך ל' זכ"י וזכנו: ז' זכינו: ז' ונלתי פה פירוש רש"י על ד"ה כל ונלתי יהרגני כאשר הוא נדפס צפירש"י שלפנינו זשס ס"ח זח"ע שם, "כל ונולד לי יסרגני הסבורות והסמיות. אזל זני חסם לא היו עדיין צבולם לירוח ויהס כי חס חזיו ולאו ויהס לא היה נוסף שיהרגוהו אלא זה אמר עד עכשיו היתה פחדתי על כל הסמיות כמו שני ומורכס ומחכס וגו' עכשיו צבציל עון זה לא יירחו וננני סמיות ויהרגוני מיד ויהס ה' לקין אות הסמיות חס ומורכס על סמיות: "כה—גערס היא ל' כיע"ל והיא ל' גליון כ"ל: "ולא פירש. זלטר ל' כיע"ל והיא ל' גליון כ"ל: "סמיות הולך. כ"י וכל"ל: "זכנו"ל"ל"ל חלק לא החכר כלום אזל זכ"ר ופוסק כן וכלמיקים רש"י ונ"י וע"ג רש"י נדה ס"ח מה סמיות שם דקש עונן שפלט מן המבול

בראשית ה' ו

יפת הגדול הוא אלא בתחלה אתה דורש את שהוא צדיק ונולד כשהוא מהול ושאברהם יצא ממנו וכו' בכ"ד:

ך 2 בני האלהים. בני ח' השרים 3 והשופטים. * דבר אחד בני האלהים. הם השרים ההולכים בשליחותו של מקום אף הם היו מתערכים בהם. כל אלהים שבמקרא לשון מרות וזה יזכיר ג) ואתה תהיה לו לאלהים 7 ראה נתתך אלהים: כי טבת הנה. ה) אמר רבי יודן סבת כתיב כשהיו מטיבין אותה מקושטת ליבנס לחופה היה גדול נכנס וכו' תחלה: מכל אשר בחרו. ו) אף בעולת בעל אף הזכר והבהמה: 3 לא ידון רוחי באדם. לא יתרעם ז) ויריב רוחי עלי בשביל האדם: לעולם. לאורך ימים הנה רוחי גרון בקרבי אם להשחית ואם לרחם לא יהיה מרון זה ברוחי לעולם כלומר לאורך ימים: בשנס הוא בשר. כמו בשנס כלומר בשביל שנס זאת בו שהוא בשר ואף על פי כן אינו נכנע לפני ומה אם יהיה איש או דבר קשה. כיוצא בו ח) עד שקמתי דבורה כמו שקמתי. וכן ט) שאתה מדבר עמי כמו שאתה אף בשנס כמו בשנס: והיו ימי וגי'. עד קיך שנה אאריך להם אפי ואם לא ישוכו אביא עליהם מכול. וא"ת משנולד יפת עד המכול אינו אלא מאה שנה אין מוקרים ומאוחר בתורה² כבר היתה הגזירה גזורה עשרים שנה קודם שהוליד נח תולדות וכן מצינו בסדר עולם. יש מררשי אגדה רבים בלא ידון אבל זה הוא צהצוח פשוטו: 4 הנפילים. י) על שם שנפלו והפילו את העולם ובלשון עכרית לשון ענקים הוא. בימים ההם. בימי דור אנוש ובני קין: וגם אחרי כן. יח) אע"פ שראו באבדן של דור אנוש שעלה אוקיינוס והציף שליש העולם לא נכנע דור המבול ללמוד מהם: אשר יבאו. יט) היו יולדות ענקים כמותם: הגבורים. למרד במקום: אנשי השם. יכ) אותן שנקבו בשמות "עירד מחויאל מתושאל שנקבו על שם אבדן שנמחו והותשו. דבר אחד אנשי שממן ששממו את העולם: 6 וינחם ה' כי עשה. יג) נחמה היתה לפניו שבראו בתחתונים שאלו היה מן העליונים היה ממירדן. בכ"ד: ויתעצב. האדם אל לבו של מקום עלה במחשבתו של מקום להעציבו זהו תרגום אונקלוס. ד"א וינחם י"ג נחמה מחשבתו של מקום ממדת רחמים למדת הדין עלה במחשבה לפניו מה לעשות באדם שעשה בארץ וכן כל לשון נחום שבמקרא לשון נמלך מה לעשות: טו) וכן אדם ויתנחם טז) ועל עבדיו יתנחם יז) וינחם ה' על הרעה יט) נחמתי כי המלכתי כלם לשון מחשבה אחרת הם: ויתעצב אל לבו. יט) נתאבל על אבדן מעשה ידיו כמו כ) נעצב המלך על בנו. וזו כתבתי לתשובת המינים: גוי אחד שאל את רבי יהושע בן קרחה א"ל אין אתם מודים שהקב"ה רואה את הנולד? אמר לו הן אמר לו, והא כתיב ויתעצב אל לבו? אמר לו נולד לך בן זכר מימך? אמר לו הן אמר לו ומה עשית? אמר לו שמתתי ושמחתי את הכל. אמר לו ולא היית יודע שסופו למות? אמר לו כשעת החתא חדותא בשעת אכלא אכלא. אמר לו כך מעשה הקב"ה אע"פ שגלה לפניו שסופן לחטוא ולאבדן לא נמנע מלבראן 'בשביל הצדיקים העתידים לעמוד מהם: 7 ויאמר ה' אמתה את האדם. כח) הוא עפר ואביא עליו מים ואמחה אותו לכך נאמר לשון מחוי: מאדם ועד בהמה. כט) אף הם השחיתו דרכם. כג) ד"א הכל נברא בשביל אדם וכיון שהוא כלה מה צורך באלו? כי נחמתי כי עשיתים. חשבתיו מה לעשות על אשר עשיתים:

חסלת פרשת בראשית

ח) כח"ח: ז) צ"כ: ג) שמוח ד': ד) עס ז': ה) צ"כ: ו) צ"כ: ז) וכן צמחצמח מנחם: ח) שופטים ה': ט) עס ו': י) צ"כ: יא) צ"כ: יב) צ"כ: יג) ע' לקען ס' ח' פס' ח': טו) צמדנר כ"ה: טז) דבכים ל"ב: יז) שמוח ל"ב: יח) שמוחל ח' ס"ו: יט) צ"כ: כ) שמוחל ח': כב) צ"כ: כג) סנהד' ק"ח:

ך * דנכ—צסה ל' כ"ל: והשופטים—השדים ל' כע"ח: 2. השדים. ל' דפוס צאקיל וע"ג צברל"ח פ' כ"ב: 2 דלח הקפידה תורה על סדר עוקדם ונחמוכר ופכטיות דלחמוכו תמילה הקדינו העולמוכות לה * פסמים ו': י' על—עכרית ל' כע"ט: ה' עירד ל' צ"ח וע' צ"כ שדכש גס שם עירד וז"ל עס צפיקוש המיוחס לרש"י, כעבוד שהוא צמדנכר וז"ל חלס יודע צו כך מלכדן מן העולם שז"ל חלס יודע צהך (ח"ח) ערד הוא ענין נמייה וספמחה וכן הוא צלפון רזוני): 'החלס ל' כע"ט: 'ובצביל. לפי דעת החז"ל:

9. אלה תולדות נח נח איש צדיק. הואיל והזכירו ספר בשבחו שנאמר א זכר צדיק לברכה דבר אחר (3) למדך שעקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים: כדורותיו: (ג) יש מרבנותיו דורשים אותו לשבח כל שכן אלו היה כדור צדיקים היה צדיק יותר ויש שדורשים אותו לגנאי לפי דורו היה צדיק ואילו היה כדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום: את האלהים התהלך נח. (7) ובאברהם הוא 'אומר (8) אשר התהלכתי לפני נח היה צדיק סעד להוטמו אבל אברהם היה מתחוק "ומהלך בצדקו מאליו: התהלך. לשון עבר והו שמושו של ל' בלשון כבד משמשת להבא ולשעבר בלשון אחד (1) קום התהלך להבא, התהלך נח לשעבר, (2) התפלל בעד עבדיך להבא (3) וכא והתפלל אל הבית הזה לשון עבר אלא שהיו שבראשו הפכו להבא: 11. ותשחת. (ט) לשון ערוה וע"ז כמו (י) פן תשחיתון כי השחית כל בשר וגו': ותמלא הארץ חמס. גול: 12. כי השחית כל בשר. (יא) אפילו בהמה חיה ועוף נזקקן לשאיני מיני: 13. קץ כל בשר. (יב) כל מקום שאתה מוצא זנות "ועו" "אגדרולמוסאי באה לעולם והורגת טובים ורעים: כי מלאה הארץ חמס. (יג) לא נחתם גור דינם אלא על הגול: את הארץ. כמו מן הארץ ודומה לו (יד) כצאתי את העיר מן העיר, (טו) חלה את רגליו מן רגליו. דבר אחר את הארץ (טז) עם הארץ שאף ג' טפחים של עומק המחרישה נמחו "ונשטמשו: 14. עשה לך תבת. הריבה ריח והצלה לפניו ולמה המריחו בכנין זה? כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה ק"כ שנה (יז) ושואלין אותו מה זאת לך והוא אומר להם עתיד הקביה להביא מבול לעולם אולי ישוכו: עצי גופר. כך שמו ולמה ממין זה? על שם גפרית שנגור עליהם למחות בו: קנים. "מדורים מדורים לכל בהמה וחיה: בכפר. זאת בלשון ארמי. ומצינו בתלמוד (יח) כופרא (יט) בתיבתו של משה על ידי שהיו המים "תשים דיה בחומר מכפנים ופת ומכחץ. (כ) ועוד כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת אבל כאן מפני חזק המים זפתה מכית ומחץ: 16. צוהר. (כא) יש אומרים חלון וי"א אכן טובה המאירה להם: ואל אמה תכלנה מלמעלה. כסויה משופע ועולה עד שהוא קצר מלמעלה ועומד על אמה כדי "שיווכו המים למטה מכאן ומכאן: בצדה תשים. שלא יפלו הנשמים בה: תחתים שנים ושלישים. (כב) ג' עליות זו על גב זו עליונים לאדם אמצעים "למדור תחתים לובל: 17. ואני הנני מביא. (כג) הנני מוכן להסכים עם אותם שזרוני" ואמרו לפני כבד (כד) מה אנוש כי תזכינו: מכול. שבלה את הכל שבלבל את הכל שהוביל את הכל מן הגבוה למדוך והו לשון אונקלוס שתרנם טופנא. שהציף את הכל והביאה לבבל שהיא עמוקה (כה) לך נקראת שנער שנערו שם כל "תתי מכול: 18. והקימותי את בריתי (טו) ברית היה צריך על הפירות שלא ירקבו ויעפשו ושלא יירגוהו רשעים שבדור: אתה ובניך ואשתך. (כו) האנשים לבד והנשים לבד מכאן שנאסרו בהשמיש המטה: 21. ומכל החי. (כז) אפי' שדים: שנים מכל. מן הפחות שבהם לא פחתו משנים אחד זכר ואחר נקבה: 20. מהעוף למינהו"א. (כח) אותן שדבקו במיניהם ולא השחיתו דרכם "ומאליהם באו ופל שהתיבה קולטתו הכנים: 22. ויעש נח. (ל) זה בנין התיבה: ראיתי

(א) משלי י' (ז) ע' צ"כ: (ג) קנה' ק"מ צ"כ: (ד) ע' צ"כ תמ': (ה) נבלשתי כ"ד: (ו) שם י"ג: (ז) שמואל א' י"ג: (ח) מלכים א' ח': (ט) קנה' ק"מ: (י) דברים ד': (יא) ע' צ"כ פ' כ"ח קנה' ק"מ תמ': (יב) צ"כ פ' כ"ו: (יג) קנה' ק"מ: (יד) שמות ט': (טו) מלכים א' ט"ו: (טז) מ"א צ"כ: (יז) ע' קנה' ק"מ צ' תמ': (יח) שם ס"ז: (יט) ע' צ"כ: (כ) ב' סוטה י"ג: (כא) צ"כ: (כב) ע' קנה' ק"מ צ' וב"כ: (כג) צ"כ: (כד) מלכים ח': (כה) ע' צ"כ פ' ל"ו שם ק"ג: (כו) צ"כ: (כז) צ"כ: (כח) ע' צ"כ: (כט) ע' קנה' ק"מ צ' זמחם קמ": (ל) צ"כ:

'אומר הסתכל לפני. כי כ"ע וי"ד וס' הזכרון וכן הוא צ"כ: "והסתכל ל' כילס"כ: "של ה"ח בל' כבד. כי ס' הזכרון: שמושו של לשון כבד. ל' צלר רחובות: 'את דרכו על הארץ. גלוי עריות דכתיב דרך גבר בעלונא ודור המבול על העריות נעשו כדכתיב ויכלו בני אלהים את וגי: "ועי" ל' צכ"י: "אלנדומוסאי. גדל' וכן הוא צנור: "מטשטשות את הארץ. עישות את הארץ כתיב * צ"כ ט"ו: "כמג' מזודין מזוד לכל צמח חיה ועוף. כ"ס: "רפס. כ"י: "ועוד ל' לשי נ"ד: "שזונו מפיו לכאן ולכאן. כ"ד: "לצמח. כ"ד וכן הוא צלמוד: למדור צמח חיה ועוף. כ"ס ד"ח: "שזרוני צכך מה. כיל"כ: "מחש"ל בהים כל מיני עולם: "מאותן שלא נעצד צמח עזרים. לא נזקקו אלא לכן זוגם: "מאלים (בלל וי"ו). צ"כ:

בפיה. אומר אני שזכר היה לכן קוראו פעמים לשון זכר ופעמים לשון נקבה לפי שכל יונה שבמקרא לשון נקבה (כמו טו) כיונים על אפיקי מים ורחצות (טז) כיוני הנאות כלם הומות (יז) וכמו כיונה פותה: טרף. חמף ומדרש אנדה (יח) לשון מזון ודרשו בפה לשון מאמר 'אמרה יהיו מזונותי מירון כזית בידו של הקב"ה ולא מתוקין כדבש בידו בשך דם: 12. וייחל. הוא לשון ויחל אלא שזה לשון ויפעל זה לשון ויתפעל, ויחל וימתן, וייחל ויתמתן: 13. כראשון. (יט) לדיא הוא תשרי ולרבי יהושע הוא ניסן: חרבו. נעשה כמין מיט שקרמו פניה של מעלה: 14. יבשה. (כ) נעשה גרוד כהלכתה: בשבעה ועשרים (כא) ירדתן בחדש השני בי"ז בחדש. אלו י"א ימים שהחמה יתירה על הלבנה שמשפט דוד המכול שנה תמימה היה: 16. אתה ואשתך וגו'. (כב) איש ואשתו כאן התיר להם תשמיש המטה: 17. הוצא. הוצא כתיב הוצא קרי (כג) הוצא, אמרו להם שיצאו, הוצא, אם אינם רוצים לצאת הוציאם אתה: ושרצו בארץ. (כד) ולא כתיבה מגיד שאף הבהמה הזקוף נאסרו בתשמיש: 19. למשפחותיהם. (כה) קבלו עליהם על מנת לירבק במינן: 20. סכל הבהמה המהורה. (כו) אמר לא צוה לי הקב"ה להכניס מאלו ז' אלא כדי להקריב קרבן מהם: 21. מנעוריו (כז) מנעוריו כתיב משננעד לצאת ממעי אמו נתן בו יצר הרע: לא אסף ולא אסף. כסל הדבר לשבועה הוא שכתוב (כח) אשר נשבעתי מעבור מי נח ולא מצנינו בה שבועה אלא זו שכסל דבריו והיא שבועה וכן דרשו חכמים במס שבועות (כט): 22. עוד כל ימי הארץ וגו' לא ישבותו. 'ו' עתים הללו שני חדשים לכל אחד ואחד כמו ששינונו (ל) חצי תשרי וטרחשון חצי כסלו וזרע. כסלו וסבת חצי שבט קור"ב: קור קשה מחורף, חורף עת זרע שעורים וקטנית החריפין להתבשל סדר והוא חצי שבט וארד חצי ניסן: קציר. חצי ניסן ואייר חצי סיון: קיץ. חצי סיון תמוז חצי אב, הוא זמן לקיטת תאנים הזמן שמייבשים אותן בשדות ושמו קיץ כמו (לא) הלחם והקיץ לאכול הנערים: חום. הוא סוף ימות החמה חצי אב ואלול חצי תשרי, שהעולם חם ביותר כמו ששינונו במסכת יומא (לב) שלהו קיימא 'קשי מקיימא: ויום ולילה לא ישבותו. (לג) מכלל ששבתו כל ימות המבול שלא שמשו המזלות ולא גיבר בין יום ובין לילה: "לא ישבותו. לא יפסקו כל אלה מלהתנהג כסדרן:

ט. 2. וחתכם. ואימתכם כמו ח' תראו חתת ואנדה (ג) לשון חיות שכל זמן שתינוק בן יומו חי אין אתה צריך לשומרו מן העכברים עוג מלך הבשן מת צריך לשומרו מן העכברים שנאמר וטוראכם וחתכם יהיה. אימתי יהיה מוראכם על החיות? כל זמן שאתם חיים: 3. לכם יהיה לאכלה. ג) "שלא הרשיתי לאדם הראשון בשך אלא ירק עשב ולכם בידק עשב שהמקדתי לאדם

(טו) שכי ה': (טז) יחזקאל ז': (יז) הוטע ז': (יח) עירובין י"ח סנהד' ק"ח ז' וע' ז"ל: (יט) ע' כ"ה י"ח: (כ) ע' ז"כ פ"ע: (כא) שם: (כב) ע' ז"כ חמ"ה מ"ד: (כג) ע"כ ז"כ: (כד) ז"כ: (כה) ע' ז"כ: (כו) ע' ז"כ: (כז) ע' ז"כ: (כח) שניה כ"ד: (כט) ע' שם דף ל"ו: (ל) ע' ז"כ מ"ו: (לא) שמואל ב' ז': (לב) דף כ"ט: (לג) ע' ז"כ: (לד) חזיון ד' ז' ז"כ שנה ק"ח ז': (לז) סנהד' כ"ט ז':

לקץ שהתחילו הננים למסור: "כיונים—חומות ל' זכ"י וכוון הוא לעמוק תיבות אלו ומפוסים אשר לפניהם כי חומות קאי על עיניו כדכח דקרא ולא על יונים וע"ע *ש"ה' ה' ספ' י"ז: 'מחלוק פיה זיקשה שיהא זית טרף טלה והיינו מזון: בפיה הימה שוללת מזון טרף של זית: 'בתלמוד מפיץ הלימוד ומסוקי ולא יהיה עוד הננים לנזול או מולא כרת כל צער וע' דצברי הכל"ש צפסקו שזיאר שם כפניש"י מה מולא חוקיך וכן כדכח מפיצות כד"ק וע"ע צנוהכ"ט: "קלי. כנגד זרע זה בתמילת גשמים זה בתמילת הממה וקין כנגד מורף הוא מוחקו ומורכו של סמיו ויני לניס לט' כאשר הייתי בימי מורפי מחקי ועיקרי קין הוא מחקו של יצט ועל שזייבצין צלותו סדק מנרים ותלנים לקניעות וכן נקראין קין כדכח' הלחם והקיץ ו' קור הוא כופו של סמיו וכן כופו של שמש על שמש וכן כל אחד ז' מדשים י"ז מדשים ל' עתים: 'ומלי שצט מורף. 'ל' המוקוני וג"ל וכן היל גם בתמילת דתענית פ"ח וצד"ק: 'אלול שהוא סוף הקיץ קשה ונקייטא קשה חוממו ממוס הקיץ של תמוז לפי שכך, נפתחם כל סלודי וגוף הצדיות צמוס הקיץ שצבר עליו תמיד ומתחמם הוא עתה: צמוס קל ומחוק: "ד"ח לא ישבותו. גי' הרב אלעזר:

מ. לא הותר צער צאכלה לכתוב הנה נמתי לכם את כל עשב וג' לכם ולחיות נמתי העצנים

מאנים. 21. ויתנל. לשון ויתנל: אהלג. יט) אהלה כתיב רמז ל' שבמם שנקראו על שם
 זמרון שנקראת אהלה שגלו על עסקי היין שנא' כ) השותים במדקין יין: 22. וירא חם אבי
 כנען. כה) יש מרבותינו אומרים כנען ראה והגיד "לאביו לכך הוזכר על מדבר ונתקלל: וירא
 את ערות אביו. כב) יש אומרים סיסו וירא רבעו: 23. ויקח שם ויסה. כג) אין במב וקחו
 אלא ויקח כד) למד על שם שנתאמץ במצוה יותר מיפת לכך זכו בניו. למלית של ציצית. ויפת
 זכ^ט לקבורה לבניו שנא' כה) אתן לגו מקום שם קבר. וחס שכזה את אביו נאמר בערו ט) כן
 ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש נערים וחקים ערום ויתף וחשושי שת וגו':
 ופניהם אחרנית. כז) למה נאמר פעם שניה מלמד שכשקברו אצלו והוצרכו להסוך עצמם
 לכסותו הפכו. פניהם אחרנית: 24. בנו הקמן. כח) הסכול והבוי כמו כח) דגה קמן נתחך בנום
 בניו באדם: 25. ארור כנען. ל) "אתה נרמז לי. שלא אוליד בן רביעי "ארר לשמשני ארור
 בנך רביעי להיות משמש את זרעם של אלו הגדולים שהומל עליהם מורה עבודתו. מעתה. לה) ומה
 ראה חם ששכח? אמר להם לאחיו אדם הראשון שני בנים היו לו. והגיד זה את זה בשביל ריגשת
 העולם ואבניו ייש לו ג' בנים ועודו מבקש בן רביעי: 26. ברוך ה' אלהי שם. שעתיד לשמור
 הבשחתו לזרעו לתת "להם את ארץ כנען. ויהי להם כנען למס עובד: 27. יפת אלהים ליפת.
 מתורגם ויפת ירחיב: וישכן באהלי שם. ישרה שכינתו בישראל. כג) ומדרש חכמים? אף על
 פי שיפת אלהים ליפת שבנה כורש שהיה מבני יפת בת שני לא שדתה בו שכינה. והיכן שנתה?
 במקדש ראשון שבנה שלמה שהיה מבני שם. ויהי כנען עבד למו. אף משיגלו בני שם
 ימכרו להם עבדים מבני כנען:

2) ח) ויתירם. יז) פנים: 8. להיות נבור. ז) להמיר. בל העולם על הקביה בעצת דוד
 הסלנה: 9. נבור ציד. ג) צד דעתן של ברות כפיו ומשען למרוד במקום: לפני ה' מתחבן
 להקנינו על פניו: על כן יאמר. ד) על כל אדם מרשיע בעזות פנים יודע רגזו ומתחבן למרוד
 בו יאמר זה בנמרוד נבור ציד: 11. מן הארץ וגו'. ה) כיון שראה אשור את בניו שומעין לנמרוד
 ומורדין במקום לבנות הממלכה יצא מתוכם: 12. העיר הגדולה. ו) היא ננוה שמו ז) וננוה
 חיחה עיר גדולה לאלהים: 13. להבים. שפניהם חמים ללהב: 14. פתרוסים וכסלוהים
 אשר יצאו מים שלשחים. ט) טשניהם יצאו ישוהו פתרוסים וכסלוהים מחליפין. משכב
 נשוחהים אלו לאלו ויצאו מהם שלשחים: 18. דאחר נפורבו. מאלה נפורבו. משסחת דרבה:
 19. גבול חכנעני. סוף ארצו כל גבול לישן סוף זקנה: בואכה. שם דבר. ילי נראה כאדם
 האומר לחברו גבול זה מגיע עד אשר חבא לגבול סלזני: 20. ללשונם בארצות. אף
 על פי שחלקו ללשונות וארצות כלם בני חם הם: 21. אבי כל בני עבר העיר דה שם:
 אחי יפת הגדול. ט) איני יודע אם יפת הגדול אם שם כשהוא אומר שם בן מאת שנה וגו'
 שנתים אחי המבול היו אומר יפת הגדול שהרי בן ת"ק שנה היה נח כשהתחיל לחלוד המבול
 היה

יט) ע' הפיו 'צכ' (כ) עמוק י' (כא) צ"ל: (כ) קנהל ע' (כ) סמחול: (כ) ע"ג צ"ל: (כ) יחקהל ל"ט: (כ) יעשה ל'
 (כ) ע' צ"ל: (כ) ע' צ"ל: (כ) יעשה מ"ט: (כ) ע' צ"ל: (כ) ע' צ"ל: (כ) יעשה י' וספ' כמי ספקל כמי:
 י (כ) צ"ל יומל י' (כ) עקמים ל"ז צ"ל: (ג) צ"ל ומ"י: (ד) ח"כ פ' במקמי: (ה) צ"ל: (ו) צ"ל יומל י': (ז) יומל ג': (ח) צ"ל:
 (ט) צ"ל:

י"ל אחיו כ"מ וי"ד וכל"ל: י"ו ינתן קצורה לבניו. ככ"י וד"י: י"ו מתוך שקלקלו כרביעי. טוננו מלהוליד
 בן רביעי קלקו בן רביעי שלו כוס ומלרים וטו וכוונן * קנהל ע': י"א חסר ל' כילים: י"ב להם כונן
 ואת חלו. כילי: י"ג טלחור ויהי להם. י"ד (ולמאז כוננו על יהושע מ"ז פסוק י"ז ויהי להם לנחם
 עונד): י"ז טכו פרסיים לבנות צית שני חק טכיה שורה חלל חקקם ראשון טכנה טלמה טנה חרעו
 על טס:
 י * ע' מהט"ח ציונא י טכמז לחסר טרטי הציח לעיל בטפוק יפת חלבים ליפה טכנה כרם טהיה
 מלך פרס חל צית טלי אולץ לפרש נוי דחיים זו פרס טהיה חכני יפת: י"ט טפמוליד. טהיה טלמה
 לחכני דוד הטלנה לבנות מנדל להלמם צלצא טהיים טהיה טהיה מלך צלצל כרמח וטהי רחמים מנלכמו
 צלל (ע"ג) * מולין ט"ט): י"ג מן הארץ טהיה ילא. טלח לקיות צלצמ דוד הטלנה * יומל י': י"ז וכן

היה בשנת שש מאות שנה נמצא שהגדול בכניו היה בן מאה שנה ושם לא הגיע למאה עד שנתים אחי המבול: אחי יסח. ולא אחי חם ישאלו שניהם כבודו את אביהם מה בזהו: 25. נסלגה. נתבלבלו הלשונות זנפצו מן הבקעה ונתפלגו בכל העולם. למדנו (י) שהיה עבר נביא שקרא שם בנו על שם העתיד ושנינו בסדר עולם (יג) שבסוף ימיו נתפלגו שא"ת בתחלת ימיו הרי יקמן אחיו צעד ממנו והוליד כמה משפחות קודם לכן שנאמר ויקמן ילד וגו' ואחד כך היה כל הארץ וגו'. ואם תאמר באמצע ימיו לא בא הכתוב לכתום אלא למרש הא למדת שבשנת מות סלג נתפלגו: 26. 'זיקמן. (יז) שהיה עניו וקטן עצמו לכך זכה להעמיד כל המשפחות הללו: חצרות. על שם מקומו (יג) דברי אנדה:

י"א 1. שפה אחת. (ז) לשון הקדוש: "ורברים אחדים. (ז) באו בעצה אחת ואמרו לא כל הימם שיבור לו את העליונים נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה. דבר אחר על יחידו של עולם. דבר אחר ודברים אחדים אמרו אחת לאלף וחרצו שנים הרקיע מתמוטט בשם שעשה בימי המבול בואו תעשה לו סמיכות בד: 2. בנסעם מקדם. שהיו יושבים שם כרכתיב למעלה והיו מושבם וגו' דר הקדם (ג) ונסעו משם לתור להם מקום לחצות את כלם ולא מצאו אלא שנקד: 3. איש אל רעהו. (ד) אומה לאומה מצרים לכוש וכוש לסוס וסוס לכנען: הבה. החינו עצמכם. (ה) כל הבה לשון הזמנה הוא שמכינים עצמן ומתחברים למלאכה או לעצה או למשא. הבה החינו אפריליך בל: לבנים. שאין אנשים בבבל שהיא בקעה: ונשרפה לשרפה. (ו) כך עושין הלכנים שקורין מויליש בל: שורפים אותן בכנשן: לחמר. לשוח הקד: 4. סן נסוק. שלא יביא עלינו שום מכה להפיצנו מאכן: 5. וירד ה' לראות. (ז) לא התנדך לכך אלא בא ללמד לרעים שלא ירשיעו הגדן עד שידאו רבינו. מרדש רבי תנחומא. בני האדם. (ח) אלא בני מי? שמא בני חמרים וגמלים? אלא בני אדם הראשון שכפה את המוכה ואמר (ט) האשה אשר נתת עמדי אף אלו כמו במוכה למרד במי שהשפיטם מוכה ומלמס מן המבול: 6. הן עם אחת כל מוכה זו יש עמך "שעם אחד הם ושפה אחת לכלך ודבר זה תהלו לעשות: החלום. כמו אמרם עשותם להתחיל הם לעשות. לא יבצר מהם וגו' לעשות. בחמיה. יבצר לשון נגיעה כתרומתו ודמה לו (י) יבצור רוח נגידים: 7. הבה נדרה. (יא) בבית הרי נמלך סענותמחו יתירה: הבה. (יב) ברה כגד מדה הם אמרו הבה נבנה והוא צננרם סד ואמר הבה נבנה: ונבלל. נרץ משמש בלשון דבים והיא אדוונה יתירה כהיא של נדרה: לא ישמעו. זה שואל לבנה זה כהיא מים זה עומד עליו ופוצע את מוחו: 8. ויפץ ה' אותם משמם. (יג) בעולם הזה (יד) מה שאמרו מן נסוך נתקיים עליהם 'הוא שאמר שלמה (טו) מגורת רשע היא תמואנו: 9. ומשם הסיצם. (טז) למד שאין דהם חלק לעולם הבא (יז) ובי אי זו קשה של דור המבול או של דור הפלגה? אלו לא ששמו יד בעיקר ואלו ששמו יד בעיקר לזלזלם בו ואלו ששטמו ואלו לא נאבדו מן העולם? אלא שדור המבול היו גולנים היתה מריבה ביניהם לכך נאבדו. ואלו היו נהגים אהבה וריעות ביניהם שנאמר שפה אחת ודברים אחדים. למדת ששנאוי המחלוקת וגדול השלום: 10. שם בן מאת שנה. כשהוליד את ארפכשד שנתים

(י) ז"כ: (יא) ט"ב: (יב) ז"כ: (יג) ט"ב: (יד) ז"כ:

י"א (א) ס"י סמ"י על פסוק ז': (ב) ז"כ: (ג) ז"כ: (ד) ז"כ: (ה) ע"ג *כנלמיה ל"ח ט"ז: (ו) *מוסר י"א ד"ה ונלגן: (ז) *גמול: (ח) ז"כ: (ט) כנלמיה נ': (י) *הללים ט"ו: (יא) ט"ב *כנלמיה ל' כ"ז: (יב) *ממוחל: (יג) *כנלמיה ק' ז"כ: (יד) *כנלמיה: (טו) *ממלי י': (טז) *כנלמיה ט"ס: (יז) ז"כ:

נכס. כסכ: זכיל"פ וזכ"ז ל' ול"ג—מלוני: ה"ע *זכנת ז' ז' וע"ז י"ט: ויקמן—מגדה ל' כ"ע: ל"ח ל' כ"ט:

י"א *הזכרים—ז"כ ל' כ"י: *המחוק. זכ"י וזכתי: *הכה—זלמו ל' כ"י: *יבנה. כ"י וכן נמזר: שמה יבנה. כ"ע: *שעם—לכנן ל' כ"ע: *להתחיל הם לעשות נתמיה: לא יבנה. נתמיה ל' כ"י: *התחיל הם להפסילם הם הפסילו הם לעשותם. נדקל כ"י: *הוא—התחיל ל' כ"י:

אמרו כן תעשה. מכאן שמסרבין לקמן ואין מסרבין לגדול: כי ברחוב נלין. הרי כי משמש בלשון אלא, שאמרו לא נסור אל ביתך אלא ברחובה של עיר נלין: 8. וישרו אליז. (ט) עקמו את הדרך לצד ביתו: ומצות אפה. (י) פסח היה: 4. טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדום. כך נדרש כבד' (ח) טרם ישכבו ואנשי העיר היו בניהם של מלאכים שהיו שואלים ללוש מה שיכם ומעשיהם והוא אומר להם רובם רשעים, עודם מדברים בהם ואנשי סדום וגו' ופשוטו של מקרא ואנשי העיר אנשי רשע נסבו על הבית על שהיו רשעים נקראים אנשי סדום כמו שאמר הכתוב ואנשי סדום רעים וחמאים: כל ה'עם מקצה. (יג) מקצה העיר עד הקצה שאין אחד מותה בידם שאפילו צדיק אחד אין בהם: 5. ונדעה אותם. (יד) במשכב זכר כמו אשר לא ידעו איש: 8. האל. כמו האלה: כי על כן באנו כי הטובה הזאת תעשו לכבודי על אשר באו בצל קורת. (יד) תרגום כסלל שרותי. תרגום של קודה שרותא: 9. ויאמרו נש הלאה. (טו) "קרב להלאה. כלומר התכרב לצדדין והתרחק. ממנו וכן כל הלאה ישבמקרא לשון רחוק כמו (טז) וזה הלאה (יז) הנה הוצי מטך והלאה (יח) נש הלאה המשיך להלך בלשון לעו מרשי' דגושי (יט) ודבר נגיפה הוא לוטר אין אנו חוששין לך דומה לו (כ) קרב אליך אל תנש ב. וכן (כא) נגשה לי ואשבה, המשיך לצדדין בעבורי ואשב אצלך. אתה מליץ על האורחין איך מלאך לך? על שאמר להם על הכנות אמרו לו נש הלאה לשון נחת ועל שהיה מליץ על האורחים האחד בא לגור. אדם נברי יחיד אתה בנינו שכאת לגור ויש פוטם שפוטם ועשית טובים אותנו: הדלת. היא המוכנת לנוע ולפתח: 11. פתח. הוא החלל שבו נכנסין ויוצאין: בסנורים. (כג) מבת עורון: מקטן ועד גדול. (כד) הקטנים התחילו בעבירה תחילה שנאמר מעור ועד זקן לפיכך התחילה הפורענות מהם: 12. עד מי לך פה. פשוטו של מקרא מי יש לך עוד בעיר הזאת חוץ מצשתיך ובנותיך שבכית. חתן ובניך ובנותיך. ואם יש לך חתן או בנים ובנות הוצא מן המקום. ובניך. בני בנותיך הנשואות. וט"א (כז) עוד, מאחר שעושין נבלה כזאת מי לך פתחון פה ללמד סניגוריא עליהם שכל הלילה היה מליץ עליהם טובות, קרי ביה מי לך פה: 14. חתניו. (כח) שתי בנות נשואות היו לו בעיר: לוקחי בנותיו. (כו) שאותן שבבית ארוסות להם: 15. ויאיצו. כתרגמו ודחיקו, מדרהו: הנמצאות. המזומנות לך בבית להצילם (כו) וט"א יש וזה ישובו של מקרא: תספה. תהיה כלה, (כט) עד תום כל הדרך מתורגם עד דסף כל דרא: 16. ויתמהמה. בדי להציל את שמונו: ויחזיקו. (לט) אחד מהם היה שליח להצילו וחבירו להפוך סדום לךך נאמר ויאמר המלש ולא נאמר ויאמרו: 17. המלש על נפשך. דייך להציל נפשונת אל מתום על המזון: אל תביש אחרים. אתה הרשעת עמהם (ל) ובזכות אברהם אתה נצול אינך כדי לראות בפורענותם ואתה נצול: בכל הכבר. כבר הודין: ההרה המלש. (לא) אצל אברהם ברח שהוא

וישב

(ט) ז"כ: (י) ז"כ ע"פ כ"ד: (יא) ז"כ: (יב) ז"כ: (יג) ז"כ: (יד) זכס * עיכוזין ק"ד: (טו) כס"ח: (טז) צמדכ י"ג: (יז) שמואל א' כ': (יח) ישיעיה ט"ט: (יט) ילקוט פ' ויגש: (כ) ישיעיה ס"ה: (כא) טס ת"ט: (כב) ע' * מלכים ז' ו' ויואל כ"ח ז' ד"ה שניני: (כג) ז"כ: (כד) ז"כ ע"פ ס': (כה) ז"כ: (כו) ע' ז"כ: (כז) ז"כ: (כח) דברים ז': (כט) ז"כ: (ל) ע' ז"כ: (לא) ז' פס' רכסי פס' ציוס הפעיי:

1. האל כמו האלה לי ציי: "קרב - מלאך לךך לי צייס"ר וכך היא הל' זכ"י האלה זכס צ"ל, ויאמרו: גם האלה. על שאמר להם על הצנות אמרו לו גם האלה לי נחת ועל שחתה מליץ על האורחים חין מלאך לךך. האחד צל לגור. חסם ככיי יחיד חמה ציינינו שצטל לגור ועשטו שטפו ועשית טובים חותני - וזו לא ומה שמאלא צדפוסים שלנו צייסח דקרח קרב להלאה עד ואשז אלךך נכחז צכילרנו וגם צ"ל וצגליון דכיי"ם על סס ר' יוסף קרח (צכיל"ס ר' יוסף): וכך היא הל' צייני"ע וצגליון כ"ס, כשאמר להם על הצנות אמרו לו גם האלה לי נחת ועל שחתה מליץ על האורחים חין מלאך לךך ור' יוסף קרח נפטר צענק אחר גש האלה חין גש האלה חלל לשון דסיפה ודסייה כמו קרב אליך חל מנע צ' וכזו וחת האש זרה האלה וכזו והגלתי אחסם מהלאה לדמשק שחף כחן לזו' הים מתחצט לפניהם על הככבים והם חונכים לו קרב אליך חל מפגע צו שחם חמה חונר קרב אלינו ושמנו דציינו מה לרדך לדבר הוא והכל לזו' קרב אליים עומד כמו שמלנו וילא עליהם לזו' שחתה חלל על כחך לי הכחקה הוא והורה המורה לדציינו: 'לקווי חין כתיב כחן חלל לוקטי שחתן וכו'. כייס"ר זל"ה:

1 Traie-Retire-toi de nous (יניס דין טריקק מן חוני):

יושב בהר שנאמר (ב) ויעתק משם ההרה. ואף עכשיו היה יושב שם שנאמר (ג) עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה ואף על פי שכתוב ויאהל אכרם וגו' אהלים הרבה היו לו ונמשכו עד חברון: המלם. לשון השמטה וכן כל המלטה שבמקרא אשמוצייד בלעז' וכן (ל) והמליטה זכר שנשטט העובר מן דרחם (מ) כצמור נמלטה (ו) לא יכלו מלם משא להשמיט משא הרעי שבנקביהם: 18. אל נא אדני. רבותינו אמרו (ז) ששם זה קרש שנאמר בו להחיות את נפשי 'מי שיש בידו להמית ולהחיות ותרנומו (ח) בכעו "כען ה': אל נא. אל תאמרו אלי להמלט ההרה: נא. לשון בקשה: 19. פן תדבקני הרעה. (ט) כשהייתי אצל אנשי סדום היה הקב"ה רואה מעשי ומעשה בני העיר והייתי נראה צדיק וכראי להנצל. וכשאבא אצל צדיק אני ברשע. וכן אמרה הצרפית לאליהו (י) באת אלי להזכיר את עוני עד שלא באת אצלי היה הקב"ה רואה מעשי ^ומעשה עמי ואני צדקת בנייהם ומשבאת אצלי לפי מעשיך אני רשעה: 20. העיר הזאת קרובה. (יא) קרובה ישיבתה נתיישבה מקרוב לפיכך לא נתמלאה סאתה, עדיין. ומה היא קרבתה? מדור הפלגה שנתפלגו האנשים והתחילו להתיישב איש איש במקומו וחיא היתה בשנת מות פלג ומשם ועד כאן נ"ב שנה שפלג מת בשנת מ"ח לאברהם. כיצד? פלג חי אחרי הולידו את רעו ר"ש שנה צא מהם ל"ב כשנולד שרונ ומשרוג עד שנולד נחור ל' הרי ס"ב ומנחור עד שנולד תרח כ"ש הרי צ"א ומשם עד שנולד אברהם ע' הרי קס"א תן להם מ"ח הרי ר"ט ואותה שנה היתה שנת הפלגה וכשנתרבה סדום היה אברהם בן צ"ט שנה הרי מדור הפלגה עד כאן נ"ב שנה וצוער איתרה ישיבתה אחרי ישיבת סדום וחברותיה שנה אחת הוא שנאמר אמלטה נא. (יב) נא בנימטריא נ"א: הלא מצער היא. (יג) והלא עונותיה מועטין ויכול אתה להניחה. ותחי נפשי בה, זהו מררשו. ופשוטו של מקרא הלא עיר קטנה היא ואנשים בה מעט אין לך להקפיד אם תניחנה ותחי נפשי בה: 21. גם לדבר הזה. לא ריך שאתה ניצל אלא אף כל העיר אגיל בגללך: הפכי. הופך אני כמו (יד) עד כואי (טז) אחרי רואי (יז) מדי דברי בו: 22. כי לא אוכל לעשות. (יח) זה עונשן של מלאכים על שאמרו כי משחיתים אנחנו ותלו הדבר בעצמן לפיכך לא זז משם עד שהוקקו לומר שאין הדבר ברשותן: כי לא אוכל. לשון יחיד (יט) מכאן אתה למד שהאחד הופך והאחר מציל שאין ב' מלאכים נשלחים לדבר א': על כן קרא שם העיר צוער. על שם והיא מצער: 24. וה' הטמיר. (כ) כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו: הטמיר על סדום. (כא) בעלות השחר כמו שנאמר וכמו השחר עלה, שעה שהלכנה עומדת בריקע עם החמה לפי שהיו מהם עוברין לחמה ומהם ללכנה אמר הקב"ה אם אפרע מהם ביום יהיו עוברי לכנה אומרים אלו היה בלילה בשהלכנה מושלת לא היינו דרבין ואם אפרע מהם בלילה יהיו עוברי החמה אומרים אלו היה ביום כשהחמה מושלת לא היינו חרבין 'לכך כתיב וכמו השחר עלה ונפרע מהם בשעה שהחמה והלכנה מושלות: הטמיר גפרית ואש. (כב) בתחלה מטר ונעשה גפרית ואש: מאת ה'. (כג) דרך המקראות לדבר כן כמו נשי למך ולא אמר נשי. וכן אמר דוד (כד) קחו עמכם את עבדי אדניכם "ולא אמר עבדי. וכן אחשוורוש אמר בשם המלך ולא אמר בשמי. אף כאן אמר (כה) מאת ה' ולא אמר מאתו: מן השמים. (כז) הוא שאמר הכתוב (כח) כי בס ידיו ^כעמים וגו'. כשבא ליסר הבריות מביא עליהם אש מן השמים כמו שעשה לסדום. וכשבא להוריד המן מן השמים (טו) הגני מטמיר לכם

(ג) צלמית י"ג: (ג) שם י"ג: (ד) יעשיהו ס"ו: (ה) תהלים קכ"ד: (ו) יעשיהו מ"ו: (ז) שבעות ל"ב: (ח) וע' גמ"ח טעמינו: (ט) ז"כ ופק' רבמי ביום השמיני: (י) מלכים א' י"ג: (יא) ע' שנה י' ז': (יב) סס: (יג) לקמן מ"ח: (יד) לנעיל ס"ו: (טו) יכמים ל"ח: (טז) ע' ז"כ על פס' י"ג: (יז) ע' לנעיל י"ח סס' ח': (יח) ונת' ז"כ: (יט) ז"כ: (כ) ע' מילת' פ' בשלח: (כא) ז"כ: (כב) מלכים א' ח' א': (כג) ע' סנהד' ל"ח ז': (כד) ילקוט בשם פסמי' וע"ג ז"כ: (כה) חיו' ל"ו: (כו) שמות ט"ו:

י' מי שיש צדו. והכי קאמר ויאמר לוט אליהם צלמיתם אל נא יהי קן ומזכ' כלמי השם ואמר לו חזני הסה נח ונלל ענדק: "קס ד'. כ"ל: ^וומעשה בני עירי. כיס' ע"ג: 'לכך—מושלוח ל' ככ"י: "ע' הוסיפ' ז"כ: ^בעמים יתן אוכל למכזיר כשנח וכו' למדוס שני כי גם ידיו עמים כשנח

ח) לא נתנו אלהים. וכן ט) ולא נתנו אביה לבוא: 7. השב אשת האיש. י) ואל תואל סכור שמת התגנה בעיניו ולא יקבלנה או ישכך ולא יתפלל עליך: כי נביא הוא. יא) וידע שלא ננעת בה לסיכך ויתפלל בעדך: 9. מעשים אשר לא יעשו. סכה אשר לא הרגלה לבא על בריה באה לנו על ירך. יב) עצירת כל נקבים של דע "ושל קטנים ורע: ואזנים חומס: 11. רק אין יראת אלהים. יג) אכנסאי שכא לעיה על עסקי אמילה ושתייה שואלך אחת או על עסקי אשתו שואלך אותו אשתך הוא או אחותך היא? 12. אחתי בת אבי היא. יד) וסת אב מותרת לבן נח' שאין 'אבות' לנר. ¹³ וכדי לאמת דבריו השיבם כן. ואית הלא בת אחיו היתה? בני בנים הרי הן כבנים והרי הוא בתו של הרב וכך הוא אומר ללום טו) כי אנשים אחים אנתנו: אך לא בת אמי. הרן טאם אחרת היה: 13. ויהי כאשר התעו אתי ונו'. אונקלוס תרגם טה שתרגם יוש לישבו עוד דבור על אפניו, כשהוציאני הקב"ה מכית אבי להיות משוטט ונד מטקום למקום ידעתי שאעבור במקום רשעים ואמר לה זה חסדך: כאשר התעו. לשון רבים ואל תחמה כי הרבה מקומות לשון אלהות ולשון מרות קרוי לשון רבים. טז) אשר הלכו אלהים" יז) אלהים חיים יח) אלהים קדושים וכל לשון "אלהים לשון רבים. וכן יט) ויקח אחיו יוסף כ) אדוני האדונים כל) אדוני הארץ וכן כז) בעליו עמו כח) והועד בבעליו. ואם תאמר מהו לשון התעו? כל הגולה מטקומו ואינו מיושב קרוי תועה. כמו כל) ותלך ותתע. כט) תעיתי כשה אובד. לו) יתעו לבלי אוכל. יצאו ויתעו לבקש אכלם: אמרי לי. עלי וכן כז) וישאלו אנשי המקום לאשתו, על אשתו. וכן כח) ואמר פרעה לבני ישראל כמו על בני ישראל. כט) פן יאמר לי אשה הרגתו: 14. ויתן לאברהם. כדי שיתפיים ויתפלל עליו: 15. הנה ארצי לסניך. אבל פרעה אמר לו ז) הנה אשתך קח ולך לפי שנתידא שהמצריים שמוץ זמה: 16. ולשרה אמר אביטלך לכבודה כדי לפייסה הנה עשיתי לך כבוד זה נתתי טמן לאחך שאמרת עליו אחי הוא הנה הטמן והכבוד הזה לך כמות עינים. לכל אשר אתך. יכסו עיניהם "שלא יקלוך שאלו השיבותיך ריקנית יש להם לומר לאחר שנתעלל בה החזירה עכשיו שהוצרתי לבזו טמן ולפייסך זורעים יהיו שעל כרחי השיבותיך ועל ידי נס: זאת כל. ועם כל באי עולם: ונכחת. יח) לך פתחן סה להתוכח ולהראות דברים "גברים הללו ולשון הוכחה בכל מקום ברור דברים ובל' אשפורי בר' ¹² ואונקלוס תרגם בפנים אחרים ולשון המקרא ¹³ כך הוא נוסל על הדתגום, הנה הוא לך כמות של כבוד על העינים שלי ששלטו בך ובכל אשר אתך ועל כן תרגמו וחזית יתך וית כל דעמך. יוש מדרש אגדה אבל ישנוב. לשון המקרא פדשת: 17. וילדו. מרגטו ואדוהו לט) נפתחו נקביהם הוציאו "והיא לידה שלהם: 18. בעד כל רחם. כנגד כל פתח: על דבר שרה. לז) על פי דבורה של שרה:

וה

ח) נבלשית ל"ח: ט) שופטים ט"ז: י) ע' ז"כ: יא) ז"כ: יב) ע' ז"ק ל"ב: יג) טס: יד) ע' ז"כ פ' י"ח וסנהד' כ"ח ז': טו) נבלשית י"ג: טז) שופטים ז': יז) דברים ה': יח) יחוסע כ"ד: יט) נבלשית ל"ט: כ) דברים י': כא) נבלשית מ"ב: כב) שמות כ"ב: כג) טס ט"ו: כד) נבלשית כ"ח: כה) סהלים קי"ט: כו) יחזק' ל"ח: כז) נבלשית כ"ו: כח) שמות י"ד: כט) שופטים ט': ל) נבלשית י"ג: לא) ע' לניל עס' ט': לב) ע' ז"כ:

ה'גדולים וקטנים ואזנים וחוטם. כילו"ס: א'ס אינה אחותו מן האב. כ"י"ר ל"ח: א'צבות. כ"ס: "לכני נח. כ"י: ¹² בת אחי מן האב היא ולא מן האם ולא משום אסורה והתיחל קאמר ליה אלא משום לתקוני דקבורא קנא שאמר אחותי היא קאמר ליה הכי אחותי בת אבי היא דבת אחי בן אבי היא וקרי לה אחותי דכני בני הכי הם כבנים והכי היא כבת אבי והכי דקאמר יתך לא בת אחי לאו משום דחי הוא אחוה מן האם הוא אסורה אלא משום קוסטא דניילתא אמר ליה: 'רבים וסכרבה מקומות. כ"ל"ס: "נגלו אליו האלהים אלהים קדושים וכן ויקח וכו'. כ"ל"ס: אשר נגלו אליו האלהים אלהים קדושים וכן ויקח אדוני יוסף. כ"ס: ¹³ וכל לשון אדנות ל' רבים. כ"יו: "עייניסא של כל אשך אתך שלא יקלוך צענייסיס. כ"ס"י והל"א מן כמות עינים עד לך קיי. כ"י: "טכסיס. כ"יו: ¹⁴ אפנוי. כ"ס: פרוצארי, כ"י: ¹⁵ והקראל כך על תרגומו וזוית יתך וית כל לעמד ועל כל מה לאונת ומסוכסת כל' מתוכסי והוכי נחלך וליךך שלא תאמרי עוד כדכסיס הללו שאונת אחי הוא והוא ל' סוכסי (ומו לל). כ"י: "והוילאו מה שלךך לללס. כ"יו"ר ל"ח:

כא 1. וה' פקד את שרה וגו'. (א) סמך פרשה זו* ללמדך שכל המבקש רחמים על חברו הוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה שנאמר ויתפלל וגו' וסמך ליה וה' פקד את שרה שפקדו כנר קודם שרפא את אבימלך: פקד את שרה (3) כאשר אמר. בהריון: (3) כאשר דבר. בלידה. (ג) והיכן היא אמיה והיכן הוא דבור? אמיה (7) ויאמר אלהים אבל שרה אשתך וגו'. דבור היה דבר ה' אל אברהם בכרית בין הבתרים ושם נאמר (6) לא יירשך זה וגו'. והביא הורש משרה: ויעש ה' לשרה כאשר דבר לאברהם: 2. ללמדך אשר דבר אתו. דמלי' יתה את המועד דבר וקבע כשאמר לו (1) למועד אשוב אליך (2) שרש לו שריטה בכותל אמר לו כשתגיע חמה לשריטה זו בשנה האחרת תלד: 6. יצחק לי. ישמח עלי ומדרש אגדה (ח) הרבה עקרות נפקדו עמה הרבה חולים נתרפאו בו כיום הרבה תפלות נענו עמה ורב שחוק היה בעולם: 7. מי מלל לאברהם. לשון שבה וחשיבות י' ראו מי הוא וכמה הוא שומר הבטחתו הקי'בה מבטיח ועושה: מלל. (ט) שנה הכתוב ולא אמר דבר נימטריא שלו ק' כלומר לסוף מאה לאברהם: הניקה בנים שרה. ומהו בנים לשון רבים? (י) ביום המשתה הביאו השרות בניהן עמהן והניקה אותם שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא 'אסופי הביאה מן השוק': 8. ויגמל. (יא) לסוף כי' חדש: משתה גדול. (יב) שהיו שם גדולי הדור ש'ם ועבר ואבימלך: 9. מצחק. (יג) לשון עי' כמו שנאמר (יד) ויקומו לצחק. דבר אחר לשון גלוי עריות כמה התיאט (טו) לצחק בני. ד"א לשון רציחה כמו (טז) ויקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו'. (יז) שהיה מריב עם יצחק על הירושה ואמר אני בכור ונטל פי שנים יוצאים בשדה ונטל קשתו ויורה בו חצים כמה דתימא (יח) כמתלהל הירור זקים וגו' ואמר הלא משחק אני": 10. עם בני עם יצחק. (יט) מכיין שהוא בני אפילו אם אינו הגון כיצחק או הגון כיצחק אפילו אינו בני אין זה כדאי לירש עמו קי' עם בני עם יצחק ששתיהן בו: 11. על אודת בנו. (כ) ששמע שיצא לתרבות רעה ופשוטו על שאמרה לו לשלחו: 12. שמע בקולה. (כא) למדנו שהיה אברהם מסל לשרה בנביאות: 14. לחם וחמט מים. (כג) ולא כסף זהב לפי שהיה שונאו על שיצא לתרבות רעה: ואת הילד. אף הילד שם על שכמה (כד) שהכניסו בו שרה עין רעה ואחזתו חמה ולא יכול לילך ברנליו: "ותלך ותתע. (כה) חורה לגלולי' בית אביה: 15. ויכלו המים: (כז) לפי שדרך חולים לשחות הרבה: 16. מנגד. מרחוק: כמטחוי קשת. (כח) כשתי מיחות. והוא לשון יריית חץ בלשון משנה (כ) שהמיח באשתו על שם שהרע יורה כחץ. ואם תאמר היה לו לכתוב כמטחי קשת (כח) משפט היוי' ליכנס לכאן כמו (כט) בחנוי הסלע מגדת (ל) והיתה אדמת יהודה למצרים לחנא ומגורת (לא) יחוגו ויועו כשכור וכן (לב) קציו ארץ מגדת קצה: ותשב מנגד. כיון שקרב למות הוסיפה להתרחק: 17. את קול הנער. (לג) מכאן שיפה תפלת החולה מתפלת אחרים עליו והיא קודמת להתקבל: באשר הוא שם. (לד) לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבונו של עולם מי שעתיד זרעו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר! והוא משיבם עכשיו מה הוא צדיק

כא (א) ע' ז"ק ז"ב: (ב) ע' סמ' כח: (ג) ע' מ' חכילה פ' ב' פ' י"ב: (ד) כנלשה י"ז: (ה) טס ט"ו: (ו) טס י"ח: (ז) חמ"ו: (ח) ז"כ: (ט) ז"כ: (י) ע' ז"ג פ"ז חמ"ו ח"ט חולת: (יא) ע' נטין ע"ה ז': (יב) ז"כ ז"ג פ"ז: (יג) ע' ז"ר טסגח סוטה פ' ה' (יד) שנות ל"ב: (טו) כנלשה ל"ט: (טז) שמואל ז' ז': (יז) ז"ב: (יח) מכלי כ"ו: (יט) ז"כ: (כ) חמ"ו ח"ט שמוח: (כא) טס: (כב) ז"ר: (כג) ע' ע"ה פ' ל' ומ"ו: (כד) ע' ע"ה פ' ל' ומ"ו: (כה) ז"כ: (כו) ז"ר: (כז) פקסדיון מ"ו: (כח) וכן מנסבת מנחם: (כט) ש"כ השמים ז': (ל) שפיה י"ט: (לא) חמ"ה ק"ו: (לב) חמ"ה ק"ו: (לג) ע' ז"כ: (לד) ע' ז"ר וכן * כ"ה פ"ו ז' * שפיה כ"ה י"ד וח"ה א' פ':

כב *לכאן. כ"ו: פקד. מללח כתיב ויסקוד את שרה וכתב פקד ושמע פקד ככר תחילה לאצטנך: פקד. כ"ו: למועד אשר דבר. כ"ו יוקן ור' סנא' כ' יוקן אומר מלמד סנוול לני' מדעים שלל ילמדו גרוף הוא מצינו של אצטנך הוא ור' סנא' אומר לו' מדעים שהן מקוטעין למועד אשר דבר אתו וכל. כ"ו ל"א: ראו מה הוא ומה הוא גדול שמומר. כ"ו: ומהו בנים ל' כזים ל' כ"ו: 'אסופי. ילד מן הסוק ולא נודע של מני וכמולו אספו אל הצית: "ככ"ו לוקצני. שהיה זיו איוקנין שלו דוונה לו: ל' כ"ד מדעים. כ"ו: 'כל רמ"י כן הוא גם כן' הישר: "ומתעזבת שרה חמה למד שאמרה כי לא יירש זן האמה הזאת. כ"ו וכן כנמי וצמיי: "ותלך—אזים ל' כ"ו:

צדיק או רשע? אמרו לו צדיק, אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו והו באשר הוא שם.
 (כ) והיכן המית את ישראל בצמא? כשהגלם נבוכדנצר שנאמר (ו) משא בערב וגו' לקראת צמא
 התיו מים וגו' כשהיו מוליכין אותם אצל ערביים היו ישראל אומרים לשוכיהם נבקשה ממם
 הוליכנו אצל בני דודנו ישמעאל וירחמו עלינו שנאמר (ז) אורחות דגנים ("אל תקרי דגנים
 אלא דודים) ואלו יוצאים לקראתם ומביאין להם בשר ודג מלוח ונודות נפוחים כסבורים ישראל
 שהם מלאים מים וכשמכניסו לחך פיו ופותחו הרוח נכנסת בנוסף ומת: 20. רבה קשת.
 יורה חצים בקשת: קשת. על שם האומנות כמו חמר גמל ציד לפיכך השיץ מרגשת, היה
 יושב במדבר ומלטמם את העוקרים הוא שנאמר (ח) ידו בכל תו: 21. מארץ מצרים.
 (ט) ממקום גדוליה שנא' (ט) ולה שפחה מצרית וגו'. "היינו דאמרי אינשי זרוק חוטרא לאורא
 אעיקריה קאי: 22. אלהים עמך. (י) לפי שדאו שיצא משכונת סדום לשלום ועם המלכים נלחם
 ונפלו בידו ונפקדה אשתו ליקונו: 23. ולגיגי ולנכדי (יג) עד כאן רחמי האב על הבן: בחסד
 אשר עשיתי עמך תעשה עמדי. (יג) שאמרתו לך הנה ארצי לפניך: 25. והוכח. נתוכח
 עמו על כך: 30. בעבור תהיה לי זאת לעדה. לשון עדות של נקבה במו (יד) ועדה המצבה:
 כי חפרתי את הבאר. (יג) מרובים היו עליה רועי אבימלך ואמרים אנחנו חפרנוה אמרו ביניהם
 כל מי שיתראה על הבאר ויעלו המים לקראתו שלו היא ועלו לקראת אברהם: 33. אשל.
 (יז) רב ושמאל חד אמר פרדם להביא ממנו פירות לאורחים בסעודה. וחד אמר "מגדק
 לאכסניא וכו כל מיני "פירות. ומצינו לשון נטיעה באהלים שנא' (יז) וישע אהלי אפדנו: ויקרא
 "שם וגו'. (יח) על ידי אותו אשל נקרא שמו של הק"כא אלוה לכל העולם לאחר שאוכלים
 ושותים אומר להם ברכו למי שאכלתם משלו סבורים אתם שמשל אכלתם? משל מי שאמר
 והיה העולם אכלתם! 34. ימים רבים. (יט) מרובים על של חברון בחברון עשה כ"ה שנה וכאן
 כ"ז (כ) שהרי בן ע"ה היה בצאתו מחרן, אותה שנה ויבא וישב באלוני ממרא שלא מצינו
 קודם לכן שנתיישב אלא שם שבכל מקומותיו היה כאורח חונה ונוסע והולך שנאמר (כ) ויעבור
 אברהם. ויעתק משם. והיו רעב בארץ וירד אברהם מצרימה. וכמצרים לא עשה אלא נ' חדשים שהרי
 שלחו פרעה מיד (כג) ויך למסעיו עד ויבא וישב באלוני ממרא אשר בחברון, שם ישב עד
 שנהפכה סדום מיד ויסע משם אברהם מפני בושה של לוט ובא לארץ פלשתים וכן צ"ס שנה
 היה שהרי בשלישי למלחמו באו אצלו המלאכים הרי כ"ה שנה וכאן כתיב ימים רבים מרובים
 על הראשונים ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ואם היו מרובים עליהם שתי שנים או יותר
 היה מפרשם ועל כרחק אינם יתרים יותר משנה הרי כ"ז שנה מיד יצא משם וחזר לחברון ואותה
 שנה קדמה לפני עקדתו של יצחק י"ב שנים. בסדר עולם:

אחר

(כ) ירושל'. הגהתי מ' ד' סנה' שנות ס' י"ח ומדכש חיכה ס' ז' (ו) ישעיה כ"א: (ז) סס: (ח) ליעל ס' ט"ו: (ט) ז"כ:
 (י) זכאשית ט"ו: (יא) ע' ז"כ: (יב) ז"כ: (יג) זכאשית ל"ח: (יד) זכאשית ל"ח: (טו) סוטה י' ז"כ: (טז) לזיאל ח': (יז) סוטה
 י' ז"כ: (יח) מט' ס"ב מ' ח' ז"כ: (יט) זכאשית י"ב: (כ) סס י"ב:

ז' אלהים עמך בכל אשר אתה עושה שכן ונאה שנה ילדת ופרה בת תשעים שנה וילדה: אשר עשיתי
 עמך. כהיומי יושב על הארץ ואתה היית גר: לאמר. לך הנה ארצי לפניך כן תשבע גם אתה עונדי
 כשתמים את הארץ ואתי אהיה גר שמוצטת אני שכסם שנתקיימה הנטותה למועד הוה כן יתקיימו
 דברי שאמר לזרעך נחתי את הארץ הזאת: ואמר אברהם אחי אשבע והוכיח. כל אהבה שאין בה
 תוכחה אינה אהבה וכל שלום שאין עונו תוכחה אינו שלום אמר לו אחי אשבע אצל מה שאמרת
 כמסד אשר עשיתי עמך אין כהן מסד שהרי כשהייתי גר זכאך גזלו ענדך את זכר כוונים (ע"כ גם
 צבי"ר וז"ל) אשר חפרתי. מפני רבי יוסף בר שונעון ז"ל. כיע"ס: 10 צ"כ וצטוטה פלוגתא בין רבי
 יהודה ור' נחמיה: "פונדק ללון סס מורכסים ולס' אשל נוטריקון הוא אביבא שמייה לוייה שהיה מואכילין
 ונשקן ומס' עלוה אותן: "מיני מאלל. כיעור" וכן הוא גם צ"כ: 11 חל תקרי ויקרא חלל ויקריא
 לנד לזכרות סס זכס ל' אל עולם. כילד לאחר שאכלו ושתו ומטלו היו עונדין לזכרו לאברהם והוא
 אומר להם וכי משלי אכלתם:

כב 1. אחר הדברים האלה. (א) יש מרבתינו אומרים אחר דבריו של שטן שהיה מקטרת ואמר מכל סעודה שעשה אברהם לא הקיב לפניך פר אחד או איל אחד אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו אלו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא היה מעכב. וי"א (ז) אחר דבריו של ישמעאל שהיה בתפאר על יצחק שמל בן י"ג שנה ולא מיחה אמר לו יצחק באכרי אחד אתה מיראני אלו אמר לי הקיבה זבח עצמך לפני לא הייתי מעכב: הנני. (ג) כך היא עניינתם של חסידים לשון ענוה הוא ולשון זמון: 2. קח נא. (ד) אין נא אלא לשון בקשה אמר לו בבקשה. ממך עמוד לי בזה הנסיון שלא יאמרו הראשונות לא היה בהן ממש: את בנך. (ה) אמר לו שני בנים יש לי אמר לו את יחודך אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אמר לו אשר אהבת אמר לו שניהם אני אוהב אמר לו את יצחק. ולמה לא גילה לו מתחלה? (ו) שלא לערבנו פתאום ותזוז דעתו עליו ותמרר (ז) וכדי להכב עליו את המצוה וליתן לו שכר על כל דבור ודבור: ארץ המדינה. (ח) ירושלים וכן בדברי הימים (ט) לבנות את בית ה' בירושלים. בהר המוריה. ורבתינו פירשו (י) על שם שמשם הוראה יצאה ל"ישראל. ואונקלוס תרגמו על שם (יא) עבודת הקמרת שיש בו מור נרד ושאר בשמים: והעלהו. (יב) לא אמר לו שחטרו לפי שלא היה חפץ הקיבה לשחטו אלא להעלותו להר לעשותו עולה ומשהעלהו אמר. לו החייהו: אחד ההרים. (יג) הקיבה מתהא הצדקים ואחר כך מגלה להם וכל זה כדי להרבות שבתן וכן (יד) אל הארץ אשר אראך וכן ביונה (טו) וקרא עליה את הקריאה: 3. וישכם. (טז) נזדוה למצוה: ויחבש. (יז) הוא בעצמו ולא צוה לאחד מעבדיו שהאזהבה מקלקלת הישורה: את שני נעריג. (יח) ישמעאל ואליעזר שאין אדם חשוב רשאי לצאת לדורך בלא ב' אנשים (יט) שאם יצטרך האחד לנקבו ויתרחק יהיה השני עמו: ויבקע. תרמוס וצלח כמו (כ) וצלחו חירון לשון ביקוע. פינודיא בלעז: 4. ביום השלישי. (כא) למה אחר מלדראתו מיד? כדי שלא יאמרו הממו וערבבו פתאום וטרף דעתו ואלו היה לו שהות להמלך אל לבו לא היה עושה: וירא את המקום. (כב) ראה ענן קשור על ההר: 5. עד כה. כלומר דרך מעט למקום אשר לפנינו ומרדש אגדה (כג) אראה היכן הוא מה שאמר לי המקום כה יהיה זרעך: ונשובה. (כד) נתבאר שישוכו שניהם: 6. המאכלת. סבין, על שם שאוכלת את הבשר כמה דמיא (כה) ודרכי האכל בשר. (כו) וישכבשרת בשר לאכילה? ר"א (כז) זאת נקראת מאכלת על שם שישראל אוכלים מתן שביה: וילכו שניהם יחדו. אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ושמחה כיצחק שלא היה טרגיש בדבר: 8. וראה לו השנה. 'כלומר יראה יבחר לו השנה ואם אין שנה לעולה, בני. ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך להשחט וילכו שניהם יחדו בלב שוה: 9. ויעקד. ידיו ורגליו מאחוריו הידים ורגלים ביחד היא 'עקידה' והוא לשון כס' עקודים שהיו קדסוניהם לבנים מקום שעוקרין אותן בו היה ניכר: 11. אברהם אברהם. (כט) לשון חבה הוא שכופל את שמו: 12. אל תשלח. (ל) לשחוט אמר לו אם כן לחנם באתי לכאן אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט דם אמר לו אל תעש לו מאומה אל תעש בו מום: כי עתה ידעתי. (לא) אמר רבי א"א איל אברהם אפרש לפניך את שיחתי, אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך

דע

כב (א) ע' קסדל' כ"ע וע' ז"ר: (ב) טס וחס' וחי: (ג) תסוועל: (ד) קסדל' פ"ע ז': (ה) טס וז"ר: (ו) קסדל' ל' וסס: (ז) ז"כ: (ח) סוף מ' חסל: (ט) ז' ב': (י) תענית ט"ז ז"ר: (יא) נס ז"ר וסס' רכתי: (יב) ע' פס' י"ג: (יג) ז"ר ז"ר פ' ל"ט: (יד) זכאטיה י"ג: (טו) יונה ב': (טז) פסחים ד': (יז) ז"כ קסדל' ק"ה ז': (יח) ס"י ויקר' רפה פ' ע"ה מ"ד פ' ל"א: (יט) פ"ג * נמדבר כ"ב כ"ב: (כ) סוועל ז' י"ע: (כא) חסחי: (כב) ז"ר חס' ח"י: (כג) חס' ז"ר: (כד) טס ע"ג ח"ק י"ט: (כה) דרכים ל"ב: (כו) סמוועל ז"ר: (כז) ז"ר: (כח) נקמן ל' פס' ל"ע: (כט) ז"ר: (ל) ז"ר פס' רכתי: (לא) ז"ר:

כב * לעולם. ל' ז"ר: * על גנת סיהים עולה. כיע"ז: * משהל. זי"ת: * אהבה. סאכז הקצ"ה חל אברהם ציטל שורה של גדולה שצנץ הוא צעלנו: * האכילת חלם. כ"ר: * אלוהי יראה ל' זכ"י: * ויעקד. כסף ידיו ורגליו לאחרי וקשר יד ורגל יחד ונפשו נאורו לאחוריו * שנת כ"ד וע"ע תמיד ל"א: * זכ"ס ומתיל כאן לזכור מדש אל תשלט ידך. ל"ר אכז (כנו סמכז צמנון) עד ס"ל וחס"כ אל תשלט ידך. לשמוע וכו' עד מוס ס"ד וח"ס"י כי עתה ידעתי. מעתה וכו' חלסיס חתה וס"ד: * ח"ר

Fendre * (סמלעטן):

זיע וחזית ואמרת קח נא את בנך עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער. אמר לו הק' בנה לב לא אהלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה כשאמרת לי קח מוצא שפתי לא אשנה לא אמרתי לך שחמרו אלא העלהו 'אפקתיה, אחתיה! כי עתה ידעתי. מעתה יש לי מה להשיב "לשמן ולאומות התמהים מה היא הבתי אצלך יש לי פתחון פה עכשיו שרואים כי ירא אלהים אתה: 18. והנה איל. לב) מוכן היה לכך מששת ימי בראשית: אחר. אחי שאמר לו המלאך אל תשלח ידך "ראהו כשהוא נאחו והוא שמתרוממין וקף אברהם עינוהו בתר אילין": בסבך. אילין: בקרניו. לד) שהיה רץ אצל אברהם והשמן סוכנו ומערכו באילנות": תחת בנו. לב) מאחר שכתוב ויעלחו לעולה לא חזר המקרא כלום מהו תחת בנו? על כל עבודה שעשה ממנו היה מתפלל ואומר יהי רצון שתהא זו כאלו היא עשויה בכני כאלו בני שחטם כאלו דמו זרוק כאלו הוא מופשט כאלו הוא נקמר ונעשה דשן: 14. ה' יראה. פשוטו כתרנומו ה' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות: אשר יאמר היום. שיאמרו לימי הדורות עליו בהר זה יראה הקביה לעמו: היום. הימים העתידין כמו עד חיום הזה שבכל המקרא שכל הדורות הבאים הקוראים את המקרא הזה אומרים עד היום הזה על היום שעומדים בו. ומ"א לו) ה' יראה עקדתו זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפורענות כדי שיאמר היום הזה בכל הדורות הבאים בהר ה' יראה לו) אפרו של יצחק צבור ועומר לכפרה: 17. ברך אברכך. לב) אחת לאב ואחת לבן: "והרבה ארבה. אחת לאב ואחת לבן: 19. וישב אברהם בבאר שבע. לא ישיבה ממנו שרהי בחברון היה יושב י"ב שנים לפני עקדתו של יצחק יצא מבאר שבע והלך לו לחברון כמו שנאמר לב) ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים מרובים משל חפרון הראשונים והם כ"ו שנה כמו שפירשנו למעלה: 20. אחרי הדברים האלה ויגד ונו. ג) בשוכו מדר המוריה היה אפיהם מרהרר ואמר אלו היה בני שחוט כבר היה הולך בלא בנים היה לי להשיאו אשה מכנות עני אשכול וממרא כשרו הק' בה שגולדה רבקה בת זוגו חתו הדברים האלה ההררי דברים שהיו על ידי עקדה: גם הוא. ג) אף היא השוות משפחותיה למשפחות אברהם י"ב. מה אברהם י"ב שבטים שיצאו מעקב ה' בני הנבירות וד' בני שפחות אף אלו ה' בני נבירות וד' בני פלגש: 28. ובתואל ילד את רבקה. כל היחוסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה:

הכלת פרשת וירא.

חיי שרה.

כג. 1. ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים. "לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו ח' בבת ק' כבת כ' לחטא מה בת כ' לא חטא ח' שחורי אינה בת עונשין אף בת ק' בלא חטא וכת כ' בבת ז' ליופי: שני חיי שרה. כלן שזין לטובה: 2. בקרית ארבע. ג) על שם ארבע ענקים שהיו שם אחימן ששי ותלמי ואביהם

לב) חללים מ"ט: לב) חנות מ"ה פד"ח פ' י"ט חנה' וע' פסקים ל"ד: לד) פד"ח פ' ל"ח: לה) ע' ז"ר: לו) ע' ז"ר מ"י יחזק' העניס מ"ג חנה': לב) חנה' ומ"כ פ' מקומות: ע"ג ז"ר פ' ז"ר: לב) ז"ר: לב) ס' כ"א פ' ל"ד: ט) ז"ר: מח) ז"ר: כג) ח' ז"ר: ט) ע' שנה מ"ט יחזק' זכורים מ"ג: ג) ז"ר עירובין ל"ג:

חטא—חטתיה ל"י כענין: ז"ר כ' חטא: ז' הלשון ז"ר, אחרתי לך חסיקתיה וקיינת זכרי ועמס חטמיה: "לנדה קדין. כענין: ז"ר כ' יוסף זר שזענון פירש חסר נאחו כסבך שנקל לקמחו עשס חטא נאער ויכא והנה איל ולא נאער חסר נאחו והנה כל הכתובים כולן על כל וילה שעתידין הצביות לחגוק. וכוא מיותר הלשון ומיכר דך לפניהם עוד יש לפרש שחטא שאמר לו האלולך אל תשלח ידך לחטו כשחטו נאחו וזהו שמתרגם הקף. חצרכס עינוהי והוא צמר אילין: בקרניו. שתיים וכו'. כענין: "ולפי האגדה חסר כל זכרי העללך והסכינה וחסר טענותיו של אברהם. ל"ו: "כדי לעכזו. כילוי: "והרבה—לכן ל' כילוי:

כג. ג) למה. כיל"ס: ז"ר כ' חטא: ז' לט"ו יצא כ' כבת ז' לחטא. כ' הילקוט חללים ס' ל"ז וכן הוא

שלא היו באי עולם 'מכירים בו ושמו לא היה רגיל בארץ: מבית אבי. 7) מחזן: ומארץ מולדתי. 7) מאור כשרים: ואשר דבר לי. לצרכי. כמו 6) אשר דבר עלי. וכן כל לי ולו ולהם הסמכים אצל דבור מפורשים בלשון על. ותרנום שלהם עלי עלהוי עליהן שאין נוסף אצל דבור לשון לי ולו ולהם אלא אלי אלו אליהם ותרנום שלהם עמי עמיה עמהן אבל אצל אמירה נוסף לשון לי ולו ולהם: ואשר נשבע לי. 8) וכן הבתרים: 8) ונקית משבעתי וגו'. וקח לו אשה מננות עני אשכול ומטרא: דק את בני וגו'. 9) רק מעוט הוא בני איני חודר אבל יעקב בן בני סופו לחזור: 10) מנמלי אדניו. 11) נכרין היו משאר גמלים שהיו יוצאין זמזמן מפני הגזל שלא ירעו בשדות אחרים: וכל טוב אדניו בידו. 12) ששך מתה כתב ליצחק על כל אשר לו כדי שיקצצו לשלוח לו בתם: ארם נהרים. בן שתי נדרות וישבת: 11) ויברך הגמלים. 12) והביצם: 14) אתה הכחת. ראויה היא לו שתהא נוסלת חסדים וכדאי ליכנס בביתו של אברהם ולשון הוכחת בידת אפר'בישט בלעז: ובה אדע. לשון חנה, הודע לי בה כי עשית חסד. אם היתה ממשפחתו והוגנת לו אדע כי עשית חסד: 16) בתולה. 17) במקום בתולים: ואיש לא ידעה. 18) שלא כדרכה לפי שבנות הגוים היו משמרות מקום בתוליהן ומספרות עצמן במקום אחר חקיר על זו שנקייה מכל: 17) וירץ העבד לקראתה. 19) לפי שראה שעלו המים לקראתה: הגמליני נא. לשון יד) נמיעה הומייד בלי: 18) ותרד כדה. מעל שממה: 19) עד אם כלו. הרי אם משמש בלשון אשר, אם כלו די ספוקן שזו היא גמר שתייתן כששחו די ספוקן: 20) ותער. לשון נפיצת ודרכה יש בלשון משנה המערה מכלי אל כלי ובמקרא יש לו דומה 20) אל-תער נפשי 20) אשר הערה למות נפשו: השקת. אכן הלולה ששותים בה הגמלים: 21) משתאה. 22) לשון שאה כמו 18) שאר ערים. תשאה שממה: משתאה. משתומם ומתהלל על שראה דברו קרוב להצליח אבל אינו יודע אם ממשפחת אברהם היא אם לאו. ואל תתמה בתינו של משתאה שאין לך תיבה 23) שתחלת יסודה ש"ן ומדברת בלשון מתפעל שאין ת"ו מפרידה בין שתי אותיות של עיקר היסוד כגון-משתאה, משתולל מגורת שולל וישתומם מגורת שממה כ) וישתמר חקות עמרי מגורת וישמר אף כאן משתאה מגורת השאה וכשם שאתה מוצא לשון משומם באדם נבהל וגאלם ובעל מחשבות כמו 24) על יומן נשמו אחרונים כ) שומו שמים כ) אשתומם כשעה חדא כך חרש' לשון שאייה בארם בהול ובעל מחשבות. 25) ואונקלס תרגם לשון שחיה וגברא שהי שוקא ועומר במקום אחר לראות ההצליח ה' דרכו כ) ואין לתרגם שתי שהי אינו לשון שתייה שאין אלה נוסלת בלשון שתייה: משתאה לה. משתומם עליה כמו 26) אמרי לי אחי הוא וכמו 27) וישאלו אנשי המקום לאשתו: 22) בקע. 28) רמו לשקלי ישראל בקע לגלגלת: ושני צמידים. 29) רמו לשני לוחות מצודות: עשרה זהב משקלם. 30) רמו לעשרת הדברות שבהן: 29) ויאמר בת מי את. לאחר שנתן לה שאלה לפי שהיה בטוח בוכחו של אברהם שהצליח הקב"ה דרכו: ללין. 31) לינה אתה. לין שם דבר והיא אמרה ללון כמה לינות: 24) בת בתואל. השיבתו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון: 25) מססוא. כל מאכל הגמלים קרוי מססוא כגון 'הבן ושעורים: 27) בדרך. דרך 'המוטן דרך הישר באותו דרך שהיית צריך. וכן כל בית ולמ"ד והיא המשמשים בראש התיבה ונקודים בפתח מדברים בדבר הפשוט שמוכר כבר

במקום

7) וע' ז"כ: 8) מלכס ל' ז' ו) ע' ז"כ: 9) ז' ז"כ: 10) ז' ז"כ: 11) ע' ז"כ: 12) ז' ז"כ: 13) ז' ז"כ: 14) ז' ז"כ: 15) ז' ז"כ: 16) ז' ז"כ: 17) ז' ז"כ: 18) ז' ז"כ: 19) ז' ז"כ: 20) ז' ז"כ: 21) ז' ז"כ: 22) ז' ז"כ: 23) ז' ז"כ: 24) ז' ז"כ: 25) ז' ז"כ: 26) ז' ז"כ: 27) ז' ז"כ: 28) ז' ז"כ: 29) ז' ז"כ: 30) ז' ז"כ: 31) ז' ז"כ:

ג' מלאחניס צו וס'ד (ו)סנו—באך ל'). כיס'ר: 'בתולה. ומדרכה: ואיש לא ידעה. שלא כדרכה. ירושלי' כתובות פ"א: 'המשכנות כן משתאה לה משתיים וכ' (ואונקלוס עד שתיים ל') כז"י וז"ל: 'עלה ושעורים. כיס'ר: (עלה ע' שנת ע"ו תכן של מיני קטניות): עשז ושעורים. כ"יו: 'סמיומן.

Tu approuvais, approuvest¹ (יוו נעשיעדעקט):

Humer² (מליכעמן):

במקום אחר או שהוא מבודד וניכר באיזו הוא מדבר: 28. לבית אמה. דרך הגשים חתה
 להחית להן בית לישב בו למלאכתן (ל) ואין הבת מגדת אלא לאמה: 29. וירץ. למה רץ ועל
 מה רץ? ויהי כראת את הגזם. אמר עשיר הוא זה ונתן עינו במטק: 30. על הגמלים.
 לשמן כמו (ג) והוא עומד עליהם לשמשם: 31. פניתי הבית. (ג) מעבודת אלילים: 32. ויסתחז.
 (ל) החדר זמם שלהם "שהיה סתום את פיהם שלא ירעו בדרך בשדות אודים: 33. עד אם דברתי.
 הרי אם משמש בלשון אשר ובלשון כי כמו (ה) עד כי יבא שילה וזהו שאמרו חז"ל (ו) כי משמש
 בדי לשונות והאחד אי הוא אם: 36. ויתן לו את כל אשר לו. ששם המתנה הראה להם:
 37. לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני. אם לא תלך תחלה אל בית אבי ולא תאבה ללכת
 אחריו: 39. אלי לא תלך האשה. (ז) אלי כתיב בת היתה לו לאליעזר והיה מהור למצוא
 עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו אמר לו אברהם בני ברוך ואתה ארוור ואין
 ארוור מדבק בברוך: 42. ואבא היום. (ח) היום יצאתי והיום באתי מלאן שקפצה לו הארץ
 (ט) אמר רבי אחא ישה שיחתן של פ"עברי אבות לפני המקום מהורחן של בנים שהרי פרישה
 של אליעזר כפולה בתורה והרבה גופי תורה לא נתנו אלא ברמיזה: 44. גם אתה. גם לרבוא
 אנשים שעמו: הכיח. בירר והודיע וכן כל הוכחה שבמקרא ברור דבר: 45. טרם אכלה.
 טרם שאני מכלה וכן כל לשון זהוה פעמים שהוא מדבר בלשון עבר וזולל לפתוב טרם כליתי
 ופעמים שמדבר בלשון עתיד. כמו (י) כי אמר איוב הרי לשון עבר. (י) ככה יעשה איוב הרי לשון
 עתיד. ופירוש שניהם ל' הווה כי אמר היה איוב אולי הטאו בני 'וגו' היתה עושה כך:
 47. ואשאל, ואשים. שנה הסדר שהרי הוא תחלה נתן ואחר כך שאל אלא שלא יתמשהו
 בדבריו ויאמרו היאך נתת לה ועדיין איך יודע מי היא: 49. על ימין. (יא) מבנות ישמעאל.
 (יא) על שמאל. מבנות לוס שהיה יושב לשמאלו של אברהם ביר: 50. זיען לבן ובתו אל.
 רשע היה "וקפץ להשיב לפני אביו: לא נוכל דבר אליך. למאן בדבר, הוה לא ע"י
 תשובת דבר רע ולא ע"י תשובת דבר הנון, וניכר שמה יצא הדבר לפי דברך שזימנה לך:
 52. וישתחו ארצה. (יג) מכאן שמודים על בישודה טובה: 53. ומגדנות. לשון מגדים שהביא
 עמו מיני פירות של ארץ ישראל: 54. וילינו. כל לינה שבמקרא לינת לילה "אחד:
 55. ויאמר אחיה ואמה. (יד) ובתואל היכן היה? היה רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו: ימים.
 (יד) שנה כמו (טז) ימים תהיה גאלתו (טז) שכך. גותנן לכתולה זמן י"ב חדש לפריה עצמה
 בתכשיטים: או עשור. "חדשים ואית ימים פמש אין דרך המבקשים לכתש דבר מועט ואם
 לא תרצה הן לנו מרובה מזה: 57. ונשאלה את שיה. (טז) מכאן שאין משיאין את "האשה
 אלא מ"מדעתה: 58. ותאמר אלך. (טז) מעצמי ואף אם אינכם רוצים: 60. את היי לא לפי
 רבבה. "את חרעך תקבלו אותה ברכה שנא' לאברהם בדי המוריה הרבה איכה את זרעך וגו'
 יהי רצון שיהא אותו חרעך ממך ולא מאשה אחרת: 62. מבוא באר לחי ראי. (טז) שהלך להביא
 הגר לאברהם אביו שישאנה: יושב בארץ הנגב. קרוב לאותו באר שנאמר (כ) ויסע משם
 אברהם ארצה הגבג וישב בין קדש ובין שור ושם היה הבאר שנאמר (כא) הגה בין קדש ובין
 ברד: 63. לשוח. (כג) לשון תפלה כמו (כג) ישפוך שיחו: 64. ותרא את יצחק. (כד) ראתה אותו
 הרוח

(לא) צ"כ: (כג) נבלשית י"ח: (ג) צ"כ ס"י חזקין פ"ס: (ד) צ"כ: (ה) נבלשית ט"ט: (ו) כ"ה ג': (ז) ע"י צ"כ פ' ג"ט
 וילקוט השע י"ב: (ח) סנהדרין ל"ה ח': (ט) צ"כ: (י) חזקין ח': (יא) צ"כ: (יב) צ"כ על פס' כ"ו: (יג) צ"כ: (יד) כחובות ל"ז:
 (טז) ויקרא כ"ה: (יז) כחובות כ"ז וב"כ: (יח) צ"כ: (יט) ע"י צ"כ: (כ) נבלשית כ': (כא) שם ע"ו: (כב) צ"כ נכח
 כ"ו: (כג) תהלים ק"ב: (כד) צ"כ ח"י:

כיס"כ: "סוהם—אחרים ל' כיצור"י: "בתי אבות. כילק"מ וכן הוא צ"כ: "ככה היה חיוז עושה כל
 הימים וסוה"ל. כיצ"כ: "היה והטיו. כילק"מ וכן צ"כ: היה שהטיו. בנינוקיים של ר"י ממלכתי:
 "חזק ל' צ"כ ר"ח": "וכחן ל' כיצ"כ: "צ"כ את היתומה. זילקוט את הקטנה: "לדעתה. צ"כ:
 "את חרעך. ידוע לנו שנתא' אותה ללמך שנתצדק צדק המוריה צדכותו חללה של כוכביה השמים
 חוה לאלהי רצנה ויטע זרעך את שער חזקין וזהו שאלמר ויטע זרעך את שער חזקין וזהו שאלמר ויטע זרעך חזקין וזהו
 אם מנעך הוא לו מאשה אחרת י"ד ומלפני אלהי השמים שאת היא ולוחת הצרכות יתקיימו כך ולא

חיי שרה תולדת כה

ועמלק ובני קדם נופלים בעמק. יח) כאן הוא אומר לשון נפילה ולהלן אומר יט) על פני כל אחיו ישכון עד שלא מת אברהם ישכון משמת אברהם נפל:

הסלת פרשת חיי שרה.

תולדת.

19. ואלה תולדת יצחק. יעקב ועישו "האמורים כפרשה: אברהם הוליד את יצחק. כ) על ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הווקח לומר אברהם הוליד את יצחק לפי שהיו ליצני הרוד אמורים מאביטלך נתעברה שרה שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו מה עשה הקב"ה צד קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם "והעירו הכל אברהם הוליד את יצחק והווי שכתב כאן יצחק בן אברהם היה שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק: 20. בן ארבעים שנה. כא) שהרי כשבא אברהם מרה המוריה נתבשר שנולדה רבקה ויצחק היה בן ל"ז שנה שהרי בו בפרק מתה שרה ומשנולד יצחק עד העקידה שמתה שרה ל"ז שנה היו כי בת צ' היתה כשנולד יצחק ובת קב"ז כשמתה שנאמר ויהו חיי שרה וגו' הרי ליצחק ל"ז שנים ובן בפרק נולדה רבקה המתין לה עד שחאה ראויה "לביאה ג' שנים ונשאה: בת בתואל מסדן ארם אחות לבן. כב) וכי עדיין לא נכתב יהיה בת בתואל ואחות לבן מסדן ארם אלא להגיד שבחקה שהיתה בת רשע. ואחות רשע ומקומה אנשי רשע ולא למדה טעמשיחם: מסדן ארם. כג) על שם ששני ארם היו ארם נהרים וארם צובה קורא אותו סדן לשון כל) צמד בקד תרגום סדן תורין "ויש פותרין סדן ארם כמו שדה ארם שבלשון "וישמעאל קורין לשדה סדן: 21. ויעתר. הבה והפציר בתפלה: ויעתר לו. נתפצר "ונתפיים ונתפתה לו ואומר אני כל לשון עתר לשון הפצרה ורבויה הוא כפ) וכן כו) ועתר ענן הקשרת, מרבית עליה העשן וכן כז) והעתרתם עלי דבריהם כפ) וכן כט) ונעתרות נשיות שונא דומות למרובות והגם למשא אנקרי"שאר בלעז': לנכה אשתו. ל) זה עומד בזוית זו ומתפלל זו עומדת בזוית זו ומתפללת: ויעתר" לו. לא) ולא לה? שאין דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע לפיכך לו ולא לה: 22. "ויתרצצו. על כרחך המקרא הזה אומר דרשני שסתם מה היא רציצה זו ובתב אם בן למה זה אנכי. לב) "ויבותינו דרשוהו לשון ריצה כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת עוברת על פתח ע"ז עשו מפרכס לצאת. דבר אחר לג) מתרוצצים זה עם זה ומריבים בנחלת שני עולמות: ותאמר אם בן גדול צער העבור למה זה אנכי לד) מתאווה ומתפללת על הריון: ותלך לדרש. לד) לבית מדרשו של ר"ש: לררש את ה'. שיניד לה מה תהא בסופה: 23. ויאמר ה' לה. לה) על ידי שליח לשם נאמר

יח) צ"ל: יס) צלשית ט"ז: כ) ע' הנחומא ג"מ ט"ז: כה) ע' סדק עולם וע' מוס' יצמות ס"א ז': כג) צ"ל: כג) וכן * צ"ק ל"ו ז': כד) ט"א י"א: כה) ע"ג נחמה נחם: כו) יחזקאל ח': כז) ט"ס ל"ה: כח) וכן * חגיגה כ' וגם מוס' ט"ס: כט) משלי כ"י: ל) ע' יצמות ס"ד: לח) ט"ס: לז) ע' צ"ל: לב) ע' ילקוט בשם מ' אבכיר: לד) ע' צ"ל: לה) ע' צ"ל:

"האמורים צדוק הענין ועל ידי וכו'. כ"לס"ר: "כרי טיחמורו הכל. כ"לס וכן צננו: " להינשא. כ"ע: י"ו) — לשה פדן ל' כ"ע: י"ז) צנרני. כ"לס"ר והדל זקנים: "ונתפיים ל' כ"ס: י"ח) ויעתר להם מיציעה ליה. לפי שאינה דומה תפלתו שיהיה לדיק צן לדיק לתפלתה שהיא לדיק צת רשע לפיכך חלה צו הכתוב: "ולא לה ל' לפי כ' ס' הזכרון: "ויתרצצו. חג' ודקקין כמו טומאה רלוטה שאין מתקבלין צמקוס וצמחם אחד כשאר תלומים שנסבלין צמחם אחד ויש למכרו ל' שצורה כמו וסרן את בגלתו שלר היה להם הנקוס והזנבין זה את זה. ע"כ גם צכ"ע"צ) אך הרב הגדול שצביטורן ללל צמיים חדידים וגינה צפנים חמרים: ותאמר אם בן למה זה אנכי אם בן מתרועע צמעי למה זה אנכי הרה וסופי לשכלם: ותלך לדרוש. מהו זה לכך מתרועעים, ויאמר ל' לה אין סופך להפילם: ויתרצצו. על כרחך וכו'. כ"י"ם ל"א: כ"ב) כרותי—עולמות גליון כ"יל: כ"ג) על שם ועצר. כ"ס"ר:

מעולה רבה: 15. סתמום פלשתיים. ית' מפני שאמרו תקלה הם לנו מפני הגיסות הבאות עלינו. פמונין פלשחאי לשון סתימה ובלשון 'התלמוד ית' מפטמם את הלכ: 17. בנחל גרר. דתוק בן העיר: 18. וישב ויחפר. הבאות אשר חפרו בימי אברהם אבי ופלשתיים סתמום 'מקדם שנפע יצחק מצרר חוד חמפר: 20. עשק. ערעור: כי התעשקו עמו. נתעשקו עמו עליה במריבה וערעור: 21. שפנה. "נושימינטי": 22. ופרינו בארץ. כתרגמו וניפוש בארעא: 21. ואחזת מרעהו: כתרגמו כ' וסיעת מרחמתי סיעת מאוהביו. ויש פותרין מרעהו מ' מיסוד התיבה כמו שלשים מרעים דשמשון כדי שחיה תיבת ואחזת דבוקה אבל אין דרך ארץ לדבר על המלכות בן סיעת אוהביו שאם בן כל סיעת אוהביו הולך עמו ולא היה לו אלא סיעה אחת של אוהבים לכן יש לפותרו בלשון הראשון. ואל תתמה על תירו של אחוזת ואע"פ שאין תיבה סמוכה יש דוגמתה במקרא (כל) עזרת מצר (כ) ושכורת ולא מין: "אחוזת. לשון קביצה ואגודה שנאחזין יחד: 28. ראה ראינו. כנ' ראינו באיך ראינו בך: תהי נא אלה בינותינו וגו'. האלה אשר בינותינו מימי איך תהי גם עתה בינינו וביניך: 29. לא נגענוך. כשאמרנו לך לך מעמנו: "אתה. גם "אתה עשה לנו כמו בן: 83. שבעה. "על שם הברית: 84. בן ארבעים שנה. (כל) עשו היה נמשל לחזיר שנאמר (כ) ירסמנה חזיר מעד החזיר הזה כשהוא שוכב פושט מלפיו לומר ראו שאני מהור כך ¹⁰ אלו נחלים חומסים ומראים עצמם כשרים כל מ' שנה היה עשו צד נשים מתחת בעליהן ומענה אותם כשהיה בן מ' אמר אבא בן מ' שנה נשא אשה אף אני בן: 35. מרת רוח. לשון ¹⁰ המראות רוח כמו כו) ממרים הייתם כו) כל מעשיהו היו "להכעיסו לעצבון" ליצחק ולרבקה. כמ' שהיו עובדות ע"ז: כו) 1. ותכהין. ח' "בעשן של אלו". ז' "דיא כשנעקד ע"ג המזבח והיה אביו רוצה לשחטו באותה שעה נפתחו השמים וראו מלאכי השרת והיו בוכים וירדו דמעותיהם ונפלו על עיניו לפיכך כהו עיניו. דבר אחר כדי שישול יעקב את הברכות: 2. לא ידעתי יום מותי. ג) אמר ר' יהושע בן קריה אם מגיע אדם לפרק אבותיו ידאג חמש שנים לפניו וחמש לאחר בן ויצחק היה בן קב"ג אמר שמא לפרק אמי אני מגיע והיא מתה בת קב"ו והריני בן חמש שנים סמוך לפרקה לפיכך לא ידעתי יום מותי שמא לפרק אמי שמא לפרק אבא: 3. שא נא. לשון השחזה כאותה ששנינו ז) אין משיחיון את הסכיך אבל משיאה על גבי חברתה ה) חדר סכינך ושחוט יפה שלא תאכילני נבלה: תליך. חרבך שדרך לתלות: וצודה לי. "מן ההפקד ולא מן הגול: 5. לצוד ציד להביא. ו) מהו להביא? אם לא ימצא ציד יביא מן הגול: 7. לפני ה'. ברשותו

יח) סוספתח דקועה פ"י: יע) פסקים מ"ב: כ) וכן ל"ב צ"כ: כל) סהלים ס': כב) ישעיה כ"א: כג) צ"כ: כד) צ"כ: כה) סהלים פ': כו) דברים ס': כז) כמ"י: כח) ע' צ"כ תנח"ך: כן) ה) תנחומים: ז) צ"ב: ג) ע' צ"כ: ד) צילה כ"ח: ה) צ"ב: ו) צ"כ:

פשוטה: צנתה"ס טקפ עוד צב"ה"ר, ענדה צננשות יורה טהוה טס דצכ כנוו אסדה" וכן הוה צייר מדפוס יסן: י' אסנה. כ"י: 'קודס כיס"ר ד"ב: וקודס. צנו": "אנטיקרימנעוונט. ד"ב וכן צנתה"ס: טרשימנט. כ"ס: טענה—צזרעה ל' כילנ"ר: "ויס פותקן עד סה"ד ולא מייך ל' כינעו"ר: ויס פותרין עד ואל תתמה ל' ד"ב וצ"י: כ"כ"ס: חרז חרז מתיב "מחוצני", מחוצני" כתיב, וחסך דרך חרץ לדכר על האנלך בן וכי עד של אוהבים" וח"כ "חלל מקלס קלר חרז מחות האנלך מרעבו כנוו עזרת מלך וטכרת ולל מייך: אסחות כנוו קנולת ואגודה שנאחזין זו יחד—וכן הוה גם דל"ע וצב" הוכרז: "ואל תתמה וכי עד מייך וח"כ ויס פותרין (דכתיב לעיל) וכי עד דנוקס. גליון כ"יו: "אסחות וכי יחד וח"כ ואל תתמה (לעיל) וכי מייך וצ"ב צב"ה"ד אחר מלת "מין" ויס פותח"ס וכי וס"ד צלשון הכלשון. כך הוה ס"י צכ"י של י"ד: "צכיר"ם אחת עשה עשה לנו: "עמה. כינעו"ר ד"י וע' צנו": דל"ב הד"א מן לך מוענט אחת גם עתה עשה לנו כן: "צכ"ס על הצכית הזה: ¹⁰ כך אלוהי עשו. כ"ל"ס: ¹⁰ לט' מוריס כל מוענטיסס הו לענבון. כ"ל"ס ד"ב: "להכעיסו ל' צכ"י ו"ל להכעיס ולענבון לפי דעת מהכ"ז: "ד"א מקטנות לג"ז מורת לט' צושט עור והאלות. כ"ל"ס ד:

כו) מעטן ע"ז של עשו. כיס"ר: צ"הו מוענכות ומקטנות לע"ז. צנו": ד"ח—עיניו ל' כ"ל"ז: ד' ענים. כ"ל"ס: "מן ההפקד ל' כיס"ר:

תולדת כז כח

כה

חכמני נתחכם לי: אצלת. לשון הפרשה כמו כו) ויאצל: 87. הן גביר. כ) ברכה זו שביעית היא והוא עושה אותה ראשונה אלא אמר לו מה תועלת לך בכרכה אם תקנה נכסים שלו הם שהרי גביר שמתז לך ומה שקנה עבד קנה רבו: ולכה אפוא מה אעשה. איה ¹⁰ איפא אבקש מה לעשות לך: 38. הברכה אחת. היא זו משמשת לשון תמיה כמו כט) הבמחניט, השמנה היא, כט) הכמת נבל: 39. משמני הארץ וגו'. ל) זו אישליאה ¹⁰ של יון: 40. ועל חרבך. כמו בחרבך. יש על שהוא במקום אות כ' כמו לא) עמדתם על חרבכם, בחרבכם. ל) על צבאותם, בצבאותם: והיה כאשר תריד. לשון צער כמו נג) אריר בשיחי כלומר לד) כשיעברו ישראל על התורה ויהיה לך פתחון פה להצטער על הכרכות שנטל, ופרקת עלו וגו': 41. יקרבו ימי אבל אבי. כמשמעו שלא אצער את אבא. ומ"א לכמה פנים יש: 42. ויגר לרבקה. לה) ברוח הקודש הוגר לה מה שעשו מהררר בלבו: מתנחם לך. "נחם על האהוה לחשב מחשבה אחרת" להתנחל לך ולהרגך. ומ"א נז) כבר אתה מת בעיני ושתה עליך כוס של תנחומים ² ולפי פשוטו לשון תנחומים מתנחם הוא על הכרכות בהרינתך: 44. אחדים. מועשים: 45. למה אשכל. אהיה שכולה משניכם. הקובר את בניו קרוי שכול וכן ביעקב אמר לז) כאשר שכלתי שכלתי: גם שניכם. אם יקום עליך ואתה תהרגנו יעמדו בניו ויהרגוך; ורוח הקדש נזקק בה ונתנבאה שכי"ם א' ימותו כמו שמפורש בפ' המקנא לאשתו(ל): 48. קצתי בחיי. מאסתי בחיי:

כח 2. פדנה. כמו לפדן: ביתה בתואל. לבית בתואל ח) כל חיבה שצריכה למיד בתחלתה הטיל לה היא בסופה: 3. ואל שדי. מי שדי בכרכותיו למתברכין מסיו יברך אתך: 4. את ברכת אברהם. שאמר לו ואעשך לגוי גדול, והתברכו בירעך, יהיו אותן ברכות אמורות בשבילך, מטך יצא אותו הגוי ואותו הזרע המכורך: 5. אם יעקב ועשו. איני יודע מה מלמדנו: 7. וישמע יעקב. מחובר לענין של מעלה וירא עשו כי ברך יצחק וגו' וכי שלח אותו פדנה ארם וכי שמע יעקב אל אביו והלך פדנה ארם וכי רעות בנות כנען והלך גם הוא אל ישמעאל: 9. אחות נביות. ז) ממשמע שנאמר בת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות אלא למדנו שמת ישמעאל משיערה לעשו קודם נשואיה והשיאה נביות אחיה ולמדנו שהיה יעקב באותו הפרק בן ס"ג שנים שהרי ישמעאל בן ע"ד שנים היה כשנולד יעקב י"ד שנה היה גדול ישמעאל מיצחק ויצחק בן ס' שנה בלדת אותם הרי ע"ד ושנותיו היו קל"ז שנאמר ואלה שני חיי ישמעאל וגו' נמצא יעקב כשמת ישמעאל בן ס"ג שנים היה ולמדנו מכאן שנשמן בבית עבר י"ד שנה ואחר כך הלך לחרן שהרי לא שהה בבית לבן לפני לידתו של יוסף אלא י"ד שנה שנאמר עברתיך ארבע עשרה שנה בשתי בנותיך ושש שנים בצאנך ושכר הצאן משנולד יוסף היה שנאמר והי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' ויוסף בן ל' שנה היה כשמתך ומשם עד שירד יעקב למצרים ט' שנים ז' של שבע ובי' של רעב ויעקב אמר לפדעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה. צא וחשוב י"ד שלפני לידת יוסף ושלשים של יוסף ותשע משמתך עד שבא יעקב הרי נ"ג וכשפירש מאביו היה בן ס"ג הרי קי"ז והוא אומר שלשים ומאת שנה הרי חסרים י"ד שנים הא למדת שאחר שקבל הברכות נשמן בבית עבר י"ד שנים. ² אבל לא נענש עליהם בזכות התורה שהרי לא פירש יוסף מאביו אלא כ"ב שנה דהיינו מ"ו עד ל"ט כנגד כ"ב שפירש יעקב מאביו ולא כבוד והם ב' שנים בבית לבן ושתי שנים ששהה בדרך ברכתי ויבן לו בית ולמקדו עשה סכות ופי' רז"ל מזה הפסוק ששהה י"ח חדשים בדרך דבית הוה בימות הגשמים וסכות

כו) נמדכ י"ח: ה) ע' ז"ר: כט) נמדכ י"ג: כט) שמואל ז' ג': ל) ז"ר: לא) יחזקאל ל"ג: לב) עמות ו': לב) סהלים ל"ה: לד) ע' ז"ר ס"ח ומ"ו: לה) ע' ז"ר ומ"ו: לו) ע' ז"ר: לז) נבלשית מ"ג: לח) ע' קוסה י"ג: כ) ח) יצמות י"ג ז"ר פ' ס"ח: ז) ס"ע פ' ז' ענילה י"ז וכ"ה ע"ס:

¹⁰ פה חזקש. כ"ס: ¹⁰ של יון ל' כ"ה ור"י וכן ז"ר ל': "ועל חרבך—צבאותם ל' כ"ה אך צ"ד ע: "ה' כ"ס כן היא מנתחם הוא על הכרכות צהרינתך. ל"ח מנתחם נחם על האהוה וכ': ¹⁰ להתנחל. כ"עצ"ס: ² לשון אשר לפשוטו לשון וכי. כ"ד וכ"ס: **כח** א"ס—ונלמדנו ל' כ"ע"ו: ² אצל—מדה ל' כ"ה:

תולדת ויצא כח

נסתת הוה כימת החמה ולחשבוץ הססוקים שחשבונו לעיל משפירש מאביו עד שירד למצרים
 שדדה בן קיל שנים ששם אנו מצאנים עוד י"ד שנים אלא ודאי נמשן בבית עבר בהליכתו לבית
 לבן ללמוד תורה ממנו ובשביל זכות התורה לא נענש עליהם ולא פירש יוסף ממנו אלא כ"ב
 שנה מדה כנגד מדה. ע"כ ברשי' ישן: על נשיו. הוסיף רשעה על רשעתו, שלא גרש את
 הראשונות:

חסלת ואלה תולדת.

ויצא

10. ויצא יעקב. על ידי שבשביל שרעות בנות כנען בעיני יצחק אביו הלך עשו אל ישמעאל
 הפסיק הענין בפרשתו של יעקב וכתוב וירא עשו כי ברך וגו' ומשמגר חזר לענין הראשון:
 ויצא. ג) לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה ולמה הזכיר יציאתו אלא סניד שיציאת
 צדיק מן המקום עושה רושם שבזמן שהצדיק בעיר הוא הורה הוא וזה הוא הדרה יצא משם
 סנה הורה סנה וזה סנה הדרה. ד) וכן ותצא מן המקום האמור בנעמי ורות: וילך חרנה. יצא
 ללכת לחרן: 11. ויפגע במקום. לא הזכיר הכתוב באיזה מקום אלא במקום הנזכר במקום
 אחר הוא הר המוריה שנאמר בו ה) וירא את המקום מרחוק: ויפגע. כמו ו) ופגע בידיו ופגע
 בדבשת ז) ודבותינו פירשו לשון תפלה כמו ס) ואל תפגע בי ולמדנו שתקן תפלת ערבית ושנה
 הכתוב ולא כתב ויתפלל ללמדך שקסצה ל'ו הארץ כמו שמשפוש ט) בפרק גיד הנשה: כי בא
 השמש. י) היה לו לכתוב ורא השמש וילן שם כי בא השמש משמע ששקעה לו הסה
 סתאום שלא בעונתה כרי שילין שם: וישם מראשטיו. יא) עשאן כמין טיוב סביב לראשו
 שירא ממני חיות רעות יב) התחילו מריבות זו את זו ואת אמרת עלי יניח צדיק את ראשו ואת
 אמרת עלי יניח מיד עשאן הקב"ה אכן אחת וזהו שנאמר ויקח את האבן אשר שם מראשטיו:
 וישכב במקום ההוא. לשון מיעוט יג) באותו מקום ישכב אבל י"ד שנים ששמש בבית עבר
 לא שכב בלילה שהיה עוסק בתורה: 12. עלים ויזרים. יד) עולים תחלה ואחר כך יזרדים.
 מלאכים שליווהו בארץ אין יוצאים חוצה לארץ ועלו לרקיע וירדו מלאכי חוצה לארץ ללוותו:
 13. נצב עליו. טו) לשמרו: ואלהי יצחק. טז) אף על פי שלא מצינו במקרא שיחד הקב"ה
 שמו על הצדיקים בחייהם לכתוב אלהי פלוני משום שנאמר ז) הן בקדושו לא יאמין כאן
 ייחד שמו על יצחק לפי שכחו עיניו וכלוא בבית והדי הוא כמת ויצר הרע פסק ממנו. תנחומא:
 שכב עליה. יז) קיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחתיו רמו לו שתהא נוחה ליכבש לבניו"
 כ) כרי אמרת שזה מקומו של אדם: 14. ופרצת. וחוקת כמו יט) וכן יפרוץ: 15. אנכי עמך.
 לפי שהיה ירא מעשו ומלבן: עד אשר אס עשיתי. כ) אם משמש בלשון כי: דברתי לך.
 לצררך ועליך, מה שהבטחתי לאברהם על זרעו לך הבטחתי ולא לעשו שלא אמרתי לו כה) כי
 יצחק

ג) צ"כ: ד) דוח א': ה) לעיל כ"ב: ו) יהושע ט"ו וי"ט: ז) זככות כ"ו ז' וז"כ: ח) יכנייה ז': ט) ע' חולין ל"א ז' סכה'
 י"ט: י) ג"ס: יא) חולין ל"א: יב) צ"כ: יג) צ"כ: יד) צ"כ: טו) ע' ז' צ"כ: טז) תנחומא פ' חולדס: ז) חיוט ט"ו: יט) חולין
 ל"א ז' צ"כ: יט) שמום א': כ) גיטין ל': כה) זכאשים כ':

י' ויפגע במקום. כאלס הסוגע בחזירו טבל כנגדו ודקטיק ליה נמי ל' תפלה דכתיב אל תפגעני זי:
 י' קסלה לט' לא תקפחן את ירך תקלר ותקמלה לו: ה"מיד זא השמש דכמת' וילן טס כי זא הסוגע
 למה ליה לנייכתב כי זא השמש חלא ללמדנו ששקעה קודם זמנה: ע"ג * סכה' ל"ה וז"ל טס כי זא
 הסוגע. ויצא הסוגע לא חלומר חלא כי זא הסוגע דמשמע שהיה דעתו לחזור כי עוד היום גדול כיון
 מראה כי זא הסוגע לן (א"ל ונחלן ראי' נכונה לצעל זכר רחובות ששטיכ גרם זכרטי"י, היה לו לכתוב
 ויצא הסוגע כי זא הסוגע משמע" וכן ונתק תיבות, וילן טס" ע"ש ותנולא סכוכים דזכרו): 'מאכני
 משמע טובא וכתיב ויקם את האזן: וכולן נכלעו זחמל. נעשו אכן אחת: 'מה זכותיה. ל' חמות
 משכחו הנטימו למת לזכרו: "כאכרע חמות: ס"ד—חלס ל' כ"י: ע"לך הזכסמיו ולא על עשו. כ"י:ס:

צחק יקרא לך זרע אלא כי ביצחק ולא כל יצחק, וכן כל לי ולך ולו ולהם המטובים אצל דבור משמשים לשון על זה יוכיח שהרי עם יעקב לא דבר קודם לכן: 16. ואנכי לא ידעתי. שאם ידעתי לא ישנתי במקום קרוש כזה: 17. כי אם בית אלהים. (כ) א"ר אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא הסולם הזה עומד בבאר שבע "ואמצע שפועו מניע כנגד בית המקדש שבאר שבע עומד בדרומה של יהודה וירושלים בצפונה בנגול שבין יהודה ובנימן ובית אל היה בצפון של נחלת בנימן בנגול שבין בנימן ובין בני יוסף נמצא סולם שרגליו בבאר שבע וראשו בבית אל מניע אמצע שפועו נגד ירושלים "וכלפי שאמרו רבותינו (ג) שאמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני ויסמר בלא לינה ועוד אמרו (ד) יעקב קראה לירושלים בית אל חו לוו היא ולא ירושלים ומתיכן למדו לוטר כן? אני אומר שנעקר הר המוריה וכאן לכאן חו היא קפיצת הארץ האמורה (ה) בשחיטת חולין שבא בית המקדש לקראתו עד בית אל חוהו ויפגע במקום. "וא"ת כשעבר יעקב על בית המקדש מדוע לא עכבו שם? איהו לא יהיב לביה להתפלל במקום שהתפללו אבותיו ומן השמים עכבוהו איהו עד חזן אול כדאמרין במסך גיד הגשה וקרא "מוכה" וילך חרנה כי מטא לחזן אמר אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו יהב דעתיה למהדר וחזר עד בית אל וקפצה לו הארץ: מה נורא. תרנום ¹⁰ מה דחילו אתרא הרין. דחילו שם דבר הוא כמו (ו) סוכלתנו, וכמו לבלבש: (ז) "וזה שער השמים. מקום תפלה לעלות תפלתם השמימה. ומדרשו (ח) שביית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה: 20. אם יהיה אלהים עמדי. (ט) אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחתי לחיות עמדי כמו שאמר לי והנה אנכי עמך: ושמרני. (י) כמו שאמר לי ושמרתך בכל אשר תלך: ונתן לי לחם לאכל. (יא) כמו שאמר כי לא אעזבך והמבקש לחם הוא קרוי נעזב שנאמר (יב) ולא ראיתי צדיק נעזב חרעו מבקש לחם: 21. ושבת. (יג) כמו שאמר לי והשיבותיך אל האדמה: בשלום. (יד) שלם מן החטא שלא אלמד מדרכי לבן: והיה ה' לי לאלהים. שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף (טו) שלא ימצא פסול ברעי כמו שנמר אישך דברתי לך והבטחה זו הבטיח לאברהם שנאמר (טז) להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו: 22. והאבן הזאת. כך תפרש וי"ו זו של והאבן, אם יעשה לי את אלה אף אני אעשה זאת: והאבן הזאת אשר שמתי מצבה וגו'. כתרנומו אראה מלה עלה קרם ה' וכן עשה בשונו מפדן ארם כשאמר לו קום עלה בית אל (יז) מה נאמר שם ויצב יעקב מצבה ויטך עליה נטך:

וישא

(כז) ע' ז"כ: (כח) חולין ז"ל ז': (כד) פסקים פ"ח: (כה) חולין ז"ל ז': (כו) חנוכה של חנוכה: (כז) חנוכה של חנוכה ונגד ללצות: (כח) פ' ז"כ ומכילתא פ' שוכה: (כט) ז"כ הנחומה: (ל) טס: (לא) טס: (לב) טס: (לג) ז"כ מנח: (לד) ע' כשי' כחלפס: (לז) ז"כ י"ח: (לה) ע' פסקי פ' וחסקן: (לו) כחלפס י"ז: (לז) טס ל"ט:

"ואמנע לי צבי" ור"י וכן צ"כ ל': "זחבו שלמנו. כ"י: (כלפי כמו לפי ע' "קוטה ג' חזמים ל"ח): "וא"ת—האך לי כ"י: "אמסייע לך. כ"ל"ט ד"ל: ¹⁰ כתיב וילך חרנה דעשועו דעשועו למקן והדר כתיב ויפגע במקום דיינו צית אל לחימתי לא מעט למקן: שהתפללו בו אבותי. הלא צית אל לא הסמוך לני הוא חלל ירושלים ועל שם יביה צית אלהים קראו צית אל והוא כר המוריה כר שהתפללו בו אברהם והוא שדה שהתפללו בו יצחק אבינו לשום צדקה דהכי אמרינן בפסקים אל כר ד' ואל צית אלהי יעקב מתי שנה יעקב חלל לא כחצוהם שקראו כר דכתיב צדק ד' ולא כילחק שקראו שדה דכתיב לשום צדקה חלל כיעקב שקראו צית: ¹⁰ מה דחילו דלמרח הרין. ל' אחת צס' הוכרון: מה דחיל שם דבר. כך היא הנוסח' צבי" של הסכם מר' גד"ל ז"ל והשנינו בסופר מלת דחילו קודם שם דבר ולפי זה הנוסח' כך היא "מה טרח מה דחיל דחילו שם דבר כמו סוכלתנו וכמו לללגש" ויל' לפני רש"י היתה הנוסח' צתרגוס דחילו על כן הוא מביה דחיל (ל"ח) וכן הוא גס צתי" כפי הקדקוק ול"כ זה ציחור דצדי רש"י, תרגום (כ"ל רחוי לחכמונו) מנה דחיל וכי (וניתן טעם לדבריו כי הכי) דחילו שם דבר הוא (ע) הגסה זו בכרם חמד חלק מ' צסס ר"י ויולקאוור והסכם ל' גד"ל הציח לה סיוע מחוק כ"י הניל): "ורבי יוסף בר שמוען פי חין מקום זה כי חס צית אלהים חס שער השמים חס שרתיים צחלוני סולם מונח חלטה וכי הוא שערולים מצית אלהים מלמעלה לשמיים ויורדין לצית אלהים וקר ישראל הורה לו. כיס"ע ד"ח: (צכ"ז) והסנה"ג כר ישראל מורה לו):

כמ 1. וישא יעקב רגליו. (6) משנתבשר בשורה מוכה שהובפה בשמירה נשא לנו את רגליו ונעשה קל ללכת. כך מפורש בבראשית רבה: 2. ישקו העדרים. משקים הרועים את העדרים והמקרא דבר בלשון קצרה: 3. ונאספו. רגילים היו להאסף לפי שהיתה האבן גדולה: וגללו. וגוללים ותרגמו ומגדרין. כל לשון הווה משתנה לדבר בלשון עתיד ובלשון עבר לפי שכל דבר ההווה תמיד כבר היה ועתיד להיות: והשיבן. תרגמו ומתיבין: 6. באה עם הצאן. המעם בא'לף ותרגמו אתיא. ורחל באה המעם למעלה בבית ותרגמו אחת. והאשון לשון עושה והשני לשון עשתה: 7. הן עוד היום גדול. לפי שראה אותם רובצים כסבור שרוצים לאסוף המקנה הביתה ולא ידעו עוד (3) אמר להן הן עוד היום גדול כלומר אם שכירים אתם לא שלמתם פעולת היום ואם הבהמות שלכם אף על פי כן לא עת האסף המקנה גר: 8. לא נוכל להשקות לפי שהאבן גדולה: וגללו. זה מתרגם ויגדרון לפי שהוא לשון עתיד: 10. ויגש יעקב ויגל. (ג) כאדם שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית להודיעך שכתו גדול: 11. ויבך. (ד) לפי שצפה ברוח הקודש שאינה נכנסת עמו לקבורה. ד"א לפי שנא בידים ריקניות. אמר, אליעזר עבד אבי אבא היו בידיו נזמים וצמידים ומגנות ואני אין בידי כלום (ה) לפי שרדף אליפו בן עשו במצות אביו אחריו להרגו והשיגו (ו) ולפי שגדל אליפו בחיקו של יצחק משך ידו א"ל מה אעשה לציוו של אבא אמר לו יעקב מול מה שבידי והעני חשוב כמת: 12. כי אחי אביה הוא. קרוב לאביה כמו (ז) אנשים אחים אנתנו ומדרשו (ח) אם לרמאות הוא בא גם אני אחיו ברמאות ואם אדם כשר הוא גם אני בן רבקה אחותו הכשרה: ותנד לאביה. (ט) לפי שאמה מטה ולא היה לה להגיד אלא לז: 13. וירץ לקראתו. (י) כסבור ממון הוא מעון שהרי עבד הבית בא לכאן בעשרה גמלים טעונים: ויחבק. (יב) כשלא ראה עמו כלום אמר שמא זהובים הביא והנם בחיקו: וינשק לו. (יג) אמר שמא מרגליות הביא והם בסדי: ויספר ללכן. שלא בא אלא מתוך אונס אחיו ושנשלו ממנו ממונו: 14. אך עצמי ובשרי. (יג) מעתה אין לי לאספך הביתה הואיל ואין בידך כלום אלא מפני קרובה אספול כך חרש ימים וכן עשה ואף זו לא לחנם שהיה רועה צאנו: 15. הכי אחי אתה. לשון תימה וכי בשביל שאחי אתה תעבדני הנם: ועבדתני. כמו ותעבדני וכן כל תיבה שהיא לשון עבר הוסף ו"ו בראשה והיא תופכת התיבה להבא: 17. רכות. (יד) שהייתה סבורה לעלות בגורלו של עשו וכוונה שהיו הכל אומרים שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן הגדולה לגדול והקטנה לקטן: ("תאר. הוא צורת הפירצוף לשון טו) תארהו כשרד קוניפאש בלעז: מראה. הוא זו קלסתר): 18. אעבדך שבע שנים. (טו) הם ימים אחדים שאמרה לו אמו (ט) וישבת עמו ימים אחדים ותדע שכן הוא שהרי כתיב ויהיו בעיני כימים אחדים: ברחל בתך הקטנה. כל הסימנים הללו למה? לפי שהוא יודע בו שהוא רמאי אמר לו אעבדך ברחל ושמת תאמר רחל אחרת מן השוק תלמוד לומר בתך ושמת תאמר אחליף ללאה שמה ואקרא שמה רחל ת"ל הקטנה ואף על פי כן לא הועיל לו שהרי רמאי: 21. מלאו ימי. (יז) שאמרה לי אמי. ועוד מלאו ימי שהרי אני בן ס"ד שנה ואימתי אעמיד י"ב שבטים והוה שאמר ואבואה אליה והלא קל שבקלים אינו אומר כן אלא להוליד תולדות אטר כן: 25. ויהי בבקר והנה הוא לאה. (יט) אבל בליה לא היתה לאה לפי שמתר יעקב סימנים לרחל וכשראתה רחל שמכניסין לו לאה אמרה עכשיו תכלם אחותי עמדה ומסרה לה אותן סימנים: 27. מלא שבע זאת. דבוק הוא שהרי נקוד בחטף שבוע של זאת והן שבעת ימי המשחה. בתלמוד ירושלמי (כ) במועד קטן: ² (וא"א לומר שבוע ממש שאם כן היה צריך להגיד ³ בפתח השי"ן. ועוד ששבוע לשון זכר כדכתיב שבעה שבועות

כמ (א) ז"כ: (ב) ז"כ: (ג) ז"כ: (ד) ז"כ: (ה) ע' זליקוים: (ו) סס: (ז) לעיל י"ב: (ח) ז"כ וב"ז קכ"ג: (ט) ז"כ: (י) ז"כ: (יא) סס: (יב) סס: (יג) ע' ז"כ: (יד) ז"כ ז"כ קכ"ג: (טו) ישעיה מ"ד: (טז) ע' ז"כ: (יז) ז"כ: (יח) ז"כ: (יט) ע' מגילה י"ב ז"כ קכ"ג: (כ) כ' א':

כמ תלך—קלמך ל' כ"י: ז' ו"ח—ז' ל' כ"י: ז' בקמץ. ג"ח:

Compass¹ (דעך ליקעל, היעך: כענעלמעניגע געזיכטסלייגט):

הריש מהם והפקדים ביד בניך שלא תאמר לי על הגולדים בעתה אלז חזי שם מחלה ועוד
 שלא תאמר לי עיי הוכרים שהם נקודים ושלואים תלדנה הנקבות דונמתן מבאן ואילך: 38. וענתה
 בי ונר. אם תחשדני שאני נוטל משלך כלום תענה כי צדקתי כי תבא צדקתי ותעיד על שמי
 לפניך שלא תמצא בעדרי כי אם נקודים ושלואים וכל שתמצא בהן שאינו נקוד או מלאו או
 חום בידוע שנבנתו לך ובנתיבה הוא שרדי אצלי: 34. הן. 2 לשון קבלת דמים: לו יחי כדברך.
 הלואי שתחפוץ נכד: 35. ויסר לבן ביום ההוא את התישים. עזים זכרים. כל אשר לבן
 בו. כל אשר היתה בו חסרבורית לבנה: ויתן לבן ביד בניו: 36. הנותרת. (לט) הוצאות
 שבהן החולות והעקרות שאינן אלא שירים אותן מסר לו: 37. מקל לבנה. (מ) עץ הוא וצמו
 לבנה כמה דתימא (מ) תחת אלו ולבנה ואומר אני הוא שקורין טרינבליא בלע"י שהוא לבן:
 לת. כשהוא רטוב: לו. ועוד לקח מקל לח עץ שנרלין בו אגחים דקים כ"קולדרי בלע"י:
 וערמון. קשטי"ר בלע"י: סצלות. קלוסים קלוסים שהיה עושהו בצומר: מה שף חלבן.
 גלדי לובן של טקל כשהיה קלפו היה 22 נראה ונגלה לובן שלו בטקוס הקלוף: 38. ויצא
 חרנומו ודע"ץ לישון תחיבה ונעיצה הוא בלשון ארמי והרבה יש בתלמוד (נ) דצה ושלשה (ג) דץ
 ביה מדי, דצה כמו דעצה אלא שמקצר את לשונו: ברהמים. במצוצות המים בבנימת העשירות
 בארץ להשקות שם הצאן: אשר תבאן ונר. ברהמים אשר תבאנה הצאן לשתות שם הצנ
 המקלות לבנה הצאן: ויחמנה. (מ) הבהמה רואה את המקלות והיא רתעת לאחריה וחסר
 רובעה ויולדת כיוצא בו. רבי הושעיא אומר המים נעשין דע במעיהן ולא היו צייכות לזכר חמו
 ויחמנה ונר: 39. אל המקלות. אל מראות המקלות: עקרים. משומים במקום עקרותם הם
 קסולי ידיהם והגליהם: 40. והכשבים הפריר יעקב. הגולדים עקורים נקודים הבריל והריש
 לעצמן ועשה אותן עדר לכרו והוליך אותו העדר העקוד לפני הצאן ומני הצאן והמלכות
 אחריהם צופות אליהם והוה שאמר ויתן פני הצאן אל עקוד שהיו פני הצאן אל העקורים ואל
 כל חום שמצא בצאן לבן: וישת לו עדרים, כמו שמשדשתי: 41. המקשרות. כתינומו
 הבכירות ואין לי עד במקרא 20. ומנחם חסרו עם (מ) אדוותוסל בקשרים, והיו הקשר אמין, אותן
 המחקשרות יחד למדי עיבורן: 42. ובהעטיף. לשון איתור כתרנומו בלקישות. ומנחם חסרו
 עם (נ) המחלצות והמעטפות לשון עשיפת כסות כלומר מתעטפות בעורן וצמרן ואינן מתאוות
 להתחם עיי הבריים: 43. צאן רבות. (מ) פרות ורבות משאר צאן: ושפחות ועבדים.
 (מ) מוכר צאנו ברמים יקרים ולקח לו כל אלה:

לא 1. עשה. כנס כמו ח) ויעש חיל וך את עטלק: 3. שוב אל ארץ אבותיך. (ז) חסם
 אהיה עטך אבל בעודך מחובר למטא אי אפשר להשרות שכניני עלך: 4. ויקרא לרחל
 וללאה. ג) לרחל תחלה ואחר כך ללאה שהיא עקרת היתה עקרת הבית שבשגולה נדוונ יעקב עם
 לבן ואף בניה של לאה מדיים דבר שרדי בועז ובית דינו משבט יהודה ואשרים (ז) כרחל וכלאה
 אשר בנו שתיהן וגר הקרימו רחל ללאה: 7. עשרת סנים. (ס) אין מונים סרות פשוטה:
 סנים. לשון סבת כלל החשבון והן עשירות למדנו שהחליף תנאו קי סעמים": 10. והנה
 העתדים. (ו) אף על פי שהברלים לבן כולם שלא יתעברו הצאן דונמתן היו המלאכים מביאין
 אותן

(לט) ע' זכר: (מ) וע' זכר: (מ) כוסע ד': (מ) סנס ל' ז': (מ) סולין ל"ג זילה כ"ז: (מ) ע' זכר: (מ) סמולל ס"ו:
 (מ) ישיעה ג': (מ) ילקוט סס סמנואל: (מ) סס:
לא ח) סמולל ח' י"ד: (ז) ע' זכר סמנואל: (ג) ע' זכר ס' ע"ל ומ"כ גום: (ד) כום ד': (ס) זכר סמנואל: (א) ע' זכר
 ס' ע"ג ומסנואל:

ותמוכן. צמו: ולריך ח"י להיות עומס ולסוומס. צמו: ורזינו סלוס פי עד עתה סין עוסק לרבי
 צמתי אלז צני עתה עס חכני. ד"ק: 2 לט"ו סין קבלת דמים. כ"ס ד"ו: כ"י נולילי* זלי. כ"ס:
 קוקילל* 4. כ"ע"ז: 22 גולה ונראה. כ"ס: 22 להוכיח עליו. כ"יו:
לא "זכ"ל נכתב כחן ד"ה וילל דסקוק ט' עם הפיכוס אשר צמ"י סלמנינו על הליל דסקוק ס"ו:

1 Tremble (ד"ו) ליטעטע-עקעט, ליטעטע-חאזעטע): 2 Coudre: 3 Noisilier: 4 Corylus (ועב
 סמנואל-עסקוק): 5 Châtaignier (ספספאליעטנוים):

ויצא וישלח לא לב

ע"י ארי האב: אנכי אחטנה. לשון (ל) קולע באבן אל השערה ולא יחמא (ל) אני ובני שלמה המאים, חסרים. אני אחטנה אם חסרה חסרה לי שמדי תבקשנה: (י"ב) אנכי אחטנה. תרגומו דהוה שניא מטינא שהיית¹⁰ נפרדת ומחוסרת כמו (ג) ולא נפקר ממנו איש תרגומו לא שגא: ננבתי יום וננבתי לילה. ננובת יום או ננובת לילה הכל שלמתי: ננבתי. כמו (ל) רבתי בגים שרתי במדינות (ל) מלאתי משפט (ו) אזהבתי לדוש: 40. אכלני חרב. לשון (ו) אש אוכלה: וקרח. כמו (ל) משליך קרחו תרגומו גלידא: שגתי. לשון שינה: 41. ותחלף את משכרתי. היית משנה תנאי שבינינו כנקוד לטלוא ומעקודים לברודים: 42. וסחד יצחק. לא רצה לוטר אלהי יצחק (ל) שאין הקדוש ברוך הוא מייחד שמו על הצדיקים בחייהם ואע"פ שאמר לו בצאתו מבאר שבע (ו) אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק בשביל שכתו עיניו הרי הוא כמת. יעקב נתיירא לוטר אלהי ואמר וסחד: ויובח. לשון תוכחה הוא ולא לשון הוכחה: 43. מה אעשה לאלה. איך תעלה על לבי להרע להן? 44. והיה לעד. הקביה: 46. לאחיו. (מ) הם בניו שהיו לו אחים נגשים אליו לצרה ולמלחמה: 47. "יגר שהדותא. תרגומו של גלעד: גלעד. גל עד: 49. והמצפה אשר אמר וגו'. והמצפה אשר כרד הגלעד. כמו ישכתוב (נ) ויעבר את מצפה גלעד. ולמה נקרא שמה מצפה? לפי שאמר כל אחד מהם לחברו יצף ה' בניו ובינך אם תעבור את הברית: כי נסתר. ולא נראה איש את רעהו: 50. בנתי בנתי. שני פעמים (נג) אף בלהה חלפה בנותיו היו מפלגש: ("אם תענה את בנתי. (מ) למטע מהן עונת השמיש): 51. יריתי. כמו ירה בים (מ) כזה שהוא יורה ה' הוץ: 52. אם אני הרי אם משמש בלשון אשר כמו (ו) עד אם דברתי דברי: לרעה. (מ) לרעה אי אתה עובר אבל אתה עובר לפרקמטיא: 53. אלהי אברהם. קדש: אלהי נחור (מ) חול: אלהי אביהם. (מ) חול: 54. ויזבח יעקב זבח. שחט בהמות למשתה: לאחיו. (כ) לאוהביו שעם לבן: לאכל לחם. כל דבר מאכל קרוי לחם כמו (ל) עבר לחם רב (ג) נשחיתה עץ בלחמו:

לב 2. ויסגו בו מלאכי אלהים. (ח) מלאכים של ארץ ישראל באו לקראתו ללוותו לארץ: 3. מחנים. (ז) שתי מחנות, של חוצה לארץ שבאו עמו עד כאן ושל ארץ ישראל שבאו לקראתו:

חסלת פרשת ויצא.

וישלח.

4. וישלח יעקב מלאכים. (ג) מלאכים ממש: ארצה שעיר. לארץ שעיר (ד) כל חיבה שצריכה למיד בתחילתה המיל לה הכתוב היא בסופה: 5. גרתי. לא נעשיתי שר חשוב אלא גר אינך כראי לשנוא אותי על ברית אביך שברכני הוה גביר לא אחיך לא נתקיימה בי. ("דבר אחד גרתי בנימטריא תרי"ג כלומר עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים): 6. ויהי לי שור וחמור. (ה) אבא אמר לי מטל השמים ומשמני הארץ זו אינה בלא זמן השמים ו'לא מן הארץ: שור וחמור. (ו) דרך ארץ לומר על שוורים הרבה שור. אדם אומר לחבידו בלילה

(ל) שופטים כ': (ג) מלכים א' ח': (ג) במדבר ל"ט: (ד) איכה ח': (ה) ישעיה ח': (ו) הושע י': (ז) דברים ד': (ח) תהלים קע"ז: (ט) פ' חכה' פ' חולדה: (י) לעיל כ"ח: (מח) ע' ז"ר ות"י: (מג) שופטים י"ח: (מנ) ע' ז"ר: (מד) יומאל ע"ז ב': (מה) ז"ר: (מו) בראשית כ"ד: (מז) ז"ר: (מח) ע"פ' שופטים פ' ד': (מט) ע"ג ז"ר: (נ) כס"י: (נא) דניאל ה': (נב) ירמיה י"ח: (לב) ח' ע' ז"ר תמוז: (ז) ע' תמוז: (ז) י"ב: (ה) ע' ח"י: (ו) ע' ז"ר:

פתחון פה עכשיו לומר על כן לקתי אחריך לזקש טריפות לאני טעטרפו על ידך ונגזרות ושכולות (ע"כ גם זכיי"ג בשם י"ק ז"ש והוא ר' יוסף קרא זן ר' שמועון) ור' יוסף פי' טריפה ע"י אפי' אלו זלזל או דוב. כ"ס: י"ב חכ"י וד"י: י"ב נפקדת: י"ג. כמ"ג של גל ושל עד וספ"ד וחס"כ ד"ה והגמטה וכו'. כ"ס: יג חכ"י של גל. גלעד כמו גלעד. כ"ל דל"א: "חס — תשמע"י זכ"י: י"ב חכ"י. כ"י:

לב "דבר — הרעים לי כי דע: בלל לי דע: בלל מטל השמים ולא נשמעני הדרך. כ"ס: י"ב"

בלילה קרא התרגול ואינו אומר קראו התרגולים: ואשלחה להניד ל אדני. להודיע שאני בא אליך למצא חן בעיניך. שאני שלם עמך ומבקש אהבתך: 7. באנו אל אחיך אל עשו. (ז) שהיית אומר אחי הוא אבל הוא נוהג עמך כעשו הרשע עודנו בשנאתו: 8. ויירא, ויצר. (ח) ויירא שמא יתרגב ויצר לו אם יתרוג הוא את אחרים: 9. המחנה האחת והכהן. מחנה משמש לשון זכר ולשון נקבה. (ט) אם תחנה עלי מחנה הרי נקבה. (י) המחנה הזה לי זכר. וכן יש שאר דברים משמשים לשון זכר ולשון נקבה (יא) השמש יצא על הארץ (יב) מקצה השמים מוצאו הרי לשון זכר. (יג) השמש זרחה על המים הרי לשון נקבה. וכן רוח (יד) והנה רוח גדולה באה הרי לשון נקבה (יז) ויגע בארבע פנות הבית הרי לשון זכר (טו) ורוח גדולה חזק מפרק הרים הרי לשון זכר ולשון נקבה. וכן אש (טז) ואש יצאה מאת ה' לשון נקבה. (יח) אש להזהר לשון זכר: והיה המחנה הנשאר לפליטה. על כרחו כי "אלחם עמו. (יח) התקין עצמו לשלשה דברים לדורון לתפלה ולמלחמה. לדורון ותעבור המנחה על פניו. לתפלה, אלהי אבי אברהם. למלחמה, והיה המחנה הנשאר לפליטה: 10. ואלהי אבי יצחק. ולהלן הוא אומר ופחד יצחק ועוד מהו שחזר והזכיר שם המיוחד היה לו לכתוב האומר אלי שוב לארבע וגו'. אלא כך אמר יעקב לפני הקב"ה שתי הבטחות הכסחתני אחת כצאתי מבית אבי מכאר שבע שאמרת לי (ע) אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק ושם אמרת לי ושמרתך בכל אשר תלך. וכבית לכן אמרת לי (כ) שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך ושם נגלית אלי בשם המיוחד לבדו שנאמר ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך וגו' בשתי הבטחות אלו אני בא לפניך: 11. קסנתי מכל החסדים. (כא) נתמעטו זכותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי לכך אני יורא (כב) שמא משהבטחתי נתקלקלתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו: ומכל האמת. אמיתת דבריך, ששמרת לי כל ההבטחות שהבטחתי: כי במקלי. לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה אלא מקלי לבדו. ומדרש אגדה (כג) נתן מקלו בידן ונבקע הירדן: 12. מיד אחי מיד עשו. מיד אחי שאין נוהג עמי כאח אלא כעשו הרשע: 13. היטיב איטיב. (כד) היטיב בזכותך איטיב בזכות אבותיך: ושמתי את זרעך כחול הים. והיכן א"ל בן הולא לא א"ל אלא (כה) והיה זרעך כעפר הארץ. אלא שא"ל כי לא אמתך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך, ולאברהם אמר הרבה אריבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים: 14. הבא בידו. ברשותו. וכן (כו) ויקח את כל ארצו מידו. ומ"א (כז) מן הבא בידו אבנים טובות ומרגליות שאדם צר בצרור וגושאם בידו ("דבר אחר מן הבא בידו מן החולין שנשל מעשר כמה דאת אמר עשר אנשורו לך והדר לקח מנחה): 15. עזים מאתים ותישים עשרים. מאתים עזים צריכות עשרים תישים וכן כלם הזכרים כדי צורך הנקבות. ובנראשית רבה (כח) דודש מכאן לעונה האמורה בתורה המיילים בכל יום הפועלים שתיים בשבת החמרים אחת בשבת הגמלים אחת לשלישים יום הספנים אחת לששה חדשים ואיני יודע לכוון המדרש הזה בכונן. אך נראה בעיני שלמדנו מכאן שאין העונה שזה בכל אדם אלא לפי מורח המוטל עליו שמצינו כאן שמסר לכל תיש עשר עזים וכן לכל איל לפי שהם פנויים מטלאכה דרכם להרבות תשמיש ולעבר עשר נקבות ובהמה משנתעברו אינה מקבלת זכר ופרים שעוסקין בטלאכה לא מסר לזכר אלא ארבע נקבות ולחמור שבורך

(ז) צ"ר: (ח) ע' בלקוים: (ט) סהלים כ"ז: (י) צלחשים ל"ג: (יא) שם י"ט: (יב) סהלים י"ט: (יג) ונכיס צ' ג': (יד) חיוז ח': (טו) ונכיס ח' י"ט: (טז) במדבר ע"ז: (יז) סהלים ק"ד: (יח) ילקוט בשם המה"ו וכו' קבלת פס' טובה מכונה מכלי קרב: (יט) נכש' כ"ח: (כ) שם ל"ח: (כא) ח"ל שנה ל"ג: (כב) ע' נכסו ד': (כג) אגדה נכש' י"ט: (כד) צ"ר: (כה) נכש' כ"ח: (כו) נכסו י"ט: (כז) ע' ח"ל: (כח) ע' ילקוט בשם צ"ר: (כט) ע"ג יכז'ל' כמותו פ' ה':

* סוכה י"א צ' ד"ה כל צהמה לר"י גדולי קרקע וכו' אצל גדולים מן הארץ לא אקרי אלא דבר הלכות מן הקרקע ולא צהמות דתניא צהשוכ את הפועלים פועלים אלוכלין דצדק שגידולו מן הארץ נגד ואלה תפסוס שור דזישו מה דיש עיוסוד דצד שגידולו מן הארץ כו' ילא סמולצ וסמנצן וסמנצן אלמא לזו גידולין מן הארץ קרי לכו תנא: "צד"ל אלמס צו ס"ה"ד וז"ל ד"ה ויאמר יעקב. בתקין וכו': 'הוקטנו ותמעטו זכותי נשגיל הספרים אשר עשית וגו': 'ויירא יעקב. שגאל אשר נכעסה מטלת צדתיאל סהמטל גורם שגין נכעסה מתקיימת: "דצד—נכסה ל' כ"י: "לטון אנדעם אף. כ"ח:

לו ומה נתחנן לו בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו המתן לי עד שידבר עמנו שם ולא רצה יעקב ועל כרחו הודה לו עליהן והווי ויברך אותו שם שהיה מתחנן להמתין לו ולא רצה: ועם אנשים. עשו (נ) ולכן: ותוכל. להם: 30. למה זה תשאל. (ד) אין לנו שם קבוע משתנים שמותינו הכל לפי מצות עבודת השליחות שאנו משתלחים²⁰: 32. ויזרח לו השמש. לשון בני אדם הוא כשהגענו למקום פלוני האיר לנו השחר זה פשוטו. ומ"א (ה) ויזרח לו. לצרכו לרפאות את צלעתו כמה דתימא (ו) שמש צדקה וטרפא בכנפיה (ז)²¹ ואותן שעות שמיירה לשקוע בשבילו כשיצא מכאר שבע מידרה לזרח בשבילו: והוא צלע. היה צולע כשזרחה השמש: 33. גיד הנשה. (ח) למה נקרא שמו גיד הנשה לפי²² ששנה ממקומו ועלה והוא לשון קפיצה וכן (ט) נשתה גבורתם וכן (ס) כי נשני אלהים את כל עמלי:

לג 2. ואת לאה וילדיה אחרנים. (א) אחרון אחרון חביב: 3. עבר לפניהם. (ב) אמר אם יבא אותו רשע להלהם ילהם כי תחלה: 4. ויחבקהו. (ג) "תגלגלו רחמי כשראהו משתתוה כל השתחוואות הללו: וישקהו. נקוד עליו ויש חולקין ברבר הזה בכרייתא דספרי (ד) יש שדרשו נקודה זו לוטר שלא נשקו בכל לבו. אמר ר' שמעון בן יוחאי הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב אלא שנכמרו רחמי באותה שעה ונשקו בכל לבו: 5. מי אלה לך. מי אלה להיות שלך: 7. נגש יוסף ורחל. (ה) בכלל האמהות נגשות לפני הבנים אבל ברחל יוסף נגש לפניה אמר אמי יפת תואר שמא יתלה בה עיניו אותו רשע אעמוד כנגדה ואעכבו מלהסתכל בה²³ מכאן זכה יוסף לברכה (ו) עלי עין: 8. מי לך כל המחנה. מי כל המחנה אשר פנשתו שהוא שלך כלומר למה הוא לך, פשוטו של מקרא על מוליכי המחנה ומדרשו (ז) כחות של מלאכים פגע שהיו דוחפין אותו ואת אנשיו ואומרים להם של מי אתם והם אומרים להם של עשו והם אומרים-הו הכו ואלו אומרים הגיחו בנו של יצחק הוא ולא היו משגיחים עליו בן בנו של אברהם הוא ולא היו משגיחין אחיו של יעקב הוא אומרים להם אם כן משלנו אתם: 9. יהי לך אשר לך. (ח) כאן הודה לו על הברכות: 10. אל נא. אל נא תאמר לי כן: אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך וגו'. כי כדא והגון לך שתקבל מנחתי על אשר ראיתי פניך והן חשובין לי כראיית פני (ט) המלאך שראיתי שד שלך ועוד על שנתרצית למחול סרחני. ולמה הזכיר לו ראיית המלאך כרי שיתירא היטנו ויאמר ראה מלאכים וניצול איני יכול לו טעמה: ותרצני. נתפייסת לי וכן כל רצון שנמקרא לשון פיוס אפיצימיטויו בלעז (י) כי לא לרצון יהיה לכם, הקרבנות באות לפייס ולרצות. וכן (יא) שפתי צדיק ידעון רצון, וידעים לפייס ולרצות: 11. ברכתני. מנחתי, מנחה זו הבאה על ראיית פנים²⁴ ולפרקים אינה באה אלא לשאילת שלום (יג) וכל ברכה שהיא לראיית פנים כגון ויברך יעקב את פרעה, (יד) עשו אתי ברכה דסנחדיב וכן (יד) לשאול לו לשלום ולברכו דתועי מלך חמת כולם לשון ברכת שלום הן שקורין בלעז שלו"איר²⁵ אף זו ברכתו מרין שלו"די: אשר הבאת לך. (טו) לא טרחת בה ואני יגעתי להגיעה עד שבאה לידך: חנני. גרין ראשונה מדגשת לפי שהיא משמשת במקום-שתי גוניין שהיה לו לו לוטר חנני שאין חנן בלא שתי גוניין והשלישית לשימוש כמו עשני זבדני: יש לי כל. כל ספוקי, ועשו דבר בלשון גאווה יש לי רב יותר

(נג) וע' ז"כ: (נד) ע' ז"כ: (נה) ע' ז"כ: (נו) מללתי ג' ז' (נח) מוליג ז' ע' ג' ז"כ: (נז) כתיבה ז' ב': (ס) זכאשית מ"ב:

לג (א) ז"כ: (ב) ע' ז"כ: (ג) ע' ז"כ: (ד) ע' ז"כ: (ה) ע' ז"כ: (ו) זכאשית מ"ט: (ז) ז"כ: (ח) ע' ז"כ: (ט) כח"י: (י) ויקהל כ"ב: (יא) משלי י': (יב) ע"ג * ישעיה ס"ו ג': (יג) מלכים ב' י"ח: (יד) שמואל ב' ח': (טו) ע' ז"כ:

²⁰ וינמי ר' שמועון מוכי שמועתי שאלן רועה לנגות טענו שלל יעול עטרה לויגר כס זה עשה פלוני שאלנו חלל כענד עושה שליחות. כ"ס מ"ג דל"ז: ²¹ ויזרח לו השמש. משמעו השמש שהיה לו כנר שזל שזכילו כנר: ²² נסה ומקומו. קפץ. נשתה גבורתם. קפלה גבורתם:

לג * הכספו. כ"ס ד"ג. * מנחן—עין לי כ"ס ד"ז: * לפסקים (צלי וי"ז). כ"ס וכן צס' הסוכן:

1 Appaisement (נחמנטטיונו): 2 Saluer (ניקטון): 3 Mon salut (מיין נוס):

יותר ויותר מכדי צרכי: 12. נסעה. כמו שמעה 'מלחה שהוא כמו שמע מלח אף כאן נסעה כמו נסע והגרין יסוד בתיבה ותרנום של אונקלוס 'מול ונהך עשו אמר ליעקב נסע מכאן ונלך: ואלכה לנגדך, בשהו לך טובה זו אעשה לך שאאריך ימי מהלכתי ללכת לאט כאשר אתה צריך חזו לנגדך בשהו לך. 18. עלות עלי. הצאן והבקר שהן עלות מוטלות עלי לנהלן לאט: עלות. מגדלות עולליהן לשון (ח) עולל ויונק (י) עול ימים. (יח) ושתי פרות עלות ובלעז אנפמי'יש': ודפקום יום אחד. ליגעם בדרך במרוצה ומתו כל הצאן: ודפקום כמו (ט) קול דודי דופק, נוקש בלח: 14. יעבר גא אדני. אל נא תאריך ימי הליכתך עבוד כפי דרכך ואף אם תתרחק: אתנהלה. אתנהל היא יתידה כמו ארדה אשמעה: לאשי. לאט שלי לשון נחת. (כ) ההולכים לאט. (כא) לאט לי לגער. לאמי הלטיד מן היסוד ואינה משמשת אתנהל נחת שלי: לרגל המלאכה. לפי צורך הליכת רגלי המלאכה המוטלת עלי להוליד: ולרגל הילדים. לפי רגליהם שהם יכולים לילך: עד אשר אבא אל אדני שעירה. (כג) הרחיב לו הדרך שלא היה דעתו ללכת אלא עד סכות. אמר אם דעתו לעשות לי רעה ימתין עד בואי אצלו והוא לא הלך (כד) ואימתי ילך? בימי המשיח שני' (כז) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו. ומ'א יש לפרשה זו רבים: 15. ויאמר למה זה תעשה לי טובה לו שאיני צריך לה: אמצא חן בעיני אדני. ולא תשלם לי עתה שום גמול: 16. וישב כיום ההוא עשו לדרכו. עשו לבדו (כה) ודי מאות איש שהלכו עמו נשטמו מאצלו אחד אחד והיכן פרע להם הקב"ה בימי דוד שני' (כו) כי אם ארבע מאות איש אשר רכבו על הגמלים: 17. ויבן לו בית. (כז) 'שהה שם י"ח חדרש קיץ וחורף וקיץ. סכות קיץ. בית חורף. סכות קיץ: 18. שלם. (כח) שלם בגופו שנתרפא מצלעותו. שלם במטנו שלא חסר כלום מכל אותו דורות. שלם בתורתו "שלא שכח תלמודו כבית לבן: עיר שכם. כמו לעיר וכמהו (כט) עד בואנה בית לחם: בבאו מפרדן ארם. כאדם האומר לחבירו יצא פלוני מבין שיני אריות ונא שלם. אף כאן ויבא שלם מפרדן ארם מלבן ומעשו שנודונו לו בדרך: 19. קשימה. מעה. (ל) אמר רבי עקיבא כשהלכתי ללכתי הים היו קורין למעה קשימה' (ותרגומו חורסן, טובים, חריפים בכל מקום כגון עובר לסוחר): 20. ויקרא לו אל אלהי ישראל. לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל אלא על שם שהיה הקב"ה עמו והצילו קרא שם המזבח על שם הגם להיות שבחו של מקום נזכר בקריאת השם כלומר מי שהוא אל הוא הקב"ה הוא לאלהים לי ששמי ישראל. וכן מציינו במשה (לא) ויקרא שמו ה' נסי לא שהמזבח קרוי ה' אלא על שם הגם קרא שם המזבח להוכיח שבחו של הקב"ה ה' הוא נסי. ודבותינו דרשו (לב) שהקב"ה קראו ליעקב אל ודברי תורה (לג) כסמיש יפוצץ סלע מתחלקים לכמה מעטים. ואני לישב פשוטו "של מקרא באתי:

לד 1. בת לאה. (א) ולא בת יעקב? אלא על שם יציאתה נקראת בת לאה שאף היא יצאנית היתה שני ותצא לאה לקראתו: ("ועליה משלו המשל כאמה כבתה): 2. וישכב איתה. (ב) כדרכה: ויענה. (ג) שלא כדרכה: 3. על לב הנערה. (ג) דברים המתיישרים על הלב ראי אביך בחלקת שדה קטנה כמה ממון בזבו אני אשיאך ותקנה העיר וכל שדותיה: 7. וכן לא יעשה. (ד) לענות את הבתולות שהאומות גררו עצמן מן העריות לעל ידי המבול: 8. חשקה חפצה

(פז) חיכה ז': (ח) יעשה ס"ה: (יח) שמואל ח' ו': (יט) סיר ז': (כ) יעשה ח': (כא) שמואל ז' י"ח: (כב) ע' ע"ז כ"ה ז': (כג) ע' ז"כ: (כד) עונדה א': (כה) ז"כ: (כו) שמואל ח' ל': (כז) מנילה י"ז ז"כ: (כח) ע' שבת ל"ב ז' וע"ג ז"כ: (כט) כות ח': (ל) ע' ל"ה כ"ל: (לא) שמואל י"ז: (לב) מנילה י"ח: (לג) ע' שבת פ"ח ז':
 לד (א) ז"כ: (ב) ז"כ: (ג) ז"כ: (ד) ז"כ:

'תלמה טהור כמו שמוע תלם. כ"ס ודקדק: שמועה תפלתי תלמה הנער. כ"ע י"ד וס' הזכרון: 'הטול. כי א"ג וכ"ה: 'זו ל' כ"ס ד"ח וצ"מ: 'ויבן לו בית לנימות המורק עשה סכות ז'. פנענים שני יננות הקיץ הכי י"ח וכו': "תלם טעם תלמודו ונסי טורח הדקדק: "לפסטיק. כי הגמול זכ"ם כ"ו: לעכזי. ל' הדקדק: 'ותרגומו—לסופר כ"ד וזכ"י ל': "פשוטו ושמועו. כ"ל"ו:

לד * ועליה—כבתה ל' כ"י: ז' העז * יומא ע"ז ז' ל"ה תצילות חמקות: ז' ס"ח חסר הנצול.

וישלח לד לה

הפצה: 12 מהר. (כ) כתובה: 18 בטרמה. (ו) בחכמה: אשר טמא. (ז) הכתוב אומר שלא
 חיתה רטיה שדרי טמא את דינה אחותם: 14 חרפה הוא. ¹שמץ פסול הוא אצלנו חבא
 לחרף חברו היה אמר לו ערל אהה או בן ערל. חרפה בכל מקום גדוף²: 15 נאות לכם.
 נטרצה לכם לשון (ח) ויאותו: להטול. להיות נטול אינו לשון לפעול אלא לשון להפעיל:
 16. ונתנו. גרין שנייה מודגשת לפי שהיא משמשת במקום שתי גרין ונתנו: ואת בנתיכם
 נקה לנו. אהה מוצא בתנאי שאמר חמור ליעקב ובתשובת בני יעקב לחמור שתלו החשיבות בבני
 יעקב ליקח בנות שכם את שיבחרו להם ובנותיהם יתנו להם לפי דעתם דכתיב ונתנו את בנותינו
 לפי דעתנו ואת בנותיכם נקה לנו בכל אשר נחפוץ. וכשברכו חמור ושכם בנו אל יושבי ערים
 הפכו הרבנים את בנותם נקה לנו לנשים ואת בנותינו נתן להם כדי לרצותם שיאותו להטול:
 21. שלמים. בשלום ובלב שלם: והארץ הנה רחבת ידים. כאדם שידו רחבה וחרתנית
 כלומר אל תפסידו כלום פרקמטיא הרבה באה לכאן ואין לה קונים: 22 בהטול. להיות נטול:
 23. אך נאותה להם. לדבר זה ועל ידי כן ישבו אתנו: 25. שגי בני יעקב. (ט) בניו היו
 ואעים כן נהגו עצמן 'שמעון ולוי כשאר אנשים שאינם בניו שלא נשלו עצה הימנו: אחי
 דינה. (י) לפי שטכרו עצמן עליה נקראו אחיה: בטח. שהיו כואבים. ומדרש אנדה (יא) בטוחים
 היו על כחו של זקן: 27. על החללים. לפשט החללים: 29. חילם. טמונם. וכן (יג) עשה
 לי את החיל הזה (יד) וישראל עושה חיל. (יד) ועזבו לאתרים חילם: שבו. לשון שבייה "לסיכך
 מעטו מלרע: 30. עכרתם. לשון (טו) מים עכורים אין דעתי צלולה עכשיו ואגדה (טז) צלולה
 היתה החבית ועכרתם אותה מסורת היתה ביד כנענים שיפלו ביד בני יעקב אלא שהיו אומרים
 (יז) עד אשר תפחה ונחלת את הארץ לסיכך היו שותקין: מתי טספר. אנשים מועטים:
 81. הכוזנה. (יח) הסקר: את אחותנו. ית אחתנא:

לד 1. קום עליה. (א) לפי שאחרת "ברוך נענשת ובה לך זאת מבתך: 2. הנכר. שיש בידכם³
 משלל של שכם: והטהרו. מעיז: והחליפו שמלתיכם. שטא יש בידכם⁴ כמות של
 עיז: 4. האלה. מין אילן סרק: עם שכם. אצל שכם: 5. חתת. פחד: 7. אל בית אל.
 הקביה בבית אל גילוי שכינתו בבית אל. יש חיבה חסרה בבית המשמשת בראשה כמו (ז) הגה
 הוא

(ה) ע' ז"ר מכלתא פ' משפטים (ו) ח"ח: (ז) ע' ז"ר: (ח) מלכים ב' י"ב: (ט) ע' ז"ר: (י) ז"ר מכלתא בשלח: (יא) ז"ר:
 (יג) דברים ס': (יד) שמדכ כ"ד: (יד) מלכים א' י"ט: (טו) נבכות כ"ה ב': (טז) ז"ר: (יז) שמואל ב' י"ט: (יח) ז"ר:
 ק"ד (א) תנ"ך: (ב) שמואל ב' ט':

כ"ס: 'שנלה חיקוף הנא, כ"ס: שמוץ אללנו. כ"ל"ו: "גדוף דיטערביט. כ"ל"ו: 'והכנה צפנשה זו
 וביהודיע ויאותו הכהנים. כ"ל"ו: 'לשמועון. כ"ס וית: "לסיכך טעמו מלרע ל' כ"ל"ו: "הכנופה
 יעשה את אחותנו. הסקר: את אחותנו. ית אחתנא. כ"ל"ג: כתנ"ה הכנפקת צלח יענד ית אחתנא.
 כ"י"ז: 'הרז אלמוטנינו פי' הכוונה הפקר ר"ל שבחינתינו צעם זונה בתולה היא לז' עניינים האחד מלד
 צבילת זנות עונה צלפור ויהא כמו זונה המנאפת תחת צבילה לע"ס שלא זנתה אלח עם אחד ושעם
 אחד וכמו שכתב רש"י צפוק אשה זונה ואף ע"ס שכתב רש"י צפוק אל תחלל את בתך האבות
 צנוקת כמו פנייה שלא לטע קידושני כהה טס לא קראה צעם זונה אלח שאמר תחז הלשון ל' פעל
 וזוה יתחלק הספק שפסק עליו כ"מנצ"ן צפוק אל תחלל את בתך והענין השני מלד היומר עוכנת
 לכל יצא לשכז עונה אף ע"ס שלא תהיה אותה שכינה צלפור כגון שהיא פנייה חו האשה נמשכת
 צהעשות זה לטון כל איש כמו הדבר שהוא הסקר שכל מי שירלה לקטתו יצא ויקט והנה לפי המשמעות
 הכלשון לא ילדק צכאן שאין זה נקלה זנות לפי משפטו המורה אלח עגוי כמו שכתב תחת אשר ענה
 ודינה בתולה היתה צלתי מלורכה לאיש ועוד שהיה ראוי שיאמר הזנות יעשה את אחותנו אלל
 הכונה צלמת זונה צכאן ענין הפקר והוא שעשה אותה זונה צככז עונה כאלו היא מופקרת לכל
 כשאינה צדושה ושחין נשות אחרים עליה ור"ל אמרו ית אחתנא לפי שטס היה פירשו עם אחתנא
 היינו לריכיס להוסיף צכתו הכאשר יעשה עם זונה ומופקרת יעשה את אחותנו והכתוב לא אמר אלל
 כי אם יעשה את אחותנו כזונה ומופקרת כשהיא עלמה מופקרת לפיכך פירש את אחותנו ית אחתנא:
ק"ד "גדוף ומתעללת צלח קך. כ"י"ו: נדקף וצא קך. ד"ל וכן צנ"י ובתנחומא (הכשר"ל ז"ל רמז נט
 על הלשון צפוק דשמרית ר"ה 'וגדו חמר לאל לו נראה נכשל צדינה צת לכה'): צ"ב צדיקס
 משכס. כ"ס: צ"ב צדיקס מן השלל כמות על ע"ה. כ"ס:

הוא בית מכיר בן עמיאל כמו בבית מכיר. ג) בית אביך כמו בבית אביך: נגלו אליו האלהים. ד) במקומות הרבה יש שם אלהות וארנות בלשון רבים, כמו ה' (אדוני יוסף ו) אם בעליו עמו, ולא נאמר בעלו, וכן אלהות שהוא לשון שופט ומרות נזכר בלשון רבים, 'אכל אחד מכל שאר השמות לא תמצא בלשון רבים: 8. ותמת דבורה. מה ענין דבורה בבית יעקב? אלא לפי שאמרה רבקה ליעקב ושלחתי ולקחתך משם, שלחה דבורה אצלו לפדן ארם לצאת משם ומתה בדרך. 'מדברי רבי משה הדרשן למדתיה: מתחת לבית אל. העיר יושבת 'בבר ונקברה בגלי הדר: תחת האלוף. ז) בשפולי מישרא שהיה מישור מלמעלה בשפוע הדר והקבורה מלמטה ומישור של בית אל היו קורין לו אלוף. ואגדה ס) נתבשר שם באכל שני שהתגר לו על אמו שמתה. ואלון בלשון יוני' אחר. ט) 'ולפיכך העלימו את יום כותה שלא יקללו הבריות כרם שיצא ממנו עשו, אף הכתוב לא פרסמה: 9. עוד. פעם שני במקום הזה אחד בלכתו ואחד בשובו: ויברך אתו. י) ברכת אכלים: 10. לא יקרא שמך עוד יעקב. לשון אדם הבא במארב ועקבה אלא לשון שר ונניד: 11. אני אל שדי. שאני כדי לברך שהברכות שלי: פרה ורבה. יא) על שם שעדיין לא נולד בנימין ואע"פ שכבר נתעברה ממנו: יב) גוי. בנימין: 'גוים. מנשה ואפרים שעתידים לצאת מיוסף והם כמנין השבטים: ומלכים. יג) שאול ואיש בשת שהיו משבט בנימין שעדיין לא נולדו (ד) ופסוק זה דרשו אבנר כשהמליך איש בשת ואף השבטים דרשוהו וקרבו בנימין דכתיב יד) איש ממנו לא יתן את חו להנימין לאשה וחזרו ואמרו אלמלא היה עולה מן השבטים לא היה הקב"ה אומר ליעקב ומלכים מחלצין יצאו גוי וקהל גוים שגוים עתידים בניו להעשות כמנין הגוים שהם ע' אומות וכן כל המהדרין שנעים. ד"א שעתידים בניו להקריב אסור כמות כגוים בימי אליהו): 13. 'במקום אשר דבר אתו. איני יודע מה מלמדנו: 16. כברת ארץ. מנחם פירש לשון כביר, רבוי, מהלך רב. ואגדה טו) בזמן שהארץ חלולה ומטוקבת ככברה "שהגיר מצוי הסתיו עבר והשרב עדיין לא בא ואין זה פשוטו של מקרא שהרי בנעטן מצינו טו) וילך מאתו כברת ארץ. ואומר אני שהוא שם מדת קרקע כמו יו) מהלך פרסה או יותר כמו ישאתה אומר יס) צמד כרם, יט) חלקת השדה, כך במהלך אדם נותן שם מדה כברת ארץ: 17. כי גם זה. נוסף לך על יוסף. ורבותינו דרשו כ) עם כל שבט נולדה תאומה ועם בנימין נולדה תאומה יתירה: 18. בן אוני. כל) בן צערי: בנימין. נראה בעיני לפי שהוא לבדו נולד בארץ כנען שהוא כנגב כשארם בא מארם נהרים כמו שנאמר כג) כנגב בארץ כנען כג) הלך ונסע והנגבה: בנימין. בן ימין לשון כל) צפון וימין אתה כראתם לפיכך הוא מלא 2. 22. בשכן ישראל בארץ ההוא. עד שלא בא לחברון אצל יצחק ארעהו כל אלה: וישכב. כה) בתוך שבבלל משכבו מעלה עליו הכתוב כאלו שכבה, ולמה בלבל וחלל יצועיו? שכשמתה רחל נשל יעקב מטתו שהיתה נתונה תדיר באהל רחל ולא בשאר אהלים ונתנה באהל. בלהה בא ראובן ותבע עלבון אמו, אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי, שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי! לכך בלבל: ויהיו בני יעקב שנים עשר. מתחיל לענין ראשון טו) משנולד בנימין נשלמה המטה ומעתה ראויים להמנות ומנאן ורבותינו דרשו כז) "ללמדנו בא שכלן שרין וכולן צדיקים שלא חטא ראובן: 23. בכור יעקב. כח) אפילו בשעת הקלקלה קראו בכור: " בכור יעקב. כט) בכור לנחלה בכור לעבודה בכור למנין ל) ולא נתנה בכורה ליוסף אלא לענין השבטים

שנעשה

ג) נכלש' ל"ס: ד) ע' * נעיל כל עס' י"ג: ה) עס ל"ט: ו) שנות כ"ג: ז) ח"ח: ח) ז"ר: ט) חס' כי מלא פס' רבתי פ' זכור וכן * שהלים ק"ט י"ד: י) ז"ר: יא) ז"ר: יב) עס: יג) ז"ר: יד) שופטים כ"ח: טו) ז"ר: טז) מלכים ז' ה': יז) ע' * נכלש' מ"ט עס' ז': יח) ישעיהו ה': יט) נכלשית ל"ג: כ) ז"ר: כא) ע' ז"ר: כב) נמדנר ל"ג: כג) נכלשית י"ג: כד) שהלים פ"ט: כה) ע' שנת ל"ה ז': כו) ע' ח"י: כז) שנת ל"ה ז': כח) ז"ר: כט) ע' ז"ר: לו) ע' ז"ר קכ"ג:

ד' חבל—כנים ל' כ"ל: ה' מדבכי—למדתיה ל' כ"י: ו' למעלה נכלש הסר. כ"ס: ז' ונפי שהעלמנו. כ"ס ל"ע נצנו' ונ' "וקהל גוים. כ"ע"ה וע' יח"ש" פכתיס פ' ז' וע"ע הוכיות ה' ז' ורש"י עס: ח' ופסוק חליתו ל' כ"י: ט' נמקום—ונלמדנו ל' כ"ע"ר: י' הכר מלוי. כ"ד: י"ד ל"א בנימין בן ימין שטולד לעת זקמתו ונכתב צנ"ך כמו לקן הימין. כ"י: י"ה ויהיו בני יעקב. להל"א מלך נכלש חסדנו: י"ק קללו

שנעשה לשני שבטים: 27. ממרא. שם המישור. קרית ארבע. שם העיר, ממרא קרית הארבע. איל מישור של קרית ארבע. וא"ת היה לו לכתוב ממרא הקרית ארבע, כן דרך המקרא בכל דבר ששמו כפול כגון זה וכגון בית לחם, אבי עזר, בית אל, אם הוצרך להמיל בו היא נותנה בראש התיבה השניה (ל) בית הלחמי (3) בעפרת אבי העזרי (ג) בנה חיאל בית האלי: 29. ויגוע יצחק. אין מוקדם ומאוחר בתורה; מכירתו של יוסף קדמה למיתתו של יצחק י"ב שנה שהרי כשנולד יעקב היה יצחק בן ששים שנה שנאמר ויצחק בן ששים שנה וגו' ויצחק מת בשנת ק"ב ליעקב אם תוציא ששים ממאה ושמונים שנה נשארו ק"ב ויוסף נמטר בן י"ז שנה ואותה שנה שנת מאה ושמונה ליעקב, כיצד? בן ששים ושלוש נתברך ארבע עשרה שנה נממן בבית עבר הרי שבעים ושבע וארבע עשרה עבר באשה ובסוף ארבע עשרה נולד יוסף שנא' (ל) ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' הרי תשעים ואחת. וי"ז עד שלא נמטר יוסף הרי מאה ושמונה: (י"ז עוד מפורש מן המקרא משנמטר יוסף עד שכא יעקב מצרימה כ"ב שנה שנא' ויוסף בן שלשים שנה וגו' ח' שנים שובע ושנים רעב הרי כ"ב וכתיב ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה נמצא יעקב במכירתו ק"ח):

ל' 2. עדה בת אילון. היא בשמת בת אילון ונקראת בשמת על שם שהיתה מקמרת בשמים לעי: אהליבמה. היא יהודית והוא כינה שמה יהודית לומר שהיא כופרת בע"ז כדי להמעות את אביו: בת ענה בת צבעון. (ח) אם בת ענה לא בת צבעון, "ענה בנו של צבעון, שנאמר ואלה בני צבעון ואיה וענה? מלמד שבא צבעון על כלתו אשת ענה ויצאת אהליבמה מבין שניהם והודיעך הכתוב שכלן בני ממורות היו: 3. בשמת בת ישמעאל. ולהלן קורא לה מחלח? מצינו באגדת מדרש ספר שמואל (ג) מוחלים להן עונותיהן, גר שנתגייר, והעולה לגדולה והנושא אשה, ולמד המעם מכאן (ג) לכך נקראת מחלת שנמחלו 'עונותיו: אחות נביות. (ד) על שם שהוא השיאה לו משמת ישמעאל נקראת על שמו: 5. ואהליבמה ילדה וגו'. (ה) קרח זה ממור היה ובן אליפו היה שבא על אשת אביו אל אהליבמה אשת עשו שהרי הוא מנוי עם אלופי אליפו בסוף הענין: 6. וילך אל ארץ. לגור באשר ימצא: 7. ולא יכלה ארץ מגוריהם להספיק מרעה לבהמות שלהם. ומדרש אנרה (ו) מפני יעקב אחיו מפני שמר חוב של גורת כי גר יהיה זרעך המוטל על זרעו של יצחק אמר אלך לי מכאן אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ האת ולא בפרעון השמר ומפני הבושה שמטר בכורתו: 9. ואלה. התולדות שהולידו בניו משהלך לשעיר: 12. ותמנע היתה סילגש. (ז) להדיע גדולתו של אברהם כמה היו תאבים לידבק בזרעו. תמנע זו בת אלופים היתה שנאמר ואחות לזמן תמנע, ולזמן מאלופי יושבי שעיר היה מן החורים שישבו בה לפנים, אמרה איני זוכה להגשא לך 'הלוואי ואהיה סילגש. ובדברי הימים (ח) מונה אותה בבניו של אליפו (ט) מלמד שבא על אשתו של שעיר ויצאה תמנע מביניהם וכשנדרה נעשית סילגשו חזו ואחות לזמן תמנע ולא מנאה עם בני שעיר שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב: 15. אלה אלופי בני עשו. ראשי משפחות: 20. יושבי הארץ. (י) שהיו יושביה קודם שבא עשו לשם. ורבותיו דרשו (ח) שהיו בקיאים בישובה של ארץ מלא קנה 'זה לזיתים מלא קנה זה לגפנים שהיו פועמין העפר וידוען אי זו נפיעה ראויה לו: 24. ואיה וענה. וי"ו יתירה והוא כמו איה וענה ודברה יש במקרא

(ל) שמואל ח' ט"ז: (ג) שופטים ו': (ג) מלכים ח' ט"ז: (ד) נבואות ל"ד:

ל' (ח) ע' מנח' ט' וישב: (ג) ט' י"ז גם בירוש' בכורים ט' ג': (ג) ע"ג ז"כ ט' ס"ג: (ד) *לעיל כ"ח ט': (ה) ע' ז"כ: (ו) ע' ז"כ: (ז) ע' סנהדר' ל"ט ז' ז"כ: (ח) ד"ה ח' ח' ט': (ט) ע' מנח' כ"ח ט' וישב: (י) ע' ח"י: (יא) שנת ט"ס:

צבור יעקב צבור לגדולה צבור לעבודה. כ"ס: י"ז עיר—ק"מ ל' כ"ס ובכ"י האמנים ל': ר' חלל ענה צנו של צבעון וזה. כ"ס י"ת: ב'לצבעון הים. כ"ס: ב'מלחתי כילויר: ג'שנתלנו עונותיה. כ"ע ל"ג: שנתלנו לה. כ"יו וצדתי: ה' לו ל' כ"ס: י' מוטב שזהיה שפסם ללוונה זו לזני חזקס ילמך ויעבד סתן יכחי שנים ולא אהיה גברת ללוונה חזרת ולכך נעשת סילגש לחליפו צן עשו שהיה מוצע ילמך: א'קנה המדס שזו מודדין הסקקע: לזית. רחוי לגדל זתים חס למתנה והיו יודעין לספיקים חס סלחך צין קנה לקנה צדחה ועעמה סיכן לזתים והיכן סוף למתנים וממילא דצקילאים היו צביעור יניקה:

וישלח לו וישב לו

לג

במקרא י' תת וקדש וצבא מרמס י' נדרם ורכב וסוס: הוא ענה. האמור יד למעלה שהוא אחיז של צבעון וכאן הוא קורא אותו בנו עו' מלמד שבא צבעון על אמו והוליד את ענה: את הימס. עו' פודים, הריבע חמור על סוס נקבה וילדה פוד והוא היה ממזר והביא פסולין לעולם. ו' ולמה נקרא שמם ימים? שאימתן מוטלת על הבריות דאמר רבי חנינא מימי לא שאלני אדם על מנת פודה לבנה וחיה (ו' והלא קא חזינן דחיה? אל תקרי 'וחיה אלא וחיה כי המכה לא תרפא לעולם. ברש"י ישן) ולא הווקף לכתוב לנו משפחות החורי אלא מפני תמנע ולהודיע גדולת אנדרה כמו שפירשתי י' למעלה: 31. ואלה המלכים וגו'. י' שמנה היו וכנגדן העמיד יעקב ובמל מלכות עשו כיטיהם ואלו הן שאול ואיש בשת דוד ושלמה רחבעם אביה אסא יהושפט. ובימי יורם בנו כתוב כ' בימי פשע אדום מתחת יד יהודה ומליכו עליהם מלך, ובימי "שואל כתיב כה' ומלך אין באדום נצב מלך: 83. יובב בן זרח מבצרה. כה' בצרה מערי טואב היא שנאמר כה' ועל קריות ועל בצרה וגו'. ולפי שהעמידה מלך לאדום עתידה ללקות עמהם כה' שנאמר כי זבח לה' בבצרה: 85. המכה את מדין בשדה טואב. כה' שבא מדין על טואב למלחמה והלך מלך אדום לעזור את טואב. ומכאן אנו למדים שהיו מדין וטואב מריבים זה עם זה ובימי בלעם עשו שלום להתקשר על ישראל: 39. בת מי זהב. כו' מהו זהב, עשיר היה ואין זהב חשוב בעיניו בלעם: 40. ואלה שמות אלופי עשו. שנקראו על שם מדינותיהם לאחד שמת הדר ופסקה מהם מלכות והראשונים הנוכרים למעלה הם שמות תולדותיו וכן מפורש בדברי הימים כו' וימת הדר ויהיו אלופי אדום אלוף תמנע וגו': 48. "מגריאל. כה' הוא רוסי: חסלת פרשת וישלח.

וישב.

ל' 1. וישב יעקב וגו'. ח' אחר שכתב לך ישובי עשו ותולדותיו בדרך קצרה שלא היו "ספונים וחשובים לפרש היאך נתישבו וסדר מלחמותיהם ז' אך הורישו את החרי פירש לך ישובי יעקב ותולדותיו בדרך ארוכה כל גלגולי סבתם לפי שהם חשובים לפני המקום להאריך בהם. וכן אחת טוצא בעשרה דורות שמאדם ועד נח פלוני הוליד פלוני וכשבא לנח האריך בו. וכן בעשרה דורות שמנח ועד אברהם קצר בהם ומשהגיעו אצל אברהם האריך בו. משל למרגלית שנפלה בין החול אדם ממשמש בחול וכוברו בכברה עד שמוצא את המרגלית ומשמצאה הוא משליך את הצורות מידו ונוטל המרגלית: "דבר אחר וישב יעקב ג' הפשתני הזה נכנסו גמליו פעונים פשתן הפחמי תמה אנה יכנס כל הפשתן הזה היה פיקח אחד משיב לו ניצוץ אחד יוצא ממסוח שלך ששורף את כולו כך יעקב ראה כל האלופים הכתובים למעלה תמה ואמר מי יכול לכבוש את כולן מה כתיב למטה אלה תולדות יעקב יוסף דכתיב ז' והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כולם: 2. אלה תלדות יעקב. ואלה של תולדות יעקב אלה ישוביהם וגלגוליהם עד שבאו לכלל ישוב. סבה ראשונה יוסף

י' דיאל ח': יג' מהלים ע"ו: יד' עס' כ': טו' ז"ב קט"ו ז' וז"ר: עו' ע' ז"ר יחטלמי זככות מ' ח': יז' חולין ז' ז': יח' עס' י"ג: יט' ז"ר: כ' מלכים ז' ח': כה' מלכים ח' כ"ב עס' מ"ח: כג' ע' ז"ר: כד' יחמיה מ"ח: כה' יעשה ל"ד: כה' ע' "מנדכר כ"ב עס' ג': כו' ע' ז"ר וס"י: ח' ח' ח': כח' מדל"ח מ' ל"ח וע"ג ז"ר וס"י: כ"ח ח' ע' "מחמואל: ז' זכרים ז' י"ג: ג' "מחמואל וז"ר: ד' עבדים ח':

ח' רש"י מודה לדברי דונש אשר בתשובותיו משנז הווי"ן חלה נוספת בתחלת המלים ללל ענין, אך נמסר השיב עליו ואמר שהם כולם עקריים ולענין. ע' צמנעה חפור מ' י"ג: "והלל—סן ל' זכ"י וד"י: "וחיה משנוע שמת המוכה: ויחיה. ל' נקבה ולמכה קחי עשן המכה מתמסלת: "זכיינו" וזיינו חסא כחזו והי"ת גרם וזיינו יחשפט כתיב ונכון הוא ע' מלכים ח' כ"ב ומלכים ז' ח' ורש"י עס: "זכיהיה חומר מהו וזה שהיה וכו'. כ"ס"י: "מנדחל היא רומי ל' כ"ס"י: ל' "ספונים ל' כ"י"ל: זכ"י"ס עלה היה הגונים ס"ח ספונים: "דגדג—טולס ל' כ"ס וזכ"י החמדים ל': ל' אלה תולדות של יעקב ואלה. כ"ס"י:

וישב לו

יוסף בן שבע עשרה וגו' על ידי זה נתגלגלו וירדו למצרים. זהו אחר ישוב פשוטו של מקרא להיות דבר דבור על אפניו. ומדרש אנדה (ה) דורש תלה הכתוב חולדות יעקב ביוסף מפני כמה דברים אחת שכל עצמו של יעקב לא עבד אצל לבן אלא ברחל ושהיה זו איקונין של יוסף דומה לו וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף. זה נשמע וזה נשמע זה אחיו מבקש להרגו זה אחיו מבקשים להרגו וכן הרבה בכ"ר. "ועוד נדרש בו (ו) וישב, ביקש יעקב לישב בשלוה קסץ עליו רוגנו של יוסף צדיקים מבקשים לישב בשלוה אומר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא אלא שמבקשים לישב בשלוה בעולם הזה: והוא נער. (ז) שהיה עושה מעשה נערות מתקן בשערו ממשמש בעיניו כדי שיהיה נראה יפה: את בני בלהה. כלומר והגיל אצל בני בלהה לפי שהיו אחיו מבזין אותן והוא מקרבן: את דבתם רעה. כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו (ח) שהיו אוכלין אבר מן החי 'ומזולזין בבני השפחות לקרותן עבדים 'וחשודים. על העריות ובשלתן לקה וישחטו שעיר עזים במכירתו ולא אכלתו חי. ועל דבה שספר עליהם שקורין לאחיהם עבדים (ט) לעבד נמכר יוסף. ועל "עריות שספר עליהם ותשא אשת אדוניו וגו': דבתם. כל לשון דבה פרלריץ' בלעז כל מה שהיה יכול לדבר בהם רעה היה מספר. דבה לשון (י) רובב שפתי ישינים: 3. בן זקנים. שנולד לו לעת זקנתו ואונקלוס תרגם בר הכים הוא ליה (יא) כל מה שלמד משם ועבר מסר לו. דבר אחר (יב) שהיה זו איקונין שלו דומה לו: פסים. לשון (יג) כלי מלת 'כמו (יד) כרסם ותכלת וכמו כתונת הפסים (טו) דחמרי ואמנון". ומדרש אנדה (טו) על שם צרותיו שנמכר לפוטוטר ולסודרים ולישמעאלים ולמדינים: 4. ולא יכלו דברו לשלם. (ז) מתוך גנותם למדנו שבחם שלא דברו אחת כפה ואחת בלב: דברו. (יט) לדבר עמו: 7. מאלמים אלמים. כתרנומו מאסרין אסרין עמרין וכן (יט) נושא אלומותיו וכמוהו בלשון משנה (כ) "והאלומות נוטל ומכריו: קמה אלמתי. נוקפה: וגם נצבה. לעמוד על עמדה בוקיפה: 8. ועל דבריו. על דבתם רעה שהיה מביא לאב"הם: 10. ויספר אל אביו ואל אחיו. לאחר שספר אותו לאחיו חזר וספרו לאביו בפניהם: ויגער בו. לפי שהיה מפיל שנאה עליו: הבוא נבוא. (כא) והלא אמך כבר מתה! הוא לא היה יודע שהדברים מגיעין לבלחה שנדלתו כאמו. ורבותינו למדו מכאן (כב) שאין חלום בלא דברים בטלים. ויעקב נתכוין להוציא הדבר מלב בניו שלא יקניאוהו לכך אמר לו הבוא נבוא וגו' כשם שאי אפשר באמך כך השאר הוא בטל: 11. שמר את הדבר. היה ממתין ומצפה מתי יבא וכן (כג) שומר אמנים וכן (כד) לא תשמור על חמאתי לא תמתין(ה): 12. לרעות את צאן (כו) נקוד על את שלא הלכו אלא לרעות את עצמן": 13. הנני. (כז) לשון ענוה וריות (כח) נודרו למצות אביו ואע"פ שהיה יודע באחיו ששונאין אותו: 14. מעמק חברון. (כט) "הלא חברון בדה שנאמר (ל) ויעלו בנגב ויבא עד חברון? אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים (לא) כי גר יהיה זרעך: ויבא שכמה. (לב) מקום מוכן לפורענות "שם קלקלו השבטים

(ה) ע' ז"כ: (ו) ו' ז"כ: (ז) ע' ז"כ: (ח) ז"כ: (ט) תהלים ק"ה: (י) סיר ז': (יא) ז"כ: (יב) ז"כ: (יג) ע' שנה י': (יד) חמקא ח': (טו) שמואל ז' י"ג: (טז) ז"כ תנח"י: (יז) ע' ז"כ: (יח) *שמות ט"ו פס' י': (יט) תהלים קכ"ו: (כ) ז"כ כ"ב ז': (כא) ז"כ: (כב) זככות כ"ה ז': (כג) טעמי מ"י: (כד) חזיו י"ד: (כה) וכן *זככות ב': (כו) ז"כ: (כז) ע' תנח"י י' ויאל: (כח) ע' ז"כ: (כט) ע' קוטה י"א ז"כ: (ל) זככדני י"ג: (לא) זככשית ט"ו: (לב) ע' סנהדרין ק"ג תנח"י:

דבר ל' זכ"י: "ועוד—הזה ל' כי"ע: 'והיטבין צפן כעצדים זכיות' פ"א פ"א: 'ותולין עיניהם צננות הארץ. כ"ים: "ועל סקיפר עליהן שתולין עיניהן צננות הארץ. כ"ים: "דנתם—יטנים ל' כי"י: 'בתלמידי דבזו יתקם הלוי מלחתי כחות פסים כביז פס ידו נתן וולת ולא כל הכמות (וע"ג *תכנות ק"ח ז' וכלי וולת וכו'): "שעשוי פס פס צננות יד פס חלוס ופס שחור וויניי גווינים. כ"ים: "אלומות. עוננים גדולים (וע' *צ"ח כ"א ד"ה כריכות): "צמאל כל טוב וצמשתה. כ"ים: לסייל חותם. כ"יו: "וישלקו מענק חברון. זיוסף ושתעי קרל כשתלחו יעקב אלל אחיו והוא תמילת סנה ירית ישראל לנללים: טל חומו לדיק טקבור צחצרון. אצרהס: "לפי סקר העעשה ל'ל סס ענו חת דינה סס קלקלו השכטים וכן הוא בגמרא:

1 Parleries (בעכעדע, נעשועוען):

וישב לו לח

(נ) וימכרוהו לישמעאלים והישמעאלים למדינים והמדינים למצרים: 29. וישב ראובן. (ו) במכירתו לא היה שם שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו. ד"א (ו) עסקו היה בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו: 30. אנה אני בא. אנה אברח מצערו של אבא: 31. שעיר עזים. (ו) דמו דומה לשל אדם: הַהֲתַחֵן. זה שמה וכשהיא דבוקה לחיבה אחרת נגון כחנת יוסף, כחנת פסים, כחנת בר, נקוד הַתַּחֵן: 33. ויאמר כחנת בני. היא זו: חיה רעה אכלתהו. (נ) נצנצה בו רוח הקדש, סוסו שתתגרה בו אשת פוטיפר. (נט) ולמה לא גלה לו הקב"ה? לפי שהחריטו וקללו את כל מי שיגלה ושתפו להקב"ה עמהם (ס) אבל יצחק היה יודע שהוא חי, אמר היאך אגלה הקב"ה אינו רוצה לגלות לו: 34. ימים רבים. (ס) כ"ב שנה, משפירש ממנו עד שירד יעקב למצרים שנאמר יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' וכן שלשים שנה היה בעמדו לפני פרעה ושבע שני השבע ושנתים הרעב כשבא יעקב למצרים הרי כ"ב שנה כנגד כ"ב שנה שלא קיים יעקב כבוד אב ואם כ' שנה שהיה בבית לבן וב' שנים בדרך בשוכו מבית לבן שנה וחצי בסכות וששה חדשים בבית אל וזהו שאמר ללבן (ס) זה לי עשרים שנה בכיף, לי הן, עלי, וסוסי ללקות כנגדך: 35. וכל בנתיו. (ס) רבי יהודה אומר אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבת ונשואם. רבי נחמיה אומר כנעניות היו אלא מהו וכל בנותיו? כלותיו, שאין אדם נמנע מלקרא לחתנו בנו ולכלתו בתו: וימאן להתנחם. (ס) אין אדם מקבל תחומין על החי וסבור שמת, שעל המת נגזרה גזרה שישתכח מן הלב ולא על החי: ארד אל בני. כמו על בני הרבה אל משמשין בלשון על (ס) אל שאול ואל בית הרמים (ס) אל הלך ארון האלהים ואל מות חמיה ואישה: אבל שאלה. כפשוטו לשון קבר הוא, כאבלי אקבר, ולא אתנחם כל ימי. ומדרשו (ס) גיהנם סימן זה היה מסור בירי מפי הגבורה אם לא ימות אחד מבני בחיי טובטח אני שאיני רואה גיהנם. ויבך אתו אביו²⁰. (ס) יצחק, בוכה היה מפני צרתו של יעקב, אבל לא היה מתאבל שהיה יודע שהוא חי: 36. הסבחים²¹. שחמתי בהמות המלך:

לח 1. ויהי בעת ההוא. (ל) למה נסמכה פרשה זו לכאן הפסיק בפישתו של יוסף? ללמד שהורידהו אחיו מגדולתו (ז) כשראו בצרת אביהם אמרו אתה אמרת למכרו אלו אמרת להשיבו היינו שומעים לך: ויט. מאת אחיו: עד איש עדלמי. נשתתף עמו: 2. כנעני. (ג) תגרא: 5. והיה בכיזב. שם המקום ואומר אני על שם שפסקה מלדת נקרא כזיב לשון (ד) היו תהיה כמו אכזב (ה) אשר לא יכונן מימיו, ואם לא כן מה בא להודיענו? (ו) ובכ"ד ראיתי ותקרא שמו שלה "וגומר פסקת": 7. רע בעיני ה'. (ז) כרעתו של אונן משחית זרעו שנאמר באונן וימת גם אותו כמיתתו של ער מיתתו של אונן, ולמה היה ער משחית זרעו? כרי שלא תתעבר ויכחיש יסיה: 8. והקם זרע. הבן יקרא על שם המת: 9. ושחת ארצה. (ס) דש מכפנים חודה מכחוף: 11. כי אמר וגו'. כלומר רוחה היה אותה בְּקֶשׁ, שלא היה בדעתו להשיאה לו: כי אמר פן ימות. (ט) מוחזקת היא זו שימותו אנשיה: 12. ויעל על גזזי צאנו. ויעל תמנתה לעמוד על גזזי צאנו: 13. עלה תמנתה. (י) ובשמשון הוא אומר (י) וירד שמשון תמנתה בשפוע הדר היתה יושבת, ²²עולין לה מכאן ויורדין לה מכאן: 14. ותתעלף. כסתה פניה שלא יכיר בה: ותשב כפתח עינים. בפתחת עינים בפרשת דרכים שעל דרך תמנתה, ורבותינו דרשו (ז) בפתחו של אברהם אבינו שכל עינים מצפות לראותו: כי ראתה

כי

(ה) ע' ז"ר: (ו) ז"ר על עס' כ"ל: (ז) ז"ר: (ח) ז"ר ח"י: (ט) ז"ר: (נט) ע' פדכ"א פ' ל"ח חמ"ז: (ס) ז"ר: (ס) ע' מגילה י"י: (ס) לנעיל ל"ט: (ק) ז"ר סופרים פ' כ"ח: (ק) עמואל ז' כ"ח: (ק) עס ח' ד': (ק) חמ"ז פ' ויגש: (ס) ע' ז"ר וז"י:

לח (ח) ע' ז"ר: (ז) ע' ש"ר פ' מ"ג: (ג) ח"ל פסחים ל' ז"ר: (ד) יבמות פ"ו: (ה) ישעיה כ"ה: (ו) ע' זלקוקים: (ז) יבמות ל"ד ז': (ח) ז"ר וי"ג יבמות עס: (ט) ע' כחזות מ"ג ז': (י) סוטה י': (יא) שופטים י"ד: (יב) סוטה ע' מגילה י' ז': עשמו חיסטוריא. מקרי דרדקי: ²²על יעקב זוכה וכו'. י' חלצני: כלפי יצחק. כיע"ס ל"ז: ²¹וע' ח"ל וגם ²⁰שבת ק"ח ד"ה אספקלטר:

לח "וגומר ל' זכים" (ה) ולפי זה קאי פסקת נמי אשלה) וגי' זלקוקים: ²³כמו הסולה דגיס מן היס. כ"ר: ²⁴שהיתה מיוצנת צלמנע ציפוע הסר הצל לה מלשם הסר יורד הצל לה מנגלי הסר עולה: ²⁵סויה רגילין להמקבל עס וללון והיה קצוי עליהם:

כי נדל שלה וגו'. יג) "לפיך הפקירה עצמה אצל יהודה שהיתה מחאזה להעמיד ממנו
 בנים: 15. ויחשבה לזונה. לפי שיושבת בפרשת דרכים: כי כסתה פניה. ולא יכול
 לראותה ולהכירה, ומדרש רכותינו יד) כי כסתה פניה כשהיתה בבית חמיה היתה צנועה
 לפיך לא חשדה: 16. ויט אליה אל הדרך. מדרך שהיה בה נטה אל הדרך אשר היא
 בה ובלשון לעז דשמוני'ר: הבה נא. הכיני עצמך ודעתך לךך. כל לשון הבה הומגה
 הוא חוץ ממקום שיש לתרגמו כלשון נתינה ואף אותם של הומגה קרובים ללשון נתינה
 הם: 17. ערבון. משכון: 18. חתמך ופתילך. טו) עזקתך ושושיףך, מבעת שאחזה חותם
 בה ושמלתך שאתה מתכסה בה: ותהר לו. טז) גבורים כיוצא בו, צדיקים כיוצא בו:
 21. הקדשה. מקודשת ומזומנת לזנות: 23. תקח לה. יהיה שלה מה שבידה: פן נהיה
 לבזו. אם תבקשנה עוד יתפרסם הדבר ויהיה נגאי, כי מה עלי לעשות עוד לאמת דברי: הנה
 שלחתי הגדי הזה. ט) לפי שרמה יהודה את אביו בניו עזים שהטביל כנתת יוסף ברטו,
 רטוה גם אחוה בניו עזים: 24. כמשלש חדשים. יח) רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי
 שלם ולשון כמשלש חדשים כהשתלש החדשים כמו יט) ומשלוח מנות כ) משלוח ידם וכן
 תרגם אונקלוס כתלות ירחיא: הרה לזנונים. שם דבר, מעוברת כמו כח) אשה הרה וכמו
 כז) ברה כחמה: ותשרף. כט) אמר אפרים מקשאה משום רבי מאיר, 'בתו של שם היתה שהוא
 כהן לפיך דונה בשריפה: 25. הוא מוצאת. להשרף: והיא שלחה אל חמיה. לא רצתה
 להלבין פניו "ולומר ממך אני מעוברת, אלא לאיש אשר אלה לו, אמרה אם יודה יודה מעצמו
 ואם לאו ישרפוני ואל אלבין פניו. מכאן אמרו כל) נוח לו לאדם שיפלוהו לכבשן האש "ואל
 ליבין פני חברו ברבים: הכר נא. כס) אין נא אלא לשון בקשה הכר נא בוראך ואל תאבד
 'שלש נפשות: 26. צדקה. בדבריה: ממני "היא מעוברת, ורבותינו ז"ל כו) דרשו שיצאה
 בת קול ואמרה ממני ומאתי יצאו הדברים לפי שהיתה צנועה בבית חמיה גזרתי שיצאו ממנה
 מלכים ומשבט יהודה גזרתי להעמיד מלכים בישראל: כי על בן לא נתתיה. כי ברין עשתה,
 על אשר לא נתתיה לשלה בני: ולא יסף עוד. יח) אפרים כז) לא הוסיף ויש אפרים לא ספק:
 כח) "וחבידו גבי אלרד ומידד ולא יספו ומתרגמינן ולא פסקו: 27. בעת לדתה. כט) וברבקה
 הוא אומר ומלאו ימיה לדת, להלן למלאים וכאן לחסרים: והנה תאומים. ל) מלא ולהלן
 תומים חסר לפי שהאחד רשע אבל אלו שניהם צדיקים: 28. ויתן יד. הוציא האחד ידו
 לחוץ ולאחר שקשרה על ידו ה'שני החזירה: 29. פרצת. לח) חזקת עליך חזק: 30. אשר
 על ידו השני. ארבע ידות כתובות כאן זכ) כנגד ארבעה חרמים שמעל עכן שיצא ממנו. ויש
 אפרים כנגד ארבעה דברים שלקה, אדרת שנער ושתי התיכות כסף של מאתים שקלים ולשון
 זהב, בראשית רבה: ויקרא שמו זרה. על שם זריחת מראית השני: ויוסף

יג) 'ע' הרויח 'י' ז': יד) קוטה 'י' ז': טו) ח"א"ט (טו) ז"כ"י (ז) 'ע' ז"כ"י (יח) ז"כ"י (יט) חתמך פ' (כ) ישימה י"ח: כח) שנות
 כ"ח: כט) ע"ה 'י' (כג) ז"כ"י: כל) מוטה 'י' ז': כה) ע"ש: כו) 'ע' שם מוכח כ"ג: ז') ח"א"ט ספני פ' כה) ע"ה: כז) ע"ה: כח) ע'
 קוטה 'י' א': כט) ז"כ"י: ל) ע"ש: לח) 'ע' ח"א"ט: לז) ז"כ"י ויכוס' ספני פ' 'י' וע' ספני' כזכ"י מ"ג:

"והכחטה נלסם וננה כלי להעמיד זרע וכן הליקיים ככתיב כי רחמה כי גלג שלה: 'ולא רחם אותה
 כל הימים שגלגה צדימו לפיך לא הכיר זה: 'צח צחו. כ"ל) 'צם' הישר כתיב צח עילס צן עס וע'
 * קוטה 'י' ד"ה יתחום וכ' ולהך סכרל): "ולא שלמה לו לאמר מנך אני הרה והכי סימנין סךך: ומינך
 ליה מינך. לשלח אמור לו שמוננו אני הרה ואלו פנינו: "ואל ליבין. חף זו טוח היה לה לישקף ואל
 חלצין פניו לפיך שלמה לו חס יודה ויגלה הוא עלמנו את הדבר יגלה וחס ללו חסרף ולא חלגה היא
 חת הדבר: 'מהכ"ח" גרם ז' נפשות: "ונח ידע. שמוננו היא מעוברת שנה חף חסרים צחו עליה:
 ויחמר. צח קול חמיה: כבושים. דברים עלומים שנגזרו מלפני צילוחו נחו מלכים ו"ח"ל ללגת חלל
 מיהודה דכתיב גור אחיה יהודה. כבושים דכרי סתר גזירות המלך כמו וכ': ממני ילאו כבושים. דכריס
 נעלמים הללו מחתי ילאו שלפי שיהודה היה מלך והיא זכתה ללגת ונמנה מלכים מתוך שהיתה לנעם
 צבית חמיה ילמה גזירה זו מלפני צילוח זרע ומשניהם כך קיבל רבי מעיקרל ליטנא חסרינא מחתי היחה
 צילוח ונמנה שני צנים הללו לכבוש הנולס חסרי עמיד דוד ומשום ללגת ונמנה: "בזכיריו—פסקו לו זכ"י:

גז'ול מפרח כדכתיב ז) ובוסר גומל יהיה נצה וכתיב ח) ויוצא מרח, והרר ויציץ ציץ: 11. ואשחמט. כתרנומו ועצירת הריבה יש 'בלשון משנה: 12. שלשת ימים הם. סימן הם לך לשלשת ימים ויש מדרשי אנדה הרהבט: 13. ישא פרעה את ראשך. ל' חשבון כשיפקד שאר עבדיו לשרת לפניו בסעודה ימנה אותך עמהם: כנך. כסיס שלך ומושכך: 14. כי אם זכרתני אתך. "אשר אם זכרתני אתך, מאחר שייטב לך כפתונו ועשית נא עמדי חסד. אין נא אלא לשון בקשה: 16. סלי חרי. "סלים של נצרים קלופים" חרוץ חרוץ ובמקוטנו יש הריבה ודרך מוצרי פת" כסנין שקורין אובלייש¹ בלעז לתתם באותם סלים: 20. יום הולדת את פרעה. יום לידתו וקורין לו י' יום גינוסיא ולשון הולדת לפי שאין הולד נולד אלא על ידי אחרים שהחיה מלדת את האשה ועל כן החיה נקראת מלדת וכן יא) ומולדותיך כיום הולדת אותך וכן ג) אחרי הפנס את הנגע שכבוסו על ידי אחרים: וישא את ראש ונו. מנאס עם שאר עבדיו שהיה טונה המלכותיים שישרתו לו בסעודתו וזכר את אלו בתוכם כמו ג) שאו את ראש לשון מנין: 23. ולא זכר שר המשקים. בו ביום: וישכחהו. לאחר ¹⁰ מכאן יד) מפני שתלה בו יוסף לזרו החקק להיות אסור שתי שנים שנאמר טו) אשרי הנבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל הרבים, ולא בטח על מצרים הקרויים רהב:

הכלת פרישת וישב.

מקץ.

מא 1. ויהי מקץ. כתרנומו מסוף, וכל לשון קץ סוף הוא: על היאר. כל שאר נהרות אינם קרויין יאורים חוץ מנילוס מפני שכל הארץ עשויים יאורים יאורים בידי אדם ומילוס עולה בתוכם ומשקה אותם לפי "שאיין נשמים יורדין במצרים תדיר" כשאר ארצות: 2. יסוף מראה: א) סימן הוא לימי ישובע שהבריות נראות יסוף זו לזו שאין עין בריה צרה בחברתה: באחו. באננס מרישק² בלעז כמו ג) ישנא אחו: ודקות בשר. סינבישי בלעז לשון דק: 4. ותאכלנה. סימן שתהא כל שמחת השבע נשכחת בימי הרעב: 5. בקנה אחר. "מודל" בלעז: בריאות. שיישיש³ בלעז: 6. ושרופת. הלייאשיש בלעז ג) שקיפין קדום, חבוטות, לשון משקוף החבוט ומיד על ידי הדלת המכה עליו: קרים. רוח מרחית שקורין "בי"סא": 7. הכריאות. שיישיש בלעז: וזנה חלום. והנה נשלם חלום שלם לפניו והוצרך לפתורים: 8. ותפעם רוחו ד) ומטריסא רוחה מקשקשת בתוכו כפעמון ה) ובנכוכרנצר אוטר ו) ותתפעם רוחו לפי שהיו שם שתי פעיטות שכתה החלום והעלמת פתרונו: חרטימי. הנזרים במימי טתים ששואלין בעצמות. מימי הן עצמות בלשון ארמי 'ובמשנה ז) בית שהוא "מלא מימיא מלא עצמות. ואין פותר אותם לפרעה:

ז) ישייה י"ח: ח) צמדנכ י"ז: ט) חולין ל"ג: י) ז"כ ה"י וע' ע"ז: יא) יחזקאל ט"ז: יב) ויקאל י"ג: יג) צמדנכ ט': יד) ע' ז"כ כ"ש מקץ: טו) סהלים מ':
מא א) ע' ז"כ: ב) חיוס ה': ג) ח"א: ד) ח"א: ה) פמס"ז: ו) מנחומס: ז) חבלות פ"ח:

י"ל סמיעה כמו הקוסט זמים צנעטרות פ"ז: "חסר—חסך ל' ככ"י: "חכיות של דקל זלי מטנס סלים של נצרים. כ"ל: "עשויס חוריס וכו'. כ"ל י"ד רמני: "ע' *צרכות מ"א ז': ס"ק. כ"ס"ד: **מא** "חשין חרץ נצרים שותה ווי גשמים אלא טכולה עשויה ילחוריס ומכיליס מנילוס ועד סוף הגוגיסה כמה ערסאות ונילוס עולה ונעסק ונחצך ונמלל אותן ילחוריס ומשקין ונחן הסדוה *סוטה י"ג: כ"כסר חלנות ל' כ"י: "טואליה. כ"יע: "מזכסית דרוננית. כ"עמס"ד: מזכסית לפונית שקורין חוטטת. כ"ינ"ג: "צ"כסל. כ"יס: צכ"ר ל' שקורין צ"סא: "טיני—עלמות ל' כילו"ס: "לרמני שסיק טמיאל שכ"ק עס (תו ל'א) כ"י: "חונל טמיאל. עכל חוב של עלמות טעוטה כסוף צעלמות המט טמיאל עלמות

¹ Oublies (ד"ח היפסע, ח"ין צקקוועק, ארץ חייטענקוכען גענאלט): ² marais, Maresque (זומפן, ח"ין מאלקטטיגעט צלדען): ³ tenuis (ד"ן, לרעט): ⁴ Tudel (עלפגעט), tueil (עלאל), tuyau (רעכעט, סהלס): ⁵ Sains (געזונד): ⁶ Halés (עעכנאלנט) ככ"י ה' סל"ד"ש elidés (חייטגעשלאנגען): ⁷ Bise (מלכד-קלעט-חייט):

לפרעה. (ח) פותרים היו אותם אבל לא לפרעה שלא היה קולן נכנס באוניו¹⁰ ולא היה לו קורת רוח בפתרונם, שהיו אומרים שבע בנות אתה מוליד ושבע בנות אתה קובר: 11. 'איש כפתרון חלמו. חלום הראוי לפתרון שנפתר לנו ודומה לו: 12. נער עברי עבד. (ט) ארודים הרשעים שאין טובתם שלמה! מזכירו בלשון ביוז. נער "שומה ואין ראוי לגדולה. עברי, אפילו לשוננו אינו מכיר. עבד, וכתוב בנימוסי מצרים שאין עבד מולך ולא לזכב בגדי "שרים: איש כחלמו. לפי החלום וקרוב לענינו: 13. השיב על בני. פרעה, הנזכר למעלה, כמו שאמר פרעה קצף על עבדיו, "הרי מקרא קצר לשון ולא פירש מי השיב, לפי שאין צריך לפרש; מי השיב? מי שבידו להשיב, והוא פרעה; וכן דרך כל מקראות קצרים על מי שעליו לעשות הם סותרים את הדבר: מן הבור. מן בית הסודר שהוא עשוי כמין נומא, וכן כל בור שבמקרא לשון נומא הוא ואף אם אין בור מים קרוי בור פושיא¹¹ בלעז: ויגלה. (י) מפני כבוד המלכות: 15. תשמע חלום לפתר אתו. תאזין ותבין חלום לפתור אותו: תשמע. לשון הבנה והאזנה כמו (יח) שומע יוסף (יג) אשר לא תשמע לשונו אנטינדרא¹² בלעז: 16. בלעדי. אין החכמה משלי אלא אלהים יענה, יתן ענייה כפי לשלום פרעה: 19. דלות. בחושות כמו (ג) מדוע אתה ככה דל, דאמנון: ורקות בשר. כל לשון רקות שבמקרא חסי בשר ובלעז בלוא"ש¹³: 23. צנומות. צונמא בלשון ארמי סלע, הרי הן כעץ בלי לחלוח "וקשות כסלע ותרנומו נצן לקין, נצן, אין בהן אלא הנץ לפי שנתרוקנו מן היער: 26. שבע שנים, ושבע שנים. כלן אינן אלא שבע ואשר נשנה החלום פעמים לפי שהדבר מוזמן כמו שפירש לו בסוף ועל השנות החלום וגו.¹⁴ בשבע שנים המובות נאמר הגיד לפרעה לפי שהיה סמוך, ובשבע שני רעב נאמר הראה את פרעה לפי שהיה הדבר מופלג ורחוק נופל בו לשון מראה: 30. ונשכח כל השבע. הוא פתרון הבליעה: 31. ולא יודע השבע. הוא פתרון ולא נודע כי באו אל קרבנה: 32. נכון. מוזמן: 34. וחמש. בתרגומו ויררו וכן (יד) וחמושים: 35. את כל אב"ל. שם דבר הוא לפיכך מעטו באר"ף ונקוד כפתח קמן ואוב"ל שהוא פועל כגון (טו) כי כל אוכל חלב מעטו למטה בכף ונקוד קמן¹⁵ קמן: תחת יד פרעה. ברשותו ובאוצרותיו: 36. והיה האכל הצבור כשאר סקדן הגנו לקיום הארץ: 38. הנמצא בזה. (טז) הנשכח כדן (יז) אם נלך ונבקשנו הנמצא כמזה? הנמצא לשון תמיהה וכן כל ה"א המשמשת בראש תיבה ונקודה בחתף פתח: 39. אין נבון וחכם כמודך. לבקש איש נבון וחכם שאמרת לא נמצא כמודך: 40. ישק. (יח) יתון, יתפרנס כל צרי עמי יהיו נעשים על ירך, כמו (יט) וכן משק ביתי וכמו (כ) נשקו בר גרנישו¹⁶ "בלעז: רק הכסא. שיהיו קורין לי מלך: כסא. לשון שם המלוכה כמו (כא) ויגדל את כסאו טכסא אדני המלך: 41. נתתי אתך. (כב) מניתי ירך ואע"פ כן לשון נתינה הוא כמו (כג) ולתתך עליון בין לגדולה בין לשפלות נופל לשון נתינה עליו כמו (כד) נתתי אתכם נבזים ושפלים: 42. ויסר פרעה את טבעתו. נתינת טבעת המלך היא אות למי שנותנה לו להיות שני לו לגדולה: בגדי שש. דבר חשיבות הוא "במצרים: רבד. ענק ועל שהוא רצוף בטבעות קרוי רבד.

וכן

(ח) צ"כ: (ט) ע' צ"כ הנחומא: (י) צ"כ: (יא) צכאשית מ"ג: (יב) צכאשית כ"ח: (יג) שמואל צ' י"ג: (יד) שמואל י"ג: (טו) ויקרא ז': (טז) ח"ח: (יז) ע' צ"כ: (יח) ח"ח: (יט) צכאש' ט"ו: (כ) מהלל' צ': (כא) מלכיס ח' א': (כב) ח"ח: (כג) צכאש' כ"ו: (כד) מלכיס צ':

הויה לו צמח' כלים (ל"ל חסלות פ' י"ז ו"ג) צית מלל טמיאל ופירש ר' הייא מלל טמיאל צית טסוא מלל עלמות והביא רחיה מנ"ר דקתני אנדרינוס טחיק טמיאל דהיינו טחיק עלמות * צרכות ל"ט וע"ע * שצת קל"ג וגם * צמדכר ה' צ' דוילל ח' כ': מ' ללל (כלל וי"ו). כ"ס: ד"לל לל סיה וכו'. כ' י"ד: ח"ש כפתרון—צגדי טרים ל' צכיע"ח: "צגמיוטריאל טוסה. כ"י"ד: "צגדי טירכיס. ל' הסוממי: לזכב כלי דקין. כ"י"ד (וכן צ"ד לפי ה' הערוך): "צכיס"ר כל מלך מלכיס קרוי פרעה והוא עס כצוד למלכות: הכי—הדכר סה"ד ל' כ"י"ד: "יש נוסח' ויבשות כסלנ. כה"ס (וע' * צרכות ל"ע דיה פת לטומא. יבשה טכתה צקערה לטרות וכן לנמות דקות): מ' צצנע—מנכס כתיב צכליס"ר אחר "כסון מוזמן" סה"ד טל פסוק ל"ג: מ' קמן ל' כיל"ו: "צמלרים. ל' כ"יעה:

Fosse¹ (גרוצט): Entendre² (ענדטענען): Flouet³ (פלואעט, דין): garnissement, Garnison⁴ (חיס אלעטנלנל, מונדעלכרלעס):

וכן (כ) מרבדים רבדתי ערשי רצפתי ערשי מרצפות. בלשון משנה (כ) מקוף רוכבין של אבן. (ט) על הרובד שבנעדה. והיא רצפה: 48. במרכבת המשנה. השניה למרכבתו המהלכת אצל שלו: אברך. כתרנוטו דין אבא למלכא רך בלשון "רומי מלך בהשוחטין (ח) לא ריכא ולא בר ריכא". ובדברי אגדה דרש (כח) רבי יהודה אברך זה יוסף שהוא (כט) אב בחכמה ורך בשנים אמר לו רבי יוסי בן דודמסקית עד מתי אחת מעוות עלינו את הכתובים אין אברך אלא לשון ברכים שהגל היו נכנסים ויוצאים תחת ידו כענין שנאמר ותתן אותו ונו: 44. אני פרעה. שיש יכולת בידי לגזור גזרות על מלכותי ואני גזור שלא ידים איש ידו בלעדך, שלא ברשותך. "דבר אחר אני פרעה אני אחיה מלך ובלעדך וגו' והו דוגמת רך הכסא: את ידו ואת רגלו. כתרנוטו: 48. צפנת סענה. (ל) מפרש הצפונות ואין לפענה דמיון במקרא: סוטי פרע. (לא) הוא פוטיסר ונקרא פוטיפרע על כ"י שנמטרם מאליו לפי "שחמד את יוסף למשכב זכור: 47. ותעש הארץ. כתרנוטו ואין הלשון נקטר מלשון עשייה: לקמצים. קומץ על קומץ יד על יד היו אוצרים: 46. אכל שדה העיר "אשר סביבתיה נתן בתוכה. (לג) שכל ארץ וארץ מעמדת פירותיה "ותחנן בתבואה מעפר המקום ומעמיד את התבואה מלדקב: 49. עד כי חדל לספר. (לד) עד כי חדל לו הסופר לספור והדי זה מקרא קצר: כי אין מספר. לפי שאין מספר והדי (לז) כי משמש בלשון דהא: 50. בפרם תבוא שנת הרעב. (לס) מכאן שאדם אסור לשמש ממתו בשני רעבון: 56. ותרעב כל ארץ מצרים. (לו) שהדיקבה תבואתם שאצרו חוץ משל יוסף: אשר יאמר לכם תעשו. (לז) לפי שהיה יוסף אומר להם שיטולו וכשבאו אצל פרעה ואומרים כך הוא אומר לנו אמר להם ולמה לא צברתם בר והלא הכריו לכם ששני הרעב באים אמרו לו אספנו הרבה והדיקבה אמר להם אם כן כל אשר יאמר לכם תעשו הרי גזר על התבואה והדיקבה מה אם יגזור עלינו ונמות: 56. על כל פני הארץ. (לח) מי הם פני הארץ אלו העשירים: את כל אשר בהם. כתרנוטו די בהן עיבואו: וישבור למצרים. שטר לשון מטר ולשון קנין הוא כאן משמש לשון מטר. (לט) שברו לנו מעט אוכל לשון קנין, ואל תאמר אינו כי אם בתבואה שאף ביין חלב מצינו (מ) ולנו שברו בלא כסף ובלא מחד יין חלב: 25. "וכל הארץ באו מצרימה אל יוסף לשבור, ואם תדרשהו כסדיו היה צריך לכתוב לשבור מן יוסף: מב 1. וירא יעקב כי יש שבר במצרים. (ח) ומהיכן ראה? הלא לא ראה אלא שמע שנאמר הגה שמעתי וגו' ומהו וירא? ראה באספקלריא" של קדש שעדיין יש לו שבר במצרים ולא היתה נבואה ממש להודיעו בפירוש שזה יוסף: למה תתראו. (ז) למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשו כאלו אתם שבעים? "באתה שעה עדיין היה להם תבואה. ולי טיאה ששואו למה תתראו למה יהיו הכל מסתכלין בכם ומתמידים בכם שאין אתם מבקשים לכם אוכל בפרם שיכלה מה שבידכם. ומפי "אחרים שמעתי שהוא לשון כחישה למה תהיו נתושים ברעב. 'ודומה לו (ג) ומרזה גם הוא יורא': 2. רדו שמה. (ז) ולא אמר לנו "רמו למאתים

(כ) נעלי ז': (כח) מדום ס' ח': (כ) יונא ע"ג: (ה) פקח ח' דג"ב דף ד': (כח) ספרי ס' דברים: (כט) גס צ"י: (ל) כח"ל: (לא) ע' קופה י"ב: (לז) ע' צ"י: (לג) ע"ג: *שעיה ח' ס' ט"ז: (לר) ע' כ"ה ג': (לס) ע' הענינים י"ח: (לו) ע' צ"י: (לז) ע' צ"י: *פ' צ"ח: (לח) ע' תמוזאל: (לט) צללסית ע"ג: (מ) ישעיה כ"ה: (מב) ח' ע' צ"י: (ג) ע' הענינים י' ז': (ג) נעלי י"ח: (ז) תמוזאל צ"י:

"אחרני. דפוסים האחרונים: "לל ענך ולל בן ענך (ע"ג) צננת לג דיה אצח) "דצנ—הכסף ל' ככ"י: "מסתחם ונפרע וחליו. ל' ס' הזכרון: "שלקס. יי"ד כ"י ד"ל וכן צנמ': "אשכ סביבותיה ל' כ"ס"י: "נח"ס יפה גרם כלן וולתנן התבואה צעפר המקום וצנמ"כ חין לרדך להגיה כי תענין צ"י יונא סע"י פירושו מלדברי מרי תנאי דפלגיני טס: "וכל הארץ—ען יוסף ל' ככ"י: אל יוסף. מן יוסף (ותו לל). ל' הדק':

מב *פירוש צנלסח: "אל תראו ענלמס טים לכס חסיס הכזה ולל הלכו חלל צנזיל דכר זה טלל להסתלות צמני צני עשו טהיו לעוריס ורעניס: *צנלסוח. כ"ע"י: "ולי—צנזילס ל' ככ"י רך דל"ע נכתב צנליון: "ע' חוס' תענינת י"ח ז' ויש צנלדס למה תמכרו פי' למה תהיו כפושין: 'ודומה לו לא ראו. כ"ע (והוא פסוק צליוט ל"ג כ"ח): 'גם הוא יורא ולפי פשוטו למה יבו ול עד כדכניסם ה"ל. כ"י: יורא ולין הלכו טכון צעני. יי"ד: "כ"ל לנו טנללתי ציס נכחלות טלל

מד 2. גביעי. ח) כוס ארוך וקורין לו מדריגש¹ בלעז: 7. חלילה לעבדיך. חולין הוא לנו לשון נגא. והרגום חס לעבדך חס מאת הקב"ה יהי עלינו מעשיות זאת * והבה יש בתלמוד חס ושלום: 8. הן כסף אשר מצאנו. 9) זה אחד מעשרה קל חומר האמורים בתורה. וכלן מנוין ג) כבראשית רבה: 10. גם אתה כדבריכם. 7) אף זו מן הדין אמת כדבריכם כן הוא שכלכם חייבין בדבר, י' שנמצאת נגיבה ביד א' מהם כלם נתפשים. אבל אני אעשה לכם לפנים משורת הדין אשר ימצא אתו יהיה לי עבד: 12. בגדול החל. 6) שלא ידנישו שהיה יודע היכן הוא: 13. ויעמם איש על חמרו. 1) בעלי זרוע היו ולא היצרכו לסייע זה את זה למען: וישבו העירה. 2) ממרופולין היתה והוא אומר העירה העיר כל שהוא אלא שלא היתה חשובה בעיניהם אלא עיר כינונית של י' בני אדם לענין המלחמה: 14. עודנו שם. שהיה מתחן להם: 15. הלא ידעתם כי נחש ינחש ונו. הלא ידעתם כי איש חשוב כמוני יודע לנחש ולרעת מדעת ומסכרא ובינה כי אתם נגבתם הגביעי: 16. האלהים מצא. יודעים אנו שלא סרחנו אבל מאת המקום נהיית להביא לנו זאת 6) מצא בעל חוב מקום לגבות ששר חובנו. מה נצטרך. לשון צדק וכן כל תיבה שתחלת יסודה צד* והיא באה לדבר בלשון מתפעל או נתפעל נותן מ"ת במקום ת"ו ואינה נותנה לפני אות ראשונה של יסוד התיבה אלא באמצע אותיות העקר כגון נצטרך מגורת צדק 6) ויצטבע מגורת צבע 7) ויצטרפו מגורת ציר אמונים 8) הצטרפו מגורת צדה לדרך. ותיבה שתחילתה סמך או שין כשהיא מתפעלת התי"ו מפורדת את אותיות העקר כגון 3) ויסתכל החגב מגורת סבל. 2) מסתכל הוי"ת בקניא. 7) וישתמר חקת עמרי. מגורת שמר. 10) וסר מרע משחולל. מגורת 12) מולך יועצים שולל. 11) מסחולל בעמי מגורת 13) דרך לא סלולה:

חסלת פרשת מקץ.

ויגש

18. ויגש אליו וגו'. דבר באזני אדני. יפגמו דברי באזניך: ואל יחר אפך. טכאן אתה למד שדבר אליו קשות: כי כמוך כפרעה. חשוב אתה בעיני כמלך זהו פשוטו. ומדרשו 10) סופך ללקות עליו בצרעת כמו שלקה פרעה על ידי זקנתי שרה על לילה אחת שעכבה. דבר אחר מה פרעה נזר ואינו טקיים מבטיח ואינו עושה אף אתה כן. וכי זו היא שימת עין שאמרת לשום עינך עליו. דבר אחר כי כמוך כפרעה אם תקנשני אהרוג אותך ואת אדוניך: 19. אדני שאל את עבדיו. 11) מתחילה בעלילה באת עלינו למה היה לך לשאול כל אלה בתך היינו מבקשים או אחותינו אתה מבקש ואף על פי כן. 20. ונאמר אל אדני. לא כחדנו ממך דבר: ואחיו טת. מפני היראה היה מוציא דבר שקר מפיו אמר אם אומר לו שהוא קיים יאמר הביאהו אצלי: לברו לאמו. מאותו האם אין לו עוד אח: 22. ועזב את אביו ומת. אם יעזוב את אביו דואנים אנו שמא ימות בדרך שהרי אמו בדרך מתה: 29. וקרהו אסון. 12) שהשמן מקפמן בשעת הסכנה: והורדתם את שיבתי וגו'. עכשיו כשהוא אצלי אני מתנחם בו על אמו ועל אחיו ואם ימות זה דומה עלי ששלשחן מתו ביום א': 31. ותיח

כראותו

מד ח) ע"ג * שמום כ"ה ל"א וכחונם ק"ה ל"ה טוכווי: 3) ע"ג שמום ו' י"ג: 2) ע"ש: 7) ז"כ: 8) ז"כ: 1) ז"כ: 2) ז"כ: 3) ז"כ: 4) ז"כ: 5) ז"כ: 6) ז"כ: 7) ז"כ: 8) ז"כ: 9) ז"כ: 10) ז"כ: 11) ז"כ: 12) ז"כ: 13) ז"כ: 14) ז"כ: 15) ז"כ: 16) ז"כ: 17) ז"כ: 18) ז"כ: 19) ז"כ: 20) ז"כ: 21) ז"כ: 22) ז"כ: 23) ז"כ: 24) ז"כ: 25) ז"כ: 26) ז"כ: 27) ז"כ: 28) ז"כ: 29) ז"כ: 30) ז"כ: 31) ז"כ: 32) ז"כ: 33) ז"כ: 34) ז"כ: 35) ז"כ: 36) ז"כ: 37) ז"כ: 38) ז"כ: 39) ז"כ: 40) ז"כ: 41) ז"כ: 42) ז"כ: 43) ז"כ: 44) ז"כ: 45) ז"כ: 46) ז"כ: 47) ז"כ: 48) ז"כ: 49) ז"כ: 50) ז"כ: 51) ז"כ: 52) ז"כ: 53) ז"כ: 54) ז"כ: 55) ז"כ: 56) ז"כ: 57) ז"כ: 58) ז"כ: 59) ז"כ: 60) ז"כ: 61) ז"כ: 62) ז"כ: 63) ז"כ: 64) ז"כ: 65) ז"כ: 66) ז"כ: 67) ז"כ: 68) ז"כ: 69) ז"כ: 70) ז"כ: 71) ז"כ: 72) ז"כ: 73) ז"כ: 74) ז"כ: 75) ז"כ: 76) ז"כ: 77) ז"כ: 78) ז"כ: 79) ז"כ: 80) ז"כ: 81) ז"כ: 82) ז"כ: 83) ז"כ: 84) ז"כ: 85) ז"כ: 86) ז"כ: 87) ז"כ: 88) ז"כ: 89) ז"כ: 90) ז"כ: 91) ז"כ: 92) ז"כ: 93) ז"כ: 94) ז"כ: 95) ז"כ: 96) ז"כ: 97) ז"כ: 98) ז"כ: 99) ז"כ: 100) ז"כ: 101) ז"כ: 102) ז"כ: 103) ז"כ: 104) ז"כ: 105) ז"כ: 106) ז"כ: 107) ז"כ: 108) ז"כ: 109) ז"כ: 110) ז"כ: 111) ז"כ: 112) ז"כ: 113) ז"כ: 114) ז"כ: 115) ז"כ: 116) ז"כ: 117) ז"כ: 118) ז"כ: 119) ז"כ: 120) ז"כ: 121) ז"כ: 122) ז"כ: 123) ז"כ: 124) ז"כ: 125) ז"כ: 126) ז"כ: 127) ז"כ: 128) ז"כ: 129) ז"כ: 130) ז"כ: 131) ז"כ: 132) ז"כ: 133) ז"כ: 134) ז"כ: 135) ז"כ: 136) ז"כ: 137) ז"כ: 138) ז"כ: 139) ז"כ: 140) ז"כ: 141) ז"כ: 142) ז"כ: 143) ז"כ: 144) ז"כ: 145) ז"כ: 146) ז"כ: 147) ז"כ: 148) ז"כ: 149) ז"כ: 150) ז"כ: 151) ז"כ: 152) ז"כ: 153) ז"כ: 154) ז"כ: 155) ז"כ: 156) ז"כ: 157) ז"כ: 158) ז"כ: 159) ז"כ: 160) ז"כ: 161) ז"כ: 162) ז"כ: 163) ז"כ: 164) ז"כ: 165) ז"כ: 166) ז"כ: 167) ז"כ: 168) ז"כ: 169) ז"כ: 170) ז"כ: 171) ז"כ: 172) ז"כ: 173) ז"כ: 174) ז"כ: 175) ז"כ: 176) ז"כ: 177) ז"כ: 178) ז"כ: 179) ז"כ: 180) ז"כ: 181) ז"כ: 182) ז"כ: 183) ז"כ: 184) ז"כ: 185) ז"כ: 186) ז"כ: 187) ז"כ: 188) ז"כ: 189) ז"כ: 190) ז"כ: 191) ז"כ: 192) ז"כ: 193) ז"כ: 194) ז"כ: 195) ז"כ: 196) ז"כ: 197) ז"כ: 198) ז"כ: 199) ז"כ: 200) ז"כ: 201) ז"כ: 202) ז"כ: 203) ז"כ: 204) ז"כ: 205) ז"כ: 206) ז"כ: 207) ז"כ: 208) ז"כ: 209) ז"כ: 210) ז"כ: 211) ז"כ: 212) ז"כ: 213) ז"כ: 214) ז"כ: 215) ז"כ: 216) ז"כ: 217) ז"כ: 218) ז"כ: 219) ז"כ: 220) ז"כ: 221) ז"כ: 222) ז"כ: 223) ז"כ: 224) ז"כ: 225) ז"כ: 226) ז"כ: 227) ז"כ: 228) ז"כ: 229) ז"כ: 230) ז"כ: 231) ז"כ: 232) ז"כ: 233) ז"כ: 234) ז"כ: 235) ז"כ: 236) ז"כ: 237) ז"כ: 238) ז"כ: 239) ז"כ: 240) ז"כ: 241) ז"כ: 242) ז"כ: 243) ז"כ: 244) ז"כ: 245) ז"כ: 246) ז"כ: 247) ז"כ: 248) ז"כ: 249) ז"כ: 250) ז"כ: 251) ז"כ: 252) ז"כ: 253) ז"כ: 254) ז"כ: 255) ז"כ: 256) ז"כ: 257) ז"כ: 258) ז"כ: 259) ז"כ: 260) ז"כ: 261) ז"כ: 262) ז"כ: 263) ז"כ: 264) ז"כ: 265) ז"כ: 266) ז"כ: 267) ז"כ: 268) ז"כ: 269) ז"כ: 270) ז"כ: 271) ז"כ: 272) ז"כ: 273) ז"כ: 274) ז"כ: 275) ז"כ: 276) ז"כ: 277) ז"כ: 278) ז"כ: 279) ז"כ: 280) ז"כ: 281) ז"כ: 282) ז"כ: 283) ז"כ: 284) ז"כ: 285) ז"כ: 286) ז"כ: 287) ז"כ: 288) ז"כ: 289) ז"כ: 290) ז"כ: 291) ז"כ: 292) ז"כ: 293) ז"כ: 294) ז"כ: 295) ז"כ: 296) ז"כ: 297) ז"כ: 298) ז"כ: 299) ז"כ: 300) ז"כ: 301) ז"כ: 302) ז"כ: 303) ז"כ: 304) ז"כ: 305) ז"כ: 306) ז"כ: 307) ז"כ: 308) ז"כ: 309) ז"כ: 310) ז"כ: 311) ז"כ: 312) ז"כ: 313) ז"כ: 314) ז"כ: 315) ז"כ: 316) ז"כ: 317) ז"כ: 318) ז"כ: 319) ז"כ: 320) ז"כ: 321) ז"כ: 322) ז"כ: 323) ז"כ: 324) ז"כ: 325) ז"כ: 326) ז"כ: 327) ז"כ: 328) ז"כ: 329) ז"כ: 330) ז"כ: 331) ז"כ: 332) ז"כ: 333) ז"כ: 334) ז"כ: 335) ז"כ: 336) ז"כ: 337) ז"כ: 338) ז"כ: 339) ז"כ: 340) ז"כ: 341) ז"כ: 342) ז"כ: 343) ז"כ: 344) ז"כ: 345) ז"כ: 346) ז"כ: 347) ז"כ: 348) ז"כ: 349) ז"כ: 350) ז"כ: 351) ז"כ: 352) ז"כ: 353) ז"כ: 354) ז"כ: 355) ז"כ: 356) ז"כ: 357) ז"כ: 358) ז"כ: 359) ז"כ: 360) ז"כ: 361) ז"כ: 362) ז"כ: 363) ז"כ: 364) ז"כ: 365) ז"כ: 366) ז"כ: 367) ז"כ: 368) ז"כ: 369) ז"כ: 370) ז"כ: 371) ז"כ: 372) ז"כ: 373) ז"כ: 374) ז"כ: 375) ז"כ: 376) ז"כ: 377) ז"כ: 378) ז"כ: 379) ז"כ: 380) ז"כ: 381) ז"כ: 382) ז"כ: 383) ז"כ: 384) ז"כ: 385) ז"כ: 386) ז"כ: 387) ז"כ: 388) ז"כ: 389) ז"כ: 390) ז"כ: 391) ז"כ: 392) ז"כ: 393) ז"כ: 394) ז"כ: 395) ז"כ: 396) ז"כ: 397) ז"כ: 398) ז"כ: 399) ז"כ: 400) ז"כ: 401) ז"כ: 402) ז"כ: 403) ז"כ: 404) ז"כ: 405) ז"כ: 406) ז"כ: 407) ז"כ: 408) ז"כ: 409) ז"כ: 410) ז"כ: 411) ז"כ: 412) ז"כ: 413) ז"כ: 414) ז"כ: 415) ז"כ: 416) ז"כ: 417) ז"כ: 418) ז"כ: 419) ז"כ: 420) ז"כ: 421) ז"כ: 422) ז"כ: 423) ז"כ: 424) ז"כ: 425) ז"כ: 426) ז"כ: 427) ז"כ: 428) ז"כ: 429) ז"כ: 430) ז"כ: 431) ז"כ: 432) ז"כ: 433) ז"כ: 434) ז"כ: 435) ז"כ: 436) ז"כ: 437) ז"כ: 438) ז"כ: 439) ז"כ: 440) ז"כ: 441) ז"כ: 442) ז"כ: 443) ז"כ: 444) ז"כ: 445) ז"כ: 446) ז"כ: 447) ז"כ: 448) ז"כ: 449) ז"כ: 450) ז"כ: 451) ז"כ: 452) ז"כ: 453) ז"כ: 454) ז"כ: 455) ז"כ: 456) ז"כ: 457) ז"כ: 458) ז"כ: 459) ז"כ: 460) ז"כ: 461) ז"כ: 462) ז"כ: 463) ז"כ: 464) ז"כ: 465) ז"כ: 466) ז"כ: 467) ז"כ: 468) ז"כ: 469) ז"כ: 470) ז"כ: 471) ז"כ: 472) ז"כ: 473) ז"כ: 474) ז"כ: 475) ז"כ: 476) ז"כ: 477) ז"כ: 478) ז"כ: 479) ז"כ: 480) ז"כ: 481) ז"כ: 482) ז"כ: 483) ז"כ: 484) ז"כ: 485) ז"כ: 486) ז"כ: 487) ז"כ: 488) ז"כ: 489) ז"כ: 490) ז"כ: 491) ז"כ: 492) ז"כ: 493) ז"כ: 494) ז"כ: 495) ז"כ: 496) ז"כ: 497) ז"כ: 498) ז"כ: 499) ז"כ: 500) ז"כ: 501) ז"כ: 502) ז"כ: 503) ז"כ: 504) ז"כ: 505) ז"כ: 506) ז"כ: 507) ז"כ: 508) ז"כ: 509) ז"כ: 510) ז"כ: 511) ז"כ: 512) ז"כ: 513) ז"כ: 514) ז"כ: 515) ז"כ: 516) ז"כ: 517) ז"כ: 518) ז"כ: 519) ז"כ: 520) ז"כ: 521) ז"כ: 522) ז"כ: 523) ז"כ: 524) ז"כ: 525) ז"כ: 526) ז"כ: 527) ז"כ: 528) ז"כ: 529) ז"כ: 530) ז"כ: 531) ז"כ: 532) ז"כ: 533) ז"כ: 534) ז"כ: 535) ז"כ: 536) ז"כ: 537) ז"כ: 538) ז"כ: 539) ז"כ: 540) ז"כ: 541) ז"כ: 542) ז"כ: 543) ז"כ: 544) ז"כ: 545) ז"כ: 546) ז"כ: 547) ז"כ: 548) ז"כ: 549) ז"כ: 550) ז"כ: 551) ז"כ: 552) ז"כ: 553) ז"כ: 554) ז"כ: 555) ז"כ: 556) ז"כ: 557) ז"כ: 558) ז"כ: 559) ז"כ: 560) ז"כ: 561) ז"כ: 562) ז"כ: 563) ז"כ: 564) ז"כ: 565) ז"כ: 566) ז"כ: 567) ז"כ: 568) ז"כ: 569) ז"כ: 570) ז"כ: 571) ז"כ: 572) ז"כ: 573) ז"כ: 574) ז"כ: 575) ז"כ: 576) ז"כ: 577) ז"כ: 578) ז"כ: 579) ז"כ: 580) ז"כ: 581) ז"כ: 582) ז"כ: 583) ז"כ: 584) ז"כ: 585) ז"כ: 586) ז"כ: 587) ז"כ: 588) ז"כ: 589) ז"כ: 590) ז"כ: 591) ז"כ: 592) ז"כ: 593) ז"כ: 594) ז"כ: 595) ז"כ: 596) ז"כ: 597) ז"כ: 598) ז"כ: 599) ז"כ: 600) ז"כ: 601) ז"כ: 602) ז"כ: 603) ז"כ: 604) ז"כ: 605) ז"כ: 606) ז"כ: 607) ז"כ: 608) ז"כ: 609) ז"כ: 610) ז"כ: 611) ז"כ: 612) ז"כ: 613) ז"כ: 614) ז"כ: 615) ז"כ: 616) ז"כ: 617) ז"כ: 618) ז"כ: 619) ז"כ: 620) ז"כ: 621) ז"כ: 622) ז"כ: 623) ז"כ: 624) ז"כ: 625) ז"כ: 626) ז"כ: 627) ז"כ: 628) ז"כ: 629) ז"כ: 630) ז"כ: 631) ז"כ: 632) ז"כ: 633) ז"כ: 634) ז"כ: 635) ז"כ: 636) ז"כ: 637) ז"כ: 638) ז"כ: 639) ז"כ: 640) ז"כ: 641) ז"כ: 642) ז"כ: 643) ז"כ: 644) ז"כ: 645) ז"כ: 646) ז"כ: 647) ז"כ: 648) ז"כ: 649) ז"כ: 650) ז"כ: 651) ז"כ: 652) ז"כ: 653) ז"כ: 654) ז"כ: 655) ז"כ: 656) ז"כ: 657) ז"כ: 658) ז"כ: 659) ז"כ: 660) ז"כ: 661) ז"כ: 662) ז"כ: 663) ז"כ: 664) ז"כ: 665) ז"כ: 666) ז"כ: 667) ז"כ: 668) ז"כ: 669) ז"כ: 670) ז"כ: 671) ז"כ: 672) ז"כ: 673) ז"כ: 674) ז"כ: 675) ז"כ: 676) ז"כ: 677) ז"כ: 678) ז"כ: 679) ז"כ: 680) ז"כ: 681) ז"כ: 682) ז"כ: 683) ז"כ: 684) ז"כ: 685) ז"כ: 686) ז"כ: 687) ז"כ: 688) ז"כ: 689) ז"כ: 690) ז"כ: 691) ז"כ: 692) ז"כ: 693) ז"כ: 694) ז"כ: 695) ז"כ: 696) ז"כ: 697) ז"כ: 698) ז"כ: 699) ז"כ: 700) ז"כ: 701) ז"כ: 702) ז"כ: 703) ז"כ: 704) ז"כ: 705) ז"כ: 706) ז"כ: 707) ז"כ: 708) ז"כ: 709) ז"כ: 710) ז"כ: 711) ז"כ: 712) ז"כ: 713) ז"כ: 714) ז"כ: 715) ז"כ: 716) ז"כ: 717) ז"כ: 718) ז"כ: 719) ז"כ: 720) ז"כ: 721) ז"כ: 722) ז"כ: 723) ז"כ: 724) ז"כ: 725) ז"כ: 726) ז"כ: 727) ז"כ: 728) ז"כ: 729) ז"כ: 730) ז"כ: 731) ז"כ: 732) ז"כ: 733) ז"כ: 734) ז"כ: 735) ז"כ: 736) ז"כ: 737) ז"כ: 738) ז"כ: 739) ז"כ: 740) ז"כ: 741) ז"כ: 742) ז"כ: 743) ז"כ: 744) ז"כ: 745) ז"כ: 746) ז"כ: 747) ז"כ: 748) ז"כ: 749) ז"כ: 750) ז"כ: 751) ז"כ: 752) ז"כ: 753) ז"כ: 754) ז"כ: 755) ז"כ: 756) ז"כ: 757) ז"כ: 758) ז"כ: 759) ז"כ: 760) ז"כ: 761) ז"כ: 762) ז"כ: 763) ז"כ: 764) ז"כ: 765) ז"כ: 766) ז"כ: 767) ז"כ: 768) ז"כ: 769) ז"כ: 770) ז"כ: 771) ז"כ: 772) ז"כ: 773) ז"כ: 774) ז"כ: 775) ז"כ: 776) ז"כ: 777) ז"כ: 778) ז"כ: 779) ז"כ: 780) ז"כ: 781) ז"כ: 782) ז"כ: 783) ז"כ: 784) ז"כ: 785) ז"כ: 786) ז"כ: 787) ז"כ: 788) ז"כ: 789) ז"כ: 790) ז"כ: 791) ז"כ: 792) ז"כ: 793) ז"כ: 794) ז"כ: 795) ז"כ: 796) ז"כ: 797) ז"כ: 798) ז"כ: 799) ז"כ: 800) ז"כ: 801) ז"כ: 802) ז"כ: 803) ז"כ: 804) ז"כ: 805) ז"כ: 806) ז"כ: 807) ז"כ: 808) ז"כ: 809) ז"כ: 810) ז"כ: 811) ז"כ: 812) ז"כ: 813) ז"כ: 814) ז"כ: 815) ז"כ: 816) ז"כ: 817) ז"כ: 818) ז"כ: 819) ז"כ: 820) ז"כ: 821) ז"כ: 822) ז"כ: 823) ז"כ: 824) ז"כ: 825) ז"כ: 826) ז"כ: 827) ז"כ: 828) ז"כ: 829) ז"כ: 830) ז"כ: 831) ז"כ: 832) ז"כ: 833) ז"כ: 834) ז"כ: 835) ז"כ: 836) ז"כ: 837) ז"כ: 838) ז"כ: 839) ז"כ: 840) ז"כ: 841) ז"כ: 842) ז"כ: 843) ז"כ: 844) ז"כ: 845) ז"כ: 846) ז"כ: 847) ז"כ: 848) ז"כ: 849) ז"כ: 850) ז"כ: 851) ז"כ: 852) ז"כ: 853) ז"כ: 854) ז"כ: 855) ז"כ: 856) ז"כ: 857) ז"כ: 858) ז"כ: 859) ז"כ: 860) ז"כ: 861) ז"כ: 862) ז"כ: 863) ז"כ: 864) ז"כ: 865) ז"כ: 866) ז"כ: 867) ז"כ: 868) ז"כ: 869) ז"כ: 870) ז"כ: 871) ז"כ: 872) ז"כ: 873) ז"כ: 874) ז"כ: 875) ז"כ: 876) ז"כ: 877) ז"כ: 878) ז"כ: 879) ז"כ: 880) ז"כ: 881) ז"כ: 882) ז"כ: 883) ז"כ: 884) ז"כ: 885) ז"כ: 886) ז"כ: 887) ז"כ: 888) ז"כ: 889) ז"כ: 890) ז"כ: 891) ז"כ: 892) ז"כ: 893) ז"כ: 894) ז"כ: 895) ז"כ: 896) ז"כ: 897) ז"כ: 898) ז"כ: 899) ז"כ: 900) ז"כ: 901) ז"כ: 902) ז"כ: 903) ז"כ: 904) ז"כ: 905) ז"כ: 906) ז"כ: 907) ז"כ: 908) ז"כ: 909) ז"כ: 910) ז"כ: 911) ז"כ: 912) ז"כ: 913) ז"כ: 914) ז"כ: 915) ז"כ: 916) ז"כ: 917) ז"כ: 918) ז"כ: 919) ז"כ: 920) ז"כ: 921) ז"כ: 922) ז"כ: 923) ז"כ: 924) ז"כ: 925) ז"כ: 926) ז"כ: 927) ז"כ: 928) ז"כ: 929) ז"כ: 930) ז"כ: 931) ז"כ: 932) ז"כ: 933) ז"כ: 934) ז"כ: 935) ז"כ: 936) ז"כ: 937) ז"כ: 938) ז"כ: 939) ז"כ: 940) ז"כ: 941) ז"כ: 942) ז"כ: 943) ז"כ: 944) ז"כ: 945) ז"כ: 946) ז"כ: 947) ז"כ: 948) ז"כ: 949) ז"כ: 950) ז"כ: 951) ז"כ: 952) ז"כ: 953) ז"כ: 954) ז"כ: 955) ז"כ: 956) ז"כ: 957) ז"כ: 958) ז"כ: 959) ז"כ: 960) ז"כ: 961) ז"כ: 962) ז"כ: 963) ז"כ: 964) ז"כ: 965) ז"כ: 966) ז"כ: 967) ז"כ: 968) ז"כ: 969) ז"כ: 970) ז"כ: 971) ז"כ: 972) ז"כ: 973) ז"כ: 974) ז"כ: 975) ז"כ: 976) ז"כ: 977) ז"כ: 978) ז"כ: 979) ז"כ: 980) ז"כ: 981) ז"כ: 982) ז"כ: 983) ז"כ: 984) ז"כ: 985) ז"כ: 986) ז"כ: 987) ז"כ: 988) ז"כ: 989) ז"כ: 990) ז"כ: 991) ז"כ: 992) ז"כ: 993) ז"כ: 994) ז"כ: 995) ז"כ: 996) ז"כ: 997) ז"כ: 998) ז"כ: 999) ז"כ: 1000) ז"כ: 1001) ז"כ: 1002) ז"כ: 1003) ז"כ: 1004) ז"כ: 1005) ז"כ: 1006) ז"כ: 1007) ז"כ: 1008) ז"כ: 1009) ז"כ: 1010) ז"כ: 1011) ז"כ: 1012) ז"כ: 1013) ז"כ: 1014) ז"כ: 1015) ז"כ: 1016) ז"כ: 1017) ז"כ: 1018) ז"כ: 1019) ז"כ: 1020) ז"כ: 1021) ז"כ: 1022) ז"כ: 1023) ז"כ: 1024) ז"כ: 1025) ז"כ: 1026) ז"כ: 1027) ז"כ: 1028) ז"כ: 1029) ז"כ: 1030) ז"כ: 1031) ז"כ: 1032) ז"כ: 1033) ז"כ: 1034) ז"כ: 1035) ז"כ: 1036) ז"כ: 1037) ז"כ: 1038) ז"כ: 1039) ז"כ: 1040) ז"כ: 1041) ז"כ: 1042) ז"כ: 1043) ז"כ: 1044) ז"כ: 1045) ז"כ: 1046) ז"כ: 1047) ז"כ: 1048) ז"כ: 1049) ז"כ: 1050) ז"כ: 1051) ז"כ: 1052) ז"כ: 1053) ז"כ: 1054) ז"כ: 1055) ז"כ: 1056) ז"כ: 1057) ז"כ: 1058) ז"כ: 1059) ז"כ: 1060) ז"כ: 1061) ז"כ: 1062) ז"כ: 1063) ז"כ: 1064) ז"כ: 1065) ז"כ: 1066) ז"כ: 1067) ז"כ: 1068) ז"כ: 1069) ז"כ: 1070) ז"כ: 1071) ז"כ: 1072) ז"כ: 1073) ז"כ: 1074) ז"כ: 1075) ז"כ: 1076) ז"כ: 1077) ז"כ: 1078) ז"כ: 1079) ז"כ: 1080) ז"כ: 1081) ז"כ: 1082) ז"כ: 1083) ז"כ: 1084) ז"כ: 1085) ז"כ: 1086) ז"כ: 1087) ז"כ: 1088) ז"כ: 1089) ז"כ: 1090) ז"כ: 1091) ז"כ: 1092) ז"כ: 1093) ז"כ: 1094) ז"כ: 1095) ז"כ: 1096) ז"כ: 1097) ז"כ: 1098) ז"כ: 1099) ז"כ: 1100) ז"כ: 1101) ז"כ: 1102) ז"כ: 1103) ז"כ: 1104) ז"כ: 1105) ז"כ: 1106) ז"כ: 1107) ז"כ: 1108) ז"כ: 1109) ז"כ: 1110) ז"כ: 1111) ז"כ: 1112) ז"כ: 1113) ז"כ: 1114) ז"כ: 1115) ז"כ: 1116) ז"כ: 1117) ז"כ: 1118) ז"כ: 1119) ז"כ: 1120) ז"כ: 1121) ז"כ: 1122) ז"כ: 1123) ז"כ: 1124) ז"כ: 1125) ז"כ: 1126) ז"כ: 1127) ז"כ: 1128) ז"כ: 1129) ז"כ: 1130) ז"כ: 1131) ז"כ: 1132) ז"כ: 1133) ז"כ: 1134) ז"כ: 1135) ז"כ: 1136) ז"כ: 1137) ז"כ: 1138) ז"כ: 1139) ז"כ: 1140) ז"כ: 1141) ז"כ: 1142) ז"כ: 1143) ז"כ: 1144) ז"כ: 1145) ז"כ: 1146) ז"כ: 1147) ז"כ: 1148) ז"כ: 1149) ז"כ: 1150) ז"כ: 1151) ז"כ: 1152) ז"כ: 1153) ז"כ: 1154) ז"כ: 1155) ז"כ: 1156) ז"כ: 1157) ז"כ: 1158) ז"כ: 1159) ז"כ: 1160) ז"כ: 1161) ז"כ: 1162) ז"כ: 1163) ז"כ: 1164) ז"כ: 1165) ז"כ: 1166) ז"כ: 1167) ז"כ: 1168) ז"כ: 1169) ז"כ: 1170) ז"כ: 1171) ז"כ: 1172) ז"כ: 1173) ז"כ: 1174) ז"כ: 1175) ז"כ: 1176) ז"כ: 1177) ז"כ: 1178) ז"כ: 1179) ז"כ: 1180) ז"כ: 1181) ז"כ: 1182) ז"כ: 1183) ז"כ: 1184) ז"כ: 1185) ז"כ: 1186) ז"כ: 1187) ז"כ: 1188) ז"כ: 1189

כראתו כי אין הנער זמתי מצרתו: 32. כי עבדך ערב את הנער. ואם תאמר למה
אני נכנס לתגר יותר משאר אחי? הן כלם מבחוץ ואני נתקשרתי בקשר חזק להיחז מנודה בבי
עולמות: 38. ישב נא עבדך וגו'. לכל דבר אני מעולה ממנו לגבורה ולמלחמה ולשמש:

מה 1. ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים. לא היה יכול לשכול שיהיו מצרים נצבים
עליו ושוטעין שאחיו מתביישין בהודעו להם: 2. וישמע בית פרעה. ביתו של פרעה
כלומר עבדיו ובני ביתו. ואין זה לשון בית ממש אלא כמו ה' בית ישראל, בית יהודה מישנ'דה
בלעז': 3. נכהלו מפניו. מפני הכושה: 4. גישו נא אלי. דאה אותם נסוגים לאחור אמר
עכשיו אחי נכלמים קרא להם בלשון רכה ותחנונים (3) והראה להם שהוא טהול: 5. למחיה.
להיות לכם למחיה: 6. כי זה שנתים הרעב. עברו משני הרעב: 8. לאב. לחבר ולפטרון:
9. ועלו אל אבי. ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות: 11. פן תורש. דלמא *תתמסכן לשון
(ג) מוריש ומעשיר: 12. והנה עיניכם ראות. ככבודי, ושאני אחיכם שאני טהול ככם. ועוד
כי פי המדבר אליכם (7) בלשון הקדש: ועיני אחי בנימינ. ה' השוה את כלם יחד לומר
שכשם שאין לי *שנאה על בנימין אחי שהרי לא היה במכירתו כך אין בלבי *שנאה עליכם:
14. ויפל על צוארי בנימין אחיו ויבך. (ו) על שני *מקדשות שעתידין להיות בחלקו של
בנימין וסופן ליחרב: *ובנימין בכה על צואריו. (ז) על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו
של יוסף וסופן להחרב: 15. ואחרי כן. מאחר שראוהו בוכה ולבו שלם עמהם דברו אחיו
אתו. שמתחילה היו בושים ממנו: 16. והקל נשמע בית פרעה. כמו בבית פרעה והו
לשון בית ממש: 17. טענו את בעירכם תבואה: 18. את טוב ארץ מצרים. ארץ גושן.
ניבא ואינו יודע מה ניבא ה' סופם לעשותה *כמצולה שאין בה דגים: חלב הארץ. כל חלב
לשון מיטב הוא: 19. ואתה צויתה מפי לומר להם זאת עשו. כך אמור להם שברשותי
הוא: 23. שלח כזאת. כחשבון הזה. ומהו החשבון? עשרה חמרים וגו': *משוב מצרים.
מצינו בתלמודט) ששלח לו יין *ישן שדעת זקנים נוחה הימנו *ומא' (י) גריסין של פול: בר
ולחם (י) כתרנומו. *ומזון. ליפתן: 24. אל תרגזו בדרך. (יב) אל התעסקו בדבר הלכה שלא
תרגזו עליכם הדרך. דבר אחר אל תפסיעו פסיעה גסה והכנסו *בבחה לעיר. ולפי פשוטו של
מקרא יש לומר לפי שהיו נכלמים היה רואג שמא יריבו בדרך על דבר מכירתו להתוכח זה עם
זה ולומר על ירך נמכר אתה ספית לשון הרע עליו וגרמת לנו לשנאתו: 26. וכי הוא משל.
ואשר הוא מושל: ויפג לבו. נחלף לבו והלך מלהאמין לא היה לבו פונה אל הדברים לשון
(ג) מפיגין טעמן בלשון משנה. וכמו (ד) מאין הפנות נו) וריחו לא נמר מתרנמין וריחיה לא פג:
27. את כל דברי יוסף. (ו) סימן מסר להם כמה היה עוסק כשפירש ממנו כפרשת ענלה
ערופה, זהו שנאמר וירא את העגלות אשר שלח יוסף ולא נאמר אשר שלח פרעה:
ותחי רוח יעקב. (ז) שרתה עליו שכנה שפירשה ממנו: 28. רב רב לי *עוד שמחה וחדרה
דואיל ועוד יוסף בני חי:

בארה

מה (ח) נלכיס ה' י"ב: (ז) צ"כ: (ג) טוואל ה' ז': (ד) צ"כ ה"ח: (ה) נגילה ע"ז ז': (ו) סס: (ז) סס: (ח) ע' צככות ס' ב'
קססס קי"ע: (ט) נגילה ע"ז: (י) צ"כ: (יא) ע"ג צ"כ: (יב) צילה י"ד: ע"ג * יומל ל"ח ז'
ל"ה שתיג: (יד) סיכה ב': (טו) יכניה מ"ח: (טז) צ"כ תכוואל: (יז) ה"ח ה"י פדל"ח ס' ל"ח:

מה *וע' נת"ח שלפנינו: *שנאה לי צכ"י: *דגית הנקדט חיקי לואר וטענאל כלגנס' כנולדט חזית
כנגדל דוד לוארז זה דית הנקדט ע"ש (י"ח): *דזנימין— להסרז לי כיעציה: *זהו מלדט
ופטונו על לוארזי על שני לדי הלואר והס נקדטים לואר. ד"ח: *רישק. הסיקף כנסיקה מנשק והולך
דינישט"ז צ"י וי"ח פעם אחת ונשקל דפס הוא חלל כנזקס וינשק הוא ונגיש כמו כי דס ענדזי
יקוס ויקוז מור כלגנה זואו נוגזת וישכור וישכר. כ"ד: *כמו נגולות יס כלומר בתוך התסוס חין
נגויין דגיס חלל על שפת הים היכל לחיכל נזון: *ישן לי צכ"י: *זס סדכר הטוז לו מן סכל: *כנ"ל
לפי ה"י צכ"י ודל"י: *כל דכר טנאלל עם הפט נקדל לפתק: *דמוסה. כ"י: *עוד לי כ"יט"ר:

1. Maisonnée (ועממלכטע פאמיליע): 2. Débaïser (נעקוואסען):

כפל משה שמוחם כשברכן. אבל שמות הגבורים כפל, וזאת ליהודה שמע ה' קול יהודה, ולגד אמר ברוך מרחיב גר, ולנפתלי אמר נפתלי, ולרן אמר רן, וכן לזבולן, וכן לאשר. זהו לשון ב"ד * שהיא אגרת ארץ ישראל. אבל בתלמוד בבלי (ג) שלנו מצינו שאותן ששכל משה שמוחן הם החלשים ואותן הביא לפני סרעה יהודה שהוכפל שמו לא הוכפל משום חלשות אלא מעם יש בדבר * כדאיתא בבב"ק. ובברייתא דספרי שנינו בה (ג) וזאת הברכה כמו תלמוד שלנו: 6. אנשי חיל. בריאין באומנותן לרעות צאן: על אשר לי. על צאן שלי: 6. ויברך יעקב. (ד) היא שאילת שלום כדרך כל הנראים לפני המלכים לפרקים שלדאיד בלעזי: 9. שני סגוריי. ימי גרותי כל ימי הייתי גר בארץ' ולא השיגו במזבה: 10. ויברך יעקב. כדרך כל הנפטרים מלפני שרים מברכים אותם וגו' רשות. ומה ברכה ברכו? שיעלה נילום לדגליו לפי שאין מצרים שחתה מי גשמים אלא נילום עולה ומשקה ומברכתו של יעקב ואילך היה סרעה בא על נילום הוא עולה לקראתו ומשקה את הארץ (ה) תנחומא: 11. דעמסם. מארץ גושן היא: 12. לפי הטף. לפי הצורך לכל בני ביתם: 18. ולחם אין בכל הארץ. ה"חודר לענין הראשון לתחלת שני הערב: ותלה. כמו ותלאה ל' לשון עיסות כתרנומו דומה לו (ו) כמתלהלה יהודה זקים: 14. בשבר אשר הם שברים: נותנין לו את הכסף: 15. אפס. כתרנומו שלים: 17. וינהלם. כמו וינהגם ודומה לו (ז) אין מנהל לה (ח) על מי מנחות ינהלני: 18. בשנה השנית. לשני הערב: כי אם תם הכסף ונר. כי אשר תם הכסף והמקנה ובא הבל אל יד אדני': בלתי אם נוייתנו. כמו אם לא נוייתנו: 19. ותן זרע. לזרוע האדמה ואע"פ שאמר יוסף ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר מכיון שבא יעקב למצרים באה ברכה לדגליו והתחילו לזרוע וכלה הערב וכן שנינו בתוספתא דסוטה(ט): לא תשם. לא תהא שטמה (י) לא תבור לשון שדה (יא) בור, שאינו תרוש: 20. ותהי הארץ לפרעה. קווה לו: 21. ואת העם העביר יוסף מעיר לעיר לזרוען שאין להם עוד חלק בארץ והושיב של עיר זו בתברתה (יג) ולא הוצרך הכתוב לכתוב זאת אלא להודיעך שבתו של יוסף שנתכוון להסיר חרפה מעל אחיו שלא יהיו קורין אותם גולים: מקצה גבול מצרים ונר. כן עשה לכל הערים אשר במלכות מצרים מקצה גבולה ועד קצה גבולה: 22. הכהנים. הכוהנים, כל לשון כהן משרת לאלהות הוא חוץ מאותן שהם לשון גדולה כמו (יד) כהן מרין כהן און: חק לכהנים. חק כך וכך לחם ליום: 23. הא. כמו הנה "כמו (יז) גם אני הא דרכך בראש נתתי: 24. לזרוע השרה. שבכל שנה: ולאשר בבתיכם. ולאכול העבדים והשפחות אשר בבתיכם: למסכמם. בניס קמנים: 25. נמצא חן. לעשות לנו זאת כמו שאמרת: והיינו עבדים לפרעה. להעלות לו המס הזה בכל שנה: 26. לחק. שלא יעבוד: 27. וישב ישראל בארץ מצרים. והיכן? בארץ גשן, שהיא מארץ מצרים: (י"א) ויאחזו בה'. לשון אחזה):

חסלת פרישת ויגש.

ויח

33 ז"ק ל"ג: (ג) ע"ש: (ד) ע' * לעיל ל"ג מסוק י"א: (ה) ע"ה: (ו) משלי כ"ו: (ז) ישעיה כ"א: (ח) סהלים כ"ג: (ט) ס' י' וגם ספרי ס' עקב: (י) ח"א: (יא) פאה ס' ז': (יב) ע' מולין ס' ע"ג: (יג) שמות ז': (יד) יחזקאל ס"ז:

מז * טסיה חגלת חיי לי כיעל"ר ד"ח: זכיעציה ס' טסיה נגזרת תלמוד ח"י: זכצרכת מטס קן זבולן גד ואשר ונפתלי הריעך הכחז טמלטים זכבולן היו ולזכיים סחוק לפיך כפל חס טמס למקס ואותן הכיז יוסף לפני פקעה כתי שלא יצטר אותם להיות רחסי גייסות ולהסריסם: ז' ע' * דצבים ל"ג: ז' אחרים. כ"י: "אמרו רז"ל מטצח יעקב למגרים צהא זככה לרגליו וספק סרענב ונח טוצע לאלתר וזכו טאמורו ולמס חין ככל הארץ חזר וכו'. כ"ס: י' ע"ג זנד"ק טורס להס טעציה פירוס דצינו טעדיה. ותלה כמו ושא' (חייז ד) כלומר כאלס הנללה לא ידע מה לעשות" וע"ג מנמזרת מנמס טורס גצה "לחסי פתרון פתרו ותלה חרץ מגרים יגיעה ועיעה ובללחה חרץ מגרים מעני כובד רעבון והעניידו הנלה נגזרת תלחה" ומנמס חיינו כולה להסכים עם פירוס זה וכה פתרונו, ותלה חרץ מגרים, נעצרה חרץ מגרים נכסלו טוכניה מוכוץ רעבון כי לא יכלו למנוח ממיס". כפירוס מנמס פיעס גס הרד"ק זכירוס להס וכפירוס ר' טעדיה ורע"י פיעס גס הסמחון: אל יד חלני זלתי גוינתו וסר"ד וחס"כ מנחיל ד"ס ומן זרע לפי כ' הג"ח: ה"כמו—מתתי ל"י זכ"י: י"אחזו—אסוה ל"י זכ"י: קטו

Saluer 1 (ניקוטן):

מקום לא נקראו שבטים אלא אלו להטיל גורל הארץ למנון שמות השבטים ונשיא לכל שבט ושבט ודגלים לזה ולזה: 7. ואני בבאי מפרדן וגו'. ואף על פי שאני מטריח עליך להוליכני להקבר בארץ כנען ולא כך עשיתי לאמך שהרי משה סמוך לבית לחם. כבדת ארץ. מדת ארץ הם אלפים אמה כמדת תחום שבת כדברי רבי משה הדרשן. (י) ולא תאמר שעכבו עלי גשמים מלהוליכה ולקברה בחברון עת הגריר היה ישאראץ חלולה ומנוקבת ככברה. ואקברה שם. ולא הולכתיה אפילו לבית לחם להכניסה לארץ וידעתי שיש בלבך עלי אבל (יג) דע לך שעל פי הדיבור קברתיה שם שחאה לעזרה לבניה כשיגלה אותם נכוראדן והיו עוברים דרך שם יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים שנא (יד) קול ברטה נשמע וגו' והקב"ה משיבה יש שכר לפעלתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם. ואונקלוס תרגם כרוב ארעא כדי שעור חרישת יום ואומר אני (טו) שהיה להם קצב שהיו קורין אותו "כדי מחרישה אחת קוריאדא" בלעז כדאמרינן (טז) 'כרוב וחני, (יז) "כמה דמסיק תעלא מבי טרכא: 8. וירא ישראל את בני יוסף. (יח) בקש לברכם ונסתלקה שכינה ממנו לפי שעתיד ירבעם ואחאב לצאת מאפרים ויהוא ובניו ממנשה: ויאמר מי אלה. "מהיכן יצאו אלו שאינן ראויין לברכה: 9. בזה. (יט) הריאה לו שטר אירוסין ושטר כתובה (כ) ובקש יוסף רחמים על הדבר ונחה עליו רוח הקודש: ויאמר קחם נא אלי ואברכם. (כא) "זהו שאמר הכתוב (כב) ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרעותיו תרגלתי רוחי ביעקב בשביל אפרים עד שלקחן על זרעותיו: 11. לא פללתי. לא מלאני לבי לחשוב מחשבה שאראה פינך עוד. פללתי לשון מחשבה כמו (כג) הביאי עצה עשי פלילה: 12. ויוצא יוסף אתם. לאחר שנשקם הוציאם יוסף מעם ברכו כדי לישבם זה לימין זה לשמאל לסמוך דיו עליהם ולברכם: וישתחו לאפיו. כשהור לאחריו מלפני אביו: 13. את אפרים בימינו משמאל ישראל. הבא לקראת חברו ימינו כנגד שמאל חברו וכיון שהוא הבכור "מוזמן לברכה: 14. שכל את ידיו. כתרנומו אחכמנון בהשכל וחכמה השכיל את ידיו לכך ומדעת כי יודע היה כי מנשה הבכור ואע"פ כן לא שת ימינו עליו: 16. המלאך הגאל אתי. מלאך הרגיל להשתלח אלי בצרתי כענין שנאמר (כז) ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום יעקב וגו' אנכי האל בית אל: יברך את הנערים. מנשה ואפרים: וידגו. כדגים הללו שפרים ורבים (כח) ואין עין הרע שולטת בהם: 17. ויתמדך יד אביו. הרימה מעל ראש בנו ותמכה בידו: 19. ידעתי בני ידעתי. שהוא הבכור: גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל. (כ) שעתיד גרעון לצאת ממנו שהקב"ה עושה גם על ידו: ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו. (כ) שעתיד יהושע לצאת ממנו שינחיל את הארץ וילמד תורה לישראל: וזרעו יהיה מלא הגוים. (כ) כל העולם יתמלא בצאת שמעו ושמו כשיעמיד חמה בנכעון וירח בעטק אילון: 20. כך יברך ישראל. הבא לברך את בניו יברכם בכרכתם ויאמר איש לבנו ישימך אלהים כאפרים וכמנשה: וישם את אפרים. בכרכתו לפני מנשה (כ) להקדימו כדגלים ובחנתת הנשיאים:

ואני

(יג) עס' דנחמי: (יג) עס ע"ג ז"ר פ' ט"ז: (יד) יכמינה ל"ח: (טו) ע' *בנכשית ל"ה פ"ו: (טז) ב"ו ק"ו: (יז) יונא מ"ג ז': (יח) אמונאל: (יט) ע' ס"י: (כ) מנס' פס' דנחמי: (כא) עס: (כב) העוב ע"ז: (כג) יעיה ע"ז: (כד) בנכשית ל': (כה) בנכות כ' ז": (כו) ע' הנח': (כז) ע' ע"ז כ"ה: (כח) ב"ז פס' דנחמי:

ך. גליון כ"ה: 'להטיל--ולזה ל' זכ"י והיא ג"ד: דנחמ"ש מוצאה גירסא אחרת מכ"י דשנת רמ"ע והיא "לענין פנים שהקריבו הכהנים וכו' על שם אחיהם": "גכיל לטון יבש שהסרץ יבשה ולחן גשמים יורדק * ב"ו ע"ד ז': 'רחל מנכה על זניה, כים"ד: וה"קצה--לגבולם ל' זכ"י: 'מחישת הסרץ. כ"י: כדי שיעור מחרישה. כ"י"ד ז': "בכרת הסרץ והוא כדי. כ"י"ם: "אולי ל"ל קורדאיה"א: קרדוה"א. כ"ל ע"ז: 'מכשה לחסר קליפה ושינה צבעת הזרע: "כמו שנועלה השועל צרגליו כשדורס על שדה כיר: "הרי י"ז שנה ישבו חללו והוא חונך לו מי חלה חלל שלפה ז' עגלים של ירבעם שהוא מועטה את ישראל ולאומר להם חלה חלהיך ישראל התחיל יוסף מנקה ולאמר לו חזק בני ליקיים הם כמותו בני הם ומה זנה שהניח את חסרת חנם לפני אביו ולאמר לו חזק צנקה מנחך אפילו צנזיל הלדיקת הזו וכו' (ומסיקתא דנחמי): "וזהו. ל' ס' הזכרון: "מיוונן. כיו"ס: "מלא מנחם. כל האלמות יתחללו מיכאלו ועלמיתו:

1 Cordage, Corde (קלספטיק, דלו עסקטן נחך קלספטיקון): 2 Uharree (פגו):

22. ואני נתתי לך. לפי שאתה טורח להתעסק בקבורתי וגם אני נתתי לך נחלה שתקבר בה ואי זו? זו שכם שנאמר (כ) ואת עצמות יוסף אשר העלו ממצרים קברו בשכם: שכם אחד על אחיך. שכם ממש היא היהיה לך חלק א' יתירה על אחיך: בחרבי ובקשתי. (ל) כשהרגו שמעון ולוי את אנשי שכם נתכנסו כל סביבותיהם להזדווג להם וחגרו יעקב כלי מלחמה כנגדן. ד"א שכם אחד (ל) הוא הבכורה (3) שישלו בניו שני חלקים, ושכם לשון חלק הוא, והרבה יש לו דומים במקרא (נג) כי תשיחמו שכם, תשית שונאי לפניך לחלקים, (לד) ¹⁰ אחלקה שכם (לה) הדרך יצחו שכמה, איש חלקו, (לו) לעברו שכם אחד: אשר לקחתי מיד האמרי. (לז) מיד עשו שעשה מעשה אמורי. ד"א שהיה צד אביו באמרי פיו: בחרבי ובקשתי. היא חכמתו (לח) ותסלתו:

ממ 1. ואגידה לכם. (א) בקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכניה והתחיל אומר דברים אחרים: 3. וראשית אונני. (ב) היא טפה ראשונה שלו שלא ראה קרי מימיו: אונני. כמו (ג) מצאתי און לי. (ד) מרוב אונים. (ה) ולאין אונים: יתר שאת. (ו) ראווי היית לחזית יתר על אחיך ככהונה לשון נשיאות כפים: ויתר עזו. (ז) במלכות כמו (ז) ויתן עזו למלכו. ומי גרם לך להפסיד כל אלה? 4. פחו כמים. הפחו והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים הללו המטהרים למרוצתם, לכך אל תותר. אל תרבה ליטול כל היתרות הללו שהיו ראיות לך ומהו הפחו אשר פחות? כי עליה משכבי אביך, אז חללת (ח) ¹¹ אותו שעלה על יצועי, ¹² שם שכניה שהיה דרכה להיות עולה על יצועי. פחו שם דבר הוא לסיכך טעמו למעלה וכלו נקוד פתח ואלו היה לשון עבר היה נקוד חציו קמץ וחציו פתח וטעמו למטה: יצועי. לשון משכב על שם שמציעים אותו על ידי ג' בדרך וסדינין והרבה דומים לו (ט) אם אעלה על ערש יצועי (י) אם וזרתך על יצועי: 5. שמעון ולוי אחים. בעצה אחת על שכם ועל יוסף (יא) ויאמרו איש אל אחיו ועתה לכו ונרגנו (יב) מי הם אם תאמר ראובן או יהודה הרי לא הסכימו בדריגתו א"ת בני השפחות הרי לא היתה שנאתן שלימה שנאמר והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה וגוי יששכר וחולין לא היו מוכרים בפני אחיהם הגדולים כהם על כרחך שמעון ולוי הם שקראם אביהם אחים: כלי חסם. (יג) אומנות זו של רציחה חסם הוא בדיהם מברכת עשו היא זו אומנות שלו היא ואחס המסתחם אותה הימנו: מכרתיהם. (יד) לשון כלי זיון הסיף בלשון יוני מכי"ו תנחומא. (טו) דבר אחר מבריתיהם בארץ מגורתם נהגו עצמן בכלי חסם כמו (טז) מבריתך ומלחתיך וזהו תרגום של אונקלוס: 6. כסדם אל תבא נפשי. (יז) זה מעשה זמרי (יח) כשנתקבצו שבטו של שמעון להביא את המרגינית לפני משה ואמרו לו זו אסורה או מותרת אם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך אל יזכר שמי בדבר זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני ולא כתב בן יעקב: בקהלים. (יט) כשיקהיל קרח שהוא משבטו של לוי את כל העדה על משה ועל אהרן, אל תחד כבודי שם, אל יתיחד עמהם שמי שנאמר (כ) קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ולא נאמר בן יעקב אבל בדברי הימים (כא) כשנתחסו בני קרח על הרוכן נאמר בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל: אל תחד כבודי. כבוד לשון זכר הוא ועל כרחך אתה צריך לפרש כמדבר אל הכבוד ואומר, אתה כבודי אל תתיחד עמם! כמו (כב) לא תחד אתם בקבורה: כי באסם הרגו איש. (כג) אלו חמור ואנשי שכם ואינן חשובין כלם אלא כאיש א' וכן הוא אומר

בנדעון
 (כט) יהושע י"ד: (ל) ע' ז"כ פ' מ': (לא) ז"כ: (לב) ז"כ: (לג) סהלים כ"ח: (לד) טס ס': (לה) הושע ו': (לו) למניה ב': (לז) ז"כ: (לח) וע' ח"ל וז"כ ק"כ:
ממ (א) סהלים כ"ו ז"כ: (ב) יצמות ע"ו: (ג) הושע י"ב: (ד) ישעיה ו': (ה) ע' ח"ל ז"כ פ' ל"ט: (ו) סס: (ז) שמואל א' ז': (ח) ע' טנח כ"ה וסנח': (ט) סהלים קל"ג: (י) טס ק"ג: (יא) זכריות ל"ז: (יב) ע' ילקוט וגם ז"כ פ' ל"ט וסנח': (יג) ע' סנחומל: (יד) טס ע"ו: (טו) סס: (טז) יחזקאל ט"ז: (יז) סנח' ז"כ פ' ל"ט: (יח) ע' סהדין פ"ג: (יט) סנח': (כ) זכר פ"ט: (כא) ח' א': (כב) ישעיה י"ד: (כג) סנח' וז"כ פ' ל"ט:
 ורעו של אפרים יהיה ונלח הגויים אלם נולח' כהן מלחמה וחין בני אספניח יודעין זה אזל צעעה טעננה לו סמח ליהושע כדלה לכל העולם ויכלו ונפניו: ¹⁰ אחלקה—חלקן ל' כיס"ד:
ממ ¹¹ חללת. אותו טענה על יצועי דהיינו שכניה מללח כתיב יצועי עליה טעם אחר עד טלח נכנה אובל מועד היחה טכניה מנזיה צהלי לדיקים: ¹² טס—יעועי ל' כילע"ו: ¹³ כיים. כ"ל:

1 μάχαρα (דלו טועטע):

בגדעון (ל) והכית את מדין כאיש אחד וכן במצרים (כ) סוס ורוכבו רמה בים, זהו מדרשו. ופשוטו הרבה אנשים קורא איש כל אחד לעצמו, באפס הרגו כל איש שכעסו עליו, וכן (ו) וילמד לטרף מרף אדם אכל: וברצננס עקרו שור. (ז) רצו לעקור את יוסף שנקרא שור שנא' (ח) בכור שורו הדר לו. עקרו אשרישיד בלעז¹, לשון (ט) את סוסיהם תעקר: 7. ארור אפס כי עז. (י) אסילו בשעת חוכחה לא קלל אלא אפס והוה שאמר בלעם (יא) מה אקוב לא קבה אל: אחלקם ביעקב. (יב) אפרידם זה מזה שלא יהא לוי במנין השבטים והרי הם הלוקים. דבר אחר (יג) אין לך עניים 'סופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון כדי שיהיו נפוצים ושכטו של לוי עשאו מחור על הגרנות לתרומות ולמעשרות נתן לו תפוצתו דרך כבוד: 8. יהודה אתה יודך אחיך. (יד) לפי שהוכיח את הראשונים בקנטורים התחיל יהודה נסוג לאחוריו (שלא יוכיחו על מעשה תמר) וקראו יעקב בדברי רצוי יהודה לא אתה כמותם: יודך בערף איביך. (טו) בימי דוד (טז) ואויבי תחה לי עורף: בני איביך. (יז) על שם שהיו מנשים הרבה לא אמר בני אמך כדרך שאמר יצחק: 9. גור אריה. על דוד נתנבא, בתחילה גור (יח) כהיות שאול מלך עלינו אתה היית המוציא והמביא את ישראל ולבסוף אריה כשהמליכוהו עליהם, והוה שתרננס אונקלוס שלמון יהא בשרואי, בתחלתו: מטרף. ממה שחשדתך (יט) במטרף מרף יוסף חיה רעה אכלתהו והוה יהודה שנמשל לאריה: בני עליית. (כ) סלקת את עצמך ואמרת מה בצע וגו'. וכן "בהריגת תמר שהודה צדקה ממני, לפיכך כרע רבץ וגו' בימי שלמה (כא) איש תחת נפנו וגו': 10. לא יסור שבט מיהודה. (כב) מדוד ואילך אלו ראשי גליות שבבבל שרודים את העם כשבט שממונים על פי המלכות: ומחקק מבין רגליו. (כג) התלמידים, אלו נשיאי א"י: עד כי יבא שילה. מלך המשיח שהמלוכה שלו. וכן תרנמו אונקלוס. ומדרש אנדה (כד) שילו שי לו שנאמר (כה) ויבילו שי למורא: ולו יקתה עמים. אסיפת העמים שהיו"ד עיקר הוא ביסוד כמו (כו) יפתחך ופעמים שנופלת ממנו וכמה אותיות משמשות בלשון זה והם נקראים עיקר נופל כגון נרץ של נוגף ושל נושך ואליף (כז) שבאחתיו באזניכם (כח) ושבאבת חרב (כט) ואסוך שמן אף זה יקתה עמים אסיפת עמים שנאמר (ל) אליו גוים ידרושו ודומה לו (לא) עין תלעג לאב ותבוז ליקתה אם לקבוץ קמטים שבפנים מפני זקנתה ובתלמוד דיתבי ומקוה אקהתא בשוקי דנהרדעא במסכת יבמות (לב) ויכול היה לומר קהיית עמים: 11. אסרי לגפן עירה. נתנבא על ארץ יהודה שתהא מושכת יין כמעין איש יהודה יאסור לגפן עיר אחד וישעננו מנפן אחת ומשורק אחד בן אתון אחד: שרקה. (ג) ומורה ארוכה קורייירא בלעז²: כבס בייין (גד) כל זה לשון רבוי יין: סותה. לשון מין בגד הוא ואין לו דמיון במקרא: אסרי. כמו אוסר דוגמת (ה) מקימי מעפר דל (ו) הוישבי בשמים וכן בני אתונו כענין זה. ואונקלוס תרגם במלך המשיח, (ז) גפן הם ישראל, עירה זו ירושלים, שרקה ישראל (ח) ואנכי נמעתך שורק: בני אתנו. יבנן היכליה לשון שער האיתון בספר יחזקאל (ט) ועוד תרגמו בפנים אחרים, גפן אלו צדיקים, בני אתונו עבדי אורייתא באולפן על שם (ט) רוכבי אתונות צהורות, כבס בייין יהא ארנוון טב שצבועו דומה לייין וצבועונין הוא לשון סותה שהאשה לובשתה ומסיתה בהן את הזכר ליתן עיניו בה. ואף רבותינו פירשו בתלמוד לשון הסתה שניות במסכת כהובות (סא) ועל היין שמא תאמר אינו מרוה תלמוד לומר 'סותה: 12. חכילילי. לשון אודם כתרנוטו וכן (סב) למי חכלילות עינים שכן דרך שותי יין עיניהם מארימין: מ'חלב. מ'רוב חלב (סג) שיהא בארצו מרעה טוב לעדרי צאן, וכן פירוש המקרא אדם עינים

(כד) שופטים ו': (כה) שמוט ט"ו: (כו) יחזקאל י"ט: (כז) מ"י: (כח) דברים ל"ג: (כט) יהושע י"א: (ל) תנחומא ז"ר פ' ל"ט: (לא) במדבר כ"ג: (לב) ע' ז"ר ט' ל"א: (לג) ע' תנח' ז"ר פ' ל"ט: (לד) טס: (לה) ע"ז כ"ה ז"ר: (לו) שמואל ז' כ"ג: (לז) ז"ר תנחומא: (לח) שמואל ז' ה': (לט) זבולט ל"ו: (מ) ח"א תנח' ז"ר: (מא) מלכים א' ד': (מב) ע' סנה' ה' הויכות י"א: (מג) ע"ש: (מד) ע' ילקוט כמו ק"ס: (מה) תהלים ע"ו: (מו) יחזקאל כ"ח: (מז) חיוב י"ג: (מח) יחזקאל כ"א: (מט) תהלים ז' ד': (נ) יעציה ל"א: (נא) משלי י': (נב) דף ק"י ז': (נג) ע"ג זבולט י' מ' פ' י': (נד) ע' תנח': (נה) תהלים ק"ג: (נו) טס ק"ג: (נז) טס תנח': (נח) ירמיה ז': (נט) סיינין מ': (ס) שופטים ה': (סא) דף ק"א: (סב) משלי כ"ג: (סג) ע' ת"א:

1 ע' ט"י ונ' זככת יעקב זכינו וכן זילקוט רמז קמ"ה: "ההודיית. כמ"ר: 'סותה. לטון הסתה

Essarter¹ (ענטוואולעגן, אויסקלעטן): ² Corière (ווייכלעקט):

עינים היא מרוב יין ולבן שנים היא מרוב חלב. ולפי תרגומו 'עינים לשון הרים שמשם צופים למרחוק. ועוד תרגמו בפנים אחרים לשון מעיינות וקילוח היקבים, נעווה; יקבים שלו ולשון ארמי הוא במסכת ע"ז (סד) געוא ארתחו. יהוורן בקעתיה תרגום שנים לשון "שני הסלעים: 13. לחוף ימי. על חוף ימים תהיה ארצו חוף כתרגומו ^ס קספר מרקא' בלעז והוא יהיה מצוי תדיר על חוף אניות במקום הנמל שאניות מביאות שם פרקמטיא שהיה זבולן עוסק בפרקמטיא וממציא מזון לשבטי יששכר והם עוסקים בתורה הוא שאמר משה (ס) שמת זבולן בצאתך ויששכר באהלך זבולן יוצא בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה באהלים: וירכתו על צידן. סוף גבולו היא סמוך לצידון. ירכתו סופו כמו (ס) ולירכתי המשכן: 14. יששכר חמר גרם. (ס) חמור בעל "עצמות סובל עול תורה כחמור חזק שמשעינין אותו משאוי כבד: רבץ בין המשפטים. כחמור המהלך ביום ובלילה ואין לו לינה בבית וכשהוא רוצה לנוח רובץ בין התחומין בתחומי העיירות שמוליך שם פרקמטיא: 15. וירא מנחה כי טוב. (ס) ראה לחלקו ארץ מבורכת וטובה להוציא פירות: ויש שכמו לסבל (ס) עול תורה ויהי לכל אחיו ישראל למס עבד. (ע) ^ב לפסוק להם הוראות של תורה וסדרי עבודין שנאמר (ע) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים, מאתים ראשי סנהדראות העמיד, וכל אחיהם על פיהם: ויש שכמו השפיל שכמו כמו (ע) ויש שמים (ע) המז אונכם. ואונקלוס תרגמו בפנים אחרים ויש שכמו לסבל מלחמות ולכבוש מחוזות שהם יושבים על הספר ויהי האויב כבוש תחתיו למס עובר: 16. דן ידין עמו. ינקום נקמת עמו מפלשתים כמו (ע) כי ידין ה' עמו: כאחד שבטי ישראל. כל ישראל יהיו כאחד עמו ואת כלם ידין ועל (ע) שמשון נבא נבואה זו "ועוד יש לפרש כאחד שבטי ישראל (ע) כמיחד שבשכמים הוא דוד שבא מיהודה: 17. שפיסן. הוא נחש ואמר אני שקרוי כן "על שם שהוא נושף כמו (ע) ואתה תשופנו עקב: הנשף עקבי סוס. כך דרכו של נחש ודמיו לנחש הנושף עקבי סוס: ^י ויפול רכבו אחרו. שלא נע בו. ודגמתו מצינו בשמשון (ע) וילפת שמשון את שני עמודי התוך וגומר ושעל הגג מתו. ואונקלוס תרגם כחיו חורטן שם מין נחש שאין רפואה לנשיכתו ^י והוא צפעוני וקרוי חורטן על שם שעושה הכל חרם, וכפיתנא כמו פתן, יכמון יארוכ: 18. לישועתך קוית ה'. נתגבא שינקרו פלשתים את עיניו וסופו לומר (ע) זכרתי נא וחזקתי נא אך הפעם וגו': 19. "גד גדוד יגודנו. כלם לשון גדוד הם וכך חברו מנחם. ואם תאמר אין גדוד בלא שני ד', יש לומר גדוד שם דבר צריך שני דלתין שכן דרך תיבה בת שתי אותיות לכפול בסופה ואין יסודה אלא שתי אותיות וכן אמר (ס) כצפור לגוד מגורת (ס) שבועתי גדודים (ס) שם נפל שדוד מגורת (ס) ישוד צהרים אף יגוד יגודו וגדוד מגורה אחת הם וכשהוא מדבר בלשון יפעל אינו כפול כמו יגוד יגוד ירום ישוד יסוב

(סד) דף ע"ד ז': (ס) דברים ל"ג: (ס) שמות כ"ו: (ס) תחומות ח"י ז"כ: (ע) ע"ז ז"כ פ' ע"ב: (ע) ד"ה ח' י"ב: (ע) שמות ז' כ"ב: (ע) הללים ע"ח: (ע) דברים ל"ג: (ע) ע' ח"א ח"י ז"כ סופס י' וע' זכש"ס: (ע) ע' תחומות ז"כ ע' ל"ט: (ע) זכש"ס ז': (ע) שופטים ט"ז: (ע) שופטים ט"ז: (ס) משלי ל"ו: (ע) ח' ח' ז': (ע) שופטים ה': (ע) הללים ל"ח:

שהיין נקסית את השכור: 'עינים—תרגמו ל' כיס' ד"ח: "טיני. כיס"ה וכוונת רש"י—על לשון הכתוב טן הקלע צטמואל ח' י"ד ועינ' * שמות י"ד ז': ^ס לפסוק ונקרא זל' כדך המגדיל צין ארץ ישראל לחרץ העניים * יצמות ע"ד: "נול פורטו" מקום הספסיות נמשכות טס ליצנא * יומא ל"ס: "ע' * צמדרכ כ"ד ספ' ח' יגרס לשון עלס: "לפסק. זכ"ה וצד"י: "ועוד—מייסודה ל' כעצמ': "ע' צמחצרת ונחס טורס עק צמח טס "וגס יתכן להיות מנצחטם שפימן עלי ארס ונקרא טמו על עיני ומפעלו וחתה תשופנו עקצ וכרחה הפתרון רלוי ונכון היטב חלל לא יוכל כל פותר וכל יודע פטר אשר חיינו מטיני מחקרי הלשון לדעת חס על חודות ומפעלו נקרא שפימן חו הוא טמו כמו נחס וסרף ומפען אשר לא יורו טמותם על טעם ומפעלם ורף על פי טיס מליס רלויס להגזר כפי עינים לקרצת ומפעלס לא יוכל למוחז תכונת היסוד כי נעלס": ^י ויפול—תרגס ל' כילעז'ו: ^י וכן נאמר צמרכס (ויקרא רב) לפעון מפריס צין מיתח למייס: "גד—ינלו ומני סס"ד ל' כילעז'ו:

1 Marche (דיל מלרק, דיל גענעלע חיינעס לארדעס אדער צעליקעס):

יטוב וכשהוא מתפעל או מפעיל אחרים הוא כפול כמו יתגודד יתרוטם יתבולל יתעודד. ובלשון
 מפעיל (סד) יתום ואלמנה יעודד (סח) לשובב יעקב אליו (פו) משובב נתיבות. יגודנו האמור כאן אינו
 לשון שיפעלוהו אחרים אלא כמו יגוד הימנו כמו (פז) בני יצאוני יצאו ממני. גד גרוד יגודנו.
 גדודים יגודו הימנו (פח) שיעברו הירודן עם אחיהם למלחמה כל חלוץ עד שנכבשה הארץ: והוא
 יגד עקב. כל גודויו ישובו על עקבם לנחלתם שלקחו בעבר הירדן ולא יפקד מהם איש:
 עקב. בדרבן ובמסלותם שהלכו ישובו כמו (פט) ועקבותיך לא נודעו וכן (ז) בעקבי הצאן בלשון
 לעז מרציאסי: 20. מאשר שמנה לחמו. מאכל הבא מחלקו של אשר יהא שמן שיהיו זתים
 מרובים בחלקו והוא מושך שמן כמעין. וכן ברכו משה (לא) וטובל בשמן רגלו כמו ששנינו
 במנחות פ' פעם אחת הוצרכו אנשי לודקיא לשמן "וכו": 21. אילה שלחה. (נב) זו בקעת גיטטר
 שחיא קלה לבשל פירותיה כאילה זו שהיא קלה לרוץ. אילה שלחה, אילה משולחת לרוץ:
 הנתן אמרי שפר. כתרגמו. (נד) על מלחמת סיסרא נתנבא (נז) ולקחת עמך עשרת אלפים
 איש מבני נפתלי וגו' והלכו שם בנריות וכן נאמר שם לשון שלוח, בעסק שלח ברגליו: הנתן
 אמרי שפר. על ידם שרו רבורה וברק שירה. ורבתינו דרשוהו על יום קבורת יעקב כשערער
 עישו על המערה במסכת סוטה (נה) ותרגמו יתרמי עדיביה יפול חבלו והוא יודה על חלקו אמרים
 נאים ושבח: 22. בן פרת. בן חן הוא לשון ארמי אפריין נמטייה לרבי שמעון בסוף בבא
 מציעא (נט): בן פרת עלי עיני. חנו נמיו על העין הרואה אותו: בנות צעדה עלי שור.
 (נז) בנות מצדים היו צועדות (על החומה) להסתכל ביפיו בנות הרבה צעדה כל אחת ואחת
 במקום שתוכל לראותו משם: ז' עלי שור. על ראייתו כמו (נח) אשורנו ולא קרוב. ומ"א יש רבים
 וזה נוטה ליישוב המקרא. פרת חיוו שבו הוא תקן הלשון כמו (נט) על דברת בני האדם: שור.
 כמו לשור, כ"י עלי שור, בשביל לשור. ותרגום של אונקלוס בנות צעדה עלי שור תרין שבטין
 יפקן מבנהו וכו' וכתב בנות (ק) על שם בנות מנשה בנות צלפחד שנטלו חלק בשני עברי הירדן.
 ברי דיעגי יוסף, פרת לשון פריה ורביה. ויש מ"א קל) בו המתישבים על הלשון בשע שבהא עשו
 לקראת יעקב ככלן קרמו האמהות ללכת לפני בניהם להשתתות וברחל כתיב נגש יוסף ורחל
 וישתחוו. אמר יוסף רשע הזה עינו רמה שמא יתן עיניו באמי יצא לפניה ושרבב קמטו לכסותה
 והוא שכרו אביו בן פרת הגדלת עצמך יוסף עלי עין של עשו לסיכך זכית לגדולה: בנות
 צעדה עלי שור. להסתכל כך בצאתך על מצרים. ועוד דרשוהו²² (קז) לענין שלא ישלום

בדוע

מד) סהליש קח"ל: (סח) יעניה מ"ט: (פז) סס ל"ח: (פו) יכמים י': (פח) ס"ח: (פט) סהלים ע"ז: (ז) ש"ח א': (זל) דרכים ל"ב:
 י"ד פ"ח ז': (זכ) הנחומל ז"כ: (נג) ע' ז"כ: (נד) סופטים ד': (נה) דף י"ג וי"ג ס"י: (נו) דף ק"ט: (נז) ע' ז"כ:
 (נח) צמדכ כ"ד: (נט) קהלה ג': (ק) ע"ג מח' פ' מנחם: (קח) ע' ז"כ פ' ע"ח: (קז) ע' סועה ל"ו ז':

זכ"ד: "מיני פולמוסקוס (שליח נכרי) אחד אמרו לו כך והצא לנו שמן צמאה רצוף הלך לירושלים
 אמרו לו כך לגור (הוא שכינות עיירות שנב"י) הלך לטור אמרו לו כך לגוש חלב אמרו לו כך אלל
 פלוני לגדה הלו ומלאו שהיה עוזק. (שחומר סביב היות כעין טענת כמו עיקפת) תחת זתיו אמר לו
 יש לך שמן צמאה רצוף אמר לך אמר לו הנתן לו עד שאסיים מלכתי הנתין עד שסיים מלכתי
 לאחד שסיים ומלכתי הספיל כליו לאחוריו (כמו שזכר עני) והיה נוסקל (הסליך האצנים מן הסדרים) וכל
 דרך אמר לו יש לך שמן צמאה רצוף כמדומה אני שסמוק שמקו צי היסודים כיון שהגיע ליערו הוליאם
 לו שפחתו קומקומום של חמין ורמץ צו ידיו ורגליו הוליאם לו כפל של זהב מליאם שמן וטבל צו
 ידיו ורגליו לקיים מה שני וטובל צמאן רגלו לאחד שאכלו וזתו מנדל לו שמן צמאה רצוף אמר לו
 כלום אתה לךד ליתמר אמר לו הן אלל שאין לי דמיום אמר לו אם אתה רואה ליקח קם ואני אלך
 עונך וטובל דמיו מנדל לו שמן צ"ח רצוף אמרו לא הניח אותו האיש לא קום ולא פחד ולא גמל ולא
 מאור צ"ח"י שלל שכרו כיון שהגיע ליערו ילאו אכשי עיברו לקלסו (לשנחו על שקנה להם כל כך) אמר
 לא לי קלסוני אלל לזה שכל עניי שננדל לי שמן צק' רצוף" והכי נוטה צי צ"ח רצוף לקיים מה שנאמר
 יש מתעשר ואין כל (שנוהג צעלמו כעשיר ואין לו כלום) מתרושש והון רצ (ויש נוהג כעני ויש לו
 הון רצ כגון זה שהיה עשיר גדול והוא עושה עצמות שלדו צעלמו כונו עני): "על החומה ל' צ"ח'
 זכ"ד: ז"ד' עלי שור. כ"ד' עלי שור. כ"י: "על הל' עלי שור. כ"י: "על הל' עלי שור. כ"י: "

ברעו עין הרע. ואף כשברך מנשה ואפרים ברכם כרגים שאין עין הרע שולטת בהם: 23. וימרהו ורבו. וימרהו אחיו וימרהו פוטיפר ואשתו לאסרו לשון קט) וימרהו את חייהם: ורבו. נעשו לו אחיו אנשי ריב ואין הלשון הזה לשון פעלו שאם כן היה לו לינקד ורבו כמו קל) המה מי מריבה אשר רבו וגו'. ואף אם לשון רביית הציג הוא כך היה לו להנקד אינו אלא לשון פועלו כמו קט) שמו שמים שהוא לשון הושמו וכן קו) רמו מעט שהוא לשון הורמו אלא שלשון הורמו והושמו ע"י אחרים ולשון שמו, רמו, רבו, מאליהם הוא משוממים את עצמם נתרוממו מעצמם נעשו אנשי ריב. וכן קז) דומו יושבי אי כמו נדמו. וכן תרגם אונקלוס ונקמהוי: בעלי חצים. קט) שלישונם כחץ. ותרגמו לשון קט) וזהו המהצהה, אותן שהיו ראויים לחלוק עמו נחלה: 24. ותשב באיתן קשתו. נתישבה בחוק: קשתו. חזקו: ויפזו זרעי ידיו. זו היא נתינת טבעת על ידו לשון קי) זהב מופז זאת היתה לו מידי הקב"ה שהוא אביר יעקב ומשם עלה להיות רעה אבן ישראל עקרו של ישראל לשון קיט) האבן הראשה לשון מלכות ואונקלוס אף הוא כך תרגמו, ותשב. ותכת בהן נביאותיה, החלומות אשר חלם להם, על דקים אודייתא בסתרא קיט) תוספת הוא ולא מלשון עברי שבמקרא ושיי בתוקפא רחצניה תרגום של באיתן קשתו, וכך לשון התרגום על העברי ותשב נבואתו בשביל שאיתנו של הקב"ה היתה לו לקשת ולמבטח בכן יתרא דהב על דרעויה לכך יפזו זרעי ידיו, לשון פז: אבן ישראל. לשון נוסריקן אב וכן קיג) אבהו ובנין יעקב ובניו: "ורבותינו דרשו ותשב באיתן קשתו" על כבישת יצרו באשת אדניו וקוראו קשת על שם שהרע יורה כחץ: ויפזו זרעי ידיו. כמו ויפזו, שיצא הזרע מבין אצבעות ידיו: מידי אביר יעקב. שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו וכו' כדאיתא בסוטה קיל): 25. מאל אבין. היתה לך זאת והוא יעודך: ואת שדי. קטו) ועם הקב"ה היה לך כשלא שמעת לדברי אדונתך והוא יברכך: ברכת שדים זרחם. קטז) ברכתא דאבא דאמא. כלומר יתברכו המולידים והיולדות שהיו הזכרים מרועין סיפה הראויה להריון והנקבות לא ישכלו את רחם שלהן להפיל עובריהן: שרים. קיז) ידה ידה מתרגמינן אשתדאדא ישתרי, אף שדים כאן על שם שהרע יורה כחץ: 26. ברכת אבין גברו וגו'. הברכות שברכני הקב"ה גברו הלכו על הברכות שברך את הוריי: עד תאות גבעת עולם. לפי שהברכות שלי גברו עד סוף נבולי גבעות עולם קיט) שנתן לי ברכה פרוצהי בלי מצרים טענת עד ד קצות העולם שנאמר ופרצת ימה וקרסה וגו' מה שלא אמר לאברהם אבינו וליצחק. לאברהם אמר שא ענין דראה צפונה וגו' כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתגנה ולא הראהו אלא ארץ ישראל בלבד, ליצחק אמר כי לך ולדעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה וגו' והו שאמר ישעיה קיט) והאכלתיך נחלת יעקב אביך ולא אמר נחלת אברהם: הוריי. לשון הריון שהוריו במעי אם כמו קכ) הורה גבר: עד תאות ג'". עד קצות כמו קכא) והתאותם לכם לנבל קדמה, תחאו לבא חמת. תאות. אישמרלין: בלעו כך חבירו מנחם בן סרוק. ואונקלוס תרגם תאות עולם לשון תאוה וחמדה ונבעות לשון קכב) מצוקי ארץ "שחמתן אמו והקיקתו לקבלם: תהיין כלם לראש יוסף: נזיר אחיו. קכג) פרישא דאחוזי שאנבל מאחיו כמו קכד) וזרורו מקרשי בני ישראל קכד) גורו אחרו: 27. בנימין זאב ישרף. קכו) זאב הוא אשר ישרף

קכ) שמוט ט' קד) נמדנכ ל' קט) יכמיה ז' קו) חיצו כ"ד: קז) ישעיה כ"ג: קח) ע' ז"כ: קט) נמדנכ ל"ט: קי) ונכיס ט' י"ח: קיא) זככיה ד': קיב) וכן נמדנכ נחמס: קיג) ט"ח: קיד) דף ל"ו ז': קיו) ע' ז"ר ט"ז: קיז) ע' נח"ל: קיח) שמוס י"ט: קיט) ע' טג ק"ח ט': קיט) סיוון ל"ט: קכ) חיצו ג': קכא) נמדנכ ל"ד: קכב) שמוחל ט' ז': קכג) נח"ל: קכד) וקבל כ"ג: קכה) ישעיה ט': קכו) מנמוחל:

עולי פין ומיטרי עולי העין ולכן העין עולה עליהם: "ור"ד—צטוטה נחלל ככ"ר כחן קורס הסקיס דססוק כ"ד ולא כחמר הול צדפוסיס צפוק הפסוק ל"ו: "קשתו. טכנת זרעו על טס טויה כחץ: ויסחו לטק ויסולו טהזין הלדי ונחלפין כמו זעקת נעקת: טנפן אלצעותיו צקרקע. וטמך עליהן כדי טיטיסקר ויטרל צלעו ויעצור חוקף יצו: "הרד"ס גרם וסס הצככות טחמדקת אמו וסוקיקתו לקנלן וצו על ז"ר ט' חוללת טסוק ויך ויקס ויצל אלמו חנוס וכטוף ונכס: ט"ו צנצוה סספר כי

יטרף, נבא על שיהיו עתידין להיות חספסנין (כז) וחטפתם לכם איש אשתו בפלגש בגבעה ונבא על שאול שהיה נוצח באויביו סביב שנא' (קכח) ושאלו לכה המלוכה וגו' וילחם וגו' במאב וגו' ובאודם וגו' ובכל אשר יפנה ירשיע: בבקר יאכל עד. לשון בזה ושלל המתורגם עדה. ועוד יש לו דומה בלשון עברית (קט) אז חולק עד שלל ועל (קל) שאול הוא אומר שעמד בתחלת פריחתן חריחתן של ישראל: ולערב יחלק שלל. אף משתשקע שמשן של ישראל ע"י נבוכדנצר שיגלם לבבל. יחלק שלל. (קלא) מרדכי ואסתר ישם מבנימין יחלקו את שלל המן שנאמר (קלב) הנה בית המן נתתי לאסתר. ואונקלוס תרגם על שלל הכהנים בקדשי המקדש: 28. וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם. (קלג) והלא יש מהם שלא ברכם אלא קנטרן אלא כך פירושו וזאת אשר דבר להם אביהם מה שנאמר בענין. יכול שלא ברך לראובן שמעון ולוי ת"ל ויברך אותם כלם במשמע: איש אשר כברכתו. (קלד) ברכה העתידה לבא על כל אחד ואחד ברך אתם. לא היה לו לומר אלא איש אשר כברכתו ברך אותו מה ת"ל ברך אותם לפי שנתן ליהודה גבורת ארי ולבנימין חשיפתו של זאב ולגפתלי קלותו של איל יכול שלא כללן כלם בכל הברכות תלמוד לומר ברך אותם: 29. נאסף אל עמי. על שם שטכניסין הגשמות אל מקום גניזתן כ"ש ישו אסיפה בלשון עברי שהיא לשון הכנסה כגון (קלז) ואין איש מאסף אותי הביתה. (קלח) ואספתו אל תוך ביתך (קלז) באספתם את תבואת הארץ, הכנסתם לבית מפני הגשמים. (קלט) באסף את מעשיך כ"י. וכל אסיפה האמורה במיתה אף היא לשון הכנסה: אל אבתי. עם אבותי: 33. ויאסף רגליו. הכניס רגליו: ויגוע ויאסף. ומתה לא נאמרה בו ואמרו רבותינו (קלט) יעקב אבינו לא מת:

ג. לחנט את אביו. ענין מרקחת בשמים הוא: 3. וימלאו לו. השלימו לו ימי חנינותו עד שמלאו לו מ' יום: ויבכו אתו מצרים שבעים יום. מ' לחניטה ול' לבניה (ח) לפי שבאה להם ברכה להגלו' שכלה הרעב והיו מי גילום מתברכין: 5. אשר כריתי לי. כפשוטו כמו (ז) כי יכרה איש. ומדרשו עוד מתיישב על הלשון כמו אשר קניתי (ג) אמר ר' עקיבא כשהלכתי לכריי הים היו קורין למכירה כירה. ועוד מדרשו (ד) לשון כרי דגור שנשל יעקב כל כסף הדוב שהביא מבית לבן ועשה אותו כרי ואמר לעשו מול זה בשביל חלקך במערה: 6. כאשר השביעך. ואם לא בשביל השבועה לא הייתי מניחך אבל ירא לומר עבור על השבועה שלא יאמר אם כן אעבור על השבועה שנשבעתי לך שלא אנלה על לשון הקודש שאני מכיר עורף על ע' לשון ואתה אינך מכיר בו כדאיחא (ה) במסכת סוטה: 10. גרן האמר. מוקף ארצין היה. ורבותינו (דדשו) על שם המאורע שבאו כל מלכי כנען ונשיא ישמעאל למלחמה וכיון שראו כתרן של יוסף תלוי באורנו של יעקב עמדו כלן ותלו בו כתריהם והקיסוהו כתרין כגון המוקף סיני של קוצים: 12. כאשר צום. מהו אשר צום? 13. וישאו אתו בניו. (ז) ולא בני בניו שכך צום אל ישאו ממתי לא איש מצרי ולא אחד מבניכם שהם מבנות כנען אלא אתם וקבע להם מקום נ' למזרח וכן לר' רוחות וכסדרן למסע מחנה של דגלים נקבעו כאן, לוי לא ישא שהוא עתיד לשאת את הארון ויוסף לא ישא לפי שהוא מלך, מגשה ואפרים יהיו תחתיהם

חזרו

קכז) שופטים כ"ח: (קכח) שמואל ח' י"ד: (קכט) ישעיה ל"ג: (קל) ע' תנח': (קלא) חס: (קלב) אסתר ח': (קלג) פס' כנתי פ' ויהי המוקדש: (קלד) מחמוח: (קלה) שופטים י"ט: (קלו) דברים כ"ג: (קלז) ויקרא כ"ג: (קלח) שמות כ"ג: (קלט) תענית ה': (ל) ע' לעיל פ' י"ט: (ל) וי"ט: (ל) שמות כ"ג: (ל) קוטה י"ג: (ל) קוטה י"ג: (ל) תנח': (ל) צמדכ:

סס הלדקתי הנוסחא כאשר סדרתי אותה לעיל והיא נתחלקת לדפוסים לנ' חלקים נפרדים: כ"י מלכותו בקק חריפתן של ישראל כ"ס: כ"א חסר דברי רש"י נכללו בדברי הנדרש כונן פרק ט' חס הלשון סס כשמות הלדיקים טנ"ע עונדים חבובים חבורות איש ולגשי ביתו ונשפתו נשפתה עד טנע טנע מננו וכן כתיב ונאספת אל עמך אל בני המשפחה ויאסוף אל עמיו לבני קצצעים: כ"ג כי"ע וכל"ל ולא כאשר היא דפוסים נצטוט:

ג. לו ל' נכיס"ר: השלימו לימי. נחמ': וימלאו לו מ' יום השלימו לימי חנינותו עד שמלאו לו מ' יום. צם' הזכרון: צמח שכלה. כ"ל:

וזהו (ח) איש על דגלו באותות באות שמסר להם אביהם לישא משהו: 14. הוא ואחיו וכל העלמים אתו. (ט) בחזרתן כאן הקדים אחיו למצרים העולים אתו ובהליכתן הקדים מצרים לאחיו שנא' ועלו אתו כל עבדי פריעה וגו' ואח"כ כל בית יוסף ואחיו, אלא לפי שראו כבוד שעשו מלכי כנען שתלו כתריהם באורו של יעקב נהגו בהם כבוד: 15. ויראו אחי יוסף כי מת אביהם. (י) מהו ויראו הכירו במיתתו אצל יוסף שהיו רגילים לסעוד¹ על שלחנו של יוסף והיה מקרבן בשביל כבוד אביו ומשמט יעקב לא קרבן: לו ישממו. ²שמא ישממו. לו מתחלק לעניים הרבה יש לו משמש בלשון בקשה ולשון הלוואי כגון (יא) לו יהי כדברך (יג) לו שמעני (יג) ולו הואלנו (יד) לו מתנו. ויש לו משמש בלשון" אם ואולי כגון (טו) לו חכמו (טז) לו הקשבת למצותי (ז) ולו אנכי שוקל על כפי. ויש לו משמש בלשון שמא. לו ישממו ואין לו עוד דומה במקרא והוא לשון אולי כמו (יח) אולי לא תלך האישה אחרי לשון שמא הוא. ויש אולי לשון בקשה כגון (יט) אולי יראה ה' בעיני כ' אולי ישיב ה' אותי ודרי הוא כמו לו יהי כדברך: ויש אולי לשון אם כה' אולי יש חמשים צדיקים: 16. ויצוו אל יוסף. כמו כה' ויצונו אל בני ישראל צוה למשה ולארהן להיות שלוחים אל בני ישראל. אף זה ויצונו אל שלוחם להיות שליח אל יוסף לומר לו כן. ואת מי צונו? כה' את בני בלהה שהיו רגילין אצלו שנאמר כה' והוא נער את בני בלהה: אביך צוה. כה' שנו בדבר מפני השלום כי לא צוה יעקב בן שלא נחשד יוסף בעיניו: 17. שא נא לפשע עבדי אלהי אביך. אם אביך מת אלהיו קיים והם עבדיו: 18. וילכו גם אחיו. 'מוסף על השליחות: 19. כי התחת אלהים אני. שמא במקומו אני בתמיה אם הייתי רוצה לדרע לכם כלום אני יכול והלא אתם כולכם השבתם עלי רעה והקדוש ברוך הוא חשבה לטובה והיאך אני לבדי יכול לדרע לכם: 21. וידבר על לבם. כה' דברים המתקבלים על הלב. עד שלא יודתם לכאן היו מרגנים עלי שאני עבד, על ידיכם נודע שאני בן חורין ואם אני הורג אתכם מה הבריות אומרות? כת של בחורים ראה וגשתבת בהן ואמר אחי הם ולכסוף הרג אותם יש לך אח שהורג את אחיו? דבר אחר כה' עישרה גרות לא יכלו לכבות גר א' וכו': 23. על ברכי יוסף. כתרנומו גדלן בין ברכיו:

חסלת פרשת ויחי.

(ח) צמדכר ב': (ט) סועה י"ג: (י) ע' ילקוט צמס ז"כ: (יא) צכאש' ל': (יב) צס כ"ג: (יג) יהסע ז': (יד) צמדכר י"ד: (טו) דככיס (טז) יסעיה ע"ח: (יז) סמואל ז' י"ח: (יח) צכאש' כ"ג: (יט) סמואל ב' ט"ו: (כ) יהסע י"ד: (כא) צכאש' י"ט: (כב) סמוט ו': (כג) ע' ילקוט: (כד) צכאש' ל"ז: (כה) צ"כ יצמוס ס"ה: (כו) ע' צ"כ: (כז) מנילה ע"ז ב':

¹עמו. כ"ס"ר: ²שמא ישממו לו כיע"ח: "צגש' חס כגון. כ"ס וס"ח: צגש' חולי כגון. כ"י": ³לדיך למסוק מיצת יס"ב: 'מוסב. כ' הסקניל וס' הזכרון כלומר זה הגס הסמור צכתוב מוסב על הסלימות לא על הסנסיס: "גר חסד היאך יכול לכנות עטפה נכות. כ"ס"כ ד"י:

חזק.

שמות.

א 1. ואלה שמות בני ישראל (א) אף ע"פ שמנאן בחייהם^א בשמותם, חזר ומנאם^ב במיתתם, להודיע חבתם, שנמשלו לזכוכים, שמוציאם^ג ומכניסם^ד במספר וכשמותם, שנאמר (ז) המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא: 5. ויוסף היה במצרים. (ג) והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים, ומה בא ללמדנו? וכי לא היינו יודעים שהוא היה במצרים? אלא להודיעך צדקתו של יוסף, הוא יוסף ה'רועה את צאן אביו, הוא יוסף שהיה במצרים, ונעשה מלך, ועומד בצדקו: 7. וישרצו. (ד) שהיו יולדות ששה בכרס אחד: 8. ויקם מלך חדש. (ה) רב ושמואל, חד אמר חדש טמש, וחד אמר ה'שנתחדשו גזרותיו: אשר לא ידע. (ו) עשה עצמו כאלו לא ידעו: 10. הבה נתחכמה. (ז) כל הבה לשון הכנה והומנה לדבר הוא, כלומר הומיני עצמכם לכך: נתחכמה לו. לעם, נתחכמה מה לעשות לו. ורבותינו דרשו^א נתחכם למושיען של ישראל, ה' לדונם במים, שכבר נשבע שלא יביא מכול לעולם: ועלה מן הארץ. על כרחנו. ורבותינו דרשו^ב, כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו באחרים, ודרי הוא כאלו כתב ועליו טן הארץ והם יירשוהו: 11. עליו. על העם: מסיים. לשון מג, שרים שגובין מהם המס, ומהו המס? שיבנו ערי מסכנות לפרעה: למען ענתו בסבלתם של מצרים: ערי מסכנות. כתרנומו, (י) וכן יא) לך בא אל הסוכן הזה, גזבר הממונה על האוצרות: את פיתם ואת ר'עמסם. (יג) שלא היו ראיות מתחלה לכך, ועשאום חזקות ובצרות לאוצר: 12. וכאשר יענו אתו. בכל מה שהם נותנין לב לענות כן לב הקב"ה להרבות ולהפריץ: "כן ירבה. "כן רבה וכן פריץ." (ומדרשו, יג) רוח הקודש יאמרת כן, אתה אומרים פן ירבה ואני אומר כן ירבה: ויקצו. קצו בחייהם. ורבותינו דרשו (יד) כקצצים היו בעיניהם: 13. בספרך. (טו) בעבוד הקשה, המסרכת את הגוף ומשברתו: 15. למילדת. הוא לשון מולידות, אלא שיש לו קל ויש לו כבד כמו שזכר ומשבר, דובר ומדבר, כך מוליד ומילד: שפרה. (טז) יזככר, על שם "שמשפרת את הולד: פועה. (יז) מרים, שפועה ומדברת והונה לולד, כדרך הנשים המפייסות תינוק הבוכה. פועה לשון

א (א) ש"כ: (ב) יענייה מ': (ג) ע' ש"ר ושפסי פ' האזינו: (ד) מנח' ש"כ: (ה) קוטיה י"א ש"כ: (ו) ע"ש: (ז) ע"ג ב' גדלש' י"א ל' ו"ל"ח ע"ז: (ח) קוטיה י"א: (ט) ע"ס: (י) ע' ש"ר וכן במשנת מנחם: (יא) יענייה כ"ג: (יב) ע' קוטיה י"א ש"כ: (יג) ע"ס: (יד) ע"ס: (טו) ע' ע"ס: (טז) קוטיה י"א ז' ש"כ: (יז) ע"ס:

א "בשמותם ל' זכ"ל וזכ"מ: ב'אמר מיתתן. כ"י ל"א: ג'ומכניסן ל' כ"י ל"א: ד'טסיה רועה כ"יו ומת': ה'ללל כתיב וימת מלך מלרים וינלך תחתיו אחר: ו'לדעת מיה. כ"י: ז'נכקש לנו חכמה כנגדו: ח'נרום. כילו"ר ל'א: ט'צנה נרום. שלא יוכל לדון אותו צו שידענו מדרכו שודד מידה כנגד מידה לדור הנצול ולחנשי קדום: י'ועלינו מן הארץ מנצני ליה. יג'שורו מן הארץ מלי ועלה -הולאי שילאו שונאיהם מאלרם הוליל וילאים מפנייהם: פ'התהום צולפו. כנלע בצרף: ר'אשון ר'אשון ויתרוסק. כ'היו צונין קלת היו מתרוסק וטפל וסחרין וצונין והוא טפל: "הנצר רחוצות גרם ל'א כן ירבה ע"ס: "כן -כן ל' כ"י: וכן שרץ. כ"י: ז'זהו פשוטו ומלכשו. כ"י ל"א: י'מנצרתן לישראל וחומר למלרים חין מועיל לכס כן ירבה תמיד וכן יערץ: י'כאילו עיניהם וגופם מלאים קוליס כדלוחם את ישראל פרים ורצים: י'צפריכה. כצנרון גוף ומתניס ומזוקה: "המסרכת ומנצרת את הגוף. כסו"ר ל"א: "מנשפר. כמו שפועה למינקות לייצם את איצריהם ולתקנס שניתקין מנער הלידה: י'טסיה

לשון צעקה, כמו ים) כיולדה אפעה: 16. בילדבן. כמו בהולידכן: על האבנים. מושב האשה הולדה, בטקום אחי יט) קוראו משבר; וכמהו כ) עושה מלאכה על האבנים, מושב ² כלי אומנות יוצר היש: אם בן הוא וגו'. כל) לא היה מקפיד אלא על הזכרים, שאמרו לו אצטננינו שעתיד להוליד בן המזשיע אותם: וחיה. ותחיה: 18. ותחיינן את הילדים ³⁰. כ3) מספקות להם מזון. ³² תרנום הראשון וקיימא, והשני ³³ וקיימתון, לפי שלשון ³² עבר לנקבות רבות תיבה זו וכיוצא בה משמשת ³⁴ לשון פעלו ול' פעלתם, כגון כ3) ותאמינה איש מצרי ³⁵ לשון עבר כמו ויאמרו לזכרים, כ7) ותדברנה בפנים לשון דברתן, כמו ותרכו לזכרים, וכן כ6) ותחללנה אותי אל עמי, לשון עבר חללתן, כמו ותחללו לזכרים: 19. כי חיות הגנה. בקיאות כמילדות, תרגום מילדות חייאת. רבותינו דרשו טו) הרי הן ³⁶ משולות לחיות השרה, שאינן צריכות מילדות. והיכן משולות לחיות? כ8) גזר אריה, זאב ירפא, ככור שורו, אילה שלחה, ומי שלא נכתב בו הרי הכתוב כללן ³⁷ ויברך אותם, ועוד כתיב כ9) מה אמן לביא: 20. ויישב. הישב להן. וזה חלוק כתיבה שיסודה שתי אותיות ונתן לה ויזו ירד בראשה, כשהיא באה לדבר ל' ויפעיל הוא נקוד הויד ³⁸ בעיזי שהוא קטץ קטן, כגון ויישב אלהים למילדות, כט) וירב בבת יהודה, הרבה תאניה, וכן לו) ויגל את השארית הנבחרת, הגלה את השארית, לא) ויפן זנב אל זנב, הפנה הזנבות זו לזו, כל אלו ל' הפעיל את אחרים: וכשהוא מדבר בלשון ויפעיל הוא נקוד הויד בחידק, כגון ל3) ויישב בעיניו, לשון הושב, וכן לג) וירב העם, ל' נתרבה העם, לד) ויגל ל³⁹ יהודה, הגלה יהודה, לה) ויפן כה וכה, ל⁴⁰ הפנה לכאן ולכאן. ואל תשיבני ילד, וישב, וירד, ויצא, לפי שאינן מגורתן של אלו, שהרי הויד יסוד בהן, ילד, ישב, ירד, יצא, י' אות שלישיית בו: 20. ויישב אלהים למילדת. מהו הטובה? 21. ויעש להם בתים. ⁴¹ בתי כהונה ולויה ומלכות שקרויין בתים, ל⁴² כמו שכתוב לו) ויבן את בית ה' ואת בית המלך, כהונה ולויה מיוכד ומלכות ממרים—כדאיתא במסכת סוטה ה: 22. לכל עמולתם. ⁴³ אף עליהם גזר, לו) יום שנולד משה אמרו לו אצטננינו, היום נולד מושיען, ואין אנו יודעים אם ממצרים אם מישראל, ו) ורואין אנו שסופו ללקות במים, לפיכך גזר אותו היום אף על המצריים, שנאמר כל הבן הילוד, ולא נאמר הילוד לעברים. והם לא היו יודעים שסופו ללקות על מי מריבה:

ויקח

יח) ישעיה מ"ג: יט) ישעיה ל"ז: כ) ירמיה י"ח: כל) ע' דה"י של משה דבינו וע"ג לקעון פס' כ"ג: כ3) סוטה י"א ט' וע"ג ט"ר: כ3) שמות ז': כד) ירמיה מ"ד: כ5) יחזקאל י"ג: כו) סוטה י"א ז': כז) צדקת מ"ט: כ8) יחזקאל י"ט: כט) ח"כ: ז': ל) ד"ה ז' ל"י: לא) שופטים ט"ז: לב) ויקרא י': לג) שמות א': לד) מלכים ז' כ"ה: לה) שמות ז': לו) מלכים א' ט': לז) דף י"א ז' ו"ט: לח) סוטה י"ב: לט) ט"ר: ט) סוטה י"ב ז' סנה' ק"ח:

טועה לולד. משעשעת אותו כדרך שמשחקים לתנוקות צדכים ערצים ולשעשעו: פועה. לועקת כמו כיולדה אפעה: ² כלי ל' כי"ר: ³² ותחיינן. הוה ליה למיכתב ולא הניחו הילדים ותחיינן ומשעשעו שהיו מסייעין לפחיתותן שהיו טוונות אותן צדתינן ומגלות אותם: ³³ תרגום—לזכרים סס"ד ל' כי"ל ד"ט: ³⁴ וקיימתון (ציו"ד) פעלתן (צט"ן). כציו"ג וכל"ג גם לפי הגהה צנבל למס' ושמלה: ³⁵ בעצרת. כי"ע: ³⁶ לנמולות ולנפתרות כגון פעלו וכגון פעלתם. כי"ר: ³⁷ לשון עבר ל' כ"י: ³⁸ דכתיב ציה כתיב ציה. מי שכתב צו שנקרא צטס צמנה ומיה הכי כתיב צו ושתי כתיב צו הכי כתיב צנבל כנסייתן יחד עם חנך לציח צין אריות רצח חנך כנסת ישראל כולה נקראת לציח: ³⁹ ויברך—כתיב ל' כיל"ר ד"ט: ⁴⁰ כ"ס הויד צקמן קטן (צליכי שהוא ל'). כיל"ר: ע"ג *מלכים ז' י"ז פסוק ו': ל' צה העם. כי"ר וצדק: ⁴¹ ויגל יהודה הגלה יהודה ל' כי"ר: ל"ל גלה יהודה כאשר הוא צדק' וע"ג *מלכים ז' י"ז פס' כ"ג ויגל נקוד צדיק שהוא לשון גלה וחיו ל' הגלה: ⁴² פנה לכאן ולכאן. צדק' וע' *שופטים ט"ז פס' ד' ויפן ומשעשעו הוא עלונו פנו ויפן ומשעשעו הוא הפנה את אחרים וע"ג צדק רחובות: ⁴³ צתי כהונה ולויה מיוכד ומלכות מנרים כדאיתא צמס' סוטה ונניין שנקראין צמים של ויפן את צית ד' ואת צית המלך. כי"ס: ² כגון ויפן. כי"ע"א: ³ ל"ל אשר צנה וע' פסרי פ' צהעלותך צמים אלו איני ידע ציה סס של' ונקלה עשרים שנה אשר צנה שלמה את שני הצמים את צית ד' זו כהונה ואת צית המלך זו המלכות: ⁴ ד"ט ר' תמונה יום שנולד משה אמרו ליסננינו היום נולד מושיען של ישראל ואין אנו יודעים אם מצרים אם מישראל ועוד וקיצץ כל עמו וקיצעס וסן ליתן לו הטולק צו ציום וגזר אף על עמו:

ב 1. ויקח את בת לוי. (א) פרוש היה ממנה לפני נזרת פרעה, והחזירה ועשה כ"ה לקחין שניים, ואף היא נהפכה להיות נערה, (ב) ובת ק"ל שנה היתה, שנולדה כבבואה למצרים בין החומות, ומאתים ועשר נשתהו שם, וכשיצאו היה משה בן שמונים שנה, אם כן כשנתעברה ממנו היתה בת מאה ושלשים וקורא אותה בת לוי: 2. כי טוב הוא. (ג) כשנולד נתמלא הבית כלו אורה: 3. ולא יכלה עוד הצפינו. שמנו לה המצרים מיום שהחזירה, (ג) והיא ילדתו לששה חדשים ויום אחד, (ד) שהיולדת לשבעה יולדת למקושעין, והם בדקו "אחריה לסוף תשעה: גמא. (ה) בלשון משנה, ובלעז יונק'ו, (ו) 'דובר רך הוא' ועומד בפני רך ובפני קשה: בחמר ובזפת. (ז) זפת מבחין וטיש מבפנים, כדי שלא יריח אותו צדיק ריח דע של זפת: ותשם בסוף. הוא לשון "אנם, רושי"ל בלעז, ודומה לו (ח) קנה וסוף קמלו: 5. לרחץ על היאר. טרם חמקיא ופרשהו ותרד בת פרעה על היאר לרחץ בו: על יד היאר. אצל היאור, כמו ט) ראו חלקת יואב על ידי, והוא לשון יד ממש, שיר האדם סמוכה לו. ורבותינו אמרו, (י) הולכות לשון מיתה, כמו יא) הגה אנכי הולך למות, ה"ה הולכות למות לפי שמיתו בה; 'הכתוב מסייען, כי למה לנו לכתוב וערותיה הולכות: "את אמתה. את שפחתה. ורבותינו דרשו (יג) לשון יד, אבל לפי דקרוק לשון הקדש היה לו להגיד אמתה דגושה, והם דרשו את אמתה את ידה, ונשתרבה אמתה אמות הרבה: 6. ותפתח ותראה. את מי ראתה? את הילד. זה פשוטו. וכדרשו (יג) שראתה עמו שכניה: 7. והנה נער בכה. (יד) קולו נענר. 7. מן העברית. (יז) "שהחזירתו על מצריות הרבה לניק ולא ינק, לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינה: 8. ותלך העלמה. (טו) "הלכה בדמיונות ועלמות כעלם: 9. היליכי. (טו) נתנבאה ולא ידעה מה נתנבאה הי שליכי: 10. משייתהו. שחלתה, הוא לשון הוצאה בל' ארמי, (טז) כמשחל ביניתא מחלכא, ובלשון עברי משיתיהו לשון הסירותו, כמו ח) לא ימוש, (יח) לא משו כך חברו מנחם. ואני אומר שאינו ממחברת מש וימוש אלא מגזרת משה, ולשון הוצאה הוא, וכן יט) ימשיני ממים רבים, שאלו היה ממחברת מש לא יתכן לומר משיתיהו אלא המשותיהו, כאשר יאמר מן קם הקימותו, ומן שב השיבותו, ומן בא הביאותו, או משתיהו, כמו כ) ומשתי את עון הארץ, אבל משיתי אינו אלא מגזרת תיבה שפעל שלה מיסד בה"א בסוף התיבה, כגון משה, בנה, עשה, צוה, פנה, כשיבוא לומר בהם פעלתו, תבא הו"ד במקום ה"א כמו בניתי עשיתי צייתו: 11. ויגדל משה

ב (ח) ע' סופה י"ג ז"ג ק"ס ז' וט"ז: (ז) סופה י"ב: (ג) כח"י והי"י של משה וגם ס' היסד וע' היסד סופה י"ב: (ד) נדה ל"ח ז' ה' שנה ע"ח: (ו) סופה י"ב ט"ז: (ז) ס"ס: (ח) ישיעה י"ט: (ט) שמואל ז' י"ד: (י) סופה י"ב ז' ט"ז: (יא) כנל"ח כ"ה: (יג) ע"ש: (יד) ס"ס: (טו) ס"ס: (טז) נככות ח': (יז) הוועש ח': (יח) צמדצ י"ד: (יט) שמואל ז' כ"ז: (כ) ונכיה ג':

ב א"ל. צמח: צבת' ק"ל. כדמפרט ואזיל שנולדה ציירדתך למלכים וישאל עמרו סס ר"י שנה ונשטולד ונשה לא נתעבדו חלף ס' שנים כדכת' ונשה צן שמונים שנה וג' צדכרס חל פרעה אוחה שנה ילדו מנלל שצברו וניירדתך עד שנולד ונשה ק"ל שנה וכשהמזיר עמרוס את יוכבד היתה מנוצרת מנשה כדאמר' לקמן בשנעתיך דלומר ר' חננל ציט נוחלין זו יוכבד. צפקטן של יורדי ומלכים אחה מנלל שצבעים סכר אחת וצכללן אחה חומר הצאה מלרינו שצבעים זו יוכבד שהשלימה ונינין צכניסתך לעיר: סימני עגרות. מזהכ לייני עלומיה צלורכ ככסיס וצחולכ פניס ופסעו הקומיסי: צצוה אציה צמלריס. כייס: א' חלל שנולד לו סימני עגרות. כייס: כ"י ד"ח: א' ציה הוא משהמזיר יסה מן הכל לפי טכדכר הקסה כשהמיס מוליכין אוחו צסוקה והוא נתקל והוא ניסוק ונשכר חלל דכר קל נתקל ודקדק כחצן לאחוריו: 'ועומד בפני קד' ל' כיס' ד' ח': א' חגס. של עני ערבה קניס דקין והוא קנה וסוף קנולו דקדק קנה קניס סוף ערבה דקה: ל' ס' וימתה כדמפרט ואזיל שחיו מנוחות צידה צללוו של דקיק: 'והכחוצ — הולכות ל' כייס: "הי' השכנחיות הישנות שרלחית הן יוחר נכלות שכתוב צבן את אמתה את שפחתה ורבותינו אמרו אמתה ידה ונשתרבה אמתה אמות הרבה ולא כתב יוחר ונכ"ל יסנה ג"כ כחוצ את אמתה את שפחתה וכו' ל' ל' ונשה שששתרבה אמתה אמות הרבה חלל וכו' עד דגושה (ס' הזכרון): "והיא את לשון עם כמו לא שלח יעקב את אחיו: "ומי שנה מן העבריות דקאמרה לה וכלל דמלריות לא ניסח לה: "שכל בכה עליה כמו סוק ואמן תקיף ועלם: "כמושך נימת שער מתוך חלצ: "לא ימיש. כייס:

1 jone (נימוס): 2 roseau (טיגלמלכר):

ונמלטה? הלא אנכי. ששמי ה' עשיתי כל זאת: 18. ביד תשלח. (טו) ביד מי שאתה רגיל לשלוח, והוא אהרן. דבר אחר. (טז) ביד אחר שתרצה לשלוח, אין סופי להכניסם לארץ ולהיות גואלם לעתיד, יש לך שלוחים הרבה: 14. ויחר אף. (יז) רבי יהושע בן קרחה אומר כל חרץ אף שכתורה 'עושה רושם זה לא נאמר בו רושם ולא מצינו שבא עונש ע"י אותו חרץ; אמר לו רבי יוסי אף בזה נאמר בו רושם 'הלא אהרן אחיך הלוי. (יח) שהיה עתיד להיות לא ולא כהן, והכהונה הייתי אומר לצאת ממך, מעתה לא יהיה כן אלא הוא יהיה כהן ואתה הלוי, שנאמר (ט) ומשה איש האלהים בנו יקראו על שבט הלוי: הנה הוא יצא לקראתך. כשתלך למצרים: וראך ושטח בלבבו. לא כשאתה סבור שיהא מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה. (כ) ומשם זכה אהרן 'לעדי החשן הנתון על הלב: 16. ודבר הוא לך. בשבילך ידבר אל העם. וזה יוכיח על כל לך ולי ולו ולכם ולהם הסמוכים לדבור שכולם לשון על הם: יהיה לך לפה. (כא) למליץ, לפי שאתה כבד פה: לא להים. (כב) לרב ולשר: 18. וישב אל יתר חתנו. ליטול רשות, (כג) 'שרי שנבע לו. (כד) 'ו' שמות היו לו, רעואל יתר יתרו קני חובב חבר פוטיאל: 19. כי מתו כל האנשים. (כה) מי הם? דתן ואבירים; חיים היו, אלא שירדו מנכסיהם והעני חשוב כמת: 20. על החמר. (כו) חמור המיוחד, הוא החמור שחבש אברהם לעקדת יצחק, והוא שעתידי מלך המשיח להגלות עליו, שנאמר (כז) עני ורכב על חמור: וישב ארצה מצרים, ויקח משה את מטה. אין חוקים ומאודי מדוקדקים בטקרא: 21. בלכתך לשוב מצרימה וכו'. דע שעל מנת כן חלך, שתהא נכוד בשליחותי לעשות כל מופתי לפני פרעה ולא תירא ממנו: אשר שמתי בידך. לא על שלש אותות האמורות למעלה, שהרי לא לפני פרעה צוה לעשותם אלא לפני ישראל שיאמינו לו, ולא מצינו שעשאם לפניו, אלא מופתים שאני עתיד לשום בידך במצרים. (כח) כי ידבר אליכם פרעה וגו'; ואל תחמה על אשר כתיב אשר שמתי, שכן משמעו, כשתדבר עמו כבר שמתי בידך: 22. ואמרת אל פרעה. כשתשמע שלבו חזק ויטאן לשלוח אמור לו כן: בני בכרי. (כט) לשון גדולה, כמו (ל) אף אני בכור אתהו זה פשוטו. ומדרשו, (לא) כאן חתם הקב"ה על מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו: 23. ואמר אליך. בשליחותו של מקום שלח את בני: הנה אנכי הרג וגו'. (לב) היא מכה אחרונה, ובה התרהו תחלה מפני שהיא קשה, וזה הוא שאמר (לג) הן אל ישגיב בכחו, לפיכך מי כמותו מורה, בשר ודם המבקש להגקם מחכרו מעלים את דבריו שלא יבקש הצלה, אבל הקב"ה ישגיב בכחו ואין יכולת להמלש מידו כי אם בשוכו אליו, לפיכך הוא מורה ומתרה בו לשוב: 24. ויהי משה בדרך במלון ויבקש המיתו. לפי שלא טל את אליעזר בנו, ועל שנתרשל נענש מיתה. תניא אמר רבי (לד) יוסי חס ושולם לא נתרשל, אלא אמר אמול ואצא לדרך סכנה היא לחינוק עד שלשת ימים, אמול ואשהה ג' ימים הקב"ה צוני לך שוב מצרים; ומפני מה נענש? לפי שנחעסק במלון תחלה. "במסכת נדרים, (לה) והיה המלאך נעשה כמין נחש ובוולעו מראשו ועד ירכיבו וחזר ובוולעו מרגליו ועד אותו מקום, הבינה צפורה שבשביל המילה הוא: 25. ותגע לרגליו. השליכתו לפני רגליו של משה: ותאמר. על בנה: כי חתן דמים אתה

ל

(טו) ע' זכייחא דל"ב מלות: (טז) ח"י פדל"א ש' מ': (יז) זכמים ק"ח: (יח) ע"ב ש"כ: (יט) ד"ה א' כ"ג: (כ) טעם קל"ט וע"ג מנח' וש"ר: (כא) ח"א: (כב) כה"א: (כג) זכרים ק"ה ש"כ: (כד) ע' * יוש' פ' יתרו: (כה) נדרים ק"ה: (כו) פדל"א פ' ל"א: (כז) זכרים ט': (כח) טענות ז': (כט) ע"ב * זכרים ט"ב פ' י"ז: (ל) טהלים פ"ב: (לא) ז"ב פ' ס"ב: (לב) ע' ש"ב פ' ט' והנח' על פס' הנה חכמי גולה דקיען י"ד: (לג) חזיב ל"ו: (לד) יוכב"ל נדרים פ' ג' ומכילתא פקעת יתרו: (לה) ע' סס דף ל"ב ובס"כ:

ער הכוזבים צ"ל יוני * טבת ק"ס: 'נאמר זו כוזב. סיוון מה של חרון היה עם פעננים הכאה פעננים מזהם פעננים קללם וגידוף וכ': 'הלא חסדן חסדן. טהיה רחוי להיות לוי ידעמי כי דבר ידבר הוא ומנס זכה לכהונה: "זכה לחשן המשפט. טכנגד הלכ טהיה גדול ומנוה וקודם לנטה נגליה טכינה ללסדן כד' הנגל' נגלתי אל בית חזק והאמרה לו נצוהה של מלכים הכוזבה ציחזקאל (כ') עד וימרו זו וע"פ ס' לא נחקה זו נצוהה: "טהרי—פוטילל ל' י"י: 'אשר—כבר טעמים צידך סה"ד זכיר'ס ל' כהן ונכתב אחר פס' ג' דקיומן ז' ז' וחרא: "צנמ' נדרים ל' כ"ד:

ל. אתה היית גורם להיות החתן שלי נרצח עליך, הורג אישי אתה לי: 26. וירף. (ז) המלאך ממנו אז הבינה שעל המילה בא לדרגו: אמרה חתן דמים למולת. חתני היה נרצח על דבר המילה: למולת. על דבר המולות. שם דבר הוא, והלמד משמשת בלשון על, כמו (ז) ואמר פרעה לבני ישראל, ואנקלוס תרגם דמים על דם המילה:

ה. 1. ואחר באו משה ואהרן וגו'. (א) אבל הזקנים נשמשו אחד אחד מאחר משה ואהרן עד ששמשו כולם קודם שהגיעו לפלמין לפי שיראו ללכת, ובסיני נפרע להם, (ב) *ונגש משה לבדו אל ה' והם לא יגשו, החורים לאחוריהם: 3. פן יפגענו. (ג) פן יפגעך היו צריכים לומר, אלא שחלקו כבוד למלכות. פגיעה זו לשון מקרה מות היא: 4. תפריעו את העם ממעשיו. תברילו ותרחיקו אותם ממלאכתם, ששומעין לכם וסבורים לנוח מן המלאכה; וכן (ד) פרעוהו אל העבר בו, רחקו, וכן (ה) ותפרעו כל עצתי (ו) כי פרע הוא, נרחק ונתעב: לבו לסבלתיכם. לכו למלאכתכם שיש לכם לעשות בבתיכם, (ז) אבל מלאכת שעבוד מצרים לא היתה על שבטו של לוי; תדע לך שהרי משה ואהרן יוצאים ובאים: 5. הן רבים עתה עם הארץ. שהעבודה מומלת עליהם ואתם משיביתם אותם מסבלותם, הפסד גדול הוא זה: 6. הנגשים. (ס) מצריים היו, והשומרים היו ישראלים הנוגש ממונה על כמה שומרים והשומר ממונה לרדות בעושי המלאכה: 7. תבן. 'אשורבלא', היו גובלין אותו עם המיט: לבנים. (ט) מיווליש² בלעז, שעושים ממיט ומיבשין אותן בחמה ויש ששורפין אותן בכבשן: כתמול שלשם. כאשר הייתם עושים עד הנה: וקששו. ולקטו: 8. ואת מתכנת הלבנים. סכום חשבון הלבנים שהיה כל אחד עושה ליום כשהיה התבן נתן להם, אותו סכום תשימו עליהם גם עתה, למען תכבד העבודה עליהם: כי נרפים מן העבודה הם, לכן לכם פונה אל הכטלה וצועקים לאמר נלכה וגו': מתכנת. ותכן לבנים, (י) ולו נתכנו עלילות, (יא) את הכסף המתוכן, כלם לשון חשבון הם: נרפים. המלאכה רפויה בידם ועזובה מהם והם נרפים ממנה רשויש³ בלעז: 9. ואל ישעו בדברי שקר. ואל יהגו וידברו תמיד בדברי רוח לאמר נלכה נוכחה; ודומה לו (יב) ואשעה בחקך תמיד (יג) למשל ולשנינה מתרגמינן ולשועין, (יד) ויספר, ואישתעי; ואי אפשר לומר ישעו לשון (טו) וישע ה' אל הבל, ואל קין ואל מנחתו לא שעה, ולפריש אל ישעו אל יפנו, שאם כן היה לו לכתוב ואל ישעו אל דברי שקר או לדברי שקר, כי כן גזרת כלם, (טז) ישעה האדם על עושהו (יז) ולא ישעה אל המזכחות (יח) ולא ישעו על קדוש ישראל, ולא מצאתי שמוש של בית סמוכה לאחריהם; אבל אחר לשון דבור כמתעסק לדבר בדבר נופל לשון שמוש בית כגון (יט) הגרברים כך (כ) ותדבר מרים ואהרן במשה (כא) המלאך הרובר כי (כב) לדבר בס (כג) ואדברה בעדותיך אף כאן אל ישעו בדברי שקר, אל יהיו נדברים בדברי שוא והבאי: 11. אתם לבו קחו לכם תבן. וצריכים אתם לילך ברויות, כי אין נגרע מעבודתכם דבר מכל סכום לבנים שהייתם עושים ליום בהיות התבן נתן לכם מזומן מבית המלך: 12. לקשש קש לתבן. לאסוף אסיה לקוט לקש לצורך 'תכן המיט: קש. לשון לקוט, על שם שדבר המתפור הוא וצריך לקוששו קרוי קש בשאר מקומות: 13. אצים. דחקים: דבר יום ביומו. חשבון של כל יום כלו ביומו, כאשר עשיתם בהיות התבן מוכן: 14. ויכו שטרי בני ישראל. (כד) השחרים ישראלים היו וחסים על חבריהם מלדחקם, וכשהיו משלימים הלבנים לנוגשים שהם מצריים והיה חסר מן הסכום היו מלקין אותם על שלא דחקו את עושי המלאכה; לפיכך 'זכו אותם שומרים להיות סנהדרין

(ז) ש"כ: (ז) שמות י"ד:

ה (א) ע' ש"כ: (ב) שמות כ"ד: (ג) ש"כ: (ד) משלי ד': (ה) סס א': (ו) שמות ל"ב: (ז) ע' ש"כ: (ח) ע' סס: (ט) *נבלשית י"א פס' ג': (י) שמות א' ח' ג': (יא) מלכים ב' י"ב: (יב) סהלים ק"ט: (יג) דברים כ"ח: (יד) נבלשית כ"ד: (טו) נבלשית ד': (טז) ישעיהו י"ז: (יז) עס י"א: (יח) יתקאל ל"ג: (יט) צמדכ י"ב: (כ) זכריה ד': (כא) דברים י"א: (כב) סהלים ק"ט: (כד) ע' ש"כ:

ה *ש"כ ונתנתי מייתי רחמי ומפסקו ואל הזקנים חזק שבו לנו צום: צוליס. לצנץ וי"ד: 'ע' תוס' י"ט ריש פ' המקביל: 'ולא ישראל ל' כיס"ר: 'הסתן לטיע. כ"ס וכן צללמוטניע: לנכול עם הטיע. ש"א: 'זכו

1 esteuble (שטלעבעל): 2 tuiles (ליענעלשטייענע): 3 retraite (לויקליעיהונג):

מנהרין ונאצל מן הרוח אשר על משה והושם עליהם, שנא' (כ) אספה לי שבועים איש מזקני ישראל וגו' מאותן שידעת הטובה שעשו במצרים כי הם זקני העם ושטריו: ויכו שמרי בני ישראל אשר שמו ננשי סרעה אותם לשוטרים עליהם, לאמר מדוע וגו'. למה ויכו? שהיו אומרים להם מדוע לא כליתם גם תמול גם היום חק הקצוב עליכם ללבן כתמול השלישי שהוא יום שלפני אתמול, והוא היה בהיות התכן נתן להם: ויכו. לשון ויזעלו, הוכו מיד אחרים, הגונשים הכוס: 16. ולבנים אמרים לנו הגונשים עשו, כמנין הראשון: ותמאת עמך. אלו היה נקוד פתח הייתי אומר שהוא דבוק, ודבר זה חמאת עמך הוא, עכשיו שהוא קמץ שם דבר הוא, וכך פירושו, ודב' זה מביא חמאת על עמך, כאלו כתוב חמאת לעמך, כמו (ו) כבאנה בית לחם שהוא כמו לבית לחם, וכן דב'ה: 18. ותכן לבנים. חשבת הלכנים, וכן (ז) את הבסקה המתוכן, המנין, כמו שאמר בענין (ח) ויצודו וימנו את הבסק: 19. ויראו שמרי בני ישראל. את חבריהם הגרדים 'על ידם ברע, ראו אותם ברעה וצרה המוצאת אותם בהכבדים העבודה עליהם לאמר לא תגרעו וגו'. 20. ויפגעו. אנשים מישראל: את משה ואת אהרן וגו'. ודבותינו דרשו (כ) כל נצים ונצבים דתן ואכרס היו, שנא' (כח) כהם נצבים: 22. למה הרעתה לעם הזה. (ל) ואם תאמר מה אכפת לך? קובל אני על ששלחתני: 23. הרע. לשון הפעיל הוא, הרבה רעה עליהם, ותרגומו אבאיש:

ן. 1. עתה תראה וגו'. הרהרת על מדותי, לא כאברהם שאמרתי לו (א) כי ביצחק יקרא לך זרע ואחר כך אמרתי לו העלהו לעולה ולא דהר אחר: לפיכך "עתה תראה. (ג) העשוי לפרעה תראה, ולא העשוי למלכי שבעה אומות כשאביאם לארץ: כי ביד חזקה ישלחם. מסני ידי החזקה שתחוק עליו ישלחם: וביד חזקה יגרשם מארצו. על פתח של ישראל יגרשם, לא יספיקו לעשות להם צידה; וכן הוא אומר (ג) ותחוק מצרים על העם וגו':

חסלת פרשת שמות.

וארא.

2. וידבר אלהים אל משה. דבר אתו משפט, על שהקשה לדבר ולומר למה הרעתה לעם הזה: ויאמר אליו אני ה'. נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני, ולא לחנם שלחתך כי אם לקיים דברי 'שברתי לאבות הראשונים. ובלשון הזה מצינו שהוא נודש (ד) בכמה מקומות אני ה' נאמן להסיע כשהוא אמר אצל עונש כנח (ה) וחללת את שם אלהיך אני ה' וכשהוא אמר אצל קיום מצות כנח (ו) ושטרם מצותי ועשיתם אותם אני ה' נאמן ליתן שכר: וארא. "אל האבות באל שדי. הבטחתם הבטחות וכלן אמרתי להם אני אל שדי: ושמי ה' לא נודעתי להם. לא הודעתי אין כתיב כאן אלא לא נודעתי, לא נברתי להם במדת אמנות שלי שעליה נקרא שמי ה', נאמן לאמת דברי, שדרי הבטחות ולא קיימתי: 4. וגם הקמתי את בריתי וגו'. תם כשנראתי להם באל שדי הצבתי והעמדתי בריתי ביני וביניהם לתת להם את ארץ כנען. לאברהם בפרשת מילה נאמר (ז) אני אל שדי וגו' ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגורך, ליצחק (ח) כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקיסותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם ואתה שבועה שנשבעתי לאברהם באל שדי 'אמרתי, ליעקב (ט) אני אל שדי פרה ורבה וגו' ואת

כה) נמדדנ' ל"ב: (כו) כות ח': (כז) מלכים ז' י"ג: (כח) נדכים ס"ד ז': (כט) נמדדנ' ט"ז: (ל) ע' ט"ח:

ן (א) נכלשים כ"ל: (ב) ע' סכה' ק"ל וע"י: (ג) שמות י"ג: (ד) נפ"כ: (ה) ויקהל י"ט: (ו) טס כ"ב: (ז) נכלש' ט"ז: (ח) טס כ"ו: (ט) טס ל"ט:

טבעים איש וזקני חותם טופרים. כ"ס"י: 'תחתיסם נבע. כ"ע"ע:

ן "הפעם תחלה נפלאות, שלמי עושה להם: כ"ע"י תפש לטון הכתוב נזולכים ז' כ"ס וידברו אתו משפט פירושו נחמוכ ענו וע' לירה לדרך טכחז מלת משפט משונס ג' לשונות דכ"י טענת הדין ומסק הדין ועונס הדין וכלן משונס עונס הדין של עתה תחלה ולא העשוי לנלכי ז' אומות האומר לעיל: ד'תמיס. דרמ': 'טדנתי ל' כיס"י ונמו': "אל אברהם וגו'. נמו': 'נלמכה. כ"ס"ו

ואת הארץ אשר וגו', הרי שנדרתי להם ולא קיימתי": 5. וגם אני. כמו שהצבתי והעמדתי הברית יש עלי לקים, לפיכך שמעתי את נאקת בני ישראל הנואקים אשר מצרים מעבדים אתם ואזכר¹⁰ אותו הברית, כי בברית בין הבתרים אמרתי לו (1) וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי: 6. לכך (2) על פי אותה השנועה: אמר לבני ישראל אני ה'. הנאמן בהבטחתי: והוצאתי אתכם. כי כן הבטחתי (3) ואחרי כן יצאו ברכוש גדול: סבלת מצרים. מרח משא מצרים: 8. נשאתי את ידי. הרימותיה להשבע בכסא: 9. ולא שמעו אל משה. לא קבלו תנחומין: מקצר רוח. כל מי שהוא מצד רוחו ונשימתו קצרה ואינו יכול להאריך בנשימתו: קרוב לענין זה שמעתי¹¹ פרשה זו מרבי ברוך ברבי אליעזר הביא לי ראייה ממקרא זה (2) בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת נבחרתי וידעו כי שמי ה', למדנו כשהקיבה מאמן את דבריו אסילו לפורענות מודיע ששמו ה', וכל שכן האמנה לטובה. ודבותינו דרשוהו (7) לענין של מעלה, שאמר משה (2) למה הרעותה, אמר לו הקב"ה חבל על דאכדון ולא משתכחין, יש לי להתאונן על מיתת האבות, הריבה פעמים נגליתי אליהם באל שדי ולא אמרו לי מה שמך, ואתה אמרת (טו) מה שמו מה אומר אליהם: וגם הקמתי וגו'. וכשבקש אברהם לקבור את שרה לא מצא קבר עד שקנה בדמים מרובים, וכן יצחק ערערו עליו על הבארות אשר חפר, וכן יעקב (טו) ויקן את חלקת השרה, לנשות אהלו, ולא יהדו אחר מדותי, ואתה אמרת למה הרעותה. ואין המדרש מתישב אחר המקרא מפני כמה דברים אחת שלא נאמר ושמי ה' לא שאלו לי, ואם נאמר לא הודיעם שכך שמו, הרי תחלה כשנגלה לאברהם בין הבתרים נאמר (2) אני ה' אשר הנצאתיך מאור כשדים, ועוד היאך (7) הסמיכה נמשכת בדברים שהוא סומך לכאן וגם אני שמעתי וגו' לכן אמר לבני ישראל. לכך אני אומר יתישב המקרא על פשוטו דבר דבור על אפניו, והדרשה תורש, שנאמר (2) הלא כה דברי כאש נאם ה' (2) וכפמיש יפוצץ סלע¹² מתחלק לכמה ניצוצות: 12. ואיך ישמעני פרעה. (3) זה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה: ערל שפתים. אמום שפתים, וכן כל לשון ערלה אני אומר שהוא אמום, (כ) ערלה אונם, אמומה משמוע, (כ3) ערלי לב, אמומים מהבין, (כג) שתה גם אתה והערל, והאמם¹³ משכרות כוס הקללה, ערלת בשר, שהגיד אמום ומכוסה בה, (כד) וערלתם ערלתו, עשו לו אמום וכסוי אסור, שיבידיל בפני אכילתו, (כה)¹⁴ שלש שנים יהיה לכם ערלים, אמום ומכוסה ומבדל מלאכלו: 13. "וידבר ה' אל משה ואל אהרן. לפי שאמר משה אני ערל שפתים, צירף לו הקב"ה את אהרן להיות לו לפה ולמליץ: ויצום אל בני ישראל. (כו) צום עליהם להגדינם בנחת ולסבול אותם: ואל פרעה מלך מצרים. צום עליו לחלוק לו כבוד בדבריהם, זהו מדרשו (2). ופשוטו¹⁵, צום על דבר ישראל ועל שליחותו אל פרעה: "ודבר הציוי מהו, מסודש בפרשה שניה לאחר סדר היחס, אלא מתוך שהוכיח משה ואהרן הפסיק הענין באלה ראשי בית אבתם ללמדנו היאך נולדו משה ואהרן ובטי נתחסו: 14. אלה ראשי בית אבתם. מתוך שהחקק יחס שבטו של לוי עד משה ואהרן בשביל משה ואהרן התחיל ליחסם דרך תולדותם מראובן. ובפסיקתא

10. פ"ו: (2) פ"כ: (3) נבאש' פ"ו: (4) ינמיס פ"ו: (5) ע' פקדה' ק"ח הנח' ופ"כ: (6) שמוע ב': (7) נבאש' פ"ו: (8) פ"ו: (9) פ"ו: (10) פ"ו: (11) פ"ו: (12) פ"ו: (13) פ"ו: (14) פ"ו: (15) פ"ו: (16) פ"ו: (17) פ"ו: (18) פ"ו: (19) פ"ו: (20) פ"ו: (21) פ"ו: (22) פ"ו: (23) פ"ו: (24) פ"ו: (25) פ"ו: (26) פ"ו: (27) פ"ו: (28) פ"ו: (29) פ"ו: (30) פ"ו: (31) פ"ו: (32) פ"ו: (33) פ"ו: (34) פ"ו: (35) פ"ו: (36) פ"ו: (37) פ"ו: (38) פ"ו: (39) פ"ו: (40) פ"ו: (41) פ"ו: (42) פ"ו: (43) פ"ו: (44) פ"ו: (45) פ"ו: (46) פ"ו: (47) פ"ו: (48) פ"ו: (49) פ"ו: (50) פ"ו: (51) פ"ו: (52) פ"ו: (53) פ"ו: (54) פ"ו: (55) פ"ו: (56) פ"ו: (57) פ"ו: (58) פ"ו: (59) פ"ו: (60) פ"ו: (61) פ"ו: (62) פ"ו: (63) פ"ו: (64) פ"ו: (65) פ"ו: (66) פ"ו: (67) פ"ו: (68) פ"ו: (69) פ"ו: (70) פ"ו: (71) פ"ו: (72) פ"ו: (73) פ"ו: (74) פ"ו: (75) פ"ו: (76) פ"ו: (77) פ"ו: (78) פ"ו: (79) פ"ו: (80) פ"ו: (81) פ"ו: (82) פ"ו: (83) פ"ו: (84) פ"ו: (85) פ"ו: (86) פ"ו: (87) פ"ו: (88) פ"ו: (89) פ"ו: (90) פ"ו: (91) פ"ו: (92) פ"ו: (93) פ"ו: (94) פ"ו: (95) פ"ו: (96) פ"ו: (97) פ"ו: (98) פ"ו: (99) פ"ו: (100) פ"ו: (101) פ"ו: (102) פ"ו: (103) פ"ו: (104) פ"ו: (105) פ"ו: (106) פ"ו: (107) פ"ו: (108) פ"ו: (109) פ"ו: (110) פ"ו: (111) פ"ו: (112) פ"ו: (113) פ"ו: (114) פ"ו: (115) פ"ו: (116) פ"ו: (117) פ"ו: (118) פ"ו: (119) פ"ו: (120) פ"ו: (121) פ"ו: (122) פ"ו: (123) פ"ו: (124) פ"ו: (125) פ"ו: (126) פ"ו: (127) פ"ו: (128) פ"ו: (129) פ"ו: (130) פ"ו: (131) פ"ו: (132) פ"ו: (133) פ"ו: (134) פ"ו: (135) פ"ו: (136) פ"ו: (137) פ"ו: (138) פ"ו: (139) פ"ו: (140) פ"ו: (141) פ"ו: (142) פ"ו: (143) פ"ו: (144) פ"ו: (145) פ"ו: (146) פ"ו: (147) פ"ו: (148) פ"ו: (149) פ"ו: (150) פ"ו: (151) פ"ו: (152) פ"ו: (153) פ"ו: (154) פ"ו: (155) פ"ו: (156) פ"ו: (157) פ"ו: (158) פ"ו: (159) פ"ו: (160) פ"ו: (161) פ"ו: (162) פ"ו: (163) פ"ו: (164) פ"ו: (165) פ"ו: (166) פ"ו: (167) פ"ו: (168) פ"ו: (169) פ"ו: (170) פ"ו: (171) פ"ו: (172) פ"ו: (173) פ"ו: (174) פ"ו: (175) פ"ו: (176) פ"ו: (177) פ"ו: (178) פ"ו: (179) פ"ו: (180) פ"ו: (181) פ"ו: (182) פ"ו: (183) פ"ו: (184) פ"ו: (185) פ"ו: (186) פ"ו: (187) פ"ו: (188) פ"ו: (189) פ"ו: (190) פ"ו: (191) פ"ו: (192) פ"ו: (193) פ"ו: (194) פ"ו: (195) פ"ו: (196) פ"ו: (197) פ"ו: (198) פ"ו: (199) פ"ו: (200) פ"ו: (201) פ"ו: (202) פ"ו: (203) פ"ו: (204) פ"ו: (205) פ"ו: (206) פ"ו: (207) פ"ו: (208) פ"ו: (209) פ"ו: (210) פ"ו: (211) פ"ו: (212) פ"ו: (213) פ"ו: (214) פ"ו: (215) פ"ו: (216) פ"ו: (217) פ"ו: (218) פ"ו: (219) פ"ו: (220) פ"ו: (221) פ"ו: (222) פ"ו: (223) פ"ו: (224) פ"ו: (225) פ"ו: (226) פ"ו: (227) פ"ו: (228) פ"ו: (229) פ"ו: (230) פ"ו: (231) פ"ו: (232) פ"ו: (233) פ"ו: (234) פ"ו: (235) פ"ו: (236) פ"ו: (237) פ"ו: (238) פ"ו: (239) פ"ו: (240) פ"ו: (241) פ"ו: (242) פ"ו: (243) פ"ו: (244) פ"ו: (245) פ"ו: (246) פ"ו: (247) פ"ו: (248) פ"ו: (249) פ"ו: (250) פ"ו: (251) פ"ו: (252) פ"ו: (253) פ"ו: (254) פ"ו: (255) פ"ו: (256) פ"ו: (257) פ"ו: (258) פ"ו: (259) פ"ו: (260) פ"ו: (261) פ"ו: (262) פ"ו: (263) פ"ו: (264) פ"ו: (265) פ"ו: (266) פ"ו: (267) פ"ו: (268) פ"ו: (269) פ"ו: (270) פ"ו: (271) פ"ו: (272) פ"ו: (273) פ"ו: (274) פ"ו: (275) פ"ו: (276) פ"ו: (277) פ"ו: (278) פ"ו: (279) פ"ו: (280) פ"ו: (281) פ"ו: (282) פ"ו: (283) פ"ו: (284) פ"ו: (285) פ"ו: (286) פ"ו: (287) פ"ו: (288) פ"ו: (289) פ"ו: (290) פ"ו: (291) פ"ו: (292) פ"ו: (293) פ"ו: (294) פ"ו: (295) פ"ו: (296) פ"ו: (297) פ"ו: (298) פ"ו: (299) פ"ו: (300) פ"ו: (301) פ"ו: (302) פ"ו: (303) פ"ו: (304) פ"ו: (305) פ"ו: (306) פ"ו: (307) פ"ו: (308) פ"ו: (309) פ"ו: (310) פ"ו: (311) פ"ו: (312) פ"ו: (313) פ"ו: (314) פ"ו: (315) פ"ו: (316) פ"ו: (317) פ"ו: (318) פ"ו: (319) פ"ו: (320) פ"ו: (321) פ"ו: (322) פ"ו: (323) פ"ו: (324) פ"ו: (325) פ"ו: (326) פ"ו: (327) פ"ו: (328) פ"ו: (329) פ"ו: (330) פ"ו: (331) פ"ו: (332) פ"ו: (333) פ"ו: (334) פ"ו: (335) פ"ו: (336) פ"ו: (337) פ"ו: (338) פ"ו: (339) פ"ו: (340) פ"ו: (341) פ"ו: (342) פ"ו: (343) פ"ו: (344) פ"ו: (345) פ"ו: (346) פ"ו: (347) פ"ו: (348) פ"ו: (349) פ"ו: (350) פ"ו: (351) פ"ו: (352) פ"ו: (353) פ"ו: (354) פ"ו: (355) פ"ו: (356) פ"ו: (357) פ"ו: (358) פ"ו: (359) פ"ו: (360) פ"ו: (361) פ"ו: (362) פ"ו: (363) פ"ו: (364) פ"ו: (365) פ"ו: (366) פ"ו: (367) פ"ו: (368) פ"ו: (369) פ"ו: (370) פ"ו: (371) פ"ו: (372) פ"ו: (373) פ"ו: (374) פ"ו: (375) פ"ו: (376) פ"ו: (377) פ"ו: (378) פ"ו: (379) פ"ו: (380) פ"ו: (381) פ"ו: (382) פ"ו: (383) פ"ו: (384) פ"ו: (385) פ"ו: (386) פ"ו: (387) פ"ו: (388) פ"ו: (389) פ"ו: (390) פ"ו: (391) פ"ו: (392) פ"ו: (393) פ"ו: (394) פ"ו: (395) פ"ו: (396) פ"ו: (397) פ"ו: (398) פ"ו: (399) פ"ו: (400) פ"ו: (401) פ"ו: (402) פ"ו: (403) פ"ו: (404) פ"ו: (405) פ"ו: (406) פ"ו: (407) פ"ו: (408) פ"ו: (409) פ"ו: (410) פ"ו: (411) פ"ו: (412) פ"ו: (413) פ"ו: (414) פ"ו: (415) פ"ו: (416) פ"ו: (417) פ"ו: (418) פ"ו: (419) פ"ו: (420) פ"ו: (421) פ"ו: (422) פ"ו: (423) פ"ו: (424) פ"ו: (425) פ"ו: (426) פ"ו: (427) פ"ו: (428) פ"ו: (429) פ"ו: (430) פ"ו: (431) פ"ו: (432) פ"ו: (433) פ"ו: (434) פ"ו: (435) פ"ו: (436) פ"ו: (437) פ"ו: (438) פ"ו: (439) פ"ו: (440) פ"ו: (441) פ"ו: (442) פ"ו: (443) פ"ו: (444) פ"ו: (445) פ"ו: (446) פ"ו: (447) פ"ו: (448) פ"ו: (449) פ"ו: (450) פ"ו: (451) פ"ו: (452) פ"ו: (453) פ"ו: (454) פ"ו: (455) פ"ו: (456) פ"ו: (457) פ"ו: (458) פ"ו: (459) פ"ו: (460) פ"ו: (461) פ"ו: (462) פ"ו: (463) פ"ו: (464) פ"ו: (465) פ"ו: (466) פ"ו: (467) פ"ו: (468) פ"ו: (469) פ"ו: (470) פ"ו: (471) פ"ו: (472) פ"ו: (473) פ"ו: (474) פ"ו: (475) פ"ו: (476) פ"ו: (477) פ"ו: (478) פ"ו: (479) פ"ו: (480) פ"ו: (481) פ"ו: (482) פ"ו: (483) פ"ו: (484) פ"ו: (485) פ"ו: (486) פ"ו: (487) פ"ו: (488) פ"ו: (489) פ"ו: (490) פ"ו: (491) פ"ו: (492) פ"ו: (493) פ"ו: (494) פ"ו: (495) פ"ו: (496) פ"ו: (497) פ"ו: (498) פ"ו: (499) פ"ו: (500) פ"ו: (501) פ"ו: (502) פ"ו: (503) פ"ו: (504) פ"ו: (505) פ"ו: (506) פ"ו: (507) פ"ו: (508) פ"ו: (509) פ"ו: (510) פ"ו: (511) פ"ו: (512) פ"ו: (513) פ"ו: (514) פ"ו: (515) פ"ו: (516) פ"ו: (517) פ"ו: (518) פ"ו: (519) פ"ו: (520) פ"ו: (521) פ"ו: (522) פ"ו: (523) פ"ו: (524) פ"ו: (525) פ"ו: (526) פ"ו: (527) פ"ו: (528) פ"ו: (529) פ"ו: (530) פ"ו: (531) פ"ו: (532) פ"ו: (533) פ"ו: (534) פ"ו: (535) פ"ו: (536) פ"ו: (537) פ"ו: (538) פ"ו: (539) פ"ו: (540) פ"ו: (541) פ"ו: (542) פ"ו: (543) פ"ו: (544) פ"ו: (545) פ"ו: (546) פ"ו: (547) פ"ו: (548) פ"ו: (549) פ"ו: (550) פ"ו: (551) פ"ו: (552) פ"ו: (553) פ"ו: (554) פ"ו: (555) פ"ו: (556) פ"ו: (557) פ"ו: (558) פ"ו: (559) פ"ו: (560) פ"ו: (561) פ"ו: (562) פ"ו: (563) פ"ו: (564) פ"ו: (565) פ"ו: (566) פ"ו: (567) פ"ו: (568) פ"ו: (569) פ"ו: (570) פ"ו: (571) פ"ו: (572) פ"ו: (573) פ"ו: (574) פ"ו: (575) פ"ו: (576) פ"ו: (577) פ"ו: (578) פ"ו: (579) פ"ו: (580) פ"ו: (581) פ"ו: (582) פ"ו: (583) פ"ו: (584) פ"ו: (585) פ"ו: (586) פ"ו: (587) פ"ו: (588) פ"ו: (589) פ"ו: (590) פ"ו: (591) פ"ו: (592) פ"ו: (593) פ"ו: (594) פ"ו: (595) פ"ו: (596) פ"ו: (597) פ"ו: (598) פ"ו: (599) פ"ו: (600) פ"ו: (601) פ"ו: (602) פ"ו: (603) פ"ו: (604) פ"ו: (605) פ"ו: (606) פ"ו: (607) פ"ו: (608) פ"ו: (609) פ"ו: (610) פ"ו: (611) פ"ו: (612) פ"ו: (613) פ"ו: (614) פ"ו: (615) פ"ו: (616) פ"ו: (617) פ"ו: (618) פ"ו: (619) פ"ו: (620) פ"ו: (621) פ"ו: (622) פ"ו: (623) פ"ו: (624) פ"ו: (625) פ"ו: (626) פ"ו: (627) פ"ו: (628) פ"ו: (629) פ"ו: (630) פ"ו: (631) פ"ו: (632) פ"ו: (633) פ"ו: (634) פ"ו: (635) פ"ו: (636) פ"ו: (637) פ"ו: (638) פ"ו: (639) פ"ו: (640) פ"ו: (641) פ"ו: (642) פ"ו: (643) פ"ו: (644) פ"ו: (645) פ"ו: (646) פ"ו: (647) פ"ו: (648) פ"ו: (649) פ"ו: (650) פ"ו: (651) פ"ו: (652) פ"ו: (653) פ"ו: (654) פ"ו: (655) פ"ו: (656) פ"ו: (657) פ"ו: (658) פ"ו: (659) פ"ו: (660) פ"ו: (661) פ"ו: (662) פ"ו: (663) פ"ו: (664) פ"ו: (665) פ"ו: (666) פ"ו: (667) פ"ו: (668) פ"ו: (669) פ"ו: (670) פ"ו: (671) פ"ו: (672) פ"ו: (673) פ"ו: (674) פ"ו: (675) פ"ו: (676) פ"ו: (677) פ"ו: (678) פ"ו: (679) פ"ו: (680) פ"ו: (681) פ"ו: (682) פ"ו: (683) פ"ו: (684) פ"ו: (685) פ"ו: (686) פ"ו: (687) פ"ו: (688) פ"ו: (689) פ"ו: (690) פ"ו: (691) פ"ו: (692) פ"ו: (693) פ"ו: (694) פ"ו: (695) פ"ו: (696) פ"ו: (697) פ"ו: (698) פ"ו: (699) פ"ו: (700) פ"ו: (701) פ"ו: (702) פ"ו: (703) פ"ו: (704) פ"ו: (705) פ"ו: (706) פ"ו: (707) פ"ו: (708) פ"ו: (709) פ"ו: (710) פ"ו: (711) פ"ו: (712) פ"ו: (713) פ"ו: (714) פ"ו: (715) פ"ו: (716) פ"ו: (717) פ"ו: (718) פ"ו: (719) פ"ו: (720) פ"ו: (721) פ"ו: (722) פ"ו: (723) פ"ו: (724) פ"ו: (725) פ"ו: (726) פ"ו: (727) פ"ו: (728) פ"ו: (729) פ"ו: (730) פ"ו: (731) פ"ו: (732) פ"ו: (733) פ"ו: (734) פ"ו: (735) פ"ו: (736) פ"ו: (737) פ"ו: (738) פ"ו: (739) פ"ו: (740) פ"ו: (741) פ"ו: (742) פ"ו: (743) פ"ו: (744) פ"ו: (745) פ"ו: (746) פ"ו: (747) פ"ו: (748) פ"ו: (749) פ"ו: (750) פ"ו: (751) פ"ו: (752) פ"ו: (753) פ"ו: (754) פ"ו: (755) פ"ו: (756) פ"ו: (757) פ"ו: (758) פ"ו: (759) פ"ו: (760) פ"ו: (761) פ"ו: (762) פ"ו: (763) פ"ו: (764) פ"ו: (765) פ"ו: (766) פ"ו: (767) פ"ו: (768) פ"ו: (769) פ"ו: (770) פ"ו: (771) פ"ו: (772) פ"ו: (773) פ"ו: (774) פ"ו: (775) פ"ו: (776) פ"ו: (777) פ"ו: (778) פ"ו: (779) פ"ו: (780) פ"ו: (781) פ"ו: (782) פ"ו: (783) פ"ו: (784) פ"ו: (785) פ"ו: (786) פ"ו: (787) פ"ו: (788) פ"ו: (789) פ"ו: (790) פ"ו: (791) פ"ו: (792) פ"ו: (793) פ"ו: (794) פ"ו: (795) פ"ו: (796) פ"ו: (797) פ"ו: (798) פ"ו: (799) פ"ו: (800) פ"ו: (801) פ"ו: (802) פ"ו: (803) פ"ו: (804) פ"ו: (805) פ"ו: (806) פ"ו: (807) פ"ו: (808) פ"ו: (809) פ"ו: (810) פ"ו: (811) פ"ו: (812) פ"ו: (813) פ"ו: (814) פ"ו: (815) פ"ו: (816) פ"ו: (817) פ"ו: (818) פ"ו: (819) פ"ו: (820) פ"ו: (821) פ"ו: (822) פ"ו: (823) פ"ו: (824) פ"ו: (825) פ"ו: (826) פ"ו: (827) פ"ו: (828) פ"ו: (829) פ"ו: (830) פ"ו: (831) פ"ו: (832) פ"ו: (833) פ"ו: (834) פ"ו: (835) פ"ו: (836) פ"ו: (837) פ"ו: (838) פ"ו: (839) פ"ו: (840) פ"ו: (841) פ"ו: (842) פ"ו: (843) פ"ו: (844) פ"ו: (845) פ"ו: (846) פ"ו: (847) פ"ו: (848) פ"ו: (849) פ"ו: (850) פ"ו: (851) פ"ו: (852) פ"ו: (853) פ"ו: (854) פ"ו: (855) פ"ו: (856) פ"ו: (857) פ"ו: (858) פ"ו: (859) פ"ו: (860) פ"ו: (861) פ"ו: (862) פ"ו: (863) פ"ו: (864) פ"ו: (865) פ"ו: (866) פ"ו: (867) פ"ו: (868) פ"ו: (869) פ"ו: (870) פ"ו: (871) פ"ו: (872) פ"ו: (873) פ"ו: (874) פ"ו: (875) פ"ו: (876) פ"ו: (877) פ"ו: (878) פ"ו: (879) פ"ו: (880) פ"ו: (881) פ"ו: (882) פ"ו: (883) פ"ו: (884) פ"ו: (885) פ"ו: (886) פ"ו: (887) פ"ו: (888) פ"ו: (889) פ"ו: (890) פ"ו: (891) פ"ו: (892) פ"ו: (893) פ"ו: (894) פ"ו: (895) פ"ו: (896) פ"ו: (897) פ"ו: (898) פ"ו: (899) פ"ו: (900) פ"ו: (901) פ"ו: (902) פ"ו: (903) פ"ו: (904) פ"ו: (905) פ"ו: (906) פ"ו: (907) פ"ו: (908) פ"ו: (909) פ"ו: (910) פ"ו: (911) פ"ו: (912) פ"ו: (913) פ"ו: (914) פ"ו: (915) פ"ו: (916) פ"ו: (917) פ"ו: (918) פ"ו: (919) פ"ו: (920) פ"ו: (921) פ"ו: (922) פ"ו: (923) פ"ו: (924) פ"ו: (925) פ"ו: (926) פ"ו: (927) פ"ו: (928) פ"ו: (929) פ"ו: (930) פ"ו: (931) פ"ו: (932) פ"ו: (933) פ"ו: (934) פ"ו: (935) פ"ו: (936) פ"ו: (937) פ"ו: (938) פ"ו: (939) פ"ו: (940) פ"ו: (941) פ"ו: (942) פ"ו: (943) פ"ו: (944) פ"ו: (945) פ"ו: (946) פ"ו: (947) פ"ו: (948) פ"ו: (949) פ"ו: (950) פ"ו: (951) פ"ו: (952) פ"ו: (953) פ"ו: (954) פ"ו: (955) פ"ו: (956) פ"ו: (957) פ"ו: (958) פ"ו: (959) פ"ו: (960) פ"ו: (961) פ"ו: (962) פ"ו: (963) פ"ו: (964) פ"ו: (965) פ"ו: (966) פ"ו: (967) פ"ו: (968) פ"ו: (969) פ"ו: (970) פ"ו: (971) פ"ו: (972) פ"ו: (973) פ"ו: (974) פ"ו: (975) פ"ו: (976) פ"ו: (977) פ"ו: (978) פ"ו: (979) פ"ו: (980) פ"ו: (981) פ"ו: (982) פ"ו: (983) פ"ו: (984) פ"ו: (985) פ"ו: (986) פ"ו: (987) פ"ו: (988) פ"ו: (989) פ"ו: (990) פ"ו: (991) פ"ו: (992) פ"ו: (993) פ"ו: (994) פ"ו: (995) פ"ו: (996) פ"ו: (997) פ"ו: (998) פ"ו: (999) פ"ו: (1000) פ"ו: (1001) פ"ו: (1002) פ"ו: (1003) פ"ו: (1004) פ"ו: (1005) פ"ו: (1006) פ"ו: (1007) פ"ו: (1008) פ"ו: (1009) פ"ו: (1010) פ"ו: (1011) פ"ו: (1012) פ"ו: (1013) פ"ו: (1014) פ"ו: (1015) פ"ו: (1016) פ"ו: (1017) פ"ו: (1018) פ"ו: (1019) פ"ו: (1020) פ"ו: (1021) פ"ו: (1022) פ"ו: (1023) פ"ו: (1024) פ"ו: (1025) פ"ו: (1026) פ"ו: (1027) פ"ו: (1028) פ"ו: (1029) פ"ו: (1030) פ"ו: (1031) פ"ו: (1032) פ"ו: (1033) פ"ו: (1034) פ"ו: (1035) פ"ו: (1036) פ"ו: (1037) פ"ו: (1038) פ"ו: (1039) פ"ו: (1040) פ"ו: (1041) פ"ו: (1042) פ"ו: (1043) פ"ו: (1044) פ"ו: (1045) פ"ו: (1046) פ"ו: (1047) פ"ו: (1048) פ"ו: (1049) פ"ו: (1050) פ"ו: (1051) פ"ו: (1052) פ"ו: (1053) פ"ו: (1054) פ"ו: (1055) פ"ו: (1056) פ"ו: (1057) פ"ו: (1058) פ"ו: (1059) פ"ו: (1060) פ"ו: (1061) פ"ו: (1062) פ"ו: (1063) פ"ו: (1064) פ"ו: (1065) פ"ו: (1066) פ"ו: (1067) פ"ו: (1068) פ"ו: (1069) פ"ו: (1070) פ"ו: (1071) פ"ו: (1072) פ"ו: (1073) פ"ו: (1074) פ"ו: (1075) פ"ו: (1076) פ"ו: (1077) פ"ו: (1078) פ"ו: (1079) פ"ו: (1080) פ"ו: (1081) פ"ו: (1082) פ"ו: (1083) פ"ו: (1084) פ"ו: (1085) פ"ו: (1086) פ"ו: (1087) פ"ו: (1088) פ"ו: (1089) פ"ו: (1090) פ"ו: (1091) פ"ו: (1092) פ"ו: (1093) פ"ו: (1094) פ"ו: (1095) פ"ו: (1096) פ"ו: (1097) פ"ו: (1098) פ"ו: (1099) פ"ו: (1100) פ"ו: (1101) פ"ו: (1102) פ"ו: (1103) פ"ו: (1104) פ"ו: (1105) פ"ו: (1106) פ"ו: (1107) פ"ו: (1108) פ"ו: (1109) פ"ו: (1110) פ"ו: (1111) פ"ו: (1112) פ"ו: (1113) פ"ו: (1114) פ"ו: (1115) פ"ו: (1116) פ"ו: (1117) פ"ו: (1118) פ"ו: (1119) פ"ו: (1120) פ"ו: (1121) פ"ו: (1122) פ"ו: (1123) פ"ו: (1124) פ"ו: (1125) פ"ו: (1126) פ"ו: (1127) פ"ו: (1128) פ"ו: (1129) פ"ו: (1130) פ"ו: (1131) פ"ו: (1132) פ"ו: (1133) פ"ו: (1134) פ"ו: (1135) פ"ו: (1136) פ"ו: (1137) פ"ו: (1138) פ"ו: (1139) פ"ו: (1140) פ"ו: (1141) פ"ו: (1142) פ"ו: (1143) פ"ו: (1144) פ"ו: (1145) פ"ו: (1146) פ"ו: (1147) פ"ו: (1148) פ"ו: (1149) פ"ו: (1150) פ"ו: (1151) פ"ו: (1152) פ"ו: (1153) פ"ו: (1154) פ"ו: (1155) פ"ו: (1156) פ"ו: (1157) פ"ו: (1158) פ"ו: (1159) פ"ו: (1160) פ"ו: (1161) פ"ו: (1162) פ"ו: (1163) פ"ו: (1164) פ"ו: (1165) פ"ו: (1166) פ"ו: (1167) פ"ו: (1168) פ"ו: (1169) פ"ו: (1170) פ"ו: (1171) פ"ו: (1172) פ"ו: (1173) פ"ו: (1174) פ"ו: (1175) פ"ו: (1176) פ"ו: (1177) פ"ו: (1178) פ"ו: (1179) פ"ו: (1180) פ"ו: (1181) פ"ו: (1182) פ"ו: (1183) פ"ו: (1184) פ"ו: (1185) פ"ו: (1186) פ"ו: (1187) פ"ו: (1188) פ"ו: (1189) פ"ו: (1190) פ"ו: (1191) פ"ו: (1192) פ"ו: (1193) פ"ו: (1194) פ"ו: (1195) פ"ו: (1196) פ"ו: (1197) פ"ו: (1198) פ"ו: (1199) פ"ו: (1200) פ"ו: (1201) פ"ו: (1202) פ"ו: (12

י"ב ופסיקתא רבתי כח) ראיתי, לפי שקטורם יעקב אבינו לשלשה שבטים הללו בשעת מהו, חזר הכתוב ויחסם כאן לבדם לומר שחשוכים הם: 16. ושני חיי לוי ונו. למה נמנו שנותיו של לוי? להודיע כמה ימי השעבוד; (כט) שכל זמן שאחד מן הישכמים קיים לא היה שעבוד שנאמר ל) וימת יוסף וכל אחיו ואחר כך ויקם מלך חדש, ולוי האריך ימים על כולם: 18. ושני חיי קהת, ושני חיי עמרם ונו. לט) מחשבוך זה אנו למדים על מושב בני ישראל ארבע מאות שנה שאמר הכתוב, שלא בארץ מצרים לכהה היו, אלא מיום שנולד יצחק; שהרי קהת מירודי מצרים היה, חשוב כל שנותיו ושנות עמרם וישמונים של משה לא תמצאם ארבע מאות שנה, והרבה שנים נבלעים לבנים בשני האבות: 20. יוכבד דרתו. לב) אחת אכודי, בה לוי אחות קהת: 23. אחות נחשון. לג) מכאן למדו, הנושא אשה צריך לכדוק באחיה: 25. טבנות פוטיאל. לד) מרוע יתרו שפטם ענלים לע"ו, ומרוע יוסף פ' שפטםט ביצרו: 26. הוא אהרן ומשה. אלו שהחזירו למעלה, שילדה יוכבד לעמרם: הוא אהרן ומשה. לה) יש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש מקומות שמקדים משה לאהרן, לומר שישקולין כאחד: על צבאתם. בצבאותם, כל צבאם לשבטיהם. יש על שאינו אלא במקום אות אחת, לו) על חרבך תחיה כמו בחרבך, לו) עמדתם. על חרבכם, בחרבכם: 27. הם המדברים ונו. הם שנצטוו, הם שקיימו: הוא משה ואהרן. לח) הם בשליחותם ובצדקתם מתחלה ועד סוף: 28. ויהי כיום דבר ונו. מחובר למקרא שלאחריו. 29. וידבר ה'. הוא הדבור עצמו האמור למעלה, כ"ב בא דבר אל פרעה מלך מצרים²² אלא מתוך שהשפיק הענין כדי ליחסם חזר עליו להתחיל בו: אני ה'. כראי אני לשלח ולקיים דברי שליחותי: 30. ויאמר משה לפני ה'. היא האמירה שאמר למעלה, הן בני ישראל לא שמעו אלי, ושנה הכתוב כאן, כיון שהשפיק הענין, וכן היא השימה, כאדם האומר נחזור על הראשונות²³:

ז 1. נתתיך אלהים לפרעה. שופט ורודה, לרדותו במכות ויסורין: יהיה נביאך. כתרנוטו, מתורגמן. וכן כל לשון נבואה אדם המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות, * (והוא מנורת ה) נבי שפתיים, (ז) נבוכ חכמה, ויכל מהתנבות דשמואל (ג) ובלעז קורין לו פ' רידיכ'י: 2. אתה תדבר. פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי ששמעתו כפי, ואהרן אחיך ימליצנו ויפעימו באוני פיעה: 3. ואני אקשה. מאחר שהרשיע והתרים כנגדי וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות לתת לב שלם לשוב, טוב שיתקשה לכו למען הירבות בו אותותי ותכירו אתם את גבורתי. (ז) וכן מרתו של הקב"ה, מביא פורענות על האומות כדי שישמעו ישראל ויראו, שנאמר ה) הכרתי גוים נשמו פנותם אמרתי אך תיראו אותי תקחו מוסר. (ו) ואעס"ב בחמש מכות הראשונות לא נאמר ויחוק ה' את לב פרעה, אלא ויחוק לב פרעה: 4. את ידי. יד טמש, להכות בהם: 9. מוסת. אות

כח) ע' ויהי התקייב: כט) ש"ר ע"ח: ל) שמוות א': לה) ע' * שמוות י"ב פס' מ': נ) ח"ח: לב) צ"ב ק"י: לד) פועה ע"ג צ"ב ק"ט ז': לה) ע' קטש ונילחא וש"ר ע' א': לו) צבאלים כ"ז: לז) יתקחל ל"ג: לח) ע' וניגלה י"ח: ל) ישיעה כ"ה: צ) מנש"י: ג) א': ד) ע' יצמות ס"ג: ה) לנשים ג': ו) תנח"ל ש"כ סוף ע' י"א:

י"ב ופסיקתא— הם גי"ו וגם כיע"ו אך צביס"ר ל': פ' שפטט זלזל וכצט חמוז ולא טעמו: כ"א צל דבר — הרשעות ל' כיע"ו: כ"ב ונרס וחס"ב ויחמר משה דלקתן מסוק ל' עד ותנאה הכתוב כאן צבניל טהפסיק הענין וכך היא השיטה כלדס האונר למצונו נחזור לענין הראשון ויהי ציוס דבר ד' אל משה צבצך מנרס ויכר ד' אל משה חני ד' דבר אל פרעה ונלך מנרס ומה דבור הוא טלמנר לנעלה צל דבר אל פרעה מנלך מנרס משה הציצו הן חני ערל שפתיס כמו טכמוצ לנעלה מה הציצו לו הקציה על כך ראה נתתיך אלהים לפרעה ומה טלמה דואג על ערלת שפתיך. חסיק אחיך יהיה כנילך. כיכר וגם צכיוו צטס פיעתיס חכרסי: כ"ב צכייס נרסס כלן עוד הדבור מן ויהי ציוס דבר עד יהיה כנילך אשר צכיוון הקודס וכן היא ה' גס צנוצ"ן על פסוק י"ג: צכיוו פסר כל הפיעוט מד"ה ויחמר עד הרשעות סה"ד:

ז ע"ג צנצכרת מנחס טורס נצ: פ' צכ"ייר. כיע"א. כיע"צ צנוצ"ו ל' ל' ונלעז— פכ"יירכ: ווע"ג צככר כתיב ויחוק לב פרעה כתיב צכריה כי חני הככתי את לבו (י"ח): כ"ב צכיי"ר יש כלן דבור זס

אות, להודיע שיש צורך במי ששולח אתכם: לתנין. נחש: 11. בלהמיהם. בלחשיהן. ואין לו דמיון במקרא, ויש לרמות לו (ז) להט הרב המתהפכת, דומה שהיא מתהפכת על ידי לחש: 12. ויבלע מטה אהרן. ח) מאחר שחזר ונעשה מטה בלע את כל: 14. כבד. תרגומו יקר, ולא אתיקר, מפני שהוא שם דבר, כמו (כ) כי כבד מן הדבר: 15. הנה יצא המיטה. (י) לנקבו, שהיה עושה עצמו אלוה ואמר שאינו צריך לנקבו, ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו: 16. עד כה. עד הנה. ומדרשו, עד שתשמע ממני מכת בכורות שאפתח בה (י) בכה אמר ה' כחצות הלילה: 17. ונהפכו לדם. לפי שאין גשמים יורדים במצרים ונילוס עולה ומשקה את הארץ (י) ומצרים עובדים לנילוס, לפיכך הלקה את יראתם ואח"כ הלקה אותם: 18. וגלאו מצרים לבקש רפואה למי היאור שהיו ראוין לשתות: 19. אמר אל אהרן. (י) לפי שהגן היאור על מטה כשנשלך לחטוב לפיכך לא לקה על ידו לא ברם ולא בצפרדעים, ולקה על ידי אהרן: נהרתם. הם נהרות חמושים, "כעין נהרות שלנו: יאריהם. הם בריכות נגרים העשויות בידי אדם" משפת הנהר לשדות, ונילוס מיטו מתברכים ועולה ררך היאורים ומשקה השדות: אנמיהם. קבוצת מים שאינן נובעין ואין מושכן אלא עומדין במקום אחד, וקורין לו אשמןק: בכל ארץ מצרים. אף במרחצאות ו"במבטאות שכבתים: ובעצים ובאבנים. מים שבכלי עץ ובכלי אבן: 22. בלמיהם. לחש שאומרין אותו בלם ובחשאי. ודכותינו אמריו), בלמיהם מעשה שדים, בלהמיהם מעשה כשפים: ויחזק לב פרעה. לומר על ידי מכשפות אתם עושין כן; (עו) תבן אתם מנביטין לעפריים, עיר שכולה תבן, אף אתם מביאין מכשפות למצרים שכולה כשפים: 23. גם לואת. למופת המטה שנהפך לתנין ולא לזה של דם: 25. וימלא מנן שבעת ימים. שלא שב היאור לקדמותו, (עו) שהיתה הסכה משמשת רביע חודש, וג' חלקים היה מעיד ומתה: בהם: 27. ואם מאן אתה. ואם סרבן אתה. כמו מאן, סרבן, אלא בני האדם על שם "המפעל, כמו (י) שלו (י) שקט, (י) סר חזק: נגף את כל גבולך, מכה, וכן כל לשון "מגפה אינו לשון מיתה אלא לשון מכה, וכן (כ) ונגפו אשה דרה, אינו מיתה, וכן (כ) במרים יתנגפו רגליכם (כ) פן תגוף באבן רגלך (כ) ולאבן נגף: 28. ועלו מן היאור: בביתך. ואחר כך בבית עבדיך. (כ) הוא התחיל בעצה תחלה, (כ) ויאמר אל עמו, ומטנו התחילה הפורענות: 29. ובכה ובעמך. (ט) בתוך מעיהם היו נכנסין ומקריקין:

ותעל

(ז) בלמיהם: נ' ע' ש"ר טנה ל"ז: ט) שמוס י"ח: י) סנח' ש"ר על ספ' ט"ז: יא) שמוס י"א: יב) סנח' ש"ר: יג) ש"ר: יד) סנח' ק"ז סנח' וס"ר: טו) סנח' ש"ה ש"ר: טז) סנח' וס"ר: יז) סנח' ש"ר: יח) יכניה מ"ס: יט) מלכים א' כ': כ) שמוס כ"א: כל) יכניה י"ג: כג) סנח' וס"ר: כד) יכניה ח': כה) יכניה ח': כו) ע' סנח' על ספ' ח' דקיון ח' על דכ':

ועש מטה ולהק כאשר ליה ד' אותם. והיכן לוס בלכתך לשוב מלכים דע שעל מנת עד כבד שמתים צדק—הכל כאשר נכתב לפנינו בפירוט של פסוק כ"א דקיון ל' צמ' שמוס וע"ג צמחמי כי גם הוא גם כדור זה צכאן: "לודך. כ"ס": (לשדים לא אלוה מתנ' לית צהון לודך סי' יכולת וממשלה): 'כס בתוך כס. לאחר שחזר ונעשה מטה בלעו ולא כשהוא תנין ללא כתיב ויצלע תנין חלק: 'וכן דעת הר"ק ע"ד דעת הרשב"ם והרמב"ם שחזרו כבד הוא פעל: "כעין נכרות שלנו כ"ר: צרכיות ונגבים. כע"ר: נגרים וצרכיות כ"ס"ה ל"א: א' חגיגה. אמת הנמים סהגטיכיה מן הסהר הגדול אל הסדות על פני הצקעה כולה * צ"ג ק"ז צ' וע"ג * צ"ה כ"ד צ': א' משפת היאור. כ"ס: צ' חגיגה. כע"ר: צ' חגיגה. הוא כלי גדול מיוחד לרמינת אדם וכלים: צ' בלמיהם. כמו ותבא צלט צמח. זה מעשה שדים. שנתמקין ואינן כרחין שכל מקום שני צלטיים היו הסכטוויים עושין צלמשים ע"י שדים: צלטיים. אלו מעשה כשפים שאינן עושה ע"י שדים אלא מעלמו: צ' סהר מקום הסכה תצוואת אמה מציא לשם תצוואה למכור צמחיה כך חרץ מלכים שהיא מלאה כשפים אמה צא שמה לעסוק בכשפים: צ' ואין מלך כמו. כ"ר וס' הסרון: ואם מלך כמו. כ"ס וצדק: "כ"ס וצדק: "כ"ס וצדק: "כ"ס וצדק וע"ג * שמוס כ"א ס' ג' כ"ז:

ח 2. ותעל הצפרדע, צפרדע אחת היתה והיו מכן אותה והיא טתות נחילים נחילים. (ט) וזו מדרשו. ופשוטו יש לומר שרוץ הצפרדעים "קורא לשון חירות, וכן ותהי הכנב, ר' החישה פדוליריא' בלעז אף ותעל הצפרדע גרינולייריא² בלעז: 5. התסאר עלי. כמו 3) היתפאר הגרון על ההוצב בו, משתבח לומר אני גדול ממך, ונטייר³ בלעז. וכן התפאר עלי, השתבח להחכם ולשאול דבר גדול ולומר שלא אוכל לעשותו: למתי אעתיר לך, ג' את אשר אעתיר לך היום על הכרת הצפרדעים, למתי תרצה שיכרתו, ו' ותראה אם אשלים דברי למועד שתקבע לי. "אלו נאמר מתי אעתיר היה משמע מתי אתפלל, עכשיו שנאמר למתי משמע אני היום אתפלל עליך שיכרתו הצפרדעים לזמן שתקבע עלי; אמור לאיזה יום תרצה שיכרתו: אעתיר, העתירו, והעתרת'י. ולא נאמר אעתר, עתרו, ועתרתי, מפני שכל ג' לשון עתר הרבות פלל 'הוא, "וכאשר יאמר הרבו, ארבה, והרביתי, לשון מפעיל, כך יאמר אעתיר, העתירו, והעתרתי דברים, ואב לכלם 7) והעתרתם עלי דברים, הרביתם: 6. ויאמר למה. התפלל היום שיכרתו למחר: 8. ויצא, ויצעק מיד, שיכרתו למחר: 10. חמרם חמרם. צבורים צבורים, כתרנומו, גרוין⁴ גלין: 11. והכבד את לבו. "לשון פעול הוא, כמו 6) הלוך ונסוע וכן 1) והכות את מואב, 2) ושאל לו באלהים, 3) הכה ופצוע: כאשר דבר ה'. והיכן דבר? ולא ישמע אליכם פרעה: 12. אמר אל אהרן. 3) לא היה העפר כראי ללקות עיי משה, לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי, וימנהו בחול, ולוקה על ידי אהרן: 13. ותהי הכנב. החישה, פדוליריא' בלעז: 14. להוציא את הכנים. "לבראותם" ולהוציאם ממקום אחר: ולא יכלו. 1) שאין השד שולט על בריה פחותה "מבשעורה: 15. אצבע אלהים הוא. 16) מכה זו אינה על ידי כשפים, מאת המקום היא: כאשר דבר ה'. ולא ישמע אליכם פרעה: 17. משליה בך. מגדה בך, וכן 13) וישן בהמות אשלה במ לשון שסוי, אינצימיר⁵ בלעז: את הערב. 2) כל מיני חיות רעות ונחשים ועקבים בערבוביא והיו משחיתים בהם; ויש טעם בדבר באגדה בכל מכה ומכה למה זו ולמה זו, במכסיס⁶ מלחמות מלכים בא עליהם כסדר מלכות כשצרה על עיר, בתחלה מקלקל מעיינותיה, ואחר כך תוקעין עליהם ומריעין בשופרות ליראם ולבהלם, וכן הצפרדעים מקרקרים והומים וכו', כראיתא במדרש רבי תנחומא יד: 18. והסלית'י. והפרשתי, וכן 16) והפלה ה', וכן 16) לא נפלאה היא ממך, לא מוכרלת ומופרשת היא ממך: למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ. אף על פי ששכינתי בשמים גזרתי מחקימת בתחוננים: 19. ושמתי פדת. שיבדיל בין עמי ובין עמך: 20. תשחת הארץ. נשחתת הארץ, "אתחבלת ארעא: 21. זבחו לאלהיכם בארץ. במקומכם, ולא תלכו במדבר: 22. תועבת מצרים. יראת מצרים, כמו 1) ולמלכם תועבת בני עמך, ואצל ישראל קורא אותה תועבה; ועוד יש לומר בלשון אחר תועבת מצרים, דבר שנאווי הוא למצרים זביחה שאנו זוכחים, שהרי יראתם אנו זוכחים: ולא יסקלנו. בתמיה: 25. התל. כמו להתל: 26. ויעתר אל ה'. נתאמץ בתפלה, וכן אם בא לומר ויעתיר "היה יכול

ח 6) ט' קנהד' ק"ו ז' ס"ז: 3) טעיה י': ג) ע' כ'אלטום כ"ה כ"א: ד) יחוקל ל"ה: 5) כנאלטום י"ב: ו) מלכים ז' ג': ז) שמואל א' כ"ב: ח) מלכים א' כ': ט) תנח' ק"ו ז' ט"ז: י) קנהד' ק"ו ז' ט"ז: יא) ט"ס: יב) דברים ל"ב: יג) ע' תנח' ט"ז: יד) ט"ז: טו) שמוט ט': טז) דברים ל': יז) מלכים ז' כ"ב:

ח א קורא—גרינולייריא ל' כינע'א: ב הכטיסה ל' כינע'ר: ג' התפלל ותראה וכו'. כ"י: ד' ותראה—שיכרתו סב"ד ל' כינע'א: ה' אלו—עלי ל' כינע'ב: ו' פועל כדל לא נאמר. כ"י: ז' הוא עתך דברים. כ"י: ח' ואלהש יאמר—אעתיר דברים ל' כינע'ר: ט' גרוין גרוין (גלין ל'). כינע'ר: י' ל'ל' גרוין הוא תנחום של גלין כמו צנאלטום ל"ה פס' מ"ו: י"א לשון פעול הלוך וכן וסכות. כ"י: יב) הלוך וסכות. כ"י: יג) לשון פעול הוא הלך וסכות. כ"י: יד) וימוקי ס"ן: טו) פעול הוא הלוך וסכות את לבו וכו. כ"י: יז) ונכת'ה: יח) להצדאותם מנעום אחר והכמוז חומר ולא יכולו שאין. כ"י: יט) לצדאותם הכמוז חומר ולא יכולו שאין. כ"י: כ) "ולוהיאלס ל' כ"י: י"א מנעדה. כ"י: יב) וכן הכמוז' ה"י צבור שור וגם הנמית י"א מכה זו של כנים לא ע"י מנעמות בלה חלה על פי הקב"ה ואלו למרעומים יכולת זה: י"א מלכות נא עליהם כדק מלכות שלה. כ"י: י"ב) "ומתחבלת. כינע'ר: י"ג) משמע היא ויגדה צמפלה. כ"י: י"ד) היא

1) pédulerie (לוייער'י): 2) grenouillerie (גענעוועט): 3) vanter (כיהומען): 4) inciter (אנרייען):

כול לזמר ומשמע וירבה בתפלה, וכשהוא אומר בלשון ופעל משמע וירבה להתפלל: 27 ויסר הערב. ית' ולא מתו כמו שמחו הצפרדעים, שאם מתו היה להם הגאה בעודותם¹:

ט 2. מחזיק במ. אחוז במ, כמו החזיקה במבשיו: 3. הגה יד ה' הויה. לשון *הה, כי כן יאמר בלשון נקבה על שעבר היתה ועל העתיד תהיה ועל העומד הויה, כמו עושה, רוצה, רועה: 4. והפלה. והבדיל: 8. מלא חפניכם. י'לויני'ש' בלעז: פיה כבשן. דבר הנפח מן הגחלים צ'מזמים הנפרשים ככבשן, ובלעז אולבי'ש²: פיה. לשון הפחה, שדרוח מסחן ומפריחן: וזרקו משה. ח' וכל דבר הנזק י'בכה אינו נזק אלא ביד אחת. הרי נסים הרבה, אחד שהחזיק קומצו של משה מלא חפנים שלו ושל אהרן, ואחד שהלך האבק על כל ארץ מצרים: 9. לשחין פרח אבעבעת. כתרומו, לשחין סגי אבעבעין, שעל ידו צומחין בהן בועות: שחין. לשון חמימות; והרבה יש בלשון משנה, 3) שנה שחונה: 10. באדם ובבהמה. ואם חאמר מאין היו להם הבהמות והלא כבר נאמר וימת כל מקנה מצרים? "לא נגזרה גזרה אלא על אותן שבשדות כלבד, שנאמר בטקן אשר בשדה, והויה את דבר ה' 'הכניס את סקטו אל הבתים. כן שנויה במבילתא אצל ג' ויקח שש מאות רכב בחור: 14. את כל מנסתי. למדנו מכאן שמכת 'בכורות שקולה כנגד כל המכות: 15. כי עתה שלחתי את ידי וגו'. כי אלו רציתי כשהיתה ידי בטקן שהכיתים בדבר, שלחתי והכיתי אותך ואת עמך עם הבהמות "ותכחד מן הארץ, אבל בעבור זאת העמדתך וגו': 17. עורך מסתולל בעמי. כתרומו כבישת בה בעמי, והוא מגזרת ד' מסלה, דמטרנטינן אורח כבישא ובלעז קלקריד⁴: "וכבר פירשתי בסוף ויהי מקץ, כל תיבה שתחלת יסודה סמך והיא באה לדבר בלשון מתפעל נותן: התי'ו של שמש באמצע אותיות של עיקר, כגון זו וכגון ה' ויסתבל התגב מגזרת סבל, ו' כי תשחרר עלינו, מגזרת שר וגו', ז' משתכל הויה: 18. כעת מחר. כעת הזאת למד; ס' שרש לו שריטה בכותל, למחר כשחגיע חמה לכאן ירד הברד: הוסדה. שנתסרה; וכל תיבה שתחלת יסודה יו"ד כגון יסר, ילד, ידע, יסר, כשהיא מתפעלת תבא היו"ו בטקום היו"ד, כמו הוסדה, ט' הולדה, י' ויודע, יח' וזולד לוסף יצ' בדברים לא יוסר עבר: 19. שלא העז. כתרומו, שלא כגוש, וכן יג' וישובי הגבים העיז, יד' העיזו בני בנימן; ולא יאסף הביתה. לשון הבגסה הוא: 20. הניסם. הבריח⁵: 22. על השמים. לצד השמים. ומדרש אנדהטו), הגבירו הקב"ה למשה

יט' פ' המנועה ט"כ:

ט א' ע' גפס' ט"כ וזכ"ר ע' פ"ה: ז' יומא ל"ג: ג' ממוס י"ד: ד' ב"ב ט"כ: ה' סהלא י"ב: ו' צמדיכ מ"ו: ז' דניאל ז': ח' מנסי' ט"כ: ט' הויע ז': י' אסחק ז': יא' נכאש' מ"ו: יב' נעלי כ"ט: יג' יעשיה י': יד' יעשיה ו': טו' ע' נקפסיס:

לומר והיה ושמע וירבה בתפלה. י"ד: "גם צפנעם הזאת. אע"פ שאמר חכמי אשלת אסכס לא קיים הנספתו. גי' כ"ס י"ד וס' הזכרון:

מ' היה. כ"ע ל"ו: תהיה. כ"ס: ה' היה תהיה. דק': ב"ל ילוינטי'ס: פויילג. כ"ס: כ"ס: צ' עמומיס. גחליס כבוית ע' פסקיס ע"ה ז' וצנת ע"ו: ז' צידו של אלס צנת. כ"ס: "תדע שלא. כ"ס: א' הכיס וכן שנויה. כ"ס: "מכת צ'ורח (דהיינו רעז שנוניע ומנחת צדד וכלשון המנחה צדקס פ' ג' לתעמית). כי ד"ע, האצברננאל, ס' הזכרון, ניינוקי מונס שלגל יון כ"ס וכ"י שנכנס צעיר גוואלדיע אשכ צפאלרננאל צנת ק"ו ואשכ היה ציד אסכס דע ראסקי ולפי עדות הל"ג היא גם ל' הכונס עם רע"י ותכנס דעסם צקלף צנת רג"ל צעיר ליסצאנע צנת רכ"א וע"ג נעפר יעקב צעיר צ' צעיר טוססא ו' וממונע אשכ עם פיעס"י כי של קלף מנחת ר"ו וממונע עם פיעס"י דעסם צקלף צנת רג"ל צעיר איזונאל וכן הצניע צעל אונני כונס שמונע מ"ל אצרהס שאלה צפירוס רע"י שיהי מנחצינת יד רע"י מונס צעלמו והיה תכונ עכאן שנתה צ'ורח. ועוד יש להוסיף שלפי מדושי מוסר"ס נחזי העמוט צרע"י כאן צלופן שלפני המדושים היה תכונ מכת צדד כזו מ"צ ומתחלף לו עשמי אותיות הללו למכת צבורות: צ' צבורות (כלשון הכתוב צירמיה כ"ד). טסם כיו"ו ומזקוני וכן הביאו הנ"י והמחזיקי נוס' זו צעס רכיש חס: צבורות. ל' כיסר"ה וכן הביא הפענח חא צעס הר"א שאלה צפירוסים כנחצינת יד רע"י שנתכז מיתת צבורות. וע"ע צלקוטיס שלי כי שס אוכיות צרזיה צבורה שטינת רע"י קאי על מכת צדד ולא על מכת צבורות אשר לא נזכרה כלל צפסקו הי"ל: "ונכחמס צכ"י: מ' מגזרת קולוה והיתה וקסילה. כ"ס: י' וכצד—הויה ל' כי"ד ד"א: מ' לשון וינס מעסה. כ"י:

jointée¹ (חייס הענדע סאלל): poëlée² (חיינע ספאלנע סאלל): pulvis³ (קאללענעטוי): claquer?⁴

שלי אותו כוכב עולה לקראתכם במדבר, והוא סימן דם והריגה, וכשחמאו ישראל בעגל ובקש
 הקב"ה לדרגם, אמר משה בתפלתו (ס) למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם. זו היא שאמר להם,
 ראו כי רעה נגד פניכם! מיד וינחם ה' על הרעה, והפך את הדם לדם מילה שטל יהושע
 אותם, והוה שנאמר (ו) היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם, שהיו אומרים לכם דם אנו רואין
 עליכם במדבר: 11 לא כן. כאשר אמרתם, להוליד הטף עמכם, אלא לנו הנברים ועבדו את
 ה': כי אתה אתם מבקשים. 'כי אותה בקשתם עד הגה, נזכחה לאלהינו, ואין דרך הטף
 לזכות: ויגרש אתם. הרי זה לשון קצר, ולא פירש מי המגרש: 12 בארבה. בשביל מכת
 הארבה: 13 'ורוח הקדים. רוח מזרחית נשא את הארבה, לפי שבא כנגדו, שמצרים בדרומית
 מערבית היתה, כמו שטפורש (ז) במקום אחר: 14 ואחריו לא יהיה כן. ואותו שהיה בימי
 יואל, שנאמר (ח) כמוהו לא נהיה מן העולם, למדנו שהיה כבר משל משה (כי אותו של יואל
 היה) על ידי מינן הרבה, שהיו "חד ארבה ילק חסיל גום, אבל של משה לא היה אלא מין
 אחד, וכמדתו לא היה ולא יהיה: 15 כל ירק. עלה ירוק, וירדורא' בלעז: 19 'רוח ים.
 רוח מערבי: ימה סוף. אומר אני שים סוף היה מקצתו במערב כנגד כל רוח דרומית וגם
 במזרחו של ארץ ישראל, לפיכך רוח ים תקעו לארבה בימה סוף כנגדו; וכן מציינו לענין תחומין
 שהוא סונה לצד מזרח, שנאמר (ט) מים סוף ועד ים שלשתים, ממזרח למערב, שים שלשתים
 במערב היה, שנאמר בשלשתים (י) יושב חבל הים גוי כרתים: לא נשאר ארבה אחד. (יא) אף
 המלחים שטלחו מהם: 21 וימש חשך. ויחשך עליהם חשך "יותר מחשכו של לילה,
 "וחשך של לילה יאמיש ויחשך עוד: וימש. כמו ויאמש. יש לנו תיבות הרבה חסרות אלף,
 לפי שאין הברת האלף נכרת כל כך אין הכתוב מקסיד על חסרונה, כגון (כ) ולא יהל שם ערבי,
 כמו לא יאהל, לא ישה אהלו, וכן (ג) ותזני חיל, כמו ותזוני, ואנקלוס תרגם לשון חסרה, כמו
 לא ימוש, בתר דיעדי קבל ליליא, כשיגיע סמוך לאור היום; אבל אין הרבדור "מיושב על הריז
 של וימש, לפי שהוא כתוב אחר ויהי חשך: ומרדך אנרה (ל) פותרו לשון עו) ממשש בעהרים,
 שהיה כפול ומכופל ועב, עד שהיה בו ממש: 22 שלשת ימים. שלוש של ימים, טריציניא
 בלעז, וכן שבעת ימים בכל מקום שמיניא³ של ימים: ויית חשך אפלה, שלשת ימים.
 (נ) חשך של אופל, שלא ראו איש את אחיו אותן שלשת ימים, ועוד שלשה ימים אחרים
 חשך מוכפל על זה שלא קמו איש מתחתיו, יושב אין. יכול לעמוד, ועומד אין יכול לישב.
 ולמה הביא עליהם חשך? שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת, ומתו
 בשלשת ימי אפלה, כדי שלא יראו מצרים במסלתם ויאמרו אף הם לוקים כמונו; ועוד שחששו
 ישראל וראו את כליהם, וכשיצאו והיו שואלין מהן והיו אומרים אין בידנו כלום, אומר לו אני
 ראיתיו בביתך ובמקום פלוני הוא: 24 יצג. היא מוצג במקומו: 25 גם אתה תתן. לא דיך
 שמקננו ילך עמנו, אלא גם משלך תתן: 26 פרסה. פרסת רגל, פלנא⁴ בלעז: לא נדע
 מה נעבד". כמה תכבד העבודה, שמא ישאל יותר ממה שיש בידנו: 29 כן דברת. (י) ישה
 דברת ובזמנו דברת, אמת שלא אוסיף עוד ראות פניך:

כלה

(ה) שמום (ל"ב: (ו) יהושע ה': ז) * צמדל ל"ד ג': (ח) יואל ז': (ט) שמום כ"ג: (י) לפניה ז': (יא) ש"ר: (יב) ישעיה י"ג:
 (יג) שמואל ז' כ"ב: (יד) ע' פנח' וט"ז: (טו) דברים כ"ט: (טז) ע' פנח' ש"ר: (יז) כה"ל ע"ג ש"ר ומכילתא פ' י"ג:

'כי אותה נקמתם ל' כיס' וצנח': 'ורוה—חסר ל' כיס'": "צעל לידה לדךך מוחק מלת יחד וע' * יואל
 ז' לבזח כל המינים הללו זה חסר זה וכ': "הנח' גכס כמוהו צלי ויז' בראשון: 'רוח—כרתים ל'
 כיעס' ויז': "הרס' גכס יומר מחשכו של לילה וסה"ד וחח"כ עניין חשך של לילה וסה"ד וחח"כ וינש
 כמו ויחמש יאמיש ויחשך עוד יש לנו וכ': "ופשך—עוד ל' כיס'": ככ"כ חשך צלי ויז' בתקילת
 התיבה וכן גכס גם לבזח האורס: "נווכס. צמתה"ם: "חס ככס עקסה חס צמעט כנה וכ'. כ"ס'":

1 verdure (בכיעס): 2 terzaine (דכיהיט): 3 septaine (חויס ז'ענען פליכטיעען צעטעענערד):
 4 plante (עומלעלט):

יא כלה. נמרא, *כליל, כולכם ישלח: 2. דבר נא. (א) אין נא אלא לשון בקשה, בבקשה
 מִן הַהוֹרֵם עַל כֵּךְ, שֶׁלֹּא יֵאמֶר אוֹתוֹ צְדִיק אֲבִרָהּ וְעַבְדּוֹם וְעַנּוּ אוֹתָם קִיָּם בָּהֶם, וְאוֹרֵי
 כֵּן יֵצֵאוּ בְּרִכּוֹשׁ גְּדוֹל לֹא קִיָּם בָּהֶם: 4. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר ה'. 3) בַּעֲמֹדוֹ לִפְנֵי פִרְעֵה
 נֹאמְרָה לוֹ נִבְוָאָה זוֹ, שֶׁהָיָה מִשְׁיָצֵא מִלִּפְנֵי לֹא הוֹסִיף רְאוֹת פְּנֵיו: כַּחֲצַת הַלַּיְלָה. כַּהֲחַלֵּק
 הַלַּיְלָה: כַּחֲצַת. כְּמוֹ ג) בַּעֲלּוֹת, 7) בַּחֲרוֹת אִסַּם בְּנוֹ. זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ לִישׁוֹבוֹ עַל אֲפִינוֹ, שְׁאֵין חֲצוֹת
 שֵׁם דְּבַר שֶׁל חֲצִי. וְרִבּוּתוֹ דְּרִשְׁהוּ ה) כְּמוֹ כַּחֲצִי הַלַּיְלָה, וְאִמְרוּ שֶׁאִמְרָ מֹשֶׁה כַּחֲצוֹת, שֶׁמִּשְׁמַע
 כְּמוֹךְ לוֹ, אוֹ לִפְנֵי אוֹ לְאֹדְרִיו, וְלֹא אִמְרָ בַּחֲצוֹת, 1) שְׂמֵא יִשְׁעוֹ אֲצַמְגִּנִּי פִּרְעֵה וַיֹּאמְרוּ מֹשֶׁה בְּדֹאֵי
 הוּא: 5. עַד בְּכוֹר הַשֶּׁבִי. לְמָה לָקוּ הַשְּׁבוּיִים? כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ יִרְאַתָּם תִּבְעָה עֲלֵכֶם וְהִבִּיאָה
 פִּרְעוֹנוֹת עַל מִצְרַיִם: מְבַכּוֹר פִּרְעֵה עַד בְּכוֹר הַשְּׁפָחָה. כָּל הַשְּׁחֻתִּים מְבַכּוֹר פִּרְעֵה וְהַשְּׁבוּיִם
 מְבַכּוֹר הַשְּׁפָחָה הוּוּ בְּכֻלּוֹ. ו) וְלָמָּה לָקוּ בְּנֵי הַשְּׁפָחוֹת? שְׂאֵף הֵם הוּוּ מִשְׁתַּעֲבָדִים בָּהֶם וְשִׂמְחִים
 בְּצַרְתָּם: וְכָל בְּכוֹר בְּהֵמָה, 2) לִפִּי שֶׁהוּוּ עוֹבְדֵיךָ לָהּ. כְּשֶׁהִקְבִּי נִפְרַע מִן הָאוֹמָה נִפְרַע מֵאֲלֹהֶיהָ:
 7. לֹא יִחַרֵּץ כָּלֵב לִשְׁנוֹ. אוֹמֵר אֲנִי שֶׁהוּא לִשׁוֹן שְׁנָתְךָ, לֹא יִשְׁנָה, וְכֵן ה) לֹא חָרַץ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
 לֵאמֹר אֵת לִשְׁנוֹ, לֹא שְׁנָה, 6) אִזְ חָרַץ, תִּשְׁתַּנֵּן, 7) לְמוֹרָג חֲרוֹץ, שְׁנוֹן, 8) מַחֲשָׁבוֹת חֲרוֹץ, אִדָּם
 חֲרוֹץ וְשְׁנוֹן, 9) יוֹד חֲרוֹצִים תַּעֲשִׂיר, חֲרִיפִים, מוֹחֲרִים שְׁנוֹנִים: אִשֶׁר יִפְלֶה. יְבִדִּיל: 8. וַיִּרְדּוּ
 כָּל עַבְדֶּיךָ. 10) חֵלֶק כְּבוֹד לְמַלְכוּת, שֶׁהָיָה בְּסוֹף יוֹד פִּרְעֵה בַּעֲצֻמוֹ אֵלָיו בְּלִילָה 7) וַיֹּאמֶר קִטְמוֹ
 צִאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי, וְלֹא אִמְרָ לוֹ מֹשֶׁה מִתְחַלְלָה וַיִּרְדַּת אֵלָי וְהַשְּׁתַּחֲוִית לִי: אִשֶׁר בְּרַגְלֶיךָ. הוֹחֲלִים
 אַחֵר עֲצַתְךָ הַלּוֹכֵךְ: וְאַחֲרָי כֵּן אֵצֵא עִם כָּל הָעָם מֵאֶרֶץ: וַיֵּצֵא מֵעַם פִּרְעֵה. כִּשְׁנֵם דְּבָרָיו
 יֵצֵא מִלִּפְנֵי בַחֲרֵי אֶף, עַל שֶׁאִמְרָ לוֹ אַל תִּסֵּף רְאוֹת פְּנֵי: 9. לְמַעַן רַבּוֹת מוֹפְתֵי. מִכַּת בְּכוֹרוֹת
 וְקִדְעַת יָם סוֹף וְלַעֲדֵךְ אֵת מִצְרַיִם: 10. וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עֲשׂוּ וְגו'. כִּכְר כֹּתֵב לָנוּ זֹאת בְּכָל
 הַמּוֹפְתִים וְלֹא שְׂנֵאָה כִּי אֵלָּא בְּשִׁבִיל לְסַמְכָה לְפִרְשָׁה שֶׁל אַחֲרֶיהָ:

יב 1. וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה וְאֵל אֶהֱרָן. בְּשִׁבִיל שֶׁאֲהַרְן עֲשֵׂה וְשִׂרַח בְּמוֹפְתִים כְּמֹשֶׁה, חֵלֶק
 לוֹ כְבוֹד זֶה בְּמִצְוֵה רֵאשׁוֹנָה יִשְׁכְּלוּ עִם מֹשֶׁה בְּדַבְּרוֹ: בֶּאֱרֹץ מִצְרַיִם. 2) חוֹץ לְסִדֵּךְ; אוֹ
 אֵינוֹ אֵלָּא בְּתוֹךְ הַסִּדֵּךְ? ת"ל 3) כִּצְאֵתִי אֵת הָעֵיד וְגו', וְמָה תִּסְלַח קֶלֶה לֹא תִּסְלַח בְּתוֹךְ הַסִּדֵּךְ,
 דְּבַר חֲמוֹר לֹא כָל שִׁכָּן! וְסִנֵּי מָה לֹא נִדְבַר עִמּוֹ בְּתוֹךְ הַסִּדֵּךְ? לִפִּי שֶׁהִיָּתָה מֵלֵאָה גְלוּלִים:
 2. הַחֲדָשׁ הַזֶּה. 1) וְהִרְאוּ לוֹ לִבְנֵה בַּחֲדוּשָׁה וְאִמְרָ לוֹ כְּשֶׁהִירַח מִתְחַדֵּשׁ יִהְיֶה לְךָ רֵאשׁ חֲדָשׁ.
 וְאֵין מִקְרָא וַיִּצָּא מִיָּד פְּשׁוּטוֹ, עַל חֲדָשׁ נִסָּן אִמְרָ לוֹ, זֶה יִהְיֶה רֵאשׁ לְסִדֵּר מִגִּין הַחֲדָשִׁים, שִׁיָּהָא
 אֵייד קְרוּי שְׁנֵי, סִינֹן שְׁלִישִׁי: הַזֶּה. 2) נִתְקַשָּׁה מֹשֶׁה עַל מוֹלַד הַלֵּבֶנָה * בְּאִינּוֹ שִׁיעוֹר תְּרֵאָה וְתִהְיֶה
 רְאוּיָה לְקִדְשׁ, וְהִרְאוּ לוֹ. בֶּאֱצַבֵּעַ אֵת הַלֵּבֶנָה בְּרִיקָע, וְאִמְרָ לוֹ כּוֹה רָאָה וְקִדְשׁ. וְכִיצַד וְהִרְאוּ,
 וְהֵלֵא לֹא הָיָה נִדְבַר עִמּוֹ אֵלָּא בְּיוֹם, שֶׁנֹּאמְרָ ה) וַיְהִי בְּיוֹם דְּבַר ה', 1) בְּיוֹם צוּחֹתוֹ, 2) מִן הַיּוֹם אִשֶׁר
 צִוָּה ה' וְהִלָּאָה? אֵלָּא כְּמוֹךְ לְשִׁקְעַת הַחֲמָה נֹאמְרָה לוֹ פִּרְשָׁה זוֹ, וְהִרְאוּ עִם חֲשֻׁכָה: 3. דְּבַר
 אֵל כָּל עַדְתָּ. 4) וְכִי אֲהַרְן מְדַבֵּר, 5) וְהֵלֵא כִּכְר נֹאמְרָ 6) יִאֲתָה וְתִרְבֵּי? אֵלָּא חוֹלְקִין כְּבוֹד זֶה
 לָהּ

יא (א) נִכְסוֹת פ'; (ב) ע' ש"ר פ' י"ח: (ג) מוֹלֵכִים ח' י"ח: (ד) הַהֵלִים קכ"ד: (ה) ע' נִכְסוֹת ד' וּמְכִילָחָ י"ג: (ו) ע"ש:
 (ז) ע"ש וּג"ג ש"ר פ' פ': (ח) יִהְיוּ ע' י': (ט) עֲמוּחָל ז' ה': (י) יִשְׁעֵי מ"ח: (יא) מְעַלֵי כ"ח: (יב) סָס י': (יג) אֲמִים ק"ב:
 (יד) שְׁמוֹת י"ב:
יב (א) מְכִילָחָ: (ב) שְׁמוֹת פ': (ג) ע' מְכִילָחָ ש"ר: (ד) מְכִילָחָ עֲנָחֹם כ"ט: (ה) שְׁמוֹת ז': (ו) וַיִּקְרָא ז': (ז) צַנְדָּכַר ט"ו:
 (ח) ע' מְכִילָחָ: (ט) שְׁמוֹת ז':

יא *נְדַפּוֹסִים הַחֲמוּנִים הֵן כֹּלֵה כְּלִיל: 2) צְרֵמ' כִּתְּבֵן לְשׁוֹן זֶה צְעַמְדוֹ—פְּנֵיו עַל הַסִּסּוֹק הַקּוֹדֵם
 וַיִּלְחַךְ ד' אֵל עֵשֶׂה וְעַי' צַחֲקוּנִי: 3) כְּעֵלּוֹת כְּכֻלּוֹת. כִּי"ר: 4) אִשׁ אֲנִי יוֹדַע לְכוּיִן הַשְּׁעָה הַסּ חֲיִינִם
 יוֹדַעִים לְכוּיִן הַשְּׁעָה וְקוֹדֵם שִׁינֵיעַ חֲלוֹת יִהְיֶה צְבוּרִים שֶׁבִּגְעֵי וְעַדִּין לֹא צָהָה הַנֶּכֶה וַיִּלְחַמְדוּ מִשֶׁה נְדַלֵּי
 סוֹף: 5) הַקּוֹס הַדְּבָרִים אֲחֵלֶה הוּא לְקַטֵּן צְבִינֹן י"ב פס' כ"ט אֲךְ רַעֲי' הַצִּיָּחַס פֶּה וְעַעֲנוּ ע' צַח
 וְצִוּוֹת מוֹחֲרִים אֲלֶשְׁקֵר סִינֵן סִיָּה וְנִשְׁאֵר מִנְּפִרְסִי:
יב *כֵּשֶׁם פִּרְשָׁה. צַעֲנַת מוֹלַד לְכִנֵּס חֲלוֹת כִּי אִשׁ מַעֲנַת וַאֲיִנֵּה נִיכְחָ כְּלֹאמֹר צְרֵמ' כּוֹה רֵאֲחִים
 אִזְ כּוֹה רֵאֲחִים: 2) וְהֵלֵא מִשֶׁה מְדַבֵּר עַי' וְחֵמָה. כִּי"ר: 3) צְנִיכִילָחָ כְּתִיב וְחֵמָה מְדַבֵּר אֵל צְנִי יִשְׁכְּלֵל
 אֲלֵל חֲיִינּוּ כְּכָל הַמְּקַרָּה וְלִי' וְחֵמָה דְּבַר אֵל צְנִי יִשְׁכְּלֵל וְהִיא כִּי"ד וְגַם ל' הַמֵּן וְלִיָּה לְדַךְ שֶׁהִצִּיָּח

לזה ואומרים זה לזה למדני, הדבור ויזא מבין שניהם כאלו שניהם מדברים: דכרו אל כל עדת ישראל לאמר בעשור לחדש. (י) דכרו היום בראש חדש שיקחוהו בעשור לחדש: החא. (י) פסח מצרים טקוהו בעשור, ולא ססה דורות: שה לבית אבת. (י) למשפחה אתה. הרי שהיו מרובין, יכול שה אחד לכלן? ת"ל ה"שה לבית: 4. ואם יעטפ הבית מהיות משה. ואם יהיו טועמים מהיות משה אחד, שאין יכולין לאכלו ויבא לירי נותר ולקח הוא ושכנו ונו, והו משמעו לפי פשוטו. ועוד יש בו מדרש (ג), ללמד שאחר שנמנו עליו יכולין להתמעט ולמשוך ידיהם הימנו ולהמנות על שה אחד; אך אם באו למשוך ידיהם ולהתמעט מהיות משה, יתמעטו בעוד השה קיים, בהיותו בחיים ולא משנשחט: מכסת. חשבון, וכן (ד) מכסת הערך: לפי אכלו. (טו) הראוי לאכילה, פרט לחולה' ולקן "שאינו יכול לאכול כוית: תבסו. (טז) תתמנון: 5. תמים. (פ) בלא מום: בן שנה. (פ) כל שנתו קרוי בן שנה, כלומר שגולד בשנה זו: מן הכבשים ומן העזים. (פ) או מזה או מזה, שאף עז קרוי שה, שנאמר (י) ושה עזים: 6. והיה לכם למשמרת. (י) זה לשון בקור, (י) שטעון בקור ממום ארבעה ימים קודם שחיטה. (כ) ומפני מה הקדים לקחתו לשחיטתו ארבעה ימים, מה שלא צוה כן בפסח דורות? היה ר' מתאי בן חרש אומר, הרי הוא אומר (כ) ואעבור עליך ואראך והנה עת דודים, הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאנאל את בניו, ולא היו בידם מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו שנאמר (כ) ואת עזים ועזיה, ונתן להם שתי מצות, דם פסח ודם מילה, שטלו באותו הלילה, שנאמר (כ) מתבוססת ברמך, בשני דמים, ואומר (כ) גם את בדם בריתך שלחתי אסירך מבור אין מים בוכנ' 'ולפי שהיו שטופין באיללים אמר להם משכו וקחו לכם, משכו ידיכם מאיללים, וקחו לכם צאן של מצוה: ושחטו אתו ונו'. (כד) וכי כולן שוחטין? אלא מכאן ששלחו של אדם כמותו: קהל עדת ישראל. קהל ועדה וישראל; מכאן אמרו פסחי צבור נשחטין בשלש כתות זו אחד זו, נכנסה טר ראשונה נגעלו דלתות העזרה וכו'. כדאיתא (כ) בפסחים: בין הערבים. (כו) משש שעות ולמעלה קרוי בין הערבים שהשמש נוטה לבית מבואו לערוב; ולשון בין הערבים נראה בענין (ח) אותן שעות שבין עריבת היום לעריבת הלילה, עריבת היום בתחלת ז' שעות מבי "ינמו צללי ערב, ועריבת הלילה בתחלת הלילה. ערב לשון נשף וחשך כמו (כ) ערבה כל שמחה: 7. ולקחו מן הדם. זו קבלת הדם. (כט) יכול ביד? ת"ל (ל) אשר בסף: המזוזות. הם הזקופות אחת מכאן למתח ואחת מכאן: המשקוף. הוא העליון שהדלת שוקף עליו כשסוגרין אותו, לינטי' בלעז (ל) ולשון שקיפה חבטה, כמו (לא) קול עלה נרף, דשקף, (לג) חבורה, משקופי: על הבתים אשר יאכלו אתו בהם. (לג) ולא על משקוף ומזוזות שבבית התכן ובית הבקר שאין דרך בתוכו: 8. את הבשר. (לד) ולא גידים ועצמות: ומצות על מררים. כל עשב מר נקרא מרוד וצום (ל) לאכול מר זכר לומרודו את חייהם: 9. אל תאכלו ממנו נא. (לו) שאינו צלוי כל צרכו קראו נא בלשון "ערבי: ובשל מבשל. (לו) כל זה באזהרת אל תאכלו: במים.

מנן
 (י) מנילחא: (יא) פסחים ל"ו: (יב) ע' מנילחא: (יג) ע' מנילחא פסחים פ"ט: (יד) ויקרא כ"ז: (טו) מנילחא: (טז) ת"ח: (יז) מנילחא: (יח) דברים י"ד: (יט) פסחים ל"ו: (כ) מנילחא: (כא) ויקרא פ"ז: (כב) זכריה ט': (כג) ע' מנילחא: (כד) מנילחא קדושין ע"ג: (כה) דף פ"ד: (כו) ע' מנילחא: (כז) ע' צמיחא הלאב"ע: (כח) יעקב כ"ג: (כט) מנילחא: (ל) פסוק כ"ב: (לא) ויקרא כ"ו: (לב) שעות כ"ח. ע"ג * מוליין קצוי ד"ה וקאמנה: (לג) ע' מנילחא ומ"י: (לד) מנילחא פסחים פ"ג: (לה) פסחים קט"ז: (לו) ע' פסחים מ"ח:

כום' זו מנטי' של קלף יסן: 'אומר זה לטם פסח דכתיב צעשור וג': "וכן הוא צילקוט, ובמנילחא כתיב ת"ל מה לבית חצות: 'אם צלו לימעט ולימנעך מהיות משה צעוד היותם לטם יתמעטו: ומיחיתיה. צעורו צמיים: 'צנח' כתיב החולה והקטן: "ולגוי שאינו יכול. כיס"י: "למשנחת. ציקור שלא יחא צו מום ומקצין אותו כל הצדעה: 'ושהיו טעופין. נוסחת הדפוסים: "צערב כי ינטו לללי ערב היינו לאמר סמח סנסתלקס ממה מולחם כל אדם ונתתה למערב * צרכות ט': "נח. ללי ואינו ללי: לוחה לליה סבלשון פסחי קרויה אצרכים צ"ל הקדש קרי נח * פסחים מ"ח: "עצריה. כיסר"ה ד"ח (ו) מה שמיטס הלאב"ע: פסח. מ"י וע"ג. פסחיות דוכס צן לצרע נח כמשמעו צלמן עכזית מי:

להם, אתה אומר אחד, מול שנים ולך: וינצלו. ודוקינו: 37. מרעמסס סכתה. קטו) מאה ועשרים טל היו וכאו שם לפי שעה, שנאמר קטו) ואשא אתכם על כנפי נשרים: הגברים. מכן עשרים ומעלה: 38. ערב רב. תערוכת אומות³⁰ של גרים: 39. ענת מצות. חרהה של מצה, בצק שלא החמיץ קרוי מצה: וגם צדה לא עשו להם. לדרך; קפ) מגיד שכחן של ישראל, שלא אמרו היאך נצא למדבר בלא צדה? אלא האמינו והלכנו; הוא שמפורש בקבלה, קיס) זכרתי לך חסד נעודיך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה, מה שכן מפורש אחריו? קדש ישראל לה' תר: 40. אשר ישבו במצרים. קיס) אחד שאר הישיבות שישבו גרים בארץ לא להם: שלשים שנה וארבע מאות שנה. קכ) בין הכל משולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות, משהיה לו זרע לאברהם נתקיים כי גר יהיה זרעך, ושלשים שנה היו משננדה גרות בין הבתרים עד שנולד יצחק; ואי אפשר לוטר בארץ מצרים לבדה, שברי קהת מן הכאים עם יעקב היה, צא וחשוב כל שנותיו וכל שנות עמרים בנו ושמונים של משה לא תמצאם כל כך, ועל כרחך הרבה שנים היו לקהת עד שלא ירד למצרים והרבה משנות עמרים נבלעים בשנות קהת, והרבה משמונים של משה נבלעים בשנות עמרים, הרי שלא תמצא ארבע מאות לביאת מצרים והחקקת לוטר על כרחך שאף שאר הישיבות נקראו גרות ואפילו בתרון שנאמר קכל) אשר גר שם אברהם ויצחק, ואומר קכג) את ארץ מגוריהם אשר גרו בה, לפיכך אתה צריך לוטר כי גר יהיה זרעך משהיה לו זרע וכשתמנה ת' שנה משנולד יצחק, תמצא מביאתן למצרים עד יציאתן ר"ו. קכג) זה אחד מן הדברים ששנו לתלמי המלך: 41. ויהי מקץ שלשים שנה וגו' ויהי בעצם היום הזה. קכד) מגיד שכיון שהגיע הקץ לא עכנן המקום כדרך עין. במ"ו בניסן באו מלאכי השרת אצל אברהם לבשרו ובמ"ו בניסן נולד יצחק ובמ"ו בניסן נגדה גורת בין הבתרים: 42. ליל שמרים. שהיה הקב"ה שומר ומצפה לו לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים: הוא הלילה הזה לה. קכד) הוא הלילה שאמר לאברהם, בלילה הזה אני נואל את בניך: שמרים לכל בני ישראל לדרתם. קכט) משומר³¹ וכא מן המזיקן, כענין שנאמר ולא יתן המשחית וגו': 48. זאת חקת הספח. ב"ד בניסן נאמרה להם פרשה זו: כל בן נכר. קכו) שנתגכרו מעשיו לאביו שבשמים³², קס) ואחד הגוי ואחד ישראל משוטד במשמע: 44. ומלתה אתו אז יאכל בו קכת) רבו; מגיד שמילת עבדיו מעכבתו מלאכול בספח רברי רבי יהושע, רבי אליעזר אומר אין מילת עבדיו מעכבתו מלאכול ספח; אם כן מה ת"ל אז יאכל בו? העבר: 46. תושב. קכט) זה גר תושב; ושכיר. זה גוי; קל) ומה ת"ל והלא ערלים הם, תאמר וכל ערל לא יאכל בו? אלא כנון ערבי טהול וגבעוני³³ מהול והוא תושב או שכיר: 46. בבית אחד יאכל. קלג) בחבורה אחת, שלא יעשו הנטנין עליו שתי חבורות ויחלקוהו. אתה אומר בחבורה אחת או אינו אלא בבית אחד כמשמעו, וללמד שאם התחילו והיו אוכלים כחצר וירדו גשמים שלא יננסו לכית? תלמוד לוטר על הבתים אשר יאכלו אותם בהם, טכאן שהאוכל אוכל בשני מקומות: לא תוציא מן הבית. קלג) מן החבורה: ³⁴ ועצם לא תשיברו בו. קלג) הראוי לאכילה, כנון שייש עליו כוית בשר יש בו משום שכירת עצם, אין עליו כוית בשר אין בו משום שכירת עצם: 47. כל עדת ישראל יעשו אתו. קלד) למה נאמר? לפי שהוא אומר בפסח מצרים שה לבית אבות, שגמנו עליו למשפחות, יכול אף פסח דורות

קטו) ע' ונכילתה: קטו) טמות י"ט: קי) ונכילתה: קיס) יעמיה ז': קיט) ע' ונכילתה ונילה ע': קכ) ע' *בכאשת ע"ו י"ג ונילה ע' ל"ה ובשאר: קכא) בכאשת ל"ה: קכב) טמות ו': קכג) ונכילתה ונילה ע': קכד) ונכילתה: קכט) פסמים כ"ע כ"ה י"ח: קכו) פסמים כ"ב ז': קכז) ונכילתה: קכח) ע' ונכילתה וע"ע צלקועים: קכט) ונכילתה: קל) טס יעמום ע"ח: קלג) ע' ונכילתה וכן ח"ח: קלד) ונכילתה: קלג) טס: קלד) ע' פסמים פ"ד ז' ונכילתה:

³⁰ מערכות אלוונות גרים היו. כ"י: ³¹ וצא. ל' כי"ר: ³² נחשצים לנכרים למקום. (ע"ג *פסמים כ"ח ז' צ' בן נכר מי סכתנכרו ונעשיו לאציו בטמים ולא לכל התורה עכ"ל וע' צמזמי טהאריך להוכיח ונחא דפיטש כשי' נצי וכל ערל לא יאכל בו טכש"י לא טכזחא ליה כפירות הכנז"ס צחא דצן נכר צפ' ט' דהלכות קרבן פסח ולא היה הכאים לךך כלל להוכיח זר"ש היה וניצא דכ"י כשי' בפסמים הכ"ל דספתיו טס נכרו ונללו ללא כפירות הכנז"ס): ³³ גבעוני טס אלוונ טס טמוולין עננון: ³⁴ יאכל ועלם וכי. כ"ר י"י:

בא בשלח יג

והורגו. (ל) הוא הפסיד ממונו של כהן' לפיכך יפסיד ממונו: וכל בכור אדם בכניך תפדה. חמש שלעים פרינו קצוב במקום אחר(ג): 14. כי ישאלך בנך מזה. (ג) יש מחר שהוא עכשיו ויש מחר שהוא לאחר זמן כגון זה וכגון (ד) מחר יאמרו בניכם לבנינו, דבני גד ודבני ראובן: מה זאת. (ה) זה תנוק טפוש שאינו יודע להעמיק שאלתו וסותם ושואל מה זאת ובמקום אחר הוא אומר (ו) מה העדות והחקים והמשפטים וגו' הרי זאת שאלת בן חכם, דברה תורה כנגד ארבעה בניו רשע ושאינו יודע לשאול והשואל דרך סתומה והשואל דרך חכמה: 16. ולמוטפת. (ז) תפילין (ח) ועל שם שהם ארבעה בתים קרויין מטפת מט "בכתפי שמים, פת באפריקי שמים. ומנחם חברו עם (ט) והטף אל דרום (י) אל תשיפו, לשון דבור "כמו (יא) ולזכרון, שהרואה אותם קשור בין העינים יזכור הגם וידבר בו:

חסלת פרשת בא.

בשלה.

17. ויהי בשלח פרעה, ולא נחם. נהגם "כמו (ג) לך נחה את העם, (נג) בהתהלך תנחה אותך: כי קרוב הוא. ונחה לשוב באותו הדרך למצרים (נד) ומדרשי אגדה יש דרכה: בראתם מלחמה. (נז) כגון מלחמת (נח) ויורד העמלקי והכנעני וגו' אם הלכו דרך ישר היו חוזרים ומה אם כשהקיפם דרך מעוקם אמרו(ם) נתנה ראש ונשובה מצרימה אם הולכים בפשוטה על אותה כמה וכמה: פ; ינחם. יחשבו מחשבה על שיצאו ויתנו לב לשוב: 18. ויסב. "הסיכם מן הדרך הפשוטה לדרך העקומה: ים סוף. כמו לים סוף, וסוף הוא לשון אגם שגדלים בו קנים, כמו (י) ותשם בסוף (יז) קנה וסוף קמלו: והמשים. (מ) אין חמושים אלא מזויינים (מ"ב) לפי שהסיבן במדבר הוא גרם להם שעלו חמושים שאילו הסיבן דרך יישוב לא היה מחומשים להם כל מה שצריכין אלא כאדם שעובר במקום למקום וברעתו לקנות שם מה שיצטרך אבל כשהוא פורש למדבר צריך לזמן לו כל הצורך ומקרא זה לא נכתב כי אם לשבר את האוזן שלא תתמה במלחמת עמלק ובמלחמת סיחון ועוג ומדין מהיבן היו להם כלי זיין שהכו אותם בחרב) וכן הוא אומר (נט) ואתם תעברו חמושים, וכן תרגמו אונקלוס מזורין כמו (ס) וירק את חניכיו, חריו. דבר אחר (נא) חמושים אחד מחמשה יצאו וארבעה חלקים מהו בשלשת ימי אפלה: 19. השבע השביעי. (נב) השביעים שיישבעו לבניהם. ולמה לא השביע ¹⁰ בניו שישאוהו לארץ כנען מיד כמו שהשביע יעקב? אמר יוסף, אני שליח הייתי במצרים והיה ספק בידי לעשות אבל בני לא יניחום מצרים לעשות לכן השביעים לכשינאלו. ויצאו משם שישאוהו: והעליתם את עצמתי מזה אתכם. "לאחיו השביע כן (ג) למדנו שאף עצמות כל השבטים העלו עמהם שנאמר אתכם: 20. ויסעו מסכת. ביום השני שהרי בראשון באו מרעמסס לסכות: 21. לנחתם הדרך. נקוד פתח שהוא כמו להנחותם (נד) לראותכם בדרך אשר תלכו בה שהוא כמו להראותכם, אף כאן להנחותם על ידי שליח, ומי הוא השליח? עמוד הענן והקב"ה בכבודו מוליכו לפניהם, ומכל מקום את עמוד הענן "הכין להנחותם על ידו שהרי על ידי עמוד הענן "הם הולכים, עמוד הענן

(ל) שם ומכילתא: (ג) צמדבר י"ח: (ג) ומכילתא: (ד) יחוסע כ"ב: (ה) ע' ומכילתא ויחוס' פקסס ע' י': (ז) דצרכים ו': (ז) ס"ח: (ח) סנהדרין ד': (ט) יחוקאל כ"ח: (י) מוכה ז': (יא) לעיל פס' ע': (יב) שמות ל"ב: (יג) משלי ו': (יד) ע' ומכילתא: (טו) צמדבר י"ד: (טז) שמות ז': (יז) יעקב י"ח: (יח) ומכילתא: (יט) יחוסע ח': (כ) צכאלס י"ד: (כא) ומכילתא: (כב) ע' ומכילתא: (כג) ומכילתא: (כד) דצרכים ח':

ערפו דמתיב וערפתו: טלח פלחו צטה וימנונו לכהן לפיכך יוסמד ונגוונו. יכפסו צית דין לעורפו אחר שלטים וכ': "צגלפי. כיס"ד ל"ח: כתפי. שם נקוס כסרוליס לוונר שמים אוונרים עו ושאפיקי נני נקוס וקוכין לשמים פת: "רשעי" פי' לשון ליצור כונו ולא תניף אל צית יסחק (כ"י צכור שור): "הנהיגם. כ' כיס"ר: "סרר הכינחן ע' צכעי" צמדבר ל"ג ג': "לפי—צמרצ ב' כיעלס"ה וי"ד: "לח צניו מיד כמו טהשניען יעקב. כ"ס: "ע"ג" צ"ק ל"ב סוטה ז' ז' ונוטה י"ח: "הכין—הענן ל' כ"ס: "הס הולכים ע"י אורו וסה"ד (וסקצ"ם—הדקך ל'). כילע"ה:

הענין אינו לאורה אלא להורותם הדרך: 22. לא ימיש הקב"ה את עמוד הענין יומם ועמוד האש לילה. (נה) מגיד שעמוד הענין משלים לעמוד האש ועמוד האש משלים לעמוד הענין, שעד שלא ישקע זה עולה זה²²:

יך 2. וישבו. לאחוריהם לצד מצרים היו מקרבין כל יום השלישי כרי להטעות את פרעה שיאמר תועים הם בדרך כמו שנאמר ואמר פרעה לבני ישראל וגו': ויחנו לפני פי החירות. (א) הוא פיתום, ועכשיו נקרא פי החירות על שם שנעשו שם בני הורין (3) והם שני סלעים גבוהים וקופים והניא ושביניהם קרוי פי הסלעים: לפני בעל צפון. (ג) הוא נשאר מכל אלהי מצרים כרי להטעותן שיאמרו קשה יראתן ועליו פירש איוב (7) *משגיא לגוים ויאבדם: 3. ואמר פרעה. כשישמע שהם שבים לאחוריהם: לבני ישראל. (ה) על בני ישראל, וכן ה' ילחם לכם, עליכם, (ו) אמרי לי אחי הוא, אמרי עלי: נבכים הם. כלאים ומשוקעים ובלעז שירידי¹, (2) כמו (ז) נבכי ים (ח) בעמק הכנא (ט) מבכי נהרות. נבכים הם, כלאים הם כמדברי, שאינן יודעין לצאת ממנו ולהיכן ילכו: 4. ואכבדה בפרעה. (י) כשהקב"ה מתנקם ברשעים שמו מחגל ומתכבד וכן הוא אומר (יא) וגשפמתי אתו וגו' ואח"כ והתגדלתי והתקדשתי וגודעתי וגו' ואמר (יב) שמה שבר רשפי קשת ואחר כך נודע ביהודה אלהים ואמר (יג) נודע ה' משפט עשה: בפרעה ובכל חילו. (יד) הוא התחיל בעבירה וממנו התחילה הפורענות: ויעשו כן. (טו) להגיד שבחן ששמעו לקול משה ולא אמרו האין נתקרב אל ורדפינו אנו צריכים לברוח אלא אמרו אין לנו לקיים אלא דברי בן עמרם: 5. ויגד למלך מצרים. (טז) אקטורין² שלח עמהם וכיון שהגיעו לשלשת ימים שקבע לילך ולשוב ראו שאינן חוזרין למצרים באו (יז) והגידו לפרעה ביום הרביעי, בחמישי ובששי רדפו אחריהם, ליל שביעי ירדו לים, בשחרית אמרו שירה³ והוא יום שביעי של פסח, (יח) לכך אנו קורין השירה ביום השביעי: ויהפך. (יט) נתפך טמה שהיה שהרי אמר להם קומו צאו מתוך עמי ונתפך לב עבדיו שהרי לשעבר היו אומרים לו (כ) עד מתי יהיה זה לנו למקוש ועכשיו נהפכו לרדוף אחריהם כשביל ממנם שהשאלום: מעבדנו. מעבוד אותנו: 6. ויאמר את רכבו. (כא) הוא בעצמו: ואת עמו לקח עמו. (כב) משכם בדברים, לקינו ונשלו ממוננו ושלחנום באווא עמי ואני לא אתנהג עמכם כשאר מלכים, דרך שאר מלכים עבדיו קודמין לו במלחמה ואני אקרים לפניכם שנאמר ופרעה הקריב הקריב עצמו ומדר לפני חיילותיו, דרך שאר מלכים ליטול ביוה בראש כמו שיבחר אני אשוה עמכם בחלק שנאמר (כג) אחלק שלל: 7. בחור. נבחרים, בחד לשון יחיד כל רכב ורכב שבמנין זה היה בחור: וכל רכב מצרים. ועמהם כל שאר הרכב (כד) ומהיכן היו הבהמות הללו אם תאמר משל מצרים הרי נאמר (כד) וימת כל מקנה מצרים

(נה) שם כ"ג מילתא:

יך (א) מילתא (3) ע"ג * שמואל ח' י"ד ד' (ג) מילתא ע"ג סס פ' י"ג (ד) קיוון י"ג: (ה) כח"ל: (ו) נכאס' כ': (ז) חיוב ל"ח: (ח) סהלים פ"ד: (ט) חיוב כ"ח: (י) מילתא: (יא) ימחאל ל"ח: (יב) סהלים ע"ו: (יג) סס ע': (יד) מילתא: (טו) ע' ע' סס: (טז) ע' מילתא ח"י: (יז) ק"ע פ' ה': (יח) מילה ל"ח: (יט) מילתא: (כ) שמוט י': (כא) מילתא: (כב) שמוט ע"ו: (כג) ע' מילתא: (כד) שמוט ע':

כ' לא יניש. קרא יתיבא הוא להך דרשא דהא כתיב וד' הולך לפניו יומם: עמוד הענין של יום משלים אורו לעמוד האש עמוד האש צל קודם שישקע עמוד הענין וכו': כ"ה לפני העם. כלומר לא הסכים לפני העם עמוד ענין ועמוד אש צלילה. גי' כיעס"ה וי"ד:

יך א"ע רש"י סס שחולק על מדרש זה שהציל כאן כי צפוקו ונטיילא כתיב צפון שאלית: צ' לדעת רש"י כולן מפורש צד (ע"ג) * יעשה ע' ט"ז (י) וכן הוא לדעת מנחם צנחנת שורש צד נגד דעת ר"י חיוג שמשנן נצוכים הם, שטון נצוכה, רק נצכו עררי צקר, כולן משרש צד והשאר כמו מנכי נהרות, צנמוק הצכא, נככי ים חסד לשרש נכה אצ"ע שהם ונענין אחר ולא פירושם ענין דונע: צ"ג ויטו פרעה לכל עמו לאמר כל הן הילוד (מילתא): א' אקטורין פ' שרי מלחמה: ה' שירה של סים כח"ל צניקן לאמר כדכח צדק עולם ונרעונם לטכות ונשכות לחיתם ונחיתם לפני פי החיות הרי ג' צדיעי ויגד לנלך ונלרים כי צרם העם חמישי וששי רדפו ונלרים אור צדיעי ירדו לים של' ויאר את הלילה לשחרית חמרו שירה ויום שביעי היה וי"ט אחזקו של פסח היה: * קוסיה י"ג צ': א' שלח את האנשים עכשיו. כיס"ד:

1 serer (איימטעקענען):

ואין לוטר וליישב לשון הזה כאשר דברים הנכתבים בלשון עתיד והן מיד כגון (ס) ככה יעשה
 איוב, (ט) על פי ה' יחנו, (ט) ויש אשר יהיה הענין, לפי שזון דבר ההוזה תמיד (י) ונופל בו בין לשון
 עתיד בין לשון עבר אבל זה שלא היה אלא לשעה אינו יכול לישבו בלשון הזה: כי גאה
 גאה". כתרנומו. (ד"א בא הכפל לוטר שעשה דבר שאי אפשר לכשר דם לעשות כשהוא
 נלחם בחיור ומתנבר עליו מפילו מן הכוס וכאן הסוס ורוכבו רמה בים וכל שאי אפשר לעשות
 על ידי זולתו נופל בו לשון גאות כמו (י) כי גאות עשה וכן כל השירה תמצא כפולה עזי
 חמרת יה יהי לי לישועה ה' איש מלחמה ה' שמו וכן כולם). דבר אחר (יג) כי גאה גאה
 על כל השירות וכל מה שאקלם בו עוד יש בו תוספת ולא כמדת מלך בשר דם שמקלסין
 אותו ואין בו: סוס ורכבו. (יג) שניהם קשורים זה בזה והמים מעלין אותן ויורדין לעומק ואינן
 נסרדין: רמה. השלך וכן (יג) ורמיו לנו אתן נודא. ומרדש אנדה (יד) כתוב אחד אומר רמה
 וכתוב אחד אומר ירה מלמד שהיו עולין לרום ויורדין לתהום כמו (טו) מי ירה אבן פנתה, מלמעלה
 למטה: 2. עזי וזמרת יה. אונקלס תרגם תוקפי ותושבחת, עזי כמו עזי חמרת כמו וזמרת,
 ואני תמה על לשון המקרא שאין לך כמותו בנקודתו במקרא אלא בשלשה מקומות שהוא סמוך
 אצל חמרת וכל שאר מקומות נקוד שורק (נו) ה' עזי ומעזי (ז) עזי אליך אשמרה. וכן כל תיבה
 בת שתי אותיות הנקודה מלאפסם כשהיא מארכת באות שלישית ואין השניה בשבא בחמף
 הראשונה נקודה בשורק כגון עזי, רוק רק, חק חק, עול עול, יסוד עול, כל כל, ית ושלשים
 על כלו, ואלו ג' עזי חמרת של כאן ושל ישעיה (ט) ושל תהלים (ל) נקודים בחמף קמץ, ועוד אין
 באחד מהם כתוב חמרת אלא חמרת וכלם סמוך להם יהי לי לישועה. לכך אני אומר לישב
 לשון המקרא שאין עזי כמו עזי ולא חמרת כמו חמרת אלא עזי שם דבר הוא כמו (כ) הוושבי
 בשמים כל) שוכני בחנוי סלע (כג) שוכני סנה, חנה השבח עזי חמרת יה הוא היה לי לישועה
 חמרת רבוק הוא לתיבת השם כמו (כג) לעזרת ה' (כד) בעברת ה' (כה) על דברת בני האדם.
 ולשון חמרת לשון (כו) לא תזמור (כו) זמיר עריצים, לשון כיסוח וכריתה, עזי ונקמתו של אלהינו
 היה לנו לישועה. ואל תתמה על לשון ויהי שלא נאמר היה שיש לנו מקראות מדברים בלשון
 זה זה דוגמתו (כז) את קירות הבית סביב להיכל ולדברי ויעש צלעות סביב, היה לו לוטר עשה
 צלעות סביב, וכן "ברברי הימים (כט) ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלך עליהם רחבעם, היה
 לו לוטר מלך עליהם רחבעם, (ל) מבליתי יכולת ה' גוי וישחטם, היה לו לוטר שחטם, (לא) והאנשים
 אשר שלח משה וגו' וימתו, מתו היה לו לוטר, (לב) ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזוב, היה
 לו לוטר עזב: זה אלי. בכבודו נגלה עליהם (לג) והיו מראין אותו באצבע (לד) ראתה שפתה על
 הים מה שלא ראו נביאים: ואנוהו. אונקלס תרגם לשון עה (לס) נה שאנן, (לו) לנה צאן. דבר
 אחר ואנוהו (לז) לשון נוי אספר נוי ושכחו לכא עולם כגון (לח) מה דורך מדוד וגו' דודי צח ואדום
 וכל הענין: אלהי אבי. הוא זה ואדמטנהו: אלהי אבי. לא אני תחלת הקדושה אלא
 מחזקת ועומרת לי הקדושה ואלהותו עלי מימי אבותי: 3. ה' איש מלחמה. בעל מלחמות
 "כמו (לט) איש נעמי וכל איש ואיש מתורגמין בעל וכן (מ) מחזקת והיית לאיש, לנבור: ה' שמו.
 (מא) מלחמתיו לא בכלי זין אלא בשמו הוא נלחם, כמו שאמר דוד (מב) ואני בא אליך בשם ה'
 צבאות

(ס) חיוב ח': (ט) צמדנע ט': (י) ע' * כדלש' כ"ע ב' (יא) יעני' י"ב: (יג) מכללחט: (יד) דלילח ג': (יד) מכללחט: (טו) חיוב ל"ח:
 (טז) יכנייה ט"ז: (יז) סהלים כ"ט: (יח) שמוח י"ד: (יט) ס' י"ג: (כ) ס' ק"ח: (כא) סהלים קכ"ג: (כב) עונדיה ח': (כג) דנבים ל"ב:
 (כד) שופטים ה': (כה) יענייה ט': (כז) קהלת ג': (כח) ויקהל כ"ה: (כט) יענייה כ"ה: (כ) מלכים ח' י: (כא) ס' י: (לב) צמדנע
 י"ד: (לג) שם: (לד) שמוח ט': (לה) ע' ח"י: (לז) ע' מכללחט: (לח) יענייה ל"ג: (לח) סס ס"ה: (לז) ע' מכללחט: (לח) עזר השינים
 ה': (לט) כוח ח': (מ) מלכים ח' ג': (מא) מכללחט: (מב) שמוח ח' י"ז:

מז * כלומר שנתגלה על כל גאה כתרנו' דלח כי גאה גאה וכל ויה עוד ולקן צו סה"ל. כיס"ר: ד"לח
 — וק כולם כ"ד כיעלם"ס: י' ועל כל. כ"ס צרנו': ד"ל עזו לו עזי חליך חזמה כלשך הוא צדפוס
 רעדענלחיים: ד"צצח ל' כיע"צ ובס' הזכור: י'סוד עולו ל' כיענו"ה ד"ל ו"ל וסר ונעליס עולו כלשך
 הוא ד"יענייה י"ד: א'ח— וכן ל' כיע"ה: ה"גס הוא פסוק צנלכיס ח' י"ב: מנלתי— ואשר ל' כיע"ע:
 'תמלת הקדושה וללכותו מוחזקת עלי ניינו חזותי וס"ד. כיס"ר: י"ע"ג * כדלש' ס' כ':

בשלה מו

שהם גבוהים: כמו נד. כתרנומו כשור, כחומה: נד. לשון צבור וכנוס כמו ספ) נד קציר ביום נחלה ספ) כונס כנר לא כתוב כונס כנאר אלא כנר ואלו היה כנר כמו כנאר וכונס לשון הנסה היה לו לכתוב מכניס כננאר מי הים אלא כונס לשון אוסף וצובר הוא וכן ע) קמו נד אחד ע) ויעמדו נד אחד, ואין לשון קימה ועמידה כנארות אלא בחומות וצבירים ולא מצנינו נאד נקוד אלא במלאסום כמו עפ) שימה רמעיני כנארך, עכ) את נאד החלב: קפאו. כמו עג) וכנבינה תקפיאני, שהוקשו ונעשו כאבנים והמים זורקים את המצריים על האבן בכח ונלחמים במ ככל מיני קושי: בלב ים. בחוק הים ודרך המקראות לדבר כן, עד) עד לב השמים, עפ) בלב האלה, לשון עיקרו ותקפו של דבר: 9. אמר אויב. לעמו כשפיתם כדברים אדרוך ואשיגם ואחלק שלל עם שרי ועבדי: תמלאמו. תמלא מהם נפשי רוחי ורצוני. ואל תתמה על תיבה המדברת בשתים תמלאמו תמלא מהם יש הרבה בלשון הזה עו) כי ארץ הנגב נתתני, כמו נתת לי, עו) ולא יכלו דברו לשלום, כמו דבר עמו, עפ) בני יצאוני כמו יצאו מניני, עפ) מספר צעדי אנידנו כמו אניד לו, אף כאן תמלאמו תמלא נפשי מהם: אריק חרבי. אשלוף ועל שם שהוא מריק את התער בשליפתו ונשאד ריק נוסף בו לשון הריקה כמו פ) מריקים שיקום ספ) וכליו יריקו. ואל האמר אין לשון ריקות נוסף על היוצא אלא על התיק ועל השק ועל הכלי שיצא ממנה אבל לא על החרב ועל היין ולדחוק ולפרש אריק חרבי כלשון עכ) ודק את הניכוי, כ"י אודיון בחרבי, מצנינו הלשון מוסב אף על היוצא עכ) שמן תורק מד) לא הורק מכלי אל כלי, לא הורק הכלי אין כתיב כאן אלא לא הורק היין מכלי אל כלי מצנינו הלשון מוסב על היין, וכן עפ) והריקו חרבותם על יפי חכמתך, דחירם: תורישמו. לשון רישות ודלות כמו לו) מוריש ומעשיר: 10. נשפת. לשון הפחה וכן פז) וגם נשף בהם: צללו. שקעו עמקו לשון ספ) מצולה. כעופרת. אבר פלר'ם בלעו: 11. באלם. בחזקם כמו ספ) ואת אילי הארץ לקח ז) אילוחי לעזרתי חושה: נורא תהלת. כ"י יראוי מלהגיד תהלותך סן ימעטו ל' כמו שכתוב ז) לך דומיה תהלה: 12. נטית ימינד. כ"י כשהקב"ה נוטה ידו הרשעים כלים ונופלים לפי שהכל נתון בידו ונופלים בהמייתה וכן הוא אומר ג) וה' יטה ידו וכשל עוזר ונפל עוזר, משל לכלי זכוכית הנתונים בידו אדם מטה ידו מעט והן נופלין ומשתברין: תבלעמו ארץ. ז) מכאן שזכו לקבורה בשבר כ"י שאמרו נס) ה' הצדיק: 13. נהלת. לשון מנהל ואונקלס תרגם לשון נושא וסובל ולא דדק לפישי אחר לשון העברית: 14. יציר גזון. מתרגזון: ישבי פלשת. לו) מפני שהרגו את בני אפרים כ"י שמהרו את הקץ ויצאו בחוקה כמפורש בדברי הימים לו) והרגום אנשי גת: 15. אלוסי אדום אילי מואב. נס) והלא לא היה להם לירא כלום שהרי לא עליהם הולכים אלא מפני אנינות שהיו מתאוננים ומצטערים על כבודם של ישראל: נמנו. נס) נמסו כמו ק) כרביבים תמוגנה אמרו עלינו הם באים לבלותנו ולירש את ארצנו: 16. תפל עליהם אימתה ל'. קפ) על הרחוקים: זפחד. על הקרובים כענין שנאמר קכ) כי שמענו את אשר הוביש וגו': עד יעבר, עד יעבר. כתרנומו ל': קנית. חבבת משאר אומות כחפץ הקניו ברמים יקרים שחביב על

ספ) יעשה י"ז: קט) תהלים ל"ב: ע) יהושע ג': עא) תהלים כ"ו: עב) שופטים ל': עג) חיוז י': עד) דברים ל': עה) שמואל ג' י"ח: עו) שופטים ח': עז) כנלשת ל"ז: עח) יכניה י': עט) חיוז ל"ח: פ) כנלשת מ"ב: פא) יכניה מ"ח: פב) כנלשת י"ד: פג) שיר ס': פד) יכניה ס: פה) יחזקאל כ"ח: פו) שמואל ח' ב': פז) יעשיה ט': פח) תהלים ק"ט: פט) יחזקאל י"ז: ע) תהלים כ"ב: עא) תהלים ק"ה: עב) מנכילת: עג) ישעיה ל"ח: עד) מנכילת: עה) שמוט ט': עו) מנכילת: עז) ח' ז' כ"ח: עח) ע' מנכילת לפי כ' הילקוט: עט) ע' מנכילת: ק) תהלים ק"ה: קא) מנכילת: קב) יהושע ג':

כ"י כמו שדקשו כנכילתא וכתדדקין פ' ל"ג: כ"י ציינס צחכצו חלל וננינו. כ"י: כ"י ירחים ונלמסר כ' הנוצר: ל' על כן לך כיקרה לך: כ"י שמונר. כ' מנכילתא וע"ג עס ריש צמלת: כ"י ינגזון. מתרגזון ל' כ"ע חס לשון מנכילתא כיון ששמונו האונות שהקב"ה מנציה קרנן של ישראל ומכניסן לארץ התמינו מתרגזון, לכך נאמר שמונו ענינס ינגזון: כ"י ע' * כנלדקין ל"ב: כ' ז' ח' יחמה על הקכוניס ופחד על הכמוקים. כ"י וחס וע"ג * סוף פ' עקב: כ"י ע"ג צילקוט שסס מנכילתא ומסר מנכילתא שלמנינו וע"ע * כנלדכר כ"ח פס' י"ד:

בלשון הפעילו מפני הנשוחו וקרייתו שאלו היה רפה הייתי מפרשו בלשון תפעלו כמו ו' וז'לן העם על משה או אם היה דגש ואין בו יוד ונקרא תלונו הייתי מפרשו לשון תתלוננו עכשיו הוא משמע תלינו את אחרים כמו במרגלים ז' וילינו עליו את כל העדה: 8. בשר לאכל. ולא לשבועה למדה תורה דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשבועה. ומה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב לפי שהלחם "שאלו כהונן שא" אפשר לו לאדם בלא לחם אבל בשר שאלו שלא כהונן שהרבה בהמות היה להם ועוד שהיה אפשר להם בלא בשר לסיכך נתן להם בשעת מורה שלא כהונן: אשר אתם מלינים עליו. את האחרים השומעים אתכם מתלוננים: 9. קרבו. למקום שהעני יוד: 13. השליו. ט' מין עוף ושמן מאד: היתה שכבת הטל. י' הטל שוכב על המן "ובמקום אחר הוא אומר יל' וכדת הטל וגו', הטל יורד על הארץ והמן יורד עליו וחזר יורד טל עליו הרי הוא כמנוח בקופסא: 14. ותעל שכבת הטל וגו'. כשהחמה זורחת עולה טל שעל המן לקראת החמה "כדרך טל עולה לקראת חמה, אף אם תמלא שפופרת של ביצה טל ותסתים את פיה ותניחה בחמה היא עולה מאליה באויר. ורבותינו דרשו י' שהטל עולה מן הארץ" באויר ובעלות שכבת הטל נתגלה המן וראו והנה על פני המדבר דק. ^{טו} דבר דק: מחספס. מגולה ואין דומה לו במקרא. ויש לומר מחוספס לשון חספס ^{טז} ורלוסקמא יג' שבלשון משנה כשנתגלה משכבת הטל ראו שהיה דבר דק מחוספס בתוכו בין שתי שכבות הטל. ואונקלס תרגם מקלף לשון יד' מחשוף הלבן: בכפר. כפור "יילי"רא' בלעז, דעדק כניר, טו' "כאבני גר והוא מין צבע שחור כדארמינן גבי כסוי הרם טו' הגיר והזרינד. דעדק כניר כגלדא על ארעא ^{טז} דק היה כניר ושוכב מוגלד כקרח על הארץ וכן פירושו דק בכפור שמוח קלוש ומחזר כגלדא. דק טינב"ש ^{טז} בלעז, שהיה מגלד גלד דק מלמעלה, וכניר שתרם אונקלס תוספת הוא על לשון העברית ואין לו תיבה בסוק: 15. מן הוא. ^{טז} הכנת מזון הוא כמו י' ומן להם המלך ^{טז}: כי לא ידעו מה הוא. שיקראוהו בשמו: 16. עמר. שם מדה: מספר נפשותיכם. כפי מנין נפשות שיש לאיש באהלו תקחו עומר לכל גולגולת: 17. המרבה והממעיט. יש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט וכשבאו לביתם מדרו בעומר איש איש מה שלקטו ומצאו שהמרבה ללקוט לא העדיף על עומר גולגולת אשר באהלו והממעיט ללקוט לא מצא חסר מעומר גולגולת וזהו גם גדול שנעשה בו: 20. ויותרו אנשים. י' דתן ואבירים: וירם תולעים. לשון רמה: ויבאש. י' הרי זה מקרא חסוך שבתחלה הבאיש ולבסוף התליע כענין שנאמר ולא הבאיש ורמה לא היתה בו וכן דרך כל המתלעים: 21. וחס השמש ונמס. י' הגשאר בשדה נעשה נחלים ושותין ממנו איילים וצבאים ואמות העולם צדין מהם וטועמים בהם טעם מן ויודעים מה שבחן של ישראל: ונמס. כ' אפשר לשון פושרים, על ידי השמש מחמם ומפשיד דישמני"פירי ב' בלעז, והוגמתו בסנהדרין כל' בסוף ד' מיתות: 22. לקטו לחם משנה

(ו) טעום י"ז: ז' במדבר י"ד: ח' ע' יומא ע"ה ז' מכלילא: ט' ע' יומא ע"ה ז' י' ע' סם: יא' במדבר י"א: יב' ע' טח' וש"ס פ' ל"ח: יג' צ"ג כ"י: יד' צלשית ל': טו' ישיעה כ"ז: טז' חולין פ"ח ז' ובס מגילה י"ח: יז' דניאל א' י' י"ח ט"ח טח' פ' טעום: יט' ע' מכלילא: כ' ט"ח: כא' דף ס"ז:

"לחם שאלו כהונן. שאי אפשר להיות בלא לחם: נתן להם כהונן. צנורק שיש טהות להכנינו: עשר שאלו שלח כהונן. ומתוך כחם מלאה שהכי מקשה רצ' היה להם: שלח כהונן. יורד להם עם חשיכה טעה שאינה ראויה לתקן אותה עד טעת הסעודה: "כחצ ותעל שכבת הטל. והנה על פני המדבר כשהיה הטל עולה מן החצן לקראת המנה כדרכו היה כנחה על פני המדבר דק ומחספס מלמדו טהיה הטל ומכסה את המן עד טעה שהטל עולה לקראת המנה וכחצ ירד המן עליו אלונה טל מלמטה: "בדרך המנה ל' כילע: "מן הארץ והמן יורד מן השמים שלא כדרך סדרי צלשית בלחם מלמעלה וסבל מלמטה ובעלות וכו'. כ"ח: צב"ה ל' ורבותינו—וכעלות: "דבר דק ל' צב"ה ד"ל: ^{טו} חנות טל עור שנותנין בו יין: "ייליא. ל' כיע"צ וכיל' ע"ג *יחזקאל א' כ"ב גל"ה צלנו: "כמו כאבני גר כגלדא וכ' (והוא—כניר ל'). כ"ה: "ע' חוק' י"ס פ' ז' לפאה מנשה ה' ללא ככשי: גלדא. קרח לכן שאינו שלג *צ"צ כ"י: כ"א פ"י רש"י שהוא לשון זמון כמו וימן ד' דג גדול וימן הסלך ולינו נראה ל' (כ"י צכור שור): ^{טז} ככירוס רש"י כן הוא גם לעת מנחם נגד לעת דוכס שפיטש מן הוא ויה הוא יע"ב צכצ"ס וצכצ"צ:

gelée (כייף): ² tenuis (לחט). tenu (טלחט), דין, מין): ³ distemperare (חיט), (חיטוייכען):

משנה. כשמדרו את לקיטתם באהליהם מצאו כפלים שני העמר לאחד. (כ) ומדרש אנדה לחם משנה משונה אחוה היום נשתנה לשבח בריחו ומעמו: ויגידו למשה. שאלהו מה היום מימים ומכאן יש לומר (כג) שעדיין לא הגיד להם משה פרשת יעבת שנצטווה לומר להם והיה ביום הששי והכינו וגו' עד ששאלו מה זאת אמר להם הוא אשר דבר ה' שנצטווה לומר לכם ולכך ענינו הכתוב שאמר לו עד אנה מאנתם ולא הוציאו מן הכלל: 23. את אשר תאפו אפו. מה שאחם רוצים לאפות בתנור אפו היום הכל לשני ימים ומה שאחם צריכים לבשל ממנו במים בשלו היום. לשון אפייה נוסל בלחם ולשון בישול בתבשיל: למשמרת. לגניזה: 25. ויאמר משה אכלהו היום וגו'. (כד) שחרית שהיו רגילין לצאת וללקוט באו לשאול אם נצא אם לאו אמר להם את שבידכם אכלו, לערב חזרו לפניו ושאלוהו מהו לצאת אמר להם שבת היום ראה אתם דואגים שמא פסק המן ולא ירד עוד אמר להם היום לא תמצאוהו, מה ה' היום? היום לא תמצאוהו אבל מחר תמצאוהו: 26. וביום השביעי שבת²². שבת הוא, המן לא יהיה בו. (כה) ולא בא הכתוב אלא לרבות יום הכפורים וימים טובים: 28. עד אנה מאנתם²³. (כו) משל הדיוט הוא כהרי הוצא לקי ברבא על ידי הרשעים מתננן הכשרין: 29. ראו. בעיניכם כי ה' בכבודו מחזיר אתכם על השבת שהרי גם נעשה בכל ערב שבת לתת לכם לחם יומים: שבו איש תחתיו. (כז) מסאן סמכו חמטים ד' אמות ליוצא חוץ לתחום: אל יצא איש ממקומו. (כח) אלו אלפים אמה של תחום שבת ולא במשורש (כט) שאין תחומין אלא מדברי סופרים ועיקרו של מקרא על לוקמי המן נאמר: 31. והוא כזרע גד לבן. עשב ששמו ²⁴קולינדרו חרע שלו עגול ואינו לבן ל²⁵ המן היה לבן ואינו נמשל לזרע גד אלא לענין העגול כזרע גד היה והוא לבן: כצפיחת. בצק ששמגנין אותו ברבש וקורין לו אסקרישין (ל) בלשון משנה הוא תרגום של אונקלוס: 32. למשמרת. לגניזה: לדרתיכם. (לג) בימי ימינו כשהיה ירמיהו מוכיח למה אין אתם עוסקים בתורה והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס הוציא להם צנצנת המן ואמר להם (לד) אתם ראו דבר ה', שמעו לא נאמר אלא ראו בזה נתפרנסו אבותיכם הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו: 33. צנצנת (לז) צלוחית של חרס ²⁶בתרגומו: והגה אתו לפני ה'. לפני הארון ולא נאמר מקרא זה עד שנבנה אהל מועד אלא שנכתב כאן בפרשת המן: 35. ארבעים שנה. (לה) והלא חרס²⁷ שלשים יום הם שהרי בט"ו באייר ירד להם המן תחלה ובט"ז בניסן פסק שנאמר (לו) וישבות המן ממחרת אלא מגיד שהעונות שהוציאו ישראל ממצרים מעמו בהם טעם מן: אל ארץ נושבת. לאחד שעברו את הירדן ²⁸שאותה שבעבר הירדן מיושבת וטובה שנאמר (לז) אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן, ותרגום של נושבת יתבחר רצה לומר מיושבת): אל קצה ארץ כנען. ²⁹בתחלת הגבול קודם שעברו את הירדן והוא ערבות טואב, נמצאו מכהישין זה את זה? אלא בערבות טואב בשמת משה בו' באור פסק המן מלידך ונתחסקו ממך שלקמו בו ביום עד שהקריבו

(כ) ע' מ'כילתא: (כג) ע' ש"ב: (כד) מ'כילתא: (כה) מ'כילתא: (כו) ב"ק ל"ג: (כז) עירובין ל"ח: (כח) ע' מ'כילתא: (כט) ע' קופה ל' ג': (ל) ע' יומא ע"ה: (לא) פסחים ל"ו ומ'כילתא: (לב) מ'כילתא: (לג) יבמות ג': (לד) ע' מ'כילתא מ"י: (לה) קידושין ל"ח: (לו) יהושע ה': (לז) דברים ל':

²² וביום השביעי שבת לא יהיה בו האון ולא וכי. כ"י: ²³ מ'אנתם. משה וחסן ככלל: משל הדיוט. קץ הגדול חלל הכרוב כשנצח לעקרו טעונים שנגנף הכרוב עמו ונמלח לוקח שצטילו כלומר שכיני רעע לוקין עמו: ²⁴ כן הוא גם צפ' השרשים לר"ק ובכ"י ה' איילונדלח וכן כתב ר' מנחם צ"ר שלמה צלחן בוסן שלו לועזי כונוי קורין אלייני: ²⁵ זרע הגד חינו לכן חבל עגול הוא והכי אמר קרח והוא עגול כרע גד ולכן מ'כילתא: ²⁶ כמשמעו. כ"פ"ר: ²⁷ שכתתפקו מעונות שהולילו מונגלים דכתב ויקטנו מאלים ויבאו כל עדת צ"י אל מדבר סין צ"ט"ו יום לחודש השני וכתב צתריה צצנתו על סיד הכשר וג' וכתב הכני מונגיר לכס לחם חלמח צצטה עשר צלייר האון התחיל לירד: ²⁸ שאותה—מיושבת מ"י: ²⁹ לרץ כנען. צנצנות מואב ששם מת משה שהיא ארץ האמרי ועל שפת הירדן שהיא קלה כניסת לרץ כנען: נושבת. מעבר הירדן וחליץ שהיא מערבה מלרץ סיומן ועוג כלדשפתך ימשה שהיא מ'אחיה

כאן נרמז לו למשה שיהושע מכניס את ישראל לארץ; כי מזה אמחה. לכך אני מזהירך כן כי חפץ אני למחותו: 15. ויקרא שמו. של מזבח: ה' נסי. הקב"ה עשה לנו כאן נס. כ' לא שהמזבח קרוי ה' אלא המזכיר שמו של מזבח וזכר את הנס שעשה המקום ה' הוא נס שלנו: 16. ויאמר. משה: כי יד על כס יה. כח' ידו של הקב"ה הורטה לישבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיכה בעמלק עולמית, ומהו כס ולא נאמר כסא? ואף השם נחלק לחציו? נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של 'עמלק כלו וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם שנאמר כס' האויב תמו תרכות לנצח, זהו 'עמלק שכתוב בו כג' ועברתו שמה נצח כד' וערים נחשת אבד זכרם המה מהו אומר אחריו וה' לעולם ישב, דרי' השם שלם, כונן למשפט כסאו דרי' כסאו שלם:

חסלת פרשת בשלה.

יתרו.

יך. 1. וישמע יתרו. ח' מה שמועה שמע² ובה קריעת ים סוף ומלחמת עמלק: יתרו. 3. שבע שמות נקראו לו רעואל יתרו חובב חבר קני פוטיאל, יתרו על שם שיתר פרשה אחת בתורה ואתה תחזה, יתרו לכשנתגייר וקיים המצות הוסיפו לו אות אחד על שמו, חובב שחבב את התורה. ג' חובב הוא יתרו שנאמר 7) מבני חובב חותן משה ויש אומרים רעואל אביו של יתרו ומהו אומר ה' ותבאנה אל רעואל אביהן, שהתינוקות קרוין לאבי אביהן אבא. בספרי: חתן משה. כאן היה יתרו מתכבד במשה אני חותן המלך ולשעבר היה משה תולה ז' הגדולה בחמיו שנאמר ט' וישב אל יתרו חותנו: למשה ולישראל. ט' שקול משה כנגד כל ישראל: את כל אשר עשה להם בירידת המן וכבאר ובעמלק: 'כי הוציא ה' וגו'. י' זו גדולה על כלם: 2. אחר שלוחיה. י' כשאמר לו הקב"ה במדן לך שוב מצרימה ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו' יח' ויצא אהרן לקראתו ויפגשוהו בבר האלהים, אמר לו מי הם הללו? אמר לו זו היא אשתי שנשאתי במדן ואלו בני, אמר לו והיכן אתה מוליכין? אמר לו למצרים, אמר לו על הראשונים אנו מצמצעים ואתה בא להוסיף עליהם; אמר לה לבי לבית אביך נטלה שני בניה והלכה לה: 4. ויצלני מחרב פרעה. יג' כשנלו דתן ואבירם על דבר המצרי ובקש לדרוג את משה נעשה צוארו כעמוד של ישיש: 5. אל המדבר. יג' אף אנו יודעים שבמדבר היו אלא בשבחו של יתרו דבר הכתוב, שהיה יושב בכבודו של עולם ונדכו לכו לצאת אל המדבר מקום תהו לישמוע דברי תהיה: 6. ויאמר אל משה. יד' עי' שליח: אני חתנדך יתרו וגו'. יז' אם אין אתה יוצא בניני צא בנין אשתך ואם אין אתה יוצא בנין אשתך צא בניני שני בניה: 7. ויצא משה. טו' כבוד גדול נתכבד יתרו באותה שעה כיון שיצא משה יצא אהרן נדב ואביהוא ומי הוא שראה את אלו ויצאין ולא יצא: וישתחו וישק לו. טז' איני יודע מי השתחוה למי כשהוא אומר איש לרעהו מי הקרוי איש זה משה שנאמר יז' והאיש משה: 8. ויספר משה לחתנו. יח' למשוך את לבו לקרבו לתהיה: את כל התלאה. יח' שעל הים ושל

כ' ע' * צלחש ל"ג י"ע: כח' ע' ספ' כתיב ע' זכור תח' ע' כי חלל: כג' חללים ע': כג' עמוס ח': כד' חללים ע': יך ח' ע' מנילחא זמחיס קטיו יכוס' מנילה ע' ח': ז' ע' מנילחא: ג' ספרי: ד' טופסיל ל': ה' טמות ז': ו' ע' נעלהתך: ז' מנילחא: ח' טמות ל': ט' ע' מנילחא: י' מנילחא: יח' טמות ל': יג' ט"ר ע' ח': יד' ע' מנילחא: יז' מנילחא: טו' ע' מנילחא: טז' טס: יז' צמדכ י"ג: יח' ע' מנילחא:

כ' ד"ח פסוקים קצח כמו כס של חיליות שנתקבלין צומן שדחין חותו ועוסין מלחמה כי יד על כס יה מה שחמתי למעלה ל' כפי טהגזיה סקצ"ס ירו להסצע לעשות לו מלחמה צענלק ודוגמתו כתיב צנצחיס הנה חשח אל גוים ידו ואל עמיס חריס כפי. כ"ה ח' ע' צנצחיס: י' עשו. כינח"ס ל"ו: עונלק צן עשו. צנ"ו: חדוס. נח"ס: יך * מה—וצל ל' כינע"ו: צוצל ל' כיס"ר: רוכי צו"ו. כיס"ר י"ד: י' טן. צנ"ר וכן צמדכ טה"ט פסוק לוחך כנגדל הטן:

ושל עמלק: "הת'לאה. ל'מ'ד א'ל'ף מן היסוד של תיבה והת'רו הוא 'תקן ויסוד הנופל מטנו לפרקים וכן תרומה תנופה תקומה תנואה: 9. ויחד יתרו. וישמח יתרו זהו פשוטו. ומ'א יפ'נעשה בשרו 'חידודין חידודין מיצר על איבוד מצרים, היינו דאמר אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבני ארמאה באפיה: על כל הטובה. כ'טובת המן והבאר והתורה, ועל כלן אשר הצילו מיד מצרים. עד עכשיו לא היה עבד יכול לברוח ממצרים שהיתה הארץ מסוגרת ואלו יצאו ששים רבוא: 10. אשר הציל אתכם מיד מצרים. אומה קשה: ומיד פרעה. מלך קשה: מתחת יד מצרים. "כתרגומו לשון רידוי וטרות הוד שהיו מכבדים עליהם, היא העבודה: 11. עתה ידעתי. כ'ל' מבירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר: מכל האלהים. כ'ט' מלמד שהיה מכיר בכל ע"ז שבעולם שלא הניח ע"ז שלא עבדה: כי בדבר אשר זדו עליהם. כתרגומו כ'ט' במים דמו לאכדם והם נאכדו במים: אשר זדו, א'ש'ר דרשיעו. ויכוותינו כ'ל' דרשהו לשון כ'ט' ויזר עיקב נזיר, בקדרה אשר בשלו בה, נתבשלו: 12. עלה. כ'משמעה "שהוא כולה כליל: וזבחים. שלמים: ויבא אהרן וגו'. כ'ט' ומשה היכן הלך והלא הוא שיצא לקראתו וגרם לו את כל הכבוד? אלא שהיה עומד ומשמש לפניהם: לפני האלהים. כ'ט' מבאן שהגהנה מסעודה שתלמידי חכמים מסובין בה כאילו נהנה מזיו השכינה: 13. ויהי ממחרת. 'מוצאי יום הכפורים היה כך שנינו בספרי "ומהו ממחרת למחרת רדתו מן ההר. ועל כרחק אי אפשר לוטר אלא ממחרת יום הכפורים שהרי קודם מתן תורה א"א לומר והודעתי את חקי וגו'. ומשנתנה תורה עד ית'כ לא ישב משה לשפוט את העם כ'ט' שהרי ב"ז בתמו ירד וישר את הלוחות ולמחר עלה בהשכמה ושהה שמונים יום ויירד. ב"ה'כ ואין פרשה זו כתובה כסדר שלא נאמר ויהי ממחרת "עד שנה שנייה אף לדברי האומר יתרו כ'ט' קודם מתן תורה בא שלחו אל ארצו לא היה אלא עד שנה שנייה שהרי נאמר כאן וישלח משה את חתנו ומצינו במסע הדגלים שאמר לו משה ל'נוסעים אנהנו אל המקום וגו' אל נא תעזוב אותנו, ואם זו קודם מתן תורה מישלחו והלך היכן מצינו שחזר, ואם תאמר שם לא נאמר יתרו אלא חובב ובנו של יתרו היה הוא חובב הוא יתרו שהרי כתוב ל'מכני חובב חותן משה: וישב משה וגו' ויעמד העם. כ'ט' וישב כמלך וכולן עומדים, והוקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודו של ישראל והוכיחו על כך שנאמר מדוע אתה יושב לבדך ובלם נצבים: מן הבקר עד הערב. ל'ג' אפשר לוטר כן אלא כל ריזן שדן ריזן אמת לאמתו אפילו שעה אחת מעלה עליה הכתוב כאילו עוסק בתורה כל היום וכאלו נעשה שותף להקב"ה כמעשה בראשית שנאמר בו ל'ויהי ערב וגו': 15. כי בא. כמו כי בא, לשון הווה: לדרש אלהים. כתרגומו למתבע אולפן, לשאול תלמוד מפי הגבורה: 16. כי יהיה להם דבר בא. מי שיהיה לו "הרבר בא 'אלי: 17. ויאמר חתן משה. דרך כבוד קוראו הכתוב חתנו של מלך: 18. גבל תבל. כתרגומו, ולשונו ל'ה' לשון כמישה

(ט) פסוקיו: ל"ד: (כ) ע' ויכילתא: (כא) ע' ט: (כג) ויכילתא: (כד) ע"ג ויכילתא: (כד) סוקט: י"א: (כה) נבאשית כ"ה: (כו) ויכילתא: (כז) נבכות ס"ד וע"ג ויכילתא: (כח) ע' תנחומא פקעה כי פקעה: (כט) ע' חוק' ע"ז כ"ד ז': (ל) נבנדב ו': (לא) פסוקים ד': (לב) ע' ויכילתא: (לג) ע' ויכילתא שנה י': (לד) נבאשית א': (לה) ע"ג *שנייה א' ל':

"התללח—תנואה ל' כיס'כ: 'תקן יסוד. כיע"א וצנתה"ט: 'תולדין. קנטיין קנטיין סהים תילך ונלד על מנעלת מנעלים: דרי. הכי הוא נושג בני' אלס ומיהו יתרו לאו עשירי הוא: "כתרגו—היד ל' כי"ד ד'ל"א: ס'סיה עולה כליל. כיע"סיה: ככ"ד ל' סיהא כולה כליל: 'מולחי י"ה היה ואין פקעה זו כתובה כסדר כך שנינו צפסי ונהו מנערת וכ' ויכד צ"ה אלל אין פקעה וכ' עד משה וס"ד. כ"כ"ס: מולחי י"ה היה שלל כ'אמר ויהי מנערת עד שנה שנייה אף לדברי האומר יתרו קודם נתן תורה צא שלוסו אל ארנו לא היה עד שנה שנייה כך שנינו צפסי ונהו מנערת וכ' עד שנה שנייה סהכי נאמר וכ'—ל' כ"י"ג וי"ד: מנערת יס"כ היה וכ' ואין פקעה זו כתובה כסדר שלל נאמר עד שנה שנייה סהכי נאמר כ'אן ויטלח ונשה וכ'. ל' כיו"ה וע' גס צמזמתי וע"ע ה' צפונות נה"ש ונכ"י של שנת רמ"ט: מולחי יס"כ היה ואין פקעה זו וכ' (כך שנינו—צ"ה"כ ל'). כ"י"ג: "צפסי ליתא אלל צמכילתא כתיב ויהי מנערת מנערת יס"כ: "עד אחר מ"ה אף לדברי האומר יתרו קודם צא סהכי שלוסו אל ארנו וכ'.

י' ט"ח: "דככ. צמ"י:

כמישה פליישטראי בלען, כמו לו) והעלה נבל לו) כנבול עלה מגפן שהוא כמוש על ידי חמה ועל ידי קרח וכחו חש ונלאה: גם אתה. לת) לרבות אהרן" חודר ¹⁰ ושבעים זקנים: כי כבד ממך. כובדו רב יותר ממך: 19. איעצך ויהי אלהים עמך. לט) בעצה אמר לו צא הקמלך כנבורה: היה אתה לעם מול האלהים. שליה ומליץ בינותם למקום ושואל משפטים מאתו: את הדברים. דברי ריבותם: 21. ואתה תחזה. ברוח הקדש שעליך: אנשי חיל. נ) עשירים שאין צריכין להתנהג ולהכיר פנים: אנשי אמת. ו) אלו בעלי הבטחה שהם כדאי לסמוך על דבריהם שעל ידי כן יהיו דבריהם נשמעין: שנאי בצע. זח) ישונאין את טמונם בדין כהוא דאמרינן (נז) כל דיינא דמסקין ממונא מיניה כדינא לאו דיינא הוא: שרי אלפים. נג) הם היו שש טאות שרים לשש טאות אלה: שרי טאות. שש אלפים היו: שרי חמשים. י"ב אלה: שרי עשרת. ששים אלה: 22. ושפטו. נד) וידונון ¹⁰ לשון צווי: והקל מעליך. דבר זה להקל מעליך: והקל. כמו נה) והכבד את לבו נו) והכות את מאוב, לשון הוזה: 23. וצוך אלהים ויכלת עמד. נו) הקמלך כנבורה אם מצוה אוחד לעשות כן תוכל עמוד ואם יעכב על ירך לא תוכל לעמוד: וגם כל העם הזה. נח) אהרן נדב ואבירו ושבעים זקנים "הנלוים עתה עמך: 26. ושפטו. נט) ודינין ית עמא: יבאוך. עט) מיתין: ישפטו הם. "כמו ישפטו וכן כ) לא תעבירי, כמו לא תעבירי, והרגומו דיינין אינון ¹⁰ מקראות העליונים הם לשון צווי. לכך מתורגמין וידונון, יתון, ידונון, ומקראות הללו לשון עשייה: 27. וילך לו אל ארצו. נח) לגייר בני משפחתו:

יט 1. ביום הזה. ח) כראש חודש ז) לא היה צריך לכתוב אלא ביום ההוא מהו ביום הזה שיהיו דברי חורה חדשים עליך כאלו היום נתנם: 2. ויסעו מרפידים. ג) מה תיל לחוד ולפרש מהיכן נסעו והלא כבר כתב ד) שברפידים היו חונים, בידוע שמשם נסעו? אלא להקיש נסיעתן מרפידים לביאתן למדבר סיני, מה ביאתן למדבר סיני בתשובה אף נסיעתן מרפידים בתשובה: ויחן שם ישראל. ה) כאיש אחד בלב אחד אבל שאר כל החניות בתרעומות ובמחלוקת: נגד ההר. ו) למדורו, וכל מקום שאתה מוצא נגד פנים למדור: 3. ומשה עלה. ז) ביום השני. וכל עליותיו בהשכמה היו שנאמר ח) וישכם משה בבקר: כה תאמר. ט) בלשון הזה וכסדר הזה: לבית יעקב. י) אלו הנשים תאמר להן בלשון רכה: ותגיד לבני ישראל. יא) עונשין ודקדוקים פירש לזכרים יב) דברים הקשין כנידין: 4. אתם ראיתם. יג) לא מסורת היא בידכם לאל בדברים אני משנר לכם לא בעדים אני מעיד עליכם אלא אתם ראיתם, אשר עשיתי למצרים. על כמה עבירות היו חייבין לי קודם שנודווגו לכם ולא נפרעתי מהם אלא על ידכם: ואשא אתכם. יד) זה יום שכאן ישראל לרעמסס שהיו ישראל מפורזין בכל ארץ גושן ו'לשעה קלה כשכאן ליסע ולצאת נקבצו כלם לרעמסס. ואונקלוס תרגם ואשא כמו ואסיע אתכם ואמליח יתכון, תקן את הדבר דרך כבוד למעלה": על כנפי נשרים. יז) כנישר הגושא נחליו

לו) ירמיה ח': לו) ישעיה ל"ד: לה) ע' מ'כילתא: לוט) ע' מ'כילתא: מז) ע' מ'כילתא: מח) טס: נז) ונז' צ' כ"ח: נח) מ'כילתא כסדה' י"ז: נח) ט"ח: נה) שנות ח': נו) מלכים ז' ג': נז) מ'כילתא: נח) מ'כילתא: נט) ט"ח: ס) כות ז' ב' (ח) ע' מ'כילתא: יא) ח' מ'כילתא כנה פ"ו: יב) יקועו כסס פסיקתא וכו' נ' ברכות ס"ג ז' ג' (ג) מ'כילתא: יד) ללעיל י"ז ח': ה) מ'כילתא: ו) טס: ז) שנת פ"ו: ח) שנות ל"ד: ט) ע' מ'כילתא: יא) שנת פ"ז ז' ז' (ז) ע' מ'כילתא: יג) ע' מ'כילתא: יד) טס:

"ר' ישעיה מנצחני בנינוקי הסומם ונומק תיבת "וחוד" וכן במכילתא ליתא: ¹⁰ ויזקניס. כ"י: ¹⁰ לנסון — הוזה ל' כיס"ר: "הנלאים. כיסר"ה ד"ח: "כנו—ומרגומו ל' כילס"ר ד"ח: ¹⁰ ונקראות—עשייה ל' כיס"ר:

יז מה הולך למחור. זרמו: ² צתרי צשצח חוור להס ולחס תכיו לני ונשה עלה ויקרא חליו כל הענין עד אלה הדברים אשר תדבר וי' הדברים האלה כחוננו לו לנחמת ציחסת כדלומרינן כל עליותיו בהשכמה היו וחפילו למחן לית ליה בהשכמה יחד ללא חקיש חית ליה בהשכמה עלה דהא צהדיח כמיז קרא: ג'לח—אלה ל' כ"י: "וצשצח. כיס"ר: "הנו' גכס ד"ח על כנפי נשרים וכן הוא במכילתא:

flestre, se fétrir ¹ (ד'היינונקלען):

ואדרן מחיצה לעצמו ^א והם מחיצה לעצמם משה נגש יותר מאדרן ואדרן יותר מן הכהנים והעם כל עיקר אל יתרו את מצבם לעלות אל ה': ^ב פן יפרץ בם. אף על פי שהוא נקוד חמף קמץ אינו זו מגורחו, כך דרך כל תיבה שנקודתה מלאפס כשהיא ^כ באה במקף משתנה הנקוד לחמף קמץ: 25. ויאמר אלהם. התראה זו:

כ. 1. וידבר אלהים. (א) אין אלהים אלא דיין^א לפי שיש פרשיות בתורה שאם עשאו אדם מקבל שבר ואם לאו אינו מקבל עליהם פורענות, יכול אף עשרת הדברות כן ת"ל וידבר אלהים דיין ליסרע: את כל הדברים האלה. (ב) מלמד שאמר הקב"ה עשרת הדברות בדבור אחד מה שאי אפשר לאדם לוטר כן, אם כן מה ת"ל עוד אנכי ולא יהיה לך שחזר ופירש על כל דבור ודבור בסני עצמו: לאמר. (ג) מלמד שהיו עונין על הן הן ועל לאו לאו: 2. אשר הוצאתיך מארץ מצרים. (ג) כדאי הוא ההוצאה שתקו משועבדים לי. ד"א לפי שנגלה בים כנבור מלחמה ונגלה כאן כוקן מלא רחמים שנאמר (ד) ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, זו היתה לפניו בשעת השעבוד, וכעצם השמים, משנאלו, הואיל ואני משתנה כמראות אל תאמרו שתי רשויות הן אנכי אשר הוצאתיך ממצרים^ב ועל הים. ד"א (ה) לפי שהיו שומעין קולות הרבה שנאמר (ו) את הקולת, קולות באין מארבע רוחות ומן השמים ומן הארץ אל תאמרו רשויות הרבהן (ז) ולמה אמר לשון יהודי אלהיך ליתן פתחון פה למשה ללמד מיניוריא כמעשה הענל זה שאמר (ח) למה ה' יהיה אפך בעמך לא להם צוית לא יהיה לכם אלהים אחרים אלא לי לבדי: מביית עבדים. (ט) מביית פרעה שהייתם עבדים לו או אינו אומר אלא מביית עבדים שהיו עבדים לעבדים ת"ל (י) ויסדך מביית עבדים מיד פרעה מלך מצרים אמור מעתה עבדים למלך היו ולא עבדים לעבדים: 3. לא יהיה לך. (יא) למה נאמר לפי שנאמר לא תעשה לך אין לי אלא שלא יעשה, העשו כבר מנין שלא יקיים ת"ל לא יהיה לך: אלהים אחרים. (יב) שאינן אלוהות אלא אחרים עשואם אלהים עליהם, ולא יתכן לפרש אלהים אחרים זולתי שנגאי כלפי מעלה לקראותם אלוהות אצל. ד"א אלהים אחרים שהם אחרים לעובדיהם צועקים אליהם ואינן עונין אותם ודומה כאלו הוא אחר שאינו מכירו מעולם: על פני. (יג) כל זמן שאני קיים שלא תאמר לא נצטוו על ע"ז אלא אותו הדור: 4. פסל. על שם שנפסל: וכל תמונה. תמונת דבר אשר בשמים: 5. אל קנא. מקנא ליסרע ואינו עובר על מדה למחול על עבודת אלילים, כל לשון קנא אנפרי"מנטי בלעז נותן לב ליסרע: לשנאי. בתרגומו (י) כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם: 6. וינצר חסד. שאדם עושה לשלם שבר עד לאלפים דור (י) נמצאת מדה טובה יתירה על מדת פורענות אחת על חמש טאות, שזו לארבעה דורות וזו לאלפים: 7. לשוא. (יז) אהם להבל, ואיזהו שבתות שוא? נשבע לישנות את הידוע על עמדו של אבן שהוא של זהב: 8. זכור. (יח) זכור ושמוד בדבור אחד נאמרו וכן (י) מחלליה מות יומת (יח) וביום השבת שני כבשים וכן (יט) לא תלבש שעמנו נדילים תעשה לך וכן (כ) ערות אשת אחיך (כא) יבמה יבוא עליה, הוא שנאמר (כב) אחת דבר

(א) ח' ע' מ'כילחא: (ב) ע' מ'כילחא: (ג) ע' מ'כילחא: (ד) שמות כ"ד: (ה) ע' ש"כ פ' כ"ט: (ו) למטה פס' ע"ו: (ז) ע' ש"ר פ' מ"ג וסוף כי חשא: (ח) שמות ל"ב: (ט) מ'כילחא: (י) דברים ז': (יא) ע' מ'כילחא: (יב) מ'כילחא: (יג) סנהד' כ"ז: (יד) חוספסח דקטופה פ' ל': (טו) שמועות כ"ט: (טז) מ'כילחא: (יז) שמות ל"ח: (יח) צמדכר כ"ח: (יט) דברים כ"ב: (כ) ויקרא י"ח: (כא) דברים כ"ח: (כב) סהלים כ"ב:

והסכנים לי צבי: ^א קמץ סה"ל לי צבי: ^ב סמוכה. צבי: ^כ וכן הוא חומר חלשים לא תקלל. גי' י"ד וכת"ש: ^ד ואלשר רחית על הים. כ"ל: ^ה תמונת לי כיס"ר ד"ו: ^ו ונפסעין מן עונותיהם ועון חזותיהם: ^ז הן הוא צבי ו"ל ועשה חסד. ונוצר חסד שלם ולי וכותה רש"י שנתל ועשה ענינים כמו ונוצר ונלת חסד שז על החדס כפיכוס רש"י על פסוק נצר חסד דפ' כי תשא וע"ג צבדור לתלמיד לשמות ל"ד ז' ותמנלל כמת: ^ח שבעת שוא. כל הנשנה את הידוע כנון על האים שהיא חשה, שבעת שקר שאין צדלותו ניכרת ומלאיין שקר לצרכות (ע"ג) *שבעות כ"ז ד"ם חלתי: ^י א' כן הוספא צבי וצד"י וצדפוסים שלפנינו הוסיפו וכך נוסחאם, לשוא כהאשון לשון שקר כמרגונו ככה דתימר אחסו שבעת שוא וכל זכס סני לשון מנן כמרגונו זה הסנעז למס ולסבל על

empotement¹ (ד"ס עכ"ל יפיענוג):

לומר לך שתשים סגורדין אצל *הקדש: אשר תשים לפניהם. (ד) אמר לו הקב"ה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק ² וההלכה ב' או ג' פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה ואיני מטריח עצמי להבינם מעמי הדבר ופירושו לכך נאמר אשר תשים לפניהם, כשלהן העורך ומוכן לאכול לפני האדם: לפני האדם. (ה) ולא לפני גוים ואפילו ידעת בדוין אחד שהם דנין אותו כדני ישראל אל תביארו בערכאות שלהם, שהמביא דיני ישראל לפני גוים מחלל את השם ומקד שם ע"ז ³ להשכיחה שנאמר ו' כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים, כשאוויבינו פלילים זהו עדות לעלדי יראתם: 2. כי תקנה עבד עברי. (ז) עבד שהוא עברי או אינו אלא עבדו של עברי עבד כנעני שלקחתו מישראל ועליו הוא אומר שש שנים יעבד? ומה אני מקיים (ח) והתנהלתם אחם, בלקוח מן הגוי אבל בלקוח מישראל יצא בשש? ת"ל ט' כי ימכר לך אחיך העברי לא אמרתי אלא באחד: כי תקנה. (י) מיד בית דין שמכרוהו בנכתו כמו שנאמר אם אין לו ונמכר בנכתו, או אינו אלא במוכר עצמו מפני דחקו אבל מכרוהו בית דין לא יצא בשש? כשהוא אומר י' וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך, הרי מוכר עצמו מפני דחקו אמור ומה אני מקיים כי תקנה בנמכר בבית דין: להפשי. לחירות: 3. אם כגפו יבא. שלא היה נשוי אשה כתרנומו אם בלחודוהי, ולשון כגפו כגפו שלא בא אלא כמות שהוא יחיד בתוך לבושו כנפג כנרו: כגפו יצא. (יג) מגיד שאם לא היה נשוי מתחלה אין רבו מוסר לו שפחה כנענית⁴ להוליד ממנה עבדים: אם בעל אשה הוא. (יד) ישראלית: ויצאה אשתו עמו. (טו) וכי מי הכניסה שתצא אלא מגיד הכתוב שהקנה עבד עברי חייב כמזונות אשתו ⁵ וכו': 4. אם אדניו יתן לו אשה. (יז) מכאן שהדרשות ביד רבו ⁶ למסור לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים. או אינו אלא בישראלית? ת"ל האשה וילדיה תהיה לארונה, הא אינו מדבר אלא כנענית שהרי העכריה אף היא יוצאה בשש ואפילו לפני שש אם הכיאה סימנין יוצאה שנאמר טו' אחיך העברי או העכריה, מלמד שאף העכריה יוצאה בשש: 5. את אשתו. השפחה: 6. אל האלהים. טו' לכית דין צריך ⁷ שימלק במוכרו שמכרוהו לו: אל הדלת או אל המזוזה. (ט) יכול שחאה המזוזה כשהר לרצוץ עליה ת"ל יט' ונתת באזנו ובדלת, בדלת ולא במזוזה, הא מה ת"ל או אל המזוזה? הקיש דלת למזוזה, מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד: ורצע אדניו את אזנו כמרצע. (יט) הימנית, או אינו אלא של שמאל? ת"ל און און לנזודה שוה נאמר כאן ורצע אדוניו את אזנו ונאמר במצורע (כ) תנוד און המטהר הימנית מה להלן הימנית אף כאן הימנית⁸ (כא) ומה ראה און לרצע מכל שאר איברים שבגוף אמר רבן יוחנן בן זכאי און זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך ונגב ⁹ תרצע. ואם מוסר עצמו, און ששמעה על הר סיני (כג) כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה ארון לעצמו תרצע. (כד) רבי שמעון היה דורש מקרא זה כמין חומר¹⁰ מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית? אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתה על המשקפה ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה ארון לעצמו ירצע בפניהם: ועבדו לעלם. (כה) עד היוכל או אינו אלא לעולם כמשמעו? ת"ל (כז) ואיש אל משפחתו תשובו, מגיד שחמשים שנה קרויים עולם ולא שיהא עוברו כל חמשים שנה אלא עבדו. עד היוכל בין סמוך בין מופלג: 7. וכי ימכר איש את בתו לאמה. (כח) בקטנה הכתוב מדבר יכול אפילו הביאה סימנים (כט) אמרת קל חומר ומה מכורה קודם לכן יוצאה

(ד) ע' מנילחא: (ה) ע' חנח': (ו) דברים כ"ב: (ז) מנילחא: (ח) ויקרא כ"א: (ט) דברים ט"ו: (י) מנילחא: (יא) ויקרא כ"ב: (יב) קדושין כ"ג: (יג) מנילחא קדושין כ"ב: (יד) ע' מנילחא קדושין י"ד: (טו) דברים ט"ו: (טז) מנילחא: (יז) שם קדושין כ"ג: (יח) דברים ט"ו: (יט) מנילחא קדושין ט"ו: (כ) ויקרא י"ד: (כא) ע' מנילחא קדושין כ"ב: (כב) ויקרא כ"ב: (כג) קדושין כ"ג: (כד) ע' מנילחא קדושין ט"ו: (כה) ויקרא כ"ב: (כו) ע' מנילחא: (כז) ע' מנילחא קדושין כ"ב: (כח) ויקרא כ"ב: (כט) ע' מנילחא: (ל) ע' מנילחא קדושין כ"ב:

כא *המזוזה. כיל"ס: ¹ וההלכה ל' כיל"ס: ² להמשיכה. כ"י וע"י: ³ ועל כרמו. כיס"ד (ח"א) כנוס' כיס"ד כן פירש רש"י בקדושין כ' וע"י קדושין ט"ו וצריכיה (טס): ⁴ ה"ע"ג *ויקרא כ"ב מ"א: ⁵ ועל כרמו. כיס"ד: ⁶ ר' טונעון צריכי ה"ס דורש מקרא זה וכו' ילגע צפניהם וחס"כ ר' יוסמן ה"ס דורש מקרא זה כנפג חומר און שמועה וכו' וקנה ארון תכלע וכו"ד. כיוע"כ ד"ס: ⁷ לנוד הונוגליית ולנוד הצטם חלוי צלחר למחשית: ⁸ ועצדו לעולם והוא לעולמו של יוצל דעסי מוכי ליכא למיננר דהא

יוצאה בסימנין כמו שכתוב ויצאה חנם אין כסף שאנו דורשין אותו לסימני נערות, שאינה מכורה אינו דין שלא תמטר: לא תצא כצאת העבדים. (כ) כיצאת עבדים כנענים שיוצאים בשן ועין, אבל זו לא תצא בשן ועין אלא עוברת שש או עד הזובל או עד שתביא סימנין, וכל הקודם קודם לחירותה ונותן לה דמי עינה או דמי שנה. או אינו אלא לא תצא כצאת העבדים בשש ובזובל? (ל) כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה, מקיש עבריה לעברי לכל יציאותיה, מה עברי יוצא בשש ובזובל אף עבריה יוצאה בשש ובזובל, ומהו לא תצא כצאת העבדים? (ז) לא תצא בראשי איברים כעבדים כנענים. יכול העברי יוצא בראשי איברים? ת"ל העברי או העבריה, מקיש עברי לעבריה מה העבריה אינה יוצאה בראשי איברים, אף הוא אינו יוצא בראשי איברים: 8. אם רעה בעיני אדניה. שלא נשאה חן בעיניו לכנסה: אשר לו יעדה. (ח) שהיה לו ליעדה ולהכניסה לו לאשה (ט) וכסף קנייתה הוא כסף קדושה וכאן רמז לך הבתוב שמצוה ביעוד ורמז לך שאינה צריכה קדושת אחרים: והפדה. "יתן לה מקום להפדות ולצאת שאף הוא מסייע בפדיונה, ומה הוא מקום שנותן לה? שמגרע מפדיונה במספר השנים שעשתה אצלו כאלו היא שבורה אצלו. כיצד? הרי שקנאה במנה ועשתה אצלו שתי שנים אומרים לו יודע היית שעתידי לצאת לסוף שש נמצא שקנית עוברת כל שנה ושנה בששית המנה ועשתה אצלך שתי שנים הרי שלישיית המנה מול שתי שלישיית המנה ותצא מאנלך: לעם נכרי לא ימשל למכרה. (ג) שאינו רשאי למכרה לאחד לא האדון ולא האב: בכגדו בה. אם בא לבגוד בה (ד) שלא לקיים בה מצות ייעוד, וכן אביה מאחר שבגד בה ומכרה לזה: 9. ואם לבנו ייעדנה. האדון, מלמד שאף בנו קם תחתיו ליעדה אם ירצה אביו ואינו צריך לקדשה קדושת אחרים, אלא אומר לה הרי את מיועדת לי בכסף שקבל איך ברמז: כמשפט הכנות. (ס) שאר כסות ועונה: 10. אם אחרת יקה לו. עליה: שארה כסותה וענתה לא יגרע. מן האמה שיעד לו כבר: שארה. (ז) מזונות, כסותה. (ז) כמשמעו, ענתה. (ז) תשמיש: 11. ואם שלש אלה לא יעשה לה. אם אחת משלש אלה לא יעשה לה ומה הן השלש (ז) ייעדנה לו או לבנו או יגרע מפדיונה ותצא וזה לא יעדה לא לו ולא לבנו והיא לא היה בידה לפדות את עצמה: ויצאה חנם. (ס) ריבה לה יציאה לזו יותר ממה שריבה לעבדים ומה היא היציאה למדך שתצא בסימנין ותשהה עמו עד שתביא סימנין ואם הגיעו שש שנים קודם סימנין כבר למדנו שתצא שנאמר (נ) העברי או העבריה ועבדך שש שנים ומהו האמור כאן ויצאה חנם שאם קדמו סימנים לישש שנים תצא בהן. או אינו אומר שתצא אלא בכנרות? ת"ל אין כסף לרבות יציאת כנרות ואם לא נאמרו שניהם היית אומר ויצאה חנם זו כנרות, לכך נאמרו שניהם שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק: 12. מכה איש ומת. כמה כתובים נאמרו בפרשת רוצחין ומה שבידו לפרש למה באו כולם אפרש: מכה איש ומת. (ו) למה נאמר? לפי שנאמר (מ) ואיש כי יכה כל נפש אדם, שומע אני בהמה בלא מיתה? תלמוד לומר מכה איש ומת, אינו חייב אלא בהכאה של מיתה. ואם נאמר מכה איש ולא נאמר ואיש כי יכה, הייתי אומר אינו חייב עד שיכה איש הכה את האשה ואת הקטן מנין? ת"ל כי יכה כל נפש אדם, אפילו קטן ואפילו אשה ועוד אלו נאמר מכה איש שומע אני אפילו קטן שהכה והרג יהא חייב? ת"ל ואיש כי יכה ולא קטן שהכה ועוד כי יכה כל נפש אדם אפילו נפלים? במשמע ת"ל מכה איש אינו חייב עד שיכה בן קיימא הראוי להיות איש: 13. ואשר לא צדה. "לא ארב לו (נ) ולא

נתכוון

(כ) ע' ונכילתא ונס פ' ז' ט: (כט) דבכיס ט"ו: (ל) ג"ג קדושין כ': (ל) כה"ל: (ג) ע' קדושין י"ט צבוקות י"ג: (ג) כה"ל ע' קדושין י"ט ז': (ל) נכילתא: (ה) נכילתא: (ו) נכילתא כחזקת נ"ז ז': (ז) נכילתא: (ח) ע' נכילתא וע"ג קדושין ז': (ט) דבכיס ט"ו: (י) נכילתא: (יא) ויקרא כ"ד: (יג) נכילתא ז' ז':

כתיב קרא אחריתא וסבחת חיס וג' אוקימנא בגלגל: *צטן ועין צבאשי איצרים כעגד כנעני טאס סינא חס עינה וכן עינו טל עגד עברי יוניו יולא צבך חלל נותן לו דמי עינו חס נשלים טס ויולא *קדושין ט"ז: "שננבע מפדיונה. מללל כתיב ונפדה נשנבע והפדה טאף כעגל מסייע מפדיונה: *כגון בן טעסע ורלסו חטוס או טיס לו טני גצין ללא סיי *סנהדין ט"ד ז': "טלא חתסין לזרע

נתחנן: צדה. לשון איב וכן הוא אומר (נג) ואתה צודה את נפשי לקחתה ולא יתכן לוטר צדה לשון (נד) הצד ציד שצירת חיות אין נוטל "היא בפועל שלה" ושם דבר בה ציד וזה שם דבר בו צדייה ¹⁰ ופועל שלו צודה זה הפועל שלו צד. ואומר אני פתרונו כתרנומו ודלא כמן ליה. ומנחם חברו בחלק צד ציד ואין אני מודה לו ואם יש לחברו באחת ממחלקות של צד נחברנו בחלק (נה) על צד תנשאו (נו) צדה אורה (נז) ומלין לצד עלאה. ימלל, אף כאן אשר לא צדה לא צדד למצוא לו שיום צד מיתה, ואף זה יש להרהר עליו, "מכל מקום לשון אורב הוא: והאלהים אנה לידו. זמן לידו לשון (נח) לא תאונה אליך רעה (נט) לא יאונה לצדיק כל און, (ס) מתאנה הוא לי, מןמנן למצאן לי עילה: והאלהים אנה לידו. (סא) ולמה תצא זאת מלפניו הוא שאמר דוד (סב) כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע (נג) ומשל הקדמוני היא התורה שהיא משל הקב"ה שהוא קדמונו של עולם, והיכן אמרה תורה מרשעים יצא רשע? והאלהים אנה לידו. במה הכתוב מדבר? בשני בני אדם אחד הרג שונג ואחד הרג מייד ולא היו עדים בדבר שיעידו, זה לא נהרג זה לא נלה והקביה מזמנן לפונדק אחד זה שדרג במייד יושב תחת הסולם זה שדרג שונג ¹² עולה בסולם ונוטל על זה שהרג במייד והורגו ועדים מעירים עליו ומחייבים אותו לנלות נמצא זה שדרג בשונג נולה זה שדרג במייד נרג: ושמתי לך מקום ¹³. (נד) אף במדבר שינוס שמה, ואי זה מקום קולטו? זה מחנה ליה: 14. וכי יזד. (נה) למה נאמר לפי שנאמר מכה איש וגו' שומע אני אסילו נוי ורופא שהמית ושליח בית דין שהמית במלקות ארבעים והאב ¹⁶ המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו והשונג ת"ל וכי יזד ולא שונג, על רעהו ולא על גוי, להרגו בערטה ולא שליח בית דין והרופא ורודה בנו ותלמידו שאף על פי שהם מזדיקין און מערימין: מעם מזבח ¹⁷. (נז) אם היה כהן ורופא לעבוד עבודה תקחנו למות: 15. ומכה אביו ואמו. (נח) לפי שלמדנו על החובל בחברו שהוא בתשלומין ולא במיתה הוצרך לוטר על החובל באביו שהוא במיתה (נט) ואינו חייב אלא בהכאה שיש בה חכורה: אביו ואמו. או זה או זה: מות יומת. (נז) בחנק: 16. וגנב איש ומכרו. (ס) למה נאמר לפי שנאמר (סא) כי ימצא איש גונב נפש מאחיו אין לי אלא איש שגנב נפש, אשה או מוטמום או אנדרונינוס שגנבו מנין? תלמוד לוטר וגונב איש ומכרו. ולפי שנאמר כאן וגונב איש אין לי אלא גונב איש, גונב אשה מנין? תלמוד לוטר גונב נפש, לכך הוצרכו שניהם מה שהזכיר זה גלה זה: ונמצא בידו. (סב) שראוהו עדים שגנבו ומכרו ¹² ונמצא כבר בידו קודם מכירה: מות יומת. (סג) בחנק, כל מיתה האמורה בתורה סתם חנק היא ¹³ והפסיק הענין וכתב עוד וגונב איש

(נג) שמואל א' כ"ד: (נד) צדלשה כ"ז: (נה) ישעיה ס"ו: (נו) שמואל א' כ': (נז) דניאל ז': (נח) תהלים ל"א: (נט) עשתי י"ב: (ס) מלכים ב' א': (סא) ע' מות י"ב מביחא: (סב) שמואל א' כ"ד: (סג) ע"ג * כ"ה כ"ב: (סד) מביחא מכות ב' א': (סה) ע' מביחא: (סז) ע' מביחא יומא פ"ה: (סח) מביחא: (סט) עס קסדה פ"ה ב': (ע) מביחא: (פ) ע' מביחא סנהדר' פ"ה ב': (פא) דברים כ"ד: (פב) ע' מביחא סנהדרין פ"ה ב': (פג) מביחא סנהדרין פ"ד ב':

צלו וצמנן לו חלל לננוקס סזרק חבל לא היה יודע שיש סס חסם: "היוד' צפעל. כי כ"י של צלור לתלמוד: ¹⁰ חלל הפועל שלה לז וסס דבר זה לז וסס דבר צו לדייה (לדה צב' הזכרון) ופועל שלה לזה ולומר וכי. כ' הזכרון וצלור קרובות: צביע"א ל' וסס דבר—צלו לז: ¹¹ ופעל. שלו לזה זה פעל שלו לז ולומר וכי. כ"ל: "סוף דבר לשון וכי. צכ"י: "היו שונג הכתוב כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע ומשל הקדמוני היא התורה שהיא משל הקב"ה שהוא קדמונו של עולם והיא אמרה מרשעים יצא רשע ויבין אמרה והאלהים אנה לידו והיאך הקב"ה מנחיל ומכסול לחסם לפעול חלל ע"י שחיו שניהם רשעים הסורג והסורג הסורג היה מייב גלות ואין עד דלצר והוא לא גלה והסורג היה מייב מיתה ואין עד דלצר ולא פגג לפיכך הקב"ה מונען לפונדק חסד וכי: ¹² צמלמוד כתיב, "יוד' צפולס": ¹³ כלן הצמיתו הקב"ה לנפש שזיכה למנוח זו צמיתו שצדלל ג' צרים. מקום מנוקוץ. שחלל ומתה ליה קולטת ואף ערי המקלט יהיו ערי לוי: ¹⁴ ככורה. כ"י: ¹⁵ מעם מחצמי. אם כהן הוא שגל לעצור עצורה: ולא מעל מחצמי. אם החמיל בעצורה אין מפסיק לצל לידן חלל ומשלים בעצרתו: ¹⁶ ותיחל צמיתא ונחלל אין מניחא בכל מקום חלל צעדים צידו אין צידו חלל צדשומו וכן הוא לומר ויקם את כל חללו מייד: ¹⁷ שרלוס—ונחלל ל' כ"י"ם וכל סס, ונחלל צידו. כבר קודם שמוכרו: ¹⁸ והפסיק—מקשינן ל' כ"י:

איש בין מכה אביו ואמו למקלל אביו ונראה לי היינו פלוגתא דמר סבר מקשינן הנאה לקללה ומים לא מקשינן: 17. ומקלל אביו ואמו. (ט) למה נאמר לפי שהוא אומר (ס) איש איש אשר יקלל את אביו אין לי אלא איש שקלל את אביו, אישה שקללה את אביה מניין? ת"ל ומקלל אביו ואמו סתם בין איש ובין אישה ^ט אם כן למה נאמר איש יקלל? להוציא את הקטן: מות יומת. (ס) בסקילה, וכל מקום שנאמר דמיו בו בסקילה (ס) ובנין אב לכלם (ס) באבן ירגמו אותם דמיהם כם, ובמקלל אביו ואמו נאמר דמיו בו: 18. וכי יריבין אנשים. (ט) למה נאמר לפי שנאמר עין תחת עין לא למדנו אלא דמי איביו אבל שבת ורפוי לא למדנו לכך נאמרה פרשה זו: ונפל למשכב. בדרגמו ויפול לבטלן, לחולי שמבטלו ממלאכתו: 19. על משענתו. (ע) ^ט על בוריו וכתו: ונקה המכה. (ע) וכי תעלה על דעתך שיהרג זה שלא הרג? ^ט אלא למדך כאן שחובשים אותו עד שגראה אם יתרפא זה וכן משמעו כשקם זה והולך על משענתו אז נקה המכה אבל עד שלא יקום זה לא נקה המכה: רק שכתו. (ע) ^ט בטול מלאכתו מחמת החולי אם קטע ידו או רגלו רואין בטול מלאכתו מחמת החולי כאלו שומר קישואין שהרי אף לאחד החולי אינו רואין למלאכת יד ורגל והוא כבר נתן לו מחמת נוקו דמי ידו ורגלו שנאמר יד תחת יד רגל תחת רגל: ורפא ירפא. בדרגמו ישלם שכר הרפוא: 20. וכי יכה איש את עבדו או את אמתו. (ע) בעבד כגעני הכתוב מדבר, או אינו אלא בעברי? תלמוד לומר כי כספו הוא מה כספו קניו לו עולמית אף עבד הקניו לו עולמית, והרי היה לכלל מכה איש ומת? אלא בא הכתוב והוציאן מן הכלל להיות נדון כדון יום או יומים שאם לא מת תחת ידו ושהה מעת לעת פטור: כשבט. (ע) כשייש בו כדי להמית הכתוב מדבר, או אפילו אין בו כדי להמית? תלמוד לומר בישראל (ע) ואם באבן יד אשר ימות בה הכהו והלא דברים קל והומר מה ישראל חמור אין חייב עליו אלא אם כן הכהו כדבר שיש בו כדי להמית ועל אבר שהוא כדי למות בהכאה זו, עבד הקל לא שכן: נקם ינקם. (ע) מיתת סייף וכן הוא אומר (ע) הרב נוקמת נקם ברית: 21. אך אם יום או יומים יעטר לא יקם (ע). אם על יום אחד הוא פטור על יומים לא כל שכן אלא יום שהוא כיומים, ואיזה? זה מעת לעת: לא יקם כי כספו הוא. הא אחר שהכהו אף ע"פ ששהה מעת לעת קודם שמת חייב: 22. וכי ינצו אנשים. (ע) זה עם זה ונתכוון להכות את חבירו והכה את האשה: ונגסו. אין נגיפה אלא לשון דחיפה והכאה כמו (ס) פן תגוף באבן רגלך (פ) במרם ותנפפו רגליכם (פ) ולאבן נגף: ולא יהיה אסון. (פ) באשה: ^ט ענוש יענש. (פ) לשלם דמי ולדות לבעל, שמין אותה כמה היתה ראויה לימכר בשוק להעלות בדמיה בשביל הריונה: ענוש יענש. יגבו ממון ממנו כמו (ט) וענשו אותו מאה כסף: כאשר ישית עליו וגו'. כשיתבענו הבעל בבית דין להשית עליו עונש על כך: ונתן. המכה דמי וולדות: בפללים. (פ) על פי הדינים: 23. ואם אסון יהיה. באשה: ונתתה נפש תחת נפש. רבותינו חולקים בדבר (פ) יש אומרים נפש ממש ויש אומרים ממון אבל לא נפש ממש שהמתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממתה ומשלם לזרשיו דמיו

(ט) ע' מכלתא: (ס) ויקלל כ': (ס) ומקלל כ': (ס) ויקלל כ': (ס) ומקלל כ': (ע) ח"א מכלתא: (ע) כחצונו ל"ג ז' סנהדרין ע"ח ז': (ע) ז"ק פ"ג ז': (ע) ומכלתא: (ע) ע' מכלתא: (ע) כחצונו ל"ס: (ע) ומכלתא סנהדרין כ"ג ז': (ע) ויקלל כ"ו: (ע) ומכלתא: (ע) ח"א: (ע) ח"א: (ע) ומכלתא: (ע) ז' דברים כ"ב: (פ) ומכלתא: (ע) סנהדרין ע"ט ומכלתא:

^ט ח"כ—הקטן ל' כיעס"ר וכן ומכלתא ונת"כ פ' קדושים ל': ^ט כדונתג' על צוריו ששז לכהו ולחיתנו הראשון * כחצונו ל"ג: ונתג' על צוריים שמתרפס לגמרי ונשען על כהו * כסה' ע"ס ז': ^ט ל"ל נאמר ויקלל זה חלל ללמדך הדיבא להכסו ולא נות ונפל לנושכב יחצטו את הנכה הסוף צבית האכסורין עד שגראה חס יקום והתהלך צחוק אז ונקם הנכה ונכלל דעד השתא לא ילא מידי ז"ד חלל נחשט: ^ט כל יוני החולי רואין אותו כאלו הוא שומר קישואין ונתן שכירתו של כל יום שהרי חין כהו לנלחטה כצידה חפילו צלל חולי שהרי נקטעה ידו ורגלו והוא כבר נתן לו דמיה: ^ט ככ"ל כ"ו מכה ונת: תפארת יוסף הגיה "ככלל כי יכה כל נפש חס" חלל נכה חס ונת מנונע ולא חשה (וע' צמילת' וחס טעות חסרת "ככלל שנאמר והמית חס או חשה" ולרין תיקון צמילת'): ^ט ענוש—הריונה ל' כיעא"ס:

דמיו כמו שהיה נמכר בשוק: 24. עין תחת עין. סימא עין חבירו נותן לו דמי עינו כמה שפחתו דמיו למכור בשוק וכן כלם ולא נמילת אבר ממש כמו שדרשו רבותינו בפרק החובל (ט):

25. כויה תחת כויה. מכות איש, ועד עכשיו דבר בחבלה ישיש בה פחת דמים ועכשיו בשאין בה פחת דמים אלא צער כגון פס) כוואו בישפור על צפרניו אומדים כמה אדם כיוצא בזה רוצה ליטול להיות מצטער כך: שצע. פט) היא טבה המוציאה דם שצצע את בשרו נבריא' בלעז הכל לפי מה שהוא אם יש בו פחת דמים נותן נזק ואם נפל למשכב נותן שבת ורפוי ובשת וצער ומקרא זה יתר הוא ובהחובל (ז) דרשוהו רבותינו לחייב על הצער אפילו במקום נזק שאף על פי שנותן לו דמי ירו אין פוטרים אותו מן הצער לוטר הואיל וקנה ירו יש עליו לחתכה בכל מה שירצה אלא אומרים יש לו לחתכה בסם שאינו מצטער כל כך וזה חתכה בברזל וצערו: חבורה. היא טבה, שהרם נצטר בה ואינו יוצא אלא שמתאדים הבשר כנגדו ולשון חבורה ל"ב טקא' בלעז כמו (ט) וגמר חבורתו ותרנומו משקופי לשון חכמה במדרש' בלעז וכן (ג) שרופות קדים, שקיפן קדום, חבוטות ברות, וכן (ג) על המשקוף, על שם שהודלת נוקש עליו: 26. את עין עבדו. כנעני, אבל עברי אינו יוצא בשן ועין כמו שאמרנו לא תצא כעצת העברים: תחת עינו. (ז) וכן "כ"ד ראשי איברים אצבעות הידים והיגלים ושתי אונים והחוטם וראש הגויה שהוא גיד האמה. ולמה נאמר שן ועין? שאם נאמר עין ולא נאמר שן הייתי אומר מה עין שנברא עמו אף כל שנברא עמו והרי שן לא נברא עמו, ואם נאמר שן ולא נאמר עין הייתי אומר אפילו שן תינוק שיש לה חליפין לכך נאמר עין: 28. וכי יגח שור. (ה) אהר שור ואחד כל בהמה וחיה ועוף אלא שדבר הכתוב ל"ב בהווה: ולא יאכל את בשרו. (ט) ממשמע שנאמר סקול יסקל השור אינו יודע שהוא נבלה ונבלה אסורה באכילה אלא מה תלמוד לוטר ולא יאכל את בשרו? שאפילו שחטו לאחר שנגמר דינו אסור באכילה, בהנאה מנין? תלמוד לוטר ובעל השור נקי, כאדם האומר לחבירו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום, זהו מדרישו ופשוטו כמשמעו לפי שנאמר במועד וגם בעליו יומת הוצרך לוטר בתם ובעל השור נקי: 29. מתמל שלשם. (ז) הרי שלש נתיחת: והועד בבעליו. לשון התראה בעדים כמו (ט) העד העיד בנו האיש: והמית איש וגו'. לפי שנאמר כי יגח אין לי אלא שהמיתו בנתיחה, המיתו בנישיכה ל"ב רחיפה בעישה, מנין? תלמוד לוטר והמית' וגם בעליו יומת. (ט) בידי שמים. יכול בידי אדם תלמוד לוטר (ק) מות יומת המכה רוצח הוא, על רציחתו אמה הורגו ואי אמה הורגו על רציחת שורו: 30. אם כשר יושת עליו. (ק) אם זה אינו תלוי והרי הוא כמו (ק) אם כסף תלוה, לשון אשר זה משפמו שישיתו עליו בית דין כשר: ונתן פדין נפשו. (ק) דמי ניוק דברי ר' ישמעאל, ר' עקיבא אומר דמי מיוק: 31. או בן יגח. בן שהוא קטן: או בת. שהיא קטנה (ק) לפי שנאמר והמית איש או אשה יכול אינו חייב אלא על הגדולים תלמוד לוטר או בן יגח וגו' לחייב על הקטנים כגדולים: 32. אם עבד, או אמה. (ק) כנעניים: שלשים שקלים יתן ל'. גזרת הכתוב הוא (ק) בין שהוא שוה אלה זהו בן שאינו שוה אלא דינר. ל"ה השקל משקלו ארבעה זהובים שהם חצי ל"ט אונקיא למשקל הישר של קולוניא: וכי

(ז) ז"ק פ"ד: (פח) טס: (ט) ע"ג * נכלשים ד' כ"ג: (ז) ז"ק פ"ד: (ח) יכמיה י"ג: (ט) נכלשים מ"ח: (ג) טמות י"ב: (ד) ע' מכלחא קדושין כ"ד: (ה) מכלחא ז"ק ל"ד ז': (ו) ז"ק מ"ח: (ז) ע' מכלחא ז"ק כ"ג ז': (ח) נכלשים מ"ג: (ט) ע' מכלחא סנהד' ט"ו ז': (ק) נמדנד כ"ה: (ק) ע' ל'עיל כ' כ"ב: (ק) טמות כ"ב: (ק) מכלחא וע' כ' הילקוט וע"ג ז"ק מ': (ק) מכלחא: (ק) טס: (ק) ע' טס ועכין י"ד ז':

ל"ב טייק א. זכ"י: ל"ג ע' נגעים פ"ו ומטה ז': ל"ד כהויה. דצרכ הכגיל להיות: לחמר שנגמר דינו. להכי מטענה קלה מנשא שור לידו יסקל וסוד לא יאכל את נשרו: ל"ה רציה ובעיטה. כילע"ח: ל"ו והמית מכל ומקוס. כ"ל: ל"ז וכן * טמות י"ג י"ג ויקרא ט"ו י"ח: ל"ח סבלע ד' דינר והדינר משקלו זהב וכן קורין בקיסטנטינאל לזהב דינר * ז"ק ל"ז ז' ע"ג * טמות כ"ה ל"ט ע"ג י"ח מנחות ע"ג ז' בכוחות מ"ט ז' ומוס' טס: ל"ט חוקיא. כילע"ח ד"ג מ"י וס' הזכרון:

1 navreur (אינע וואנדע): 2 tache (חיין זעעק): 3 battre (שלאנען):

33. וכי יפתח איש בור. שהיה מכוּסה וגלהו: או כי יכרה. (ק) למה נאמר אם על הפתחה חייב על הכרייה לא כל שכן אלא להביא כורה אחר כורה שהוא חייב: ולא יכנסו. (קס) הא אם כסו ספור קט) וכחוסר ברשות הרבים דבר הכתוב: שור או חמור. (קי) הוא הדין לכל בהמה וחיה שבכל מקום שנאמר שור או חמור או למדין אותו שור שור משבת שנאמר (קיא) למען ינוח שורך וחמורך, מה להלן כל בהמה וחיה כשור שהרי נאמר במקום אחר קיב) וכל בהמתך, אף כאן כל בהמה וחיה כשור ולא נאמר שור חמור אלא קיג) שור ולא אדם חמור ולא כלים: 34. בעל הבור. בעל התקלה אף על פי שאין הבור שלו שעשאו ברשות הרבים עשאו הכתוב בעליו להחייב עליו בנוקיו: כסף ישיב לבעליו. קיד) ישיב לרבות שזה כסף ואפילו סוכין: והמת יהיה לו. קטו) לניזק שמיז את הנבלה ונוטלה בדמים ומשלם לו המזיק עליה תשלומי נזק: 35. וכי יגף. קיז) ידחוף בין בקרניו בין בגופו בין ברגלו בין שנשכו בשניו כלן בכלל גניסה הם שאין גניפה אלא קיח) לשון מכה: שור איש. שור של איש: ומכרו את השור וגו'. קיט) בשוים הכתוב מדבר שור שזה מאתים שהמית שור שזה מאתים בין שהנבלה שוה הרבה בין שהיא שוה מעט כשנוטל זה חצי החצי המת וזה חצי החצי החצי המת נמצא כל אחד מפסיד חצי נזק שהזיקה המיתה למדנו שהתם משלם חצי נזק, שמן השוין אתה למד לשאינן שוין כי דין התם לשלם חצי נזק לא פחות ולא יותר. או יכול אף בשאינן שוין בדמיהן כשהן חיים אמר הכתוב יחצו את שניהם אם אמרת בן פעמים שהמזיק משתכר הרבה כשהנבלה שוה לימכר לנכרים הרבה יותר מדמי שור המזיק ואי אפשר שיאמר הכתוב שהיא המזיק נשכר או פעמים שהניזק נוטל הרבה יותר מדמי נזק שלם שחצי דמי שור המזיק שוין יותר מכל דמי שור הניזק ואם אמרת בן הרי תם חמור ממועד על כרחך לא דבר הכתוב אלא כשוין ולמדך שהתם משלם חצי נזק ומן השוין תלמוד לשאינן שוין שהמזיק חצי נזק שמיז לו את הנבלה ומה שפחתו דמיו בשביל המיתה נוטל חצי הפחת והולך. ולמה אמר הכתוב בלשון הזה ולא אמר ישלם חציו ללמד שאין התם משלם אלא מנופו ואם נגח ומת אין ניזק נוטל אלא הנבלה ואם אינה מנעת לחצי נזק יפסיד או שור שוה מנה שנגח שור שוה חמש מאות זה אינו נוטל אלא את השור שלא נתחייב התם לחייב את בעליו לשלם מן העליה: 36. או נודע. או לא היה תם אלא נודע כי שור נגח הוא היום ומתמול שלשם הדי שלש גניחות: שלם ישלם שור. נזק שלם: והמת יהיה לו. קיט) לניזק ועליו ישלם המזיק עד שישתלם ניזק כל נזק: 37. חמשה בקר וגו'. קכ) אמר ר' יוחנן בן זכאי חם המקום על כבודן של בריות שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הנגב לנשאו על כתפו משלם חמשה ^סשה שנושא על כתפו משלם ארבעה והואל ונתבזה בו. ^{כב}אמר רבי מאיר בא וראה כמה גדול כחה של מלאכה שור שכסלו ממלאכתו חמשה שיה שלא בטלו ממלאכתו ארבעה: תחת השור, תחת השה. קכג) שאין הכתוב לומר שאין מרת תשלומי ארבעה וחמשה נהגת אלא בשור ושה בלבד:

כב 1. אם במחירת. ח) כשהיה חותר את הבית: אין לו דמים. ח) אין זו רציחה הרי הוא כמח מעיקרו, כאן למדתך תורה אם בא להרגך השכם להרנו וזה להרגך בא שהרי ^כיודע הוא שאין אדם מעמיד עצמו ורואה שנוטלין ממנו וכפניו ושוחק לפיכך על מנת בן בא שאם יעמד בעל המטון כנגדו יתרגנו: 2. אם זרחה השמש עליו. ז) אין זה אלא כמין משל אם כרוד לך

(קז) ז"ק כ"ח: (קח) ז"ק כ"ט: (קט) סס מ"ט ז': (ק) ע' ז"ק כ"ד ז': (קיא) טעוה כ"ג: (קיב) דכ"ט ה': (קיג) ז"ק כ"ג ז': (קיד) ז"ק ז': (קטו) מכלילת ז"ק י' ז': (קטז) ע' מכלילת: (קיז) ע' לנעיל סס' כ"ג: (קיח) ע' ז"ק ל"ד: (קיט) מכלילת ז"ק י' ז': (קכ) מכלילת ז"ק מ"ט ז': (קכג) ע' ז"ק ס"ג ז': (קכד) ע"ג: (קכה) ע"ג: (קכז) מכלילת ע"ג ז': (קכח) ע"ג:

^ס כסף ישיב לבעליו דהוה ליה למכתב זעל הנזק ישלם כסף לבעליו ישיב דכתב דמנוח למה לי הוהיל וכבר כתיב ישלם לרבות כל השמות: ^{כא} טה טהרכיבו הגנב על כתיפו חילול את ענינו זו לפיכך הקיל הקצ"ט עליו דחטלונין: ^{כב} ק"ג—ארבעה ל' כילע"וה:

כב * כגונר הרי הוא לך כניי שאין לו דם ונטונה ונותה להקנו: * ידוע. כ"ס"ר:

לך הדבר שיש לו שלום עמך כשמש הזה שהוא שלום בעולם כך פשוט לך שאינו בא להרוג אפילו יעמוד בעל המזון כנגדו, כגון אב החותר לגנוב ממון הבן בירוע שרחמי האב על הבן ואינו בא על עסקי נפשות: דמים לו. כחי הוא חשוב ורציחה היא אם יהרגנו בעל הבית: שלם ושלם. הגב ממון שנבב ואינו חייב מיתה, ואונקלס שחנכם אם עינא דסהריא נפלת עלוהי, לקח לו שפה אחת לומר שאם מצאוהו עדים קודם שיבא בעל הבית ובשנא בעל הבית נגדו הירו בו שלא יהרגו דמים לו. חייב עליו אם הרגו שמאחר שיש רואים לו אין הגב הזה בא על עסקי נפשות ולא יהרוג את בעל המזון: 3. אם המצא תמצא. ג) כרשותו שלא סבת ולא סכר: משור עד חמור. ד) כל דבר בכלל תשלומי כפל בין שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים, שהרי נאמר במקרא אחר על שה על שלמה על כל אבדה ישלם שנים לחימו: ה) חיים שנים ישלם. ולא ישלם לו מתים אלא חיים או דמי חיים: 4. כי יבער, את בעירה ובער. כולם לשון בהמה כמו ו) אהנו ובעינו: כי יבער. וילך בהמותיו בשדה או בכרם של חברו וזיק אותו באחת מ'משת' אלו או בשלוח בעירו או בבעור, ופירשו רבותינו ז' שלוח הוא נזקי מדרך קף רגל ובער הוא נזקי השן האוכלת ומבערת: בשדה אחר. בשדה של איש אחר: מיטב שדהו, ישלם. ט) שמץ את הנזק ואם בא לשלם לו קרקע דמי נזקו ישלם לו ממיטב שדותיו, אם היה נזקו סלע יתן לו שזה סלע מעדיית שיש לו למדך הכתוב שהמקץ שמץ לחם בעדיית: 5. כי תצא אש. ט"א) אשילו מעצמה: ומצאה קוצים. י) קרדושי' בלעז: ונאכל גדיש. שליחכה בקוצים עד שהגיעה לגדיש או לקמה המחוברת בקרקע: או חשדה. יא) שליחכה את נירו וצריך לניר אותה פעם שנייה: שלם ישלם הטבעיר. אף על פי שהדליק בתוך שלו והיא יצאה מעצמה על ידי קוצים שמצאה חייב לשלם לפי שלא שמר את גחלתו שלא תצא ותזיק: 6. ונגב מבית האיש. יב) לפי דכריו: אם ימצא הגנב ישלם הגנב שצים לבעלים: 7. אם לא ימצא הגנב. ובא השומר הזה שהוא בעל הבית: ונקרב. יג) אל הדיינין לדון עם זה ולישבע לו שלא שלח ידו בשלו: 8. על כל דבר פשע. שימצא שקרן בשבועתו שיעדו עדים שהוא עצמו נגבו וירשיעוהו אלהים על פי העדים: ישלם שנים לרעהו. למדך הכתוב שהטוען במקרון לומר נגב הימנו ונמצא שהוא עצמו נגבו משלם תשלומי כפל ואימתי בזמן שנשבע ואח"כ באו עדים, ישך ררשו רבותיו: ד) ונקרב בעל הבית אל האלהים, קריבה זו שבועה היא, אתה אומר לשבועה או אינו אלא לדון, שכיון שבא לדון וכפר לומר נגבה מיד יהחייב כפל אם באו עדים שהוא בידו, נאמר כאן שליחות יד ונאמר למטה שליחות יד שבועת ה' תמה בין שניהם אם לא שלח ידו, מה להלן שבועה אף כאן שבועה: אשר יאמר כי הוא זה. לפי פשוטו אשר יאמר העד כי הוא זה שנשבעת עליו דרי הוא אצלך, עד הדיינין יבא דבר שניהם ויחקרו את העדים ואם כשרים הם וירשיעוהו לשומר זה ישלם שנים

ג) תכלתא: ד) ז"ק ס"ב ז': ה) תכלתא: ו) צמדכ כ': ז) ז"ק ז' ז': ח) תכלתא ז"ק ו' ז': ט) ז"ק כ"ב ז': י) נגב * טבא קמ"ב ז': יב) ז"ק ס': יג) ע' ז"ק ס"ג ז': יד) ז"ק ס"ג ז' תכלתא:

ג) ננשי חלה או צרגל או צנן האוכלת ונזערת וסח"ד וסח"כ ל"ה צדה חסר. כיס"כ: י"ל צא הכתוב חלה לנזות לניזקין ונן הפיית של מוץ דעמין ערוכה של ניזק לפי ונה טהיל וחס מוץ צא לימן לו קרקע צדמי נוקו כותן לו וניטב שרותיו טוס אותן דמיס: י"ל תלל ונעלמה ונשנע ליכא ללוקמי קחל כסהדליק סוף עלנו גדישו של חזירו חלה צחוק שלו הדליק והאש הלכה ונעלמה וחפילו הכי קרי ונפער את הצערה כאלו הדליקו צעלנו: י"ל צצועה. שכיון שטוען וגונב ונזית האיש ישבע טנגנבה ויפטר: או אינו חלה לדון. לפירעון כלומר חס טטוען נגנבה ישלם דכאי קחל צטונור חס כחי כדאזר צהשאל: שלימות יל לנפס. צטונור סכר צצעת ל' תהיס צין סניסה חס לא שלח וג': שלימות יד לנעלה. ונקרב צעל הצית אל האלהים חס לא שלח ידו: ג' פכטיות הן סמוכות כי ימן איש אל רעהו ככף או כלים לשמור ובה פטר על הגניבה דכתב וגונב ונזית האיש טטוען טנגנבה היינו דכתיב ונקרב צעל הצית אל האלהים ולוקיוננא לצצועה טכצבע שלח שלח צה ידו וחסריה כי ימן איש אל רעהו חמור או סור או טה ובה חייב על הגניבה ופטור על האונסין צצצועה דכתב או נצצר או

chardons¹ (דיסטעלן):

שנים ואם ירשיעו את העדים שנמצאו וזממין ישלמו הם שנים לשומר. ורבותינו ז"ל דרשו (טו) כי הוא זה ללמד שאין מחייבין אותו שבועה אלא אם כן הודה במקצת לוטר כך וכך אני היב לך והמותר נגנב ממני: 9. כי יתן איש אל רעהו חמור או שור. (טז) פרישה ראשונה נאמרה בשומר חנם לסיכך פטר בו את הנגב כמו שכתוב ונגב מבית האיש אם לא ימצא הנגב ונקרב בעל הבית לשבועה, למדת שפוסד עצמו בשבועה זו, ופרישה זו אמדה בשומר שכר לסיכך אינו פסוד אם נגנבה כמו שכתוב ואם נגב ינגב מעמו ישלם, אבל על האונס כגון מת מעצמו או נשבר או נשבה בחזקה על ידי לסטים ואין רואה שיעיר בדבר. 10. שבעת ה' תהיה. (טז) ישבע שכן הוא כדבריו והוא לא שלח בה יד להשתמש בה לעצמו שאם שלח בה יד ואחר כך נאנסה חייב באונסים: ולקח בעליו. (יז) השבועה ולא ישלם לו השומר כלום: 12. אם טרף יטרף. על ידי חיה רעה: יביאהו ער. יביא עדים שנמרסה באונס ופסוד: הטרפה לא ישלם. (יח) אינו אומר טרפה לא ישלם אלא הטרסה, יש טרסה שהוא משלם ויש טרסה שאינו משלם, טרפת תחול ושוועל ונמיה משלם, טרפת זאב ארי דוב ונחש אינו משלם, ומי לחשף לרחן כן? שהרי כתוב ומת או נשבר או נשבה, מה מיתה שאין יכול להציל אף שבר ושכיה שאין יכול להציל: 13. וכי ישאל. בא ללמד על השואל שחייב באונסין: בעליו אין עמו. (יט) אם בעליו של שור אינו עם השואל במלאכתו: 14. אם בעליו עמו. (כ) בן שהוא באותה מלאכה בין שהוא במלאכה אחרת היה עמו בשעת שאלה אינו צריך לחיות עמו בשעת שכירה ומיתה: אם שכיר הוא. אם השור אינו שואל אלא שכיר, בא בשכרו ליד השוכר הזה ולא בשאלה ואין כל הנאה שלו שהרי על ידי שכרו נשתמש ואין לו משפט שואל להתחייב באונסין ולא פירש מה דינו אם בשומר חנם או בשומר שכר לסיכך (כ) נחלקו בו חכמי ישראל שובר כיצד משלם רבי מאיר אומר "בשומר חנם ר' יהודה אומר בשומר שכר: 15. וכי יפתה. מדבר על לבת עד ששומעת לו וכן תרנומו ארי יעדל, שדול בלשון ארמי כפתוי בלשון עברי: מהר ימהרנה. יסוק לה מודר כמשפט איש לאשתו (כא) שכותב לה כתובה וישאנה: 16. כמהר הבתולת^ב. (כב) שהוא קצוב חמשים כסף אצל התוסס את הבתולה ושוכב עמה באונס שנאמר (כג) ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנעדה חמשים כסף: 17. מכשפה לא תחיה. (כד) אלא הומת בבית דין ואחר זכרים ואחר נקבות' אלא שדבר הכתוב בהוה שהגשים מצויות מכשפות: (18) "כל שכב עם בהמה מות יומת. (כה) בסקילה רובע כנרבעת שכתוב בהם (טו) דמיהם בם): 19. לא להים. לע"ז, אלו היה נקוד לאלהים. היה צריך לפרש ולכתוב אחרים עכשו שאמר לאלהים אין צריך לפרש אחרים, שכל למ"ד ובית המשמשות בראש התיבה אם נקודה בחתף כגון למלך למדבר לעיר, צריך לפרש לאיזה מלך לאיזה מדבר לאיזו עיר, וכן למלכים ולרגלים צריך לפרש לאיזה, ואם אינו מפרש כל מלכים במשמע, וכן לאלהים כל אלהים במשמע אפילו קודש, אבל כשהיא נקודה פתח כמו למלך למדבר לעיר נודע באיזה מלך מדבר וכן לעיר נודע באיזה עיר מדבר וכן לאלהים לאותן שהזהרתם עליהם במקום אחר, כיוצא בו (טז) אין כמודך באלהים, לפי שלא פירש הוצרך לינקד פתח: יחרם. (כז) ופת. למה נאמר יחרם

(טו) מכלילא צ"ק כ"ו ב' (טז) ע' צ"מ ל"ד ב' (יז) כח"א צ"ק ק"ו (יח) ע' מכלילא (יט) צ"מ ו"ה ב' (כ) צ"מ ב' ב' ע"ש (כא) מכלילא: (כב) עס כמותו י': (כג) זבנים כ"ב: (כד) מכלילא סניד' פ"ז: (כה) מכלילא: (כו) ויקחל כ': (כז) פהלים ט"ז: (כח) ע' סניד' פ' ב' ב':

נשבה שצבעת ל' תחיה ולא נגנב ינגב ישלם ותלשיית וכי ישאל חייב צה את האונסין כשאיין צעלוי עמו ופטר צעעלים: "כלומר חסם. דקא יהיב אגר ונלכחתי ולינו נוטל שכר עכ עכ שנירתי וחוונן דמי לשוכר שלבגחתי שכר חוונותו היה אללו אלל לא שכר שנירתי הוא נוטל אלל שכר פעולה: ר"י חונן כלומר שכר. הואיל ולהגחתי הוא אללו ופעמי שנותן שכר פעולתו שומר שכר הוא דאי לא יהיב שכר הוי שואל ומייב צאונסין השתא דיהיב ליה אגרא לא הוי שואל וכוי שומר שכר: האמור צנאנס את הצתולה קסמו הכתוב ל' כסף צעעלי מוסר צתוליה, שיהא זה כמוסר הצתולות. הקים הכתוב גם התפתה לקנס האונס מיה להלן ל' אף כהן ל' ומה כסף האמור כהן שקלים דכתיב יסוקול אף להלן שקלים ללא חינוח וענות: ידהא גבי חוב ודעווי דנוכשפים הם לא חלק צין איש לאשח דכתב איש או אשה: "כל—צב ני"ד ובכ"י ל':

יחדם והלא כבר נאמרה בו טיחה במקום אחר (כט) והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא וגר אלא לפי שלא פירש על איזו עבודה חייב טיחה שלא תאמר כל עבודות במיתה בא ופירש לך כאן זוכח לאלהים, לומר לך מה זביחה ועבודה הנעשית בפנים לשמים אף אני מרבה המקפיד והמנסך² שהן עבודות בפנים חייבים עליהם לכל ע"ז בין שדרכה לעבדה בכך בין שאין דרכה לעבדה בכך אבל שאר עבודות כגון המכבד והמריבץ והמנסף והמנשק אינו במיתה³: 20. וגר לא תונה. (ל) אונאת דברים "קונפארירי" בלעז כמו (לא) והאכלתי את מונך את בשרם: ולא תלחצנו. (לג) כמלת ממוק: כי גרים הייתם. (לד) אם הניתו אף הוא יכול להונתך ולומר לך אף אתה מנרים באת, סום שבך אל תאמר לחברך. כל לשון גר אדם שלא נולד באותה מדינה אלא בא ממדינה אחרת לגור שם: 21. כל אלמנה ויתום לא תענון. (נג) הוא הדין לכל אדם אלא שדבר הכתוב בהוזה לפי שהם תשושי כח ודברי מצוי לענותם: 22. אם ענה תענה אתו. הרי זה מקרא קצר גזם ולא פירש ענשו, כמו (נד) לכן כל הודג קין, גזם ולא פירש ענשו אף כאן אם ענה תענה אותו לשון גזם, כלומר סופך ליטול את שלך למה כי אם צעק יצעק אלי וגו': 23. והיו נשיכם אלמנות. (נה) ממשמע שנאמר והרתי אתכם איני יודע שנשיכם אלמנות ובנים יתומים אלא הרי זו קללה אחרת⁴ שיהיו הנשים צרות כאלמנות חיות שלא יהיו עדים למיתת בעליהן ותהיינה אסורות להנשא והבנים יהיו יתומים שלא יניחום בית דין לירד לנכסי אביהם לפי שאין יודעים אם מתו אם נשבו: 24. אם כסף תלוה את עמי. (נו) רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שכתורה רשות חוץ משלישה זה אחד מהן: את עמי. (נז) עמי וגוי עמי קודם⁵, עני ועשיר עני קודם, עניך ועניי עירך עניך קודמין, עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין, זה משמעו אם כסף תלוה, את עמי תלוהו ולא לגוי ולאיה מעמי את העני ולאיה עני לאוהו שעמך. (נח) "דיא את עמי שלא תגה בו מנהג ביון בהלוואה שהוא עמי: את העני עמך. (נט) הוי מסתכל בעצמך כאילו אתה העני): לא תהיה לו כנשה. לא תתבענו בחוקה אם אתה יודע שאין לו אל תהי דומה עליו כאלו הליתו כלומר לא תכלימהו: נשך. (ס) רבית שהיא כנשיכת נחש שנושך חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש ופחאום הוא "מבטבט ונושא עד קדקדו, כך רבית אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהרבית עולה ומחסרו ממון הרבה: 25. אם חבל תחבל. (סא) כל לשון חבלה אינו משכון בשעת הלוואה אלא שמתשכנין את הלוה כשמוע הזמן ואינו פורע (סב) חבל תחבל כפל לך בחבלה עד כמה פעמים אמר הקב"ה כמה אתה חייב לי והרי נפשך עולה אצלי כל אמש ואמש ונתנת דין ומתחייבת לפני ואני מחזירה לך אף אתה סול והשב סול והשב): עד בא השמש תשיבנו לו. (סג) כל היום תשיבנו לו עד בא השמש, וכבא השמש תחזור ותמלנו—עד שיבא בקר של מחר, ובכסות יום הכתוב מדבר שאין צריך לה בליה: 26. כי הוא כסותו. (סד) זו מליית: שמתלו. (סה) זו חלוק: במה ישכב. (סז) לרבות את המצע: 27. אלהים לא תקלל. (סח) הרי זו אזהרה לברכת השם ואזהרה לקללת דין: 28. מלא אתך. חובה המוטלת עליך כשתתמלא תבואתך לתכבשל (נד) והם בכורים כ"א: ודמעך. התרומה ואיני יודע

(כט) זכרים י"ז: (ל) מנילחט ע"ג *ויקחל י"ב ל"ג: (לא) יעקב מ"ט: (לב) מנילחט: (לג) מנילחט: (לד) זכאית ד' ע' *ס' זכס שמואל ז' ה': (לה) ע' מנילחט ז"ג ל"ח ז': (לו) מנילחט ע"ג *לעיל כ' כ"ג: (לז) ע' מנילחט ז"ג ק"ד: (לח) ע' חנח" ט"ז: (לט) ע, סס: (מ) ע' ז"ג ק"ד ז': (מא) ע' מנילחט ז"ג ק"ד ז': (מב) מנילחט: (מג) ע' קניחד' ס"ו ומנילחט: (מד) ע' מנילחט:

² והשתמחה. כיס"ר ד"ח: "חלל זכאית. כ' כה"ט: חלל חס כן לע"ז שדרכה בכך. גי"ד (ע"ג) *זכרים י"ז ל': "קונטלחליירי. כיעל"ו: קונטרדיירי². כ"ה וע"ג: פסקים ס"ו: ס"ו שילבו נשני ולא ידעו זכיהם חס חיים חס ומתים ויהיו נשיכם אלמנות לעולם שאין ז"ד ונימין חותן לינשא וזניהם כיתומים שלא יירשו ככסיהם וסתי קללות הן חמת של מרד וחמת של שני: ס"ו עניי וככני זאין ללות עניי קודם: ענייך ועניי עירך. עניי סהס קרובין ונושפתמך ענייך קודמין דכתב עונך הקרובים לך: עניי עירך קודמין. דבך הו עונך עמי: "ד"ח—עניי גי' י"ד זכ"ל ל': "מנענע. כיס"ר ד"ח: ס"ח סול—הסב ל' זכ"י ויהי גי"ד: סתי קללות זמנעו ואלהים נמי סתי לסונות יש בו הלךך לא תקלל דרעקין חמיונו: כ"א ולכסי

1 contrarier (ענגענקן): 2 contredire (ווידעגשענענקן):

יודע מהו לשון דמע: לא תאחר. (נח) לא תשנה סדר הפרשתן לאחר את המוקדם ולהקדים את המאוחר שלא יקדים תרומה לבכורים ומעשר לתרומה: בכור בניך תתן ל'. לפדותו בחמש סלעים מן הכהן (נו) והלא כבר צוה עליו במקום אחר אלא כדי לסמוך לו כן תעשה לשורך כ מה בכור אדם לאחר שלשים יום פודהו שנאמר (מ) ופדויו מן חדש תפדה, אף בכור בהמה כדקה מטפל בו שלשים יום ואח"כ נותנו לכהן: 29. שבעת ימים יהיה עם אמו. זו אהרה לכהן שאם בא למחר את קרבנו לא ימחר קודם שגנה לפי שהוא מחוסר זמן: ביום השמיני תתנו ל'. (נח) יכול יהא חובה לבו ביום נאמר כאן שמיני ונאמר להלן (נט) ומיום השמיני חללה ירצה, מה שמיני האמור להלן להכשיר משמיני ולהלן אף שמיני האמור כאן להכשיר משמיני ולהלן, וכן משמעו זכיום השמיני אתה רשאי ליתנו ל'. 30. ואנשי קדש תהיון ל'. אם אתם קדושים ופרושים משקוצי נבלות וזרפות הרי אתם שלי ואם לאו אינכם שלי: ובשר בשדה פרסה. (נ) אף כבית כן אלא שדברי הכתוב בהווה כ"מקום שדרך בהמות לישרף וכן (נא) כי בשרה מצאה (נב) וכן (נג) אשר לא יהיה טהור מקרה לילה, הוא הדין למקרה זום אלא שדברי הכתוב בהווה. (נד) ובשר דתליש מן כ"ז חיוא חייא, בשר שנתלש על ידי פרפת זאב או ארי מן חיה כ"בשרה או מבהמה כ"בשרה בחייה: לכלב תשלכון אתו. (נה) אף הגוי ככלב או אינו אלא כלב כמשמעו ת"ל בנבילה (נו) או מכור לגברי ק"ו למריפה שמוותרת בכל הנאות. אם מן מה ת"ל לכלב כ"ל למדך שהכלב נכבד ממנו ולמדך הכתוב שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שבר כל בריה שנאמר (נז) לכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשוננו, אמר הק"ב תנו לו שרכו:

כג. 1. לא תשא שמע שוא. כתרוממו לא תקביל שמע דשקר (א) אזהרה למקבל לשון הרע ולדין שלא ישמע דברי בעל דין עד שיבא בעל דין חבירו: אל תשת ירך עם רשע. המוען את חבירו תביעת שקר, שתבטיחהו להיות לו עד חסם: 2. לא תהיה אחרי רבים לרעת. יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל, אבל אין לשון המקרא מיושב בהן על אפניה. מכאן דרשו (ג) שאין ממין לחובה בהטרעת דיין אחד, וסוף המקרא דרשו אחרי רבים להסת, שאם יש שנים מחייבין יותר על המוכן הטה הדין על סיהם לחובה ובדיני נפשות הכתוב מדבר, ואמצע המקרא דרשו (ג) לא תענה על רב על רב שאין חולקין על סופלא שבבית דין לסיכך מתחילין בדיני נפשות מן הצד לקטנים שבהן שואלין החילה שיאמרו את דעתם, ולפי דברי רבותי

(מח) סס: (מו) סס צבורות כ"ג ז': (מז) נודבר כ"ג: (מח) מכלתא: (מט) ויקהל כ"ב: (נ) מכלתא: (נא) דברים כ"ב: (נב) ספרי סס: (נג) דברים כ"ג: (נד) ת"א: (נה) מכלתא עקמים כ"ב: (נו) דברים י"ד: (נז) שמוע י"ח: (נח) א' ע' מכלתא קה"ל ז' ז': (צ) קה"ל ז' ז': (צא) טעם ל"ו:

קרא הצבורים ונללא ונשום ללאחר ונשתוללת התצוה ונמורה ונללחתה הוקצעה לבכורים: ודונעך זה תרומה ולפי שהיא מנדונעת ועולה בלחם ונחא (ע' תוס' סס לא גרסינן צ"ל ונחא) נפיק לה קרא צלשון דיומנע כ"מנוורה ד': כ"ללאקד. כ"מ"ר ד"ל: כ"גסח. כ"מ"ר ד"ל: כ"מקום—צדוה ל' כ"ל"ע: כ"זכן תרגם חקלום וצטר וכו'. כך הוא צביט"י דפוס קוטענטיאל לפג ערות צעל א"ע: ולחקלום תרגם. ל' ס' הוכרין: כ"מיות צ"ל. כך הוא צ"ל שלפנינו וצטר"י דפוס קוטענטיאל והסכס ר' של"ל ז' ל' תצט שתי מיות חייא חיה ככונה כי זה יורה על חסור אצ"ר וכן החי לא על טרפת אחי וע' צכרם מנד ונצרת חמישית דף ככ"ה כי סס פירש הסכס רש"י רש"אזרט ג' דעת רש"י צכוונת הת"א וכן מיות חייא" על פי דברי ר"י צחולין ק"צ ז' צ' שדקס סס וצטר צטרס טרפה זה צטר וכן החי וצטר וכן סטריפה כלומר שניסם ככללו צוקרל ע"ש דברי השי"ר הנחמדים (וגם לפני סר"י צכור שור. היתה ה' צח"ל מן מיות חייא ככראה ונפירסו צפ' נח): כ"ו ון. כ"י"ע ד"ו ונח"ש: כ"ח תיצת, "כשרה" טעות היא ו"ל צנוקונו, "צטרס" וליין על תיצת צטרס ונפטרס צטרס צמיה. ט"א וכן נראה ונח' הוכרין: כ"ד לוי לא כתיב חותה הוב חנינאל קרא למנותיה חילטרך שאין הקצ"מ ונקפח ש"כר כל צריה ונלונר צנוג"מ לא יתצן כלצ לשונו לפיכך הקפידה תורה ליתן ש"כר ונכצד הכלצ מן העכו"ם שהצבלה יונכור לגברי וערפה (ישלך) לכלצ:

כג. לרעתו אם הרוצ ומייצין לא. תלך חמריהם לברו. שומע אני, דלטוצה לזכות הלך חמריהן שפיליו וינעו הנזכין ורבים הנמייצין כתיב לא תהיה אחרי רבים לרעות אם כן למה נלחם אחרי רבים להטות ונשום זכית לא חילטרך ליה חלל חיליו לייצו הלך חמריהן, ולא כה"ייתך. אחרי רבים לזכות אני חונק לך לטות אחרי רבים לזכות חלל לזכות על פי אחד חיליו אין יתיצין ונחין על הנמייצין חלל אחד זכה חלל לזכות עד שיהו הנמייצין עורפיין על הנזכין שנים והכי קחונר לא תהיה אחרי רבים לרעות על פי אחד חלל אחרי רבים צנטיס חיליו. לרעות: כ"ל טענה על רצ

רכותינו כך פתרון המקרא לא תהיה אחרי רבים לרעת, לחייב מיתה בשביל דין אחד שירכו מחייבין על המזכין ולא תענה על הרכ לנשות מדבריו ולפי שהוא חסר יורד דרשו בו כן: אחרי רבים להטת. יש רבים שאתה נוטה אחריהם ואימתי בזמן שהן שנים המכריעין במחייבין יותר מן המזכין, ומשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעת שומע אני אבל היה עמהם לטובה, מכאן אמרו דיני נפשות מטיין על פי אחד לזכות ועל פי שנים לחובה. ואונקלוס תרגם לא תתמנע מלאלא מה ד' דמתבעי לך על דינא ולשון העברי לפי התרגום כך הוא נדרש לא תענה על רב לנשת אם ישאלוך דבר לגשפט לא תענה לנשות לצד אחד ולסלק עצמך מן הריב אלא הוי דן אותה לאמיתו. ואני ואמר לישבו על אפניו כפשוטו כך פתרונו, לא תהיה אחרי רבים לרעת אם ראית רשעים מטיין משפט לא תאמר. הואיל ורבים הם הנני נוטה אחריהם, ולא תענה על רב לנשת וגו' ואם ישאל הנדון על אותו המשפט אל תעננו על הריב דבר הנושא אחרי אותן רבים להטות את המשפט מאמיתו אלא אמור את המשפט כאשר הוא 'וקולך יהא תלוי בצואר הרבים: 3. לא תהדר. לא תחלוק לו כבוד לזכותו בדין ולומר דל הוא אומנו ואכבדנו: 5. כי תראה חמור שנאך וגו'. הרי כי משמש לשון דלמא שהוא (ד) מארבע לשונות של שמושי כי, וכה פתרונו שמה תראה חמור רובין תחת משאו וחדלת מעזב לו. בתמיה: עזב תעזב עמו. 'עזיבה זו לשון עזרה וכן (ס) עצור ועזוב וכן (ו) ויעזבו את ירושלים עד החומה, מלאוה עפר לעזור ולסייע את חוץ החומה, כיוצא בו (ז) כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני וגו' שמה תאמר כן בתמיה, לא תירא מהם. ומדרשו כך דרשו רבותינו, כי תראה וחדלת (ס) פעמים שאתה חודל ופעמים שאתה עוזר הא כיצד זקן ואינו לפי כבודו וחדלת או בהמת גוי ומשאוי ישראל וחדלת: עזב תעזב עמו. לפרק המשא, 'מלמשקל ליה מלישול משאו ממנו: 6. אבינדך. "לשון אובה שהוא מדולדל ותאב לכל טובה: 7. ונקי וצדיק אל תהרג. (ט) מנין ליוצא מבית דין חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות שמחזירים אותו ת"ל ונקי אל תהרוג ואע"פ שאינו צדיק שלא נצטרק בבית דין מכל מקום נקי הוא מדין מיתה שדרי יש לך לזכותו. ומנין ליוצא מבית דין זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו לבית דין ת"ל וצדיק אל תהרוג' זה צדיק הוא שנצטרק בבית דין: כי לא אצדיק רשע. אין עליך להחזירו כי אני לא אצדיקו בדיני אם יצא מידך זכאי יש לי שלוחים הרבה להמיתו במיתה שנתחייב בה: 8. ושחד לא תקח. (י) אפילו לשפוט אמת וכל שכן כדי להטות הדין שדרי להטות את הדין נאמר כבר לא תמה משפט: יעור פקחים. (יא) אפילו חכם בתורה ונופל שוחד סוף שתמרף דעתו עליו וישתכח תלמודו ויכה מאור עיניו: ויסלף. כתרוממו ומקלקל: דברי צדיקים. דברים המצודקים משפט אמת וכן תרגמו פתגמן הירצין, ישרים: 9. וגר לא תלחץ. (יב) בדבריהם מקומות הזוירה חורה על הגר מפני "שסורו רע: את נפש הגר. כמה קשה לו כשלוהצים אותו: 10. ואספת את תבואתה. לשון הכנסה לבית כמו (יג) ואספתו אל חוך ביתך: 11. תשטמנה. (יד) מעבודה: ונטשתה. מאכילה אחר זמן הביעור.

ד"א

(ד) כ"ה ב' ג' נטין ל' (ה) דצבים ל"ב (ו) כחמיה ב' (ז) דצבים ז' (ח) מכלתא: (ט) מכלתא סנהדין ל"ב ז' (י) כחנות ק"ה: (יא) ע"ש ומכלתא: (יב) ע"ש ז"ב כ"ע ז' (יג) דצבים ז"ב (יד) ע"ש מכלתא וע"ש סוכה מ"ד ז' ומ"ק ב':

כתיב בלא י"ד ונשנע על תחלוך על מופלא של ז"ד הילכך לא ותחילין ונייה לנחנח חזי ליה טובה ולא פלגינן עלויה ותחילין נון הלא שלל יאנע אחד דצבי אחד נון הנוחים ויסקים ענוו: ד' דמתבעי לך. צ"י חך צת"ל שלפניו כתיב מה דבעיך: 'וקולך תלוי. עונסה של הטייה * סנהד' ז' ז': 'ע' * תהלים י' פסק: י"ד צטס מנחס: 'ודלת מלמשקל ליה מלישול ונשאו מונו עוז תעוז עמו לפרק הנושא וספ"ד. י"ד וכי"ה: 'לנלה שלפני רש"י היתה הכ' צתרגום ומלמשקל ליה וכן הוי הכ' צת"ל של מווש דפסם צולוניא מנשת רח"ל: "לציון ועונה ועני ולשון לציון הלוזה ואינו נשיג מה שפסו ומתויה לכל סוז * צ"ג קי"ח ז': "נקי מנשנע מן הסטא ולע"פ שנתחייב דדין. לדיק מנשנע שלמדק דדין ולק ע"פ שחזי נקי: 'לע"פ שאין זה נקי וכל נקוס לדיק הוא שלמדק צצ"ד וז"ת מה יהיה מנשנע ת"ל כי לא אצדיק רשע חין עלדיך וכי. כ"ס: "סורו שר שלהם כלאמר צגר סוכורו רע דהיינו ילד כעע שער שלו רע הוא * הוריות י"ג וע"ג קדושין צ"ב פירש"י סוכו רע מנהגו רע וע' סנהדרין ל"ב

דא תשמטנה מעבודה גמורה כגון חרישה וזריעה, ונשטחה מלזבל ומלקשקש: ויתרם תאכל חית השדה. (טו) להקיש מאכל אביון למאכל היה מה היה אוכלת בלא מעשר אף אביונים אוכלים בלא מעשר מכאן אמרו אין מעשר בשביעית: כן תעשה לכרמך. ותחלת המקרא בשדה הלבן כמו שאמור למעלה הימנו תזרע את ארצך: 12. וביום השביעי תשבת. (טז) אף בשנה השביעית לא תעקר שבת בראשית ממקומה שלא תאמר הואיל וכל השנה קרויה שבת לא תנהג בה שבת בראשית: למען ינוח שורך וחסרך. (יז) תן לו נדח להתיר שיהא תולש ואוכל עשבים מן הקרקע או אינו אלא יחבשנו בתוך הבית אמרת אין זה נדח אלא צער: בן אמתך. (יח) בעבד ערל הכתוב מדבר: והגר. (יח) גר חושב: 13. ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו. (יט) לעשות כל מצות עשה באזהרה (כ) שכל שמירה שבתורה אזהרה היא במקום לאו: לא תזכירו. (כא) שלא יאמר לו 'שמור לי' כגד ע"ז פלונית או תעמוד עמי ביום ע"ז פלונית. ד"א ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו (כב) ללמדך ששקולה ע"ז כנגד כל המצות כולן (כג) "והנזר בה כשומר את כולן: לא ישמע. מן הנוי: על פיך. (כד) שלא תעשה שותפות עם גוי וישבע לך בע"ז שלו נמצאת שאזה גורם שיזכר על ידך: 14. רגלים. פעמים וכן (כה) כי הכיתני זה שלש רגלים: 15. חדש האביב. שהתבואה מתמלאת בו כאביה. "אביב לשון אב, בכור וראשון לבשל פירות: ולא יראו פני ריקם. (טו) כשתבואו לראות פני רגלים הביאו לי עולות: 16. וחג הקציר. הוא חג שבועות: בכורי מעשיך. שהוא זמן הבאת בכורים (טז) ששתי הלחם הבאין בעצרת היו מתירין החרש למנחות (כז) ולהביא בכורים למקדש שנאמר (טז) וביום הבכורים וגו': והג האסף. הוא חג הסכות: באספך את מעשיך. שכל ימות החמה התבואה מתיבשת בשדות ובחג אוספים אותה אל הבית מפני הגשמים: 17. שלש פעמים וגו'. (ל) לפי שהענין מדבר בשביעית הוצרך לומר שלא יתחסרו רגלים ממקומן: כל זכורך. הוכיח שבך: 18. לא תזבח על חמץ וגו'. (לא) לא תשחט את הפסח ביד בנין עד שתבער החמץ: ולא ילין חלב הגוי וגו'. (לב) חוץ למזבח: עד בקר. (לג) יכול אף על המערכה יפסל בלינה ת"ל (לד) על מוקדה על המזבח כל הלילה: ולא ילין. (לה) אין לינה אלא בעמוד השחר שני עד בקר אבל כל הלילה יכול להעלותו מן הרצפה למזבח: 19. ראשית בכורי אדמתך. ^{טו} אף השביעית חייבת בבכורים ^{טז} לךך נאמר אף כאן "בכורי אדמתך. (לו) כיצד? אדם נכנס לתוך שדהו רואה חאנה שבכרה כורך עליה גמי לסימן ומקרישה ואין בכורים אלא משבעת המינין האמורין במקרא (לז) ארץ חמה ושעורה וגו': לא תבשל גדי. (לח) אף עגל וכבש בכלל גדי שאין גדי אלא לשון ולד רך מזה שאתה מוצא בכמה מקומות בתורה שכתוב גדי והוצרך לפרש אחריו עזים כגון (לט) אנכי אישלה גדי עזים (לט) את גדי העזים, (מ) שני גדיי עזים, ללמדך שכל מקום שני גדי סתם אף עגל וכבש במשמע (מא) ובני מקומות נכתב בתורה אחד לאיסור אבילה ואחד לאיסור הנאה ואחד לאיסור בישול: 20. הנה אנכי שלח מלאך. (מב) כאן נתברשו שעתידין לחטוא ושכינה אומרת להם (מג) כי לא אעלה בקרבך: אשר הכינתי

(טו) ונילחט: (טז) ונילחט: (יז) שם: (יח) שם: (יט) ע' ילקוט בשם ונילחט: (כ) נמחם ו' ז' וכמה דוכמי: (כא) ונילחט סה"ד ק"ג ז': (כב) ע' הוריות י': (כג) חולין ה': (כד) סנהדרין ס"ג ז': (כה) צמדבכ כ"ב: (כו) ע' ונילחט הניבה ז': (כז) וניחחט ס"ח: (כח) בכורים ש' ה' מ' ג': (כט) צמדבכ כ"ח: (ל) ונילחט: (לא) ונילחט: (לב) מ"ח ה"כ ש' ז': (לג) ע' ונילחט: (לד) ויקחם ו': (לה) ע' ונילחט כ' ז': (לו) בכורים ש' ג': (לז) דברים ה': (לח) ע' חולין ק"ג: (לט) צמאש' ל"ח: (מ) שם כ"ז: (מא) ונילחט חולין קע"ו: (מב) ע' ש"ג: (מג) שמוע ל"ג:

ז' ששם פירש"י סורו גלותו: ^א שמוע. הונתך: ^ב ע"ג ^ג צמדבכ ט"ו כ"ג: ^ד לשון חמר חצי לשון חצ. כיעס"ה: ^ה אף—אלונתך ל' כביע"ז וגם הנו" ודברי דוד וגו"ל כתבו שג"י זו ודלי ט"ס היא כי הצביעית אינה מייצגת צבכורים ולפי וזה שמועתי מהסכס אשר יושב ודורש צבכור"ד דפה ונר"ט לעיווימאסין אספך לוונר שכותב רש"י קאי על צבכרי לצור שתי לחם וונמת העונר הצחים וין הצכורים וע"ג צונמת"ט ט"ד שונרי ספמיים צצביעית כועלין ספקן ונחמונת הלכסה ופירש"י שם. לפי שם הפקר ולריך ללשונן ונמי סמיס ונמי העניים שאל ילקווכו קודם לעונור כדי שיהא העונור זא ונס: ^ט שלא תאמר הוילי וספוקה מן המעשר מהא פטורה אף צבכורים לךך תאמר רלשית צבכרי אלונתך: צבכרי. חלם וכ'. כ"ס"כ: ^י אף

הכנתי. אשר זמנתי לתת לכם זהו פשוטו ומדרשו (נד) אל המקום אשר הכנתי כבר מקמי ניכר כנגדו (נה) זה אחד מן המקראות שאומרים שבינת המקדש של מעלה מכון כנגד של מטה: 21. אל תמר בו. לשון המראה כמו (נו) אשר יטרה את פיך: כי לא ישא לפשעכם. אינו מלומד בכך שהוא מן הכת שאין חוטאין ועוד שהוא שליח ואינו עושה אלא שליחותו: כי שמי בקרבנו. מחובר לראש המקרא השמר מפניו כי שמי משותף בו. ורבותינו אמרו (נז) זה משפרון ששמו כשם רבו משפרון בנימטריא שדי: 22. וצרתני. כתרובו ואעק: 24. הרם תהרסם. לאותם אלוהות: מצבתי'הם. אבנים שהם מציינין להשתחוות להם: 26. לא תהיה משכלה. אם תעשה רצוני: משכלה. מפלת נפלים או קוברת את בניה קרויה משכלה: 27. והמתי. כמו והמתי ותרובו ואשגש. וכן כל תיבה שפועל שלה ככפל אות אחרונה כשתהסך לדבר בלשון פעלתי יש מקומות שנוטל אות הכפולה ומדניש את האות ונקדו במלאפום כגון והמתי מגזרת (נח) והמם גלגל עגלתו, (נט) וסבותי מגזרת (ס) וסבב בית אל, (נז) דלותי מגזרת (כז) דללו וחרבו, (נג) על כפים הקותך מגזרת (נד) חקקי לב, (נה) את מי רצותי מגזרת (נו) רציץ עזב דלים. והמתרגם והמותי ואקטל טועה הוא, שאלו מגזרת מיתה היה אין היא שלו בפתח ולא מ"ם שלו מודגשת ולא נקודה מלאפום, אלא והמתי כגון (נז) והמתה את העם הזה והתי'ו מודגשת לפי שתבא במקום שתי תוי'ן, האחת נדרשת לפי שאין מיתה בלא תי'ו והאחרת משמשת כמו אמרתי חמאתי עשיתי, וכן ונתתי התי'ו מודגשת שהיא באה במקום שתיים לפי שהיה צריך שלש תוי'ן שתיים ליסוד כמו (נח) ביום תת ה' (נט) מתת אלהים היא, והשלישית לשמוש: ערף. שינוסו מסנך ויהפכו לך ערפם: 28. הצרעה. מין שרץ העוף והיתה מכה אותם בעיניהם ומטילה בהם ארס והם מתים. והצרעה לא עברה את הירדן והחתי והכנעני הם ארץ סיחון ועוג לפיכך מכל שבע אומות לא מנה כאן אלא אלו. וחוי אף על פי (ס) שהוא מעבר הירדן והלאה שנו רבותינו במסכת סוטה(ס) על שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מרה: 29. שמטה. ריקנית מבני אדם לפי שאחתם מעט ואין בהם כדי למלאות אותה: ורבה עלי'ך. ותרבה עלי'ך: 30. עד אשר תפרה. תרבה לשון פרי כמו (סז) פרו ורבו: 31. ושתי. לשון השתה והתי'ו מודגשת מפני שבאה תחת שתיים שאין שיתה בלא תי'ו והאחת לשמוש: עד הנהר. פרת: וגרשתמו. ותגרשם: 33. כי תעבד וגו'. הרי אלו כי משמשי'ן במקום אשר וכן בכמה מקומות (כג) וזהו לשון אי שהוא אחד מארבע לשונות שהכי משמש, ¹⁰ וגם מציינו בהרבה מקומות אם משמש בלשון אשר כמו (כד) ואם תקריב מנחת בכורים, שהיא חובה:

כד 1. ואל משה אמר. (ח) פרשה זו נאמרה קודם עשרת הדברות בדי' בסיון נאמרה לו עלה: 2. ונגש משה לבדו. אל הערפל: 3. ויבא משה ויספר לעם. בו ביום: את כל דברי ה'. מצות פרישה והגבלה: ואת כל המשפטים. (ז) שבע מצות שנצטוו בני נח, ושבת וכבוד אב ואם ¹¹ ופרה אדומה ודינין שניתנו להם במרה: 4. ויכתב משה. (ג) מבראשית ועד מתן תורה וכתב מצות שנצטוו במרה: וישכם בבקר. (ד) בחמשה בסיון: 5. את נערי. (ה) הבכורות: 6. ¹² ויקח משה חצי הדם. (ו) מי חלקו מלאך בא וחלקו: באגנת. שני אגנות

אחד

(נד) מנחום: (נה) חמ"כ יש פקודי: (נו) יהושע ח': (נז) סהדתי'ן ל"פ ז': (נח) ישעיה כ"ח: (נט) קהלת ז': (נ) שמואל ח' ז': (נל) סהלים קע"ז: (נז) ישעיה י"ט: (נג) עם מ"ט: (נד) שופטים ה': (נה) שמואל ח' י"ב: (נו) לוי' כ': (נ) במדבר י"ד: (נח) יהושע י': (נע) קהלת ג': (ס) ע' סוטה ל"ג ז': (סא) דף ל"ו: (סב) נחלש' ח': (סג) ע' כ"ה ג' געין ז': (סד) ויקרא ז': (כה) שנה פ"ח: (ז) ע' מ' יחזו פ' יחזו: (ד) שנה פ"ח: (ה) כמ"ח ע"ג זמנים קט"ו ז': (ו) ויקרא כה פ"ו:

כאן וסא"ד וסח"כ ומסמיל ד"ח צרכי אלמנתך. חלם וכו'. ד"ח: ¹¹ והמטה—מרה ל' כיעל'ויה ומה שנתפרש כאן והמתי והכנעני וצפ' שופטים כתב רש"י לתורכי וכנעני הם ארץ סיחון ועוג יש לומד שכלאץ סיחון ישבו ונלכד לתורכיים הכנה סתים ונלכץ עוג הכנה כנעניים לכן קרא להם שמות כשם האומות הישונות עם כל אחר מהם וקרא לאלץ סיחון חתי ולאלץ עוג כנעני (ע"ג) צדצדי קהלת סוזנת (ה): ¹² שנגנינו. כילס"ד:

כד *ועי' געין ס' ז': ב'ויקח—וחלקו ל' כילעוו'רה:

כה 2. ויקחו לי תרומה. לי. לשמי: תרומה. (ח) הפרשה, יפרישו לי ממנום נדבה: ידבנו לבו. לשון נדבה הוא לשון רצון טוב "פיישניש' בלעז: תקחו את תרומתי. אמרו רבותינו³) שלש תרומות אמורות כאן, אחת תרומת בקע לגלגלה שנגעשו מהם האדנים כמו שמפורש באלה פקודיג) ואחת תרומת המזבה בקע לגלגלת לקופות לקנות מהן קרבנות צבור ואחת תרומת המשכן נדבת כל אחד ואחד.² י"ג דברים האמורים בענין כולם הוצרכו למלאכת המשכן או לבגדי כהונה כשהתקדק בהם: 3. זהב וכסף ונחשת ונר. כלם באו בנדבה איש איש מה שנדבו לבו חוץ מן הכסף שבא בשהו מחצית השקל לכל אחד, ולא מצינו בכל מלאכת המשכן שהוצרך שם כסף יותר² שנאמר (ד) וכסף פקודי העדה ונר בקע לגלגלת ונר ושאר הכסף הבא שם בנדבה עשאוהו לכלי שרת: 4. ותכלת. (ה) צמר צבוע בדם חלזון וצבעו ירוק: וארגמן. צמר צבוע ממין צבע ששמו ארגמן: ושש. (ו) הוא פשתן: ועזים. 'נדבה של עזים, לכך תרגם אונקלס ומעיו, הכא מן העזים ולא עזים עצמם שחרגם של עזים עזים: 5. מאדמים. צבועות היו אדום לאחד עבודן: תחשים. (ז) מן חיה, ולא היתה אלא לשעה, והרבה נוונים היו לה לכך תרגם ססגונא *ששש* ומתפאר בנונין שלו: ועצי-שמים. ומאין היו להם במדבר? פירש רבי תנחומא (ח) יעקב אבינו צפה ברוח הקדש שעתידין ישראל לבנות משכן במדבר והביא ארזים למצרים ונטעם תזה לבניו ליטלם עמהם כשיצאו מצרים: 6. שמן למאור. שמן זית זך להעלות נר תמיד: בשמים לשמן המשחה. שנעשה למשוח כלי המשכן המשכן לקדשו והוצרכו לו בשמים כמו שמפורש (ט) בכי תשא: ולקטרת הסמים. שהיו מקפידין בכל ערב ובקר כמו שמפורש (י) בואתה תצוה, ולשון קטרת העלאת קיטור ותמרת עשן: 7. אבני שהם. שתיים הוצרכו שם לצורך האפוד האמור בואתה תצוה: מלאים. על שם שעושיין להם בזהב מושב כמין גומא ונותנין האבן שם למלאות הגומא קרויים אבני מלואים ומקום המושב קרוי (י) משבצת: לאפד ולחשן. אבני השהם לאפוד ואבני המלאים לחשן, וחשן ואפוד ספורשים בואתה תצוה והם מיני תכשיט: 8. ועשו לי מקדש. ועשו לשמי בית קדושה: 9. ככל אשר אני מראה אותך. (יא) כאן את תבנית המשכן, המקרא הזה מחובר למקרא שלמעלה הימנו ועשו לי מקדש ככל אשר אני מראה אותך: וכן תעשו. (יב) לדורות, אם יאמר אחד מן הכלים או כשתעשו לי כלי בית עולמים כגון שולחנות ומגורות וכיורות ומכונות שעשה שלמה תבנית אלו תעשו אותם, ואם לא היה המקרא מחובר למעלה הימנו לא היה לו לכתוב וכן תעשו אלא כן תעשו והיה מדבר על עשיית אהל מועד וכליו: 10. ועשו ארון. כעין ארונות שעושים בלא רגלים עשויים כמין ארגז (יג) שקורין אישקרי² בלעז יושב על שוליו: 11. מבית ומחוץ תצפנו. (יד) שלשה ארונות עשה בצלאל שנים של זהב ואחד של עץ ארבע כתלים ושולים לכל אחד ופתוחים מלמעלה, נתן של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ והפה שפתו העליונה בזהב נמצא מצופה מבית ומחוץ: זר זהב. (טו) "כמין כתר מוקף לו סביב למעלה משפתו 'שעשה הארון החיצון גבוה מן הפנימי עד שעלה למול עובי הכפורת ולמעלה הימנו משוה וכשהכפורת שוכב על עובי הכתלים עולה הור למעלה מכל עובי הכפורת כל

כה (ח) כח"ב: (ג) יבוסלני שקלים מ' א': (ג) שנות ל"ח: (ד) סס: (ה) ע' מנחות ו"ד: (ו) חוקפתא דמנחות מ' ע': (ז) ע' טח כ"ח א' וב' וגם מנחות: (ח) ע"ג צ"ר מ' ל"ד ולקטן צב"י כ"ו ע"ו: (ט) שמוח ל': (י) ע' *שמוח כ"ח י"ח: (יא) ע' מנחות כ"ט: (יב) סכהדיקין מ"ו צ': (יג) *מנילה כ"ו צ': (יד) יבוסל' שקלים מ' א' יומל ע"ב צ' צד"ה מ' א' ע' יומל ע"ב צ':

כה ^אל פיישנישני¹ (כצדכסית ל"ג י' וכייקל' י"ט ה'): ^בסתתנדבו י"ג דברים האמורים צענין זכב וכסף ונחשת וכל המנויין צענין כולם הולרכו וכו'. כילע"ה ד"ח: לנולאכת— צהס ל' כ"יל: ^גענה שנלונד: כיעצ"ד: 'לנדר של עזים קרוי נולה לפי שאין כך כשאר לונד *מנחות ל"ט צ': "זר העולה היה עורף לנעלה על עובי הכפרת ונשכו צגוצה חילין להיות זר לכפרת ומשכו דקלונד כ' יהודה צעוצי שולי הסילון קלונד וצזר לא חיידי כלל: 'ולינו עב כעוצי כוחלי הארון עשעה וכו'. כ"ס"ד:

1. apaisement. 2. eserin, écerin (חיין שמוקקעטקעטען):

כל שהוא הוא סימן לכתרן תורה: 12. ויצקת. לשון התכה כתרנומו: פעמתי. כתרנומו זייתיה. ובויות העליונות סמוך לכפרת היו נתונות שתיים מכאן ושתיים מכאן לרחבו של ארון והבדים נתונים בהם וארכו של ארון מפסיק בין הבדים אמתים וחצי בין בד לבד שיהיו שני בני אדם הנושאין את הארון מהלכין ביניהם 'וכן מפורש במנחות (טז) בפ' שתי הלחם: ושתי טבעת על צלעו האחת. הן הן ארבע טבעות שבתחלת המקרא ופירש לך היכן היו, והיו' זו יתירה היא ופטרנו כמו שתי טבעות ויש לך לישיבה כן ושתי מן הטבעות האלו על צלעו האחת: צלעו. צדו: 18. בדי. מוטות: 15. לא יסרו ממנו. (ז) לעולם: 16. ונתת אל הארן. כמו בארון: העדת. (י) התורה שהיא לעדות כיני וביניהם שצויתי אתכם מצוות הכתובות כה: 17. כפרת. כסוי על הארון שהיה פתוח מלמעלה ומניחו עליו כמין דף: אמתים וחצי ארכה. כארכו של ארון ורחבה כרחבו של ארון ומנחת על עובי הכותלים ארבעתם ואף על פי שלא נתן שיעור לעביה פירשו רבותינו (ט) שהיה עביה טפח: 18. כרבים. (כ) דמות פרצוף תינוק להם: מקשה תעשה. שלא תעשה בפני עצמם ותחברם בראשי הכפרת לאחר עשייתם כמעשה צורפים שקורין "שולד'ירי' בלעז. אלא הטיל זהב הרבה בתחילה עשיית הכפרת והכה בפטיש ובקורנם באמצע וראשין בולטין למעל והצייר הכרובים בכליפת קצותיו: מקשה. ^בבדוי"ק² בלעז, כמו (כ) דא לדא נקשן: קצות הכפרת. ראשי הכפרת: 19. ועשה כרוב אחד מקצה. שלא תאמר שנים כרובים לכל קצה וקצה לכך הוצרך לפרש כרוב אחד מקצה מזה מן הכפרת עצמה תעשו את הכרובים זהו פירוש של מקשה תעשה אותם שלא תעשה בפני עצמם ותחברם לכפרת: 20. פרושי כנפים. שלא תעשה כנפיהם שוככים אלא פרושים ונבוחים למעלה אצל ראשיהם שיהא עשרה טפחים בחלל שבין הכנפים לכפרת כדאיתא בסוכה(כג): 21. ואל הארן תתן את העדת. לא ידעתי למה נכלל שהרי כבר נאמר ונתת אל הארון את העדות ויש לומר (כג) שבא ללמד שבעודו ארון לבדו בלא כפרת יתן תחלה העדות לתוכו ואחר כך יתן את הכפרת עליו וכן מצינו כשהקים את המשכן נאמר (כז) ויתן את העדות אל הארון ואחר כך וישם את הכפרת על הארון מלמעלה: 22. ונועדתי. ^{כו}כשאקבע מועד לך לדבר עמך אותו מקום אקבע למועד שאבא שם לדבר אליך: ודברתי אתך מעל הכפרת. (כח) ובמקום אחר הוא אומר (כו) וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר זה המשכן מחוץ לפרכת נמצאו שני כתובים מכהישין זה את זה בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם (כו) ובבא משה אל אהל מועד, וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת וגו', משה היה נכנס למשכן וכיון שבא בתוך הפתח קול יורד מן השמים לבין הכרובים ומשה יוצא ונשמע למשה באהל מועד: ואת כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל. 'הרי וי' יתירה ושפלה וכמוהו הרבה במקרא ^{כז}וכה תפתר ואת אשר אדבר עמך שם את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל הוא: 23. קמתו. ^{כח}גובה רגליו עם עובי השלחן: 24. זר זהב. (כט) סימן לכתר מלכות שהשלחן שם עושר וגדולה כמו שאומרים שלחן מלכים: 25. מסגרת. כתרנומו גנדפא. ונחלקו חכמי ישראל בדבר (כט) יש אומרים למעלה היתה סביב לשלחן כמו לבזיז שבשפת שלחן שרים ויש אומרים למטה היתה תקועה מרגל לרגל בארבע רוחות השלחן ודף השלחן שוכב על אותה מסגרת: ועשית זר זהב למסגרתו. הוא זר

האמור

(ח) דף ל"ט ב' (ז) ע' יומא ע"ב דמ"ה פ' ז': (י) תנח' פ' פקודי וע"ג ילקוט פ' בהעמק: (יג) סוכה ה': (כ) ט"ז ב' (כא) דניאל ה': (כב) דף ה' ב' (כג) ע' יבוסלתי שקלים פ' ו': (כד) שמות ו': (כה) ע' ספרי פ' נשא: (כו) ויקהל ח': (כז) גנדפא ז': (כח) ע' יומא ע"ב ב' (כט) תנחומס ל"ו:

'וכן—הלחם ל' כ"י: "בלשון כנען פריפוי. כ"ה: ^בבטריץ. כ"ה ל"ו: ^גע"ג לקמן *כ"ע ו"ג: 'בלחם שלפני רש"י היה כתוב וחת נז"ו וכן נראה ונפיקוש הכל"ז והמקווי: כתיב"ל ל' וחת—הוא ובכ"יו מלחתי נוסחא אחרת "לחם כל אשר ללוה את כתיב בלא וי"ו (ע"כ גם כ"י שהיה ציד הסכס רו"ה) לומר ודברתי אתך ונעל הכפרת ונחו את כל אשר ללוה אותך אל בני ישראל: "ואת אשר חגי ונחיה אותך אל בני ישראל הוא ופס"ל. כ"ל: "ב' תוס' פסחים ק"ט ב' ז' ד"ה חמת:

¹ souder (חלנעקסטן): ² battu (געשלחנען, געהעמענטעט):

בלעז, כמו מד) דא לרא נקשן: תיעשה המגורה. (מס) מאליה, לפי שהיה משה מתקשה בה אמר לו הקב"ה השלך את הכר לאור והיא נעשית מאליה לכך לא נכתב תעשה: ירכה. הוא הרגל שלמטה העשוי כמין תיבה ושלשה רגלים יוצאין הימנה ולמטה: וקנה. הקנה האמצעי שלה העולה באמצע הירך וקוף כלפי מעלה ועליו נר האמצעי עשוי כמין בוך לצוק השמן לתוכו ולחת הפתילה: גביעיה. הן כמין כוסות¹² שעושים מזכוכית ארוכים וקצרים וקרוין להם (נו) מדירינשי בלעז, ואלו עשוין של זהב וכולטין ויוצאין מכל קנה וקנה כמנין שנתן בהם הכתוב ולא היו בה אלא לנוי: כפתריה. כמין תפוחים היו עגולין סביב בולטין סביבות הקנה האמצעי כדרך שעושים למגורות שלפני השרים וקרוין להם פומיליש¹³ בלעז, כ¹⁴ ומנין שלהם כתוב בפרשה כמה כפתורים בולטין ממנה וכמה חלק בין כפתור לכפתור: ופרחיה. ציורין עשוין בה כמין פרחין: ממנה יהיו. הכל מקשה יוצא מתוך חתיכת העשת ולא יעשה לבדם וידיקום: 32. יצאים מצדיה. לכאן ולכאן באלכסון נמשכים ועולין עד כנגד גבהה של מגורה שהוא קנה האמצעי ויוצאין מתוך קנה האמצעי זה למעלה מזה התחתון ארוך ושל מעלה קצר הימנו והעליון קצר הימנו לפי שהיה גובה ראשיהן שוה לגבהן של קנה האמצעי השביעי שממנו יוצאים הששה קנים: 33. משקדים. כתרנומו מצויירים היו כדרך שעושים לכלי כסף וזהב שקורים כ¹⁵ נילייר¹⁶ בלעז: שלשה גביעים. בולטין מכל קנה וקנה, כפתור ופרח היה לכל קנה וקנה: 34. ובמגורה ארבעה גביעים. בגופה של מגורה היו ארבעה גביעים אחד בולט בה למטה מן הקנים והשלשה למעלה מן יציאת הקנים היוצאין מצדיה: משקדים כפתריה ופרחיה. (נו) זה אחד מחמשה מקראות שאין להם הכרע¹⁷ אין ידוע אם גביעים משוקדים או משוקדים כפתוריה ופרחיה: 35. וכפתור תחת שני הקנים. מתוך הכפתור היו הקנים נמשכים משני צדיה אילך ואילך. כך שנינו (מס) במלאכת המשכן גבהה של מגורה י"ח טפחים הרגלים והפרח שלשה טפחים הוא הפרח האמור בירך שנאמר (נט) עד ירכה עד פרחו וטפחיים חלק¹⁸ וטפח שבו גביע מהארבעה גביעים וכפתור ופרח משני כפתורים ושני פרחים האמורים במגורה עצמה שנאמר משוקדים כפתוריה ופרחיה למדנו שהיו בקנה שני כפתורים ושני פרחים לכך מן השלשה כפתורים שהקנים נמשכין מתוכם שנאמר וכפתור תחת שני הקנים וגומר וטפחיים חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו אילך ואילך נמשכים ועולים כנגד גבהה של מגורה¹⁹ טפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו וטפח חלק כפתור ושני קנים יוצאים ממנו²⁰ וטפח חלק כפתור ושני קנים יוצאים ממנו ונמשכים ועולין כנגד גבהה של מגורה וטפחיים חלק נשתיירו שם שלשה טפחים שבהם שלשה גביעים וכפתור ופרח נמצאו גביעים כ"ב י"ח לששה קנים שלשה לכל אחד ואחד וארבעה בגופה של מגורה הרי כ"ב ואחד עשר כפתורים ששה בששת הקנים ושלשה בגופה של מגורה שהקנים יוצאים מהם ושנים עוד במגורה שנאמר משוקדים כפתוריה ומיעוט כפתורים שנים האחד למטה אצל הירך והאחד בג' טפחים העליונים עם ג' הגביעים ותשעה פרחים היו לה ששה לששת הקנים שנאמר בקנה האחד כפתור ופרח ושלשה למגורה שנאמר משוקדים כפתוריה ופרחיה ומיעוט פרחים שנים ואחד האמור בפרשת בהעלותך (ז) עד ירכה עד פרחו, ואם תדקדק במשנה זו הכתובה למעלה

(מד) דיאלל ה': (מס) חנה' פ' שמיני ופ' בהעלתך: (מו) ע"ג *צאלס' מ"ד ז': (מז) יומל כ"ג: (מס) דיה"מ פ' י' וגם ונחמוס כ"ח ז': (מט) צנדבכ ה': (ס) צנדבכ ח':

ונאנע דבר המוכה ונהלם ככתב וזרכבתי: דא לרא נקשן *ונחמוס כ"ח ז': כ²¹ כמיני כוסות חלכסמריים. שנעשים צאלכסמריה של מוצים וארוכין וקלרין הן (א"ל ר"ל ורזיס, קלך צהפך הרמז, וע' צנדבכ"ס סחצז כוסות שפיים רחז וטוליהם קלרים) וקרוין מדרכ"ט¹ * טס: כ²² וננין שלהם כתיב צפרסם ואני עתיד לפרס כמה כפתורים וכו'. ל' ס' הוצרין ונפרס אחד: כ²³ ע' לקוון * ל"ג פס' ל': ל' לדעת היכן הן כונוין: כ²⁴ צלל שום שום לרבה: כ²⁵ וטפחיים. כ"ס: כ²⁶ חילך וחילך וטפחיים חלק וטפח כפתור ושני קנים העליונים יוצאים ונאנו

1 maderins (חינע נאטעוונ טייניקגעטעטע): 2 pommels, pommettes (שפעלעכעמייגע ליערלעכעטען): neiller: 3

למעלה תמצאם כמנינם איש איש במסמומו¹: 37. את גרתיה². כמין בזיכין שנותנין בתוכן השמן והפתילות: והאיר על עבר פניה. (נל) עשה פי ששת הנרות שכראשי הקנים היוצאים מצדיה מסוכים כלפי האמצעי כרי שיהיו הנרות כשתדליקם מאירים אל עבר פניה מוסב אורם אל צד פני הקנה האמצעי שהוא גוף המנורה: 38. ומלקחיה. הם הצבתים העשויין ליקח בהם הפתילה מתוך השמן לישכן ולמשכן בפי הנרות ועל שם שְׁלֹקָחִים בהם קרויים מלקחים, וצבתהא שתרנם אונקלס לשון צבת שניילישי³ בלעז: ומחתתיה. (נ) הם כמין בזיכין קטנים שחותה⁴ בהן את האפר שבנו בכרך בכרך כשהוא מטיב את הנרות כאשר הפתילות שדלקו הלילה וכבו ולשון מחתה פויישריא² בלעז כמו (נ) לחתות אש מיקוד: 39. כבר זהב מהור. (נל) שלא היה משקלה עם כל כליה אלא כבר לא פחות ולא יותר (נ) והכבר של חול ישישים מנה ושל קדש היה כפול ק"ך מנה והמנה הוא לישראל ששוקלין בה כסף למשקל קולוניא והם מאה זהובים, עשרים וחמשה סלעים¹ והסלע ארבעה זהובים: 40. וראה ועשה. (נ) ראה כאן בדר תבנית שאני מראה אותך מגיד שנתקשה משה במעשה המנורה עד שהראה לו הקב"ה מנורה של אש: אשר אתה מראה. כתרגומו דאת מתחזי כטורא, אלו היה נקוד מראה כפתח היה פתונו אתה מראה לאחרים עמשינו שנקוד חספ קמץ² פתונו דאת מתחזי, שאחרים מראים לך³ (שהנקוד מפריד בין עושה לנעשה):

כו 1. ואת המשכן תעשה עשר יריעות. להיות לו לנג ולמחיצות מחוץ לקרשים שהיריעות תלויות מאחוריהן לכסותן: שש משזר ותכלת וארגמן ותלעת שני א'. הרי ארבעה מינין בכל חוט וחוט אחד של פשתן ושלושה של צמר א' וכל חוט וחוט כפול ו' הרי ארבעה מינין כשהן שזורין יחד כ"ד כפלים לחוט: כרבים מעשה חשב. (ג) כרובים היו מצוירין בהם באריגתן² ולא ברקימה שהוא מעשה מחט אלא באריגה בשני כותלים פרוץ אחד מכאן ופרוץ אחד מכאן, ארי מצד זה ונשר מצד זה כמו שאורגין הנרות של משי שקורין בלעז³ פיישישישא³: 3. תהיין חברת. תוספן במחט זו בצד זו חמש לכר חמש לכר: אשה אל אחתה. כך דרך המקרא לדבר בדבר שהוא לשון נקבה ובדבר שהוא לשון זכר אומר איש אל אחיו כמו שנאמר בכרובים ג) ופניהם איש אל אחיו: 4. ללאת. לצולשי⁴ בלעז וכן תרגם אונקלס ענובין לשון עניבה: מקצה בחברת. באותה יריעה שבסוף החבור, קבוצת חמשת היריעות קרויה חוברת: וכן תעשה בשפת היריעה הקיצונה במחברת השנית. באותה יריעה שהיא קיצונה לשון קצה כלומר לסוף החוברת: 5. מקבילת הללאת אשה אל אחתה. שמור שתעשה הלולאות כסדה אחת מכוונת הכרלתן זו מזו וכמדתן ביריעה זו כן היא בחברתה כשתפרוש חוברת אצל חוברת יהיו הלולאות של יריעה זו מכוונות כנגד לולאות של זו, והיו לשון מקבילות זו כנגד של זו, תרגומו של נגר לקבל. היריעות ארכן כ"ח ורחבן ארבע וכשהכר חמש יריעות יחד נמצא רחבן עשרים וכן החוברת השנית, והמשכן ארכו שלשים מן המזרח למערב שנאמר ד) עשרים קרשים לפאת נגב תימנה וכן לצפון וכל קרש אמה וחצי האמה הרי שלשים מן המזרח למערב, ורחב המשכן מן הצפון לדרום עשר אמות שנאמר וליירכתי המשכן ימה ונו ושני קרשים למקצועות הרי ע' עשר. ובמקומם

(נל) ג' * צמדנכ ח' ז': (נ) ע"ג * צמדנכ ד' ט': (נ) יטעיה ל': (נד) ע' מנסות פ"ח ז': (נה) צכוכות ס': (נו) ע' מנסות כ"ט עסקי פ' בהעלתך: ב) ח) ע' יומא ע"א ז' וגם גדומ"ה פ"ג: (צ) ע' יומא ע"ב ז' וכו' עקלים ס': ח' א) שמוות כ"ה: (ד) שמוות ל"ו:

חילך וחילך נשתיירו עס וכו'. כיס"ר: ל' והיא מנויירת למעלה צזס הקלף כהלכתה לזכ מנזחל. כיס"ר: ל' כחש של קנה וקנה היה כר אחד כעין צון ושס נותנין הסמן והסמילות * מנסות כ"ח: ל' ע' * לעיל כ"ח ל"ג: ל' מתורגס. כ"ל: ל' שהנקד—למעשה ג' כ"ע וי"ד:

כו * וכל מין ומין חוטו כפול עשה הכי ד' מוטיץ כסין וכו'. כיעס"ר: צ' מוטעז מעשה אורג. שיש לה לייבנה שתי קירות ושתי לכות של שתי קירותיה אין דמותו זו לזו פעננים שנוגז זה חכי ומגל זה נשר כמו לחנורות של משי והיינו שני פלגופים אצל חוקס כלוחתו מנכאן כך לוחתו מנכאן: פ"שא. כ"ל: פ"שס. כיע"ח: א' עשר אמות לשמונה קרשים חלל עשני אמות מהם מנכסס עוני

1 tenailles (אלגנז): 2 puisoir (חיין עפעלעפעטעל): 3 passée (געווינקט): 4 lacis (שלינגע, שלייעט):

ובמקומם אפרשם למקראות הללו. נותן היריעות ארכן לרחבו של משכן, עשר אמות אמצעיות לגג חלל רוחב המשכן ואמה מכאן ואמה מכאן לעובי ראשי הקרשים שעובים אמה נשתירו מ"ז אמה ח' לצפון וח' לדרום מכסות קומת הקרשים שנבהן עשר נמצאו שתי אמות התחתונות מגולות. רחבן של יריעות ארבעים אמה כשהן מחוברות עשרים אמה לחוברת, שלשים מהן לגג חלל המשכן לארכו ואמה כנגד עובי ראשי הקרשים שבמערב ואמה לכסות עובי העמודים שבמזרח. שלא היו קרשים במזרח אלא "ארבעה עמודים שהמסך פרוש ותלוי בוויין שבהן כמין וילון נשתיירו שמונה אמות התלויין על אחורי המשכן שבמערב ושתי אמות התחתונות מגולות, זו מצאתי בברייתא 'ארבעים ותשע מדות. אבל במסכת שבת (ה) אין היריעות מכסות את עמודי המזרח ותשע אמות תלויות אחורי המשכן והכתוב בפרשה זו מסייענו ונתת את הפרכת תחת הקרשים "ואם כדברי הברייתא הזאת נמצאת פרוכת משוכה מן הקרשים ולמערב אמה: 6. קרסי זהב. פירמ"לשי: בלעז ומכניסין ראשן אחד בלולאות שבתוכרת זו וראשן אחד בלולאות שבתוכרת זו ומחברין בהן: 7. יריעת עזים^ב. מנוצה של עזים: לאהל על המשכן. לפרוש אותן על היריעות התחתונות: 8. שלשים באמה. (ו) שכשנותן ארכן לרוחב המשכן כמו שנתן את הראשונות נמצאו אלו עודפות אמה מכאן ואמה מכאן 'לכסות אחת מהשתי אמות שנשארו מגולות מן הקרשים והאמה התחתונה של קרש שאין היריעה מכסה אותו היא האמה התחובה בנקב האדן שהאדנים נבהן אמה: 9. וכפלת את היריעה הששית. העודפת באלו העליונות יותר מן התחתונות: אל טול פני האהל. חצי רחבה היה תלוי וכפול על המסך שבמזרח כנגד הפתח, דומה לכלה צנועה המכוסה בצעיף על פניה: 12. וסרה העדרף ביריעת האהל. על יריעות המשכן. יריעות האהל הן העליונות של עזים שקרויים אהל כמו שאמר בהם (ז) לאהל על המשכן וכל אהל האמור בהן אינו אלא לשון גג שמאחילות ומכככות על התחתונות והן היו עודפות על התחתונות חצי היריעה למערב שהחצי של יריעה אחת עשרה היתרה היה נכפל אל טול פני האהל נשארו שתי אמות רוחב הציה עודף על רוחב התחתונות: תסרה על אחרי המשכן. לכסות שתי אמות שהיו מגולות בקרשים: 13. והאמה מזה והאמה מזה. לצפון ולדרום: בעדרף בארך יריעת האהל. שהן עודפות על אורך יריעות המשכן שתי אמות: יהיה סרוח על צדי המשכן. לצפון ולדרום כמו שפירשתי למעלה (ח) למדה תורה דרך ארץ שיהא אדם חס על היפה": אחרי המשכן. הוא צד מערבי לפי שהפתח במזרח שהן פניו וצפון ודרום קרויין צדדין לטינן ולשמאל: 14. מכסה לאהל. לאותו גג של יריעות עזים עשה עוד מכסה אחד של עורות אילים מאדמים ועוד למעלה ממנו מכסה עורות תחשים ואותן

מכסאות

(ח) דף ל"ח ב' ע"פ כנטי" ונס כנטי"ו פ' ב' (ו) ע' שנה ל"ח ב' ז' (ז) שמוס ל"ו: (ח) ילקוט פקודי סימן תל"ב:

הקדש ומכאן ומכאן צמקוים אפרטס וכי. כ"יו: "חמשה. כ"י"ד ומקרא נולד הוא צפוף פרטה זו פסוק ל"ו: 'הקרשים. כ"י: 'כן הוא צ"י וכל"ל ולא דעם' מדות כאשר הוא צדפוסים והטענות נחטוה מנחשי תיבות "דנ"ט מדות": "כשעמודי המזרח חיים ומוסים אמה נולד שספכות שזנביל צין קה"ק וצין הסיכל תחת הקרשים שהקרשים תקועים צמלנע היריעות אשר הם ארבעים אמה והסיכל עשר אמות נולד הסיכל ומוסס עשרים ואז הפרכות תקועה תחת הקרשים וצין קה"ק עשר הכי כאן שלשים אמות ואמה לכסות עובי קדש שצמנענצ ותשעה תלויות אחורי המשכן הכי ארבעים אמות ואם כדברי הצרייתא של ע"ט מדות שאמה ומוסס עובי העמוד שצמנענצ נותן את הפרכות ומכסה מן הקרשים ולמענצ אמה שאם אמה נותן הפרכות תחת הקרשים לא היה ללד מרחק עשרים אמה לפי שאמה מהס לכסות עובי העמוד שצמנענצ נולד שאין הסיכל ומחזיק כי אם י"ט אמה ודרכו להסזיק עשרים א"כ אמה לריך להסזיק הפרכות אמה כלפי מערב ומחזיק הסיכל עשרים וצית קה"ק עשר הכי ל"א ואחת לכסות עובי הקדש שצמנענצ ושמונה תלויות אחורי המשכן הכי ארבעים. כ"יו: "אלו יריעות עליונות הפרכות על יריעות התחתונות העליונות קרויות אהל כלומר לגג ומכסה והתחתונות קרויות משכן עליון שכן לניו תכלת ולרננן ותולנעט שני: 'לכסות שמים האמות שכן מגולות צקרשים. כ"י: "אל שש לא היו ארוכות ורצוצות כאל עזים. כ"יו:

מכסאות לא היו מספן אלא את הגג ארכן ל' ורחבן י' (ט) אלו דברי רבי נחמיה ולדברי רבי יהודה² מכסה אחד היה חציו של עורות אילים מאדמים וחציו של עורות תחשים: 15. ועשית את הקרשים. היה לו לוטר ועשית קרשים כמה שנאמר בכל דבר ודבר, מהו הקרשים? מאותן העומרים ומיחודין לכך. (י) עקב אבינו נטע ארזים במצרים וכשמת צוה לבניו להעלותם עמהם כשיצאו ממצרים ואמר להם שעתיד הקב"ה לצוות אותן לעשות משכן במדבר מעצי שטים ראו שיהיו מזומנים בידכם, הוא שיסד "הבבלי בפיוט שלו טס מטע מזרזים קורות בתינו ארזים, שנזרזו להיות מוכנים בידם מקודם לכן: עצי שטים עמדים. איתשט'נביש' בלעז. שיהא אורך הקרשים זקוף למעלה בקירות המשכן ולא תעשה הכתלים בקרשים שוכבים להיות רחב הקרשים לגובה הכתלים קרש על קרש: 16. עשר אמות ארך הקרש. למדנו גבהו של משכן עשר אמות: ואמה וחצי האמה רחב. למדנו ארכו של משכן לעשרים קרשים שהיו בצפון וכדרום מן המזרח למערב שלשים אמה: 17. שתי ידות לקרש האחד. היה חרוץ את הקרש מלמעלה באמצעו בנוכה אמה מניח רביע רחבו מכאן ורביע רחבו מכאן והן הן הידות והחריץ "חצי רוחב הקרש באמצע ואותן הידות מכנים בארזים שהיו חלולים והארזים גבהן אמה וישבים רצופים¹⁰ ארבעים זה אצל זה וידות הקרש הנכנסות בחלל הארזים הרוצות משלשת צדיהן רוחב החריץ כעובי שפת הארץ שיכסה הקרש את כל ראש הארץ שאם לא כן נמצא ריח בין קרש לקרש כעובי שפת שני הארזים שיפסיקו ביניהם והוא שנאמר ויהיו תאמים מלמטה שיחרוץ את צרי הידות כדי שיתחברו הקרשים זה אצל זה¹⁰: משלבת. עשויות כמין שליבת סולם ומובדלות זו מזו ומשופין ראשיהם ליכנס בתוך חלל הארץ כשליבה הנכנסת בנקב עמודי הסולם: אשה אל אחתה. מכוונת זו כנגד זו שהיו חריציהם שוים זו כמדת זו כדי שלא יהיו שתי ידות זו משוכה לצד פנים חו משוכה לצד חוץ כעובי הקרש שהוא אמה, ותרומם של ידות צירין לפי שדומות לצירי הרלת הנכנסים בחורי המפתח: 18. לפאת נגבה תימנה. אין פאה זו לשון מקצוע אלא כל הרח קרויה פאה כתרוממו לרוח עיבר דרומא: 22. ולירכתי. לשון סוף כתרוממו ולסייפי ולפי שהפתח במזרח קרוי מזרח פנים והמערב אחורים והו סוף שהפנים הוא הראש: תעשה ששה קרשים. הרי תשע אמות רחב: 23. ושני קרשים תעשה למקצעת. אחד למקצוע צפונית מערבית ואחד למערבית דרומית כל שמנה קרשים בסדר אחד הן אלא שאלו השנים אינם בחלל המשכן אלא חצי אמה מזו וחצי אמה מזו נראות בחלל להשלים רחבו לעשר והאמה מזה והאמה מזה באות כנגד אמת עובי קרשי המשכן הצפון והדרום כדי שיהא המקצוע מבחוץ שוה: 24. ויהיו תאמים מלמטה. כל הקרשים תאמים זה לזה מלמטה שלא יפסיק עובי שפת שני הארזים ביניהם להרחיקם זו מזו והו שפדשתי שהיו צירי הידות הרוצים מצדיהן שיהא רחב הקרש כולם לצדיו חוץ לידי הקרש לכסות.

(פ) ע' ענת כ"ח ונס צמ"ה פ' ג': י' ע' * לעיל כ"ה ה':

² ע' ענת כ"ח וצמ"ה פ' ג' וגם בצנתיח דמ"ט נדות (בילקוט פקודי סינון תכ"ג) ונראה שהג' צהיטוך ל' יהודים חזר שני ונכסאות וכו' נמזיה חזר נכסה אחד היה: "הוא רצני שלמה בן ל' יהודים כצצלי ומנוח ציורל לפסח יום א': "הרצ צלמושטינו גרם והמליץ חלוי צלמונע כונו שהציה רש"י חס"כ הצנתיח: ¹⁰ חרצנים ל' כ"ע ד"ל: ¹⁰ צננת ל"ח צ' פיעס רש"י חרילת הקרשים צלופסן חזר וזה לשונו טס ,ואמה של ארזים ונגולה שהארזים גבהן אמה ותלולין הם והקרשים חרוץין לנטיה צלמונע חני אמה רחב צנוכה אמה ונשאר חני אמה לכאן וחני אמה לכאן וכן שתי ידות לקרש האחד וממסך פן הידות ונחמץ ונשגי לדיהם לרכיב על עובי דופני הארץ כשנוצץ שתי קידות צנתי ארזים כדי שיהיו הקרשים תכופות ונשולצות אשה אל אחותה ולא יהא עובי הארץ נעסיק ציניהן" עכ"ל ועוד כתב רש"י טס צמונך על היא צנתיח דמ"ר מרזים היו הקרשים ,כנו שפיעשתי חני אמה צלמונע רחמן ונלמטה צנוכה אמה ונשארין הידות לכאן ולכאן וגם הם מרזים ונחמץ כשיעור עובי דופן הארץ צנוכס וצנוכה אמה עד הארץ לרכיב על הארץ שיהו נשולצות קרש אל קרש ולא יפסיק עובי שני הארזים

¹ חל"ל חיסקנדזש étant debout (אויסרעכט שטעהנעד):

הראית בהר. קודם לכן שאני עתיד ללמדך ולהראותך סדר הקמתו: 31 פרכת. לשון מחיצה הוא ובלשון חכמים פרנד ²² דבר המבדיל בין המלך ובין העם: תכלת וארגמן. (טו) כל מין ומין היה כפול בכל חוט וחוט ששה חוטין; מעשה חשב. כבר פירשתי (טו) שזו היא אריגה של שתי קירות והציווין שמשני עברה אינו דומין זה לזה: כר"בם. ציווין של בריות יעשה בה: 32 ארבעה עמודי. תקועים בתוך ארבעה ארנים (י) ואונקליות קבועין בהן עקומים למעלה להשיב עליהן כלונס שראש הפרכת כרוך בה והאונקליות הן הווין שהרי כמין וזין הן עשויים הפרכת אריכה עשר אמות לרחבו של משכן ורחבה עשר אמות נכבהן של קרשים פרוסה בשלישית של משכן שיהא הימנה ולפנים עשר אמות והימנה ולחוץ עשרים אמה נמצא בית קרשי הקרשים עשר על עשר שנאמר ונתת את הפרכת תחת הקרסם המהכרים את שתי חוכרות של ייעות המשכן רחב החוכרת עשרים אמה וכשפירשם על גג המשכן מן הפתח למערב כלתה ב'שני שלישי המשכן והחוכרת השנית כסתה שלישו של משכן והמוקד תלוי לאחוריו לכסות את הקרשים: 35 ושמט את השלחן. (י) שלחן בצפון ²³ משוך מן הכותל הצפוני שתי אמות ומחצה, ומנורה בדרום משוכה מן הכותל הדרומי שתי אמות ומחצה, ומזבח הזהב נתון כנגד אור שבת שלחן למנורה משוך קמעה כלפי ²⁴ המזבח וכלם נתונים מן חצי המשכן ולפנים, כיצד ארך המשכן מן הפתח לפרכת עשרים אמה המזבח והשלחן והמנורה משוכים מן הפתח לצד מערב עשר אמות: 36 ועשית מסך. וילון שהוא מסך כנגד הפתח כמו (ט) ²⁵ סכת בעדו לשון סגין: מעשה רקס. (כ) הצורות עשויות בו מעשה מחט כפלאוף של עבר זה כך פלאוף של עבר זה: רקס. שם האומן ולא שם האומנות והרגומו עובד צייר ולא עובד ציור. מדת המסך כמדת הפרכת עשר אמות על עשר אמות:

כז 1. ועשית את המזבח וגו', ושלש אמות קמתו (א). דברים ככתבן דברי ר' יהודה, רבי יוסי אומר נאמר כאן רבוע ונאמר ²⁶ בפנימי רבוע מה להלן נבחו פי שנים בארכו אף כאן נבחו פי שנים בארכו ומה אני מקיים ושלש אמות קמתו משפת סוכב ולמעלה: 2 ממנו תהיין קרנתיו. שלא יעשה לברם ויהברם בו: וצפית אתו נחשת. (ג) לכפר על עזות מצח שנאמר (ג) ומצחק נחושה: 3 סירתיו. כמין יורות: לרשנו. להסיר רשנו לתוכם והוא שתרנגם אונקלם למספי קמטיה, לספות הדשן לתוכם, כי יש מלות בלשון עברית מלה אחת מתחלפת בפתחן לשמש בנין וסתירה כמו (ד) ותשרש שרשיה (ה) אויל שרשיש חלופו (ו) ובכלל תבואתי תשרש וכמוהו (ז) כסעפיה פוריה חלופו (ח) מסעף פארה, מפשח סעפיה וכמוהו (ט) וזה האחרון ע'צמו, שבר עצמיו וכמוהו (י) ויסקלהו באבנים חלופו (יא) סקלו מאבן, הסירו אבניה וכן (יב) ויעקרו ויסקלהו אף כאן לרשנו להסיר רשנו ובלעז ארשצנדריר: ²⁷ ויעיו. כתרנומו מנרפות שנוטל בהם הדשן והן כמין כסוי הקדרה של מתכת דק ולו בית יד ובלעז ווד"ל: ²⁸ ומזרקתיו. לקבל בהם דם הזבחים: ומזלגתיו. כמין אונקליות כפוסים ומכה בהם בכשר ונתחבים בו ומחפך בהן על גחלי המערכה שיהא ממחר שריפתן ובלעז קרוציניש ²⁹ ובלשון חכמים (יג) צנודיות: ומחתתיו. בית

(טו) יומל י"ג: (טז) לעיל פסוק א': (יז) ע' דמ"ה פ' ד': (יח) יומל ל"ג: (יט) חיוב ח': (כ) יומל ע"ג: **כז** (א) זמים כ"ע ז' דמ"ה פ' ב': (ב) ג' דמ"ה פ' ב': (ג) דמ"ה פ' ב': (ד) דמ"ה פ' ב': (ה) חיוב ח': (ו) שם ל"א: (ז) יעפיה י"ו: (ח) שם י': (ט) יעמיה כ': (י) מלכים ח' כ"ב: (יא) יעפיה ק"ג: (יב) שם ח': (יג) יומל י"ג:

²² פכגה. ומחלה המגדלת זין ומקום הסכינה * זככות י"ח ז': ²³ ומחוק מן הכותל לפוני שתי אמות ומחלה שיעור דרך שני הסכים זה חלל זה המסדקין שתי וענככות של לחם סכנים צנצנת ומנחו לסדק ולבלקן יחד ולרצעה נכנסין שנים ומל זה של שולחן לסלק את המערכה הישנה של לחם הפנים ושנים מל זה לסדר המדשה: ומטובה מן הכותל. כוונת השולחן דהא כתיב נוכח השולחן זה צלז זה: משוך קיינעל. כלפי מזבח ללד פתח הסיכל: ²⁴ המזבח. כיעס"כ: ²⁵ ח"ל סכת: **כז** ²⁶ צנודיות למלכת המסך הסלוגתה זין ר' מליך וזין ר' יוסי: ²⁷ צנודות הזכב אמה ארכו ואמה רחבו רבוע ואמשים קוממו: אף כאן גבחו. הכי י' אמות: משפת סוכב. עד ומקום הקרבת ולמטה ו' אמות

à décroder ¹ (מלן אשע לו כייניענן): ² videlle (שימעל): ³ crochets (קרוועע האקטן):

יד) בית קבול יש להם ליטול בהן נחלים מן המזבח לשאתם על מזבח הפינימי לקשרת ועל שם חתייתן קרוים מחתות כמו עו) לחתות איש מיקוד, לשון שאיבת איש ממקומה וכן טו) היחתה איש איש בחיקו: לכל כלי.ו.י. כמו כל כלי.ו. 4. מכבר. לשון כברה שקורין קרי'בלא' בלעז כמין לבוש עשוי לו למזבח עשוי חורין חורין במין רשת ומקרא זה מסורס וכה פתרונו ועשית לו מכבר נחשת מעשה רשת: 5. כרכב המזבח. טובב כל דבר המקיף סביב בעגול קרוי כרכב כמו ששינינו בהבל שוחטין ית) אלו הן גולמי כלי עץ כל י'שעתיד לשוף ולכרכב' והוא כמו שעושים חריצין עגולין בקרשי דפני התיבות וספסלי העץ אף למזבח עשה חריץ סביבו והיה רחבו אמה בפסנו לנוי והוא לסוף "שלוש אמות של נכהו כדברי האומר 'נכהו פי שנים בארכו, הא מה אני מקיים ושלש אמות קומתו משפת טובב ולמעלה אבל טובב להלך הכהנים לא היה למזבח הנחשת אלא על ראשו לפנים מקרנותיו וכן שינינו בזבחים יט) אי זהו כרכוב' בין קרן לקרן והיה רוחב אמה ולפנים מהן אמה של הלך רגלי הכהנים שתי אמות הללו קרויים כרכוב ודקדקו שם "ההתיב תחת כרכוב המזבח מלמטה למדנו שהכרכוב בדפנו הוא ולבוש המכבר תחתיו ותריץ המתרץ תרי הוו חד לנוי וחד לכהנים דלא ישתרגו זה שבדופן לנוי היה ומתחתיו הלבישו המכבר והגיע רחבו עד חצי המזבח כ) והוא היה סימן לחצי גבהו להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים כח) וכנגדו עשו למזבח בית עולמים ד' דונמת חוט הסקרא באמצעו וכבש שהיו עולין בו אף על פי שלא פירשו בענין זה כבר שמענו בפרשת כז) מזבח אדמה תעשה לי לא תעלה במעלות לא תעשה לו מעלות בכבש שלו אלא כבש חלק למדנו שהיה לו כבש 'כך שנינו במכילתא. ומזבח אדמה הוא מזבח הנחשת כג) שהיו ממלאין חללו אדמה במקום הנייתן כד) והכבש היה בדרום המזבח מובדל מן המזבח מלא חוט השערה ורגליו מגיעין עד אמה סמוך לקלעי החצר שבדרום כדברי האומר עשר אמות קומתו, ולדברי האומר דברים ככתבן שלש אמות קומתו לא היה אורך הכבש אלא עשר אמות כך מצאתי במשנת ארבעים ותשע מדות כה) וזה שהוא מובדל מן המזבח מלא החוט במסכת זבחים כו) למדוהו מן המקרא י"ג: 7. בטבעת. בארבע טבעות שנעשו למכבר: 8. נבוב לחת. כתרנומו חליל לחין, לחת עצי שטים מכל צד והחלל באמצע ולא ידא כלו עץ אחד שיהא עביו חמש אמות על י' חמש אמות כמין סדן: 9. קלעים. עשוין כ' כמין "קלעי ספינה נקבים נקבים טעשה קליעה ולא טעשה אורג ותרנום

יד) ע' א' צמזמז ד' י"ד: טו) ישעיה ל': עז) משלי ו': ז) ע' א' שמונה י"ד כ"ח: יח) שולחן ב"ה: יט) דף ק"ג: כ) זבחים ל"ג: כא) מדות פ' ג': כב) שמונה כ': כג) מדות פ' ג': כד) זבחים פ' ג': כה) הוצא גם בילקוט מקודי: כו) דף ק"ג: ז':

וגובהה קרן אמה: כ"ל טעשוי. כ"י"ל: א' שמוקק צהן מקיקות גדולות וכרכוב כדך טעשוי צכסוי תיבות ומספסלים: ט"ש. כ"לעו"ה ל"ד: א' גזרה—כארכו ל' כ"י: א' כרכוב לשון היקף חריץ עגול כדלמנ"י הככל שוחטין כל טעתיד לגרר לכרכב: זין קרן לקרן. אמה רחב סכנגד זין קרנות היטה עמוקה וזבולטת גובה מעט היה סביב לה צפנת המזבח: ונקוס הילוך רגלי הכהנים אמה. האמת משמע והיא היטה אמה של ונקוס הילוך: "הוכתיר. זני ונכר מעשה רשת נחשת סתמטטור תחת כרכובו מלמטה עד חצי (הוא פסוק צעמות ל"ח ד' ורש"י צמונש הציא פסוק ה' דפרשה זו) הקיסויה למזבח מאלמנעו ולמעלה לצוש כמין היקף של כברה והוא עשוי נקבים נקבים ככברה ורשת של דגים ומגיע למעלה עד ומתחת לכרכוב אלמא מוצא סביב היה לזי צראש המזבח היכי קרי למכבר הכתון סביב הקיר תחת כרכבו: מרי הוו. טני סובצין היו למזבח טעשה משה: חד לנוי ומד לכהנים דלא שמתקרו. סביב הקיר משעלה שש אמות גובה לר"י לאמר לעיל י' אמות גובהו היה היקף הצלעיה קטנה סוגרתו סביב לנוי חסו סובצ וכיוצא להיפלינו ציה רצי ורצי יוספי צר יהודה לעיל ומתחת ללוחו סובצ נחמו המכבר ורצנו מניע למטה עד חצי המזבח והוא היה סימן להבדיל זין דמיים העליונים לתחתונים: וחד לכהנים דלא שמתקרו. ולמעלה צראש המזבח העמיקו סובצ כמין חריץ עמוק דבר מועט להיות להם שפתו היקף ונקס קטן סביב שלא יחליקו: ט' סגורות חוט. כ"עס"ה: י"ל המכילתא ולא מעלה צמעות על זבחי מלחן אמרו טעה סביב היה לזי צראש המזבח: א' משהו של' סביב. שיהא היקף למזבח כל דבר ואי הוו ממונדין שוב חין היקף חפילו צמוט חין אדם יכול לסובצו: "צם' הזכרן נרם על שלש אמות: "צצריימא דמי' פ' ה' חתיב וזכרן צה את הקלע כמין קלע זה של ספינה: "קלע של ספינה ע' נעשים

והרגום סרדין כתרנומו של מכבר המתורגם סרדא לפי שהן מנוקבין ככברה: לפאה האחת. (כ) כל הרוח קרוי פֶּאָה: 10. ועמדיו עשרים. (כח) חמש אמות בין עמוד לעמוד: ואדניהם. של העמודים נחשת האדנים יושבים על הארץ והעמודים חקועים לתוכן (כח) היה עושה כמין קונדסין שקורין פּלִיִּישׁ¹ בלעז ארכן ששה מפחים ורחבן שלשה ומבטת נחשת קבועה בו באמצעו וכורך שפת הקלע סביבו במיתרים כנגד כל עמוד ועמוד ותולה הקונדס דרך פּבּעֵתו באונקליות שבעמוד העשוי כמין¹⁰ ויין, ראשו זקוף למעלה וראשו אחד תקוע בעמוד כאותן שעושים להציב דלתות שקורין גוֹנִישׁ² בלעז (כט) ורחב הקלע תלוי מלמטה והיא קומת מחיצות החצר: ווי העמדים. הם האתקליות: וחשקיהם. מוקפין היו העמודים בחושי כסף סביב ואיני יודע אם על פני כולן אם בראשם אם באמצעם, אך יודע אני שחשוק לשון חגורה שכן מצינו בפילגוש בנבעה (ל) ועמו צמד חמורים חבושים, תרגומו חשוקים: 18. לפאת קדמה מִזְרָחָה¹⁰. פני המזרח "קרויים קדם לשון פנים אחר לשון אחרים לפיכך המזרח קרוי קדם שהוא פנים ומערב קרוי אחר כמה דאת אמר (לא) הים האחרון, ימא מערבא: חמשים אמה. אותן נ' אמה לא היו סתומים כלם בקלעים לפי ששם הפתח אלא מ"ו אמה קלעים לכתף הפתח מכאן וכן לכתף השנית נשאר רחב חלל הפתח בינתיים כ' אמה והוא שנאמר ולשער החצר מסך עשרים אמה וילון למסך כנגד הפתח כ' אמה אך רחב הפתח: 14. עמדיהם שלשה. (כג) חמש אמות בין עמוד לעמוד בין עמוד שבראש הדרום העומד במקצוע דרונית מזרחית עד עמוד שהוא מן השלשה שבמזרח חמש אמות וממנו לשני חמש אמות ומן השני לשלישי חמש אמות וכן לכתף השנית וארבעה עמודים למסך הרי עשרה עמודים למזרח כנגד " למערב: 17. כל עמודי החצר סביב וגו'. לפי שלא פירש ויין וחשוקים ואדני נחשת אלא לצפון ולדרום אבל למזרח ומערב לא נאמר ויין וחשוקים ואדני נחשת לכך בא ולמר כאן: 18. ארך החצר. הצפון והדרום ששן המזרח למערב מאה באמה: ורחב חמשים בחמשים. " (ג) חצר שבמזרח היתה מרובעת חמשים על חמשים שהמשכן ארכו שלשים ורחבו עשר העמיד מזרח פתחו בשפת נ' החיצונים של אורך החצר נמצא כלו בחמשים הפנימיים וכלה ארכו לסוף שלשים נמצאו עשרים אמה ריוח לאחוריו בין הקלעים שבמערב ליריעות של אחורי המשכן ורחב המשכן עשר אמות באמצע רוחב החצר נמצאו לו עשרים אמה ריוח לצפון ולדרום מן קלעי החצר ליריעות המשכן וכן למערב וחמשים על חמשים חצר לפניו: וקמה חמש אמות. " גובה מחיצות החצר והוא רחב הקלעים: ואדניהם נחשת. להביא אדני המסך שלא תאמר לא נאמרו אדני נחשת אלא לעמודי הקלעים אבל אדני המסך של מין אחר, כן נראה בעיני שלכך חזר ושנאן: 19. לכל כלי המשכן. שהיו

(כ) * לעיל כ"ו י"ח: (כח) * ע' בדמ"ה פ' ה': (כט) לקמן פס' י"ח: (ל) שופטים י"ט: (לא) דברים י"ח: (לב) * ע' בדמ"ה פ' ה': (לג) * ע' עירובין כ"ב ז':

פ' י"ח מנשה י"ח ולפי שלעולם לא ראינו קלע ספינה נקבים נקבים וחדרצא שלרץ שיהיה חבוג ארבעה חוקה כדי שלא יעברו הרוח לנו זקוקין לפרש שירלה הכז נומר שמיצת קלעים משמע ז' ענינים שהיו חלום צעמודים קלע זה הפלוי בתוך ושיסיו עשויים נקבים ונעשה קליעות הנשים לא ארונים (עם' הזכרון): ¹⁰ ווי העמודים. יחדות כסף העשויין כמין חונקליות וקבועים צעמודים סבה מוחזין לולאות קלעי המלך והמסך וכל חונקליות דומין לזוין * סנהדי' כ"ג: ¹⁰ ע"ג * איוב כ"ג ס' ויצי כ"ה לה' מנובלו ותוח' עס: " קרוים ל' כ"י: " העמוד משכן על שפת מנחסי. שכלי עס המנחסי של מלך משנכנסים לה בשפתה של מנח: כדי שיכו ל' אמה. של מלך לפני המנח: וכ' לכל רוח. שהמשכן ארכו ל' כדכתב עשרים קרשים ורוחב הקדש אמה וחצי ורחבו של משכן תופש " אמות כדכת' ששה קרשים שהן ע' אמות ושתי קרשים לתקולעות שהן ג' אמות רוחב והאמה מנחן והאמה מנחן לכסות עובדין של קרשים של לעב ארכו אמה וחצי אמה מנחן ושתי אמה מנחן להסלים ולגולל הסלל לעשר וכשאתה מעמידו לסוף מנחסי ונחמלע רחבה של מלך נשאלו ונח' על חונסי של מלך עשרים אמה נשלבש רוחות אלא שעובי הקרשים מונעו מן אמה לכל ד' והכא מללה חשיב ועובי הכתלים בכלל העשרים של כל רוח ולפניו למנחמו לא היו קרשים אלא מנחן והיינו וילון: " ע' רש"י עירובין ז' ז'

gonds² (פסיכנעל): pals, paux¹ (פנעלעט):

תרומה תצוה כז כח

שהיו צריכין להקטמו ולהורדתו כגון מקבות לתקוע יתרות ועמודים: יתדת. כמין נגרי נחשת עשוין ליריעות האהל ולקלעי החצר קשורים במיתרים סביב סביב בשפוליהן כדי שלא תהא הרוח מגביהתן, ואיני יודע אם החובין בארץ או קשורין ותלוין וכובדן מכביד שפולי היריעות שלא ינעו ברוח² ואומר אני ששמן מוכיה עליהם שהם תקועין בארץ לכך נקראו יתרות ומקרא זה מסייעני (ל) אהל כל יצען כל יסע יתדותיו לנצח:

חסלת פרשת תרומה.

תצוה.

20. ואתה תצוה^{כז}: זך. בלי שמרים כמו ששינינו במנחות (ס) מגרנו בראש הית^{כז} וכו': כתיב. היתים (ס) כותש במכתשת ואינו מוחנן בריחים כדי שלא יהו בו שמרים ואחר שהוציא טפה ראשונה מכניסן לריחים ומוחנן. (ז) והשמן השני פסול למנורה וכשר למנחות שנאמר כתיב למאור ולא כתיב למנחות: להעלת נר תמיד. (ז) מדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה: תמיד. ככל לילה ולילה קרוי תמיד כמו שאתה אומר (ס) עולת תמיד, ואינה אלא מיום ליום. וכן במנחת חבתין נאמר תמיד ואינה אלא (ט) מחציתה בבקר ומחציתה בערב. אבל תמיד האמור בלחם הפנים משבת לשבת הוא: 21 מערב עד בקר. (ח) תן לה מדה שתהא דולקת מערב ועד בקר, ושיערו חכמים חצי לוג ללילי שבת הארוכין וכן לכל הלילות ואם יתיר אין בכך כלום:

כח 1. ואתה הקרב אליך. לאחר שתגמר מלאכת המשכן: 3. לקדשו לכהנו לי. לקדשו להכניסו בכהונה על ידי הבגדים שיהא כהן לי ולשון כהונה שירות הוא "שגמר" אהי בלעז: 4. חישן. תכשיט כנגד הלב: ואפור. לא שמעתי ולא מצאתי בכריהא פירוש תבניתו, ולבי אומר לי שהוא הגזרה לו מאחוריו רחבו כרוחב גב איש כמין סינר שקורין פורצ"מ² בלעז שחוגרות השרות כשרוכבות על הסוסים כך מעשהו מלמטה שנאמר (א) ודוד הגור אפור בר, למדנו שהאפור הגזרה היא. ואי אפשר לוטר שאין בו אלא הגזרה לבדה שהרי נאמר (3) ויתן עליו את האפור ואח"כ ויהגור אותו בחשב האפור ותרם אונקלם בהמין אפודא, למדנו שהחשב הוא

(ל) יטעני ל"ג: (לה) דף ס"ו: (ז) ע' לקמן כ"ט מ': (ז) שנת כ"א ת"כ פ' אמוז: (ח) צמדנכ כ"ח: (ט) ויקרא ו': (י) נמחות פ"ט:

כח (א) שמואל ז' ו': (3) ויקרא ח':

ששם מפרש צלופן אחר שאמר שם שגובה כל קלעי החצר ט"ו אמה והא דכתיב וקומו ממש אמות מנפת מוצח ולמעלה שהמוצח גובה עשר אמות ואין הקלעים יותר גבוהות מנמו ממש אמות דהיינו ט"ו אמות ממש דלאו ארס ארעא שיהיה כהן עובד על גבי המוצח והעם רואים אותו מנפוח וכתיב שם שזה עיקר טקן מפורש צנחמים י"ט ז': ² ואומר—לגלג ל' כ"ל. צביע"א וכלשר מוצח צנטעי נעמנים גם צכ"י מנחת כ"ה וצכ"י מנחת ר"ן ה"ו ואומר אני יוסף צל שמוען: ³ ואתה מלוא. אזהרה למשה על טוקן המאור (ע"כ גם צד"ל): ויקחו אליך. לא שאני לריך לנר: אליך. צעצילך שמהא רואה לסיק אתה נכנס ויולא. כ"ס (והוא מנחת): ² מניחו להצטל דענשה גרדין צדאש הוית חילין. ענין אחר מלקטן צדאש הוית גבוהה צעצילין צנחמים קודמין להצטל חמילה מנפי שהמנה זורחת שם מדיך מ"ז ז"ל: ² תמידין האמורין צנחמה לא תמיד יומם ולילה קאמר אלא תמיד מלילה ללילה כתמיד האמור צעולת תמיד וצנחמיי כ"ג אצל ציוס לא היה דולק. דמערכ עד צקר כתיב תן לה מידת הסמן שיש צה כרי לידלק מערכ עד צקר למיך כל היום אתה יכול למלקה ולהצטילה אצל תמיד האמור צעולתן תמיד יום ולילה הוא דמעכת למצת הוא ערוך עליו * מנינה כ"ז ז': ² תני לוג לכל יר ונר כך שיערו חכמים ללילי תקופת טבת שלא תכזה כל הלילה וצממו וצניסן וצמחתי חס תדליק שלים היום לא איכפת לן * צנחמים י"א וע"ג * מנחות פ"ט:

כח ¹ שירוקטריא. ² כיל"ו: שירנגט. ³ כיע"א: ⁴ פונלרעט. ⁵ ל' נחה"ט:

¹ servantrie, chantnerie (דענעט): ² pourceint (שוך): ³ sergent: ⁴ pontserré (אשליעמענעמעט כייסקליר):

הוא התגורר והאפוד שם תכשיט לבדו ואי אפשר לומר שעל שם שתי הכתפות שבו הוא קרוי אפוד שהרי נאמר שתי כתפות האפוד למדנו שהאפוד שם לבד והכתפות שם לבד והחשב שם לבד, לכך אני אומר שעל שם הסיגר של מטה קרוי אפוד על שם שאופדו ומקשמו בו כמו שנאמר (ו) האפוד לו בו, והחשב הוא חגור שלמעלה הימנו והכתפות קבועות בו. ועוד אומר לי לבי שיש ראייה שהוא מין לבוש שתרנם יונתן (ד) ודוד חגור אפוד בד, כרדוש דבוק, ותרנם כמו כן מעילים כרדומין במעשה חמר אחות אבשלום (ה) כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים: מעיל. הוא כמין חלוק וכן הכתונת אלא שהכתונת סמוך לבשרו ומעיל קרוי חלוק העליון: חשבין. עשוין משבצות לנו והמשבצות הם כמין גומות העשויות בתכשיט זהב למושב קבועות אכנים טובות ומרגליות כמו שנאמר באבני האפוד (ו) מסולות משבצות זהב, ובלעז קוראין אותו קשמ'ניש': מצנפת. כמין כיפת כובע שקורין "קופ'יא" בלעז שהרי במקום אחר קורא להם (ז) מגבעות ומתרגמינן כובעין: ואבנט. היא חגורה על הכתונת והאפוד חגורה על המעיל כמו שמצינו בסדר לבישתן (ח) ויתן עליו את הכתונת ויחגור אותו באבנט וילבש אותו את המעיל ויתן עליו את האפוד: בגדי קדש. (ט) מתרוסה המקורשת לשמי יעשה אותם: 5. והם יקחו. אותם חכמי לב שיעשו הבגדים יקבלו מן המתגדלים את הזהב ואת התכלת לעשות מהן את הבגדים: 6. ועשו את האפוד. אם באתי לפרש מעשה האפוד והחשב על סדר המקראית הרי פירושן פרקים וישנה הקורא בצרופן לכך אני כותב מעשיהם כמות שהוא למען ירוץ קורא בו ואחר כך אפרש על סדר המקראות. האפוד עשוי כמין סיני של נשים רוככות סוסים וחוגר. אותו מאחוריו כנגד לבו למטה מאציליו רחבו כמדת רוחב גבו של אדם ויותר ומגיע עד עקביו, והחשב מחובר בראשו על פני רחבו מעשה אורג ומאריך לכאן ולכאן כדי להקיף ולחגור בו והכתפות מחוברות בחשב אחד לימין ואחד לשמאל מאחורי הכתף לשני קצות. רחבו של סיני וכשזוקפן עומדות לו על שתי כתפיו והן כמין שתי רצועות עשויות ממין האפוד ארוכות כדי שיעור לקפן אצל צוארו מכאן ומכאן ונקפלות לפניו למטה מכתפיו מעט, ואבני השם קבועות בהם אחת על כתף ימין ואחת על כתף שמאל והמשבצות נתונות בראשיהם לפני כתפיו, ושתי עבותות הזהב תחובות בשתי טבעות שבחשב בשני קצות רחבו העליון אחת לימין ואחת לשמאל, ושני ראשי השרשרות תקועין במשבצת לימין וכן שני ראשי השרשרות השמאלית תקועין במשבצת שבכתף שמאל נמצא החשב תלוי במשבצות האפוד על לבו מלפניו ועוד שתי טבעות בשני קצות החשב בתחתיתו וכנגדם שתי טבעות בשתי כתפות האפוד מלמטה בראשו התחתון המחובר בחשב, טבעות החשב אל מול טבעות האפוד שוככים זה על זה ומרכסן בפתיל תכלת תחוב בטבעות האפוד החשב שיהא תחתית החשב דבוק לחשב האפוד ולא יהא נד ונבדל הולך וחורג: זהב תכלת וארגמן תולעת שני ושש משור. חמשת מינים הללו שזורין, בכל חוש וחוש היו מרדדין את הזהב כמין מסין דקין וקוצצין פתילים מהם ושווין אותו חוש של זהב עם ששה חומים של תכלת חוש של זהב עם ששה חומין של ארגמן וכן בתולעת שני וכן בישש, שכל המינין חומן כפול ששה חוש זהב עם כל אחד ואחד ואחר כך שזור את כולם כאחד נמצא חומן כפול כ"ח, וכן מפורש במס' יומא (י) ולמד מן המקרא הזה (יא) וירקעו את פתי הזהב וקצצו פתילים לעשות, את פתילי הזהב, בתוך התכלת ובתוך הארגמן וגו' למדנו שחוש של זהב שזור עם כל מין ומין: מעשה חשב. כבר פירשתי (יב) שהוא אריגת שתי קירות שאין צורת שני עבריה

(ג) ויקדל ח': (ד) שטול ב' ו': (ה) שטול ב' י"ג: (ו) שטול ל"ט: (ז) שטול כ"ט: (ח) ויקל ח': (ט) ע' ח"כ פ' חמ"י: (י) ע"ג: (יא) שטול ל"ט: (יב) לליל כ"ו ח':

י' חוס' סוכה ה' ד"ה ואל ויונה י"ב ד"ה ולא וגם סס כ"ה ד"ה נטל: י' כיפת ל' כ"ל וגם כרו' כסוק ל"ח ל': ה' קני' פח. כ"ע"ו: י' כיכלט"ה וד"ל חסר כלן מה שפירש רש"י צנעין האפוד וככתב צנוף פקודי וע"ג כסוק משנה ה' כלי וקדש פ' ח' ב' ו' רש"י כסוק פ' פקודי כמז צלוק מנעשה האפוד:

עבריה דומות זו לזו: 7. שתי כתפות וגו'. הסיני מלמטה וחשב האפור היא החגורה וצמודה לו מלמעלה דוגמת סיני הנשים ומנבו של כהן היו מחוברות בחשב שתי התיכות כמין שתי רצועות רחבות אחת כנגד כל כתף וכתף וזקפן על שתי כתפותיו עד שנקפלות לפניו כנגד החזה ועל ידי חבורן לטבעות החשן נאחזין מלפניו כנגד לבו שאין נוספות כמו שמפורש בענין והיו זקופות והולכות כנגד כתפיו ושתי אבני השם קבועות בהן אחת בכל אחת: אל שני קצותיו. אל רחבו של אפור שלא היה רחבו אלא כנגד נבו של כהן ונבחו עד כנגד האצילים שקורין קודי"ש¹ בלעז שנאמר (י) לא יחגרו ביזע (י) אין חוגרין במקום זיעה² לא למעלה מאציליהם ולא למטה ממטניהם אלא כנגד אציליהם: וחבר. האפור עם אותן שתי כתפות האפור היבר אותם במחש למטה בחשב ולא יארגם עמו אלא אורגם לכד ואחר כך מחברים: 8. וחשב אפדתו. וחגור שעל ידו הוא מאסדו ומתקנהו לכהן ומקשמו: אשר עליו. למעלה בשפת הסיני היא החגורה: כמעשהו. כאריגת הסיני מעשה חושב ומחמשת מינים כך אריגת החשב מעשה חושב ומחמשת מינין: ממנו יהיה. עמו יהיה ארוג ולא יארגנו לכד ויחברנו: 10. כתולדתם. "כסדר שגולרו ראובן שמעון לוי (טו) יהודה דן נפתלי על האחת, ועל השנית נד אשר יששכר זבולן יוסף בנימין מלא ישכן הוא כתוב (טז) במקום תולדתו, כיה אותיות בכל אחת ואחת³: 11. מעשה חרש אבן. מעשה אומן של אבנים, חרש זה דבוק הוא לתיבה שלאחריו ולפיכך הוא נקוד פתח בסופו, וכן (י) חרש עצים נטה ק, חרש של עצים. וכן (י) חרש ברזל מעצד, כל אלה דבוקים ופתוחים: פתוחי חתם. כתרנומו כתב מפרש כנלף דעזקא, חרוצות האותיות בתוכן כמו שחורצין חותמי טבעות שהם לחתום אגרות כתב ניכר ומפורש: על שמות. כמו בשמות: מוסבת משבצות. מקופות האבנים במשבצות זהב שעושה מושב האבן בזהב כמין גומא למדת האבן ומשקעה במשבצת נמצאת המשבצת סוככת את האבן סביב ומחבר המשבצת בכתפות האפור: 12. לזכרן. (י) שיהא רואה הקדוש ברוך הוא השבטים כתיבים לפניו ויזכר צדקתם: 13. ועשית משבצת. מיעוט משבצות שתיים ולא פירש לך עתה בפרשה זו אלא מקצת צרכן ובפרשת החשן גומר לך פירושו: 14. שרשרת זהב. שלשלאות: מנבלת. (כ) לסוף גבול החשן תעשה אותם: מעשה עבת. מעשה קליעת חושין ולא מעשה נקבים⁴ וכפלים כאותן שעושים לבורות אלא כאותן שעושים לעדסקאות⁵ שקורין אנשנשוריש⁶ בלעז: ונתתה את שרשרת. של עבותות העשויות מעשה עבות על משבצות הללו ולא זה הוא מקום צוואת עשייתן של שרשרות ולא צוואת קביעתן ואין תעשה האמור כאן לשון צווי ואין ונתת האמור כאן לשון צווי אלא לשון עתיד, כי בפרשת החשן חזר ומצוה על עשייתן ועל קביעתן ולא נכתב כאן אלא להודיע מקצת צורך המשבצות שצוה לעשות עם האפור וכתב לך זאת לומר לך המשבצות הללו יזקקו לך לכשתעשה שרשרות מנבלות על החשן תתנם על המשבצות הללו: 15. חשן משפס. (כז) שמכפר על קלקול הדין. ר"א משפס שמכבר דבריו והבמתו אמת דרישנימנט⁷ בלעז "שהמשפס משמש שלש לשונות דברי טענות הבעלי דינים וגמר הדין ועונש הדין אם עונש מיתה אם עונש מכות אם עונש ממון, זה משמש לשון בידור דברים שמפרש ומכר דבריו: כמעשה אפור. מעשה חושב ומחמשת מינין: 16. זרת ארכו וזרת רחבו. כפול ומטול לו לפני

(י) יחזקאל כ"ד: (י) זכמים י"ט: (טו) וע' סופה ל"ו: (טז) בכלשית כ"ה: (יז) יעניה מ"ד: (יח) טס: (יט) ע"כ: (כ) ע' פס' כ"ג: (כז) ע' זכמים ט"ח יכוש' יומל פ' ז':

¹ אין חוגרין אבנייהם צבעת עבודה לנטיה ממתניהם. מקום שנכפל וטפל שומן הסמן על הקילצוקם שקורין חנקא: ולא למעלה מחליליהם. למעלה מנגד מרסקן שקורין קודל לפי שסם הזרוע סוכב תמיד על הללעות והזיע: כנגד חלילי ידיהם. על ללעותיהן כנגד המרסקן: "כסדר לידתן טסה החמכונים כסדרן נד ואשר ישכר והלגון יוסף וזנינן זהו סדר לידתן וטסה לחמונים נכתבו זה יהיה לראובן שזנינן ולוי דן ונפתלי כסדר לידתן מרץ מיהודים: "מיסוד של כבי וטסה הרשקן. כ"ע: "טנחלה. ל' נח"ט: "וככלים. כ"ו: "אלגנינייש² וסם נכזים ומנוקצים * צילה כ"ב: "ע"ג * יעניה ל"ב פס' ז':

condes (עללגלגנן): encensoirs (דויכעטקער): raisonnement (ערלענערונג):

לפניו כנגד לבו שנאמר והיו על לב אהרן, תלוי בכתפות האפוד הבאות מאחוריו על כתפיו ונקבלות ויורדות לפניו מעט והחשן תלוי בהן בשרשרות ומכעות כמו שמפורש בענין: 17. ומלאת בו. על שם שהאזנים ממלאות גומות המשבצות המתוקנות להן קורא אותן בלשון מלאים: 20. משבצים זהב יהיו המורים במלואתם. מוקפים משבצות זהב בעומק שיעור שיתמלא בעובי האבן, זהו לשון במלואתם, כשיעור מלוי עביין של אבנים יהיה עומק המשבצות לא פחות ולא יותר: 21. איש על שמו. כסדר תולדתם סדר האבנים, אודם לראובן, פפדה לשמעון, וכן כלם: 22. על החשן. בשביל החשן לקבעם בטבעותיו כמו שמפורש למטה בענין: שרשת. לשון שרשי אילן המאוזן לאילן להאחו ולהתקע כארץ אף אלו יהיו מאוזן לחשן שבהם יהיה תלוי באפוד והן שתי שרשרות האמורות למעלה בענין המשבצות, ואף שרשרות פתר מנחם בן סרוק "לשון שרשים ואמר שהרי"ש יתירה כמו מ"ם (כ) שבשלושם ומ"ם (כ) שבירקם, ואינו רואה את דבריו אלא שרשרת בלשון עברית כשלישלת בלשון (ג) משנה: גבלת. הוא מגבלות האמור למעלה, שתתקעם בטבעות שיהיו בגבול החשן, וכל גבול לשון קצה ¹⁰ אשומי"ל בלעז: מעשה עבת. מעשה קליעה: 23. על החשן. לצורך החושן כדי לקבעם בו. ולא יתכן לומר שתהא תחלת עשייתן עליו שאם כן מה הוא שחזור ואומר ונתת את שתי הטבעות והלא כבר נתונין בו היה לו לכתוב בתחלת המקרא ועשית על קצות החשן שתי טבעות זהב, ואף בשרשרות צריך אתה לפתור כן: על שני קצות החשן. לשתי פאות שכנגד הצואר לימנית ולשמאלית הבאים מול כתפות האפוד: 24. ונתתה את שתי עבתת הזהב. הן הן שרשרות גבלות הכתובות למעלה ולא פירש מקום קבוען בחשן עכשו מפרש לך שיהא תוחב אותן בטבעות ¹⁰ ותדע לך שהן הן הראשונות שהרי בפרק אלה פקודי לא הוכפלו: 25. ואת שתי קצות של שתי עבתת. שני ראשיהם של כל אחת: תתן על שתי המשבצות. הן הן הכתובות למעלה בין פרשת החשן ופרשת האפוד ולא פירש את צרכן ואת מקומן עכשיו מפרש שיתקע בהן ראשי העבותות התחובות בטבעות החשן לימין ולשמאל אצל הצואר, שני ראשי שרשרות הימנית הוקע במשבצות של ימין וכן בשל שמאל שני ראשי שרשרת השמאלית: ונתתה המשבצות על כתפות האפוד. אחת בזה ואחת בזה נמצאו כתפות האפוד מחזיקין את החשן שלא יפול ובהן הוא תלוי ועדיין שפת החשן התחתונה הולכת וכאה ונוקשת על כריסו ואינה דבוקה לו יפה לכך הוצרך עוד שתי טבעות לתחתיתו כמו שמפרש הולך: אל מול פניו. "של אפוד שלא יתן המשבצות בעבר הכתפות שכלפי המעיל אלא בעבר העליון שכלפי החוץ והוא קרוי מול פניו של אפוד כי אותו עבר שאינו נראה אינו קרוי פנים: 26. על שני קצות החשן. הן שתי פאותיו התחתונות לימין ולשמאל: על שפתו אשר אל עבר האפוד ביתה. הרי לך שני סימנין האחד שיתנה בשני קצות של תחתיתו שהוא כנגד האפוד שעליו אינו כנגד האפוד שהרי סמוך לצואר הוא והאפוד נתון על מתניו ועוד נתן סימן שלא יקבעם בעבר החשן שכלפי החוץ אלא בעבר שכלפי פנים שנאמר ביתה, ואותו העבר הוא לצד האפוד שחשב האפוד חוגרו הכהן ונקפל הסיגר לפני הכהן על מתניו וקצת כריסו מכאן ומכאן עד כנגד קצות החשן וקצותיו שוכבין עליו: 27. על שתי כתפות האפוד מלמטה. שהמשבצות נתונות בראשי כתפות האפוד העליונים הבאים על כתפיו כנגד גרונו ונקבלות ויורדות לפניו והטבעות צוה ליתן בראשן השני שהוא מחובר לאפוד והוא שנאמר לעמת מתברתו, סמוך למקום חבורן באפוד למעלה מן החגורה מעט שהמחברת לעומת החגורה ואלו נתונים מעט בגובה זקיפת הכתפות הוא שנאמר ממעל לחשב האפוד, והן כנגד סוף החשן ונותן פתיל תכלת באותן הטבעות ובטבעות החשן ורוכסן באותו פתיל לימין ולשמאל שלא יהא תחתית החשן הולך לפניו חוזר לאחור ונוקש

(כ) לקמן פס' ז': (ג) בראשית ל"ח: (ד) כלים פ' י"ד:

¹⁰ כשיעור— יותר ל' כינע"ה: "במחצת בית ע"ס: ¹⁰ ע' * בראש' ו"ט פס' כ"ו: ¹⁰ ותדע— הוכפלו ל' כינע"ה: "ל אפוד כי חזונו עכר אינו נראה חלל פנים ופס"ה. כינע"ה: 3:

ונקש על כרסו ומצא מיושב על המעיל יפה: מטול סניו. בעבר החיצון: 28. וירכסו. לשון חבור "וכן כד) מרוכס איש, חבורי חבלי רשעים, וכן כה) והרכסים לבקעה, הרים הסמוכים זה לזה שאי אפשר לירד לגיא שביניהם אלא בקושי גדול שמתוך סמיכתו הגיא זקופה ועמוקה, יהיו לבקעת מישור ונחה ליך: להיות על חשב האסוד. להיות החשב דבוק אל חשב האסוד: ולא יזה. לשון "ניתוק ולשון ערבי הוא כדברי דונש בן לברט". 30. את האורים ואת התמים. כו) הוא כתב שם המפורש שהיה נותנו בתוך כפלי החשן שעל ידו הוא מאיר דבריו ^{כז} ומתמם את דבריו ובמקדש שני היה החשן שאי אפשר לכהן גדול להיות מחוסר בגדים כו) אבל אותו השם לא היה כתובו ועל שם אותו הכתב הוא קרוי משפט שנאמר כח) ושאל לו במשפט האורים: את משפט בני ישראל. דבר שהם נשפטים ונוכחים על ידו אם לעשות דבר או לא לעשות ולפי מדרש אנדה. כט) שהחשן מכפר על מעוותי הדין נקרא משפט על שם סליחת המשפט: 31. את מעיל האסוד. שהאסוד נתון עליו לחגורה: כליל תכלת. ל) כולו תכלת שאין מין אחד מעורב בו: 32. והיה פי ראשו. פי המעיל שבגבו הוא פתיחת בית הצואר: בתוכו. כתרנוטו כפיל לבדיה, כפול לחוכו להיות לו לשפה ^{כ"ו} כפילתו והיה מעשה אוריג ולא במחט: כפי תחרא. למדנו שהשריונים שלהם פיהם כפול: לא יקרע. כדי שלא יקרע ל) והקורעו עובר בלאו, שזה ממנץ לאוין שבתורה וכן ולא יזה החשן וכן לז) לא יסורו ממנו הנאמר בבדי הארון: 33. רמני. עגולים חלולים היו כמין רמונים העשויים כבצית תרנגולת ^{כ"ב}: ופעגני זהב. לב) זגין עם ענבלין שבתוכם: בתוכם סביב. ביניהם סביב בין שני רמנים פעמון אחד דבוק ותלוי בשולי המעיל: 34. פעמן זהב ורמון פעמן זהב ורמון. אצל: 35. ולא ימות. מכלל לאו אתה שומע הן אם יהיו אלו לא יתחייב מיתה לז) הא אם יכנס מחוסר אחד מן הבגדים הללו חייב מיתה בידו שמים: 36. ציץ. לב) כמין טס של זהב היה רחב שתי אצבעות מקוף על המצח מאוזן לאוזן: 37. על פתיל תכלת. ובמקום אחר הוא אומר לו) ויתנו עליו פתיל תכלת, ועוד כתיב כאן והיה על המצנפת ולמטה הוא אומר והיה על מצח אהרן, ובשחיפת קדישים לו) שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין למדנו שהמצנפת למעלה בגובה הראש ואינה עמוקה ליכנס בה כל הראש עד המצח והציץ מלמטה והפתילים ^{כ"ד} היו בנקבים ותלויין בו בשני ראשים ובמצעו ששה בשלשה מקומות הללו פתיל מלמעלה אחד מבחוץ ואחד מבפנים כנגדו וקושר ראשי הפתילים מאחורי העורף שלשתן ומצאנו בין אורך המס ופתילי ראשיו מקיפין את הקרדק והפתיל האמצעי שבראשו קשור עם ראשי השנים הולך

כד) סהלים ל"ב: כה) ישעיה מ': כו) יזנאל ע"ב ז': כז) סוטה מ"ח ז': כח) צמדכ כ"ז: כט) ע' לעיל פס' ס"ו: לו) ע' יזנאל ע"א ז': לא) יזנאל ע"ב: לב) ע' זכמים פ"ה ז': לד) ע' סיהד' פ"ב ז': לה) שנת ס"ב ז': לו) שנות י"ט: לו) זכמים י"ט:

"וכן לדעת מנחם צנחצרת: ^{כ"א} כמו ציטעיה ה' כ"ז: ^{כ"ב} יזה לשון דונש צנחצרתו חל מנחם, והבאת ולא יזה הסתן צחלק אחד. עם לנחח תמיד יחגרה ולהיות יזה כמו נחח ולא יתכן לנחח כי סג"ס משרש נוח כו"ס ועיקר נחח ופתרון לא יזה הסתן לא יועד הסתן כמשמעו צלשון הערבית וכן אונקלוס אומר ולא יתפרק מוטנא צחצרתית והסתרון וקבלה אחרת אל תמינת" ועל זאת הסיב רבנו תם בסכרעות, "ולא יתכן צעיני פתרון דונש אשר פתח ולא יניש כי לא נמלא נועד רק דצדי חי אך זה מלאנו מושטני עיקר ועקור צנין והסם, ויאמר לא יזה לשון התרת אזור צנוקס ולנחח סיהא מנחת אזור ומ"ס ולנחח כמו מ"ס ועל נועד ופתרון כמרגומו לא יתפרק כי הוא לא דצד ריק": ^{כ"ג} שאלתיך את דצדיהם. מפרשין את דצדיהם: משלימין את דצדיהם. כלאנתיך אין נזירתך מנחת: ^{כ"ד} וכפילתו היה. כע"ה: ^{כ"ה} כננין רמונים שלח נפתחו פיהם. לך רמונים כשסוהין צליין אשר נגזר ציטולן מתפתחין מאלהין כדרך שפושין קליפי אגוזים הסילונות: ענבלים, מה שחלוי צחוכן לקטקס ותולה זו אלל הכמון פעמון כדכתיב פעמון ורמון וצתוך הכמונים דקרא ללו צחוך הסלל קאמר חלל ציניהם דפעמון אחד צן שני רמונים מלד זה מלפניו ומלחצרו: ^{כ"ז} היו תלויין צו צנקבים צשני וכו'. כ"ד: היו וכו' וצחצרתו עושה צשטשה וכו'. כע"ה: והיה הליץ נקוד צשני ראשיו וצחצרתו וצחצרתו שלשה נקומות היו עשה פתילים פתיל ומלמטה ללד כבשר ופתיל ומלמעלה מצחוף וקושר כל ראשי הפתילים מאחורי העורף ומללו וכו' והנענת ועל פתיל הסילון הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ועל פתיל תכלת התמחן של לז כבשר הוא אומר ושמת אותו על פתיל תכלת עשה נחקיימו כל הנקראות. כ' הסמ"ג:

הולך על פני רחוב הראש מלמעלה ונמצא עשוי לה) כמין³⁰ כובע ועל פתיל האמצעי הוא אומר והיה על המצנפת, והיה נתון הציץ על ראשו כמין כובע על המצנפת והפתיל האמצעי מחזיקו שאינו נופל והמס תלוי כנגד מצחו ונתקיימו כל המקראות פתיל על הציץ וציץ על הפתיל ופתיל על המצנפת מלמעלה: 38. ונשא אהרן. לשון סליחה ואף על פי כן אינו זו ממשמעו אהרן נושא את המשא של עון נמצא מסולק העון מן הקדשים: את עון הקדשים. לרצות על הרם ועל החלב שקרבו בטומאה כמו ששינינו (ט) אי זה עון הוא נושא אם עון פיגול הרי כבר נאמר³¹ (ע) לא ירצה ואם עון נותר הרי נאמר (ט) לא יחשב ואין לומר שיכפר על עון הכהן שהקריב טמא שדרי עון הקדשים נאמר ולא עון המקריבים הא אינו מרצה אלא להכשיר הקרבן: והיה על מצחו תמיד. אי אפשר לומר שיהא על מצחו תמיד שדרי אינו עליו אלא בשעת העבודה אלא תמיד לרצות להם (מ) אפילו אינו על מצחו שלא היה כהן גדול עובר באותה שעה ולדברי האומר עודהו על מצחו מכפר ומרצה ואם לאו אינו מרצה נדרש על מצחו תמיד מלמד שמשמש בו בעודו על מצחו (נ) שלא יסיה דעתו ממנו: 39. ושבת. עשה אותם משבצות משבצות וכולה של שש: 40. ולבני אהרן תעשה כתנת. ארבעה בגדים הללו ולא יותר כתונת ואכנס ומגבעות, היא מצנפת, ומכנסים כתוכים למטה כפרשה: 41. והלבשת אתם את אהרן. אותם האמורים באהרן חשן ואסוד ומעיל וכתונת תשבץ מצנפת ואכנס וציץ ומכנסים הכתוכים למטה ככולם: ואת בניו אתו. אותם הכתוכים בהם: ומשחת אתם. את אהרן ואת בניו בשמן המשחה: ומלאת את ידם. כל מלי ידים לשון הנך כשהוא נכנס לדבר להיות מחזק בו מאותו יום הלואה הוא, ובלשון לעז (נג) כשמתמני אדם על פקדת דבר נתן השליש בידו בית יד של עור שקורין³² נאג'ט¹ בלעז ועל ידו הוא מחזיקו בדבר וקורין לאותו מסירה רווישמי"ד² בלעז והוא מלי ידים: 42. ועשה להם. לאהרן ולבניו: מכנסים בד. היו שמונה בגדים לכהן גדול וארבעה לכהן הדיוט: 43. והיו על אהרן. כל הבגדים האלה על אהרן הראוין לו: ועל בניו. האמורים בהם: בבאם אל אהל מועד³³. להיכל וכן למשכן: ומתו. הא למדת שהמשמש מחוסר בגדים במיתה: חקת עולם לו. (נד) כל מקום כ"שנאמר חקת עולם הוא גזירה מיד ולדורות לעכב בו:

- כמ 1. לקח. כמו קח ושתי גזירות הן אחת של קחה ואחת של לקחה ולהן פתרון אחד: פר אחד. (ס) לכפר על מעשה העגל שהוא פר: 2. ולחם מצות וחלת מצת, וריקיקי מצות. (ז) הרי אלו ג' מינין רבוכה חלות וריקיקים לחם מצות היא הקרויה למטה בענין ג) חלת לחם שמן על שם שנותן שמן ברבוכה כנגד החלות וריקיקין (ז) וכל המינין באים עשר עשר חלות: בלולת בשמן. (ח) כשהן קמה יוצק בהן שמן ובלולין: משחים בשמן. (ו) אחר אפייתן מושחן כ"מין כי"ב שהוא עשויה כ"גנין שלנו: 3. והקרבת אתם. אל חצר המשכן ביום הקמתו: 4. ורחצת. (ז) זו טבילת כל הגוף: 5. ואסדת. קשש וחקן החגורה והסינר סביבותיו: 6. גזר הקדש. זה הציץ: על המצנפת. כמו שפירשתי למעלה (ט) על ידי הפתיל האמצעי ושני פתילין שבראשו הקשורין שלשתן מאחורי העורף הוא נתנו על המצנפת כמין כובע: 7. ומשחת אתו

(כ) ע' סולין קל"ח: (ל) יומל ז': (מ) ויקל ז': (מא) ע' יומל ז': (מב) טמ ע"ב: (מג) ע"ג * שפטים י"ז ה': (מד) מנחות י"ט: (מא) ח' ע' ח"כ פ' עמיני: (ז) ע' מנחות ע"ח: (ג) סק' כ"ג: (ד) מנחות ע"ז: (ה) ע' טס ע"ה: (ו) טס ע"ד: (ז) ע' ח"י: (ח) סיינן כ"ח סק' ל"ז:

³⁰ ועל—כובע ל' כיעוה"ם: ³¹ לא—תשכז ל' כילנ"ו וע' בפסמים ט"ז ז' טס גכס רש"י על פי הקרא דפכשת לו וע' חוס' טס: ³² כ"ן ל' לפי הכ"י וזכרס"ם הכוספ גוואטנוי: ³³ הלחזין להם. כיס"י: הלחזין והלחזיקי זכס. כ"ל וזכמי: ³⁴ אהל מועד הוא ההיכל ששם היה נתון מוצח הזכס והסלמן והמנורה וזכרולכו כמיז אהל מועד * עירובין ז': ³⁵ טל חקס לעכז (וס"ד). כיעס"כ:

כמ כניין כי יונית פי' כניין קף יונית שיהא עשויה כמו נון כפוסה שלבו. כיס"י: כניין גלס יונית שיהא עשויה כניין כ"ף שלבו. כ"י"ם: ³⁶ כניין כי יוני. שזלכוסס קורין לכ"ף שלכן כ"י: ³⁷ ע' חוס' מנחות ע"ה ד"ה כניין וסס נלמר וזכרס"י מונס פירס"י כנייל וע"ע * כריתות ה' ז' וזיחור

¹ gant ככלל. guanto ח"י. (הבלגדוה): ² revestir, revêtir (יעמאלדען ניט איינעס זאמעט זעקליידען): ³ 11*

אתו. אף משיחה זו כמין כי נותן שמן על ראשו ובין ריסי עיניו ט) ומחברן באצבעו: 9. והיתה להם. מלוי ידים זה לכהונת עולם: ומלאת: על ידי הדברים האלה: יד אהרן ויד בניו. י' במילוי ופקודת הכהונה: 11. פתה אהל מועד. בחצר המשכן שלפני הפתח: 12. על קרנת. י' למעלה בקרנות ממש: ואת כל הדם. יא) שירי הדם: אל יסוד המזבח. יג) במין בליטת בית קבול עשוי לו סביב סביב לאחר שעלה אמה מן הארץ: 13. החלב המכסה את הקרב. הוא הקדום שעל הכרם שקורין מ"לא': ואת היתרת. ה' היא טרפשא דכבדא שקורין איברישי': על הכבד. יג) אף מן הכבד מול עמה: 14. תשרף באש. יד) לא מצינו חמאת חיצונה נשרפת אלא זו: 16. וזרקת. טו) בכלי, אחוז במזרק חורק כנגד הקרן כדי שיראה לכאן ולכאן ואין קרבן טעון מתנה באצבע אלא חמאת בלבד אבל שאר זבחים אינן טעונין קרן ולא אצבע שמתן דמם מחצי המזבח ולמטה ואינו עולה בכבש אלא עומד בארץ חורק: סביב. כך מפורש בשחיטת קדישים טו) שאין סביב אלא "שתי מתנות שהן ארבע האחת בקרן זויה זו והאחת שכנגדה באלכסון וכל מתנה נראית בשני צדי הקרן אילך ואילך נמצא. הדם נתון בארבע רוחות סביב לכך קרוי סביב: 17. על נתחיו. עם נתחיו מוסף על שאר הנתחים: 18. ריה ניהוח. יח) נתח רוח לפני שאמרתיו ונעשה רצוני: אשה. יח) לשון אש, והיא הקטרת איברים שעל האש: 22. תנוך. יט) הוא הסחוס האמצעי שבתוך האוזן שקורין טנדרים³ בלעז: בהן ידם. יט) הגדול ובפיק האמצעי: 22. החלב. כ) זה חלב הדקים או הקיבה: והאליה. מן הכליות ולמטה כמו שמפורש בויקרא שנאמר כל לעמת העצה יסירנה "מקום כ) שהכליות יועצות ובאמורי הפר לא נאמר אליה "שאינן אליה קיבה אלא בכבש וכבשה ואיל אבל שור ועז אין טעונין אליה: ואת שוק הימין. לא מצינו הקטרה בשוק הימין עם האמורים אלא זו בלבד: כי איל מלאים הוא. שלמים כג) לשון שלמות שהושלם בכל מגיד הכתוב שהמלאים שלמים שמשמים שלום למזבח ולעובד העבודה ולבעלים לכך אני מצרינו החזה להיות לו לעובד העבודה למנה והוה משה ששמש במלואים והשאר אכלו אהרן ובניו שהם בעלים כמפורש בענין: 23. וכבר לחם. מן החלות: וחלת לחם שמן. כד) ממין הרבוכה: ורקיך. כד) מן הרקיץ אחד מעשרה שבכל מין ומין. לא מצינו תרומת לחם הבא עם זבח נקטרת אלא זו בלבד שתרומת לחמי תודה ואיל ניזר נתונה לכהנים עם חזה ושוק ומזה לא היה למשה למנה אלא חזה בלבד: 24. על כפי אהרן והנפת. שניהם עסוקים בתנופה הבעלים והכהן, הא כיצד? בהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף ובוה היו אהרן ובניו בעלים ומשה כהן: תנופה. כה) מולך ומביא למי שארבע רוחות העולם שלו מעכבת רוחות, מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו ומעכבת מלאים רעים: 25. על העלה. על האיל הראשון שהעלית עולה: לריח ניהוח. כו) לנחת רוח למי

ט) 'ע' ויקרא ה' י"ג: ז) 'ע' זכחים כ"ג: יא) זכחים מ"ז: יב) 'פ' ב' דמיוס: יג) 'ע' ח"כ פ' ויקרא: יד) 'ע' *ויקרא ט' י"ח: טו) זכחים כ"ג: טז) טס כ"ג ב': יז) 'ע' *ויקרא ח' פ': יח) 'ע' *ויקרא י"ד י"ד: יט) ח"כ לו: כ) 'ע' *ויקרא ב' ב': כא) ויקרא ב': כב) חולין י"א: כג) 'ע' ח"כ ומנח' פ' לו: כד) 'ע' לליל פס' ז': כה) מנחות ס"ג: כו) 'ע' ח"כ פ' ויקרא:

רמזנו'ן על פסוק ז' ה"ל: ד' צנחני הכהונה. כיס"ר: ה' *חולין מ"ע ז' ד"ה חלב: ו' *ויקרא ב' ד' גס ע"ז כ"ה וחולין ל"ח ז' וחס מ"ו: ז' עלה ככנס ופנה לכוזב. מפני שנותן דמה למעלה על הקרנות צלצצו לידך לעמוד על גבי סוכה אזל צלל שחר יהוים ספן התחמונים מן החוט ולמטה עומד על הכהנה ובקנן זויה הנוצח חורק ונן הכלי לנזרח וכל נוקוס שיגיע לנזרח כסר: "שמי מתות ספן ארבע צעין כדי שיהא מתן הדם צארצע רוחות הנוצח והא לא משכחת לה אלא צשמי קרנות העומדות צללכסונה של זו דלי צשמיסן צצרות אחת לא הוי דס אלא צארצע רוחות של נוצח ולא קריקן ציה קציב: "צת"כ פ' ז' הגי' חנוך זה גדר האלמעי: הסמסיס. חנוך האוזן שקורין עזריקין *צכרות ל"ז: (ע' פסמיס פ"ד הסמסיס וע' צעקוך עקך סמסום ועקך סמסום): גדר האלמעי. כ"זו: "למעלה מן הסרסות הוא צצרות ס"א אמרינן לז מנין כליות יועלות: "הוקריצו שלמים או מעלת נוכח ואיל קרצ אליה עם האמורים ונן הכליות ולמטה ללד הונצ והונצ קרי ליה אליה: "מולך ונוציא. למשן ולרוס ונזרח ומערכ כדי לעלוך רוחות רעות הבלות מלרצע רוחות: מעלה ועוריד.

1) toile (גוועזענע, יעלעהויט): 2) hebras שפארט, fibres מלכל. (למטההיליט): 3) tendron (קללעפעל):

למי שאמר ונעשה רצונו: אשה. לאש נתן: לה. לשמו של מקום: 27. וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה וגו'. קדשם לדורות להיות נוהגת תרומתם והנפתם כחזה ושוק של שלמים אבל לא להקטרה אלא והיה לאהרן ולבניו לאכול: "תנופה. לשון הולכה והונאה ונמלידי בלעז: הורם. לשון מעלה ומוריד: 28. לחק עולם מאת בני ישראל. שהשלמים לבעלים ואת החזה ואת השוק יתנו לכהן: כי תרוסה הוא. החזה ושוק הזה: 29. לבניו אחריו. למי שבא בגדולה אחריו: למשחה. כו) להתנדל בהם שיש משיחה שהיא לשון שררה כמו כח) לך נתתם למשחה כט) אל תנעו במשיחי: ולמלא בם את ידם. ז) על ידי הכנדים הוא מתלבש בכהונה גדולה: 30. שבעת ימים. ז) רצופין: ילבשם הכהן. אשר יקום מבניו תחתיו לכהונה גדולה כשימנעוהו להיות כהן גדול: אשר יבא אל אהל מועד. אותו כהן המוכן ליכנס לפני ולפנים ביום הכפורים זהו כהן גדול שאין עבודת יום הכפורים כשרה אלא בו: תחתיו מבניו. ז) מלמד שאם יש לו לכהן גדול בן ממלא את מקומו ימנעוהו כהן גדול תחתיו: (י) הכהן תחתיו מבניו. מכאן ראה כל לשון כהן לשון פועל עובד ממש לפיכך ניגון תביר נמשך לפניו: 31. במקם קדש. נג) בחצר אהל מועד שהשלמים הללו קדשי קדשים היו: 32. פתח אהל מועד. כל החצר קרוי כן: 33. ואכלו אתם. אהרן ובניו. ג) לפי שהם בעליהם: אשר כפר בהם כל זרות ותעוב: למלא את ידם. באיל ולחם הללו: לקדש אתם. שעל ידי המלאים הללו נתמלאו ידיהם ונתקדשו לכהונה: כי קדש הם. קדשי קדשים ומכאן למדנו (ה) אזהרה לזר האוכל קדש קדשים שנתן המקרא מעם לדבר משום קדש הם: 35. ועשית לאהרן ולבניו ככה. שנה הכתוב וכפל לעכב שאם חסר דבר אחד מכל האמור בענין לא נתמלאו ידיהם להיות כהנים ועבודתם פסולה: אתכה. כמו אותך: שבעת ימים תמלא וגו'. בענין הזה ובקרבנות הללו בכל יום: 36. על הכפרים. בשביל הכפורים, לכפר על המזבח מכל זרה ותעוב ולפי שנאמר שבעת ימים תמלא ידם, אין לי אלא דבר הכא בשבילם כגון האילים והלחם אבל הכא בשביל המזבח כגון פר שהוא לחמו המזבח לא שמענו לכך הוצרך מקרא זה. ומדש ת"כ (ו) אומר כפרת המזבח הוצרכה שמא התנדב איש דבר גזל במלאכת המשכן המזבח: וחמאת. והדכי, לשון מתנת דמים הנתונים באצבע קרוי חמו: ומשחת אתו. בשמן המשחה וכל המשחות. ¹⁰⁰ כמין כי: 37. והיה המזבח קדש. ומה היא קדושתו? כל הנגע במזבח יקדש. ז) אפילו קרבן פסול שעלה עליו קדשו המזבח להכשירו שלא ירד מתוך שנאמר כל הנוגע במזבח יקדש שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי (ח) כגון דבר שלא היה פסולו בקדש כגון הרובע והרבע ומקצה ונעבד והמריפה וכיוצא בהן ת"ל וזה אשר תעשה הסמוך אחריו מה עולה "ראויה אף כל ראוי שנראה לו כבר ונפסל משבא לעזרה כגון הלך והיוצא והממא ושנשחט במשבת חוץ לזמנו וחיוץ למקומו וכיוצא בהן: 40. ועשרן סלת. (ט) עשירית האיסה מיג בצים וחומש ביצה: בשמן כתיית. (י) לא לחובה נאמר כתיית אלא להכשיר לפי שנאמר (יא) כתיית למאור ומשמע למאור ולא למנחות יכול לפסלו למנחות ת"ל כאן כתיית ולא נאמר כתיית למאור אלא למעט מנחות "שאיין צריך כתיית שאף המחון בריחים כשר בהן: רבע ההיין. שלשה לוגין: ונסך. לספלים כמו ששינונו במסכת סוכה (יא) שני ספלים של כסף היו בראש המזבח ומנוקבים כמין שני חושטין דקים ¹⁰¹ נתן היין לחוכו והוא מקלה ויוצא דרך החושם ונופל על גג המזבח ומשם

כ) ע' לקמן ל' כ"ע: (כ) צמדכ י"ח: (כ) ד"ה א' ע"ז: (ז) יומא ה' ונס ע"ג: (ח) ע' יומא ה': (ט) ס"כ אחרי יומא ע"ג: (י) ויקרא ו' ע': (י) ע' עסקים כ"ע: (יא) ע' עסקים כ"ד: (יב) ע' מכלתא דנילוואס: (יג) ע' זמחיס ס"ג ז' ס"כ ע' י': (יד) זמחיס ס"ד: (ט) ע' לעיל ע"ז ל"ו: (ז) ע' מנחות ס"ו ז': (ח) עמות כ"ו: (ט) ע' ד' מ"ח:

לעזור עללים רעים הזחין מלמעלה למטה: "הוכף לשון הולכה. ס' הזכרון. ¹⁰² תחתיו—תחתיו ל' כיל"ו: ¹⁰³ הכהן—לפניו ל' כ"י: ¹⁰⁴ ע' למועלה חות ג': "צפסקו מ"ג עולה עולת חמיר כתיב (משפחות כראש"ד לח"ב): "לא צדיקין זך וכתיבת למנחות כונו לברות דהכי נניי ככר חטילו שחיתו לפי טהוננותן חן ורובות ולריכות טען הרבה ואילו היה לריך לחזר צמנחות נניי אחר זך וכתיבת כונו למנורה היו ומפסידין טהיו לוקמין. אוחו צוקק: ¹⁰⁵ חוטם אחד צפסק ונקב אחד צמוטו והכין מערה צפי הספלים והסככים ומקלחין

תצוה כמ ל כי תשא

ומשם יורד לשייתן במזבח בית עולמים ובמזבח הנחושת יורד מן המזבח לארץ: 41. לריח ניהח. על המנחה נאמר שמנחת נסכים כולה כליל וסדר הקדבת האיברים בתחילה ואחר כך המנחה שנאמר (נז) עולה ומנחה: 42. תמיד. מיום אל יום לא יספיק יום בינתים: אשר אועד לכם. כשאקבע מועד לדבר אליך שם אקבענו לבא. ויש מכוונתינו (נח) למדים מכאן שמעל מזבח הנחשת היה הקב"ה מדבר עם משה משהוקם המשכן ויש אומרים מעל הכפרת כמו שנאמר (נד) ודברתי אתך מעל הכפרת ואשר אועד לכם האמור כאן אינו אמור על המזבח אלא על אהל מועד הגדול במקרא: 43. ונעדתי שמה. אתועד עמם בדבור כמלך הקובע מקום ^כמועד לדבר עם עבדיו שם: ונקדש המשכן בכבדו. שחשורה שכינתי בו. ומרש אנחה (נח) אל תקרי בכבודי אלא בכבודי במכותים שלי כאן רמז לו מיתת בני אהרן ביום הקמתו וזהו שאמר משה (נו) הוא אשר דבר ה' לאמר בקרבי אקדש, והיכן דבר? ונקדש בכבודי^כ: 46. לשכני בתוכם. על מצת לשכון אני בתוכם:

ל 1. מקטר קמרת. להעלות עליו קטור עשן סמים: 3. את נגנו. זה היה לו נג אבל מזבח העולה לא היה לו נג (ח) אלא ממלאים חללו אדמה בכל הנייתן: זר זהב. (ז) סימן לכתב כהונה: 4. צלעתינו. כאן הוא לשון זווית כתרנומו, לפי שנאמר על שני צדיו שתי זוויות שבשני צדיו: והיה. מעשה המבעות האלה: לבתים לבדים. (ג) בית תהיה המבעת לְבָר: 6. לפני הפרכת. שמא תאמר *משוך מנגד הארץ לצפון או לדרום ת"ל לפני הכפרת מכוח כנגד הארץ מבחוץ: 7. בהיטיבוי. (ד) לשון נקי הבזיכך של המנחה מרשן הפחילות שנשרפו בלילה והיה מפיכן בכל בקר ובקר: הנרות. ל'רשישי' בלעז וכן כל נרות האמורות במנורה חוץ ממקום שנאמר שם העלאה שהוא לשון הדלקה: 8. ובהעלת. (ה) כשידליקם להעלות להכתן: יקטירנה. (ו) בכל יום פרס מקטיר שחרית ופרס מקטיר בין הערבים: 9. לא תעלו עליו. (ז) על מזבח זה: קמרת זרה. שום קמורת של גובה כלן זרות לו חוץ מזו: ועלה ומנחה. "ולא עולה ומנחה, עולה של בהמה ועוף, מנחה היא של לחם: 10. וכפר אהרן. מתן דמים: אחת בשנה. ביום הכפורים הוא שנאמר באחרי מות (ס) ויצא אל המזבח אשר לפני ה' וכפר עליו: חטאת הכפרים. הם פר ושעיר של יום הכפורים (ט) המכפרים על טומאת מקדש וקדשיו: קדש קדשים. המזבח מקדש לדברים הללו כלבד ולא לעבודה אחרת: חמלת פרישת תצוה.

כ י ת שא

12. כי תשא. לשון קבלה כתרנומו כשתחמוץ לקבל סכום מנינם לדעת כמה הם אל חמנם לגלגלת אלא יתנו כל אחד מחצית השקל חמנה את השקלים ותדע מנינם: ולא יהיה בהם

(נז) ויקבל כ"ג: (נח) סוף צדנ"ה: (נד) שמוס כ"ה: (נה) זמחיס קפ"ו: (נו) ויקבל י': (ל) תכלחא פ' יתנו: (ז) יומא ע"ג צ"ג: (ג) ע"ג לעיל כ"ה כ"ז: (ד) ע"ג ח"א: (ה) ע"ג *צמדכ ח' צ"ג: (ו) ככיתוס ו' צ"ג: (ז) ע"ג מנחוס ו' צ"ג: (ח) ויקבל ע"ג: (ט) ע"ג *ויקבל ע"ג י"ב:

ויורדין דרך החוטמין על גב המזבח וזמחנס היה נקב שבו הניס וידין יורדין לשייתן על המזבח סהיו ענווקין וסלולין מחד: ^כצמקוס. כ"י: ^כוועד. י' כתיב: ^כנלמד לו למשה ציוס סגלמיה על מללכת המשכן ורמז לו סציוס סיסרה סכינתו על הצית יתקדש כצדדיו ולא נרמז לו להצין מי סס עד סמחו כני אהרן כרי סיתקדש כצדו של ונקוס עליהס להדיע סהוא נורא על ירליו ומיודעיו: ל *משוך הכזה ומצוץ ת"ל לפני הפרכת סמוך לפרכת משלית הצית ולפניס וסכ"ד. מילע"ה: ^כת"ל לפני הפרכת. כ"י: ת"ל לפני הכפרת סמוך לכפרת משלית הצית ולפניס מכוון וכו'. כ"י: ^כזה הלשון כצדייתא דמללכת המשכן ממצח סהוב סיה נתון צחק הצית ומולק את הצית ומסליו לפניס מכוון סיה כנגד הארון סני ומת ארוח לפני הפרכת אסך על ארון סעדות לפני סכפרת וע' סני צידוע סקלים פ' ו': ^כצדיעיו. כשדמשך את המנורה מן האסך סים סס מן הכרות *מנחות וע' צ"ג: ^ככרות ול"ס של זכס סנותיין לתוכן סנון ופחילה *סצת כ"צ צ"ג: ^כולא—ומנחה ל' כ"ס:

1 lucas (ללמטען):

בהם נגף. שהמנין שולט בו עין הרע והדבר בא עליהם כמו שמצינו (י) בימי רוד: 18. זה יתנו. (י) הראה לו כמין מטבע של אש ומשקלה מחצית השקל ואומר לו כזה יתנו: העבר על הפקדים. דרך המונין מעבדין את הנמנין זה אחר זה (וכן י) כל אשר יעבור תחת השבט, וכן (י) תעבורנה הצאן על ידי מונה: מחצית השקל בשקל הקדש. במשקל השקל שקצבתי לך לשקל בו שקלי הקדש כגון שקלים האמורין בפרשת (י) ערכין ושדה אחזה: עשרים גרה השקל. עכשיו פירש לך כמה הוא: גרה. לשון מעה וכן בשמואל (טו) יבא להשתחות לו לאגרות כסף וכבר להם: עשרים גרה השקל. שהשקל השלם ארבעה זוזים (טו) והוא מתחלתו חמש מעות אלא באו והוסיפו עליו שחות והעלוהו לשש מעה כסף, ומחצית השקל הזה שאמרתיו לך יתנו תרומה לה: 14. מנין עשרים שנה ומעלה. למדך כאן שאין פחות מנין עשרים יוצא לצבא וגמנה בכלל אנשים: 15. לכפר על נפשתיכם. שלא תננפו על ידי מנין. ד"א לכפר על נפשתיכם לפי שרמו להם כאן ג' תרומות שנכתב כאן 'תרומת ה' שלש פעמים (י) אחת תרומת אדנים שמנאן כשהתחילו בנדבת המשכן שנתנו כל אחד ואחד מחצית השקל ועלה למאת הכתר שנאמר (י) וכסף פקודי העדה מאת כתר, ומהן נעשו האדנים שנאמר (י) ויהי מאת כתר הכסף וגו'. והשנית אף היא על ידי מנין שמנאן משהוקם המשכן הוא המנין האמור בתחלת חומש הפקודים (ט) באחד לחדש השני בשנה השנית, ונתנו כל אחד מחצית השקל והן לקנות מהן קרבנות צבור של כל שנה ושנה והושוו בהם עניים ועשירים ועל אותה תרומה נאמר לכפר על נפשתיכם שהקרבנות לכפרה הם באים. והשלישית היא תרומת המשכן כמו שנאמר (כ) כל מרים תרומת כסף ונחשת, ולא היתה יד כלם שוה בה אלא איש מה שנדבו לבו: 16. ונתת אתו על עבדת אהל מועד. למדת שנצטוו למנותם בתחלת נדבת המשכן אחר מעשה העגל מפני שנכנס בהם מגפה כמו שנאמר (כ) ויגוף ה' את העם, משל לצאן החביבה על בעליה שנפל בה דבר ומשפספס אמר לו לרועה בבקשה ממך מנה את צאני ודע כמה נותרו בהם להודיע שהיא חביבה עליו. (כ) ואי אפשר לומר שהמנין הזה הוא האמור בחומש הפקודים שהרי נאמר בו (כ) באחד לחדש השני המשכן הוקם באחד לחדש הראשון שנאמר (כ) ביזם החדש הראשון באחד לחדש תקים וגו' ומהמנין הזה נעשו האדנים משקלים שלו שנאמר (כ) ויהי מאת כתר הכסף לצקת וגו', הא למדת שתים היו אחת בתחלת נדבתן אחר יום הכפרים בשנה ראשונה ואחת בשנה שנייה באייר משהוקם המשכן. ואם תאמר וכי אפשר שבשניהם היו ישראל שדים ו' מאות אלף וגו' אלפים וחמש מאות וגו' שהרי בכסף פקודי העדה נאמר כן ובחומש הפקודים אף בו נאמר כן (ט) ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות חמשים והלא בשתי שנים היו ואי אפשר שלא היו בשעת מנין הראשון בני י"ב שנה שלא נמנו ובשנייה נעשו בני כ' תשובה לרבר אצל שנות האנשים בשנה אחת נמנו אבל למנין יציאת מצרים היו שתי שנים לפי שליציאת מצרים מנין מנין כמו ששינינו במס' ראש השנה (ט) ונכנה המשכן בראשונה הוקם בשנייה שנחחדשה שנה באחד בנין אבל שנות האנשים מנין למנין

(י) שמואל ב' כ"ד: (י) יוסף פ' שקלים פ' ח': (י) ויקרא כ"ז: (י) יכונה ל"ג: (י) ויקרא כ"ז: (טו) שמואל א' ס' י': (טו) נכודות ה': (י) יוסף שקלים פ' ח': (י) שמואל ל"ח: (י) צמדכ ל"ח: (כ) שמואל ל"ג: (כ) ע"ג צמדכ כ"ה פ' ח': (כ) צמדכ א': (כ) שמואל ו': (כ) שמואל ל"ח: (כ) צמדכ א': (כ) דף ג' ז':

י ואני יוסף צד שנתון חומר הכנינו על לשון הנוקרה כי הוא שהדבר שהיה רחוק לפי יאמר זה הדבר אשר אני מזה והולך ונפסח כמו זה הדבר אשר ליה ד' לקטו וננונו וכן זה אשר תעשה אותה שלש זה אשר תעשה על המזבח אף כן זה יתנו. כי"ע"ל וכן צבי"ס"ה ו' יוסף חומר הכנינו וכו'. כ"ל "ולפי פשוטו דרך הנוקרה לדבר כן צדכ שפירושו אחריו כגון זה הדבר וכו'" צלי הזכרת שם של ר"י: 'וכן לשון. כי"ס"ד: "השקל ל' כי"ע"ס"ר: "השלם שהשקל ארבעה וכו'. כי"ס: "לאחר שם ומל"ת השקל תרומה לארבעה יתן תרומת ד' לתת את תבונת ד' תרומת ד' אדנים הימה לאדנים ומאומת וזכח לחצח לקנות והן קרבנות ליצור לכלל הסנה דכתיב צה לכפר על נפשתיכם: ולדק סצית. היא לא הימה שזה כולן אלא איש כפי מדתו של' ויצאו האנשים על הנשים כל כד"צ ל' *נגילה כ"ס ז':

בי תשא ל

למנין שנות עולם המתחילין מתשרי נמצאו שני המנינים בשנה אחת המנין הראשון היה בתשרי לאחר יום הכפורים שנתרצה המקום לישראל לסלוח להם ונצטוו על המשכן והשני באחד באייר: על עבדת אהל מועד. הן הארנים שנעשו בו: 18. כיוור. כמין דוד גדולה ולה דדים המריקים בפיהם מים: וכנו. בתרגומו בסיסה מושב מתוקן לכיור: לרחצה. מוסב על הכיור: ובין המזבח. "מזבח העולה שכתוב בו שהוא לפני פתח אהל מועד והיה הכיור משוך קמעא ועומד כנגד אור שבין המזבח והמשכן ואינו מפסיק כלל בינתים משום שנאמר (כ) ואת מזבח העולה שם פתח משכן אהל מועד, כלומר מזבח לפני אהל מועד ואין כיור לפני אהל מועד, הא כיצד, משוך קמעא כלפי הדרום כך ישנויה בובחים (ט): 19. את ידיהם ואת רגליהם. בבת אחת היה מקדש ידיו ורגליו וכך ישנו בובחים (ל) כיצד קדוש ידים ורגלים מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית וידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית ומקדש: 20. בבאם אל אהל מועד. "להקטיר ישרות ובין הערבים קטרת או (ל) להוות מרם פר כהן המשיח (ל) ושעירי עיז: ולא ימתו. הא אם לא ידחצו ימותו שבתורה נאמרו כללות ומכלל לאו אתה שומע הן: אל המזבח. החיצון שאין כאן ביאת אהל מועד אלא בחצר: 21. ולא ימתו. (ג) לחייב מיתה על המשמש במזבח ואינו רוחץ ידים ורגלים שהמיתה הראשונה לא שמענו אלא על הנכנס להיכל: 23. בשמים ראש. חשובים: וקנטמן בשם. לפי שהקנטמן קליפת עץ הוא יש שהוא טוב ויש בו ריח טוב ומעם ויש שאינו אלא כעץ לכך הוצרך לומר קנטמן בשם מן הטוב: מחציתו חמשים ומאתים. מחצית הכאתו תהא חמשים ומאתים נמצא כלו חמש מאות כמו שעור מר דרור אם כן לטה נאמר בו הצאן גזירת הכתוב היא להביאו להצאין להרבות בו ב' הכרעות שאין שוקלין עין בעין וכך שנויה בכריתות(ל): וקנה בשם. קנה של בשם לפי שיש קנים שאינן של בשם הוצרך לומר בשם: חמשים ומאתים. כך משקל כולו: 24. וקדה. שם שרש עשב, ובלשון חכמים (כ) קציעה: הין. י"ב לוגין ונחלקו בו חכמי ישראל (ו) "ר' מאיר אומר בו שלקו את העיקרין,¹⁰ אמר לו רבי יהודה והלא לסוך את העיקרין¹¹ אינו ספק אלא 'שְׂרָאוֹם במים" שלא יבלעו את השמן ואחר כך הציף עליהם השמן"¹² עד שקלט הריח וקטחו¹³ לשמן מעל העיקרין: 25. רקח מרקחת. רקח שם דבר הוא והטעם מוכיח שהוא למעלה והרי הוא¹⁴ כמו (ז) רְקַח (ח) רָגַע ואינו כמו (ט) רוגע הים וכמו (י) רוקע הארץ, שהטעם למטה, וכל דבר המעורב בחיורו עד שזה קופח מזה או ריח או טעם קרוי מרקחת: רקח העשוי על ידי אומנות ותערובות: מעשה רקח. שם האומן בדבר: 26. ומשחת בו. (מ) כל המשחות כמין¹⁵ כי חוץ משל מלכים שהן כמין נור¹⁶: 29. וקדשת אתם. משיחה זו מְקַדְשֶׁתְּם להיות קדש קרשים ומה היא קדושתם? כל הגנע וגומר. (נ) כל הראוי לכלי שרת משנכנס לחוכו קדוש קדושת הגוף ליסמל

ביוצא

(כ) שמות מ': (כ) 77 כ"ס: (ל) 77 י"ט ז': (ל) ויקרא ז': (ל) ע' זכחים ט': ז' (ג) ט' ט"כ ט' שמיני: (ל) 77 ה': (ל) וגם ט"ח: (ו) כריתות י"ח ז' כריתות ה': (ז) ט"ה ט"ו ה': (ח) שמות ל"ג: (ט) ישעיה כ"ח: (י) טס מ"ז: (מ) כריתות ה': (נ) ט' זכחים ט"ז:

"מתוך שני כזיור זין אהל מועד וצין המצח וכחז אחד לומר מצח העולה טס פתח ומשכן אהל מועד ואין כיור ומפסיק בינתים למדת מנשי הנקראות הללו מצדיק ליתנו כל מה שיכול לקרבו צלויר שנין מצח אהל מועד וצלבד צלבד יסא ומפסיק זין מצח לפתח: היכן היה נתון משוך קימעה. מות המצח ולדרכים נמלא שאינו כנגד המצח כלל אלא כצין אהל מועד ולמצח ס"ג צ"כ וצמח" ומות וכו':¹⁷ ע"ג תוס' סנהדרין פ"ג וע' תוס' יומא ה' ז' ד"ה להציא: "דכתי לומר קחל ומליתו מונסים ומלתיים דלכתי נקט ומליתו שלל יסו שוקלים אותו הכל צימד אלא למלאין כדי שיהי טס שמי הכרעות: "וכן יסא ציכוס' קטורס פ' ח' אצל בתלמוד צבלי הפלוגתא זין ר' יהודה וצין ר' יוסי: "אוחס טעמיס טל צעמיס האונויסיס צפרסא דכתב וחתה קח לך צעמיס רלס מר דדור וגו':¹⁸ אינו קופס (כ"ל ומפסיק). לפי שהשמן לא היה אלא י"צ לוגין כדמפרש לקמן והעקרין היו מרוצין ואפילו צפסיכה היה נצבע בעקרין וכל טקן צבליקס: "צרישא טעיו ומתמלאים ון המים וסוב לא יסו צולעיס ון השמן כל כך: "לאחר שהויליחם ון המים כדי שיקלבו השמן מתיח הצעמיס: "קסו משה לשמן מנעל העיקרין ונתנו צללוסיס: "שמן רוקס ולינו. כ"ה: "ע' לעיל סימן כ"ט אות א' וחת ג':¹⁹ סביב על ראשו:

כי תשא ל לא

פה

ביוצא ולינה וטבול יום ואינו נפדה לצאת לחולין אבל דבר שאינו ראוי להם אין מקדשין. ושניה היא משנה שלימה אצל מזבח (נג) מתוך שנאמר (נד) כל הנוגע במזבח יקדש, שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי ת"ל (נד) כבשים, מה כבשים ראויים אף כל ראוי. כל משיחת משכן וכהנים ומלכים מתורגם לשון רבוי לפי שאין צורך משיחתן אלא לגדולה כי כן יסד המלך שזה הנוך גדולתן ושאר משיחות כגון ריקוק משהו (נה) ראשית שמנים ימשחו לשון ארמית בהן כלשון עברית: 31. לדרתיכם. מכאן למדו רבותינו (נו) לומר שכולו קיים לעתיד לבא³²: זה. בנימטריא תריסר לוגין הו': 32. לא ייסך. בשני יור"ן לשון לא יפעל כמו (נז) למען ייטב לך: על בשר אדם לא ייסך. מן השמן הזה עצמו: ובמתכנתו לא תעשו כהו. בכסום סמניו לא תעשו אתר כמותו במשקל סמניו הללו לפי מדת הין שמן אבל אם פחת או רבה סמניו לפי מדת הין שמן מותר (נח) ואף העשו במתכנתו של זה אין הסך ממנו חייב אלא הרוקחו: ובמתכנתו. לשון חשבון כמו (נט) מתכנת הלבנים, וכן במתכנתה של קטורת: 33. ואשר יתן ממנו. (ס) מאותו של משה: על זר. שאינו צורך כהונה³⁴ ומלכות: 34. נטף. (סא) הוא צרי³⁵ ועל שאינו אלא³⁶ שרף הנוסף מעצי הקטף קרוי נטף ובלעז גומ'א³⁷ והצרי קורין לו מרי"אקה³⁸: ושחלת. שורש בשם חלק ומצהיר בצפורן כלשון המשנה קרוי³⁹ צפורן זהו שחרגם אונקלס וטופרא: והלבנה. בשם שריחו רע וקורין לו⁴⁰ גלבנא ומנאה הכתוב בין סמני הקטרת ללמדנו שלא יקל בעינינו לצרף עמנו באגודת תעניותינו ותפלותינו את פושעי ישראל שיהיו נמנין עמנו: סמים. אחרים: ולבנה זכה. מכאן למדו רבותינו (כ) סמני נאמרו לו למשה בסני מעוט סמים שנים נטף ושחלת חלבנה ג' הרי חמשה סמים לריבות עוד כמו אלו הרי עשרה ולבונה הרי י"א ואלו הן הצרי והצפורן החלבנה והלבנה מר וקציעה. שבלת נרד וטרם הרי ח', שהשבלת וטרד אחד שהנרד דומה לשבלת, הקטש והקלוסא וקמון הרי י"א, בורית כרשינה אינו נקטר אלא בו שפין את הצפורן ללִבְנָה שחמא נאה: בד בבד יהיה. אלו הארבעה הנזכרים כאן יהיו שוין משקל במשקל, כמשקלו של זה כך משקלו של זה וכן שנינו (ג) הצרי והצפורן החלבנה והלבנה משקל שבעים שבעים מנה, ולשון בד נראה בעיני⁴¹ שהוא לשון יחיד אחד באחד יהיו זה כמות זה: 35. ממלח. בתרגומו מעורב שיערב שחיקתן יפה יפה זה עם זה ואומר אני שדומה לו (ד) ויראו המלחים (ה) מלחין וחובליך, על שם שמתפכין את המים במשושות כשמתהיגים את הספינה ל'כאדם המהפך בכף בצים⁴² טרופות לערבן עם המים וכל. דבר שאדם רוצה לערב יפה יפה מהפכו באצבע או בכוך: ממלח מהור קדש: ממולח יהיה וטהור יהיה וקדש יהיה: 36. ונתתה ממנה ג'ו'. היא קטרת שבכל יום ויום שעל מזבח הפנימי שהוא באהל מועד: אשר אועד לך שמה. כל מועדי דבור שאקבע לך אני קובעם לאותו מקום: 37. במתכנתה. במנין סמניה: קדש תהיה לך לה'. שלא תעשנה אלא לשמי: 38. להריח בה. (ו) אבל עושה אתה במתכנתה משלך כדי ל'למטה לצבור:

לא 2. קראתי בשם. לעשות מלאכתך, את בצלאל: 3. חכמה. (ז) מה שאדם שומע מאחרים ולמד: תבונה. מבין דבר מלבו מתוך דברים שלמד: דעת. רוח הקדש: 4. לחשב מחשבת. אריגת מעשה חשב: 5. וכחרשת. לשון אומנות כמו (ז) חרש חכם, ואונקלס סירש ושנה

(מג) שם פ"ג ז': (מז) שמום כ"ט: (מח) עמוס ו': (מט) כתיבות ה' ז': (נ) דברים ה': (נא) כתיבות ה' ז': (נב) שמום ט': (נג) כתיבות ה' ז': (נד) יונה ה': (נה) יחזקאל כ"ז: (נז) ע' כתיבות ה': (נח) ע"ג * דברים ה' י"ג: (נא) ע"ג * דברים ה' י"ג:

³² חלמה כולסו ו"ג לוגין דקייניו לעתיד לבא: ³³ גדולה ומלכות. כיע"ו: ³⁴ ועל שם שאינו. כ"ה ורמי: ³⁵ לני שרף נטף כדנפסח לקנן שרף מעלי הקטף ושרף היינו מידי דונטף מן העץ וקורין גומא: ³⁶ והצרי — טריאקה ל' צנום' יטות וע"ג צנוצ' (ס' הזכרון): ³⁷ לפרין. שחלת דומתג' טופרא שחלקה כלפורן: ³⁸ גלמא. כילוו"ע: ³⁹ צעיני דצינו שלמה. כיע"ה: ⁴⁰ הספינה כשהי יושבין. כ"ע: ⁴¹ טרופות ל' כ"ע (צ"ג) טרופות כלסון הנוטה שנת פרק (ס'): נקופות. ל"ו ורעדעלבייס (מלסון ונקף ככזי היער): ⁴² למטה. כ"ה וכן הוא בתלמוד:

1 gomme (דלז גוממי): 2 thériaque (טיעריאק): 3 galbanum

כי תשא לא לב

ושנה בפירושו שחיש אכנים קרוי אומן וחרש עץ קרוי ננר¹: למלאות. להושיבה במשכנת שלה במלואה לעשות המשבצת למדח טושב האבן ועביה: 6. ובלב כל חכם לב ונר. ²ועוד שאר חכמי לב יש בכס וכל אשר נתתי בו חכמה ועשו את כל אשר צויתך: 7. ואת הארן לעדת. לצורך לחות העדות: 8. המהרה. על שם זהב מהור: 10. ואת בנדי השרד. אומר אני לפי פשוטו של מקרא שאי אפשר לומר שבבנדי כהונה מדבר לפי שנאמר אצלם ואת בנדי הקדש לאהרן הכהן ואת בנדי לכהן אלא אלו בנדי השרד הם בנדי התכלת הארנמן ותולעת שני האמורין בפרשת מסעות ג) ונתנו אל בנד תכלת ופרשו עליו בנד ארנמן ופרשו עליהם בנד תולעת שני, ונראין דברי שנאמר ד) ומן התכלת הארנמן ותולעת השני עשו בנדי שרד לשרת בקדש, ולא החסר שש עמהם ואם בבנדי כהונה מדבר לא מצינו באחד מהם ארנמן או תולעת שני בלא שש: בנדי השרד. יש מפרשים לשון עבודה ושיחה כתרנומו לבושי שמושא ואין לו דמיון במקרא ואני אומר שהוא לשון ארמי כתרנום של ה) קלעים ותרנום של ה) מכבר שהיו ארוגים במחם עשויים נקבים נקבים לצירוף³ בלעז: 11. ואת קפרת הסמים לקדש. לצורך הקפרת ההיכל שהוא קודש: 13. ואתה דבר אל בני ישראל. ואתה אף על פי שהקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן אל יקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה: אך את שבתתי תשמרו. אף על פי שתהיו ירופוין וריוון בריות המלאכה ישבת אל תדחה מפניה. ו) כל אכין וקין מעוטי, למעט שבת ממלאכת המשכן: כי אות הוא ביני וביניכם. אות גדולה היא ביניו שבחתי בכס בהנחילי לכם את יום מנוחתי למנוחה: לדעת. האומות בה כי אני ה' מקדשכם: 14. מות יומת. ז) אם יש עדים והתראה: ונכרתה. בלא התראה: מחל ליה. הנהגה בה חול בקדושתה: 15. שבת שבתון. מנוחת מרגוע ולא מנוחת עראי: קדש לה. שמירת קדושתה לשמי וכטצותי: 17. וינפש. כתרנומו ונת, וכל לשון נופש הוא לשון נפש שמישיב נפשו ונשימתו כדרגיעו ממורח המלאכה ומי שכתוב בו ה) לא ייעף ולא יגע, וכל פעלו במאמר הכתיב מנוחה לעצמו "לשבר האוזן מה שהיא יכולה לשמוע: 18. ויתן אל משה וגו'. אין מוקדם ומאוחר בתורה ה) מעשה הענל קודם לצווי מלאכת המשכן ימים רבים היה שהרי ב"ח בתמוה נשתברו הלחות וכיום הכפורים נתרצה הקב"ה לישראל ולמחרת התחילו בנדבת המשכן והוקם באחד בנין: ככלתו. י) ככלתו כתיב חסר שנמסרה לו תורה במתנה ככלה לחתן שלא היה יכול ללמוד כולה בזמן מועט כזה. דבר אחר י) מה כלה מתקשטת בכ"ד קשומין הן האמורים בספר ישעיה י) אף תלמיד חכם צריך להיות בקי בכ"ד ספרים. לדבד אתו. החקים והמשפטים שבאלה המשפטים: להבר אתו. תלמד שהיה משה שוטע מפי הגבורה וחריון ושונין את ההלכה שניהם יחד: לחת. יג) לחת כתיב שהיו שתיהן שוות:

לב 1. כי בשש פשה. כתרנומו לשון אחר וכן ה) בשש רכבו ז) ויחילו עד בוש, כי כשעלה משה להר אמר להם לסוף ארבעים יום אני בא בתוך שש שעות כסבורים הם שאותו יום שעלה מן המנין הוא אמר להם שלמים מ' יום וילילו עמו ויום עלייתו אין לילו עמו שהרי בו' בסיון

ג) צמדכ ד' ד) שנות ל"ט: ה) שנות כ"ז: ו) כ"ה י"ז ז' ז) ע' מכלתא: ט) ישיפה מ': ט) ג' סמואל ג' פסל כ' י' ע' ש"כ: י) ע' שם ומת': י) סימון ב': י) ש"ר פנח': לב ה) שופטים ה' ז) ע' ז':

לא א) ח' ומכש כרול קרוי נסח: ב) תשאר הסכמים שלא חכרו כמו צללל ואכליחז גם הם יעשו וסו' ד'. כ"י: כ) כל (צלי וי'). כי הכז חלנושכינו וס' א': וכן לדעת הסמחון והר"ק הכנים צ"כ הסכמים פירוש זה על שם רש"י והד"ס לדכיו: ה) מרמיק צוריות. כיעל"ה: י) שבת—המשכן ל' כיעז"ה וע' צמ"ט טעמן על דכ"ס הללו צמ"ט ולידה לדרך מסק אותם לגומי חסר שאלה רש"י של קלף ישן נושן ולא כתוב שם כלל לשון זה: י) שבת שבתון. לכך נוספו הכתוב לומר שאסור בכל מלאכה אפילו צלול נפש וכן יום הכפורים שנאמר בו שבת שבתון אסור בכל מלאכה אבל ימים טובים שלא נאמר צדק כי אם ציום כאלהן שבתון וציום הסביעי שבתון אסורין צמלאכת עבודה ונומתין לעשות חובל נפש. ג' י"ד: ה) לשכך. כ"י וע"ג אות ס"ו דקיינו י"ט ובפסטים כ"י דר"י מווינא מלאחי חס"כ, לטכר לשון שצ"ה כלומר לצמרה ולעשות רכס כדי לשמוע ח"א ע' ומשלי כ"ה כ"ו) ו"ג צ"כ לשון כפדל ויש מפרשים לשון כפדל לא יכללךך ומתני' יסבוקך:

¹ lacet (שלינוועק):

כי תשא לב

בסוף עלה נמצא יום ארבעים בשבעה עשר בתמוז ב"ו בא ששן וערבב את העולם והראה דמות חשך ואסלה וערבוביא לומר וראי מת משה * לכך בא ערבוביא לעולם אמר להם מת משה שכבר באו שש שעוות ולא בא וכו' כדאיתא במס' שבתג) ואי אפשר לומר שלא מעו אלא ביום המעונן בין קודם חצות * בין לאחר חצות שהרי לא ירד משה עד יום המחרת שנאמר וישכימו ממחרת ועלו עולות: אשר ילכו לפנינו. (7) אלהות הרבה או להם: כי זה משה האיש. (8) כמין דמות * משה הראה להם השמן שנושאים אותו באויר רקיע השמים: אשר העלנו מארץ מצרים. והיה מורה לנו דרך אשר נעלה בה עתה צריכתו לנו לאלהות אשר ילכו לפנינו: 2. באוני נשיכם. (9) אמר אהרן בלבו * הנשים והילדים חסים על תכשיטיהן שמא יתעכב הרבר וכתוך כך יבא משה והם לא המתינו ופרקו * מעל עצמן: פרקו. לשון צווי מגזרת פרק ליחיד כמו ברכו מגזרת ברכ: 3. ויתפרקו. לשון פריקת משא כשנשלם מאניהם נמצאו הם מפורקים מגזמיהם * רישקריידי * בלעז: את נזמי. כמו מנזמי כמו ז: כצאתי את העיר, מן העיר: 4. ויצר אתו בחרט. יש לתרנמו בשני פנים, האחד ויצר לשון קשירה, בחרט לשון סודר כמו (8) המטפחות והחרישים (9) ויצר ככרם כסף בשני חרישים, והשני ויצר לשון צורה, בחרט כלי אומנות הצורפין שהורצין וחורתין בו צורות בזהב כעט סופר החורת אותיות בלחות ומקסין כמו (10) וכתוב עליו בחרט אנוש והו שתרנגם אונקלס וצר יתיה בויפא לשון זוף הוא כלי אומנות שהורצין בו * בזהב אותיות * ושקדים שקרוין בלעז ניי"ל, ומייפין על ידו חותמות: עגל מסכה. (11) כיון שהשליכו לאור ככור באו מכשפי ערב רב שעלו עמהם ממצרים ועשאוהו בכשפים ויש אומרים (12) מיכה היה שם שיצא מתוך דמוסי בנין * שנחמקך בו במצרים והיה בידו שם * וטס שכתב בו משה * עלה שור עלה שור להעלות ארונו של יוסף מתוך גילום והשליכו לתוך הכור ויצא העגל: מסכה. לשון מתכת. דבר אחר (13) קב"ה קנשרין זהב היו בו כנימטריא של מסכה: אלה אלהיך. (14) ולא נאמר אלה אלהינו, מכאן שערב רב שעלו ממצרים הם שנקלהו על אהרן והם שעשאוהו ואחד כך המעו את ישראל אחריו: 5. וירא אהרן. שהיה בו רוח חיים שנאמר (15) בתבנית שור אוכל עשב, וראה שהצליח מעשה ששן. ולא היה לו פה לדחותם לגמרי: ויבן מזבחה. לדחותם: ויקרא, חג לה' מחר. ולא היום שמא יבוא משה קודם שיעברוהו זהו פשוטו. ומדרשו בויקרא רבה (16) דברים הרבה ראה אהרן (17) ראה חוד בן אחותו שהיה מוכיחם והרגוהו וחרו ריבן מזבח לפניו * ויבן מזבח לפניו ועוד ראה ואמר מוטב שיתלה בי הסרחון ולא בהם ועוד ראה ואמר אם הם בונים אותו המזבח זה מביא צרור זה מביא אבן ונמצאת מלאכתן נעשית בבית אחת מתוך שאני בונה אותו ואני מתעצל במלאכתי בין כך ובין כך משה בא: חג לה'. בלבו היה לשמים במרח היה שיבא משה ויעבדו את המקום: 6. וישכימו. * השמן זרם כדי שיהטאו: לצחק. (18) יש במשמע הזה גלדי עריות כמו (19) שנאמר לצחק בי, ושפיכות דמים כמו שנאמר

(ג) דף פ"ט: (ד) ע' קנהדין ס"ב: (ה) ע' טבת פ"ט: (ו) ע' מר"ח ומנח"ז: (ז) טעמו ע': (ח) טעיה ב': (ט) מלכים ב' ה': (י) טעיה ח': (יא) ע' מנח"ז: (יב) ע' סס: (יג) ע"ר מנח"ז: (יד) מהליל ק"ו: (טו) ע' י': (טז) סנהד' ז': (יז) ע"ר: (יח) צלח"ל ל"ט: (יט) טעיה ח':

לב * לך—משה ל' כדש"י לתלמוד ע"ש: * צין ל' כדש"י לתלמוד: * אף לאלהות אחרים וקבלו עליהם: * מטה. כ"ע וכן הוה צבצבת פ"ט: * אס חונק להס הציאו מנלכס יציאו מיד אלף חונק להס הציאו מנל צניכס נתיכס וצנתיכס סהכסיס והילדים וכו'. כ"ס: * מעל עמנו. כ"ר: * את של עמנו כ"ע: * אשר בלחי נתיכס חין כמי כן אלף אשר בצוניהס. מנח"ז: * ישייכיה. כ"ע: * כתב חותמות. כ"ר: * ע"צ * לנגיל כ"ה ל"ג וגם רש"י בצולין כ"ה ז' וצבצבת י"ח ל"ה גפריה שנויירין פרכיס ולורות צמרת וכו' ונראה שלדעת רש"י הכלים הנזכרים כן נקלחים בצלון עברי ומסוקים: * שנחמקך. כ"ר: * שנחמקך צננין והיס. כ"ר: * נתמנך צננין של מלרים שנתנוסו צננין צננין לצננ כדמפסע צלגה סלמך לו להקצ"ה אמה הרעות לצננ הוה שנעכשו אס חין להס לצנניס ומיינין צניס של ישראל צננין חמך לו הקצ"ה קוליס סס ומכלין שגלוי לפניו חילו סס חייס היו רשעים ואס תלגה חוסה והולף חמד עהן סהך והולף את מיכה. לשון חמד נתמנך עסק צננין עד שנעשה מך כדלמנין כל העוסק צננין נתמנך * סנהד' ק"ח: * וסס ל' כינע"ר ד"ח: * כסחכצ עשה חמ ססס והשליכו עגל גילום להעלות ארונו של יוסף חל מייכה ומטלו כסחכצ והיינו דכתב ועבר ציוס לרה כסחעציר הקצ"ה לישראל עבר מייכה עמיה סצמו ססס לעשות סעגל * סנהד' ק"ג ז': * צננין מהצות לפניו סהכגו חמ חור על סלף עשה להס: * סהסססוק. כ"ר:

décharger (נעמלחדן): * niël, niello (ליערכלטה חין גלגל סורג זילנעל):

שנאמר יט) יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו, אף כאן נהרג חור: 7. וְיִדְבַר. כ) לשון קושי הוא כמו כח) וידבר אתם קשות: לך רד. כ3) מגדולתך לא נתתי לך גדולה אלא בשבילם כנ) באותה שעה נתנה משה מפי בית דין של מעלה: שחת עמך. כד) שחת העם לא נאמר אלא עמך, ערב רב שקבלת מעצמך וניירתם ולא נמלכת בי ואמרת טוב שידיבקו גרים בשכיניה הם שחתו והשחתו: 9. קשה ערף. מהזרין קשי ערפם לנגד מוכיחיהם וממאנים לשמוע: 10. הניחה לי. עדיין לא שמענו שהתפלל משה עליהם והוא אומר הניחה לי אלא כס) כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו שאם יתפלל עליהם לא יכלם: 11. למה ה' יחרה אפך. כלום מתקנא אלא חכם בחכם גבור בנכור: 12. והנחם. התעשת מחשבה אחרת להטיב להם על הרעה אשר חשבת להם: 13. זכר לאברהם. כו) אם עברו על עשרת הדברות אברהם אביהם נתנסה בעשרה נסיונות ועדין לא קבל שכרו הנהו לו ^{כו} ויצאו עשרה בעשרה: לאברהם ליצחק ולישראל. כז) אם לשרפה הם זכור לאברהם שמסר עצמו לשרף עליך באור כשרים, אם להריגה זכור ליצחק שפשט צוארו לעקידה, אם לגלות זכור ליעקב שנלה לחץ, ואם אינן נצולין בכותן מה אתה אומר לי ואעשה אותך לגוי גדול? כח) ואם כסא של ג' רגלים "אינו" עומד לפניך ^כ בשעת כעסך קל חומר לכסא של רגל אחד: אשר נשבעת להם בך. כט) לא נשבעת להם בדבר שהוא כלה לא בשמים ולא בארץ לא בהרים ולא בנבעות אלא כך שאתה קיים ושבעתך קיימת לעולם שנאמר כט) בי נשבעתי נאם ה' וליצחק נאמר לו) הקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך וליעקב נאמר לה) אני אל שדי פרה ורבה, נשבע לו כאל שדי: 15. משני עבריהם. כ3) היו האותיות נקראות ומעשה ^כ נסים הוא: 16. מעשה אלהים המה. כמשמעו הוא בכבודו עשאן. כ4) דבר אחר כאדם האומר לחברו כל עסקיו של פלוני במלאכת פלונית כך כל שעשועיו של הקב"ה בתורה: חרות. לשון חרת וחרט אחד הוא שניהם לשון חיקוק אנטלידיר' בלעז: 17. ברעה. בהרעו שהיו טרעיים ושמהים וצוחקים: 18. אין קול ענות גבורה. אין קול הזה נראה קול עניית גבורים היוצקים נצחון ולא קול חלשים ^כ שצווקים ווי או ניסה: קול ענות. קול חרופין וגדופין המענין את נפש שומען כשנאמר לו: 19. וישלך מידי ויגר. לנ) אמר מה פסח שהוא אחד מן המצות אמרה תורה לך) כל בן נטר ^כ לא יאכל בו התורה כלה כאן וכל ישראל משומדים ואתנה להם: תחת ההר. להגלי ההר: 20. ויור. לשון נפוח וכן לה) יורה על גוהו נפירת וכן לו) כי חנם מזודה הרשת, שזורין בה דגן וקטנית: וישק את בני ישראל. לו) נתכוון לברקן כמטות לה) שלש מיתות גדונו שם אם יש עדים והתראה בסיף כמשפט אנשי עיר הנדחת שהן מרובין, עדים בלא התראה כמגפה שנאמר ויגוף ה' את העם, לא עדים ולא התראה בהדרוקן שבדקום המים וצבו בסניהם: 21. מה עשה לך העם. ^כ כמה יסורים סבלת שיסרך עד שלא תביא עליהם חטא זה: 22. כי ברע הוא.

בדרך

יט) שמואל ז' ז': כ) ש"ר הנח': כח) כנלשתי מ"ז: כ3) ע' צרכות ל"ב: כ2) תחמואל: כד) ע' ש"ר: כה) תחמואל ע"ג צרכות ל"ב ומיה"ש"ל סס: כו) ש"ר הנח': כז) צרכות ל"ב: כח) ע' סס ומגיל: כט) כנלשתי כ"ב: ל) סס כ"ו: לא) סס ל"ה: לב) ע' שנת ק"ד: לב) שנת ס"ז: לד) שמוע י"ב: לה) חויב י"ס: לו) משלי ח': לז) ע"ז מ"ד: לח) יונת ס"ו ז' ע"ג תחמואל ופס' רבתי פס' כי תשא:

"צווחה—ועלה לי כיצני: ^{כו} ויאלו עשר צעשר לי כילעיו: ^{כו} אס—לחקן לי כיס"ר: כצ"ו נוסף אחר ל"חקן" חזית תוספת (פירוט שנתוספו הדברים ע"י מנחיק אהד): ^כ אצרכס יחוק ויעקב: ^כ יכול לעמוד כסא של רגל אחד היאך יכול לעמוד. כ"ר: ^כ צעשת כעמך ל' כ"י: ^כ נקאל מצפנים ונקאל מצמון. האותיות הפוכות והמיצה הפוכה ולא אשמעין אלל סהיה החקק נוקב את כל הלוח ולפיכך היו מ"ס ופנ"ך צבם: ^כ ל"א כחדס—צמורה תוספת. כ"י: ^כ ה"זועקים ווי וצומקין. כ"ר: ^כ מוונר שנתמכרו ונעשו לאצני שצמנים: התורה כלה. תלוי צלוות הללו וישראל מוונרים עאליו סאינס כ"י לה: ^כ ע' סכהדקן ז' וע' תוס' כחצות ל"ג ד"ה אלמלא נגדוהו ותצין דע"ז אף יסורין שמוונק מנתיס יוסר ואל יעצור (זאת הצנתי ממיני תמונאל של הגאון ר"ח):

י"ב בדרך רע הם הולכין תמיד וכנסיונות לפני המקום: 24. ואמר להם. דבר י"א אחד לכר והם מדרו והתפרקו ותינו לי: ואשליכהו באש. ולא ידעתי שיצא העגל הזה ויצא: 25. פרע. מגולה נתגלה שמצו וקלנו כמו (נט) ופרע את ראש האשה: לשמצה בקמיהם. להיות להם הדבר הזה לגנות בפי כל הקמים עליהם: 26. מי לה' אלי. יבא אלי: כל בני לוי. (י) מכאן שכל השבט כשרי"ב: 27. כה אמר וגו'. והיכן אמר (נח) זוכח לאלהים יחרם כ"ך שנויה כמכילתא: אחיו. (נג) מאמו והוא ישראל: 29. מלאו ידכם. אתם ההורגים אותם כדבר זה תחננו להיות כהנים למקום: כי איש מכם ימלא ידו בבנו ובאחיו: 30. אכפרה בעד חטאתכם. (נד) אשים כופר וקנוח ותימה לנגד חטאתכם להכדיל בניכם ובין החמא: 31. אלהי זהב. (נה) אתה הוא שגרתם להם שהשפעת להם זהב וכל הפצם מה יעשו שלא יחטאו משל למלך שהיה מאכיל ומשקה את בנו ומקשטו ותולה לו כים בצוארו ומעמידו בפתח בית זונות מה יעשה הבן שלא יחמא: 32. ועתה אם תשא חטאתם. הרי טוב איני אומר לך מחני. ואם אין מחני זה מקרא קצר וכן הדיבה: מספרך. מכל החורה כולה שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדאי לבקש עליהם רחמים: 34. אל אשר דברתי לך. ליש כאן לך אצל דבור במקום אליך וכן (נו) לדבר לו על אדניהו^ל: הנה מלאכי. ולא אני: וכיום פקדי וגו'. עתה ישמעתי אליך מלכותם יחד ותמיד תמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה עם שאר העונות (נז) ואין פורענות באה על ישראל שאין בה קצת מפרעון עון העגל: 35. ויגף ה' את העם. (נח) מיחה בידי שמים לעדים בלא התראה:

לג 1. לך עלה מזה. (א) ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות לכן נאמר עלה דבר אחר (ב) כלפי שאמר לו בשעת הכעס לך רד אמר לו בשעת רצון לך עלה: אתה והעם. כאן לא נאמר ועמך: 2. וגרשתי את הכנעני וגו'. ו' אומות הם (ג) והגרנשי עמד ופנה מפניהם מאליו: 3. אל ארץ זבת חלב ודבש אני אומר לך להעלותם: כי לא אעלה בקרבך. לכן אני אומר לך ושלחתי לפניך מלאך: כי עם קשה ערף אתה. וכששכינתי בקרבכם ואתם ממרים בי מרבה אני עליכם זעם: אכלך. לשון כליון: 4. הדבר הרע. שאין השכינה שורה ומתלכת עמם: איש עדיו. (ד) כתרם שנתנו להם בחורב כשאמרו נעשה ונשמע: 5. רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך. אם אעלה בקרבך ואתם ממרים בי בקשיות ערפכם אזעום עליכם רגע אחד, (ה) שהוא שיעור זעמו שנאמר ו' חבי כמעט רגע עד יעבר זעם, ואכלה אתכם לפיכך טוב לכם שאישלח מלאך: ועתה. פורענות זו תלקו מיד שתורידו עדיכם מעליכם: ואדעה מה אעשה לך. בפקודת שאר העון אני יודע מה שבלבי לעשות לך: 6. את עדים מהר חורב. את העדי שהיה בידם מהר חורב: 7. ומשה. מאותו עון והלאה: יקח את האהל. לשון הוזה הוא לוקח אהלו ונושהו מחוץ למחנה אמר (ז) מגודה לרב מגודה לתלמיד: הרחק. (ח) אלפים אמה כענין שנאמר ט) אך רחוק יהיה בניכם וביניו כאלפים אמה במדה: וקרא לו. והיה קורא לו אהל מועד הוא בית ועד למבקשי תורה: כל מבקש ה'. (י) מכאן למבקש פני זקן כמקבל פני שכינה: יצא אל אהל מועד. כמו יוצא. דבר אחר (י) והיה כל מבקש ה' אפילו מלאכי הישרת כשהיו שואלים מקום שכינה חבריהם אומרים להם הרי הוא באהלו של משה: 8. והיה. לשון הוזה

(לט) במדבר ה' (מ) יומא ס"ו ז' (מא) שמוט כ"ו: (מב) ע' יומא ס"ו ז' (מג) * כדלמא ל"ב כ': (מד) ע' כדמא ל"ב: (מה) ומלכיס ח' ז' (מו) סכד' ק"ב יכושלמי מעניס ט' ד' (מז) ע' לגיול פס' ח':
 לג (ח) זממים כ"ד (ט) תמח' (ג) יכוש' שניעיס פ' ו' (ד) שגמ פ"ט: (ה) כדכות ז' (ו) יעניס כ"ו: (ז) תמח' ע"כ: (ח) יכוש' יערתין פ' ה' ס"י: (ט) יהושע ג' (י) תמחומל:

י"ב שהם מנסין את ד' ומניצין לפניו כדק רע וכו'. כיס"כ: י"ב דבר אחר. כי"ס: ט"ז גרם נאומר להם דבר איחור (כי בושט נשה כתיב' לשון איחור) כ"ל לני זכב סהוב דבר איחור שלל יביס כעסה צמחיות והם מייכרו והתפרקו: י"ב ויכא משה פיישיי אע"פ שהעגלל מני ראה משה כלנו. גי' הסוד: כ"י שכולן ככלל זה: כ"י שנויה צמחיות ל' כ"י ונחמת צמחיותא שלמינו ל' המלחמ: ל' פ' * כדלמא ל"ב ז' (י) יע' כדשיי עס:

לג א שני כתיס וניו הסכינה: ב הוא העדר הכתיס שנילס וכו'. כיס"כ:

הזה: כצאת משה מן המחנה. ללכת אל האהל: יקומו כל העם. עומדים מסני ואין יושבין עד שנתכסה מהם: והביטו אחרי משה. יל' לשבח י' אשירי ילד אשה שכך מובטח שהשכינה תכנס אחריו לפתח האהל: 9. ודבר עם משה. כמו ומדבר עם משה. תרגומו ומתמלל עם משה שהוא כבוד שכינה כמו י' וישמע את הקול מדבר אליו ואינו קורא מדבר אליו כשהוא קורא. מדבר פתרונו הקול מדבר בינו לבין עצמו וההריוט שומע מאליו וכשהוא קורא מדבר משמע שהמלך מדבר עם ההריוט: 10. והשתחוו. לשכינה: 11. והדר ה' אל משה סנים אל סנים. ומתמלל עם משה: ושב אל המחנה. לאחר שנדבר עמו היה משה שב אל המחנה ומלמד לזקנים מה שלמד והרבר הזה נהג משה מיום הפסחים עד שהוקם המשכן ולא יותר שהרי י' בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות ובי"ח שרף את העגל ורן את החוטאים ובי"ט עלה שנאמר טו' ויהי מחרת ואמר משה אל העם וגו' עשה שם ארבעים יום ובקש רחמים שנאמר טז' ואתנפל לפני ה' וגו' וכראש חדש אלול נאמר לו ועלית בבקר אל הר סיני לקבל לחות האריות ועשה שם ט' יום שנאמר בהם י' ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים וגו' מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון אמר מעתה אמצעיים היו בכעס. בעשרה בתשרי נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו למשה סלחתי ומסר לו לחות אחרונות וידד התחיל לצוותם על מלאכת המשכן ועשאוהו עד אחד בניסן ומשהוקם לא נדבר עמו עוד אלא מאהל מועד: ושב אל המחנה. תרגומו ותאיב למשירתא לפי שהוא לשון הוזה וכן כל הענין וראה כל העם וחזן, ונצבו וקיימין, והביטו ומסתכלין, והשתחוו ומגדלין. ומדרשו י' והדר ה' אל משה שישוב אל המחנה אמר לו אני בכעס ואחה בכעס אם כן מי יקריבם? 12. ראה אתה אמר אלי. ראה תן עניך ולבך על דבריך: אתה אומר אלי וגו' ואתה לא הודעתני וגו' ואשר אמרת לי י' הנה אנכי שולח מלאך אין זו הודעה שאין אני חפץ בה: ואתה אמרת ידעתך בשם. הכרתך משאר בני אדם בשם השיבות שהרי אמרת לי כ' הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגו' וגם כך יאמינו לעולם: 13. ועתה וגו'. אם אמת שמצאתי חן בעיניך הודעני נא את דרכך. מה שבר אתה נותן למצואי חן בעיניך: ואדעך למען אמצא חן בעיניך. ואדע בזו מרת תגמולך מה היא מציאת חן שמצאתי בעיניך ופתרון למען אמצא חן למען אכיר כמה שבר מציאת החן: וראה כי עמך הנני הזה. שלא תאמר ואעשה אותך לגוי גדול ואת אלה תעזוב ראה כי עמך הם מקדם ואם בהם תמאס איני סומך על היוצאים מחלצי שיתקיימו ואת תשלום השבר שלי בעם הזה תודיעני. ורבותינו דרשו במסכת ברכות כ"א ואני ליישב המקראות על אופניהם ועל סדרם באתי: 14. ויאמר פני ילכו. בתרגומו לא אשלח עוד מלאך, אני בעצמי אלך כמו כ"ב ופניך הולכים בקרב: 15. ויאמר אליו. בזו אני חפץ כי על ידי מלאך אל תעלנו מזה: 16. ובמה יודע אסוא. יודע מציאת החן הלוא בלכתך עמנו ועוד דבר אחר אני שואל ממך כ"ג שלא תשרה שכינתך עוד על אומות העולם: ונפלינו אני ועמך. ונהיה מובדלים כדבר הזה מכל העם כמו כ"ד והפלה ה' בין מקנה ישראל וגומר: 17. גם את הדבר הזה. שלא תשרה שכינתך עוד על אומות העולם אעשה כ"ה ואין דבריו של בלעם על ידי שרית שכינה אלא נופל וגלוי עינים כגון כ"ו ואלי דבר יגונב שומעין על ידי שליח: 18. ויאמר הראני נא את כבודך. ראה משה שהיה עת רצון ודבריו מקובלים הוסיף לשאול להבאותו מראית כבודו: 19. ויאמר אני אעביר וגו'. הגיעה שעה שתראה כבודי מה שארשה אותך לראות לפי שאני רוצה הצריך ללמדך סדר תפלה שכשנצרכת לבקש רחמים על ישראל הזכרת לי זכות אבות כסבור אתה שאם תמה זכות אבות אין עוד תקוה אני אעביר כל מדת טובי לשנך

י' ע' קדושי ל"ג ז': י' ע' מנח' ט"ז: י' ע' נמדד ז': י' ע' חמ' וס"ע פ' ו' וע"ב ז"ק פ"ה מוס' ד"ה כ"י: מוס' ל"ג: מ' דבקים כ': י' דבקים י': י' ע' מנח' וסוכ' עוב ק"י כ"ה: י' ע' מנח' כ"ג: כ' מנח' י"ע: כ"ה ד' ז': כ"ה מנח' ז' י"ז: כ"ג ק"ע פ' כ"א ח"ו וע"ב זככות ז' מנח': כ"ד מנח' ע': כ"ה ע' כ"י ח"ו ד' י"ג: כ"ו ח"ו ד': ע' *יתקחלל ז' ז': א' ראה כל כעס. שהשכינה בגלית על ונסה. כיעצו וי' ד': ה' רצד—עם נסח ל' כיע"ל: א' מנח' נכס ושלמתי לפניך ונללך: נחלת יעקב נכס נהג נללכי ילך לפניך סה"ח מוקדם למקום ושלמתי: א' מנח'. כ"י ס"כ: "לפי שאני לריך ללמדך. כ"י: מ' מנח'. כ"י ע"ב כ"י:

כי תשא לג לד

פח

לפניך על הצור ואתה נתון במערה: וקראתי בשם ה' לפניך. ללמדך סדר בקשת החמים אף אם תכלה זכות אבות (כ) וכסדר שאתה רואה אותי מעומף וקורא י"ג מדות היו מלמד את ישראל לעשות כן ועל ידי שיוכירו לפני רחום וחנן כי רחמי לא כלים וחנתי את אשר אהון. 'אתן פעמים שארצה לחון: ורחמתי. "עת שאחמוץ לרחם עד כאן לא הבטיחו אלא עתים אענה ועתים לא אענה אבל בשעת מעשה אמר לו (כט) הנה אנכי כורת ברית "הבטיחו שאינן חוזרות ריקם: 20. ויאמר לא תוכל וגו'. אף כשאעביד כל טובי על פניך איני נותן לך רשות לראות את פני: 21. הנה מקום אתי. כדר אשר אני אדבר עמך תמיד יש מקום מוכן לי לצרכך שאטמינך שם שלא תזוק ומשם תראה מה שתראה זהו פשוטו. ומדרשו (כט) על מקום שהשכינה שם מדבר ואומר המקום אתי ואינו אומר אני במקום, שהקב"ה מקומו של עולם ואין עולמו מקומו: 22. בעבר כבדי. כשאעבוד לפניך: בנקרת הצור, "כמו (ל) העיני האנשים ההם תנקר (ל) יקרוה עורבי נחל (ל) אני קרתי ושתיתי מים גזרה אחת להם: נקרת הצור. טריית הצור: ושכתי כפי. (ג) מכאן שנתנה רשות למחבלים לחבל ותרנומו ואגן במימיה, כגוי הוא לדרך כבוד של מעלה שאינו צריך לסוכך עליו כקפ ממש: 28. והסרת את כפי. ואעדי ית דברת יקר, כשאסלק הנהגת כבודי מנגד פניך ללכת משם ולהלך: וראית את אחרי. (ל) הראתו קשר של תפילין:

לד 1. פסל לך. (ט) הראתו מחצב כספרינון מתוך אהלו (ז) ואמר לו הססולת יהיה שלך, משם נתעשר משה הרבה: פסל לך. אתה שברת הראשונות אתה פסל לך אחרות (ג) משל למלך שהלך למדינת הים והגיה ארוסתו עם השפחות מתוך קלקול השפחות יצא עליה שם רע עמד שושבינה וקרע כתובתה אמר אם יאמר המלך להרנה אומר לו עדין אינה אשתך בדק המלך ומצא שלא היה הקלקול אלא מן השפחות נתרצה לה אמר לו שושבינה כתוב לה כתובה אחרת שנקרעה הראשונה אמר לו המלך אחת קרעת אותה אתה קנה לה נייד אחר ואני אכתוב לה כתוב ירי, כן המלך זה הקרוש ברוך הוא השפחות אלו ערב רב והשושבין זה משה ארוסתו של הקב"ה ישראל לכך נאמר פסל לך: 2. נכון. מוזמן: 3. ואיש לא יעלה עמך. (ד) הראשונות על ידי "שהיו בתשואות וקולות "וקהלות שלמה בהן עין רעה, אין לך יסה מן הצניעות: 5. 'ויקרא בשם ה'. מתרגמין וקרא 'בשמא דה': 6. ה' ה'. (ט) מדת החמים היא אחת קדם שיחטא ואחת אחר שיחטא וישוב: אל. אף זו מדת החמים וכן הוא אומר (ו) אלי אלי למה עזבתני ואין לומר למדת הרין למה עזבתני "כך מצאתי במכילתא: (ז) ארך אפים. מאריך אפו ואינו ממדר ליפרע שמא יעשה תשובה: ורב חסד. לצריכים חסד שאין להם זכות כל כך: ואמת. לשלם שטר טוב לעושי רצונו: 7. נצר חסד. שהארס עושה לפניו: לא אלפים. 'לשני אלפים דורות. (ט) עונות, אלו הודונות. פשעים, אלו המרדים שארס עושה להבעים: ונקה לא ינקה. לפי פשוטו משמע שאינו מוחרר על העון לנמרי אלא נפרע ממנו מעט מעט ודבותיו דרשו (ט) מנקה הוא לישים ולא ינקה לשאינן שבים: פקד עון אבות על בנים. (י) כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם שכבר פירש במקרא אחר (יא) לשנאי: ועל רבעים. דוד רבעי (יב) נמצאת מדה טובה טרובה על מדת פורענות אחת לחמש מאות שבמדה טובה הוא אומר נצר חסד לאלפים: 8. ויטהר משה. כשראה משה שכינה עוברת ושמע קול הקריאה מיד וישתחו: ילך

(כ) ע' ל"ה י"ג ז': (כח) שמוע ל"ד: (כט) ע' חמשי ע"ז: (ל) נמוכר ט"ז: (לב) עשלי ל': (לג) עשליכס ז': י"ט: (לד) ט"כ י"ג מדות פס' ט': (לז) זככות ז':
 לד (ט) פסחומל: (ז) זככים ל"ח ט"ז: (ג) פסחומל: (ד) פסח: (ה) כ"ה י"ז: (ו) פסחלים כ"ב: (ז) פס' זככה פ' ג': (ח) פסח ל"ו ז': (ט) פס' ט"ו: (י) זככות ז' קהל' כ"ז: (יא) פסח כ"ז: (יב) פסחמל דסוטה פ' ד':

'זוהן ל' כיס"ר: "על טלספון. כ"ים: חת אשר חספון. כ"י: "על האמור לעולה: "כ"יית הטר כנו. כ"י:'

לד א"י שנותט פסומני טהיו. כיס"ר: ז'יקהלס. כ"י: ז'יקהלס—דל' ל' כי"ר: ז'שמש ד' (ולל דל'). כ' ט' הזכרון: "כך—זכמילתל ל' כי"ר: א"ח לללמלס חפופט כלן ולעיל זכ' ימד כללו כתוב לאלפים והוא על פי פסחמל דסוטה פ' ד':

9. ילך נא ה' בקרבנו. כמו שהכנסת מאחר שאחה נושא עון ואם עם קשה עורף הוא ויטרו בכך ואמרת על זאת (יג) פן אכלך בדרך אתה תסלח לעווננו וגומר, יש כי במקום אם: ונחלתנו. ותתננו לך לנחלה מיוחדת זו היא בקשת (ד) "ונפלינו אני ועמך שלא תשרה שכנתך על האומות: 10. כרת ברית. ¹⁰ על זאת: אעשה נפלאות. לשון ונפלינו שתהיו מובדלים בזו מכל האומות שלא תשרה שכנתי עליהם: 11. את האמרי וגו'. (עו) ו' אומות יש כאן כי הנרגשי עמד ופנה מפיניהם: 13. אשריו. הוא אילן שעובדים אותו: 14. קנא שמו. מקנא ליפרע ואינו מותר, וזהו כל לשון קנאה אוהו בנצחוני ופוער 'מאויבו': 15. ואכלת מזבחו. (ח) כסבוד אתה שאין עונש באכילתו ואני מעלה עליך כמדה בעבודתם שמתוך כך אתה בא ולוקח מבנותיו לבניך: 18. חדש האביב. חדש הביכור שהתבואה "מכרת בבישולה: 19. כל פטר רחם לי. באדם: וכל מקנך תזכר וגו'. וכל מקנך אשר תזכר בפטר ישור ושה אשר יפטר זכר את רחמי: ²⁰ פטר. לשון פתיחה וכן (ז) פטר מים ראשית מדון, תיז' ישל תזכר לשון נקבה היא מוסב על היולדת: 20. ופטר חמור. (יט) ולא שאר בהמה טמאה: תפדה בשה. (י) גותן שה כהן והוא חולין ביד כהן ופטר חמור מותר ²¹ בעבודה לבעלים: וערפתו. (יח) עורפו בקופיץ הוא הפסד ממון כהן לפיכך יוסד ממנו: כל בכור בניך תפדה. (יח) חמשה סלעים פרונו קצוב שנאמר (יט) ופדויו מבן חדש תפדה: ולא יראו פני ריקם. לפי פשומו של מקרא דבר בפני עצמו הוא ואינו מוסב על הבכור שאין בטעות בכור ראיית פנים אלא אזהרה אחרת היא ונשתעלו לרגל לראות לא יראו פני ריקם מצוה עליכם להביא (כ) עולה ראיית פנים. ולפי מדרש ברייתא מקרא יתר הוא ומופנה "לגורה שהו ללמד על הענקתו של עבד עברי שהוא חמשה סלעים מכל מין ומין כפרדיו בכור בסמכת קדושין (כא): 21. כהריש ובקציר. למה נזכר הריש וקציר יש מרבוחינו (כב) אומרים על הריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית ללמדך שמוסיפין מחול על הקדש וכך משמעו (כג) ישיבת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות ועבודת ה' הימים שהתרחי לך יש שנה שההריש והקציר אסור "ואין צורך לומר הריש וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר (כד) שדך לא תזרע וגו' ויש אומרים שאינו מדבר אלא בשבת והריש וקציר שהוזכר בו לומר לך מה הריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר שהוא מצוה ודוחה את השבת: 22. בכורי קציר חטים. שאתה מביא בו שתי הלחם מן החטים: בכורי. (כה) שהיא מנחה ראשונה הבאה ²³ מן החדש של חטים למקדש ²⁴ ב'

(יג) שמוח ל"ג: (יד) לעיל ל"ב סק' ע"ז: (טו) ע"ב * ל"ב ז': (טז) ע' ע"ז ח': (יז) משלי י"ז: (יח) * שמוח י"ג י"ג: (יט) צמדכ ע"ז: (כ) חגיגה ז': (כא) דף י"ז: (כב) כ"ה ט': (כג) שמוח כ"ט: (כד) ויקרא כ"ה: (כה) מנחת פ"ד:

והיית לנו נחלה. כ"י"ר (בגליון והיינו לך): ותתננו לנחלה. כ"י"ס: "וחגי הכותב יוסף זכ שמעון אומר שאין זו קשה אלא כסידע נטה שאלו י"ג מדות נהגות צדקצ"ה מיהר והשפחה לפניו ונאסר שבודעתו שאתה נושא עון ופסע וחסוה אס נא ונלחמי וגו' צדקצנו ולא הסלית כי עם קשה עקף הוא ועמיד לחטוא ולכשיחטאו אתה תהיה כולם לעונויו ולחטאיתו שנקדחת נישא עון ופסע וחסוה וגו' אכל אס שלית הולך עוננו חין ודת הדין נוחת שינכסו לחרך עולמית לפי שאינו נשאי לשלית אלא עושה שליחותו כמה שנאמר כי לא ישל לפשעכם כי שמי צדקצנו. כיענא"ס: ¹ על האומר למעלה * כ"ה י"ז: 'ומנחזיו. כ"י"ס: "ומשלת צדיכורה. כ"י"ס (וכן לשון רש"י צדקצנו. י"ג כ'): "את חמתי חמלה: צדק'. "ריקם ריקם. לא תשלחנו ריקם ופדיון הבן חמיז וכל צדור בניך תפדה ולא יבאו פני ריקם: "ואין לך לומר חריש וקליז של שביעית. דעל כהן חע"ג דרישא דקרא צדקצנו קלי דכח' ששת ימים תעבוד סופא שביעית קלי דלי אשבת חריש וקליז הוא דלכור שאר מלאכות מי סרו: חריש של ערב שביעית. שלא יחרוש שדה חילן ערב שביעית שיעיל לשביעית: וקליז של שביעית כגון חנוחה שהציה שליש שביעית אתה נוהג צה ומכא שביעית ששמינית: ר' ישמעאל אומר מה חריש רשות וכו' ולא דבר הכבוד אלא לענין שבת כדכתב ציה וציוס השביעי תשבות חריש וקליז תשבות צה ללמדך מה חריש חין לך חריש של מלרה ושפילו לזרוע לנורך עומר ושתי הלחם שהכי אס מלא חרוש חינו חרוש ואיני חוסרו לך צדקצנו אף קליז שאני חוסר לך צשל רשות איני חוסר לך: ילא קליז העומר שהיא מלרה. שאפילו מלא קליז מלרה ויש לך ללמוד ממלך שזוהיה את השבת: ² מן חטים חדשים. כ"י"ר:

כי מנחת העומר הבאה בפסח מן השעורים היא: וחג האסיף. בזמן שאתה אוסף תכונתך מן השרה לבית, אסיפה זו לשון הכנסה לבית כמו כו) ואספתו אל תוך ביתך: תקופת השנה. שהיא בחזרת השנה בתחלת השנה הבאה: תקופת. לשון מסיבה והקפה: 23. כל זכורך. כל הזכרים שבך. הרבה מצות בתורה נאמרו ונכפלו ויש מהם שלש פעמים וארבע לחייב ולעגוש על מנין לאוין שבהם ועל מנין עשה שבהם: 24. אורישי. כתרנומו אתריך וכן כו) החל רש וכן כס) ויורש את האמורי, לשון גרושין: והרחבתי את גבלך. ואתה רחוק מבית הבחירה ואינך יכול לראות לפני תמיד לכך אני קובע לך שלש רגלים הללו: 25. לא תשחט וגו'. כט) לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים אזהרה לשחט או לזרוק או לאחד מכני חבורה¹⁰: ולא ילין. כתרנומו נ) אין לינה מועלת בראש המזבח "ואין לינה אלא בעמוד השחר: זבח חג הפסח. אמוריו, ומכאן אתה למד לכל הקטר הלבים ואכרים: 26. ראשית בכורי אדמתך. לא) משבעת המינין האמורים בשבח ארצך נ3) ארץ חמה ושעורה וגפן וגו' ודבש הוא דבש תמרים: לא תבשל גדי. נג) אזהרה לבשר בחלב ושלוש פעמים כתוב בתורה אחד לאכילה ואחד להנאה ואחד לאיסור בישול: גדי. נל) כל ודך במשמע ואף עגל וכבש. ממה שהוצרך לפרש בכמה מקומות גדי עזים למדת שגדי סתם כל יונקים במשמע: בחלב אמר. נה) פרט לעוף שאין לו חלב שאין איסורו מן התורה אלא מדברי סופרים: 27. את הדברים האלה. נו) ולא אתה רשאי לכתוב תורה שבעל פה: 29. ויהי ברדת משה. כשהביא לוחות אחרונות ביום הכפורים: כי קרן. לשון קרנים שהאור מבהיק וכולט כמין קרן, ומהיכן זכה משה לקרני ההוד? רבותינו אמרו נז) מן המערה שנתן הקב"ה ידו על פניו שנאמר נח) ושכתי כפי: 30. ויראו מגשת אליו. נט) בא וראה כמה גדול כחה של עבירה שעד שלא פשמו ידהם בעבירה מהו אומר ו) ומראה כבוד האש כ' אוכלת בראש הדר לעיני כל ישראל, ולא יראים ולא מזדעזעים ומשעשו את העגל אף מקרני הודו של משה היו מרתיעים ומזדעזעים: 31. הנשאים בעדה. כמו נשיאי העדה: וידבר משה אלהם. שליחותו של מקום, ולשון הוה הוא כל הענין הזה: 32. ואחרי כן נגשו. אחד שלמד לזקנים חזר ומלמד הפרשה או ההלכה לישראל. חנו רבנן כיצד סדר המשנה? משה היה למד מפי הגבורה נכנס אהרן שנה לו משה פרקו נסתלק אהרן וישב לו לשמאל משה, נכנסו בניו שנה להם משה פרקם נסתלקו הן, ישב אלעזר לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן, נכנסו זקנים שנה להם משה פרקם נסתלקו זקנים ישבו לצדדין, נכנסו כל העם שנה להם משה פרקם, נמצא ביד כל העם אחד ביד הזקנים שנים ביד בני אהרן שלשה ביד אהרן ארבעה וכו' כדאיתא בעירובין(מל): 35. ויתן על פניו מסוה. כתרנומו בית אפי, לשון ארמי הוא בתלמוד מנ) סוי לבא ועוד בכתובות מנ) הוה קא מסוה לאפה לשון הבטה היה מסתכל בה אף כאן מסוה בגד הניחן כנגד הפרצוף ובית העינים ולכבוד קרני ההוד שלא יזונו הכל מהם היה נוחן המסוה כנגדו ונוטלו בשעה שהיה מדבר עם ישראל ובשעה שהמקום נדבר עמו עד צאתו וצאתו יצא בלא מסוה: ודבר אל בני ישראל. וראו קרני ההוד בפניו. וכשהוא מסתלק מהם והשיב משה את המסנה על פניו עד באו לדבר אתו. וכשבא לדבר

הסלת פרשת כי תשא:

ויקהל

10) דברים כ"ג: כו) דברים ז': כח) במדבר כ"א: כט) פסחים ס"ג: לו) זמחיס ט"ז: לא) מנחות ט"ד: לב) דברים ט': נב) ונכילתא ט' ומשפטים חולין קט"ו ז': נד) חולין ק"ג: נה) ע"י סס: נו) נפקין ט' ט"ז: נז) תנח"י ט"ז: נח) שמות ל"ג: נט) פסחי ט' נטש פס' רכסי פ' הסודש: מ) שמות כ"ד: מל) דף נ"ד: מנ) מנחות ס"ג: מז) שם ט':

11) שלא ציער חנונו. כ"ם) (ומסר כלן צע"י או לננקטי חינוקין שארבעה הם ככלל אזכרה זאת והנוקטיי הוא הכציעי): "הענין השני ואין לינה וכו' איננו מוזכר בלשון הכתובים ובדבור השני זכא מן הפסח אמרנו הן הן דברי הכתובים ולא אמר זכא רש"י כתרנומו ונראה כי לשון ואין לינה אלא צעמוד השמר לךך להיות צע"י צונקרת ותהיה מלת כתרנומו אשר צדכתי רש"י נעשית גם לדבר שלחמיו (למס ושמונה):

ויקהל לה לו

לה 1. ויקהל משה. למחרת יום הכפורים כשידד מן ההר, והוא לשון הפעיל שאינו אוסף אנשים בידים אלא הן נאספין על פי דבורו ותרגומו ואכניש: 2. ששית ימים. (א) הקדים להם אזהרת שבת לצווי מלאכת המשכן לומר שאינו רוחה את השבת: 3. לא תבערו אש. (ב) יש מכותינו אומרים "הבערה ללאו יצאת ויש אומרים לחלק יצאת: 4. זה הדבר אשר צוה ה' לי לאמר לכם: 5. נדיב לבו. על שם שלכו נודבו קרוי נדיב לב. כבר פירשתי נדבת המשכן ומלאכתו במקום צוואתן: 11. את המשכן. (ג) יריעות התחתונות הנראות בתוכו קרוי משכן: את אהליו. הוא אהל יריעות עזים העשוי לנג: ואת מכסהו. מכסה עורות האילים והתחשים: 12. ואת פרכת המסך. פרכת המחיצה, כל דבר המגין בין למעלה בין ממנגד קרוי מסך וכך וכן (ד) סכת בעדו (ה) הגני יסך את דרכך: 13. לחם הפנים. כבר פירשתי (ו) על שם שהיו לו פנים לכאן ולכאן שהוא עשוי כמין תיבה פרוצה: 14. ואת כליה. מלקחים ומחנות: נרתיה. לוצי"יש' בלעז ביזים שהשמן והפתילות נתונין בהן: ואת שמן המאור. אף הוא צריך חכמי לב שהוא משונה משאר שמנים כמו שמפורש במנחות (ז) מנרנו בראש הוי"ת, והוא כתיב חן: 15. מסך הפתח. וילון שלפני המזרח שלא היו שם קרשים ולא יריעות: 17. את עמדיו ואת אדניה. הרי חצר קרוי כאן לשון זכר ולשון נקבה וכן דברים הרבה (ח): ואת מסך שער החצר. וילון פרוש לצד המזרח עשרים אמה אמצעות של רוחב החצר שהיה חמשים רחב וסתומין הימנו לצד צפון ט"ו אמה וכן לדרום שנאמר (ט) וחמש עשרה אמה קלעים לכתף: 18. יתדה. (י) לתקוע ולקשור בהם סופי היריעות בארץ שלא יעונו ברוח: מיתריהם. חבלים לקשור: 19. בגדי השרד. (יא) לכסות הארון והשלחן המנורה והמזבחות בשעת פילוק טבעות: 22. (יב) על הנשים. עם הגשים וסמוכין אליהן): חת. הוא תכשיט של זהב עגול נתון על הזרוע והוא הצמיד: וכומז. כלי זהב הוא נתון כנגד אותו מקום לאשה ורבותינו פירשו (יג) שם כומז כאן מקום זמה: 23. וכל איש אשר נמצא אתו תכלת או ארגמן או תולעת שני או עורות אילים או חחשים כולם הביאו: 26. טוו את העזים. (יד) היא היתה אומנת יתדה שמעל גבי העזים טווין אותם: 27. והנשאם הביאו. (טו) אמר ר' נתן מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכה המזכה בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחלה אלא כך אמרו נשיאים יתגדבו צבור מה שמתנדבין ומה שמחברים אנו משלימין אותו כיון שהשלימו צבור את הכל שנאמר (טו) והמלאכה היתה דים אמרו נשיאים מה עלינו לעשות הביאו את אבני השפה וגומר לכך התגדבו בחנוכה המזכה תחלה (טז) ולפי שנתעצלו מתחלה נחסרה אות משמם והנשאם כתיב: 30. חור. (יז) ובנה של טרים היה: 34. אהליאב. משכט דן (יח) מן הירודן שבשבטים מבני השפחות והשוהו המקום לבצלאל למלאכת המשכן והוא מגדולי השבטים לקיים מה שנאמר (יט) ולא נבר שוע לפני דל:

לן 5. מדי העבדה. יותר מכדי צורך העבודה: 6. ויכלא. לשון מניעה: 7. והמלאכה היתה

לה (א) פ' תכילהא: (ב) טעם ע' סנהל' כ"ה טעמים ה' יצמות ו': (ג) ע"י טעם כ"ח וט"י טעם: (ד) חיוב ח': (ה) הטעם ט': (ו) טעמו כ"ט: (ז) טעם ט"ו: (ח) טעם כ"ג ל"ב ט': (ט) טעמו כ"ז: (י) ע"ג טעמו כ"ז י"ט: (יא) ע"ג * לטעיל ל"א י': (יב) טעם ט"ד: (יג) ע' טעם ל"ט: (יד) טעמי ט' טעם: (טו) טעמו ל"ב: (טז) טעמו: (יז) ע' * לטעיל כ"ד י"ד: (יח) טע' ט"כ טעמוטל כי טעם: (יט) חיוב ל"ד:

לה * לללא יתסה. לומר שאין חייבין עליה כרת וסקילה חלל לאו נעלמא: לחלק. שלא תאמר חינו חייב סקילה עד שיחלל טעם בכל מלאכה לכך יתסה הנערה מן הכלל לחלק מה הנערה מיוחדת שהיא חצ מלאכה והייב עליה כרת וסקילה בפני עצמה אף כל שהיא חצ מלאכה * יצמות ו': ללאו ילמא. מכלל שאר המלאכות לומר לך שאין זה כרת וסקילה חלל לאו נעלמא: לחלק ילמא. מן הכלל ללמד על הכלל כולו ולא שלא תאמר עשאן לכל המלאכות בהעלם חסות חינו חייב חלל חסות לכך ילמא זו להקיש אליה את כל הכלל ולומר לך מה זו מיוחדת שהיא חצ מלאכה ומיידיים עליה בפני עצמה טעמי הוה"ב עליה חלל לאו בפני עצמה אף כל שהיא חצ מלאכה חייבין עליה בפני עצמה * סנהל כ"ה ז': ז"ל טעם: ז"ל טעם: ז' טעמי טעם נעזרם שלא היו צו. כ"י: העל—חליקין ל' כ"י:

Lucas 1 (לחמטין):

ויקהל לו לח פקודי

צ

היתה דים לכל המלאכה. *ומלאכת ההבאה היתה דים של עושי המשכן לכל המלאכה של משכן לעשות אותה ² ולהותר: והותר. כמו ח) והכבר את לבו, (ג) והכות את מאב:

לך 1. ויעש בצלאל. ח) לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר משאר הכמים נקראת על שמו:

לך 7. נכוב לחת. *נכוב הוא חלול וכן ח) ועביו ארבע אצבעות נכוב: נכוב לחת. הלוחות של עצי שטים לכל רוח והחלל באמצע: 8. במראת הצבאת. (ג) בנות ישראל היו בידן מראות שרואות בהן כשהן מתקשמות ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן והיה מואס משה בהן מפני שעשויים ליצר הרע אמר לו הקב"ה קבל כי אלו חביבין עלי מן הכל שעל ידיהם העמידו הנשים צבאות רבות במצרים כשהיו בעליהם יגעים בעבודת סדך היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה ומאכילות אותם ונוטלות המראות וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה ומשדלחו בדברים לוטר אני נאה ממך ומתוך כך מביאות לבעליהן לידי תאוה ונוקקות להם ומתעברות ויולדות שם שנאמר ג) תחת התפוח עוררתך זהו שנאמר במראת הצבאת. ונעשה הכיור מהם שהוא לשום שלום בין איש לאשתו ד) להשקות ממים שבתוכו למי שקנא לה בעלה ונסתרה. ותדע לך שהן מראות ממש שהרי נאמר ה) ונחשת התנופה שבעים כטר וגו' ויעש בה וגוטר וכיור וכו' לא הזכירו שם למדת שלא היה נחשת של כיור מנחשת התנופה כך דרש רבי תנחומא ² וכן תרגם אונקלוס במחזית נשיא הוא תרגום של מראות מדרווי"ש ² בלעז. וכן מצינו ו) והגילוינים מתרגמינן מחזייתא: אשר צבאו. להביא נדבתן: 18. לעסת קלעי החצר. כמדת קלעי החצר:

חסלת פרשת ויקהל.

פקודי.

21. אלה פקודי. בפרישה זו נמנו כל משקלי נדבת המשכן, לכסף ולזהב ולנחשת ונמנו כל כליו לכל עבודתו: המשכן משכן. ז) שני פעמים רמז למקדש שנתמשכן בשני חורבנין על עונותיהן של ישראל: משכן העדת. ז) עדות לישראל שיותר להם הקב"ה על מעשה העגל שרדי השדה שכנינו בנינום: עבדת הלויים. פקודי המשכן וכליו היא עבודה המסורה ללוים במדבר לשאת ולהוריד ולהקים איש איש למשאו המוסקד עליו כמו שאמר בם' נשאתם: ביד איתמר. הוא היה סקיד עליהם למסור לכל בית אב עבודה שעליו: 22. ובצלאל בן אורי וגו' עשה את כל אשר צוה ה' את משה. ט) *אשר צוה אין כתיב כאן אלא כל אשר צוה ה' את משה, אפילו דברים שלא אמר לו רבו' הסכימה דעתו למה שנאמר למשה במיני י) *כי משה צוה לבצלאל לעשות תחלה כלים ואח"כ משכן אמר לו בצלאל מנהג העולם לעשות תחלה בית ואחר כך משים כלים בתוכו אמר לו כך שמעתי ¹ מפי הקב"ה אמר לו משה בצל אל היית כי בוודאי כך צוה לי הקב"ה וכן עשה המשכן תחלה ואחר כך עשה כלים: 24. ככר. יח) ששים מנה ומנה של קדש כסול היה הרי הככר ק"ב מנה והמנה כ"ה סלעים הרי ככר של קדש שלשת אלפים שקלים לפיכך מנה בפדומותו כל השקלים שפחותין במנינם מג' אלפים שאין מגיעין לככר: 26. בקע. הוא

לך ח) שמוס, ח': ז) מלכים ז' ג':
לך ח) ט"ז:

לך ח) יבנים כ"ג: ז) ט' תנח"ם פ' פקודי: ג) זיכר ח': ד) ט' סופה י"ד ז': ה) לקמן פס' ל': ו) ושיטה ג': ז) ז"כ מנס': ח) צמדכך ל': ט) יבוס' פאה פ' ח' גם בצלשית ככה פ' ח' ל': י) ע' צבכות כ"ה: יח) ע' צבכות ה':

לך *ונלמכת העבודה היטה. כיס"ד: ² הוטרם ולסומי. כיס"ה:

לך *כתבג' חלול וכן. כיס"ד: ² וכן— ומחזיתא ל' כילעל"ה: ² אמת כל אשר צוה ד' אותו חזן. כיס"ג: אסר לוב אותו משה חזן. כן הוטר צירוסלני: אסר לוב ל' כי"ע: צכ"ר אסר לוב חזן— אמת משה ל': ¹ רבון לפוי ראשי העבודים (חזקוני): ¹ כי— עשה כלים סה"ד ל' צכ"ר וד"י: ¹ בית נתן גסם כך שְׁמֵעוּ וְהוֹרֹא וְהוֹרֹא וְהוֹרֹא

פקודי לח למ

הוא שם משקל של מחצית השקל: לשש מאות אלף וגו'. כך היו ישראל וכך עלה מנינם אחר שהוקם המשכן בספר וידבר ואף עתה בנדרת המשכן כך היו ומנין חצאי השקלים של שש מאות אלף עולה מאת כבר כל אחד של שלשת אלפים שקלים כיצד שש מאות אלף חצאין הרי הן שלש מאות אלף שלמים הרי מאת כבר והשלשת אלפים וחמש מאות וחמשים חצאים עולים אלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקלים: 26. לצקת. כתרנומו לאתכא: את אדני הקדש. של קרשי המשכן שהם מ"ח קרשים ולהן צ"ו אדנים ואדני הפרכת ארבעה הרי מאה וכל שאר האדנים נחשת כתוב בהם: 28. וצפה ראשיהם. של עמודים מהן, שככולן כתיב וצפה ראשיהם וחשוקיהם כסף:

למ 1. ומן התכלת והארגמן וגו'. שש לא נאמר כאן (ב) מכאן אני אומר שאין בנדי שרד הללו בנדי כהונה שבבנדי כהונה היה שש אלא הם בנדים שמכסים בהם כלי הקדש בשעת מלוק מסעות שלא היה בהם שש: 3. וירקעו. כמו (ג) לרוקע הארץ, כתרנומו ורדירו מסין היו מרדדין מן הזהב אשמן'דרא² בלעז מסין דקות. כאן הוא מלמדך היאך היו מוויין את הזהב עם החושין מרדדים המסין דקן וקוצצין מהן פתילים לאורך המס לעשות אותן פתילים תערוכת עם כל מין ומין (ג) "בחשן ואפור שנאמר בהן זהב, חוט אחד של זהב עם ששה חושין של תכלת וכן עם כל מין ומין שכל המינים חושין כפול ששה והזהב חוט שביעי עם כל אחד ואחד: 28. ואת פארי המנבעת. ²תפארת המנבעת, המנבעות המפוארות: 31. לתת על המצנפת מלמעלה. ועל ידי הפתילים היה מושיבו על המצנפת כמין כתר ואי אפשר לומר הציץ על המצנפת יהיה בכחישת קרשים (ד) שנינו שערנו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח פתילין הציץ היה נתון על המצח הרי המצנפת למעלה והציץ למטה ³ומהו על המצנפת מלמעלה ועוד הקשיתי בה(ה) כאן הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ובענין הצוואה הוא אומר (ו) ¹ושמת אותו על פתיל תכלת ²ואומר אני פתיל תכלת זה חושין הן לקשרו בהן במצנפת לפי שהציץ אינו אלא מאוחן לאוחן וכמה יקשרנו במצחו והיו קבועין בו חושי תכלת לשני ראשיו ובאמצעיתו שבהן קושרו ותולוהו במצנפת ¹כשהוא בראשו ²ושני חושין היו בכל קצה וקצה אחד ממעל ואחד מתחת לצד מצחו וכן באמצעו שכן הוא נוח לקשרו ואין דרך קשירה בפחות משני חושין לכך נאמר על פתיל תכלת ועליו פתיל תכלת וקושר ראשיהם השנים ³כלן יחד מאחוריו למול ערפו ומושיבו על המצנפת ואל תחמה שלא נאמר פתילי תכלת הואיל ומרוכין הן שהרי מצינו בחשן ואפור וירכסו את החושן בפתיל תכלת, ועל כרחק פחות משנים לא היו שהרי בשתי קצות החושן היו ב' טבעות החשן ובשתי תפוחות האפור היו ב' טבעות האפור שכנגדן ולפי דרך קשירה ארבעה חושין היו ומכל מקום פחות משנים אי אפשר: 32. ויעשו בני ישראל. את המלאכה ככל אשר צוה ה' וגו': 33. ויביאו את המשכן וגו'. (ז) שלא היו יכולין להקימו ולפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן הגיח לו הקב"ה הקמתו שלא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרשים שאין כה באדם לקבץ ומשה העמידו אמר משה לפני הקב"ה איך אפשר הקמתו על ידי אדם אמר לו עסוק אתה בידך ⁴נראה כמקימו והוא נזקק וקם ממאלין חתו שנאמר הוקם המשכן, הוקם ממאלין. מדרש ר' תנחומא: 43. ויברך אתם משה. (ח) אמר להם יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם (ט) ויהי נועם ה' אלהינו עלינו ומעשה ידינו וגו' והוא אחד מ"א מזמורים שבתפלה למשה:

וסכת

למ (א) ע"ג * טמות ל"ח ז': (ב) תהלים קל"ו: (ג) ע' יומל ע"ג: (ד) זכמים י"ט: (ה) ע' לנזיל כ"ח ל"ז: (ו) טמות כ"ח: (ז) ע' תנח"מ: (ח) ת"כ כ' פ' שניני ספרי פ' ספסס חוספסס דננסוס פ' פ' וס"ע פ' ו': (ט) תהלים ל':

שאלה ששאל בללל וכי כך טעמת? והיא על דרך מה טעמו בנמלל טמלל כך אמר לך הקצ"ה והסיב לו נמס וכו':

למ * צמטן—ונין ל' כס"ר: ²תפארת המנבעות המפוארות. כס"ס וכן צמז': ³ונוס—זה ל' כיע"ה: ⁴כלל ולא ונתת כלל כולל דלפוסים: ⁵וואונו—צמטו ל' צמט"ס: ⁶טמול. הגהת מכה"ס: ⁷שני. צמט"ס: ⁸תלויין יחד. כ"ה: ⁹כנלה כמקימו ל' כ"ה: ¹⁰לל וסס אמרו והיה נועם

מ 8. וסכת על הארץ. לשון הגנה שהרי מחיצה היתה: 4. וערכת את ערכו. שמים מערכות של לחם הפנים: 19. ויסרש את האהל. הן יריעות העצים: 20. את העדת. הלחות: 22. על ירך המשכן צפנה. בחצי הצפוני של רוחב הבית: ירך. כתרגומו² צידא כירך הזה שהוא בצדו של אדם: 27. ויקטר עליו קטרת. שחרית וערבית כמו שנאמר (ח) בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות וגומר: 29. ויעל עליו וגו'. אף ביום השמיני למלואים שהוא יום הקמת המשכן שמש משה והקריב קרבנות צבור חוץ מאותן שנצטוו³ בו ביום שנאמר (ז) קרב אל המזבח וגומר: 29. את העלה. עולת התמיד: ואת המנחה. מנחת נסכים של תמיד כמו שנאמר (ג) ועשרן סלת כלול בשמן וגו'. 31. ורחצו מטנו משה ואהרן ובניו. יום שמיני למלואים הושוו כולם לכהונה, 'ותרגומו ומקדשין מניה, בו ביום קדש משה עמהם: 32. ובקרבתם. כמו ובקרבם, כשיקרבו: 35. ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד. (ד) וכתוב אחר אומר (ה) ובבא משה אל אהל מועד בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם כי שבן עליו הענין אמור מעתה כל זמן שהיה עליו הענין לא היה יכול לבא, נסתלק הענין נכנס ומדבר עמו: 38. לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם. בכל מסע שהיו נוסעים היה הענין שובן במקום אשר יחנו שם. מקום חנייתן אף הוא קרוי מסע, וכן (ו) וילך למסעיו וכן (ז) אלה מסעי לפי שטמקום החנייה חזרו ונסעו לכך נקראו כולן מסעות':

חסלת פרשת פקודי.

מ (ח) טעות ל': (ז) ויקרא ט': (ג) טעות כ"ט: (ד) ח"כ י"ג מרות פק' ח': (ה) צמדכ ז': (ו) צבלשים י"ג: (ז) צמדכ ל"ג:

כאשר הוא צמ"כ וצטאל התקונות הנזכרים צמלח מקום אות ט' וע' * טעויות ט"ז ז' ד"ס וט"י: מ "לד. כ"י: צ טלח. כי מחורגנן וצמ"י: ויקטר אהבן קטרת. כיוון צ' י"ד לח"ל וע' צמנצ"ן סכת "לא ידעתי אם הוא טעות סופרים": אלת הנרות (יקטיינה) וזהעלות אהבן את הנרות צק הערצים. כיוון צ' ד"ח: "לצו. כ"ס צ' ד"ז: 'ותרגומו—עמהם ל' כ"י: 'צכ"י מתחיל מעשה האסוד פה אחר סיום הספר, "למי שפרשתי למעלה מעשה האסוד והמושן סקקים פקקים על פירוש המקראות ויש לשנות בליכוסן אני כותב מעשיהן יחד האסוד עשוי" וכו' כמו שכתוב לעיל בפרשת חלוה (כ"ח ו') עד סוף "הולך וחוזר" ואח"כ נוסף עוד צכ"ע הרי לך מעשיהם צמתרון, צכ"ס, "וכתב אני מעשיהם כמות שהוא נכחן לנגנן ירוץ קורא צו וכמו כך כתובים גם למעלה כסדר הזה צמוך זה הקונטרס":

חזק.

ויקרא

א 1. ויקרא אל משה. (ח) לכל דברות ולכל אמירות ולכל צווים קדמה קריאה, לשון חבה (3) לשון שמלאכי השרת משתמשין בו שנאמר ג) וקרא זה אל זה, אבל לנביאי אומות העולם נגלה עליהן בלשון "עדאי ומומאה שנאמר ד) ויקר אלהים אל בלעם²: ויקרא אל משה. הקול הולך ומגיע לאזניו וכל ישראל לא שומעין (ה) יכול אף להפסקות היתה קריאה תלמוד לוטר וידבר, לדבור היתה קריאה ולא להפסקות, ומה היו הפסקות משמשות? ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין קל וחומר להדיוט הלומד מן ההדיוט: אליו. (ו) למעט את אהרן, ר' יהודה³ אומר י"ג דברות נאמרו בתורה למשה ולא אהרן וכנגדן נאמרו י"ג מיעוטין ללמדך שלא לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמר לאהרן ואלו הן י"ג מיעוטין (ז) לדבר אתו, מדבר אליו, ודבר אליו(ח), ונדעתי לך, ¹⁰ כולן בתורת כהנים. ט) יכול הישמעו את קול הקריאה ת"ל 'קול לו, קול אליו, משה שומע וכל ישראל לא שומעו: מאהל מועד. י) מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל יכול מפני שהקול נמדך ת"ל י(ח) את הקול, מהו הקול? הוא הקול המפורש בתהלים י(ג) קול ה' בכח קול ה' בהדר קול ה' שובר ארזים, אם כן למה נאמר מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק. כיצא בו י(ג) וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה, יכול שהקול נמדך ת"ל י(ג) בקול אל שדי בדברו אם כן למה נאמר עד החצר החיצונה שכיון שמגיע שם היה נפסק: מאהל מועד לאמר. י(ד) יכול מכל הבית ת"ל י(ד) מעל הכפרת יכול מעל הכפרת כולה. ת"ל טו) מבין שני הכרובים: לאמר. טז) צא ואמור להם דברי כבושין בשבילכם הוא נדבר עמי שכן מצינו שכל ל"ח שנה שהיו ישראל במדבר כמנודים מן המדגלים ואילך לא נתייחד הדבור עם משה שנאמר י(ח) והיה כאשר תמו כל אנשי המלחמה למוט, וידבר ה' אלי לאמר, 'אלי היה הדבור. ד"א צא ואמור להן דברי והשיבני אם יקבלום כמה שנאמר י(ח) וישב משה את דברי העם וגו': 2. אדם כי יקריב מכם. יט) כשיקריב, בקרבנות נדבה דבר הענין: אדם. כ) למה נאמר? מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל שהכל היה שלו אף אתם לא תקריבו מן הגזל: הבהמה. כ(א) יכול אף חיה בכלל ת"ל בקר וצאן: מן הבהמה. כ(ב) ולא כולה להוציא את הרובע ואת הרבע: מן הבהר. כ(ג) להוציא את הנעבד²: מן הצאן. כ(ד) להוציא את המוקצה: ומן הצאן

א (ח) ע' מ"ב: ז) ע' ויקרא כה וי"ב מ' כ"ב: ג) ישעיה ו': ד) צמדכ כ"ג: ה) מ"ב: ו) מ"ב: ז) צמדכ ז': ח) שמוט כ"ה: ט) ע"ג יומה ד' ז': י) מ"ב: י(ח) צמדכ ז': י(ג) קיון כ"ע: י(ג) יחזקאל י': י(ד) מ"ב: טו) צמדכ ז': טז) מ"ב ע"ג *דרכים ז' י"ז: טי) דרכים ז': יח) שמוט י"ט: יט) ע' מ"ב: כ) ויקרא כה: כ(א) מ"ב:

זכור לאברהם

א קרי וטומאה. כ"ל: עכאי וצלשון טומאה. כ' המו': ² טעונה לו כלינו מדכר עם הטמא. כיצ"ס: ³ להפסקות. כ"י: ד' צן צתיכה. כ"י: ¹⁰ וכי צת"כ כ"ה: ה' המו' הגיה ישמע את קול הדיבור (וע' הנוסח צת"כ): ¹ קול לו קול אליו. וישמע את סקול מדכר אליו (סוף מ' נשא) לו היה יכול לומר וכתב מדכר אליו ללמדך שאליו לבדו היה נמשך סקול צהאל מועד משתוסס ונדכר עמו מעל הכפרת לז' היה סקול נשמע לשראל דהא קרא דוישמע את סקול צהאל מועד כתיב רישיה דקרא וצבא משה אל חסל מועד וגו': ¹ אליו היה הדיבור ל' כ"י: ² נשמע לכתיבה יקריב * צילה כ': ³ טעטאו ע"ז והסתמוס לו * צ"ק מ': ⁴ שייסדו

הצאן. (כ) להוציא את הנגה שהמית^א כשהוא אומר למטה מן הענין מן הבקר שאין ת"ל להוציא את הטייפה: תקריבו. (כז) מלמד ששנים מתנדבים עולה בשותפות: קרבנכם. (כח) מלמד שזוהא באה נדב' צבור (כד) היא עולת קיץ המזבח הבאה מן המתרות^ב: 3. זכר. (כה) ולא נקבה כשהוא אומר זכר למטה שאין ת"ל זכר ולא מוטמום ואנדרוגינות: תמים. בלא מום: אל פתח אהל מועד. (כו) מטפיל בהבאתו עד העזרה מהו אומר יקריב יקריב אפילו נתערבה עולת ראובן בעולת שמעון יקריב כל אחד לשם מי שהוא וכן עולה בחולין ימכרו החולק לצרכי עולות והרי הן כולן עולות ותקרב כל אחד לשם מי שהוא, יכול אפילו נתערבה בפסולין או בשאינו מינו תלמוד לומר יקריבו: יקריב אתו^ג. (כז) מלמד שכושין אותו, יכול בעל כרחו תלמוד לומר לדעונו הא כיצד כושין אותו עד שיאמר רצה אני: לפני ה' וסמך. (כח) אין סמיכה בכמה: 4. על ראש העלה. (כט) להביא עולת חובה לסמיכה ולהביא עולת הצאן: העלה. (ל) פרש לעולת העוף: ונרצה לו. (ל) על מה הוא מרצה לו אם תאמר על כריתות וטחנות בית דין או מיתה בידו שמים או מלקות הרי ענין אמור הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו שנתק לעשה: 5. ושחט, והקריבו, הכהנים. (ל) מקבלה ואילך מצות כהונה^ד לומר על השחיטה שבשרה בוד: לפני ה'. בעזרה: והקריבו. (ל) "זו קבלה" שהיא הראשונה ומשמעה לשון הולכה למדנו שחיה: בני אהרן. (ל) יכול חללים ת"ל הכהנים: את הדם וזרקו את הדם. (ל) מה ת"ל דם דם^ה שני פעמים להביא את שנתערב במינו או בשאינו מינו, יכול אף בפסולים או בחטאות הפנימיות או בחטאות החיצוניות שאילו למעלה והיא למטה ת"ל במקום אחר (ל) דמו: וזרקו. (ל) עומד למטה חורק מן הכלי לכותל המזבח למטה מחוש הסיקרא כנגד הוויות לכך נאמר סביב^ו שיהא הדם נתון בארבע רוחות המזבח או יכול יקפנו בחוש ת"ל חרקו וצי אפשר להקפף בזריקה, אי חרקו יכול בזריקה אחת ת"ל סביב הא כיצד נתון שתי מתנות שהן ארבע: אשר פתח אהל מועד. (לו) ולא בזמן שהוא מפזק: 6. והפשיט וגו'. (לו) מה ת"ל העולה ריבות את כל העולות להשט^ז ונחוח: אתה לנתתיה. ולא (לו) נחודה לנחחים: 7. ונתנו, אש. (לו) אע"פ שהאיש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט: בני אהרן הכהן. (ל) כשהוא בכיהונ^ח הא אם עבד כנגדי כהן הדיוט עבודתו פסולה: 8. בני אהרן הכהנים^ט. (ל) כשהם בכיהונ^ט

כז) ח"כ: (כ) שבעות י"ב: (כה) ח"כ בכוחות י"ח: (כו) ח"כ: (כז) ח"כ ר"ה: (כח) ח"כ: (כט) ח"כ: (ל) ח"כ: זכאים ל"ב: (לא) ע"ז זכאים ד' ע"ג ח"כ: (לב) ח"כ: (לג) ח"כ: (לד) ח"כ זכאים ע"ה: (לה) ח"כ זכאים כ"ג ז': (לו) ח"כ: (לז) ח"כ: (לח) ח"כ זכאים י"ח:

להקריב לע"ז * ע"ס: "השמיית את האדם על פי עד אחד או ע"פ צעלים ונזער וכן הסקילה * ע"ס: "וכן המנחות של לצידי שניתתו ונסה לשה: קיץ כבנות שום למזבח כאלם שהוציא זקניות סעירה מיני מתיקה והוא לשון קיץ כדכתיב הלחם והקיץ לאכיל לנערים: "הכי גרסי' בת"כ זכר ולא נקבה זכר כפי נגי עולת זכר זכר תמים יקריבו ונשמע ולא נקבה: כשהוא אומר זכר למטה: צעילת לאן: שאין ת"ל דלך לגופיה לנעוטי נקבה דהא אינעטיאל לה. להנול עומסים ואנדרוגינים הוא למחל: "יקריב חומר קרא יתירא ה"ח דהא כתיב זריש' יקריבו: "וע"ג * יונאל ל"ז ד"ה ר"ע: "ומלכתיו בקבלה כהונה ושמטיט לא כתיב לומר על השמיטה שבטירה זכר: "והקריבו ז' קבלת דם. ושפט את זן הצקר והקריבו בני אהרן הכהנים ז' קבלה דהא חתר שמיטה כפי ולא אפשר לאוקומיה כזולכס וע"ג לשון הולכה הוא כדחזיקו בזולכת איביים דכתיב זה הקריב ולשון הולכה הוא: ה"ג ואפקים דמנחם קבלה בלשון הולכה למימרא דהילכס לא תפקס מכלל קבלה (ע"ג) * חנינה א): "הנה גרם ז' קבלה אנשמעותיה לשון הילכס למדני שפתיסן צבני אהרן: צמ"ג ז' קבלת דם שהיא רלונית וכתבה בלשון הולכה ללמדנו שמיטה: "וכן הוא צבני' ונחמי וכן צמ"ג שני פעמים דם למה נכתב את הדם חרקו את הדם אכל כז"י ל' "שני פעמים" וכן צמ"ג צמ"ג צמ"ג שם והקריבו חרקו. מה ת"ל דם דם. גזי עולה קאי צת' ושפט את זן הצקר והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם והקריבו בני אהרן חרקו על המזבח ה"ח לו לומר ואין לך לכתוב דם דונה יש לו לקבל ולזרוק ע"י שמיטה אם לא דם מה ת"ל דם דם (וע"ג צקנין אהרן): "ואין זיקה אלא מרחוק ונחוח אי אפשר להקיף אלא צלצנע וננגיעה: שתי מתנות שהן ארבע צעיק. כדי שיהא מתן הדם גד' רוחות האנחם והא לא נחכתם לה אלא צמתי קרנות בעומדות זו צלככסוניה של זו דהי צמתי צמ"ג צמ"ג אמת לא ה"ו דם אלא גב' רוחות של מנחם ולא קריקן ציה סביב: "להשטן כ"ה ואת"כ ד"ה ונתה אומה וכו'. צמ"ג: "צטעה שהוא מלוצם בגדיו נקרא אהרן הכהן ולא כשהוא לזוט בגדי הדיוט: "כשההי"ס.

ויקרא א

בכיהונם הא כהן הרויט שענד בשמנה בגדים עבודתו פסולה: את הנתחים את הראש.
 (ט) לפי שאין הראש בכלל הפשט שכבר הוזה בשחיטה לסיכך הוצרך למנותו לעצמו: ואת
 הפדר. (י) למה נאמר ללמדך שמעלתו עם הראש ומכסה בו את בית השחיטה וזהו דרך כבוד
 של מעלה: אשר על המזבח. (יא) שלא יהיו הגזירין ויצאין חוץ למערכה: 9. עלה. (יג) לשם
 עולה יקמירנו: אשה. (יד) כשישחמנו יהא שוחמו לשם האש, וכל אשה לשון אש פושטייה.
 בלעז"ב: ניהוח. (טו) נחת רוח לפני שאמרת ונעשה רצוני: 10. ואם מן הצאן. (טז) ר"ז
 מוסיף על ענין ראשון ולמה הוסיף ליתן ריוח למשה להתכונן בין פרשה לפרשה: מן הצאן,
 מן הכשבים, מן העזים. (יז) הרי אלו ג' מעוטין פרט לזקן ולחולה ולמזומם: 11. על ירך
 המזבח. על צד המזבח: צפנה לפני ה'. (יח) ואין צפון במטה: 14. מן העוף. (יט) ולא כל
 העוף לפי שנאמר (כ) תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים (כא) תמות וזכרות בבהמה ואין תמות
 וזכרות בעופות, יכול אף מחוסר אבר ת"ל מן העוף: תרים. (כב) גדולים ולא קטנים: בני יונה.
 (כג) קטנים ולא גדולים: מן התרים או מן בני היונה. (כד) פרט לחללת הצירוב שבוה וישבוה
 שהוא פסול שגדול הוא אצל בני יונה וקטן אצל תורים: 15. והקריבו. (כה) אפילו פרידה
 אחת יביא: הכהן, ומלק. (כו) אין מליקה בכלי אלא בעצמו של כהן קוצין (כז) בצפרנו ממול
 העורף וחותר מפרקתו עד שמגיע לסימנין וקוצצין: ונמצה דמו. (כח) לשון (כט) מיץ אפים (ל) כי
 אפס המץ (מ) כובש בית השחיטה על קיד המזבח והדם מתמצה ויורד: ומלק, והקטיר, ונמצה.
 (לא) אפשר לומר כן מאחר שהוא מקמיר הוא מצוה? אלא מה הקמירה הראש בעצמו והגוף בעצמו
 (לב) אף מליקה כן, ופשוטו של מקרא מסורס הוא ומלק והקמיר וקורם הקמירה ונמצה דמו כבר:
 16. מראתו. מקום (לד) הרעי (לו) זה הזקק: בנצתה. עם בני מעיה ונוצה לשון דבר המאוס (מ)
 כמו (מא) נצו גם נעו וזהו שתרנם אונקלס באוכליה, וזהו (מב) מדרשו של אבא יוסי בן

חנן

(לט) ע' מ"ב חולין כ"ז: (מ) מ"ב חולין כ"ז: (מא) מ"ב: (מב) ע' מ"ב: (מג) ע' מ"ב: (מד) מ"ב: (מה) מ"ב:
 זכרות מ"א תמורה כ"ח ז': (מו) מ"ב ט' ז': (מז) מ"ב: (מח) ויקרא כ"ב י"ט: (מט) מ"ב: (נ) מ"ב חולין כ"ב: (נא) מ"ב
 זכמים ט"ה: (נב) וכן במחברת מנחם: (נג) משלי ל': (נד) ישעיה ט"ו: (נה) ע' מ"ב זכמים ט"ה: (נו) מ"ב: (נז) וכן במחברת
 מנחם: (נח) איכה ד': (נט) מ"ב:

חזני קאי דהוו הרויטים זכיהוין זכיהוין להן שנתלות כהונתן זהם: (א) ומניין לרבות. בכלל עריכה גם את
 הראש שאינו בכלל הפשטה שהרי הוזה ומשמיטה קודם הפשטה לכיון נחתו סימנין קרי ליה הוזה
 ופני שכל חיות תלויה זכר וכונתו דזיקולא דמיא ובכלל הפשטה אינו חלף קרב כמו שהוזה כדלמריין
 זכמים למר שזוקן תיישים והקריים והטלפים ת"ל את ראשו ואת פדרו וגו' ולקמייה פריך ת"ל את
 הראש ואת הפדר מיעיני ליה למיתני דהא זיה קיימיין: (ב) ופדר קנא למה לי צלמא ראש אינעריך
 לרצויה משום שזכר הוזה חלף הפדר ליה: דרך כבוד. ששמוקרייב הראש עופס הפדר על מקום
 חתך ומפני שמוכלך זכר: (ג) גזירין. שני גזירי עגלים לריד לסדר זכאש המצח המערכה לתמיד של שחר
 זככהן אחד ולתמיד של זין הערכים זכני כהנים כדקיימא לן זיומא כ"ו * זכמים ט"ז ז': (ד) ישחמנו
 לשם להקרינו זכאש לנזרה. נוס' סו"ג: (ה) ריש. לשם ריש שהזכר עושה כשנללה: ניהוח. נחת וכי' רעונו:
 ל'. לשם השם. כ"ס (ו) * ע"ג זכאש משנה לרמזים ה' ומעשה קרצות ט' ד' הלכה י"א: (ז) הבנת כוח.
 נחת רוח לפני הקצ"ה שאמר ונעשה רעונו: (ח) מוחס. שמוליא זיעה ומקריים: (ט) הלי קרא דרים הנאמר
 בכל כלל הקרצות איש איש וזית ישראל אשר יקריצו קרצו לכל זרייהם וגו' לרעונם תמים זכר
 צבקר זכשבים ובעזים זכר מללח כתיב לרעונם זכר תמים וליתמוך לייך שאין מקפיד על תמות חכרות
 חלף על אלו * קידושין כ"ד ז': (י) ז"ה * צמתיתן תחילת הליבוז שזוה וזוה פסול תחילת הליבוז כשמתחילין
 להביא נולה ישא להוציא סביב לזוהר פסולין זוה וזוה כך ומשך צגמאל צבני יונה פסולין משום
 גודלן ובחורין מפני קוטנין דילא ומכלל קטנים ולכלל גדולים לא צאו: (יא) צעולת העוף כתב והקרינו
 הסכה אל המזבח מה ת"ל הא כתיב והקריצו וכן התורים וגו' וליכתוב זכריה ומלק הסכה את ראשו על
 הווצח: פרידן. גדולות: (יב) זכפרי ולא זככין: (יג) שהרי ז' פעמים נאמר והקריצו וכתבי ועסק זינתים
 אף וליקה וכי' נוס' סו"ג: (יד) הרחי. כ"ס ד"א וזכ"מ: (טו) מורחא. זפק. נולה. שנוטל העור שכנגד הזפק
 צעולת עם הזפק: וזכור את הווצח. מוולתה לשון פרע וזכר מוחס הוא כונו כי נלו גם נעו:
 נולה שלה. ולא יותר ומה שכנגד הזפק הא כילך קחד את העור סביבות הזפק כמין חרובה ונוטל

: feu, feuchère (מיעל):

להגן שאמר נוטל את הקרבן עמה ורבותיו ז"ל אמרו (ס) קודר סביב הזמק בסכין כעץ ארומה ונטלו עם הגוצה שעל העור. (ס) בעולת בהמה שאינה אוכלת אלא באכוס בעליה נאמר והקרב הכרעים ירחץ במים והקטיר, וכעוף שנוון מן הגול נאמר והשליך את המעים שאכל מן הגול: אצל המזבח קדמה. (ס) במדרשו של כבש: אל מקום הדשן. (ס) מקום שנותנין שם תרומת הדשן בכל בקר ודשון מזבח הפנימי והמנורה וכולם נבלעים שם במקומן¹: 17. וישמע. (ס) אין שסוע אלא ביד וכן הוא אומר בשמשון² (ס) וישסעוהו כשסע הגדי וגו': בכנפיו. עם כנפיו אינו צריך למרוט כנפי נוצחו: בכנפיו³. נוצה טמש (ס) והלא אין לך הדיוש שמריח ריח כנפים נשרפים ואין נמשו קצה עליו ולמה אמר הכתוב יקריב כדי שיהא המזבח שבע ומהודד בקרבנו של עני: לא יבדיל. אינו מפרקו לגמרי לשתי חתיכות אלא קורעו מגבו. (ס) נאמר בעוף ריח ניחוח ונאמר בבהמה ריח ניחוח לוטר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים: **ב** 1. ונפש כי תקריב. (ס) לא נאמר נפש בכל קרבנות נדבה אלא במנחה, מי דרכו להתנדב מנחה עני "אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו. סלת יהיה קרבנו. (ז) האומר הרי עלי מנחה סתם מביא מנחת סלת שהיא הראשונה שבמנחות ונקמצת כשהיא סלת כמו שטפודש בענין. לפי שנאמרו כאן חמשה מיני מנחות וכולן באות אפירות קודם קמיצה חוץ מזו לכך יקרויה מנחת סלת: סלת. (ג) אין סלת אלא מן החמץ שנאמר (ד) סלת חמים, ואין מנחה סתוה מעשרון שנאמר (ט)² ועשרון סלת למנחה, עשרון לכל מנחה: ויצק עליה שמן. על כולה: ונתן עליה לבנה. (ו) על מקצתה מניח קומץ לבונה עליה לצד אחד. ומה ראת לומר כן? שאין רבוי אחד רבוי בתורה אלא למעט. ד"א שמן על כולה מפני שהוא נבלל עמה ונקמץ עמה³ כמו שנאמר מסלתה ומשמנה ולבונה על מקצתה שאינה נבללת עמה ולא נקמצת עמה שנאמר על כל לבנתה (ז) שלאחר שקמץ מלקט את הלבונה כולה מעליה ומקטירה: ויצק, ונתן, והביאה. (ח) מלמד שיציקה ובלילה כשורים בור: 2. הכהנים וקמץ. (ט) מקמיצה ואילך מצות כהונה: 'וקמץ משם. (י) ממקום שרגלי הזר עומדות ללמדך שהקמיצה כשרה בכל מקום בעזרה (יא) אף בי"א אמה של מקום דריסת רגלי ישראל: מלא קמצו. (יג) יכול מבורך מבצבץ ויוצא לכל צד ת"ל 'במקום אחר (יג) והדים ממנו בקמצו לא יהא כשר אלא מה שבתוך הקומץ אי בקמצו יכול חסר ת"ל מלא הא כיצד 'חוסה שלש אצבעותיו על פס ידו' והו קומץ במשמע לשון העברית: על כל לבנתה. לבד כל הלבונה היא הקומץ מלא: לבנתה והקטירה. אף הלבונה בהקטרה: מלא קמצו מסלתה ומשמנה. (יד) הא אם קמץ "ועלה בידו גרוד מלא

או

(ס) זכמים ס"ה: (ס) ויקל ל'ה פ' ג': (ס) ח"כ: (ס) ע' ח"כ ונילה י"ג: (ס) זכמים ס"ה ז': (ס) זכמים י"ד: (ס) ויקל כ"ה פ' ב' ג': (ס) ע' ח"כ ונמחו ק"י: **ב** (ח) מנחות ק"ד ז': (ז) ע' ט: (ג) ח"כ: (ד) מנחות כ"ט: (ה) ויקל י"ד: (ו) ח"כ: (ז) ע' קטופה י"ד ז': (ח) ח"כ מנחות ט': (ט) מנחות ט': (י) מנחות ו' ז': (יא) יומל ס"ז ז': (יב) מנחות י"א יומל מ"ו וי"ג פ"כ: (יג) ויקל ס"ז: (יד) ח"כ מנחות ו': נוטה ועור סכנגד חזק עם חזק אבל צלל קדימה לא סהעור נמשך אחריו ונטל יותר * זכמים ס"ה ז': ל"ח וחק. כ"י: ל"ט ונה סתוב וננה היו מוליחין לפוך. כ"ע: ל"הסס ונפסס צדיק לדיד הכה (מלכותיו ועלומה חין צידו): כ"כ בכנפיו. צבולת העוף נסתני טיססעטו צעוד כנפיו צו ומקטיר כנפיו כל כנפי הגוף צלו"ש¹ צ"ל נוטה היא הדקה שהיא צצצר כמין לומר שאין לה ערשים קשים * טבת ק"ח: **ב** * עני דרכו להציף מנחה שאין לו צמחות: צמחו' גרם ועשיית האיסה סלת למנחה אך חין לרין לשצט הגירסא שלפנינו וכאשר היא גם צכ"י כי אם להסויק מלת וגומר אחר חצינת סלת כה ועשרון סלת וגו' למנחה וע"ג * מנחות פ"ט ת"ד ועשרון סלת אחד צלול צמח למנחה ולבו שמן וגו' צמורע כחז ליימד על עשרון שהיא כל עשרון סלת טעון לוג טמן: צמנו—נקנתת מנחה ל' כ"ס: וקומץ ומס. מלא קומנו רישיה דקרח כתיב והציף אל בני אהרן הכהנים וקומץ ומס מנחה וקוס ערגלי הזר עומדים עם קומץ והיינו מקוס דריסת רגלי ישראל י"א אמה וצמחם הם וקמיל ללא צעיק קמינה צלמן כאשר הוא צקשים אלא כל העורה כשרה לקומץ צה: ת"ל צקומנו. והכיס מננו צקומנו: צדאשי אצבעותיו. מנע שלל יגיע עד פס ידו: מבורך. ומצנץ מכל ל' ויולל: אי צקומנו. דדייקין יכול צדאשי אצבעותיו יקומץ מנע וכל כמה דעמוסק טמי מעלי ת"ל מלא: 'חוסה על פני ידו. כ"ל: 'ומוחק צלצצו מלמעלה ומלמטה וקומץ ומנחה לטון העצבים דצר מועט. כ"ס: "עלה בידו לזר.

ויקרא ב

או קודם לכוונה פסולה: אזכרתה. הקוסם העולה לכוונה הוא זכרון המנחה שבו נזכר בעליה לשוכה ולמחית רוח: 3. לאהרן ולכניו. (ט) כהן גדול ^טנוטל חלק בראש (ט) שלא במחלוקת וההדיות במחלוקת: קדש קדשים היא לחם מאשי ה'. (ט) אף לחם חלק בה אלא לאור מתנות האישים: 4. וכי תקרב וגר. (י) שאמר הרי עלי מנחה מאפה תגור ולמד הכתוב שיביא או חלות או ריקון (ט) החלות בלולות והריקון משוחן ונחלקו רבותינו (כ) במשיחתן יש אוטרים מושחן חודד ומרשחן עד שכלה כל השמן שבלב שכל המנחות מעונות לוג שמן יש אוטרים (כ) מושחן כמין 'כי ושאר השמן נאכל בפני עצמו לכהנים, (כ) מה ת"ל בשמן בשמן שני פעמים להבשיר שמן שני ושלישי היצוא מן הוחים ואין צריך שמן ראשון אלא למנחה שנאמר בו (כ) זך ושנינו במנחות (כד) כל המנחות האפויות לפני קמיצתן ונקמצות על ידי פתיתן כולן באות עשר עשר חלות והאמור בה ריקון באה עשרה ריקין: 5. ואם מנחה על המחבת. שאמר הרי עלי מנחת מחבת (כ) וכלי הוא שהיה במקדש שאופין בו מנחה על האור בשמן והכלי אינו עמוק "אלא צף ומעשי המנחה שבתוכו קשין שמתוך שהיא צפה ^זהאור שורף את השמן. (ז) וכולן מעונות שלש מתנות שמן יציקה ובלילה ומתן שמן" בכלי קודם לעשייתן: מלח בלולה בשמן. (ח) מלמד שכולן בעונן בלח: 6. (כ) פחות אמה פתים. "לרבות כל המנחות הנאפות קודם קמיצה לפתיתן: ויצקת עליה שמן מנחה הוא. (ט) לרבות כל המנחות ליציקה יכול אף מנחה מאפה תגור כן ת"ל עליה, ארציא את החלות ^ט ולא ארציא את הריקין ת"ל היא: 7. מרחשת. (ל) כלי הוא שהיה במקדש עמוק ומתוך שהיא עמוקה שמנה צבור ואין האור שורפו לפיכך מעשי מנחה העשויין לתוכה ^טרוחשין. כל דבר רך על ידי משקה נראה כרוחש ומגעע: 8. אשר יעשה מאלה. "מאחד מן המינים הללו: וחקריבה. בעליה אל הכהן: והגישה" אל המזבח. (ח) מגישה לקח ^טדדומית מערבית של מזבח: 9. את אזכרתה. (ז) היא הקומץ: 11. יוכל דבש. כל מחקת פרי קריה דבש: 12. קרבן ראשית תקריבו אתם. (ג) מה יש לך להביא מן השאור ומן הדבש? קרבן ראשית, שתי הלחם של עצרת ^טהבאים מן השאור שנאמר (ל) חזין תאפינה, ובכורים מן הדבש כמו בכורי תאנים ותמרים: 13. מלח ברית. ^טשהברית ביניהם למלח משששת ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח וניסוך המים בה: על כל קרבנד. (ט) על עולת בהמה ועוף ואימורי כל הקדשים כולן: 14. ואם תקריב. הרי (ז) אם משמש בלשון כי שהרי אין זה רשות שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא חובה וכן (ז) ואם

היה

(ט) דומה י"ד: (ט) ח"כ: (ז) ח"כ: (י) ח"כ: מנחות ס"ג: (ט) ח"כ: מנחות ע"ד: (כ) ח"כ: מנחות ע"ה: (כ) ח"כ: מנחות כ"ז: (כד) דף ע"ג: (כ) ח"כ: מנחות ב': (ט) ח"כ: מנחות ע"ד: (ז) ח"כ: מנחות ע"ה: (כ) ח"כ: מנחות ס"ג: (ל) ח"כ: מנחות ס"ג: (ג) ח"כ: מנחות כ"ד: (ז) ח"כ: מנחות כ"ג: (ח) ח"כ: מנחות כ': (ט) ח"כ: (ט) ח"כ: מנחות כ"ג:

נואל קומץ חסד וקוסם הכרז וכן מלח או לכוונה: ^טונוטל חלק. בחלוקת אכילת קדשים: צדאם. מנה ישה שיצמר לו: 'כמין כי יוויי שכללשוכים קורין לכך שלכן כי שהיה נוטל מן השמן צלצנע כמין כי יוויי (ע"ג) חס' סס כמין כי לייך צבוקטרס כמין ע"ת ובפירושי החונש פי גימל ויש תפרסם כמין כון או כמין כי' וכו' וי"ע מה שכתבנו שמות כ"ט חות א' וחות ב': "אלל לך ל' כ"ל: ^זנפסה. שאינה עמוקה אלל שוליים לפני אלל חוגניה ומתפרס השמן צבאוגי הכלי ולהכי קשה וזמו קף על פני המים: ^טשבתחילה היה נותן השמן צכלי קודם נתינת הסלת והח"כ נותן עליו את הסלת וחוזר ונותן שמן דבולול בשמן צעין וחוזר ונותן עליה שמן לקיים מלות יציקה לאסוקי מנחת מלחם שאין כל מעשי צכלי שהכי נחמה צתגור שאין טעונה יציקה אבל חידך ז' מתנת לריכה וחף ע"ג דבמתניתין תני יציקה תחילה אפילו הכי אינה אלל צבאחונה מהכי משנע מתחיתן צשעה ששעה יציקה לריך צשהא הכלילה נעשית כצך וקודם צלילה תהא מתן שמן צכללי קודם לעשייתה. מ"ז ז"ל: "לכרות כל הנמחות לפתיחה. ואפילו מנחת מלחם: ^טולל חלוצל את הכריקין. שהיה ריקין עטויין יציקה ללל מונעט קרח אלל מד מהכי תרתי מיינן טעה: ת"ל היא. מיעוט אחר למעט ליציקה: ^טרוחשין. שכללי עמוק והיה כל השמן צמקום אחר וכמוניס חסד אלצנעו על הנמחה כל השמן צמוכה: מרחשת. לשך רונס דמתרג' לחשין (וע"ג * צמחים ט' ז' וקידושין ז' ע'): "מלחם. משנע מיעוט כלומר אין טעון הגשה אלל הדומה ללח * מנחות ט' ז': "ואגישה הכהן. כ"ס"ד: ^טצמחים ס"ג: וברש"י טס הכי מערבית דדומות: ^זוכל צבא. וכל מייני פירות האילן צכלל * טעונות י"ז ז': ^טהבאים ל' כ"י: ^טע' צלוקים:

יהיה הזבל וגו': מנחת בכורים. (ל) במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא באה אביב בשעת
 בישול התבואה ומן השעורים היא באה נאמר כאן אביב ונאמר להלן (ט) כי השעורה אביב:
 קלוי באש. (י) שמיבשן אותה על האור ^ב באבוב של ^ב קלאים שאלולי כן אינה נמחנת בריחים
 לפי שהיא לחה: גרש כרמל. גרסה בעודה לחה, גרש לשון שבירה (מ) וסחינה גורסה בריחים
 של גרוסות כמו (נ) ויגרס בחצץ וכן (נג) גרסה נפשי: כרמל. (נד) בעוד ^ב הכר מלא שהתבואה
 לחה ומלאה בקשין שלה ועל כן נקראים המלילות כרמל וכן (נז) כרמל בצקלוגו:

ג. 1. שלמים. (א) שמשלמים שלום בעולם. ד"א שלמים שיש בהם שלום למזבח ולכהנים
 ולבעלים: 3. ואת כל החלב וגו'. (3) להביא חלב שעל הקיבה דברי רבי ישמעאל רבי
 עקיבא אומר להביא חלב שעל הדקין: 4. (ג) הכסלים. פלנקישי בלעז שהחלב ^א שעל הכליות
 כשהבטהמה חיה הוא בנובה הכסלים ^ב מלמטה זה החלב שתחת המתנים שקורין בלעז ^ב לונבי'לוש ^א
 לזבן הנראה למעלה בנובה הכסלים ובתחתיתו הכשר חוספו: היתרת. הוא דופן המסך שקורין
^א 'איברי'ש ובלשון ארמי (ד) חצרא ^א דכנדא: על הכבד. (ה) שימול מן הכבד. עטה מעט ובמקום
 אחר הוא אומר (ו) ואת היתרת מן הכבד: על הכבד על הכליות. לכד מן הכבד ולכד מן
 הכליות יסרנה לזו: 5. על העלה. (ז) מלבד העולה למדנו שתקדום עולת תמיד לכל קרבן על
 המערכה: 7. אם כשב. (ח) לפי שיש באימורי הכשב מה שאין באמורי העז שהכשב אליהו
 קיבה לכך נחלקו לשתי פרשיות: 8. וזרקו. (ט) שתי מתנות שהן ארבע ועל ידי הכלי הוא
 זורק ואינו נותן באצבע אלא חטאת: 9. חלבו. המוכבר שבו ומזה זה האליה תמימה: לעטת
 העצה. (י) למעלה מן הכליות היועצות: 11. לחם אשה לה'. לחמו של אש לשם גבוה:
 לחם. לשון מאכל וכן (יב) נשחיתה עץ בלחמו (יג) עבד לחם רב (יד) לשחוק עושים לחם: 17. חקת
 עולם. יפה מפורש בת"כ כל הפסוק הזה:

ד. 2. מכל מצות ה'. פירשו רבותינו (א) אין חטאת באה אלא על דבר שודונו לאו וזרת
^א ושגנתו חטאת: מאחת מהנה. (3) ^ב ממקצת אחת מהן כגון הכותב בשבת שם משמעון נח
 מנחור דן מדינאל: 3. אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם. (ג) מדדשו אינו חייב אלא
 בהעלם דבר עם שגנת מעשה ^ב כמו שנאמר לאשמת העם ^א ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו.
 ופשוטו לפי אגדה כשכהן גדול חוטא אישמת העם הוא זה שהן תלוין בו לכפר עליהם ולהתפלל
 בעדם ונעשה מקולקל: פר. (ד) יכול זקן תלמוד לומר בן, אי בן יכול קטן תלמוד לומר פר, הא
 כיצד זה פר בן שלש: 5. אל אהל מועד. למשכן ובבית עולמים להיכל: 6. את פני פרכת
 הקדש. (ז) כנגד מקום קדושתה מכוון כנגד בין הבדים ולא היו נוגעים דמים בפרכת ואם נגעו
 נגעו

(ל) ח"כ נמחט י"ח: (לט) שמות ט': (מ) ע' נמחט ס"ו: (מא) וכן צמחצמח נמחט: (מב) ח"כ ג': (מג) חללים ק"ע: (מד) נמחט
 ס"ו צ' שנת ק"ה וע' ח"כ: (מה) מלכים ז' ד':
 ג (ח) ע' ח"כ: (צ) חולין מ"ע ג': (ג) ע' חולין ל"ג וכו"י טס: (ד) ח"א: (ה) ע' ח"כ: (ו) ויקרא ט': (ז) ע' זכאים ס"ט
 סקמים כ"ט ז': (ח) ח"כ: (ט) זכאים ל"ט וכו"י: (י) ע' חולין י"ח: (יא) יכמה י"ח: (יב) דניאל ה': (יג) קהלת י':
 (יד) ע' ח"כ שם ס"ט: (טז) ח"כ שנת ק"ג: (ג) ח"כ הרויח ז' ז': (ד) ח"כ:

^ב נותנין אותו צאצו. כלי של נחשת חסו שמו: ^ב קלאים. כן הוא צת"כ וצכ"י וע' * נמחט ס"ו ז'
 חצבי של קליין וזכרי קליות (אצבו של קליות ע' כלים פ' ז' ונשנה ג'): ^ב כר מלא. האי כר לשון כרים
 וכסתות שיטח הוה של קליס מלא גרעינין שיטו הגרעינין ונחשלים כל לרכס: כרמל. גזי נמחט העומר
 כתיב גרש כרמל שזנציה כשהיא לחה צעור שסודע נפוח והכר של קש מלא סימנו:

ג. ^א של כליות. כ"ל: ^ב מלמטה—הכסלים ל' כ"י: ולמטה וחה. קד הגיס צעל המורס והמנוס: ומלמטה
 להס חסו הסלצ שעל המנוס. כ"ס: והס מלמטה. כ"ל וכו"י: ^א שיקרין קורינש. כ"ל: ^א ע' שנות
 כ"ג י"ג: ^א דכנדא ל' כ"י: ^א למעלה מן הפסחות הוא צמכות (ס"א) ^א אנריין לז ענצין כליות יוענת:
^א חקת—הזה ל' כילע"ו:

ד. ^א וסגנתו חטאת ל' כ"י: ^ב נמקת. כ"ס"ה וס' הזכרון: ^ב כמו צאשמת העם. כ"ס"ד: ^א שנאמר ונעלם.

1 flancs (דיל ווייכו): 2 lombes (לנעדען):

ויקרא ד

נגעו: 7. ואת כל דם. (ה) ישרי הדם: 8. ואת כל חלב פר. (ו) חלבו היה לו לומר מה תלמוד לומר פר לרבות פר של זים הנפורים לכליות ולחלבנים ויותרת: החטאת. (ז) להביא שעיר עז לכליות ולחלבנים וליותרת: ירים ממנו. (ח) המחורב שלא ינתחן קודם הסרת חלבו ת"כ: 10. כאשר יורם. מאותן אמורין המפורשין בשוד זבח השלמים (ז) וכי מה פירש בזבח השלמים שלא פירש כאן אלא להקישו לשלמים מה שלמים לשמן אף זה לשמו, ומה שלמים שלום לעולם אף זה שלום לעולם. ובשחיטת קדשים מצרינו ללמוד הימנו שאין למדין למד מן הלמד בקדשים, בפרק איזהו מקומן: על הכבד על הכליות. על ראשו ועל כרעיו. כולן לשון תוספת הן כמו מלבד: 12. אל מקום מהור. (ט) לפי שיש מחוץ לעיר מקום מוכן לטומאה להשליך י' אבנים מנוגעות ולבית הקברות הוצרך לומר מחוץ למחנה זה שהוא חוץ לעיר שיהא המקום מהור: מחוץ למחנה. (י) חוץ לשלש מחנות, ובבית עולמים חוץ לעיר כמו שפירשהו רבותינו במסכת (י) יומא (י) ובסנהדרין: אל שפך הדשן. מקום ששופכין בו הדשן המסולק מן המחנה כמו שנאמר (י) והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה: על שפך הדשן ישרף. (טו) שאין ת"ל אלא ללמד שאפילו אין שם דשן: 13. עדת ישראל. (טו) אלו סנהדרין: ונעלם דבר. (טו) מעו להורות באחת מכל כריחות שכתורה שהוא מותר: הקהל ועשו. שעשו צבור על פיהם: 17. את פני הפרכת. (טז) ולמעלה הוא אומר את פני פרכת הקדש משל למלך שסרחה עליו מדינה אם מעומה סרחה פמליא שלו מתקיימת ואם כולה סרחה אין פמליא שלו מתקיימת אף כאן כשחטא בהן משיח עדיין שם קדושת המקום על המקדש משחטאו כולם חס ושלום נסתלקה הקדושה: 18. יסוד מזבח העלה אשר פתח אהל מועד. (יז) זה יסוד מערכי שהוא כנגד הפתח: 19. ואת כל חלבו ירים. (יח) אף על פי שלא פירש כאן יותרת ושתי כליות למדין הם מועשה לפר כאשר עשה וגו' ומפני מה לא נתפרשו בו תנא דבי רבי ישמעאל משל למלך שזעם על אהבו *ומיעט במרחונו מפני חיבתו: 20. ועשה לפר זה כאשר עשה לפר החטאת. (יט) כמו שמפורש בפר כהן משיח להביא יותרת ושתי כליות שפירש שם מה שלא פירש כאן ולבפול במצות העבודות ללמד שאם חסר אחת מכל המתנות פסול לפי שמצינו בניתגין על המזבח הוציאו שנתגן במתנה אחת כפר הוצרך לומר כאן שמתנה אחת מהן מעכבת: 22. אשר ושיא יחטא. *לשון אשרי (כ) אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב"ה להביא כפרה על שגנתו קל וחומר שמתחרט על זדונותיו: 23. או הודע. כמו אם הודע הדבר, הרבה או יש שמשמשיין בלשון אם ואם במקום או וכן (כא) או נודע כי שוד נגח הוא: הודע אליו. כשחטא היה סבור שהוא היתר ולאחר מכאן נודע לו שאיסור היה: 24. במקום אשר ישחט את העלה. בצפון שהוא מפורש בעולה: חטאת הוא. (כג) לשמו כשר שלא לשמו פסול: 25. ואת דמו. שדי הדם: 26. כחלב זבח השלמים. כאותן אמורים המפורשים בעו האמור אצל שלמים:

כאשר

(ה) זממים כ"ה: (ו) ע"כ: (ז) ע"כ: (ח) זממים מ"ט: (ט) סנהל' ע"ח: (י) ע' ויקרא י"ד: (יא) פ"כ: (יב) דף ק"ח: (יג) דף ק"ט: (יד) ויקרא ו' (טו) פ"כ: (טז) ע' זממים מ"ח: (יז) זממים כ"ח: (יח) זממים מ"ח: (יט) ע' זממים ל"ט: (כ) ע' מ"כ וכו' וכו' י' ז': (כא) שנות כ"ח: (כב) זממים ז':

כ"ד: "ההא ליתיה לכלייה דס. שכנר ניתן מנונו על הקדושת: 'ואת—מ"כ סה"ל ל' כילג'ו': 'ללא מימא חזקן חזקן דמנחל לפרטו על מקום סהוי מוולחין סס דטנו של מנחם המילין כדכתיב והוליא את הדשן אל מחוץ למחנה ואם כ"טל הדשן מנחם לא יספרנו סס קמ"ל יסדק מכל מקום *פסמים ע"כ ז': "מנני מה כלמנה מרכת הקדש גרסינן צפר כהן מנשיא כתיב את פני פרכות הקדש וצפר העדה כתיב את פני הפרכת: פמליא טלו. ככסי מנחת עמלו והסכמיים לדעמו אשר דצרו סתרו אליהם ואם רוצם סכחו אין פמליא טלו קיימא הכי הוא מוקלק מניצחם ומנכיסחם צנקלת ואין לצו גם צנן כדלפניה הכי נני כיון שפעלו רוצ לצור כצכור כסתלק קדושה: *אוהבו. לצרו: מיעט כמקומו. קילג דצדכיו: *אשר כנוו אשרי: לדיך אחס לוננר וכו' הדין. צמני' כלוננר חס הנולך טאין לצו כסוף מנגיש ומניא קצנן על שנגמו כ"ס שהדיקטיס מנגישין טלצם כפופים: מהו על זדונו. צממיה כלוננר חס על שנגמו מנגיש כ"ס שנגיש על זדונו וחסר צממו: טאני הכי דסני קהל דצדכיו. דצדריך כתיב וחס כל עדת ישראל יסנו ואם כהסן צממיה חס נפש והכא כתיב אשר נשיל יסעל ודלי אשרי משמע: "לסוצ ולהציל וכו'. קל וסוננר טעז ומסכרע. כ"ס:

ויקרא ה

האיפה ת"ל מאחת מאלה להשוות קלח לחמורין לכשבה ושעירה אם השיגה ירו ואת החמורין לקלח לעשירית האיפה ברלי דלות: והיתה לכהן כמנחה. ללמד על מנת חוסא שיהיו שיריה נאכלין זהו לפי פשוטו. ורבותינו דרשו כח והיתה לכהן' ואם חוסא זה כהן הוא 'תהא כשאר מנת נבת כהן שהיא כג' בכליל תהיה לא תאכל: 15. כי תמעל מעל. כג' אף מעילה "בכל מקום אלא שינוי" וכן הוא אומר כד' וימעלו באלהי אבותיהם ויוגו אחרי אלהי עמי הארץ וכן הוא אומר כסוסה כה' ומעלה בו מעל: וחטאה בשגגה מקדשי ה'. כ' שנתנה מן הקדש והיכן הוזהר נאמר כאן חטא ונאמר להלן חטא בתרומה כו' ולא ישאו עליו חטא מה להלן הוזהר אף כאן הוזהר, אי מה להלן לא הוזהר 'אלא על האוכל אף כאן לא הוזהר אלא על האוכל ת"ל תמעול מעל ריבה: מקדשי ה' כח' המיוחדים לשם יצאו קדשים קלים: א"ל. לשון קשה כמו כט' ואת אילי הארץ לקח, אף-כאן ל' קשה, בן שתי שנים: בערך כסף שקלים. לה' שיהא שוה שתי סלעים: 16. ואת אשר חטא מן הקדש ישלם. קרן חוטא להקדש: 17. ולא ידע ואשם, והביא. ל' הענין הזה מדבר במי שבא ספק כרת לידו ולא ידע אם עבר עליו אם לאו כגון חלב ושומן לפניו וכסבור שתהיה הותר ואכל את האחד אמרו לו אחת של חלב היתה ולא ידע אם זו של חלב אבל הרי זה מביא אשם תלוי ומגן עליו כל זמן שלא נודע לו שודאי חטא ואם נודע לו לאחר זמן יביא חטאת: ולא ידע ואשם ונשא עונו. ל' רבי יוסי הגלילי אומר הרי הכתוב ענש את מי שלא ידע על אחת כמה וכמה שיענש את מי שידע, רבי יוסי אומר אם נפשו לידע מתן שכתן של צדיקים צא ולמד מאדם הראשון שלא נצטווה אלא על מצות לא תעשה ועבר עליה ראה כמה מיתות נקטו עליו ולדורותיו, וכי איזו טדה מרובה של טובה או של פורענות הוי אומר טדה טובה אם מדת פורענות מעושה ראה כמה מיתות נקטו לו ולדורותיו טדה טובה המרובה 'היושב לו מן הפגולין והגותרות והמתענה ביום הכסורים עאכ"ו שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות. רבי עקיבא אומר הרי הוא אומר ל' על פי שנים עדים או שלשה וגו' אם מתקיימת העדות בשנים למה פרש לך הכתוב ג' אלא להביא שלישי להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו לענין עונש והזמה אם כך ענש הכתוב לנפסל לעוברי עבירה כעוברי עבירה על אחת כמה וכמה שישלם שטר טוב לנפסל לעושי מצוה כעושי מצוה. רבי אלעזר בן עזריה אומר ל' כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה הרי הוא אומר למען יברכך וגו' קבע הכתוב ברכה למי שבאת על ידו מצוה בלא ידע אמור מעתה היתה סלע צרורה בכנפיו ונפלה היטמו ומצאה העני ונתסרסם בה הרי "הקב"ה קובע לו ברכה: 18. בערך לאשם. בערך האמור למעלה כ': אשר שגג והוא לא ידע. לו' הא אם ידע לאחר זמן לא נתכפר לו באשם זה עד שיביא חטאת הא למה זה דומה לעגלה ערופה שנתערפה ואחר כך נמצא ההורג הרי זה יהרג: 19. אשם הוא אשם אשם. הראשון כולו קטון שהוא שם דבר והאחרון הציו קמץ והציו פתח שהוא לשון סעל. ואם תאמר מקרא שלא לצורך הוא כבר דרוש הוא בת"כ, אשם אשם לו' להביא אשם שפחה חרופה שיהא איל בן שתי "שנים יכול שאני מרבה אשם נזיר ואשם מצורע ת"ל הוא: 21. נפש כי תחטא. לה' אומר רבי עקיבא מה ת"ל ומעלה מעל בה' לפי שכל המלה והלוה והנושא והגותן אינו עושה אלא בעדים ובשטר לסיכך בזמן שהוא מכחש בעדים ובשטר אבל

המפקיד

כח' מ"כ מנחת ע"ג: כג' ויקרא ו' (כג' ע' מ"כ מעילה מ"ח: כד' ד"ה ח' ה': כה' צמדכ ה': כו' ע' מ"כ מעילה י"ח: כז' ויקרא כ"ב: כח' מ"כ: כט' יחזקאל י"ז: לו' מ"כ: לו' ע' כתיבת י' ז': לו' ע' כתיבת כ"ב: לב' מ"כ: לד' דברים י"ז: לה' דברים כ"ד: לו' מ"כ: לו' ע' מ"כ: לה' מ"כ:

ויציל עוף לם העפיר יוחר יציל כשבה או שעירה: ומקיס חובתו דהיינו מנחת כהן לנדבתו דהיינו מנחת דגומע כוונת נדבתו מה נדבתו אינה נאכלת ואינה נקמלת דכתיב כליל תהיה אף מנחת חובתו אינה נאכלת: 'תהיה לו כשאר מנחת נדבה שהיא כליל תהיה לא תאכל. כ"י: "המז' מנוקס תיבות, "בכל מנוקס" וכן בת"כ לו': וכן הוא אומר וימעלו וגו' ויזנו אחרי העגלים שטינו עלמין מן המנוקס לעז': "השכ. בת"כ: "הכתוב. ת"כ כ"ע: "צער כך. כמו צענך וכפל הכף לא ידעתי עמיס לשון סוף. כ"י' וכתיב"ו כ"ג: (ע"ג *ויקרא כ"ג ג): "סלעים. כ"ל וכת"כ וכן סגיס גם הסגיס צמיש דכתיב:

כשהוא הרבה "ואין מקום למערכה" מוציאו משם ואין זה חובה לכל יום אבל (יא) התירוטה חובה בכל יום: 5. והאש על המזבח תוקד בו. רבה כאן יקדות הרבה, על מוקדה, ואש המזבח תוקד בו, והאש על המזבח תוקד בו, אש תמיד תוקד על המזבח, כולן נדרשו במסכת יומאי (3) שנחלקו רבותינו במנין המערכות שהיו שם: וערך עליה העלה. (יג) עולת תמיד היא תקדום: ¹⁰ חלבי השלמים. אם ביאו גשם שלמים ¹¹ ורבותינו (ד) למדו מכאן עליה "על עולת הבקר השלם כל הקרבנות כולם מכאן שלא היא דבר מאוחר לתמיד של בין הערבים: 6. אש תמיד. (טו) אש שנאמר בו תמיד היא שמדליקין בה את הגרות שנאמר בה (טז) להעלות נר תמיד אף היא מעל מזבח החיצון תוקד: לא תכבה. המכבה אש על המזבח עובר בשני לאוין: 7. וזאת תורת המנחה. (יז) תורה אחת לכולן להמעיני שמן ולבונה האמורין בענין שיכול אין לי טעונות שמן ולבונה אלא מנחת ישראל שהיא נקמנת מנחת כהנים שהיא כליל מנין ת"ל תורת: הקרב אתה. (יח) היא הגשה בקרן "דרומית מערבית: לפני ה'. (יט) הוא מערב שהוא לצד אהל מועד: אל פני המזבח. (יט) הוא הדרום שהוא פניו של מזבח שהכבש נתון לאותו הרוח: ¹² 8. והרים טמנו. (כ) מן המחובר שהיא עשרתן שלם בבת אחת בשעת קמיצה: בקמצו. (כא) שלא יעשה מדה לקומץ: מסלת המנחה ומשמנה. (כב) מכאן שקומץ ממקום שנתרבה שמנה: ¹³ המנחה. שלא יהא מעורבת באחרת: ואת כל הלבנה אשר על המנחה והקטיר. (כג) מלקט את לבונה לאחר קמיצה ומקטירו ולפי שלא פירש כן אלא באחת מן המנחות ביקרא הוצרך לשנות פרשה זו לכלול כל המנחות במשפטן: 9. במקום קדש. ואיזהו (כד) בחצר אהל מועד: 10. לא תאפה חמץ חלקם. (כד) אף השירים אסורים בחמץ: כחמאת וכאשם. (כה) מנחת חוטא הרי היא כחמאת לפיכך קמצה שלא לשמה פסולה מנחת גרבה הרי היא כאשם לפיכך קמצה שלא לשמה כשרה: 11. כל זכר. (כו) אפילו בעל מום למה נאמר אם לאכילה הרי כבר אמור (כז) לחם אלהיו מקדשי הקדשים וגו' אלא לרבות בעלי מומין למחלוקת: כל אשר יגע וגו'. קדשים קלים או חולין שיגעו בה ויבלעו ממנה: יקדש. (כח) להיות כמות שאם פסולה יפסלו ואם כשרה יאכלו ¹⁴ כחומר המנחה: ¹⁵ 13. זה קרבן אהרן ובניו. (כט) אף ההדיוטות מקריבין עשירית האיפה ביום שהן מתחננין לעבודה אבל כהן גדול בכל יום שנאמר מנחה תמיד וגו' והכהן המשיח תחתיו מבניו וגו' חק עולם: 14. מרבכת. (ל) חלוטה ברותחין כל צרכה: תפיני. (לא) אפיה אפיות הרבה אחר חליטתה אופה בתנור וחרור ומפגנה במחבת: מנחת פתים. (לב) מלמד שטעונה פתיחה: 15. המשיח תחתיו מבניו. המשיח מבניו תחתיו: כליל

(יא) יומאי כ': (יז דף מה: יג) נמחות מ"ט: (ד) יומאי ל"א: (טו) יומאי מ"ה ז': (טז) טעונות כ"ז: (יח) ח"כ: (יט) ח"כ סוקה י"ד: (כ) טס ז': (כ) ח"כ נמחות כ"ד: (כא) יומאי מ"ז: (כב) סוקה י"ד ז': (כג) זמחים כ"ו: (כד) נמחות ל"ה: (כה) ח"כ זמחים י"א: (כו) ח"כ זמחים ק"ב: (כז) ויקרא כ"ב: (כח) ח"כ: (כט) ח"כ זמחים ל"ז ז': (ל) ח"כ: (לא) ע' נמחות ל"ג וכו"י טס: (לב) ע' נמחות ע"ה ז':

בהן על המזבח צעודת חכילה: אל ימזוג בהן כוס לרצו. לפי שנתעטרו ונתלכלכו צדישול קדירה חף כלן לענין הולאת הדסן אין כבוד הנוגף לשרת בהן שיכות חמרת: "ואותו נוקס סוץ לנערכה. כ"ם: "תפוח. לזכר האפר שנחללע המזבח שהיו שורפין אפר על גבי המערכה ומועיל אותו שם חזרו נזיר על נזעם והוא נקרא תפוח על שם שהיה עגול כחמור וכשהיה רצה כל כך שלל היו יכולין לקדק המערכות היו מוליחין אותו לחוץ כדכתב ויוליח את הדסן אל נמוץ למחנה: ¹⁰ תקדום לחזבי השלמים הד"א זכ"ם: ¹¹ ר"ל למדו מנחן שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר: עליה על עולת הזוקר עליה פשלים הקרבנות כולם מנחן שלא יהא דבר קרוב לאחר תמיד של צין הערבים. כ"י: "שן והקטיר עליה חזבי השלמים. ודע ליה לטון השלמה עליה על העולה תמיד של שחר האמורה גדלש המקרא שנאמר ויכר עליה העולה והקטיר והסוף והשלמים חמרים כל הקרבנות ולא על שצין הערבים למד על תמיד של צין הערבים שהוא חמור לכל הקרבנות: "צזמחים ס"ג וכו"י טס וכן צנו"י סוקה מוערבות דרומית: ¹² הכוח ת". כ"ל (פירוש תוספת היא): ¹³ והרים—קמילה כ"ד וגם כ"ל וד"ל: ¹⁴ הנמחה—צמחת נ"ז: ¹⁵ לכהי בנין חלקם ללא תאפה הנוץ לומר אפילו שידי ונמחה שסם חלקם של כהנים לא תאפה חוץ ומתם נפקא * צמחות נ': ¹⁶ כחומר טהה. כ"ס"ר: ¹⁷ תחלל כחומר טהה. טהרי יש בה עכשיו שני מינין וכחומר טעמיים תחלל: ¹⁸ ובניו צמתי עלנן. לשם המינין ומחמתו יום וליילן לא אכל כ"ג בכל יום הוא

כ' כליל תקטר. אין נקמצת להיות שרדה נאכלין אלא כולה כליל וכן (ג) כל מנחת כהן של נדבה כ' כליל תהיה: כליל. כ' כולה שוה לנבחה: 19. המחטא אתה. העובר עבודותיה שהיא נעשית חטאת על ידו: המחטא ל' אתה יאכלנה. (ל) הראוי לעבודה יצא מטא בשעת זריקת דמים שאינו חולק בבשר כ' ואי אפשר לומר שאוסר שאר כהנים באכילתה חוץ מן הוורק דמה שרדי נאמר למטה כל זכר בכהנים יאכל אותה: 20. כל אשר יגע בבשרה. (ס) כל דבר אוכל אשר יגע ויבלע ממנה: יקדש. להיות כמוה אם פסולה תפסל ואם היא כשרה תאכל כחומר שבה: ואשר יזה מרמה על הבגד. (ו) ואם החזה מרמה על הבגד ל' אותו מקום דם דם הבגד אשר יזה עליה תכבס בתוך העורה: אשר יזה. ל' יהא נוה כמו (ז) לא ישה לארץ מנלם, יהא נמוי: 21. ישבר. (ח) לפי שהבליעה שנבלעת בו נעשה נותר (ט) והוא הדין לכל ל' הקדשים: ומרק. לשון (ת) תמרוקי הנשים אשקור' מנמ' בלעז: ומרק ושפה. לפלוט את בליעתו אבל (מ) כל' חרס למדך הכתוב כאן שאינו יוצא מידי דפיו לעולם: 22. כל זכר בכהנים יאכל אתה. הא למדת שהמחטא אותה האמור למעלה לא להוציא שאר הכהנים ל' אלא להוציא את שאינו ראוי לחמוי: 23. וכל חטאת וגו'. (נ) שאם הכנים מרם חטאת החיצונה לפנים פסולה: ל' וכל. (נג) לרבות שאר קדשים:

ז. 1. קדש קדשים הוא. (א) הוא קרב ואין תמורתו קרבה: 2. יישחטו. ריבה לנו שחישות הרבה לפי שמצינו אשם בצבור נאמר ישחטו דבים ותלאו בעולה להביא עולת ציבור לצפון: 3. ואת כל חלבו וגו'. עד כאן לא נתפרשו אמורין באשם לכך הוצרך לפרשם כאן אבל חטאת כבר נתפרש בה בפרשת ויקרא (ז): את האליה. לפי שאשם אינו בא אלא איל או כבש ואיל וכבש נתרבו באליה: 5. אשם הוא. (ג) עד ב' שנתק שמו ממנו ליטמ' על אשם שמתו בעליו או שנתכפרו בעליו אע"פ שעומד להיות דמיו עולה לקיץ המנחה אם שחטו סתם אינו כשר לעולה קודם שנתק לרעייה ואינו בא ללמד על האשם שיהא פסול שלא לשטו כמו שדרשו הוא הכתוב בחטאת לפי שאשם לא נאמר בו אשם הוא אלא ל' לאחר הקשרת אמורין והוא עצמו שלא הוקטרו אמוריו כשר: 6. קדש קדשים הוא. בתורת כהנים הוא נדרש': תורה

(ג) ה"כ: (ל) ע' זכמים ל"ט: (ה) ע' ה"כ פקחים ו"ה זכמים ל"ז: (ו) זכמים ל"ד: (ז) חו"ב פ"ו: (ח) ע' ו"ו וכל"ש פ"ט: (ט) ע' חו"ב י"ט זכמים פ' ה"א זכמים ל"ז: (מ) אשכח ל' ז' (מח) ע"ז ל"ד: (נג) זכמים פ"ב: (נ) ח"כ: ז' (ח) ח"כ: (ז) סיוען ל' ג' זכמים ה' ז' נעמוס ל':

דכתב תמיד: כהנים הדיוטות. דכשכחן הדיוט נמקן לעבודה ציוס יוס היה נוקריז עשרון. ל"א ציוס הינוילושים היה כן חלל לדורות לא נהג, ולא מפי המורה: כ' כליל תקטר—מדה ל' כ"ל: כ' כליל תהיה ל"ה צבילוח' כ: כ' כליל ל' כליו: כ' הממטא—ידו ל' כ"ס: ל' הממטא. זרק את הדם וכן פירש"י צזכמים ל"ג זריקת חטאת קרייה מיטוי כמו הכהן הממטא אותה: ל' הכהן למיטוי. סמו"ג: כ' ולי—אותה ל' כ"ל: כ' צכר חולין או שלמים שזמן אכילתו נרובה משל חטאת ונגע חטאת יקדש כדמפרש להיות כמות. שאם פסולה היתה החטאת כגון פיגול או פסול לחם תיפסל חץ זו שנלבעה מונגה וחס שכיח היא החטאת מהניח לצולעת הימנה לאסור באכילה אלא כממור שבה כממור החטאת שנלבע בה לפנים מן הקלעוץ ולזכרי כהונה וליום ולינה אחד. תאכל. הבולעת כממור שבה שחרי יש בה שני מינין אחד ממור ולחם קל וכולה בולעת את החמור: ל' אותו הצג אשר יזה עליה. כ"ל: אותו הצג צנוקס הדס. כ"ע"ל: אותו הצג נוקוס הדס. כ"י"ו וי": אותו נוקוס הדס שצבגד. ל"ג וגי' הח': אותו נוקוס הדס עעון כיצום ואין הצג כולו עעון כיצום: הצג אשר יזה עליה. תכבס צנוקס קדוש צתוך העזרה. כ"ס ל"ח: ל' אשר יהיה מנחה כמור. כ"י: אשר יהיה ניזח כמור. כ"יו: ל' נותר צקדשים. כ"י"ה: ל' אלף הפסולין לעבודה. כ"י"ה: ל' וכל—קדשים ל' כ"י וגי' צבכרת סזכח לזכמים פ"ב:

ז' א' ישחטו—ללפון ל' כ"ל וי"ד וזכ"י האחרים ליתא: ב' שניתק. כ"י: ה' יהוא לחם הקטרת אימויין וליכא למימר צבכרית דמנעני לשמו לעכב דהוא עליו שלל הוקטרו אימויין כשר דלח ככרה אלא צדס ואח"כ דכתב צבאש קודש קדשים הוא קודש שחיתה לא ילפינן מנייה ללא ומשנע לשמו אלא כשכתוב הוא עס עס הקדש כגון חטאת הוא אשם הוא ויכא דכתב גבי חמת מעבודת הדס: שניתק לרעייה. שמתו בעליו או שנתכפרו צחור וניתק מדין אשם לרעייה שאמרו לו צ"ד הולילו וירעה: ושחטו סתם כשר. לעולה הואיל וסופו לקיץ המנחה שהוא עולה: א' קדש עמיה עס קדש קדשים לרבות

7. תורה אחת להם. בדבר זה: הבהן אשר יכפר בו. (7) הראוי לכפרה חולק בו פרט למבול יום ומחוסר כפורים ואונן: 8. "עור העולה אשר הקריב לכהן לו יהיה. (7) פרט למבול יום ומחוסר כפורים ואונן שאין חולקים בעורות: 9. לכהן המקריב אתה וגו'. (8) יכול לו לבדו ת"ל לכל בני אהרן תהיה. יכול למולן ת"ל לכהן המקריב הא כיצד לבית אב של יום שמקריבין אותה: 10. בלולה בשמן. זו מנחת נדבה: וחרבה. זו מנחת חוטא ומנחת קנאות שאין בהן שמן: 12. אם על תורה יקריבנו. אם על דבר הודאה על גם שנעשה לו (1) כגון יודי הים והולכי מדברות ותבושי בית האמורים וחולה שנתרפא שהן צריכין להודות שכתוב בהן (ז) יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויזכרו זכחי תודה, אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו שלמי תודה הן ושעונות לחם האמור בענין ואין נאכלין אלא ליום ולילה. כמו שטפורש כאן: והקריב על זבח התודה. ארבעה מיני לחם חלות וריקין ורבוכה שלשה מיני מצה וכתבי על חלת לחם חמץ וגו' וכל מין עשר חלות כך מפורש במנחות (ט) ושעורן חמש סאין ירושלמיות שהן ו' מדבריות כ' עשרין: מרבכת. לחם חלוט ברותחין כל צרכו: 13. יקריב קרבנו על זבח: (י) מגיד שאין הלחם קדוש קדושת הגוף ליסל ביוצא ומבול יום ומלצאת לחולק בפדיון עד שישחט הזבח: 14. אחד מכל קרבן. (יח) לחם אחד מכל מין ומין יטול תרומה לכהן העובד עבודתו והשאר נאכל לבעלים ובשר לבעלים הוין מחזה ושוק שבה כמו שטפורש למטה תנפת חזה ושוק בשלמים (יג) והתודה קרייה שלמים: 15. ובשר זבח תורת שלמים. יש כאן רבויין הרבה (יג) לרבות חמאת ואשם "ואיל נזיר" והגנית ארבעה עשר שיהיו נאכלין ליום ולילה: ביום קרבנו יאכל. וכזמן בשרה זמן לחמה: לא יניח ממנו עד בקר. (יד) אבל אוכל הוא כל הלילה אם כן למה אמרו עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה: 16. ואם נדר או נדבה. שלא הביאה על הודאה של גם אינה מעונה לחם ונאכלת לשני ימים כמו שטפורש בענין: ומסחרת והנותר ממנו 'בראשון יאכל. ו"ו זו יתרה היא ויש כמה הרבה במקרא כגון (טו) ואלה בני צבעון ואיה וענה" (טז) תת וקדש וצבא טרמס: 18. ואם האכל יאכל וגו'. (יז) במחשב בשחיטה לאכלו בשלישי הכתוב מדבר יכול אם אכל ממנו בשלישי יסל למפרע תלמוד לומר המקריב אותו לא יחשב בשעת הקרבה הוא נפסל ואינו נפסל בשלישי. וכן פירושו, בשעת הקרבתו לא תעלה זאת במחשבה ואם חשב פגול יהיה: והנפש האכלת ממנו. אפילו בתוך הזמן עונה תשא: 19. והבשר. "של קדש שלמים אשר יגע בכל טמא לא יאכל: והבשר. (יח) לרבות אבר שיצא מקצתו שהפנימי מותר: כל מהור יאכל בשר. (יח) מה תלמוד לומר לפי שנאמר (יט) ודם זבחך ישפך וגו' והבשר תאכל יכול לא יאכלו שלמים אלא הבעלים לכך נאמר כל מהור יאכל בשר: 20. וממאתו עליו. (כ) במומתא הגוף הכתוב מדבר "אבל מהור שאכל את הממא אינו ענוש כרת אלא אזהרת והבשר אשר יגע בכל טמא וגו'. ואזהרת טמא שאכל את המהור אינה מפורשת בתורה אלא חכמים למדה בגזרה שיה "שלוש כריתות אמורות באוכלי קדשים במומתא הגוף ודרשום רבותינו בשבועות (לא) אחת לכלל

(ד) ח"כ צמח ק"ג ב' (ה) ח"כ (ו) נכוח כ"ד ב' (ז) מהלים ק"ו: (ח) דף ע"ו: (ט) שס ע"ו ב' (י) ע"ה ח"כ נמוח ע"ה ב' (יא) שס ע"ו ב' (יב) צמח ד' (יג) ע' ח"כ צמח ל"ו: (יד) ח"כ (טו) נכוח ל"ו: (טז) דניחל ח': (יז) ע"ה ח"כ צמח (יח) כ"ט: (יח) ח"כ: (יט) דניחל י"ט: (כ) ע"ה ח"כ צמח מ"ב ב' (כא) דף ז':

צמחי שלמי יצבור שלא יאכלו אלא לזכרי כהונה, הוא פרט לתודה ואיל נזיר: "יעור—ואונן ל' כינח"ד: ישייה דקרא הנקריב את עולת חיש ועליה קחי לא יהיה: 'כדכחז תודת שלמינו כגון טמאת הקהל תורת משה עבדי: "שלמי נזיר. חין נזיר הטעון למס כמותה: ושלמי פקס. תבנית י"ל אצל שלמים צעלנח לא מני לריבויי דהא כתב צהריח צבו ב' ימים ציום צמחם יאכל ומומחלת: פ"ע תוב' פקס"ס ע"ה ב' ד"ה לימד: 'ציום הכאשון. כ"יר: "ע"ה מה שכתבתי שם חות ח': "אשר יגע בכל טמא. לפי פשוטו לפי שפירש למעלה צענין תורת חמאת ואשם שנאכלים לפנים מן הקלעים ולזכרי כהונה הולך למרש כגון צעלמים שמומר לאכלו בכל העם (צכל העיר. כינח"ד) אצל יהא זכיר צה שחם יגע בכל טמא לא יאכל. ג"י כינח"ד: "שהרי עוסק צה והולך דכחז כל מהור יאכל צצר וסמך ליה והנפש אשר תאכל צצר וג' חעפ"י שכתמיל להזכיר הגוף צל' נקיצה והנפש חשך סאכל וכחז ומומחלת עליו לשון זכר דמשמע דקחי אצטר צמומחלת הגוף צצר ולא צמומחלת צצר: ג"ה כתיבות צעלמים. צלוחנן צמומחלת

לכלל ואחת למשג ואחת ללמד על קרבן עולה ויורד שלא נאמר אלא על שומטת מקדש וקדיש:
 "והבשר כל מהור יאכל בשר. כלומר כל מה שאמרתו לך בחמטת ואשם שאם יאזר חוץ
 לקלעים אסורין כמו שכתוב (כ) בחצר אהל מועד יאכלה בבשר זה אני אומר לך כל מהור יאכל
 בשר אסילו בכל ¹⁰ העם: 24. יעשה לכל מלאכה. (כז) ¹¹ בא ולימד על החלב שאינו מטמא
 שומטת נבלות: ואכל לא תאכלהו. (כח) ¹² אמרה תורה יא אסור נבלה ושרפה ויחול על אסור
 חלב שאם אכלו יתחייב אף על לאו של נבלה ולא תאמר אין אסור חל על אסור ¹³: 26. בכל
 מושבתיםכם. למי שהיא חובת הגוף ¹⁴ ואינה חובת קרקע נהנת בכל מושבות ובמטבת קרושין
 במרק (א כד) מפורש למה הוצרך לומר ¹⁵: לעוף ולבהמה. (כה) מפורש לדם דגים וחגבים: 30. ידיו
 תביאנה וגו'. (כו) שתהא יד הבעלים מלמעלה והחלב והחזות נתונן בה ויד כהן מלמטה ומנימן:
 את אשי ה'. ומה הן האששים? את החלב על החזה יביאנו. כשמביאו מבית המטבחיים נתון
 חלב על החזה וכשנתנו ליד הכהן המניף נמצא החזה למעלה והחלב למטה וזה האמור במקום
 אחר (כז) שוק התרומה חזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף וגו' ולאחר התנופה נתנו
 לכהן המקמי' ונמצא החזה למטה חזה שנאמר (כח) וישימו החלבים על החזות ויקמר החלבים המזבחה
 למדנו ששלושה כהנים זקוקין לה כך מפורש במנחות (ט): את החלב על החזה יביאנו. ואת החזה
 למה מביא? להניף אותו הוא מביאו ולא שיהא הוא מהאשים לפי שנאמר את אשי ה' את
 החלב על החזה יכול שיהא אף החזה לאשים לכך נאמר את החזה להניף וגו': 31. והקמיר
 הכהן את החלב. ואח"כ והיה החזה לאהרן (ל) למדנו שאין הבשר נאכל בעוד שהאמרים למטה
 מן המזבח: 32. שוק. (לא) מן הפרק של ארכובה הנמכרת עם הראש עד הפרק האמצעי שהוא
 סוכך ¹⁶ של רגל: 33. המקריב את דם השלמים וגו'. (לב) מי שהוא ראוי לזריקתו ולהקמיר
 חלבו יצא טמא בשעת זריקת דמים או בשעת הקמר חלבים שאינו חולק בבשר: 34. תנוסה ה'
 (ג) תרומה. מולך ומביא מעלה ומוריד: 37. ולמלואים. (לד) ליום חינוך הבהונה:

קפ

(כא) ויקרא ו': (כב) ע' מ"כ פסחים כ"ג: (כג) זמנים ע': (כד) דף ל"ז ב': (כה) ע' מ"ב כנימות כ' ב': (כו) מנחות ס"א:
 (כז) ויקרא י': (כח) ט"ז ע': (כט) דף ק"ז ס"ג: (ל) מ"כ פסחים כ"ט ב': (לא) ע' מולין קל"ד ב': (לב) מ"ב: (לג) מנחות ס"ב:
 (לד) ע' *שמות כ"ח מ"א:

אחת באמור אל הכהנים כל איש אשר יקרב עכל זרעכם אל הקדשים ואמרינן בזמנים דהאי יקרב
 חיילה הוא ונהו יקרב צדחוי להקדשה סהוקדש צכלי ושמיהן צלו את חסדן והכנס אשר מחלל צצר
 מזבח השלמים וסמך ליה נפש כי תגע צכל סמל וצתרויהו כתיב ונכרתה: אחת לכלל. הדיח דאל
 הקדשים שכלל את הכל ואחת מן השמים לפטר ונדה זו וכו' (ע"ט). ואחת לעוונת הכתובה צתורה
 סמס. ואחת מן הכריתות האלו שהיא יתירה נכתב צללות על העוונת הכתובה אלל עולה ויורד
 וסמטה הכתובה ולא עי' על חייו טומאה מייצמו תורה קרבן חספי' כרת ללמדך שלכפר על כרת זה
 הוא צא שהוא טומאת קדש: "והצטר— העם גי' כיע"צ י"ד: ¹⁷ העיר. כיע"צ: ¹⁸ רבי עקיבא' חומר
 וכו'. כלומר לא הולך הכתוב להחיר דלא הוה ס"ד לאסור ולא צא אלל לטהרו מכלל טומאת
 הצצר ולומר שאין סלצ בכלל ואינו מוטע לטומאה אלל מותר ליעטמש טהרות צעור העשום צמלצ
 צילה ואם לא ריבה לכל מלככה הייתי חומר למלכת הדיוט להשתמש צו מולין יהא טהור אלל
 למלכת צבזה להשתמש קדשים יהא טמא: ¹⁹ צא הכתוב לומר יצא חסור וכו' ועסום אלל לא
 תאכלוהו דסיפא קדשא פירש צו נבלה וטרפה לחייב את האוכלו מעום סלצ ועסום נבלה ועסום
 טרפה שלא חומר אין חסור נבלה וטרפה חלין על חסור סלצ שקדס לכולם: "והאומר אין חסור
 חל על חסור דרש ולא תאכלוהו כהן מיעט וגזר צו חסור חל על חסור אלל צעלמא לא. כים"י:
 "מוצת הנוק. הייט אינה כמיה צארץ אינה מוטלת לא על הקרקע ולא על גידוליו אלל על גושו
 על חסם כהן צבת חפלין ע"א פטר חומר מילה עכיות וכיוצא בהם: מוצת קרקע. טמוטלת על הקרקע
 או גידוליו כהן טרומות ונעשרות מלה לקט שכחה ופאה צביעית מדש ערלה כלאים: "וה' התלמוד
 מוטע דכתב רמנעא גזי סלצ ורס לונה לי חילעריך קד"א הוילי וצנינאל קרצנות כתיבי צאנן דליכא
 קרבן כיתמר סלצ ורס צאנן דליכא קרבן לא קמט"ל: ²⁰ וכנדרו צרגל הסוק. האמור צעלמים מיי' הוי
 צ' עלמות מן הספק של ארכובה עד צוקא דלטומא דהייט כל היך: סוכך של רגל. היינו ספק צצין
 הקולית ועגס חלנעי: (צט) כיה פיע"ש וסוק הוא עגס של צוות בגדין הממונע צין קולית לארכובה
 ואיצרים התמטמים סמוכין את העליונים ע"ג * סגיגה (צ): ²¹ סוכך של יך. כיעויה:

ואת עלתך. האיל: קרבן העם. שעיר עזים ועגל וכבש ז: כל מקום שנאמר עגל בן שנה הוא ומכאן אתה למד: 11. ואת הבשר ואת העור וגו'. לא מציון המאת היצונה נשרפת אלא ציון ושל מלואים וכלן על פי הדבור: 12. וימצאו. לשון הושטה והזמנה: 15. ויחטאהו. עשהו כמשפט המאת: כראשון. כעגל שלו: 16. ויעשה כמשפט. (ח) המפורש בעולת נדבה ביקרא: 17. וימלא כפו. (ט) היא קמצה: מלבד עלת הבקר. כל אלה עשה אתה עולת התמיד: 19. והמנסה. חלב המנסה את הקרב: 20. וישימו את החלבים על החזות. (י) לאחר התנוסה. נתן כהן המניף לכהן אתר להקטירם נמצאו העליונים למטה: 22. ויברכם. (יא) ברבת כהנים יברך יאר ישא: וירר. מעל המזבח: 23. ויבא משה ואהרן וגו'. למה נכנסו מצאתי בפרשת מלואים בברייתא הגוססת על תורת כהנים שלנו (יג) למה נכנס משה עם אהרן? ללמדו על מעשה הקטרת, או לא נכנס אלא לדבר אחר? הריני הן ירידה וביאה מעונה ברכה מה ירידה מעין עבודה אף ביאה מעין עבודה הא למדת למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה הקטרת. ד"א כיון שראה אהרן שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשים ולא ירדה שכינה לישראל היה מצטער ואומר יודע אני שכעס הקב"ה עלי ובשכילי לא ירדה שכינה לישראל אמר לו למשה משה אחי כך עשית לי שנכנסתי ונתביישתי מיד נכנס משה עמו ובקשו רחמים וירדה שכינה לישראל: ויצאו ויברכו את העם. (יג) אמרו (יד) "יהי נועם ה' אליהו עלינו, יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם לפי שכל שבעת ימי המלואים שהעמידו משה למשכן ושמש בו וסרקו בכל יום לא שרתה בו שכינה והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה, משה רבינו כל המורח שמרחנו שתשרה שכינה בינינו ונדע שנחכפר לנו עון העגל לכך אמר להם זה הדבר אשר צוה ה' תעשו ורא אליכם כבוד ה' אהרן אחי כדאי וחשוב ממני שעל ידי קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם ותדעו שהמקום כבוד בו: 24. וירגו. כתרנגומו:

י' 2: ותצא אש. (ט) ר' אליעזר אומר לא טהו בני אהרן אלא על ידי שהורו הלכה בסני משה רבן (ג) רבי ישמעאל אומר שתויין יין נכנסו למקדש תרע שאחר מיתתן הזהיר הגותרים שלא יבטו שתויין יין למקדש משל למלך שהיה לו בן בית* וכו' כדאיתא בויקרא רבה: 3. הוא אשר דבר וגו'. (ג) היתן דבר? (ד) תועותי שמה לבני ישראל* ונקדש בכבודי אל תקי בכבודי אלא בכבודי, אמר לו משה לאהרן, אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במידעיו של מקום הייתי סבור או בי או בך עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך: וידם אהרן. (ה) קבל שכר על שתתקחו (ו) ומה שכר קבל? שנתיהוד עמו הדבור שנאמרה לו לברו פרישת שתויין יין: בקרבי. בבחירי: ועל פני כל העם אכבד. (ז) כשהקב"ה עושה דין בצדיקים מתירא ומתעלה

(ז) מ"ב ט' כהן משיח וכו' י': (ח) צילה כ': (ט) מ"ב מנחות ט' ז': (י) מנחות ט"ז: (יא) מ"ב סוטה ל"ח: (יב) מ"ב ט"ב: (יג) מ"ב יד' פהלים ז': (יד) מ"ב זמרים קט"ו ז': (טז) שמואל כ"ט: (יז) מ"ב זמרים קט"ו ז': (יח) ויקרא י' (ט) ע' מ"ב עירובין ס"ג: (יג) ע' ויקרא כ"ה: (ג) מ"ב זמרים קט"ו ז': (ד) שמואל כ"ט: (ה) מ"ב זמרים קט"ו ז': (ו) ויקרא כ"ה: (ז) זמרים קט"ו ז':

הכל מועד כדכתיב ואל פתח אהל מועד לא הביאו: ראשון למדעים: צו של מילואים. כיע"ב: חוץ חוץ של מילואים, כילרי"ם: יעשה כמשפט. וזה משפט חמור בעולת חובה על כרפך כמשפט הנספח בעולת נדבה בויקרא קלמה שלל משפטי עולה ושלמים שם נלחמו ונשל נדבה דבר הכתוב לכתב חסם כי יקריב ונכס ומשעם לכשילמה יקריב וכתבי הסם וכמן ירו וחתף האי כמשפט דכתב בעולת חובה ללמד עליה שחטתן פויה כשאר משפטי נדבה: יוצא—לישראל ס"ד ל"כ"ע: "ע"י מה שכתבנו בשמות ל"ט חות י': י"א צן בית נאמן מלאו עונד על פתח חניות והחזי את ראשו בשתיקם וניגס את צן בית אתר תחתי ואין אתו יודעין מפני מה כבד את הרשעון חלא ממה שזיה את הכהן והאמר לו אל תכנס בשם חניות אתו יודעין שנאמר כך הכהן הרשעון כך ומלא את ומלא את חותם ואין אתו יודעין מפני מה נתו חלא ממה שזמרה את הכהן והאמר לו יין וסכר אל תשת אתו יודעין ומתוך כך שלח נתו חלא מפני סיין: ומקדש בכבודי נאמרה לו למשה ציוס שללטה על מלכת המסכן ורמז לו שציוס שיערה שכינתו על הבית יתקדש בכבודי ולא נרמז להבין מה הוא עד שמתו: חלא כדי להתקדש בכבודו של מקום עליסם. לסודיע שהוא נורא על ירחיו ומיודעיו חסו אשר דבר חלי ציוס שללטה על המסכן ונקדש בכבודי נאמרה שחכמים וקרונים לי חלקם: שנאמר וידם אהרן הכהן הכי שמתן וקבל: השכר ונ"י צ"כ (ל"ל) בויקרא כ"ה) שנאמר כך וזה ומתטיב עליו הדיבור ש' חסרי אמו ענין פרשת שמיני יין ולא חסר

דבור אמור לישראל הא מה אני מקיים לאמר אליהם? לבנים לאלעזר ולאיתמר: 2 דברו אל בני ישראל. את כלם השהו להיות שלוחים^א בדבור זה לפי שהושוו בדמיטה וקבלו עליהם גזרת המקום מאהבה: זאת החיה. לשון חיים לפי שיישראל דבוקים במקום וראויין להיות חיים לפיכך הכדילים מן הטומאה וגזר עליהם מצות ולאומות לא אסר כלום משל לרופא שנכנס לבקר את החולה כו כדאיתא במדרש רבי תנחומאג: זאת החיה. ד) מלמד שיהיה משה אחוז בחיה ומראה אותה לישראל זאת תאכלו וזאת לא תאכלו: את זה תאכלו וגו'. ה) אף בשרצי המים אחז טבל מין ומין והראה להם, וכן בעוף ואת אלה תשקצו מן העוף, וכן בשרצים וזה לכם, הטמא: זאת החיה, מכל הבהמה. ו) מלמד שהבהמה ככלל חיה: 3 מפרסת. כתרומתו סריקא: פ'רסה. פלאגמ'א' בלעז: ושסעת שסע. שמובדלת מלמעלת ומלמטה בשתי צדדין כתרומתו ומטלפן מלפין, שיש שפרסותיו סרוקות מלמעלה ואין שסעות ומובדלות לגמרי שמלמטה מחוברות: מעלת גרה. מעלה ומקראה האוכל ממעיה ומחורת אותו לתוך פיה לכתשו ולפתחו הדק: גרה. כך שמו ז: ויתכן ל'היות מגזרת פ' מים הנגרים שהוא נגזר אחר הפתן ו'תרגמו ישראל שעל ידי הגרה ה'האכל נפשו ונמתח: בבהמה. ט) תיבה יתרה היא לדרשה להזהיר את השליל הנמצא במע' אמו: אתה תאכלו. י) ולא בהמה מטאה והלא באזהרה היא אלא לעבור עליה בעשה ולא תעשה: 8 מבשרם לא תאכלו. יא) אין לי אלא אלו שאר בהמה מטאה שאין לה שום סימן מהרה מנין אמרת קל וחומר ומה אלו שיש בהן קצת סימני מהרה אסורות וכו': מבשרם. על בשרם באזהרה יט) ולא על עצמות וגידין ו'קרנים ומלפס: ובגבלתם לא תגעו. יב) יכול יהו ישראל מזהרים על מגע גבלה תל' ג) אמור אל הבהנים וגו'. כהנים מזהרין ואין ישראל מזהרין קל וחומר מעתה ומה טומאת מת חמורה לא הזהיר בה אלא כהנים וטומאת גבלה קלה לא כל שכן ומה תלמוד לומר לא תגעו? בגל: 9 ינספ'ר. יד) אלו ששט בהם: י) קשקשת. יז) אלו קליפין הקבועים בו טו) כ'טו שנאמר טז) ושיריון קשקשים הוא לבוש: 10 שרץ. יח) בכל מקום משמעו דבר נמוך שרוחש ו'גד על הארץ: 11 ושקץ יהיו. יח) לאסור את עירוביהן אם יש בהם בנותן טעם: מבשרם. יט) אינו מזהר על הסמפורים ועל העצמות: ואת גבלתם תשקצו. כ) לרבות יבחושין^א שסינן, יבחושין מושידו'יש בלעז: 12 כל אשר אין לו גו'. כא) מה תל' שיכול אין לי שיהא מותר אלא המעלה סימנין שלו ליבשה השיון במים מנין תל' כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים הא אם היו לו במים אף על פי שהשיון בעלייתו מותר: 13 לא יאכלו. כב) לחייב את המאכילין לקטנים שכך משמעו לא יהו נאכלין על ירך או אינו אלא לאסרן בהנאה תל' ג) לא^א תאכלום, באכילה

אסורין

ג) וגם בויקרא כה: ד) ח"כ חולין מ"ב: ה) ח"כ נחמות כ"ט: ו) ח"כ חולין ע"א: ז) וכן נחמכם נחנס: ח) שמואל ז' ז': ט) ח"כ חולין ס"ט: י) ע' זמרים ל"ה מ"ב יא) ח"כ: יב) ח"כ כ"ה ט"ז ז': יג) ויקרא כ"א: יד) חולין כ"ט: טו) ח"כ חולין ס"ז ז': טז) שמואל א' י"ז: יז) ע"ג * בראשית א' כ': יח) ח"כ: יט) ח"כ: כ) ח"כ חולין ס"ז: כא) ח"כ: כב) ע' ח"כ וע"ג יבמות לקמן ק"ל: כג) פסוק מ"ב:

יא) לדיבור. כיס'ר: כ'רסה פלגמ'א' צל' ל' כיע'צ: ג' לפסוק. כ"ס: ד' תחגורו—נחום ל' כיל'ע: ה' האוכל צממניה. כ"ד ל"א: ו' צמנה צממנה. ט'א צמנה דרישא אצמנה לקיפיה ודכוש הכי צמנה הנמלח צמנה תאכלו: ז' אותה תאכלו. ופרסת פסקה ונעלמ' גסה: ולאו גבה מכלל עשה עשה. כך שניה צדק צממיה ונפקין צלל תעשה וניין תל' חך את זה לא תאכלו אלמא מדל'אנטיק לא תעשה אצמיה לאו אצמיה יאח: ו'קרנים ל' כיע'א וצ"כ: ב' לא תגעו שמיני אדם לטער עלמו צדגל. כ"ס: 'סנפירין. כ"י: "חילו כנפים שטו צהן. כילמ'ס: צ' הסורח צהן. שט צהן על פני המים: הקצועין זו יותר מן הסנפירין שאין זין מאליהן אלא צדים אצל כל הסנפירין הוא יכול לכשכשן: ע"ג ז' גדה כ"א ז' קשקשים. ונלצושים טל דג: סנפיר אלו כנפים שטו צהן על פני המים: כ"כנו— צדום ל' כ"י: ז' רגע וכו'. כ"י: י) כניין יחושיין דקין הנמלחות צממפות טל יין ע"ג * זממים כ"ז: יב) ח"כ לא תאכלו. ת"כ וע' טס צמירות הראצ'ד וז"ל כסאסו אוור לא תאכלום גצי טלנים הוי צאכילה אסורין אצל לא צממיה: נסמח אצמיה לא תאכלו הא כילד צאכילה אסורין אצל צממיה ופירושו דהאי נסמח קאי אצמנה תורה דכתיב צממפות קמאיים וזה אשר לא תאכלו מהם וכו' וזו עיקר דעופות על עופות אצל הראשונה הגסה היא עכ"ל:

1) plante (מוקזאלע): 2) moucheron (קליינע פליעגען, מיקקען):

אסורין בהנאה מותרין. כל עוף שנאמר בו למינה למינו למינה יש באותו המין שאין דומין זה לזה לא במראהם ולא בשמותם וכולן מין אחד: 16. הנץ. "אישפר" ויד: 17. שלך. סירשו הבותינו (כל) זה השולה דנים מן הים" וזהו שתרגם אונקלס ושליוגוא: כום ויגשוף. "הם צוא" ששג הצועקים בלילה ויש להם² לסחות כאדם³ ועוד אחר דומה לו שקורין י"ב: 18. תנשמת. (כה) היא קלב"א ש"וריק⁴ ודומה לעכבר הפורת בלילה ותנשמת האמורה בשרצים היא דומה לה ואין לה עינים וקורין לה מלס"א⁵: 19. התסידה. זו דיה לבנה ציגוניא. ולמה נקרא שמה חסידה (כו) שעושה חסידות⁶ עם חברותיה במזונות: האנסה. (כו) היא דיה ריגנית⁷ ונראה לו⁸ שקורין אותו ה"רז"ז: הדוכיפת. תרגול הכר וטרבלתו כפולה⁹ ובלעז הרז"א¹⁰ ולמה נקרא שמו דוכיפת (כו)¹¹ שהודו כפות¹² זו היא כרבלתו ונגר מורא נקרא על שם טעושו כמו שפירשו רבותינו במסכת גימין (כח) בפרק מי שאחזו: 20. שרץ העוף. (כט) הם הדקים הנמכים הרוחשין על הארץ כגון זבובים¹³ וצריעין ויתושין וחגבים: 21. על ארבע. על ארבע רגלים: ממעל לרגליו. סמוך לצוארו יש לו כמין שתי רגלים לבד ארבע רגליו וכשרתה לעוף ולקפוץ מן הארץ מתחזק באותן שני כרעים ופורח ויש כרבה כאותן שקורין לנג"ש¹⁴ אבל אין אנו בקיאות בהן שארבעה סימני מדה¹⁵ נאמרו בהם (ל) ארבע רגלים וארבע כנפים וקסולין אלו¹⁶ כרעים הנחוכים כאן וכנפיו חופין את רובו וכל סימנין הללו מצוים באותן שבינותינו אבל יש שראשן ארוך ויש¹⁷ שאין להם זנב (ל) וצריך שיהא שמו חכ וכוה אין אנו יודעים להבדיל ביניהן: 28. וכל שרץ העוף וגו'. (לא) בא ולמד שאם יש לו חמש מדה: 24. ולא לה. (לב) העתידין לאמר כענין למטה: תמטאו. כלומר בניעתם יש מוטאה: 25. וכל הנשא מנבלתם. כל מקום שנאמרה (לג) מוטאת משא חמורה ממוטאת מגע שהיא מעונה כבוס בנדים: 26. מפרסת פרסה ושפע איננה שסעת. כגון גמל שפרסתו סדוקה למעלה אבל למטה היא מחוברת, כאן למדך שנבלת בהמה מוטאה ובענין שבסוף הפרשה פירש על בהמה מוטאה: 27. על כפיו. כגון כלב הדוב וחחול: מטא"ים הם לבם. לטעם: 29. וזה לכם השמא. כל מוטאות הללו אינן לאיסור אכילה אלא למוטאה ממש להיות טמא במגען ונאסר לאכול תרומה וקדשים וליכנס במקדש: החלד. מוש"מילה י: והצב. פ"ט שדומה לצפרדע: נאקה

(ד) מוליין ק"ג: (כה) ע' מוליין ק"ג: (כו) טס: (כז) דף פ"ח: (כט) ע"ג * צנח"א * ח' כ"ט: (ל) מוליין ק"ט: (לא) ח"כ: (לב) ע' ח"כ וישי כליל:

"צב"י חושט"ר¹) וע' רמ"י צמולין ג"צ הכן אשפרוי"ר ודריסת הגב אשפרוי"ר וע"ג תוס' טס וע"ג * מוליין ק"ג הכן אשפרוי"ר וע' תוס' טס: וע"ג צ"ן צפירשו למוטם מידם הכן הגב נקרא אשפרוי"ר והכך חק נקרא אשפרוי"ר צ"ל: "איננו סוה צקילי ציה והוא עורב הנמיס: "קפוסל. לואישל צלמו ויש לה לסחות כלמ"י חלם * צרכות כ"ז צ': קריא וקיפוסל. עוף הנועק צלילה ועניו דומים לחמול ועיניו לפניו: לסחות. לחיים וקופין כלחם מה שאין כן בצחמה ותיס * מדה כ"ג וע"ג * מוליין ק"ג: צ לחיים לסחות. כילמו"ה: "א ועוף. כ"ס ד"א: ועוד—ויצו ל' כ"רמ"ג ד"א: צ"ר תנשמת כחיצי מד צעופות ועד צעלילי קיפון (צחות צעופות) לואיש ולי נחלם שקורין קלצא שרץ שדווה למלפא שצפ"ס: קורפדלי (צחות צעלילים) טלמל (וע"ג * צרכות כ"ז צ'): צ"חמלקת חמותיה: "ונחלם—יכין ל' כ"ד ד"א: "סזו היא. י"ד: "ובלעז—כרבלתו ל' כ"ל וע' צלקוטיס: "סחודו כפוף. כ"ס (כסוף וכן הוא גם צערוך): "סחודו כפות. כרבלתו עצם ודומה כמי שפולח לתוך הכחש וכמותה טס והוא עוף גדול מתרגול וקורין לו פולון שצ"י²: "ולרעין ל' כיע"ד: "ובמגזים. זהו פיון טיחחם כל טיס לו חרבע רגלים וד' כנפים ויש לו קרנולים הם שני רגלים ארוכים לצד הארבעה והם סמוך לצוארו ומעל לרגליו לתד צהס כסחודו כולה לקסן וכנפיו חופין את חיצו והן ד' סימנין: "ג כל טיס לו חרבע רגלים וד' כנפים וקרנוליו וכנפיו חופין את חיצו ולא נכסינן וקרנוליו וכנפיו ונגנרל נקפא לן וקקל: "א כרעים ל' כ"י: "ב' מהרש"א מוליין ק"ז טיס להגים טיס לכן זנב צמקוס שאין להם: "צ כרעים³. כ"ל: פדויט. כ"ס וצמקוני וכן * נדה כ"ז ד"ס זגוני: קלצאטו (*). כיע"ד: צז הוא

1 espervier (שענענע): 2 chouettes (לאכעלינען): 3 hibou (חוי): 4 chanve-souris (לענדערמויז): 5 taupe (חויילחוף): 6 cigogne (שעלך): 7 héron (רייטע): 8 huppe (שענענעט): 9 langouste (שענענעט): 10 moustille (חוינעל): 11 mustella (חוינעל): 12 vautour (גייעל): 13 paon sauvage (דעל וילדע טעויל): 14 (קרעטע):

30. אִנְקָה. לְדִרְצִיּוֹן: הַלְטָאָה. לְלִישׁוֹרְדָה²: חֲמַט. לְלִמְצִיָּה³: תְּנֻשְׁמַת. לְטַלְפִּיהָ:⁴
 32. בָּמִים יֹבֵא. (ג) וְאָף לְאֹדֶר מְבִילָתוֹ מֵמָא הוּא לְתַרְוּמָה עַד הָעֶרֶב וְאֲחִיב וְשָׁחַר בְּהָעֶרֶב
 הַשְּׂמֶשׁ: 33. אֵל תּוֹכּוּ. (ל) אֵין כְּלִי חָרִים מִטַּמָּא אִלָּא מְאִוִיר⁵: כֵּל אֲשֶׁר בְּתוֹכּוֹ יִטַּמָּא. הַכְּלִי
 חוּר וּמִטַּמָּא לִימָה שְׁבִאוּרֹדוֹ: וְאִתּוֹ תְּשַׁבְּרוּ. (ס) לְמַד שְׂאִין לוֹ מִדְּרָה בְּמִקְהָ: 34. מִכֵּל הָאֹכֵל
 אֲשֶׁר יֵאָכֵל. לִי מוֹסֵב עַל מִקְרָא הָעֲלִיָּן כֵּל אֲשֶׁר בְּתוֹכּוֹ יִטַּמָּא, מִכֵּל הָאֹכֵל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר
 בָּאוּ עֲלָיו מִים הוּא בְּתוֹךְ כְּלִי חָרִים הַטַּמָּא יִטַּמָּא⁶ וְכֵן כֵּל מִשְׁקָה אֲשֶׁר יִשְׁתָּה בְּכֵל כְּלִי הוּא
 בְּתוֹךְ כְּלִי חָרִים הַטַּמָּא יִטַּמָּא. לְמַדְנָה מִכָּאן דְּבָרִים רַבִּים, לְמַדְנָה שְׂאִין אוֹכֵל מִזְכָּשׁ⁷ וּמְתוֹקָן לְקַבֵּל
 טוֹמָאָה עַד שִׁבְאוּ עֲלָיו מִים פֻּעַם אַחַת וּמִשְׁבָּאוּ עֲלָיו מִים פֻּעַם אַחַת מְקַבֵּל טוֹמָאָה לְעוֹלָם
 וְאִפְּלֹ נִגְזַר הֵינָן הַשְּׂמֶן וְכֵל הַנִּקְרָא מִשְׁקָה מְכִשִּׁיר דְּעִים לְטוֹמָאָה כְּמִים, שְׂכָךְ יֵשׁ לְדִרְוֵשׁ חֲמִיקָא
 אֲשֶׁר יֵבֵא עֲלָיו מִים אוֹ כֵּל מִשְׁקָה אֲשֶׁר יִשְׁתָּה בְּכֵל כְּלִי יִטַּמָּא הָאוֹכֵל וְעוֹד לְמַדוּ רְבוּזֵינוּ מִכָּאן
 שְׂאִין וְלֵד הַטוֹמָאָה מִטַּמָּא כְּלִים שְׂכָךְ שֵׁינֵינוּ (ו) יִכּוֹל יְהוּ כֵּל הַכְּלִים⁸ מִטַּמָּאֵין מְאִוִיר. כְּלִי חָרִים
 תִּלְ כֵּל אֲשֶׁר בְּתוֹכּוֹ יִטַּמָּא מִכֵּל הָאוֹכֵל, אוֹכֵל⁹ וּמִשְׁקָה מִטַּמָּא מְאִוִיר כְּלִי חָרִים וְאֵין כֵּל הַכְּלִים
 קִטְמָאֵין מְאִוִיר כְּלִי חָרִים לְפִי שְׁהַשְׂרָץ־אֵב הַטוֹמָאָה וְהַכְּלִי שֶׁנִּטְמָא מִמֶּנּוּ וְלֵד הַטוֹמָאָה לְפִיכָךְ
 אֵינוּ חוּר וּמִטַּמָּא כְּלִים שְׁבִתוֹכּוֹ וְלְמַדְנָה עוֹד (ז) שְׁהַשְׂרָץ שֶׁנִּפְלֵ לְאִוִיר הַתְּנֹדָה זֶה־פֶת בְּתוֹכּוֹ וְלֵא
 נִעַע הַשְׂרָץ בְּפֶת הַתְּנֹדָה רֵאשׁוֹן הַפֶּת שְׁנִייה וְלֵא נִאֲמַר רֹאֵין אֵת הַתְּנֹדָה כְּאִלוֹ מֵלֵא טוֹמָאָה וְהִיא
 הַפֶּת תְּחִילָה שְׂאֵם אֵתָה אוֹמֵר כֵּן לֹא נִתְמַעְמַעוּ כֵּל הַכְּלִים מִלִּישְׁמָא מְאִוִיר כְּלִי חָרִים שְׁדִירֵי טוֹמָאָה
 עֲצֻמָּה נִעְנָה בְּהֵן מִגְּבַן וְלְמַדְנָה עוֹד (ח) עַל כִּי־אֵת מִים שְׂאִינָה מְכַשֶּׁרֶת זֹרְעִים אִלָּא אֵם כֵּן גַּפְלוֹ
 עֲלִיָּהן מִשְׁתַּלְּשׁוּ¹⁰ שְׂאֵם אֵתָה אוֹמֵר מְקַבְּלֵין הַכְּשֶׁר בְּמִחוּבֵר אֵין לָךְ¹¹ שְׂלֵא בָאוּ עֲלָיו מִים¹²
 וּמִהוּ אוֹמֵר אֲשֶׁר יֹבֵא עֲלָיו מִים וְלְמַדְנָה עוֹד (ט) שְׂאִין אוֹכֵל מִטַּמָּא אַחֲרִים אִלָּא אֵם כֵּן יֵשׁ בּוֹ
 כְּבִיצָה שֶׁנִּאֲמַר אֲשֶׁר יֵאָכֵל אוֹכֵל הַנֹּאכֵל בְּבֵת אַחַת, וְשִׁיעֵרוּ חֲכָמִים אֵין בֵּית הַבְּלִיעָה מִחִיק וְיִתֵּר
 מִבִּיצַת תְּרַנְגוּלָתָ: 35. תְּנֹדָה וְכִירִים. (ט) כְּלִים הַמְּטַלְטְלִין הֵם חוּץ שֶׁל חָרִים וְיֵשׁ לְהֵן חוּץ
 וְשׁוֹפֵת עַל נֶקֶב הַחֲלָל אֵת הַקְּרָדָה וְשִׁנְיָהם פִּיהֶם לְמַעְלָה: יִתֵּן. שְׂאִין לְכֵלִי חָרִים מְבִיחָה:
 וּמִטַּמָּאֵים

(ג) יִצְמוֹת עִיָּה: (ד) ע' מוֹלִין כ"ד ז': (ה) ט"כ: (ו) מַסְמִים כ': (ז) מוֹלִין ק"ח ז': (ח) יוֹמֵם פ' מ"ב: (ט) ע' טַמָּא ל"ח:

טוֹמָאָה¹³ זַלְמָה הַדְּוָמָה לְמַכְרֵסָה * ע"ו מ' ד"ה צִילָת: ל"ו וְכֵן צִרְסִי מוֹלֵק ק"ב ו' צ"ד ז': ל"ח חוֹטָא. לִישְׁמָא
 שְׂחִילָת צִרְיִיתוֹ זְכַעְדֵּסָה לֹא וְזָדוֹק זְחִיקָה טַלָּה שְׂגַל וְהוֹלֵךְ עֲנִיָּה תְּחִילָתוֹ כְּעַדֵּסָה מִנְּסָה הוּא בְּשׁוֹלֵין
 * מוֹלֵק ק"ב: חוֹטָא. חוֹמֵר אֵינִי טַהוֹר מִן טָרֵף שְׂקוֹרֵק לִישְׁמָא הַגֵּל כְּקִלְפֵּסָה הַסְּוֹכֶת זִנְעַבְלַת תְּחִיל
 כֵּל כִּנְסָה שְׂגַל־תְּחִילָתוֹ הַגֵּל כְּקִלְפֵּסָה טַל עַדֵּסָה הוּא * מְנַפֵּס י"ח: ל"ט לְעֵיל פֶּת' י"ט: ל"י חוֹרֵד.
 הַגֵּינֵס טוֹמָאָה לְאִוִיר וְלֹא נִעְנָה: ל"א מִים שְׁבִתוֹכּוֹ. כ"ב: ל"ב מוֹסֵב—יֵאָכֵל ל' כ"ג: ל"ג וְכֵן—יִצְמָא ל'
 כ"ד: ל"ד חִיקוֹן. מְחִינָה מִים לְהַכְּסִיף לְקַבֵּלָתָה טוֹמָאָה כֵּל הַכְּשֶׁר שְׂנַפֵּס לְשׁוֹן חִיקוֹן * טַמָּא י"ד ז':
 ל"ה אֵם כְּלִי טַרְף נִתּוֹן בְּתוֹךְ כְּלִי חָרִים וְשָׂרֵץ צְאוּרֵד הַסִּילוֹן יִכּוֹל יֵהֵא כְּלִי טָרֵף אוֹ כְּלִי מִתְּחַת שְׁבִתוֹכּוֹ
 מִנְּסָה עֲשׂוֹרָה דְּכַתִּיב כֵּל אֲשֶׁר צְחֹרֵב יִטַּמָּא: מ"ל וְכַתִּיב לִיָּה מִכֵּל הָאוֹכֵל. כְּלוּמַר הֵאֵל כֵּל אֲשֶׁר צְחֹרֵב
 שְׂחִיחֵתִי לָךְ צְאוּכֵל אֲנִיחֵי לָךְ וְחֵי כְּמִשְׁךְ דְּעֹלֵי טוֹמָאָה תְּחִיב לִיָּה לְחִיזוֹן מְנַלָּת טוֹמָאָה טוֹגַעַת צְבַד
 טַל כְּלִי טַרְף וְכֵל טַרְף מְנַטָּא מְגַבֵּל אִלָּא טַעַם מִיכִּיה כֵּל אֲשֶׁר צְחֹרֵב יִטַּמָּא מְנַטָּת כְּלִי הוּא לְמַנְטָלָה
 וְחַסְמִינֵין קַבֵּל לְדוֹכְלֵין וְנַטְקִין דְּעַמְבִּלֵי טוֹמָאָה הוּא מוֹלֵד הַטוֹמָאָה אֲבָל כְּלִי לֹא וְכַתִּיב מִיִּדְּקוֹא נִפְקַח
 לָן וְכִי: ל"ז וְנַטְקָה ל' צְכִי וְגַם בְּתַלְמוּד וְצַח"כ ל' ו' צְחֹרֵבִי טַמָּא הוּא מוֹסֵק תִּיבַת וּמַשְׁקָה צְכִי
 כֵּן (וּמִם שְׂגַרְסָה רְשִׁי צְפַסְסִים כ' ז' חוֹכְלֵין וְנַטְקִין צְד"ה מ"ל ל"ל טַם הוּא חֲלִיצָה דְּר' יִהְיֶה עִיָּם
 דָּף י"ז ז'): ל"ח טָרֵף טוֹמָאָה צְחֹרֵב. וְלֹא נִעַע צְפַת הַפֶּת שְׁבִתוֹכּוֹ טַי לְטוֹמָאָה וְחִינְסָה מְנַטָּת מוֹלֵק
 לְכַבֵּן מִפְּסִי שְׂחִיחֵת מְחִילָה הַטְּחֹר קַבֵּל טוֹמָאָה מִן הַשְׂרָץ וְהַפֶּת מִן הַטְּחֹר: וְלִישְׁמָא לְסֵאֵי חֲמֹר כְּמִשְׁךְ
 דְּעוֹנֵלֵי טוֹמָאָה. כִּיֵּן דְּקִימָא לָן חוֹרֵר כְּלִי חָרִים מְנַטָּא מִן הַשְׂרָץ אֲשֶׁר טַלָּא נִעַע אֲלֵמָה כְּמִשְׁךְ דְּעֵלֵל
 טוֹמָאָה הוּא דֵּחָא לֹא נִעַע צוֹ וְנַטְמַעְחָו וְהַיָּה נִוִי טַת כְּאֵלוֹ טוֹגַעַת צְשָׂךְ: ל"ח וְכַסֵּה שְׂלִין זְעֵמִים מְקַבְּלֵק
 טוֹמָאָה אִלָּא לְכַפֵּיחְלָם כְּדִישְׁמָא צְכִי. אֵם אֲחֵה חוֹמֵר מְסוֹבְרֵין טוֹמָאָה טוֹמָאָה אֵת. הַכֵּל שְׂלִין לָךְ עַמְבִּרֵין
 טוֹמָאָה שְׂלִין מְוִיָּין אֲלֵלָה כֵּן אֵין מְקַבְּלֵין הַכְּשֶׁר אִלָּא עַד שִׁתְּלָשׁוּ: ל"ח זְעֵם טַלָּא. כ"ח: ל"ח צְחֹרֵבִין
 וְלְמַדְנָה עוֹד. כ"ח: ל"ח כְּמִחוּבֵין קְדִישָׁה עַל הַכִּינֵה קְרִי טַמָּא * מוֹלֵק ט"ד:

1 herisson (חינעל): 2 lézard (חינעקט): 3 limace (טענקט): 4 taupe (מיוולחורק):
 ?

ושמאים יהיו לכם. (י) שלא תאמר מצוה אני לנתנם תלמוד לומר ושמאים יהיו לכם, אם רצה לקיים במזמאתו רשאי: 36 אך מעין ובור: מקוה מים. המחבורים לקרע אין מקבלין טומאה ועדי יש לך לתמוד יהיה טהור. הטובל בהם מטומאתו: ונגע בנבלתם ישמא. (יג) אסילו הוא בתוך מעין ובור ונגע במזמאתם ישמא. שלא תאמר (נ) קל חומר אם נטור את השמאים מטומאתם קל וחומר שציל את המהור מלישמא לכך נאמר ונגע בנבלתם ישמא: 37 זרע זרוע. זרעה של מיני זרעונין. (ס) זרע שם דבר הוא כמו (נג) ויהנו לנו מן הזרעים: טהור הוא. למדך הנתוב שלא הוכשר ונתקן לקחת אוכל לקבל טומאה עד שיבאו עליו מים: 38 וכי יתן מים על זרע. (נד) לאחר שנתלש שאם תאמר יש הכשר במחור אין לך זרע שלא הוכשר: מים על זרע. בין מים בין שאר משקין בין להם על הזרע בין זרע נוסף לתוכו, הכל נדרש בתורת כהנים: ונסל מנבלתם עליו. (נה) אף משנגב מן המים שלא הקפידה תורה אלא להיות עליו שם אוכל ומשייר לו הכשר קבלת טומאה פעם אחת שוב אינו נעקר הימנו: 39 בנבלתה. (נו) ולא בעצמות וגידין ולא בקרנים ומלפים ולא בעור: 40 והנשא את נבלתה. (נז) המחורה טומאת משא מטומאת מצע שהגושא מטמא בנדים והנגע אין בנדין מטמא שלא נאמר בו יכבס בנדין: והאכל מנבלתה. (נח) יכול תטמאנו אכילתו כשהוא אומר בנבלת עוף טהור (ני) נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה, בה, אותה מטמא בנדים באכילתה ואין נבלת בהמה מטמא בנדים באכילתה בלא משא בנן אם תחבה לו חיבור בכית הבליעה אם כן מה תיל האוכל ליתן שיעוד לנשוא ולנגע כדי אכילה הוא כזת: וטמא עד הערב. אף על פי ששכל צריך הערב שמש: 41 השרץ על הארץ. (נ) להוציא את היתושין שבבליסין (ס) ושכפולין ואת ה"חיון שבנעשים שהרי לא שרצו על הארץ אלא בתוך האוכל אבל משיצאו לאויר ושרצו חיי נאסרו: לא יאכל. (סג) לחייב על המאכל: כאוכל ואין קרוי שרץ אלא דבר נמוך קצר תגלים שאינו נראה אלא כרוחש ונר: 42 הולך על נחון. (סד) זה נחש ולשון נחון שחיה שהולך שה נעפל על מעיו: בל הולך. (סו) לחביא "השלאולין ואת הרומה לדומה: הולך על ארבע. זה עקרב: כל. (סז) להביא את המושפת אשק"כום בלעז ואת הרומה לדומה: מרבה בגלים. (סח) זה גרל שרץ שיש לו תגלים מראשו ועד גבו לכאן ולכאן וקרוין צינפסידים: 43 אל תישקצו. (ט) באכילתן שהרי מרוב נשוחיכם ואין ששקין נפש בטגע וכן ולא תטמאו באכילתם: ונטמאתם במ. (סח) אם אתם מטמאין בהם בארץ אף אני מטמא אתכם בעולם הבא וכישיבת מעלה: 44 כי אני ה' אלהיכם. (ט) כשם שאני קדוש שאני ה' אלהיכם כך והתקדשתם קדשו עצמכם למטה: והייתם קדשים. (ט) לסי שאני אקדש אתכם למעלה ובעולם הבא: ולא תטמאו וגו'. לעבור עליהם בלאוין הרבה וכל לאו מלקות חזו שאמרו בתלמוד (ט) אכל טושיחא (ט) לוקה ארבע נמלה לוקה חמש צרעה לוקה שש: 45 כי אני ה' המעלה אתכם.

על
 (ט"ב: ע"ג) (ט"ג: ע"ד) (ט"ד: ע"ה) (ט"ה: ע"ו) (ט"ו: ע"ז) (ט"ז: ע"ח) (ט"ח: ע"ט) (ט"ט: ע"י) (ס: ע"יא) (ס"א: ע"יב) (ס"ב: ע"יג) (ס"ג: ע"יד) (ס"ד: ע"טו) (ס"ה: ע"טז) (ס"ו: ע"יז) (ס"ז: ע"יח) (ס"ח: ע"יט) (ס"ט: ע"כ) (ק: ע"כא) (ק"א: ע"כב) (ק"ב: ע"כג) (ק"ג: ע"כד) (ק"ד: ע"כה) (ק"ה: ע"כז) (ק"ו: ע"כח) (ק"ז: ע"כט) (ק"ח: ע"כי) (ק"ט: ע"כ"א) (ק"י: ע"כ"ב) (ק"יא: ע"כ"ג) (ק"יב: ע"כ"ד) (ק"יג: ע"כ"ה) (ק"יד: ע"כ"ו) (ק"יט: ע"כ"ז) (ק"כ: ע"כ"ח) (ק"כ"א: ע"כ"ט) (ק"כ"ב: ע"כ"י) (ק"כ"ג: ע"כ"יא) (ק"כ"ד: ע"כ"יב) (ק"כ"ה: ע"כ"יג) (ק"כ"ו: ע"כ"יד) (ק"כ"ז: ע"כ"טו) (ק"כ"ח: ע"כ"טז) (ק"כ"ט: ע"כ"טז) (ק"ל: ע"כ"יז) (ק"ל"א: ע"כ"יח) (ק"ל"ב: ע"כ"יט) (ק"ל"ג: ע"כ"כ) (ק"ל"ד: ע"כ"כ"א) (ק"ל"ה: ע"כ"כ"ב) (ק"ל"ו: ע"כ"כ"ג) (ק"ל"ז: ע"כ"כ"ד) (ק"ל"ח: ע"כ"כ"ה) (ק"ל"ט: ע"כ"כ"ו) (ק"מ: ע"כ"כ"ז) (ק"מ"א: ע"כ"כ"ח) (ק"מ"ב: ע"כ"כ"ט) (ק"מ"ג: ע"כ"כ"י) (ק"מ"ד: ע"כ"כ"יא) (ק"מ"ה: ע"כ"כ"יב) (ק"מ"ו: ע"כ"כ"יג) (ק"מ"ז: ע"כ"כ"יד) (ק"מ"ח: ע"כ"כ"טו) (ק"מ"ט: ע"כ"כ"טז) (ק"נ: ע"כ"כ"טז) (ק"נ"א: ע"כ"כ"יז) (ק"נ"ב: ע"כ"כ"יח) (ק"נ"ג: ע"כ"כ"יט) (ק"נ"ד: ע"כ"כ"כ) (ק"נ"ה: ע"כ"כ"כ"א) (ק"נ"ו: ע"כ"כ"כ"ב) (ק"נ"ז: ע"כ"כ"כ"ג) (ק"נ"ח: ע"כ"כ"כ"ד) (ק"נ"ט: ע"כ"כ"כ"ה) (ק"ס: ע"כ"כ"כ"ו) (ק"ס"א: ע"כ"כ"כ"ז) (ק"ס"ב: ע"כ"כ"כ"ח) (ק"ס"ג: ע"כ"כ"כ"ט) (ק"ס"ד: ע"כ"כ"כ"י) (ק"ס"ה: ע"כ"כ"כ"יא) (ק"ס"ו: ע"כ"כ"כ"יב) (ק"ס"ז: ע"כ"כ"כ"יג) (ק"ס"ח: ע"כ"כ"כ"יד) (ק"ס"ט: ע"כ"כ"כ"טו) (ק"ס"י: ע"כ"כ"כ"טז) (ק"ס"יא: ע"כ"כ"כ"טז) (ק"ס"יב: ע"כ"כ"כ"יז) (ק"ס"יג: ע"כ"כ"כ"יח) (ק"ס"יד: ע"כ"כ"כ"יט) (ק"ס"טו: ע"כ"כ"כ"כ) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"א) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"ב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"ג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"ד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"ה) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"ו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"ז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"ח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"ט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"י) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"יא) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"יב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"יג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"יד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"טו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"טז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"יז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"יח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"יט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"א) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"ב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"ג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"ד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"ה) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"ו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"ז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"ח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"ט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"י) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"יא) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"יב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"יג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"יד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"טו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"טז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"יז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"יח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"יט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"א) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ה) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"י) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יא) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"א) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ה) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"י) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יא) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"א) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ה) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"י) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יא) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"א) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ה) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"י) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יא) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"א) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ה) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"י) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יא) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"א) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ה) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"י) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יא) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"א) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ה) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"י) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יא) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"א) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ה) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"י) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יא) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"א) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ה) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"י) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יא) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"א) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ה) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"י) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יא) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"א) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ה) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"י) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יא) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"א) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ה) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"י) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יא) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"טז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"יט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"א) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ב) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ג) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ד) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ה) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ו) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ז) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ח) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ"ט) (ק"ס"טז: ע"כ"כ"כ"כ"כ"כ"כ

שמיני יא תזריע יב

"על מנת שתקבלו מצותי העליתי אתכם. " דבר אחר כי אני ה' המעלה אתכם כבולן כתיב והוצאתי וכן כתיב המעלה (מ) תנא דבי ר' ישמעאל אלמלי לא העליתי את ישראל ממצרים "אלא בשביל שאין מטמאין בשרצים כשאר אומות דיים ומעליזות היא נביתו זהו לשון מעלה: 47 לה בדיל. (נט) לא בלבד השונה אלא שתהא יודע ומכיר ובקי בהן: בין הטמא ובין הטהר. (נט) צריך לומר בין חמור לפרה והלא כבר מפורשים הם? אלא בין טמא לך לטהרה לך בין נשחט חצי של קנה לנשחט רובו: ובין החיה הנאכלת. צריך לומר בין צבי לערוד והלא כבר מפורשים הם? אלא בין שנולדו בה סימני טרפה כשרה לנולדו בה סימני טרפה מסולה: חסלת פרשת שמיני.

תזריע.

יב 1. אשה כי תזריע. (ח) א"ד שמלצי כשם שתיצרתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית כך תורתו נמשרשה אוד תורת בהמה חיה ועוף: כי תזריע. (ז) לרבות שאפילו ילדתו מחוי שנמתה ונעשה כעין זרע אמו טמאה לידה: כימי נדת דותה תטמא. כסדר כל טומאה האמורה בנדה מטמאה בטומאת לידה (ג) ואפילו נפתח הקבר" בלא דם: דותה. לשון דבר הוב מנוסה. לשון אחר לשון מדה והולי (ד) שאין אשה רואה דם שלא הוקלה ראשה ואברה בדרך עליה: 4. תשב. ב' א"ן תשב אלא לשון עכבה כמו (ה) ותשבנו בקדש (ו) וישב באלתי מטרא: בדמי טהרה. אע"פ שרואה 'טהורה: בדמי טהרה. לא מפיך היא והוא שם דבר כמו פוד: ימי טהרה. מפיך היא ימי פוד שלה: 'בכל קדש. (ז) לרבות את התמימה לפי שזו טבולת יום ארוך שטבולה לסוף שבוע ואין שמישה מעריב לטורה עד שקיעת החמה של יום ארבעים שלמחר תביא את כפרת מדרתה: לא תגע. (ח) אודה לאוכל וכו' כמו ששניה ביבמות: 7. והקריבו. (ט) למדך שאין מעכבה לאכול בקדשים אלא אחד מהם ואי זה הוא זה חמאת שטמא וכפר עליה 'הכהן וטורה מי שהוא בא לכפר בו המורה תלוי: 8. ו'טורה. (ס) מכלל שעד כאן קריה טמאה: אחד לעלה ואחד לחמאת. לא הקרימה הכתוב אלא לטקרא אבל להקריב חמאת קודם לעולה, כך שנינו בנזחים (י) בפרק כל התויר:

שאה

(מ) ז"ג ט"ז ז': (נט) ט"ז:

יב (ב) ויקרא כנה: (ג) דה כ"ז ז': (ג) ע' דה כ"ח: (ד) ע' דה ט': (ה) דבית ח': (ו) כנאלתי י"ג: (ז) יבמות ע"ה: (ח) ט"ז: (ט) קטנדר' פ"ג ז': (י) דף ט"ט:

לאלו צריך כחז וע"ג דכתב זיה אשר תמנע האלמה לשון כרית גדולות הוא ושרץ לשון קטנה ומנוכה טכרת צהינכה צקושי ונראה כרוספת: "על—המעלה אתכם ל' כ"ל: "ל"ח—לשון מעלה ל' כ"ל וצ"ל האחרים ל': "אלא צעזיל דבר זה. כדמפרש לקמיה סבן מעולין ונאלין וליגין ננאלסין כשקלים הללו להכי כחז לשון עילוי שפעלה גדולה היא אללם: "ל. כן הוא צת"כ: א"ן צריך להיות. כן הוא צילקוס וצכ"י סוף פ' קדושים וקריאת ל'ל כחן היא צתמיה: "פי טרפה כשיכר מוכה היא צנוטה אלל שהיא כשיה כגין נקוצת הנרגנת נפתחה הנולגולת ולא יקצ קרוס של מוח וכיוצא בזה שטנו חממים כשרות צנהמה ונעוף (מפיקוש הרצ"ד לת"כ וע"ע צתצנות הרצ"ה):

יב "מתחת הקבר. הרמס: "אין לשון ישיבה אלל לשון עכבה. כיס"ר וכן צמ" וצנחיי: 'שדואה דס. כיס"ר ד"ח: "צבי מהטובים שני הדברים והקדים ד"ה לא תגע עד צימות ואח"כ ד"ה צבל קדש עד טהרתה: "ואינעית אינא נגיעה לתוכה. לצבול יום מהכא נפקא דמניא צבל קודש לא תגע אחרת לאוכל שלל תאכל צתרומה כל זמן שהיא טבולת יום ארוך: (מקיש קדש למקדש מה מקדש דבר שיש בו) נעילת צמיה. הצל למקדש טמא צכרת שני ונכרתה כי חל מקדש ל' טמא א"ף קודש דבר שיש בו נעילת צמיה. דהיינו אכילה צנומאה שהיא גצי קדש צכרת ואוכל תרומה צנומאה צמיה דכתב ונתו זו כי יתללוהו: נגיעה כאכילה. האסור לאכול אסור ליגע: 'כן הוא צפסוק שלאחריו א"ף צכ"ס ל' הכהן וגם צבל ליד לדרך מוסק, 'הכהן' וכן נראה עת"כ שדרש שם מקרא וכפר עליה וטהרה דלויי ציה שלל כחז ציה הכהן: 'הפירות שלל' ו'טורה' ש"ן לפסוק ח' כאשר נראה מןהסדרין פ"ג ומיבמות ע"ד ז' והקדים רש"י לפרש מקרא זה לפי שהוא סיוס הענין כלומר תביא חילו הכרמים וטהרה שעד עכשוו היתה טמאה לגצי קדשים ואחר כך סוד לצאר דין אשר לא תשיג:

יג. 2. שאת או ספחת וגו'. א) שמות נעמים הם ולבנות זו מזו: בהרת. חברכות *מייא¹ בלעז וכן ז) בהיר הוא בשחקים: אל אהרן וגו'. ג) גורת הכתוב היא שאין טומאה נעמים וטרתן אלא על פי כהן: 8. הפך לבן. ד) מתחילה שחור והפך ללבן בתוך הגעגוע ומעוט שעד שנים: עמק מעור בשרו. כל מראה לבן עמוק הוא ה) כמראה חמה² צמוקה מן הצל: וטמא אתו. יאמר לו טמא אתה ששער לבן סימן טומאה הוא גירת הכתוב: 4. ועמק אין מראה. הלא ידעתי פירושו: והסגיר. יסגירנו בבית אחד ולא יראה עד סוף השבוע³ יוכיחו סימנים עליו: 5. בעיניו. כמראהו ובשיעורו הראשון: והסגירו, שנית. הא אם משה בשבוע ראשון טמא מחלט: 6. כהה. הוכחה ממראיתו "הא ו) אם עמד במראיתו או פשה טמא: מספחת. שם נגע טהור: וכבס בגדיו וטהר. הואיל ונזקק להסגר נקרא טמא וצריך טבילה: 8. וטמאו הכהן. ז) וטמשמטאו הרי הוא מחלט וזקוק לצפרים ולתגלחת ולקרנן האמור בפרשת זאת תהיה: צרעת הוא. המספחת הוא: צרעת לשון נקבה. נגע לשון זכר: 10. ומחית. שינטינטי⁴ בלעז שנהפך מקצת הלובן שבתוך השאת למראה בשר ה) אף היא סימן טומאה שער לבן בלא מחיה ומחיה בלא שער לבן ואף על פי שלא נאמרה מחיה אלא בשאת אף בכל המראות ותולדותיהן הוא סימן טומאה: 11. צרעת נושנת היא. מכה ישנה * היא תחת המחיה וחברה זו נראית בריאה למעלה ותחתיה מלאה לחה שלא תאמר הואיל ועלתה מחיה אזהרה: 12. מראשו. של אדם ועד רגליו: לכל מראה עיני הכהן. ט) פירש לכהן שחשך מאורו⁵: 14. וביום הראות כו בשר חי. אם צמחה בו מחיה הרי כבר פירש שהמחיה סימן טומאה? י) אלא הרי שהיה הנגע באחד מעשרים וארבעה ראשי איברים שאין מטמאין משום מחיה * לפי שאין נראה הנגע כולו כאחד ששופעין אילך ואילך וחור ראש האבר ונתגלה שפועו על ידי שומן כגון שהבריא ונעשה רחב ונראית בו המחיה למדנו הכתוב שחטמא: וביום. יב) מה תיל' ללמד יש יום שאחרי רואה בו ויש יום שאין אתה רואה בו מכאן אמרו חתן נותנין לו כל שבעת ימי המשתה * לו ולבנותיו ולביתו וכן ברנל נותנין לו כל ימי הרגל: 15. צרעת הוא. הבשר ההוא, בשר לשון זכר: 18. שחין. יג) * לשון חמום שנתחמם הבשר בלקיו הבא לו מחמת מכה שלא מחמת האור: * ונרפא. השחין העלה ארוכה ובמקומו העלה נגע אחר: 19. או בהרת לבנה ארמדמת. שאין הנגע לבן חלק אלא פתוך * וקעורב בשתי מראות לובן ואודם: 20. מראה שפל

יג ח' ע' סנועות ה' ב' מ"כ: ז' חיוב ל"ז: ג) ח"כ: ד) ע' מ"כ: ה) ח"כ סנועות ו' ז': ו) ע' נעמים מ' ח' משה ב' ו' ז' ד' מ' ז': ז) ע' ע' ח"כ סנועות ח' ז': ח) ח"כ נעמים ח' ז': ט) ח"כ מ' ז': י) ח"כ קידושין כ"ה: יא) צמורות ל"ב ז': יב) סולק ח':

יג * חייט. כ"ל: טקא. כע"ז וכן * שנות כ"א ח"ה וצירמיה י"ג כ"ג: ב"ל צד"ה וסער צנגע הפך לבן דמינת צנגע קל דרשם כנראה גם מתי"כ (ס' הזכרון): צעמוקה וצורה לאו דוקא קאמר חלל נראית כעמוקה: א' עמוק דהייט שפל כנראה מנה ס' נראית עמוקה שפל מן הלל * צרכות מ"ח: ה' שליט עמוק כל כך וחיוו לבן ולא ידעתי פירושו. כ"ה ופסטים כ"ה של ר"י מווינא: שליט עמוק כל כך ולא טוב וחיוו לבן. כע"ז והתיבות "לא ידעתי פירושו" ספרים שם צטיטה וכתבים מומעל לה: ו' ע' צכק משה לרמז"ה ה' עומות לרעת מ' א': ו'זו יוכיחו. כ"ה: "וע' * מגילה מ' ז' יאל ומוכר שפומולחו חלויה צינתי הסגר שאל לא ימלא ציט טציעי סינוני עומאה שער לבן או פסין יסארכו וצע"פ שנגעו עומד עליו וע' צג"ח טומיטצ דברי רש"י צל"ח: * צרעת — אסרנה ל' כ"ע: * ככר היה הנגע תחת המטה ומינחם מרובים חלל שכתבתי מלמעלה חלל תחתיה מלא לרעת ומלא לחה לפיך וסמולו הכף מיד ואין לריך הסגר כי טמא הוא מיד: מראשו וכי. י"ד: * היא זו ונעשית צריחה מלמעלה וכי. כ"ס * וסמ"ג: * כולו הפך לבן. שאין נראה בכל העור צמר מי סבור הוא. י"ד: * שם אחד מן הנעשים כדכתב ומיטת צמר מי צמח וכתיב זה לכל מראה עיני הכהן שמהל כולה נראית כחמת פרו לנחיה שהיא צנוקים האטופע ויורד לכל לך שאין יכול לרמות ראש הנגע ורגליו כחמת: וראשי חוטים. שפת החתן: ראש גוי. י"ד: וראשי דדים שחשם. חלל שצאית חין צולטין כל כך ואין זה שיפוע: * לו ולציתו ולכסותו. כן הוא צנגעים מ' ז' צמ"ח וצמ"ק ז' וגם צמ"ח: לו ולחלליתו ולכסותו. כן הוא צמורות וצמ"ח האמרים לו ולחלליתו ולציתו. ל' חנו: * שפך לשון מנימות וכדמתרג' יונתן מנתי רחמי אור שמינית: * וכנעל

1 tache (פלטק): 2 saineinent (נמוהיית, הילונג):

שפל ואין מְקוּשָׁה שפל אלא מתוך לבנותו הוא נראה שפל ועמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל: 22. נגע הוא. השאת הואת או הברת: 23. תחתיה. במקומה: צרבת השחין. כתרנו-רושם שיחנא אינו אלא רושם החמום הניכר בכשר. כל צרבת לשון רגיעת עור והרגע מחמת חימום כמו יג) ונצרכו בה כל פנים ריישריי"ר¹ בלעז: צרבת. ריישריישמנט² בלעז: 24. מחית המכה. שנימיניש³ כשחיתה המכה הפכה לברת פתוכה או לבנה חלקה יד) וסימני מכה וסימני שחין שרים הם ולמה חלקן הכתוב לומר שאין מצטרפין זה עם זה נולד חצי נרים בשחין וחצי נרים במכה לא ידונו כנרים: 29. בראש או בזקן. טו) בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום שער לנגע שבמקום בשר שזה סימנו בשער לכן זה סימנו בשער צהוב: 30. ובי שער צהב. שנהפך שער שחור שבו לצהוב: נתק הוא. כך שמו של נגע שבמקום שער: 31. ושער שחר אין בו. טז) הא אם היה בו שער שחור מהור ואין צריך להסגר. שהשער שחור סימן מדה הוא בנתקים כמו שנאמר ושער שחור צמח בו וגו': 32. והנה לא פשה וגו'. הא אם פשה או היה בו שער צהוב טמא: 33. והתגלת. יז) סביבות הנתק: ואת הנתק לא יגלת. מניח שתי שערות סמוך לו סביב כדי שיהא ניכר אם פשה י"שאם⁴ יפשה יעבור השערות ויצא למקום הגילוח: 35. אחרי פהרתו. יח) אין לי אלא פושה לאחר הפסוד מנין אף בסוף שבוע ראשון ובסוף שבוע שני תלמוד לומר פשה יפשה: 37. ושער שחר. יט) מנין אף הירוק והאדום שאינו צהוב תלמוד לומר ושער⁵ ולשון צהוב דומה לתבנית הזהב⁶ צהוב כמו זהוב אור'פלא' בלעז: מהור הוא ומהרו הכהן. כ) הא טמא שמהרו הכהן לא מדר: 38. בהרות. חברברות: 39. כהות לבנת. שאין לובן שלהן עו אלא כוהה: בהק. כמו לובן הערה בכשר אדם אדום שקורין רושי"ו⁷. 22. בין חברברות ארמימותו קרוי 22. בהק 22. כאיש ערשן שבין ערשה לערשה מביהק הבשר בלובן צח: 40. קרה הוא מהור הוא. כל) מהור ממומאת נתקן שאינו נדון בסימני ראש וכן שהם מקום שער אלא בסימני נגע עור בשר 22. בשער לכן ופחיה ופשיון: 41. ואם טפאת פניו. כג) משפוע קדקד כלפי פניו קרוי נבחת ואף הצדעין שמכאן ומכאן בכלל ומשפוע קדקד כלפי אדוריו קרוי קרחת: 42. נגע לבן אדמדם. כג) פתוך. מגין שאר המראות תלמוד לומר. 48. כמראה צרעת עור בשר כמראה הצרעת האמור בפרשת עור בשר אדם כי יהיה בעור בשרו, ומה אמור בו שטמא בארבע מראות ונדון בשני שבועות ולא כמראה צרעת האמור בשחין ומכה שהוא נדון בשבוע אחד ולא כמראה נתקן של מקום שער שאין טמאין בארבע מראות 22. שאת וחולדתה בדרת וחולדתה: 44. בראשו נגעו. כל) אין לי אלא נתקן מגין לרבות שאר המנוגעים

יג) יחוקל כ"א: יד) חולין ס': טו) ח"כ ריש י"ג מדות: טז) ח"כ: יז) ח"כ נגעים פ' י': יח) ח"כ: יט) ע' ח"כ: כ) ח"כ: כב) ע' ח"כ י"ג מדות: כג) ח"כ: כד) ח"כ: כה) ח"כ

— אחר ל' כיע'ו: 10. פתוך. ועורב הוא נגע לבן חלודס הכתוב בתורה * צבועות ו': 12. שחין ומוכה ומתחילס צבוע אחד צ'3 סימנים צבע לבן וצפסיון. שחין צהן הסגר טני כמו שכתוב צשלת וצפסמת טני הסגרות שלם עמד צעייני ולח פשה צבוע ראשון ומבגיל אותו צעייני טמא יפשה ומילטינו לכל צשחין וצמכות לא נאמר אלא הסגר אחד והם עמד צעייני צבוע הראשון טז) חן ופסגיו לטמא אלא שטריו והולך: צשני סינוק שער לבן ופסיון. חס פשה ולא כחק פסיון טוונלחו צשער טהוב: ולמה חלקן הכתוב. צשתי פשיעות ופישט ונשפט כל אחת צה' ולא ירפס יחד טהרי נשפטן טוה ויהי לו לכחצו כי יהיה צו צעורו שחין או מכה: שחין ונלטרפין זה עם זה. לטיעור נגע כגרים מלי פול שלם עלה צו מלי גרים מחמת חוס מכה שלא על ידי האור ומלי גרים חללה ע"י כוית האור חין ונלטרפין: 11. טלס—הגילוח ל' כילור'ו: 12. יפשה ועבר השערות וילח למקום הגילוח טונח הוא. כיס"ר ד"א: 2. ולמה טהוב. כ"ס וכן הוא צמ"כ: 3. טהוב—צלעו ל' כיע'ו: 10. כן הסגרות. כיל'ו: צן חצרות 11. או חלודמות. כ"ע: כן חצרות חלודמות וקרוי. ד"ג: 22. צוסק. לשון לוצן טלסם צלססם צמוריס טפוט לזכות מלח צפסיס * טרה י"ע ע"ג * צרות כ"מ צ' ומגילה כ"ד צ' וגם צרות מ"ה צ': 2. כ"ס—טו ל' כילודות'א: 22. צשער לבן ל' כ"י ור"ש: אלא צסימיני עור וצטר צמחיה וצפסיון. כיס"ר ד"ג: אלא צסימיני עור וצטר (תו לא) כ"יו: 12. טלת וחולדתה צהרת וחולדתה ל' כילע'ו:

1. retirer, rétrécire (לחלודמותעייטן, אייבצרותעטן): 2. rétrécissement (חלודם): 3. sainelement (נגע): 4. or pâle (נללסקטס נאלל): 5. rouge ח"י. (חלטי):

(ג) פרט לעוף ממאד: לפי שהנגעים באין על לשון דרע שהוא מעשה * סמסומי דברים לשיכך
הזקקו לטהרתו יצפרים שמשמטמטין חמיד בצפצוף קול: ועץ ארז. לפי ה' שהנגעים באין על
נסות הרוח: ושני תולעת ואזב. (ו) מה תקנתו ויתרפא? ישפיל עצמו מנאותו כתולעת וכאזב:
עץ ארז. מקל של ארז: שני תולעת. לשון של צמר צבוע והוריה: 5. על מים חיים.
(ז) נותן אותם תחילה בכלי כרי שיהא דם צפור ניכר בהם וכמה הן רביעית: 6. את הצפר
החיה יקח אתה. (ח) מלמד שאינו אונדה עמהם אלא משרישה לעצמה 'אבל העץ והאזב
כרובין יחד בלשון הזהורית' כענין שנאמר ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזב, קיחה
אחת לשלשתן, יכול כשם שאינה בכלל אונדה כך לא תהא בכלל טבילה ת"ל וטבל אותם ואת
הצפור החיה החוד את הצפור לכלל טבילה: 8. וישב מחוץ לאהל. (ט) מלמד שאסור
בתשמיש הטטה: 9. את כל שערו וגו'. (י) כלל ופרט וכלל "להביא כל מקום כגוף שעד
ויראה: 10. וכבשה אחת. לחמאת: ושלשה עשרנים. (יא) לנסכי שלשה כבשים הללו
(יב) שהמאנו ואשמו של מצרע מעונין נסכים: ולג אחד שמן. להיות עליו שבע וליתן מטע
על תוך אזנו ומתן בהנות: 11. לפני ה'. (יג) בשער נקוד ולא בעורה עצמה לפי שהוא מחוסר
כפורים: 12. והקריב אתו לאשם. יקריבו לתוך העורה לשם אשם: להניף. (יד) שהוא מעון
תגופה חי: והניף אתם. (טו) את האשם ואת הלג: 13. כמקום אשר ישחט וגו'. על יד
המזבח בצפון (טז) ומה תלמוד לומר והלא כבר נאמר בתורת אשם בפרשת צו את אהרן שהאשם
מעון שחישה בצפון לפי שיצא זה מכלל אשמות לידון בהעמדה יכול תהא שחימתו במקום
העמדתו לכך נאמר ושחט במקום אשר ישחט וגו': כי בחמאת. (יז) כי ככל החמאות האשם
הזה הוא לכהן בכל עבודות התלויות בהן הרשעה אשם זה לחמאת שלא תאמר הואיל ויצא דמו
מכלל שאר אשמות לינתן על תנוך ובהנות לא יהא מעון מתן דמים ואמורים לגבי מזבח לכך
נאמר כי בחמאת האשם הוא לכהן, יכול יהא דמו ניתן למעלה בחמאת תלמוד לומר 'וכי בתורת
כהנים: 14. תנוך. (יח) גדר אמצעי שבאזון "ולשון תנוך לא נורע" ^ל והפותרים 'קדים לו
סנדרים: בהן. מדרל: 16. לפני ה'. (יט) כנגד בית קדשי הקדשים: 20. ואת המנחה.
מנחת נסכים של בהמה: 21. ועשרון סלת אחד. לכבש זה שהוא אחד יביא עשרון אחד
לנסכיו: ולג שמן. לתת ממנו על הבהותה ושמן של נסכי המנחה לא הזקק הכתוב לפרש:
23. ביום הישמיני לטהרתו. שמיני לצפרים ולהואת עץ ארז ואזב ושני תולעת: 28. * על
מקום דם האשם. כ) אפילו נתקנה הדם למד שאין הדם גורם אלא המקום גורם: 34. ונתתי
נגע צרעת. כא) ^ב בשדה * היא להם שהנגעים באים עליהם (כג) לפי שהמטעו אמורים מטמוניות
של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר ועל ידי הנגע נותן הבית ומצאן:

כנגע

(ד) ערכין ט"ז ב' (ה) ערכין ט"ז: (ו) ילקוט צבם פקוקה וכו' חלנח הקלוי ציולג לשכחם פכה: (ז) ע' ח"ב קוטה ט"ז
ב': (ח) ע' ח"ב: (ט) ח"ב: (י) קוטה ט"ז: (יא) נמחות ט"ז: (יב) ט"ז: (יג) ח"ב קוטה ח' כלים פ' א': (יד) נמחות ט"ז:
(טו) ט"ז: (טז) ח"ב: (יז) ח"ב: (יח) ח"ב: (יט) ח"ב: (כ) ע' ח"ב ט"ז: (כא) ח"ב הוריות י': (כב) ויקרא כה: (כג)

יד * פטיט. לשון קל היולא צמחתי: ^א ציח קרנן פטיט. שהלפדים לועקין בכל טעה (ע"ג ישיעה ח'
י"ט כעופות הללו שנתפסותין צקולס וכו'): ^ב חלל—לשלתן כי כע"ו: ^ג לשון של זכורית. נמר
סרוק ומשך כעין לשון וצבוע חלוס * יומא ל"ט: ^ד התגלחת ראשונה לא כתב כלל ופרט חלל את כל
שערו סתם ומשמע כל גופו זרועותיו וזקוקו וצית השמי שיהא כל גופו חלק כלענת ונתגלחת שנייה
כתב בכלל ופרט ומשמע תקום כינוס שער שיהא עם קיצון שער הכרבה למעוטי זרועותיו וזקוקו
שאינו מנוסם ונראה למעוטי צית השמי: ^ה ת"ל קדש קדשים הוא ואת דמו יזרוק וכו' (צפ' לו כתב
צחטס ודרשו צח"כ) לרבות את כל האשמות והאשם מנורע שיהא דמון ניתן למטה: ^ו גזר האנלעי.
כ"ו: ^ז ה' יוס' י"ט נגעים פ' י"ד משנה ע': ^ח לי ופותרין טינרוס. כ"ט: ^ט 'אומרים טינרוס. כ"ד:
'אומרים לו. כ"י: ^י על דם האשם. על וקוס דם האשם. כ"ט: על דם האשם. להקדים האשם לשמן
לעכב. כ"ד: על וקוס—המקום גורם ל' כ"י: ^{יא} צפרה היא להם. שהכתוב מנשך לעמיד להית
חני' שדבר רע הוא: ^{יב} צפרה טובה היא. כ"ט: ^{יג} ל"א:

tendron (קלחמטל):

אדם וכלי חרס אף הוא מטמא אדם וכלי חרס: 25. ימים רבים. כו) "שלושה ימים: בלא עת נדתה. כז) אחר שיצאו שבעת ימי נדתה: או כי תזוב. כח) את שלשת הימים הללו: על נדתה. כט) מופלג מנדה יום אחד, זו היא זבה ומשפטה חרוץ בפרשה זו ולא כדת הנדה שזו מעונה ספירת שבעה נקיים וקרבן והגדה אינה מעונה ספירת נקיים אלא שבעת ימים תהיה בנדתה בין רואה בין שאינה רואה. ודרשו בפרשה זו י"א יום יש בין סוף נדה לתחלת נדה שכל שלשת רצופין שתראה באחד עשר יום הללו תהא זבה: 31. והזרתם. כפ) אין נידה אלא פרישה וכן כט) נזוד אחד וכן ל) נידר אחיו: ולא ימתו בטמאתם. לב) הרי הכרת של מטמא מקדש קרוי מיתה: 32. זאת תורת הזב. לז) בעל ראייה אחת ומהו תורתו ואשר תצא ממנו שכבת זרע ורי הוא כבעל קרי טמא טומאת ערב: 33. והזב את זובו. לט) בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות שתורתן מפורשת למעלה:

חסלת פרשת מצרע.

אחרי מות.

מז 1. וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן וגו'. א) מה תלמוד לומר^א היה רבי אלעזר בן עזריה מושלו משל להולה שנכנס אצלו רופא אמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב במחב. בא אחר ואמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב במחב שלא תמות בדרך שמת פלוני, זה ודיו יותר מן הראשון לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן: 2. ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא. ב) שלא ימות בדרך שמתו בניו: ולא ימות. ג) שאם בא הוא מת: כי בענן אראה. כי תמיד אני נראה שם עם עמוד ענני ולפי שגלוי שכניתי שם יחד שלא ידגיל לבא זהו פשוטו. ומדרשו ג) לא יבא כי אם בענן הקטרת ביום הכפורים: 3. בזאת. ד) נמשריא שלו ארבע מאות ועשר רמו לבית ראשון: בזאת יבא אהרן וגומר. ה) ואף זו לא בכל עת כי אם ביום הכפורים כמו שמפורש בסוף הפרשה בחדש השביעי בעשור לחדש: 4. כתנת בר וגו'. ו) מגיד שאינו משמש לפניו בשמנה בנדים שהוא משמש בהן בחוץ שיש בהם זהב לפי שאין קמיגור נעשה סניגור אלא בארבעה ככהן הדיוט וכולן של בוך: קדש ילבש. ז) שהיו משל הקדש: יצנף. ח) כתרנומו יחית ברישה ח) יניח בראשו כמו ט) ותנח בגדו ואחתתיה: ורחץ במים. י) אותו היום טען טבילה בכל חליפותיו. וחמש פעמים היה מחליף מעבודת פנים לעבודת חוץ ומחויץ לפניו ומשנה מבגדי זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב וככל חליפה טען טבילה ושני קדושי ידים ורגלים מן הכיזר: 6. את פר החטאת אשר לו. האמר למעלה יב) ולמדך כאן שמשלו הוא בא ולא משל צבור: וכפר בעדו ובעד ביתו. יג) מתודה עליו עונותיו ועונות ביתו: 8. ונתן אהרן על שני השעירים גרלות. יד) מעמיד אחד לימין ואחד לשמאל ונותן שתי ידיו בקלפי וגומל גורל בימין וחברו בשמאל ונותן עליהם את שכתוב בו "לשם" הוא לשם ואת שכתוב בו "לעזאזל" משתלח לעזאזל: עזאזל. יז) הוא הר עז וקשה צוק גבוה שנאמר ארץ גזרה, חתוכה: 9. ועשהו חטאת. טו) כשטניה הגורל עליו קודא לו שם ואומר לה' חטאת: 10. יעמד חי. כמו יועמד חי על ידי אדירים ותרנומו יתקם כד חי. טז) מה תלמוד לומר לפי שנאמר לשלח אותו לעזאזל ואינו יודע שלוחו אם למיתה אם

כו) ח"כ: (ח) ע' נדה ע"ג ומהכ"ח שם: (כח) ח"כ ח"ל: (כט) יבטיה ח': (ל) זבלתית ח"ט: (לא) שקרי פ' חקת פס' י"ג: (לב) ח"כ: **מז** (ל) ע' ח"כ: (ג) ח"כ: (ג) ח"כ: (ד) ויקרא כבה: (ה) ונ' ויקרא כבה פ' כ"ח: (ו) כ"ה כ"ו: (ז) ח"כ: (ח) וכן במחנה עננס: (ט) זבלתית ל"ע: (י) ח"כ יומל ל"ח: (יא) יומל ג' ז': (יב) ח"כ יומל ל"ו ז': (יג) יומל ל"ע: (יד) יומל ח"כ ג' ז': (טו) ח"כ: (טז) ח"כ:

זליל האסרת כמותה: טבעת ימיס. ופיליו זל עליה בטעני: י"יניס טניס רניס טלטה. כ"ס: **מז** י"ג ח"ל ופולר ד' חל וטה דבר זדיצור לחשון מה כלומר לה. כ"ס"ר ד"ח וע"ג זח"כ: כ"י חס צענן טל עשן הקטורת: כ"ס' הזכרון גכס חגנומו (זלל ח"ק'): ח"מוכה. לוק חמוך זוקיפה

אם לחיים לכך נאמר יעמד חי עמידתו חי עד שישהלח, מכאן ששלוחו למיתה: לכפר עליו. (י) השיתדה עליו כדכתיב והתודה עליו וגו': 11 וכפר בעדו וגו'. (יג) וידוי שני עליו ועל אחיו הכהנים שהם כלם קרויים ביתו שנאמר (יט) בית אהרן ברכו את ה' וגו' מכאן שהכהנים מתכפרין בו (כ) וכל כפרתו אינה אלא על טומאת מקדש וקדשו כמו שנאמר וכפר על הקדש מטמאות וגו': 12 מעל המזבח. (כא) החיצון: מלפני ה'. (כב) מצד שלפני הפתח והוא צד מערבי: דקה. (כג) מה תלמוד לומר דקה והלא כל הקמרת דקה היא שנאמר (כג) ושחקת ממנו הדק אלא שתהא דקה מן הדקה, שבערב יום הכפורים היה מחזירה למכתשת: 13 על האש. שבתוך המחתה: ולא ימות. (כד) הא אם לא עשאה כתקנה חייב מיתה: 14 והזה באצבעו. (כה) הזאה אחת במשמע: ולפני הכפרת יזה שבע. (כו) הרי אחת למעלה ושבע למטה: 15 אשר לעם. (כז) מה שהפר מכפר על הכהנים מכפר השעיר על ישראל והוא השעיר שעלה עליו הגורל לשם: כאשר עשה לרם הפר. אחת למעלה ושבע למטה: 16 מטמאת בני ישראל. (כח) על הנכנס למקדש בטומאה ולא נודע להם בסוף שנאמר לכל חטאתם, וחטאת היא שונג: ומשעיהם. אף הנכנס מיד בטומאה: וכן יעשה לאהל מועד. (כט) כשם שהזה משניהם בפנים אחת למעלה ושבע למטה כך מה על הפרכת מבחוץ משניהם אחת למעלה ושבע למטה: השכן אתם בתוך טמאתם. (ל) אפי"ן שהם טמאים שכינה ביניהם: 18 אל המזבח אשר לפני ה'. (לא) זה מזבח הזהב שהוא לפני ה' בהיכל וזה תלמוד לומר ויצא לפי שהוא ההואות על הפרכת ועמד מן המזבח ולפנים והזה ובמתנות המזבח הוקיפו לצאת מן המזבח ולחוף ויחזיל מקרן מזרחית צפונית: וכפר עליו. מה היא כפרתו ולקח מדם הפר ומדם השעיר (ל) מעורבין זה לתוך זה: 19 והזה עליו מן הדם. אחר שנתן מתנות באצבעו על קרנותיו מה שבע הזאות על גגו: וטהרו. (לג) טמה שעבר: וקדשו. (לד) לעתיד לבא: 21 איש עת. (לה) המוכן לכך מיום אתמול: 23 ובא אהרן אל אהל מועד. (לו) אמרו רבותינו שאין זה מקומו של מקרא זה ונתנו טעם לדבריהם בטמאת יומאל) ואמרו כל הפרשה כולה נאמרה על הסדר חוץ מביאה זו שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקמרת אמורי פר ושעיר שנעשים בחוץ בבגדי זהב וטובל ומקדש ופושטין ולובש בגדי לבן ובא אל אהל מועד להוציא את הכף ואת המחתה שהקמיר בה הקמרת לפני ולפנים: ופשט את בגדי הבר. אחר שהוציאה ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים. והו סדר העבודות: תמיד של שחר בבגדי זהב ועבודה פר ושעיר הפנימים וקמרת של מחתה בבגדי לבן, ואילו ואילו העם ומקצת המוספין בבגדי זהב, והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן, וישרי המוספין ותמיד של בין הערבים וקמרת ההיכל שעל מזבח הפנימי בבגדי

(י) ע' יומא ט' ז': (יח) ט"כ שבעות י"ד: (יט) טהלים קל"ה: (כ) ט"כ שבעות ז' ז': (כא) יומא ט"ה ז': (כב) ט"כ כרימות ו' ז': (כג) שבעות ז': (כד) ט"כ ע"א ז': (כה) ט"כ שבעות ז': (כז) ט"כ יומא ט"ו ז': (כח) ט"כ שבעות ז': (כט) ט"כ יומא ט"ז ז': (ל) ט"כ יומא ט"ט ז': (לא) ט"כ יומא ט"א ז': (לב) ט"כ יומא ט"ב ז': (לג) ט"כ יומא ט"ג ז':

ולא נעווע כל כך: שיהא עז וקשה. חיל לטון קשה: וננין שצלוק. הר זקוק: ת"ל גרסה. מחוכה: "לכפר עליו ככפרה הנוטלת עליו הכתוב ונדבר והוא הידוי: ל' לכל מטמאת. הכלוים לנא לכלל מטמאת יתה שאין זה ידענה שחילה שאינה צל לכלל מטמאת עוד לעולם: ד'ללו ומצח המיוון ללו לפני ד' הוא: "מה ת"ל היה לו לכתוב וכפר על ומצח אשר לפני ד' מה ת"ל וילא ח"כ נחמיה לפי שצלווק צפר כהן נשחט ופר העלה שבהסבן עונד חוץ למצח שהוא מזה החזות שצל הפרכת ואינו עונד בין המצח לפרכת כדקמתי צ"כ ח"כך כזיתא לקמן ת"ל וילא אל המצח למדנו שצד עכשוי היה עונד בפנים מן המצח תניא ח"כך גזי פר כהן נשחט לפני ד' מה ת"ל לכתוב ונתן הכהן מן הדם על קרנות ומצח קטורת הסמים יודע אני שהוא לפני ד' מה ת"ל לפני ד' ומצח לפני ד' ואין כהן לפני ד' המצח ומפסיק בין הכהן לפרכת בשעת נתן הקרנות וכשהוא על הפרכת צלוחו ונעמד עלמנו היה שהרי לא נאמרה יליאה צינחם למדנו שהיה עונד חוץ למצח ומזה וחי"ת והלא לא כתיב אשר לפני ד' חלל לפני ד' וחי"ת לנינוך דלחמיה קאי והכין לפני ד' אי חסער לונוך כן שהרי צפר העדה נאמר אשר לפני ד' על כרדך ומצח קאי ועבודות שניהם היה טוה: "על גבו. כ"ס"י: יוצא חסוך אל חלה מועד. נאמר אשר שגמר הקטרה ונתן דמים פר ושעיר: למה הוא צל. אל ההיכל הכי נגמר עבודותיו חף צמקא זה לא פיעט מה יעשה לשם: אינו צל חלל להוציא כף ומחתה. שהיט בין

משלחו מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבתי עירם לרגל מה יראו יע או מה ישמעו יע
למטר בשוק נקראים הולכי הכיל הולכי רגילה אשפיימנטי בלעז. וראיה לדברי שלא מצינו
רגילות שאין כתוב בלשון הליכה, לא חלק רכיל, (ט) הולכי רמל נחשת וברזל ושאר לשון הרע
אין כתוב בו הליכה (נד) מלשני בסתר רעהו (נד) לשון רמיה (נג) לשון מדברת גדולות לכך אני
אומר שהלשון¹⁰ הולך ומרגל שה'קף נחלפת בגי'מל שכל האותיות עומתותיהם סמקום אחד
מתחלפות זו בזו, גי'ת בגי'מל בכי' וקו'ף, וגי'ן בלמ'ד¹¹ וגי'ן בצ'די וכן (נד) וירגל בעבדך
רגל¹² בתרגמה לאמר עלי רעה וכן (נה) לא רגל על לשאנו וכן רובל הסוחר ופרגל אחר כל סחורה
וגל המוכר בשמים להתקשט בהם הנשים על שם שמתור תמיד בעייות נקרא רובל לשון רוגל,
לא תיבגל קורצין כמו (נו) ואכלו קרציון די יהודאי, (נז) אבל ביה קורצא בי מלכא, נראה
בעיני שהיה משפטם לאכול בבית המטבחל הבריהם שום הלעשה והוא גמר חוקו שדבריו מקיימים
דעמידים על האמת ואותה הלעשה נקראת אכילת קורצין לשון (נח) קורץ בעיניו שכן דרך כל
האלכו רכיל לקרוא בעיניהם ולדמו דברי הבולותן שלא יבינו שאר היושעים: לא תעמד על
דם רעך. (נח) לראות במיתתו ונחה יכול להצילו כגון טובע בנדר וזיה או לספסם באים עליו:
אני ה'. נאמן לשלם שכר ונאמן לפרע: 17. ולא תשא עליו חטא. (נח) לא תלכין את
מגזי ברבים: 18. לא תקום. (נ) אמר לו השאילני מגלך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני
קדומך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאילני זו היא נקימה, ואינו הוא נמידה אמר לו
השאילני את קדומך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני מגלך אמר לו הא לך אני כמאתך
שלא השאילני זו היא נמידה¹³ שנוטר האביה בלבו אע"פ שאינו נוקם: ואזהבת לרעך כמוך.
(נא) אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה: 18. את חקתי תשמרו. ואלו הן בהמתך לא תרכיע
כלאים וגו' חקים אלו נגזת מלך שאין טעם לדבר: ובגד פלאים. (נב) למה נאמר לפי שנאמר
(נב) לא תלבש שעמנו צמר ופשתים יחד, יכול לא ילבש גיז צמר ואניצי פשתן ת"ל בגד. מנין
לרבות הלכדים תלמד לומר שעמנו, דבר שהוא שועל¹⁴ טווי וזו ואומר אני נח לשון דבר הנמלל
בשאר זה עם זה להברו¹⁵ מישמ'ר¹⁶ בלעז כמו (נד) חזין¹⁷ לנאוי דאית בהן, שאנו מפרשים
לשון כבוש¹⁸ מל'ש'מרא¹⁹ ולשון שעמנו מירש²⁰ נגהם²¹ מחברת צמר ופשתים: 20. נחרפת
לאיש. (נז) מיעדת ומזוהת לאיש ואינו יודע לו דמיון במקרא (ו) ובשפחה בנענית חציה שפחה
וחציה בג חורין המאודת לעבר עברו שמתר בשפחה הנכבד מדבר: והסדה לא נפדתה.
סדנה ואנה סדנה וסחם סדיון (ז) בכסף. אן חפשה. (ח) בשש'ר: בקרת תחיה. (ט) היא לוקח
ולא הוא. יש על בית דין (ט) לבקר את הדבר שלא לתהיה פתח כי לא חפשה ואין קדושה
קדושין

(ו) ירמיהו ו' (זא) תהלים ק"א: (זב) ט"ז: (זג) ט"ז: (זד) ט"ז: (זה) תהלים ס"ו: (זו) דניאל ג': (זח) זכוכות
י"ח: (זח) מעשי ו': (זח) ט"ז קהלת' ו': (זח) ט"ז: (זח) יומא כ"ג ט"ז: (זח) ט"ז ירושל' מריס פ' ט': (זח) ט"ז:
(זח) דברים כ"ג: (זח) מ"ק י"ג: (זח) ע' תהנות מנחם: (זח) ט"ז כ"כ כייסות י"א: (זח) ט"ז ע' נמין ל"ג, ז': (זח) ט"ז
כייסות י"א: (זח) ט"ז: (זח) ט"ז: (זח) ט"ז:

צעלי דינים הכתוב עקב חלף כזוהם חזירו עושה דבר שחתם יכול להכריעו ללד ענייה וללד זכות
סכריעו לזכות ואל תחשדו עבדי: 12 לשון סולך. כ"ה וי"ד: 13 בלמ'ד ורי"ש. כ"ה: 14 וזכר נח. כ"ה: 15
בחרונה ל' כ"ה: 16 (זכרונה [אופטיק ט'] כונו בחרונה ובחרונות): 17 סהרבר עמור בלבו ולא בסיומו מעמנו:
18 שוע. לשון חלק חכמי של חלק שניע כלומר סיסו חלוקין יחד במסקן: וטווי. יחד ועז חכונ * כה ס"א
ז': 19 טענת פירש מנחם ומסרת למר ופשתים כמו חזיין לכוייתא. (ומו לל) ד"ח: 20 ע' בלוקוים: 21 אסטר
לפי שהפתיל קשהו חכונ הוא כנחם צדוקקין חומו להחמד עם חזירו וע"ג * צילה ט"ו נמטט בגד שקורין
עלכור² בלעז (ויסוף מין בגד למר חכונ ונדק ע"ג דק וכן לזנו האל"ז בתי"ל לזדים פילטרו"ט): 17 הנחם
נח למר ופשתים כמו חזיין לנאוי דאית בהן. כ"ה: 18 צמחצת. כ"ה: (כ"ל) בספרו של מנחם סקרא
ומסרת חך בלשון צמחם ומכים עם סל' כאשר היא לפיניו): 17 נוקם של תציות. היא לוקח ולא הוא.
לפי גי' הנח' ולידה לדרך לךך להיות אחר סה"ד מכותך וגו' ויכחם עם דבור חטם כוס, תהיה. היא

1 espionner (אריסטוקרטיק): 2 tistre (זענען): 3 se flétrir, flestre (וועלען ע"ג שנות י"ח י"ז):
4 feltro (פילן):

תחל לזנות. ית' כשתחלל על ידי זנות שהיתה בה זקת בעל חתנה או מן הארוסין או מן
הנשואין. ורבותינו נחלקו בדבר והכל מודים שלא דבר הכתוב בפניה: את אביה היא מחללת.
(י) חללה וזוהא את כבודו שאומרים עליו ארור שמו ילד ארור שמו גדל: 10. לא יפרע.
(כ) לא יגרל פרע על אבל כל' (ואיזהו גדול פרע יותר משלשים יום: 11. ועל כל נפש שמת
גוי. באהל המת: 'נפש שמת. כ) להביא רביעה דם מן המת שמשמא באהל: לאביו ולאמו
לא יבטא. כג) לא בא אלא להתיר לו' מט מצוה: 12. ומן המקדש לא יבא. כד) אינו הולך
אחר המטה "ועוד מכאן למדו רבותינו (כה) שכהן גדול מקריב אונן וכן משמעו אף אם מתו
אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקדש אלא עובד עבודה: ולא יחלל את מקדש. שאינו
מחלל בכך את העבודה שהתיר לו הכתוב הא כהן הרויט שעבד אונן חלל: 14. וחללה.
(כו) שנוגדה מספולי כהונה: 15. ולא יחלל זרעו. כז) הא אם נשא אחת מן הפסולות זרעו
היטנה חלל מדין קדושת כהונה: 17. לחם אלהיו. מאכל אלהיו כל סעודה קרויה לחם כמו
(כח) עבד לחם רב: 18. כי כל איש אשר בו מום לא יקרב. אינו דין שיקרב כמו
(כט) הקריבוהו נא לפתח: הרום. ל) "שחוטמו שקוע" בן שתי העינים שכוהל שתי עיניו כאחת:
שרוע. לז) שאחד מאבריו גדול מתברו עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה או שוקו אחת
ארוכה מתברתה: 20. או נבן. שורי' צולש' בלעז (ל) שבני עיניו שערן ארוך ושוכב: או
דק. שיש לו בעיניו דוק שקורים מילא² כמו (ג) הגושה כדוק: או תבלל. לד) דבר המבלבל
את העין כגון חוש לבו הגמשך מן הלבן ופוסק בסירא "שהוא עוגל המקיף את השחור שקורים
פרונילא² והחוש הזה פוסק את העוגל ונכנס בשחור והרגום תבלול חילה לשון חלון שהוא
דומה לחלועת אותו החוש וכן כינורו חכמי ישראל במומי הבכור (ז) חלון נחש¹⁰ עינב: גרב
וילפת (ז) מיני שחן הם, גרב זו החרס¹⁰ שהיו היבש מבפנים ומבחוץ, ילפת היא חזית
המצצית ולמה נקראת ילפת שמלפסת והולכת עד יום המיתה והוא לח מבחוץ ויבש מבפנים
ובמקום אחר קורא לגרב שחן הלח מבחוץ ויבש מבפנים שנאמר לו) ובגרב ובחרס כשמתך גרב
אצל חרס קורא לילפת גרב וכשהוא סמוך אצל ילפת קורא לחרס גרב כך מפורש בבכורות (ס):
מרוח אשר. לפי התרגום (נט) מרים פחדין שפחדיו מרוססין שבצים שלו כתותין, פחדין כמו
(מ) גדי פחדין ישורגו: 21. כל איש אשר בו מום. (מז) לרבות שאר מומין: מום בו. מז) בעוד
מומו בו פסול הא אם עבר מומו בשר: לחם אלהיו. כל מאכל קרוי לחם: 22. מקדשי
הקדשים. אלו קדשי הקדשים. ומן הקדשים יאכל. אלו קדשים קלים (נג) ואם נאמרו קדשי
הקדשים למה נאמר קדשים קלים אם לא נאמר הייתי אומר בקדשי הקדשים יאכל בעל מום
שמצינו שהותרו לך שאכל משה בשר המלואים אבל בחזה ושוק של קדשים קלים לא יאכל
שלא

(יח) ע' קנהל' נ"ל ז': (יט) קנהל' נ"ב: כ' ע' ח"כ: כל' קנהדל' כ"ב ז': כג) ע' קנהדל' ד': כד) ע' ח"כ: כה) ע' קנהדל' פ"ח: כו) ח"כ: כז) ע' ח"כ קידושין ע"ז: כח) דניאל ה': כט) מלאכי א': לו) ע' ח"כ
כד) ע' קנהדל' י"ח: כה) קנהדל' פ"ח: כו) ח"כ: כז) ע' ח"כ כבורות מ': לב) ע' כבורות מ"ג ז' ות"י: לג) ישעיה מ': לד) ע' כבורות י"ח א' וב':
לה) ע' כבורות י"ח: לו) טס מ"ב: לז) דברים כ"ח: לח) דף מ"א: לט) וכן במשכנת מנחם: מ) חז"ב מ': מז) ח"כ: נג) ח"כ:
נג) ע' ח"כ:

1) נפשות—מזהו ל' כינע'ו: "לילמח אחת לנינעג והיינו לחזכר קרא ומן המקדש לא ילא מקדשותו לא
ילא כלומר יתחמק מן הכיעור שלא יבא לירי עונתה והאי קרא ככהן גדול חזק כתיב דכתיב לנעיל
מיניה לזביו ולזמו לא יענא: כ"י—לפתח ל' כינע'ו: דומה להקדיש. כיס'י: "וגלחה ל'י
שמוטו. כיסרנו: "שקוע. למעלה זין עיניו: הסתל שתי עיניו כאחת. שאין לו כלל פוסק זין שתי
עיניו וכשהוא כותל עיניו נזכחול יכול למשוך הנכחול ונעין לעין ואין הפוסק מעכבו: "על עיניו
כ"ס ל"ז: "קירא היינו שוכה שבעין קביב לשמור והוא שקורין פרונילא³ שמשם מראית העין צאה
ולא מוט של לכן יולא מן הלבן ופוסק אותה שוכה ונכנס בשמור הוי מוט: "עינב. כן ליל לפי
ג' המטנה דנשניות וגם צערוך (ופירוט שיש צעניו פמוט כעננה): דח"כ גוי' עיניו ובתלמוד גבי
עלז: "זר חרב. שחין שקשה כחמב: חזוית המלגית. שחין שצוצא על הנלרים: מלפסת. דבוקה צו

1) sourceils (אויגענכוינען): 2) toile (אין דינינעס געווענעט, אין הייטען), taie (אין ווייטעס פעלל ארץ
דער הארכהויט): 3) prunelle (דער אויגנשפעל, אויגענשטען):

שלא. מצינו זה חולק בהן לכך נאמרו קדשים קלים כך מפורש בזבחים(נד): 28. אך אל הפרכת. להזות שבע האות שעל הפרכת: ואל המזבחה. החיצון. ושניהם התרכו ליכתב ומפורש בתי"ו. ולא יחלל את מקדשי. (מה) שאם עבד עבודתו מחוללת ליסמל: 24. וידבר משה. המצוה הזאת: אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל. (עו) להזהיר בית דין על הכהנים:

כב 2. וינזרו. (ח) אין נזירה אלא פרישה וכן הוא אומר (ז) וינזר מאחרי ג) נוזרו אחור, יפרשו מן הקדשים בימי טומאתן: "וינזרו מקדשי בני ישראל באשר הם מקדשים לי, ולא יחללו את שם קדשי. סם המקרא ודרשהו: אשר הם מקדשים לי. (ד) לרבות קדשי כהנים עצמן: 3. כל איש אשר יקרב. אין קריבה זו אלא אכילה וכן מצינו שנאמרה אזהרת אכילת קדשים בטומאה בלשון נגיעה (ה) בכל קדש לא תגע אזהרה לאוכל ולמדה רבותינו למגדה (שהו) ואי אפשר לומר שחייב על הנגיעה שהרי נאמר כרת על האכילה (ז) בצו את אהרן שתי כריתות זו אצל זו ואם על הנגיעה חייב לא הוצרך לחייבו על האכילה וכן נדרש בתורת כהנים(ס) וכי יש נוגע חייב אם כן מה תלמוד לומר יקרב משיכשך ליקרב שאין חייבים עליו משום טומאה אלא אם כן קרבו מתיריו ואם תאמר שלש כריתות בטומאת כהנים למה, כבר נדרשו במסכת שבעות (ט) אחת לכלל ואחת לפרט כו: וטומאתו עליו. (י) וטומאת האדם עליו יכול בבשר הכתוב מדבר וטומאתו של בשר עליו ובטהור שאכל את הטמא הכתוב מדבר? על כרחך ממשמעו אתה למד במי שטומאתו פורחת ממנו הכתוב מדבר והוא האדם שיש לו מהרה במכילה: ונכרתה. (יח) יכול מצד זה לצד זה, יכרת ממקומו ויתישב במקום אחר, תלמוד לומר 'אני ה' בכל מקום אני: 4. בכל טמא נפש. במי שנטמא במת: 5. בכל שרץ אשר יטמא לו. (יז) 'בשעור הראוי לטמא (יג) בכעדרשה: או באדם. במת: אשר יטמא לו. כשיעורו לטמא (יד) והו כוית: לכל טמאתו. (טו) לרבות נוגע בזב ובה נדה ויולדת: 6. נפש אשר תגע בו. באחד מן הטמאים הללו: 7. ואחר יאכל מן הקדשים. נדרשת ביבמות (טז) בתרומה שמוחר לאכלה בהערב השמש: מן הקדשים. ולא כל הקדשים: 8. נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה. (י) לענין הטומאה ההודי כאן שאם אכל נבלת עוף טהור שאין לה טומאת מנע ומשא אלא טומאת אכילה בבית הכליעה אסור לאכול בקדשים ^בוצריך לומר וטרפה מי שיש במינו טרפה יצא נבלת עוף טמא שאין במינו טרפה: 9. ושטרו את משמרתו. (יח) מלאכול תרומה בטומאת הגוף: (יט) ומתו בו. למדנו שהיא מיתה בדי שמים: 10. לא יאכל קדש. בתרומה הכתוב מדבר שכל הענין דבר בה: תושב כהן ושכיר. תושבו של כהן ושכירו לפיכך תושב זה נקוד פחה לפי שהוא דבוק, ואיזהו תושב (יט) זה נרצע שהוא קנוי לו עד הובל ואיזהו שכיר זה קנוי קנין שנים שיוצא בשש בא הכתוב ולמדך כאן שאין גופו קנוי לאדונו לאכול בתרומתו: 11. וכהן כי יקנה נפש. עבד כנעני שקנוי לגופו: ויליד ביתו. אלו בני השפחות, ואשת

(נד) 77 ק"ל ז' ע"ט: (מה) ס"כ: (נו) ע' ס"ב:
כב (ח) ס"כ: (ז) יחזקאל י"ד: (ג) ישעיה ח': (ד) ס"כ: (ה) ויקרא י"ג: (ו) ע' במכונתו לעיל קי' י"ג ח"ט: (ז) ויקרא ז': (ח) גם זבחים מ"ה ז': (ט) 77 ז': (י) ע' ס"כ זבחים מ"ג ז': (יא) ס"כ: (יב) ע' ס"כ: (יג) גם מהיקשא: (יד) הלכות פ' ז': (טו) ס"כ: (טז) 77 ע"ד ז': (יז) ע' ס"כ וגם ס"כ פ' אחרי פ' י"ג: (יח) סנהדרין פ"ג: (יט) ס"כ יבמות ע':

כדנותרנו ויחזר ולפיך: "אמרו שם. דלם נאמר פרכת בלצד הייתי לומר דוקא פרכת שהיא פכית הא מוצה שאינו פכית לא יהא פסול לכך נאמר מוצה ולא נאמר מוצה בלצד הייתי לומר דוקא מוצה שכשר לעבודה לא פרכת שאינה כשרה לעבודה לא יהא פסול לכך נאמר פרכת: **כב** כדנ"ו ה"ל ויזרו עד עלמין: ב"שכר סס—ודרשבו ל' כנע"ז: א"הנ"ו גם מהיקשא: ו'סלל חינו הייב חלל חסן כן חכל כדכ' חיש חיש חזעז חסכין וגו': צבוכשך ליקרצ. וחקשדים קלי וס"ק אשר יקריצ קדשים וחמ"כ יאלכל וטוואחחו עליו כדנפכס חכילה צקכל דכרתיה: יש לו מתיקין. כגון חינוכים ובשר שהסם מתיקין ושרי מנחות שהקוין מתיקין מתיקין ושאין לו מתיקין כגון מנחת כהנים וכהן מנחם ונסכים מתיקדכו בכלי שהח המכסיק לחכילה האמורה בדין: ה"ג טוואחות. צהק ג' כריתות (ע) לעיל סימן ז' אות י"ג) כתיב כל חלה וטוואחחו עליו: מלפני חני ד'. כ"ס: 'כגון ס' שכלים. צלס אשר יענל לו. טוואחח מת חז ומטרע: אשר יענל לו. צנעיתחו לעמל וחסו כוית. כ"ס: "כנעדרשה—כשיעורו לעמל ל' כ"יע: ^בוצריך—טרסס ס"ד ל' כילעו"ו: קנין עולם. ענד

ס) שתהא ראשונה לקציר: עמר. עשירית האיסה כך היתה שמה כמו ט) וימדודו בעומר: 11. והניף. י) כל תנופה' מוליד ומביא מעלה ומוריד מוליד ומביא לעצור רוחות רעות 'מעלה ומוריד לעצור מללים רעים": לרצונכם. אם תקיבו כמשפט זה יהיה לרצון לכם: מסחרת השבת. יא) ממחרת יום טוב הראשון של פסח ^ב שאם אתה אומר שבת בראשית 'א אתה יודע איזהו: 12. ועשיתם, כבש. יב) חובה לעומר הוא בא: 13. ומנחתו. מנחת נסכיו: שני עשרנים. כפולה היתה: 'ונסכו יין רביעית ההין. יג) אע"פ שמתתו כפולה ^א אין נסכיו כפולים: 14. וקלי. יד) קמה עשוי מטרם רך שמיבשין אותו בתגור: וכרמל. הן קלוות שקרוין "גרנייליש": בכל משבתיכם. נחלקו בו חכמי ישראל טו) יש שלמדו מכאן שהחדש נוהג בחוזה לארץ יש אומרים לא בא אלא ללמד שלא נצטוו על החדש ^א אלא לאחר ירושה וישיבה משכבשין וחלקו: 15. ממחרת השבת. טז) ממחרת יום טוב: תמימת התיינה. טז) מלמד שמתחיל ומנה בערב שאם לא כן אינן תמימות: 16. השבת השביעת. כתרנוטו שבועתא שביעתא: ^א עד ממחרת השבת השביעת תספרו. ולא עד בכלל והן ארבעים ותשעה יום, ^ב חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'. ביום החמשים תקריבוה ^ב ואומר "אני זה מדרשו אבל פשוטו עד ממחרת השבת השביעית שהוא יום חמשים תספרו ומקרא מסורס הוא ^א": מנחה חדשה. טז) היא המנחה הראשונה שהובאה מן החדש ואם תאמר הרי קרבה מנחת העומר אינה כשאר כל המנחות שהיא באה מן השעורים: 17. ממושבתיכם. יט) ולא מתוצה לארץ: לחם תנופה. לחם תרוסה המורס לשם גבוה וזו היא המנחה החדשה האמורה למעלה: בכורים. יט) ראשונה לכל המנחות אף למנחת קנאות הבאה מן שעורים לא תקרב מן החדש קודם לשתי הלחם: 18. על הלחם. בגלל הלחם כ) חובה ללחם: ^ב ומנחתם ונסכיהם. כמשפט מנחה ונסכים המפורשים בכל בהמה בפרישת נסכים כח) שלשה עשרונים לפי ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש זו היא המנחה והנסכים חצי ההין לפי ושלישית ההין לאיל ורביעית ההין לכבש: 19. ועשיתם שעיר עזים. כז) יכול שבעת הכבשים והשעיר האמורים כאן ^ב הם ז' הכבשים והשעיר האמורים בתומש הפקודים, כשאתה מגיע אצל פרים ואילים אינן הם, אמוד טעתה אלו לעצמן ואלו לעצמן אלו קרבו בגלל הלחם ואלו למוספין: 20. והגיה הכהן אתם, תנופה. כג) מלמד ששמוענין תנופה חיים יכול כולם ת"ל על שני כבשים: קדש יהיו. לפי ששלמי יחיד קדשים קלים תווקק לומר בשלמי צבור שהן קדשי קדשים: 22. ובקצרכם. כד) חזר ושנה לעבור עליהם בשני לאוין כה) אמר ר' אבדימי

ח) ח"כ: ט) נמוח ט"ז: י) מנחות ט"ב: יא) ע' ח"כ מנחות ט"ו: יב) ע' ביאור רמב"ן: יג) מנחות ט"ט: יד) ע"ג * ויקרא ז' י"ד: טו) קידושין ל"ז: טז) ח"כ מנחות ט"ו: יז) ע' מנחות ט"ד: יח) ח"כ מנחות ט"ג: יט) ח"כ מנחות ט"ב: כ) ח"כ מנחות ט"א: כא) ח"כ מנחות ט"ז: כב) ח"כ מנחות ט"ז: כג) ע' מנחות ט"ב: כד) לגעיל י"ט ז' ט"ד: כ) ח"כ מנחות ט"א: כה) ח"כ מנחות ט"א: כו) ח"כ מנחות ט"א: כז) ח"כ מנחות ט"א: כח) ח"כ מנחות ט"א: כט) ח"כ מנחות ט"א: ס) ח"כ

י) ומה שנראה מפירוש^א שמוענין הכפת עומר זו כמו ששאר תנופות הוא על פי פסיקתא רבתי צ"פ העומר וגם מדרש צוקרל רבה וע' תוס' מנחות ט"ז וגם סוכה ל"ז ז' ל"ה כדי (זרע פורים): 'הנחות מארבע רוחות: "הנחות ומלעלה לנענה: ^ב וכי כאלו ומנחת שבת שצחוק הספס. דתעד ששבת של פסח תחמיל לנעות: וכל השנה נולאה שבתות. ואם תאמר שבת מנחה לא ודוק חיזה שבת חלל ודאי י"ט הוא: 'ונסכו—כפולים ל' כילע': ^א דכתב ומנחתו שני עשרונים ושאר כבשים חק להם חלל עשרון לכבש: ^ב גרנייליש. כ"י: "אצל חרש. לא נהג וחק ע"ג דכתיב ציה ממוטצומים צסיסי דולמס וקלי וכרמל וגו' לאו למימרא בכל מקום שחם יושבים חלל לונר שאף צחין לא נתפייבו כל י"ד שנה שהיו צנגלל שכבשו ותחלקו עד שנתיישנו צה והכיר כל אחד את שלו: ^א צפענת חרל נכסב פיוש זה על סם ר' שמואל אצוי של ר"י הספיד ע"ג תוס' מנחות ט"ה ז' ל"ה כתוב וע' רח"ש סוף עמ' פסחים: ^ב וציוס חמשים והקצתם וכו'. כ"י: ^ב זהו מדרשו עד קאי אחריכו וזמנחתו ואמתיים ופירושו כמפרש ולא עד בכלל ת' (ר"ל חוקפת היא מאחר). כ"י: "ואומר—הוא ל' כילענו: "תוס' שוועתי. כ"י מנחת רח"ש: ^ב דת"כ כתב פ"ר ושני חלים וצמוטם הפקודים כתב פרים בני צקר שנים וחיל אחד חלל חלו דמונש הפקודים חלץ צנגלל עלמון דמוספין הן וחיקי עונוים לחם: ^ב לכוילא שצעה. שעצנה כבשים על עולה הצחין על הלחם צמוטת היום לעלמח דכתב והקצתם על הלחם וגו' חק עונוים מנחה עם הלחם:

1 grénailles (קענעל):

על כך: שמן זית זך. שלשה שמנים יוצאים מן הזית הראשון קרוי זך והן מפורשין במנחות (ג) ובתיב: תמיד. ג) מלילה ללילה כמו עולת חמדי שאינה אלא מיום ליום: 3. לפרכת העדת. שלפני הארון שהוא קרוי עדות. ורבותינו דרשו על טר מערבי* (ד) שהוא עדות לכל באי עולם שהשיבנה שורה בישראל שנתון בה שמן כמדת חברותיה ומטנה היה תחיל ובה היה סמים: יערך אתו אהרן מערב עד בקר. (ה) יערך אותו עריבה הראויה למדת כל הלילה ושיערו חכמים חצי לוג לכל טר וער הן כדאי אף ללילי תקופת שבת ומדה זו הוקבעה להם: 4. המגרה המהרה. שהיא זהב מהור. ד"א (ו) על מדרה של מערה שממדה ומרשנה תחלה מן האפר: 6. שש המערכת. שש חלות המערכת האחת: השלחן המהור. של זהב מהור. ד"א (ז) על מהור של שולחן שלא יהיו המניפין מגביהין את הלחם מעל גבי השלחן: 7. ונתת על המערכת. (ח) על כל אחת משתי המערכות היו שני בויכי לבונה מלא קומץ לכל אחת: והיתה הלבונה הזאת ללחם לאזכרה. שאין מן הלחם לגבוה כלום אלא הלבונה נקמרת כשמשלקין אותו בכל שבת ושבת והיא לזכרון ללחם שעל ידה הוא נזכר למעלה (ט) כקומץ שהיא אזכרה למנחה: 9. והיתה המנחה הזאת, שכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה הוא: ואכלהו. מוסב על הלחם שהוא לשון זכר: 10. ויצא בן אשה ישראלי. (י) מהיכן יצא? רבי לוי אומר מעולמו יצא, רבי ברכיה אומר מפרשה שלמעלה יצא, לגלג ואמר ביום השבת יערכנו דרך המלך לאכול פת חמה בכל יום שמא פת צוננת של תשעה ימים בתמיה. (יא) ומתניתא אמרה מבית דינו של משה יצא מחויב בא לישע אהלו בתוך מחנה דן אמרו לו מה מביך לכאן אמר להם מבני דן אני אמרו לו (יב) איש על דגלו באותות לבית אבותם כתיב נכנס לבית דינו של משה ויצא מחויב עמד וגדף: בן איש מצרי. (יג) הוא המצרי שדבר משה: בתוך בני ישראל. (יד) מלמד שנתנייר: וינצו במחנה. (יז) על עסקי המחנה: ואיש הישראלי. (יח) זה שכנגדו שמיחה בו טעם אהלו: 11. ויקב. כתרנומו ופריש, שנקב שם המיוחד וגדף (טו) והוא שם המפורש ששמעו מסיני: ושם אמו שלמית בת דברי. (טז) שבתן של ישראל שפרסמה הכתוב לזו לומר שהיא לברה היתה זונה: שלמית. (טז) והוה פמסמה שלם עלך, שלם עלך, שלם עליכון, פמסמסת בדברים שואלת בשלום הכל: "בת דברי. דבנית היתה מדברת עם כל

(ג) דף מ"ו (ג) ע"ג * שמו"כ כ"ז כ' (ד) ענת כ"ב ז' ח"כ (ה) ח"כ ממכות פ"ע (ו) ע"ג ח"כ (ז) ח"כ (ח) ע"ג ח"כ (ט) ע"ג ח"כ (י) המנוח: (יא) ח"כ וגם ויקהל כ"ה: (יב) צמד כ"ז: (יג) ויקהל כ"ה: (יד) ח"כ: (טו) ח"כ ויקהל כ"ה

בד * כר מערבי. למאן דלומר במנחות נחמם ונערכו מונחם סדר הקנים קרי מערבי כר שני שכל המיטין שהיו נחמם ולמאן דלומר לפון ודרוס מונחם חלענית קרי מערבי על סם שהיה פיו כנגד מערב וכל שאר הנרות כלפי החלענית דכתיב אל מול פני המנורה דהיינו חלענית יאירו וג' של לפון היה פונות לדרוס והצדדים פונות לפון: כמדת סדרותיה. מני לוג שיערו זה ללילי תקופת שבת הגדולים ואם ידלק ציוס צלילות הקלרים ידלק אצל פחות לא שלל יכנס צננת צלילה והמנורה חממה מערב ועד צקר: וממנה היה מדליק. הנרות זין הערבים: וזה היה מסיים. הטבת הנרות שלק כל היוס ואינו מתיצו עד הערב וממנה זו כתיב שטיה וסביב לן דמורח ומערב מונחם וכתיב תניח לעיל מנייה להעלות כר מניח שחמה כר מערבית תמיד שנמנו יחל ומחיל וכו' יחל מסיים ומדלל כתיב להעלות נרות ש"ו הוקצע כר אחד להחמיל זו בכל יום חסו כר מערבי השני של מנחה וכתיב מן נכנס ומלא נרות ומחמי' דולקות ומשן מרסי ומניח את המערבי דולק שנמנו מדליק את המנורה זין הערבים ומלא שכבה כהן וממנו שבעין מדליקו מנחת העולם ונראה צעירי דמרי כהן קציעות' כר שני ומסו דלח מערבין על המנחה וכי עייל כהיכל כמנח פגע כריטיה וזיה לא מני לחמולי דכתיב יערך אותו לפני ל' לרק שיהא ח' חמה לו דלי לא לא קריקן ציה לפני ד' והכי מוציין במנחות דכתיב כר מערבי לפני ד' מכלל דכולה: לאו לפני ד' וכו' וזה היה מסיים הטבת לפי שהשאר היה מתיב שחית וזו מתיב זין הערבים ואותו הישנה צידו לו מניחה בכלי עד שנתון שמן ומחילה ומדליקה ומדליק ממנה את השאר ואל דלמריין כסדר יומא הטבת ה' נרות קודם להטבת ז' נרות משמע כולה הוה מתיב וילף לה מקראי היינו שכלל היה הסם מתקיים והיה מולאו שכבה דלח סתך קהל איני' וכל זמן שהיו ישראל מצדיקן היה דולק כל היום והיינו עזותה: * והיתה—זכר ל' כילענעו: * מנחות. כ"ע ד"ו וכן כתיב: * להוות פטעה. ל' המדעס והעמוך: * צת—קלקלה ל' כילורס:

כל אדם לפיכך קלקלה: למטה דן. י) מגיד שהרשע גורם גנאי לו גנאי לאביו גנאי לשבטו. כיוצא בו י) אהליאב בן אחיסמך למטה דן, שכה לו שבח לאביו שבח לשבטו: 12. ויניחהו. יט) לבדו ולא הניחו מקושש עמו ששניהם היו בפרק אחד כ) ויודעים היו שהמקושש במיתה' אבל לא פורש להם באיוו מיתה לכך נאמר כ) כי לא פורש מה יעשה לו. אבל במקלל הוא אומר לפרוש להם שלא היו יודעים אם חייב מיתה אם לאו: 14. השמעים. כ) אלו העדים: כ.ל. כ) להביא את הדיינים: את ידיהם. כ) אומרים לו דמך בראשך ואין אנו נענשים במיתתך שאתה גרמת לך: כל העדה. כ) במעמד כל העדה 'מכאן ששלוהו של אדם כמותו: 15. ונשא חטאו. כ) כפרת כשאין התראה: ונקב שם. כ) אינו חייב עד שיפרש את השם ולא המקלל בכינוי: 16. ונקב. כ) לשון קללה כמו כ) מה אקב: 17. ואיש כי יכה. כ) לפי שנאמר כ) מכה איש ומת אין לי אלא שדדג את האיש, אשה וקטן סנין ת"ל כל נפש אדם: 20. כן ינתן בו. פירושו רבותיו כ) שאינו נתינת-טוב ממש אלא תשלומי טמון שטמן אותו כעבד לכך כתוב בו לשון נתינה "דבר הנתון מיד ליד: 21. ומכה בהמה ישלמנה. למעלה דבר בהורג בהמה וכאן דבר בעושה בה חבורה: ומכה אדם יומת. כ) אפילו לא דרגו אלא עשה בו חבורה שלא נאמר כאן נפש, ובמכה אביו ואמו דבר הכתוב ובא להקישו למכה בהמה, מה מכה בהמה מחיים אף מכה אביו מחיים פרט למכה לאחר מיתה, לפי שמצינו שהמקלל לאחד מיתה חייב הוצרך לוטר במכה שפטור, ומה כבהמה כחבלה שאם אין חבלה אין תשלומין אף מכה אביו אינו חייב עד שיעשה בו חבורה: 22. אני ה' אלהיכם. אלוהי כלכם כשם שאני מיוחד שמי עליכם כך אני מיוחדו על הגרים: 23. ובני ישראל עשו. ל) כל המצוה האמורה בסקילה במקום אחר דחייה רגיטה ותלייה:

חסלת פרשת אמור.

בהר.

כה. 1. בהר סיני. ה) מה ענין שמיטה אצל הר סיני והלא כל המצות נאמרו מסיני אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה "ופרטותיה ודקדוקיה מסיני אף כלן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני כך שנויה בת"כ. ז) נראה לי שכך פירושה לפי שלא מצינו שמטת קרקעות שנשנית בערבות מואב במשנה תורה למדנו שכללותיה ז) ופרטותיה כלן נאמרו מסיני ובא הכתוב ולמד כאן על כל דבור שנדבר למשה שמסיני היו כלם כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו ונשנו בערבות מואב: 2. שבת לה'. לשם ה' ז) כשם שנאמר ג) בשבת בראשית: 4. יהיה לארץ. לשדות ולכרמים: לא תזמר. שקוצצין וזורותיה ז) ותרנומו לא תכסח ודומה לו ז) קוצים כסוחים ה) שרופה באש כסוחה: 5. את ספיח קצירך. אפילו לא זרעתה והיא צמחה מן הזרע שנפל בה בעת הקציר הוא קרוי ספיח: לא תקצור. להיות מחויב בו כשאר קציר אלא הפקר יהיה לכל: גזירך. שהגזרת והפרשת בני אדם מהם ולא הפקרתם: לא תבצר. ו) אותם אינך בוצר אלא מן המופקר: 6. והיתה שבת הארץ וגו'. אע"פ שאסרתים עליך לא באכילה ולא בהגאה אסרתים אלא שלא תהנוג בהם כבעל הבית אלא הכל יהיו שרים בה אתה ושכירך ותושבך: שבת הארץ

יז) ת"כ: יח) שמוט ל"א: יט) ת"כ: כ) קסדהין ע"ח ז': כ) נמדכר ע"ו: כ) ת"כ: כ) ע' ת"כ: כד) ע' ת"כ סקה' כ"ו: כה) נמדכר כ"ג: כו) ת"כ קסדהין ע"ד: כז) ע"ח כ"ח: כח) ז"ק פ"ד כסונות ל"ג ז': כט) ע' ת"כ ע"ג קסדהין ע"ד ז' וט) ע"ט ז' חס' ד"ה ונכה: ל) ע' ת"כ קסדהין ע"ג: כה) ת"כ: ז) שעה ל"ג: ה) סהלים פ': ו) ת"כ:

י' ט"ו מחלליה מות יומת. י"ד וכן הוא בסנהד' ע"ח ז': ז) זת"כ חזרו חלו עדים צמנמד כל העדה ותו לא וע' צקושתק מ"ח ז' שלמדו שטנמותו של חלם כמותו מן ושמטו חזרו כל קהל ענת ישראל ובנכילסח על ויקמו להם איש וגו' (ביאור לתלמוד): "דכ"ד—ליד ל' כיצורכי: כה) "ופרטותיה ל' כ"י: ז) נכלה—מואב סק"ד גליון כ"ל: ז) שכללותיה ופרטותיה. כ"י: ז) תכונותו ל'

מזר לסיכך צריך לקנותה לפי הזמן והו שנאמר במספר שני תבואות ימכר לך לפי מנין שני התבואות שתוא עומדת ביד הלוקח תמכור לו. ורבותינו דרשו מכאן (כ) שהמכור שדהו אינו רשאי לגאול פחות משתי שנים" שתעמוד שתי שנים ביד הלוקח מיום ליום ואפילו יש שלש תבואות באותן שתי שנים כגון שמסרה לו "בקמתיה" וישגו אינו יוצא ממשומו כלומר מספר שנים של תבואות ולא של שדמון ומעום שנים שנים: 16. תרבה מקנתו. "תמכנה כיוקר: תמעיע מקנתו. תמעיע ברמיה: 17. ולא תונו איש את עמיתו. (כ) כאן הוזרר על אונאת דברים שלא יקניש את חבירו ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאתו של יועץ ואם תאמר מי יודע אם נבחרתי לרעה. לכך נאמר ויראת מאלהיך" היודע מחשבות הוא יודע. כל דבר המסוד ללב שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו נאמר בו ויראת מאלהיך: 18. וישבתם על הארץ לבטח. (כ) שבעון שטמה ישראל גולים שנאמר (כ) אז תרצה הארץ את שבתותיה, והרצת את שבתותיה, ושבעים שנה של גלות בבל כנגד שבעים שטמות שבטלו היו: 19. ונתנה הארץ וגו' וישבתם לבטח עליה. שלא תדאגו משנת בצורת: ואכלתם לשבע. (כ) אף בתוך המעים תהא בו ברכה: 20. ולא נאסף. אל הבית: את תבואתנו. כגון יין ופירות האילן וספיחן הבאים מאליהם: 21. לשלש השנים. (ל) לקצת השישית מנימן ועד ר"ה ולשביעית ולשמינית שידעו בשמינית במרחשון וקצרו בניסן: 22. עד השנה התשיעית. עד תג הסכות של תשיעית שהיא עת כוא תבואתה של שמינית לתוך הבית, שכל ימות הקיץ היו בשדה בנינות ובהשרי הוא עת האסיף לבית, ופעמים שהיתה צריכה לעשות לארבע שנים בששית שלשני השטמה השביעית שהן במלך מעבודת קרקע שתי שנים רצופות השביעית הדיבול וטקרא זה נאמר בשאר השטמות בלך: 23. והארץ לא תמכר. ליתן לאו על הצרת שדות לבעלים ביבול שלא יתא הלוקח כובשה: (ל) לצמתת. להסיקה למכירה פסוקה עולמית: כי לי הארץ. (ג) אל תדע עיניך בה שאינה שלך: 24. ובכל ארץ אחזתכם. (ג) לרבות בתים ועד עברי" ודבר זה מפורש בקדושין בטרק ראשון (ג). ולפי ששטמו סמוך לפרשה שלאדרי שהמכור אוחזו רשאי לגאולה לאחר שתי שנים או הוא או קרובו ואין הלוקח יכול לעכב: 25. כי ימוך אחיך ומכר. (ל) מלמד שאין אדם רשאי למכור שדהו אלא מתחת דוחק עוני: מאחזתו. (ל) ולא כולה למד דרך ארץ שישייר שדה לעצמו: ונאל את ממכר אחיו. ואין הלוקח יכול לעכב: 26. ואיש כי לא יהיה לו גאל. (ס) וכי יש לך אדם בישראל "שאין לו גואלים (ו) אלא גואל שיוכל לגאול

(כ) ח"כ עכין כ"ע צ': (כו) ע' ח"כ צ"מ י"ח צ': (כז) ע' *כ"ו מסוק ל"ה: (כח) ויקחל כ"ו: (כט) ע' ח"כ: (ל) ע' ח"כ: (לא) ע' *מגיש ח' כ' ע' ח"כ: (לב) ח"כ: (לג) דף כ"ה: (לד) ע' ח"כ: (לה) ח"כ: (לו) ע"ג קידושין כ"א: (לז) ח"כ

"אכל לחם צ' שנים אם חולה לפדותה פודה צעל כרחו של לוקח ונותן לו לפי מה שמוכרה כדכתיב ותשכ את שני ומוכרו שנתמטז כמה שנים תמוכרה עד היובל ומהלק הדמים לפי הפנים כגון אם מוכרה קודם היובל עשר שנים צעל ליטריך נאול שמוכר פירות של כל שנה ושנה צליטרא שהרי סתם מוכרה אינה אלא עד היובל היכל אם שנתה צד לוקח חמש שנים וחש"י זה מוכר לגאולה ומכר לו לוקח ה' ליטריך ליטרא לכל שנה שאכלה סך עלה משצון כשיואל מתחילה: היתה שנת שדעון ויקרן או שנת שביעית אינה עולה עומקין. השתא שנים דהא שני תבואות כתב שתי שנים הכלוין לתבואה תשהה צד לוקח אכל היתה שנה הראויה לתבואה וכה ולא זרעה או הצריה שהייתה צור שאפילו יצר לא עשה זה איסור האספיד האנפטיה ועולה לו צמקין שתי השנים: 27. צקמותיה וכן מספר שני תבואות ויעשע שנים שני תבואות ולא שנת שדעון מגיד! שאינו עולה עומקין צ' שנים וכה"ל. כ"ס: "ותמי—שנים סה"ל ל' כילע"ו: "לפי רוב השנים. שהיא עד היובל תרבה עוקנתו תמוכנה ציוקר שהרי עד היובל תהא קנייה לו אם לא יפדנה ולפי מעוט השנים תמוכנה צול כדי שלא תוזה את צדיק ושומעין וימכר קרא דמוכרין צין צמנון ליובל שבער צין מוסג ומנו ככה שנים: 28. ולפיכך נאמר צו וירדת מאלהיך הוי שהרי ליתן טעם למה נאמר צו יראה נקט ליה והכי קאמר שהרי כל הדברים הללו אין טובתן ורעתן מפור' להכיר אלא ללבו של עושה הוא יודע אם לעקלקלות ויכול הוא לומר לא עשיתי כי אם לטובה הייתי סבור שיש לך תבואה למוכר או הייתי מפך לקנות ונקט זה: וכל דבר המוכר לל. של אדם נאמר צו הוי ירא מן היודע מחשבות אם לטובה אם לאוהבה: 29. וישצתם—צורתו ל' כילע"ו: "שהיו נגאלין לקרובין: "מתעלי חלק צחצח שאין לו גואלן מרע יעקב צדור אחר

לפי שדעתו של אדם נמשכת אחר הרבית וקשה לפרוש הימנו ומודה לעצמו היתר בשביל מעותיו שהיו בשלות אצלו הוצרך לומר ויראת מאלהיך¹⁰ או (ל) התולה מעותיו בניו כדי להלוותם לישראל ברבית הרי זה דבר המסור ללבן של אדם ומחשבתו לכך הוצרך לומר ויראת מאלהיך: 38. אשר הוצאתי וגו'. (ל) והבנתני בין בכור לשאינו בכור אף אני יודע ונפרע מן המלוה מעות לישראל ברבית ואמר- של גוי הם. (ד) אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים על מנת שתקבלו עליכם מצותי ואפילו הן כבדות עליכם: לתת לכם את ארץ כנען. משכר שתקבלו מצותי: להיות לכם לאלהים¹¹. (ו) שכל הדר בארץ ישראל אני לו לאלהים וכל הוצא ממנה כעובד ע"ז: 39. עבדת עבד. (ז) עבודה של גנאי שהוא ניכר בה כעבד שלא יוליד כליו אחריו לבית המרחץ ולא ינעיל לו מעליו: 40. כשכיר כתושב. עבודת קרקע ומלאכת אומנות, כשאר שכיריהם התגזר בו: עד שנת היבל. אם פגע בו יזבל לפני שש שנים היזבל מוציא: 41. הוא ובניו עמו. (ח) אמר ר' שמעון אם הוא נמכר בניו מי מכרן? אלא מכאן שרבו חייב במזונות בניו: ואל אחוזת אבתיו. (ט) אל בכור אבותיו ואין לזולו בכך: אחוזת. (ס) חזקת: 42. כי עבדי הם. (פ) ששירי קודם: לא ימכרו ממכרת עבד. (פא) בהרחה כאן יש עבד למכור, ולא יעמידנו על אבן הלקח: 43. לא תודרה בו בסרך. (פב) מלאכה שלא לצורך כדי לענותו אל תאמר לו הֲחָם לי את הכוס הזה והוא אינו צריך, ערוך תחת הגסן עד שאבוא. שמא תאמר אין מכיר בדבר אם לצורך אם לאו ואומר אני לו שהוא לצורך, הרי הרבר הזה מסור ללבו לכך נאמר ויראת: 44. ועבדך ואמתך אשר יהיו לך. (פג) אם תאמר אם כן כמה אשתמש? בעבדי איני מושל באומות איני נחל שהרי הזהרתני (פד) לא תחיה כל נשמה, אלא מי ישמשני? מאת הגוים. הם יהיו לך לעבדים: אשר סביבתיכם. (פע) ולא שבתוך גבול. ארצכם שהרי בהם אמרתי (פז) לא תחיה כל נשמה: 45. וגם מבני התושבים. (פז) שכאו מסביבותיכם לישא נשים בארצכם וילדו להם הבן הולך אחר האב ואינו בכלל לא תחיה אלא אתה מותר לקנותו כעבד: מהם תקנו. (פח) אותם תקנו¹²: 46. והתנחלתם אתם לבניכם. החזיקו בהם לנחלה לצורך בניכם אחרים. ולא יתכן לפרש הנחילום לבניכם שאם כן היה לו לכתוב והנחלתם אותם לבניכם, והתנחלתם כמו והתחזקתם: 100 איש באחיו. להביא נשיא בעמיו ומלך במשרתיו שלא לרדות בסרך: 47. יד נר ותושב. נר והוא תושב כתרנומו ערל¹³ תותב וסופו מוכיח וגמכר לנר תושב: וכי תשיג יד נר ותושב עמך. (פה) מי גרם לו שיעשיר רבוקו עמך: ומך אחיך עמך. מי גרם לו שימוד רבוקו עמו על ידי שלמד ממעשיו: משפחת גר. (פו) זה הגוי כשהוא אומר לעקר זה הגמכר לע"ז עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב עצים ולשאוב מים: 48. גאלה תהיה לו. (פז) מיד אל תניחיהו שיטמע: 50. עד שנת היבל. שהרי כל עצמו לא קנאו אלא לעבדו עד היזבל שהרי ביזבל יצא כמו שנאמר למטה (ס) ויצא בשנת היזבל (ט) ובגוי שתחת ידך הכתוב מדבר¹⁴ ואף על פי כן לא תבא עליו בעקפיין מפני הלול השם. אלא כשבא ליגאל ידקדק בחשבון, לפי המגיע בכל שנה ושנה ינכה לו הגוי מן דמיו, אם היו עשרים שנה משנמכר עד היזבל וקנאו בעשרים-שנה נמצא שקנה הגוי עבודת שנה במנה ואם- שהה זה אצלו חמש שנים וכא ליגאל ינכה לו חמשה מנים ויתן לו העבד מ"ז מנים והוה כסף מוכרו במספר שנים כימי שכיר יהיה עמו. חשבון המגיע לכל שנה ושנה יחשב כאלו נשטר

עמו
 (ד) ז"ט ס"א ז': (ה) ע' מ"ב: (ו) ט"ו מ"ג וע' כמזוזת ק"י ז': (ז) מ"ב: (ח) קידושין כ"ז: (ט) ע' מ"ב מכות י"ג: (ס) מ"ב: (פא) מ"ב: (פב) קידושין ס"ז ז': (פג) דברים כ': (פד) ע' קידושין ס"ז ז': (פה) מ"ב: (פו) ע' מ"ב עכ"ל ז' ז' קידושין כ"ז ז': (פז) מ"ב קידושין כ"ז ז': (פח) מ"ב קידושין כ"ז ז': (פח) מ"ב קידושין כ"ז ז': (פח) מ"ב קידושין כ"ז ז': (פח) מ"ב קידושין כ"ז ז':

10 או — מחלוקת ל' כילומע: 100 כל ז"י היושב בל"י מקבל עליו עול מלכות שמים. כך הגי' בנ"ב ובכתובות ק"ל גכס כמי ט"ס לו חלוש ע"ס: 100 ונמשפתם אשר עונכם. נראה שזה להתייחס חמת מן האומות שזה על הכנענית והוליד בן שמואל לקנותו ומגני המושבים מתייחס האומות עליון החלץ לגור עונכם בלך. כ"ס ד"א וס' הזכור דולח לגרום ד"א ונמשפתם וכו' ויהיה הפירוש הראשון כפי מה שזה בקידושין ס"ז והפי' הסני כפי מה שמשמע מלשון מ"ב: 100 חם — תושב ל' כ"ע"ו: 100 תותב (כלי ו"ו זכאלו). כ"ס וע' בנימי תרנומל: 100 ע' ז"ק ק"ל וספר שם זמפוסים האמרוניס הפלוגתא זין ל"י וזין ל'

זקופה: והקיטתי את גריתי אתכם. טו) ברית חדשה לא כבירת הראשונה שהסרתם אותה אלא ברית חדשה שלא תופר שגאמר טז) וכרתו את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כבירת זג: 10. ואכלתם ישן נושן. יז) הפירות יהיו משתמרן וטובים להתישן שיהא ישן תגושן של שלש שנים יפה לאבל משל אשתקד: וישן משני חדש תוציא. יח) שיהיו תגרות מלאות חדש ותאוצרות מלאות ישן וצריכים אתם לסנות האצרות למקום אחד לתת החדש לתוכן: 11. ונתתי משכני. יט) זה בית המקדש: ולא תגעל נפשי. אך רחוי קנה בכס, כל נעילה לשון שלימת דבר הבלוע ברבר' כמו יט) כי שם נגעל מן גבורים, לא קבל המשיחה שמושהין מן של עוד בחלב מברשל כדי להחליק מעליו מכת חץ או הנית שלא יקוב העור: 12. והתהלכתי בתוככם. כ) אשייל עמכם בן ערן נאחר סכם ולא תהיו מדועזעים ממני, יוכל לא תידאו ממני ת"ל והייתי לכם לא להים: 18. אני ה' אלהיכם. כל) כדאי אני שתאמינו בי שאני יוכל לעשות כל אלה שהדי התנתי אתכם מארץ מצרים ועשיתי לכם נסים גדולים: "מפת. כמין יחד בשני ראשי העול המעכבים המוסרה שלא תגא מראש השוד ויתר הקשר כמו כג) עשה לך מוסרות ומטות קבלייא' בלעז: קומטיות. כד) בקומה זקופה: 14. ואם לא תשמעו לי. כה) להיות עמלים בתורה לדעת מדרש חכמים, יוכל לקדם המצות כשהוא אומר ולא תעשו וגו' הרי קיום מצות אמור הא מה אני מקיים ואם לא תשמעו לי להיות עמלים בתורה ומה תלמדו לומר לי אין לי אלא זה המכיר את רבנו ומכין למרד בו וכן בנמרוד כד) נבור ציד לפני ה', שטכרו ומתכוין למרד בו וכן באנשי סרסם כה) רעים ומטאים לה' מאד, טכירים את רבונם ומתמנים למרד בו: ולא תעשו. טו) משלא תלמדו לא תעשו הרי שתי עבירות: 15. ואם בחקתי תמאסו. טז) מאסם באחרים העושים: משפטי תגעל נפשכם. כז) שונא החכמים: לבלתי עשות. כח) סוגע את אחרים מעשות: את כל מצותי. כט) כופר שלא צייתים לכך נאמר את כל מצותי ולא נאמר את כל המצות: להפרכם את בריתי. ס) כופר בעיקר. הרי שבע עבדות הראשונה נודרת השניה וכן עד חשביעה ואלו הק: לא למד ולא עשה מאסם באחרים העושים שונא את החכמים מוגע את האחרים כופר במצות כופר בעיקר: 16. והפקדתי עליכם. וצויתי עליכם: שחפת. חולי שמהושף את הבשר אמורלישי' בלעז דומה לנפח שהוקלה נסחתו ומראית פניו זעופה: קדחת. חולי שטקדיה את הגוף ומחממו ומבעירו כמו כה) כי אש קדחה באפי: מכלות עינים ומדיבת נפש. העינים צופות וכלות לראות שיקל ורמא וסוף שלא ירמא וידאבו הגפשות של משפתחו במתו. כל תארה שאינה באה ותוחלת ממושכה קרויה כליון עינים: וזרעתם לריק. תורעו ולא תצמח ואם תצמח ואכלהו איביכם: 17. ונתתי פני. פנאי שלי פונה אני מכל עסקי להרע לכם: ורדו בכס שנאיכם. כמשמעו ירשלו בכס: אגדת ת"כ מפרשה זו, אף אני אעשה זאת. כט) איני מדבר אלא באף וכן אף אני אלק עמכם בקרי: והפקדתי עליכם. כט) שיהיו המכת סוקדות אתכם מו לזו עד שדראשונה סוקדה אצלם אביא אחרת ואמסכנה לה: בהלת. ל) מכה המבהלת את הבריות ואי זו זו מכת סותן": את הישחפת. ל) יש לך אדם שהוא חולה ומושל במטה אבל בשרו שמור עליו ת"ל שחפת שהוא נשחף, או עתים שהוא גשחף אבל נוח ואינו מקדח ת"ל ואת הקדחת מלמד שהוא מקדח, או עתים שהוא מקדח אבל סבור הוא בעצמו שיחה ת"ל מכלות עינים, או הוא אינו סבור בעצמו שיחה אבל אחרים סבורים שיחה ת"ל ומדיבת נפש

טו) ח"כ: טז) יכניה ל"א: יז) ע' ח"כ ז"ב ל"א ז': יח) ח"כ עיכובין ז': יט) שמואל ז' ח': כ) ח"כ: כל) ע' ח"כ: כג) יכניה כ"ו: כד) ח"כ: כה) צלפחא י': כו) ח"כ: כז) ח"כ: כח) דבנים ל"ג: כט) ח"כ: ל) ח"כ:

לך הכזים הללו טענתו עמי מלככה ומועטת חני ניתן להם סכך מועטת חזל חמה משבין כז חני עתיד למשע עמך כך היו ישראל וכו' (ת"כ): ' כמו—העור ל' כילמו'ו ויהא ג'י רעני: "מנעט—צלעו ל' כילמו'ו: ם זכ"יו גכס כחן „ונתתם מפני חיינה" ולא לנעטת צסוף הפסוק: 'זכ"ס"ר ונדלח גכס כחן „ונתתם מפני חיינה" ולא לנעטת צכ"ס: "מתת ונות. כ"ר ד"ל: מתת רותן (ו"ל לחתן). כ"ע"ז: התוספות על

ישראל בארצם לפני המקום ארבע מאות ושלשים שנה. שלש מאות וחשעים היו שני עונם משנכנסו לארץ עד שגלו עשרת השבטים, ובני יהודה הכעיסו לפניו ארבעים שנה משגלו עשרת השבטים עד חרבות ירושלים הוא שנאמר ביחזקאל (ז) ואתה שכב על צדך השמאלית וגו' וכלית את אלה וגו' ושכבת על צדך הימנית ארבעים יום ונשאת את עון בית יהודה, ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לגלות המלך יהויכין ועוד עשו שש שנים עד גלות צדקיהו הרי ארבעים ושש. ואם תאמר שנות מנשה חמישים וחמש היו, מנשה עשה תשובה שלשים ושלש שנה וכל שנות רשעו עשרים ושתיים כמו שאמרו באגרת חלקנת) ושל אמן שתיים ואתה עשרה ליהויקים וכנגדן לצדקיהו. צא וחשוב לארבע מאות ושלשים ושש שנה שמיטין ויובלות שבהם הם שש עשרה למאה, ארבע עשרה שמיטין ושנים ויובלות, הרי לארבע מאות שנה ששים וארבע, לשלשים ושש שנה חמש שמיטות, הרי שבעים ^כ חסר אחת, ^כ ועוד שנה יתירה שנכנסה בשמיטה המשלמת לשבעים. ועליהם נגזר שבעים שנה שלמים וכן הוא אומר בדברי הימים (ט) עד רצחה הארץ את שבתותיה ^כ למאות שבעים שנה: 36. והבאתי מרץ. (ס) פחד ורך לבב, מ"ם של מרץ יסוד נוסל הוא כמו מ"ם של מועד ושל מוקש: ונסו מנסת חרב. כאילו רודסים הורגים אותם: עלה נדף. שהרחו דוחפו ומכהו על עלה אחר ומקשקש ומוציא קול וכן תרגמו קל טרפא דשקף ^כ לשון חבטה (ס) שדופות קרים, שקיפן קידום לשון משקף מקום חבטת הרלת) וכן תרגמו של (ס) חבורה, משקופי: 37. וכשלו איש באחיו. כשירוצו לנוס יכשלו זה בזה כי יבחרו לרוץ: כמסני חרב. כאילו בורחים מלפני הורגים שיהא בלבבם פחד וכל יעשה סבורים שאדם רודפם. ומדרשו (ס) וכשלו איש באחיו ^כ זה נכשל בעונו של זה שכל ישראל ערבין זה לזה: 38. ואברדתם בגוים. כשתהיו פזורים תהיו אבודים זה מזה: ואכלה אתכם. (ס) אלף המתים בנולה: 39. בעונת אבתם אתם. (ס) כשעונות אבותם אתם, כשאחיים מעשה אבותיהם בידים: ימקו. (ס) לשון המסה כמו ימסו וכמורו (ז) תמקנה בחוריהן (ס) נמקו בחורתי: 41. והבאתי אתם. אני בעצמי אביאם (ס) זו מדה טובה לישראל שלא יהיו אומרים הואיל וגלינו בין האומות נעשה כמעשיהם אני איני מניחם אלא מעמיד אני את נביאי ומחזירן לתחת כנפי שנאמר (ע) והעולה על רוחכם היו לא תהיה וגו' חי אני אם לא ביד חזקה וגו': או אז יכנע. ^כ כמו על) או נודע כי שור נגח הוא, אם אז יכנע. לשון אחר אולי, שמא אז יכנע לבבם וגו': ואז ירצו את עונם. יכפרו על עונם ביסוריהם: 42. וזכרתי את בריתי יעקוב. ^כ בחמשה מקומות נכתב מלא ואלהיו חסר בחמשה מקומות, יעקב נמל אות טשמו של אליהו ערבון שיבוא ויבישר נאולת בניו: וזכרתי את בריתי יעקוב. (ע) למה נמנו אחרונת כלומר כדאי הוא יעקב הקטן לכך ואם אינו כדאי הרי יצחק עמו ואם אינו כדאי הרי אברהם עמו שהוא כדאי ולמה לא נאמרה זכרה ביצחק אלא אפרו של יצחק נראה לפני צבד וטונח על הצנבה: 43. יען וביען, גמול ובגמול אשר במשפטי פאסל: 44. ואף גם זאת. ואף אפילו אני עושה עמהם זאת הפוענות אשר אמרתי בהיותם בארץ איביהם לא אמאם לכלתם

(ז) יחזקאל ד': (ח) סנהדרין ק"ג: (ט) ז' ל"ו: (ס) ע' ס"ב: (ס) זכאשית ז"ח: (ס) שמוס כ"ח: (ס) ח"כ סנהדרין כ"ז: (ס) (ק) ח"י: (ס) ע' ח"כ סנהדרין כ"ז: (ס) ע' ח"כ וכן הוא במחשבת מנחם: (ז) זכריה ז': (ס) סהלים ל"ח: (ס) ח"כ: (ס) ע' יחזקאל כ': (ע) שמוס כ"ז: (ע) ח"כ:

— שמונה ל' כ"י: ^כ חסר אחת וחזרו יוצל שגלו נגמר עונם וכן הוא אונג וכי. כ"ל: חסר אחת וחזרו יוצל שגלו שלא נגמר צענים נחשב להם ועליהם נגזר וכי. כ"י: ^כ ועוד — לצענים ל' כילמאוו: ^כ צסוק כתיב, אחת שבתומיה כל יוני הסעה שנתה לנאלות וגו': ^כ לנחן — הדלת ל' צכ"י ור"י ויהי ג"י י"ד: ^כ צכ"ל אחיו: ^כ כמו — חסר ל' כיל"ו: ^כ ע' צלקוטים: ^כ ולמי יוסף צר שנענן אונג יען צמספטי ונאסו ור"י: צסוקי: געלה נשסם כך דרך כל המקרא כל מוקס שחמה מולא שנתנו שני צרכים זה חלל זה חמה מולא צלסם פירוש של שנייהם על רשון רשון ועל חסרון חסרון כמו חסר ל' מולא דס הודשטת מנלצ ולא פירש מליזה דס נמנללח ומליזה חלצ הודשטה הינך פירוש צל' מדס פרים ועמורדים נמנללח ומנלצ כליות חלים הודשטה. כ"י: וכי חסר היה ציד חסס מו"ה:

לשנה אלא שחם פונדיון אחד לכולן ואמר רבותינו (י) שאותו פונדיון קלכין לפרושה" והבא לנאול יתן סלע ופונדיון לכל שנה לשנים הגותרות עד שנת הכול: וננרע מערכך. מנין השנים שמשנת היובל עד שנת הפריון: 19. ואם גאל יגאל. המקדיש אותו יוסף חומש על הקצבה הזאת: 20. ואם לא יגאל את השדה. (יג) המקדיש: ואם מכר. (יג) הנגר: את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד. לשוב ביד המקדיש: 21. והיה השדה בצאתו כיבל. מיד הלוקח מן הגובר כדרך שאר שדות היוצאות מיד לוקחים ביובל: קדש לה. לא שישב להקדש בדק הבית ליד הגובר אלא כשדה החרם (י) הנתון לכהנים^{ים} שנאמר (טו) כל חרם בישראל לך יהיה, אף זו תתחלק לכהנים של אותו משמר שיום הכפרים של יובל פוגע בו: 22. ואם את שדה מקנתו וגו'. (טז) חלוק יש בין שדה מקנה לשדה אחוזה ששדה מקנה לא תתחלק לכהנים ביובל לפי שאינו יכול להקדישה אלא עד היובל שהרי ביובל היתה עתידה לצאת מידו ולשוב לבעלים לפיכך אם בא לגאלה יגאל בדמים הללו הקצובים לשדה אחוזה. ואם לא יגאל ומטנה נגר לאחד או אם יגאל הוא בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו" (א) אותו שהקדישו" "וכן תאמר לאשר קנהו הלוקח הזה האחרון מאתו והוא הגובר לכך הוצרך לומר לאשר לו אחזת הארץ מירושה אבות, והו בעלים הראשונים שמכרהו למקדיש: 26. וכל ערכך יהיה בשקל הקדש. כל ערכך שכתוב בו שקלים יהיה בשקל הקדש: עשרים גרה. עשרים מעות (י) כך היו מתחלה ולאחר מכן הוסיפו שנות ואמרו רבותינו שש מעה כסף דיני עשרים וארבע מעות לסלע: 26. לא יקדיש איש אתו. (יג) לשם קרבן אחר לפי שאינו שלו: 27. ואם בבהמה הטמאה וגו'. אין המקרא הזה מוסב על הבכור שאין לומר בבכור בהמה טמאה ופדה בערכך" וחמור אין זה שהרי אין פדיון פטר חמור אלא מלה והוא מתנה לכהן ואינו להקדש אלא הכתוב מוסב על ההקדש (כ) שהכתוב של מעלה דבר בפדיון בהמה טהורה שהוטמה וכאן דבר במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית: ופדה בערכך. כפי מה שיעריכנה בהן: ואם לא יגאל. על ידי בעלים: ונמכר בערכך. לאחרים: 28. אך כל חרם וגו'. נחלקו רבותינו בדבר (כא) יש אומרים סתם חרמים להקדש ומה אני מקיים (כב) כל חרם בישראל לך יהיה, בחרמי כהנים שפירש ואמר הרי זה חרם לכהן ויש שאמרו סתם חרמים לכהן: לא ימכר ולא יגאל. אלא ינתן לכהן. לדברי האומר סתם חרמים לכהנים מפרש מקרא זה בסתם חרמים והאומר סתם חרמים לבדק הבית מפרש מקרא זה בחרמי כהנים שהכל מודים שחרמי כהנים אין להם פדיון עד שיבואו ליד כהן וחרמי גבוה נפרים: כל חרם קדש קדשים הוא. האמור סתם חרמים לבדק הבית מביא ראיה מכאן והאומר סתם חרמים לכהנים מפרש כל חרם קדש קדשים הוא ללמד שחרמי כהנים חלים על קדשי קדשים ועל קדשים קלים ונתן לכהן כמו ששינינו במסכת ערכין (כג) אם נדר נתן דמיהן ואם נדרה נתן את מוכתה: מאד. (כג) כגון שהחרים עבריו ושפחתיו הנבענים: 29. כל חרם אשר יחרם וגו'. (כד) היוצא ליהרג ואמר

אחד

(י) מ"ב נכרות ל': (יג) ערכין כ"ה ז': (יד) ט"ז כ"ח ז': (טו) נמדנך י"ח: (טז) ע' ערכין כ"ו ח' ז': (יז) ע' ערכין כ"ו: (יח) ע' ערכין כ"ו: (יט) נכרות ל': (ע) ע' ערכין כ"ט: (כ) נמחות מ"ח: (כא) ע' מ"ב ערכין כ"ח ז' וכו': (כב) נמדנך י"ח: (כג) ע' ערכין כ"ח: (כד) מ"ב ערכין ז':

לנכרה ואם נכרה אינה נכורה שהרי עולתו הוא וכיון דלא נפקא לחולין דתמימה היא אין קדושה חלה על נעוטה האבד הילכך אינה נכורה ואם תאמר נאול לוקח זה ומקריב עולה מקריב אבד שאין אבד זה שלו הא פרכיין לה דפ"ק דתמורה ועשניין לה כגון דלמחר הרי עלי עולה נפשיה: "קלצון לפדוטרות פירש"י צנייה וי' וז"ל כל ישראל הזקקו לתת נפשיהם השקל לקרבנות ליצור והטילוס חכמים עליהם להוסיף ונעה קטנה להיות קלצון לפדוטרות מפני שהן חלאי שקלים חמיכות קדוה ונוסין לאבד וסעמיים שחמליפין אותן צמינים ונותנין הקלצון צמלון: "חרמי כהנים. חרמיים שהקרינום כדי לתתם לכסן אין להם פדיון דתנן לא ינכר ולא יגאל אבד חרמי צדק הבית יש להם פדיון דלדעתא דכבי אחרונינו דהא אין רחוי לצדק הבית אלא נעוטה: "כן ל"ל לפי ל' הכ"י וה"י דרפוסים לא יגאל וע' נשנה לנולך צמנצ"ם ה"י ערכין פ' ד' הלכה כ"ו שהעניר על תוס' צערכין כ"ו ז' ד"ה שדה מוקנה שגלה שלמי תוס' היתה הנוקחא צמנצ"י או אם לא נגאלה צמנת היוצא וע"ג תוס' י"ט ערכין פ"ק ז' נשנה ה"י: "מן הגוצר המוכר שומך לאותו שהקדישה. כ"ט: "וסן תאמר. כיס"דנ"ג ד"ר: "וסונט

בחקתי כז

קכב

אחד ערכו עלי לא אמר כלום: מות יומת. הרי הולך למות לסיכך לא יסדה אין לו לא דמים ולא ערך: 30. וכל מעשר הארץ. במעשר שני הכתוב מדבר: מזרע הארץ. דגן: מפרי העץ. תירוש ויצהר: לה' הוא. כה) קנאו השם ומשולחנו צוה לך לעלות ולאכול בירושלים כמו שנאמר כו) ואכלת לפני ה' אלהיך, מעשר דגנך תירושך וגו': 31. ממעשרו. כז) ולא ממעשר חבירו, הפודה מעשר של חבירו אין מוסיף חומש ומה היא נאולתו? יפדנו כדי להתירו באכילה בכל מקום והמעות יעלה ויאכל בירושלים כמו שנאמר כח) ונתת בכסף וגו': 32. תחת השבת. כט) כשבא לעשור מוציאן בפתח זה אחר זה והעשירי מכה בשבת צבועה בסיקרא להיות ניכר שהוא מעשר כן עושה למלאים ולענגלים של כל שנה ושנה: יהיה קדש. ליקרב למזבח דמו ואמוריו והבשר נאכל לבעלים שהרי לא נמנה עם שאר מתנות כהונה ולא מצינו שיהא נתון בשדו לכהנים: 33. לא יבקר וגו'. ל) לפי שנאמר לז) כל מבהר נדריכם יכול יהא בורר ומוציא את היפה תלמוד לוטר לא יבקר בין טוב לרע בין תם בין בעל. מוס חלה עליו קדושה ולא שיקרב בעל מוס אלא יאכל בתורת מעשר ואסור ליגז וליעבד:

הכלת פרשת בחקתי.

כה) ע' קידושין כ"ד ז' כו) דברים י"ד: ח) ע' קידושין כ"ד ויכוס' נעשכ שני פ' ד': כח) דברים י"ד: כט) זכרונם ל"ח ז': ל) ע' זכרונם י"ד ז': ז') לז) דברים י"ב:

אין צוה שהרי. כענכ"ר: ומונש שהרי. כ"רפ ל"י: ויסף מוניסיתו שהרי וכי. כ"ש ז':

חזק.

ביניכם ובנינו כאלפים אמה, שיוכלו לבא בשבת, משה ואהרן ובניו והלויים חונים בסמוך לו: 3. קדמה. לפנים הקרויה קדם ואיזו זו רוח מזרחית המערב קרוי אחר: 9. ראשנה יסעו. כשרואין העני מסתלק תוקעין הכהנים בחצוצרות ונוסע מחנה יהודה תחלה וכשהולכין הולכין בדרך הנייתן הלויים והעגלות באמצע רגל יהודה במזרח ושל ראוון בדרום ושל אפרים במערב ושל הן בצפון: 17. ונסע אהל מועד. לאחר שני הגלים הללו: כאשר יחנו בני יסעו. כמו שפירשתי, הליכתן כהנייתן כל רגל מהלך לרוח הקבוע לו: על ירו. על מקומו ואין לשון יד זו ממשמעו רוח של צדו קרוי על ידו הסמוכה לו לכל הושפת ידו אינשון אישא' בלעז: 20. ועליו. כתרנומו ודסמיכין עלהי:

ג. 1. ואלה תולדות אהרן ומשה. (ח) ואינו מזכיר אלא בני אהרן ונקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו: ביום דבר ה' את משה. נעשו אלו התולדות שלו שלמדן מה שלמד מפי הגבורה: 4. על פני אהרן. "בחיו: 6. ושרתו אתו. ומהו השירות? ושמרו את משמרתו לפי ששמדת המקדש עליו שלא יקרב זר כמו שנאמר (ז) אתה ובניך ובית אביך תשאו את עון המקדש והלויים הללו מסייעין אותם זו היא השירות: 7. ושמרו את משמרתו. כל מני שהאדם ממנה עליו ומוטל עליו לעשותו קרוי משמרת ככל המקרא ובלשון המשנה (ג) כמו שאמר בבבלי ותרש והלא אין משמתי ומשמתיך שזה וכן משמרות כהונה ולויה: 8. ואת משמרת בני ישראל. שכלן היו זקוקין לצרכי המקדש אלא שהלויים באים תחתיהם בשליחותם לפיכך לוקחים מהם המעשרות בשבת (שנאמר ד) כי שבת הוא לכם חלה עבודתכם: 9. נתונם המה לו. לעזרה: מאת בני ישראל. כמו מתוך בני ישראל כולומר משאר כל העדה נברלו לכך בנרות המקום והוא נתנם לו שנאמר (ס) ואתנה את הלויים נתונים ונו: 10. ואת אהרן ואת בניו תפקד. לשון פקידות ואינו לשון מנין: ושמרו את כהנתם. קבלת דמים וזריקה והקטרה ועבודות המסורות לכהנים: 12. ואני הנה לקחתני. ואני מהיכן זכיתי בהן מתוך בני ישראל שיהיו ישראל שוכרין אותן לשירות שלי על ידי הבכורות זכיתי בהם ולקחתים תמורתם לפי שהיתה העבודה בבכורות וכשחטאו בעגל נסלחו והלויים שלא עבדו ע"ז נבחרו תחתיהם: 15. מבן חרש ומעלה. משיצא מכלל נפלים הוא נמנה ליקרא שומר משמרת הקדש. (ו) א"ד יהודה ברבי שלום למוד הוא אותו השבט להיות נמנה מן הבטן שנאמר (ז) אשר ילדה אותה ללוי במצרים עם בניסחתה בפתח מצרים ילדה אותה ונסמית בשבעים נפש שכשאתה מונה חשבונם לא תמצאם אלא שבעים חסר אחד והיא השליטה את המנין: 16. על פי ה'. (ח) אמר משה לפני הקב"ה היאך אני נננס לתוך אהליהם לדעת מנין יונקיהם אמר לו הקב"ה עשה אתה שלך ואני אעשה שלי הלך משה ועמד על פתח האהל והשכינה מקדמת לפניו ובת קול יוצאה מן האהל ואומרת כך וכך תינקות יש באהל זה לכך נאמר על פי ה': 21. לגרשון משפחת הלבני. כלומר לגרשון היו הפקודים משפחת הלבני ומשפחת השמעני פקודיהם כך וכך: 25. המשכן. יריעות התחנות: והאהל. יריעות עזים העשויות לגג: מכסוהו. עורות אילים ותחשים: ומסך פתח. הוא הוילון: 26. ואת מיתריו. של משכן האהל ולא של חצר: 29. משפחת בני קהת יחנו, תימנה. (ט) וסמוכין להם רגל ראוון החונים תימנה אוי לרשע אוי לשכינו לכך לקן מהם דתן ואבירם ומאתים וחמשים איש עם קרן ועדותו שנמשכו עמהם במחלוקתם: 31. והמסך. היא הפרכת שאף היא קרויה

ג (ח) סנהלד' י"ט ז' (ז) צמדכר י"ח (ג) מנילה י"ג ז' (ד) צמדכר י"ח (ה) סס ח' (ו) מנס' (ז) צמדכר כ"ו: (ח) מנסומל: (ט) מנסומל: (ט) מנסומל:

ב לשון יד מונס ומנסענו רום. כ"ס: לשון ידו כנסמענו. כ"ס: זו מונס. כ"ע: ז' צ"ז מנסומנו. כ"ז: א"ינסון—צלננו ל' כ"י וע' הלננו צר"י סנואל ח' י"ט וגם סנואל ז' י"ד: ג כמו *כראשית י"ח כ"ס: צ"י כולן צנורת סקצ"ס וכוא וכו'. כ"ס: ג"ד לפי שזכורי ישראל נסדים מנן מדט ומנעלה וכן לוי פורטו לפיכך נענין הלויס תסתיהס מנן מדט ומנעלה. ג"י י"ד:

1 en son aise (ויהי עק צנקווס ח"ס):

קדיה (י) פרכת המסך: 32. ונשיא נשיאי הלוי. ממונה על כולם. ועל מה היא נשיאותו? פקדת שמרי משמרת, על ידו היא פקודת כולם: 38. משה ואהרן ובניו. יל) ומטבח להם דגל מתנה יהודה והחונים עליו יששכר וזבולן טוב לצדיק טוב לשכנו לפי שהיו שכניו של משה שהיה עוסק בתורה נעשו גדולים בתורה שנאמר יג) יהודה מחוקקי יג) ומבני יששכר יודעי בינה ונר מאתים ראשי מנהדראות ז) ומזבולן מושכים בשבט סופר: 39. אשר פקד משה ואהרן. טו) נקוד על ואהרן לומר שלא היה במנין הלויים: שנים ועשרים אלף. ובפרטן אתה מוצא שלש מאות יתרים בני נרשון שבעת אלפים וחמש מאות, בני קהת שמזנת אלפים ושש מאות, בני מררי ששת אלפים ומאתים. והלמה לא כללן עם השאר ויטו את הככרות ולא היו זקוקים השלשה ושבעים ומאתים בכורות העודפים על המנין לפדיון אמרו רבותינו במסכת בכורות נו) אותן שלש מאות ליום בכורות היו ודים שיפקיעו עצמם מן הפדיון: 40. פקד כל בכר וזכר מבן חדש ומעלה. משיצא מכלל 'ספק נפלים': 41. ואת בהמת הלויים ונגר. לא פרו בהמת הלויים את בכורי בהמה מהודה של ישראל אלא את פסרי המדיים ז) ושה אחד של בן לוי פטר כמה פסרי המדיים של ישראל תדע שודי מנה העודפים באדם ולא מנה העודפים בהמה: 46. ואת פדווי השלשה ונו. ואת הבכורות הצריכן להפדות בהם אלו שלשה ושבעים ומאתים העדפים 'בהם יתרים על הלויים מהם תקח חמשת שקלים לגלגלת יט) כך היתה מכירתו של יוסף עשרים כסף שהיה בכורה של רחל: 49. העדפים על פדווי הלויים. על אותן שפדו הלויים בגופן: 50. חמשה וששים ושלש מאות ואלף. כך סכום החשבון, חמשת שקלים לגלגלת, למאתים בכורות אלף שקל, לשבעים בכורות שלש מאות וחמשים שקל, לשלש בכורות חמשה עשר שקל. יט) אמר כיצד אעשה בכור שאומר לו חן חמשת שקלים יאמר לי אני פדווי הלויים מה עשה הביא שנים ועשרים אלף פתקן וכתב עליהם בן לוי ומאתים ושבעים ושלשה פתקן כתב עליהם חמשת שקלים כללן ונתנן בקלפי אמר להם באו ושלד פתקיכם לפי הגורל:

ד' 2. נשא את ראש ונו. מנה מהם את הראיון לעבודת משא והם מבן שלשים ועד בן חמשים שנה והסחות משלשים לא נתמלא כמו ב) מכאן אמרו בן שלשים לכה והיותר על בן חמשים כמו מכחיש מעתה: 4. קדש הקדשים. המקדש שבכולן האוחז והשלחן והמזוזה והמזבחות והפרכת וכלי שרת: 5. ובא אהרן ובניו ונו. יבניסו כל כלי וכלי לרתקו המפורש לו בפרשה זו ולא יצטרכו הלויים בני קהת אלא לשאת: בנסע המחנה. כשהענין מסתלק חן יודעין שיסעו: 7. קערת וכפת וקשות ומנקה. כבר פירשתי בטלאת המשכן: הנסך. הכמי לשון מסך כדכתיב ג) אשר יוסף בהן: 9. מלקחיה. כמין צבת שמושך בה את הפתילה לכל צד שירצח: פחתתיה. כמין כף קטנה ושוליה שסומן ולא *סגלגלים ואין לה מחיצה לפניה אלא מצדיה חותה בה את דשן הגרות כשמיטבין: נרתיה. לוצישי בלעז שמתחנן בהן השמן והפתילות: 10. אל מבמה עור תחש. כמין מרצוף: 12. את כל כלי השרת אשר ישרתו במ בקדש. בתוך המשכן שהוא קדש והן כלי הקשרת שמשרתין בהם במזבח הפנימי: 18. ורשנו את המזבח. מזבח הנחשת: ורשנו. ישלו את הרשן מעליו: ופרשו עליו בנר ארנמן. ז) ואש שירדה מן השמים רבוצה תחת הבנר כארי בשעת המסעות ואינה שורפתו ה) שהיו כוסין עליה *ספסתר של נחשת: 14. מחתת. שבהם חותין נחלים לתרומת הרשן העשויה כמין

(י) שמונת מ': יל) סמנומס: יג) סהלים ס': יד) ד"ה א' י"ג: יד) טופעים ה': טו) בכורות ד' פפרי פ' צהעלגך: טז) דף ה': טז) בכורות ד' ז': יח) סקלים יבוס' פ' ז' ז"כ פ"ד: יט) סנהדרין י"ו: ד' וכן פינס כפי' צלחט פקק ה' עשה כ"ח: ז) שמונת כ"ה: ז) סס: ד) ד' יזנא כ"ח ז': ה) ס"כ פ' ז':

ו' ואסכן שלח היה צלותו מנין לא הוא ולא בהמותיו שלא הפקיעו את צמרי ישראל לא יפקע פטרו סמורים קדיים: 'נונס. כינווי': ה' כ"ז כ"צ אלף ו' מאות. כ"י: 'ספק ל' כיס' ד' ל': 'זכס ל' כ"ל: ד' *סגלגל. עגול *שנת ל': 'ספסכת היה כלי גדול נחוקת לתך (תמיד פקד ה' ופ"י צמיוצין

כמין מחבת שאין לה אלא שלש מחיצות ומלפניה שואבת את הנהלים: מזלגת. צנורות של נחשת שבהן מכן באברים שעל המונח להפכן כרי שיתעכלו יפה ומריר: יעים. הם מטרפות ובלעז וודילי והן של נחשת ובהן מכברין את הדשן מעל המנבח: 16. לבסת את הקדש. הארון והמנבח: ואת כל כלי הקדש. המנחה וכלי שרת: ומתן. שאם יצו חייבין מיתה ביד שמים: 16. ופקדת אלעזר. שהוא מטונה עליהם לשאת אותם שמן וקמח ושמן המשתהל ומנחת התמיד עליו מוטל לצוות ולדור ולהקריב בעת הניתן: פקדת כל המשכן. ועוד היה מטונה על משא בני קהת לצוות איש על עבודתו ועל משאו והוא המשכן וכל אשר בו כל הסודרים למעלה במישה זו אבל משא בני גרשון ומרירי שאינה מקדש הקדשים על פי איתמר היה כמו שכתוב במרשת נשאו: 18. אל תכריתו. ז) אל תגרמו להם שימתו: 20. ולא יבאו לראות "כבלע את הקדש. ח) לתוך נתיק שלו כמו שפירשתי למעלה במישה זו ופרשו עליו בגד פלוני וכסו אותו במכסה פלוני" ובלוע שלו הוא כיסוי:

חסלת פרשת במדבר.

נשא.

22. נשא את ראש בני גרשון גם הם. כמו שצויתך על בני קהת לראות כמה יש שהגיעו לכלל עבודה: 25. את יריעת המשכן. עשר תחנות: ואת אהל מועד. יריעת עזים העשויות לאהל עליו: מכסהו. ערות אלים מאדמים: מסך פתח. וילך המזרחי: 26. אשר על המשכן. כלומר הקלעים והמסך של הצר הסוככים ומנינים על המשכן ועל מנבח הנחשת סביב: ואת כל אשר יעשה להם. כתרטמו ית כל דיתמסר להן לבני גרשון: 27. על פי אהרן ובניו. ואיזה מהבנים מטונה עליהם? ביד איתמר בן אהרן הכהן: 32. ויתדתם ומיתריהם. של עבודים, שהרי יתרות ומיתרי הקלעים במשא בני גרשון היו יתרות ומיתרים היו ליריעות ולקלעים מלמטה שלא תנביהם הרוח, ויתרות' ומיתרים היו לעמודים סביב לתלות בהם הקלעים בשפתם העליונה בכלונסות וקונרסין כמו ששנויה ט) במלאכת המשכן: 47. עבדה עבדה. י) היא השיר במצלתים וכגורת שהיא עבודה לעבודה אחרת: ועבדת משא. כמשמעו: 49. ופקדיו אשר צוה ה' את משה. "ואותן הפקודים היו במצוה מכן שלשים שנה ועד בן חמשים:

צו

(1) למטה פסוק כ"א עד ל"ד: ז) ע' ח"י: ח) יחנה כ"ד: ט) צה"ע פ' ס': י) עכבין י"א:

ק"ד ז' פירש סירות ומתנוג' פסכתרוותי'): "כראה שהלשון נקשר ויולך ופקודת אלעזר וכו' עד וטמן כנגמשה ולחר כך ומתחיל ונגמח התמיד וכו' (וכן דעת הנו"י) ולחר שפירש רש"י כפי הלכות ציפוז פשט הכתוב לחר שהירושלמי מפרש שכלם נוגש היה נושא אלעזר צעלמו וחק הפלת ולע"פ שברז הכספאות לא נכתב הירוש' מדברי הנו"י נראה שהיא סתם כחז צפירוש רש"י (ס' הזכרון): "זכ"ל צירושלמי שנת פרק י' ופקדת אלעזר וגו' טמן המולך ציינו וקטרת הסמים צעמאלו ונגמח התמיד של יום תלויה צדועו טמן המגסה' כמין ללוחית קטנה היה לו צלפונדמו (א"ח ע"ג רש"י צבנת ל"ב שהביא טס צבס רצי ילמק צ"ר יהרה שחמר צבס ר' הלי שגפורס צבס"ס ירושלמי ופקדת אלעזר וכו' טמן אחד ציינו וטמן אחד צעמאל והקטרת צמיקו והצנתיים צתק): "הלוים צעמדנר לע"פ שהיו נשאלין כלי הקדש צתק ולא היו נשאלין ליתנם צעעת סילוק ומעטות שהיו מפקדין את הארון והמנבח להסיע ומקומו עד שהיו אהין וציוו מוסקין אוחו צנתיקיהן כמו שכתוב צפרטה וכסו אמו וגו' ולקחו צגד תכלת וכסו וגו' כבלע לשון כסוי (ע"ג *סנהל' פ"ח): "זכו צלוע שלו וכסויו. כיצ"ו: "ומיתרים ל' כ"ל"ע: "מנוצ"ן נראה שכתוב צפירוש רש"י צמוסרת ד' כמציין אשר וסצירין כאשר ולוחן הפקודים היו כמולה וכו' ולס כן שהיה כמולה צק ולא כמו שצא צכל הכספאות צצית (ס' הזכרון):

¹ badile ח"ע. (שיעטעל):

איש אתה: 18. 'ושכב איש. כג) פרט לקמן ומי שאינו איש: אתה שכבת זרע. כג) שכיבתה פוסלת אותה "ואין שכיבת אחותה פוסלת אותה" (כד) כמעשה בשתי אחיות שהיו דומות זו לזו: ונעלם מעיני אישה. כה) "פרט לסומא כו) הא. אם היה רואה ומעממם" אין המים בודקין אותה: ונסתרה. כז) שיעור ^{סו} שְׁהִרְאָה לטומאת ביאה: ^{סו} ועד אין בה. כח) הא אם יש בה אפילו עד אחד שאמר נטמאת לא היתה שותה, "ועד אין בה. בטומאה אבל יש עדים לסתירה: נתפשה. נאנסה כמו כט) ותפשה ושכב עמה: 14. ועבר עליו. קדם לסתירה: רוח קנאה וקנא. סירשו רבותינו ל) לשון התראה שמתרה בה אל חסרתי עם איש פלוני: והוא נטמאה או עבר עליו ונו. כלומר הוא התרה בה ועברה על התראתו לא) ואין יודע אם נטמאה אם לאו: 15. קמת. לז) שלא היא מטלת: שערים. לז) ולא חטים היא עשיתה מעשה בהמה" וקבנה מאכל בהמה: לא יצק עליו שמן. לט) שלא יהא קבנה מדורר לז) שהשמן קרוי אור והיא עשיתה בחשך: ולא יתן עליו לבנה. לו) שהאמהות נקראו לבונה שנאמר לו) ואל נבעת הלבונה והיא פרשה מדרכיהן: כי מנחת קנאת הוא. הקמת הזה, קמה לשון זכר: מנחת קנאת. לז) מעוררת עליה שתי קנאות קנאת המקום וקנאת הבעל: 17. מים קרשים. לה) שקדשו בכיור לט) לפי שנעשה מנחשת טראות הצובאות חו פרשה מדרכיהן שהיו נבעלות לבעליהן במצרים תחת התפוח חו קלקלה לאחד תִּפְרָק בו"ו: בכלי חרש. מ) והיא השקת את הגואף יין משובה בנסות משובחים לפיכך תשחה מים המרים במקרה" בורה של חרס: 18. והעמיד הכהן ונו. נא) והלא כבר נאמר העמידה לפני ה' אלא מסיעין היו אותה ממקום למקום כדי ליגעה² ותמרף דעתה ותודה: ופרע. נב) סותר את קליעת שיערה כדי לבוזה² (נג) טמאן ^כ לבנות ישראל שגילוי הראש ננאי להן: לפני ה'. נד) בשער נקגור הוא שיער העזרה המזרחי^כ דרך כל הגבסנים: ונתן על כפיה. נה) ליגעה אולי תמרף דעתה ותודה ולא ימחה שם המיוחד: ^כ המים המרים. נו) על שם טופן שהם מרים לה: המאררים. המסרים אותה מן העולם לשון נז) סלון טמאיר, ולא יתכן לפרש מים אוררים שהרי קרושים הן ולא אוררים כתב הבתוב אלא מאררים את אחרים ואף אונקלס לא תרגם לישייא אלא מלמטיא שמראות קללה בנוסה של זו: 19. והשביע אתה ונו. וטה היא השבועה? נח) אם לא שכב הנקי^כ הא אם שכב הנקי

כז) ספרי קטוע כ"ד: כג) צינות ל"ה: כד) ע' נחמואל: כה) ספרי קטוע כ"ז: כו) ספרי: כז) ע' קטוע ל': כח) קטוע ל': כט) דברים כ"ג: לו) ע' קטוע ל': לא) ע' ספרי: לב) קטוע י"ד ספרי: לג) ע' ס: לד) ע' ספרי: לה) ספרי: לו) ע' ספרי: לז) חזקוני דפוסה פ' ז' ספרי: לח) קטוע ט"ז ז': לט) ע"ג * שמואל ל"ח ט': מ) קטוע ט': נא) קטוע ט': נב) קטוע ט': נג) ע' ספרי: נד) קטוע ט': נה) ע' ספרי קטוע י"ד: נו) ספרי וע' קטוע כ': נז) יחזקאל כ"ח ט': נח) קידושין ק"ב קטוע י"ז:

'וּשְׁכַב—לזו סה"ד ל' זכ"י ר"י: "ה"ג ואין שכיבת אחת פוסלת אותה כשתי אחיות ולא גרסינן כמעשה בשתי אחיות שהיו דומות זו לזו (לצד האורה) ופסור ונעשה זו תמאל צמנח' וזילקוט ע"ש: ² ואין שכיבת אחתה פוסלת אותה וכה"ר (ויוחס המינות כענשה—לזו). קד גרס קניחל הם ג"ח על פי ששכיבת צינות ל"ג ע"ש: ² פרט לטומא ל' כיווס"ר ד"ל והטומא זכיל"מ כך היא ונעלם הא וכו' אותה סה"ד ואח"כ ד"ה מעיני אשה עבר לטומא: "וועלנים. כ"ס: ונענש. כ"י: ^כ סתירה כדי ציאת טומאה. כ"ס: סתירה שהתה עמו כדי טומאה. כ"ו: סתירה שתכלה וכו'. ד"ל: כדי שיעור טומאה לטומאת ציאה. ד"ח: ועד—סותה ל' ל': "אלל צטומאה חס יש עדים צקיני וסתירה ויש עד אחד שקילקלה בצמחיתה נאנן ואינו שותה אלל יוללח זלל צחובה ואחסורה לנעל ולזנעל ולסותה: ^כ שהפקירה ענשה לתשמיש לפני שאינה צן זוגה: ^כ וינן העפר ולמה היא נבדקת צניס וצעפר לפי שתחלת צריחתה מן המים וינן העפר ועוד מפני שהן עדים של העדותי צכס היום את השמים ואת הארץ. ג"י י"ד: ^כ סתומה וננונה צצנכוסות: ^כ ותולאן מן המים ותודה כשמתלה צצרתה: ^כ ופרע. צכל מקום לשון גילוי הוא: סותר את שער. מרצה בגילוייה ססותר קליעתה: ^כ אזחרה. מדעדינן לה הכי לטולה מדה כנגד מדה כמו שעשטה להגאות על צועלה מכלל דאקור אי נמי מדתמיז ופרע מכלל דהוא עמאל לאו פתושה הויה שזע מפיה אין דרך צנות ישראל לללח פרועות רלח וכן עיקר: ^כ שער המילוי שזו נכנסין להר הצית ומשה לשער ניקטר הוא שער העליון צצמונה שצין עזרת ישראל לעזרת נשים: ניקטר. אלס גדול היה והציח ללחות נמושה מאללכצכרליח של מלרים ללוחו שער ונעשו צו נסים כלכת ציוואל ונקלח על שמו: ^כ המיוחד סה"ד וד"ה מים המרים. כך הל' צכ"ס"ר וצכ"י האחרים המיוחד על המים סה"ד וד"ה המרים: ^כ הא—ספרי ל' כע"ל:

הַזְקִיף שֶׁמְכַלל לֹא אֶחָה שׁוֹמֵעַ הֵן (נט) אֲלֵא שְׁמִצּוֹה לַפְתּוֹחַ בְּרִינֵי נִשְׁפּוֹת תְּחִלָּה לְיוֹמוֹת: 20. וְאֵת
 כִּי שְׁמִיתָ. כִּי מִשְׁמֵשׁ בְּלִשׁוֹן אִם: 21. בְּשִׁבְעַת הָאֵלֹהִים. שְׁבוּעָה שֶׁל קִלְלָה: יֵת ה' אוֹתָךְ
 לְאֵלֹהִים. שִׁיחֵו הַכֵּל מְקַלְלֵךְ בִּיךְ יִבּוֹאךְ כְּדֹרֵךְ שֶׁבֵא לַפְלוֹנוֹת: וְלִשְׁבַּעְהָ. (נ) שִׁיחֵו הַכֵּל נִשְׁבַּעֵן
 בִּיךְ לֹא יֵאָדַע לִי כְּדֹרֵךְ שְׁאֵיִדַּע לַפְלוֹנוֹת וְכֵן הוּא אוֹמֵר (נ) הַנְּחַחֵם שִׁמְכֵם לִשְׁבוּעָה לִבְחִירֵי
 שֶׁהַזְקִיפִים נִשְׁבַּעִים בְּפוֹרְעֵנוֹתָן שֶׁל רִשְׁעִים וְכֵן לַעֲנֵן הַבְּרִכָּה (נ) וְנִכְרָו וְגו' (נ) בִּיךְ יִבְרַךְ יִשְׂרָאֵל
 לְאִמְרָה: אֵת יִרְבֶּךְ. (מ) בְּקִלְלָה הַקְּדִים יִיךְ לְבָטֵן לִפִּי שֶׁבֵה תְּחִלָּה בַּעֲבִירָה תְּחִלָּה: צְבֵה.
 כְּתַרְנוֹמוֹ נִפְחָה: 22. לְצַבּוֹת בָּטֵן. כְּמוֹ לְהַצְבוֹת בָּטֵן, זֶהוּ שְׁמוֹשׁ פֶּתַח שֶׁהַלְמִיד נְקוּדָה בּוֹ וְכֵן
 (ע) לְנַחֲחֵם הַדָּרֵךְ (ו) לְרֵאוֹתֶכֶם בְּדֹרֵךְ אֲשֶׁר תִּלְכוּ בָּהּ, וְכֵן לְנַפֵּל יִיךְ לְהַנְפִיל יִיךְ שֶׁהַמִּים מַצְבִּים
 אֵת הַבָּטֵן וּמַפִּילִים אֵת הַיָּד: לְצַבּוֹת בָּטֵן וְלַנְּפֵל יִיךְ. (ז) בָּטֵנוּ וִירְכּוּ שֶׁל בּוֹעֵל אוֹ אִינוֹ אֲלֵא
 שֶׁל נִבְעֵלַת כִּשְׁהוּא אוֹמְרָם אֵת יִרְבֶּךְ נּוֹפֵלַת וְאֵת בָּטֵנָךְ צְבֵה הִרִי שֶׁל נִבְעֵלַת אִמּוֹד: ^ס אִמֵּן
 אִמֵּן. קִבְּלַת שְׁבוּעָה (נט) אִמֵּן עַל הָאֵלֹהִים אִמֵּן עַל הַשְׁבוּעָה אִמֵּן אִם מֵאִישׁ זֶה אִמֵּן אִם מֵאִישׁ
 אֲחֵר אִמֵּן שֶׁלֹּא סְמִיתִי אֶרְסָה וְנִשְׁוֹאָה שׁוֹמֵרַת יִבֵּם וְכַוּנוֹתָ: 24. וְהִשְׁקָה אֵת הָאִשָּׁה. (נט) אִין
 זֶה סֵדֵר הַמַּעֲשֵׂה שֶׁהָרִי בְּתַחֲלָה מְקַרֵּב מִנְחָתָה אֲלֵא הַכְּתוּב מִבְּשַׂרְךָ שֶׁכִּשְׁשִׁיקְנָה יִבְאוּ בָּהּ לְמִדּוֹם.
 (ס) לִפִּי שְׁנֵאמַר בָּטֵן וִירַךְ מִנֵּן לְשֹׂאֵר כֹּל הַגּוֹף תִּלְמּוֹד לְיוֹמֵר וְבִאוּ בָּהּ בְּכוֹלָה אִם כֵּן מֵה תִּלְ
 בָּטֵן וִירַךְ לִפִּי שֶׁהֵן תְּחִלּוֹ בַּעֲבִירָה תְּחִלָּה לְפִיכֵךְ תְּחִלּוֹ מֵהַם הַפוֹרְעֵנוֹת: לְמִרְיָם. לְחִיּוֹת לֹהֵ
 רַעִים וְטִרְיָם: 25. וְהִנִּיף. (ס) מוֹלִיךְ וּמְבִיא מַעֲלָה וּמוֹרִיד וְאֵף הִיא מְנִיפָה עִמּוֹ שִׂירָה לְמַעֲלָה
 מִיָּדוֹ שֶׁל כְּהֵן: וְהַקְּרִיב אֶתָּה. (ס) זוֹ הִיא הַגִּשְׁתָּה בְּקֵרֶן דְּרוֹמִית מְעֵרְבִית שֶׁל מִזְבֵּחַ קִדְשֵׁי מִטְבֵּחַ
 כִּשְׂאֵר מִנְחוֹת: 26. אִיזְכֹּרְתָהּ. (כ) הוּא הַקּוֹמֵץ שֶׁעַל יְדֵי הַקְּטֵרְתּוֹ הַמִּנְחָה בָּאָה לְזִכְרוֹן לְגִבּוֹה:
 27. וְהִשְׁקָה אֵת הַמִּים. (ל) לְרִבּוֹת שֶׁאִם אִמְרָה אִינוֹ שׁוֹתָה לְאַחַר שֶׁנִּמְחַקָּה מִגְּלָה מְעֵרְעֵרִין
 אוֹתָהּ ^ס וּמְשַׁקֵּן אוֹתָהּ בְּעַל כִּרְחָה אֲלֵא אִם כֵּן אִמְרָה טַמְאָה אִינוֹ: וְצַבְתָּה בְּטֵנָה וְגו'. (ס) אֵף
 עַל פִּי שֶׁבְּקִלְלָה הַזְּכוּר יִיךְ תְּחִלָּה הַמִּים אִין בּוֹרְקֵן אֲלֵא כְּדֹרֵךְ כְּנִיסָתָן בָּהּ: וְהִיתָה הָאִשָּׁה
 לְאֵלֹהִים. כְּמוֹ שֶׁפִּירְשִׁי שִׁיחֵו הַכֵּל אֵלֵךְ בָּהּ: בְּקִרְבַּ עִמָּה. הַפֶּדֶשׁ יֵשׁ בֵּין אָדָם הַמִּתְנוּוֹל בְּמִקּוֹם
 שְׂנִיבֵר לְאָדָם הַמִּתְנוּוֹל בְּמִקּוֹם שְׂאִינוֹ נִיכֵר: 28. וְאִם לֹא נִטְמָאָה הָאִשָּׁה. בְּסִתְדָּה זוֹ: וְסִתְרָהּ
 הוּא. שְׂמִקּוֹם אֲחֵר: וְנִקְתָּהּ. טַמְסִים הַמְאֲרִירִים וְלֹא עוֹד אֲלֵא וְנִזְרַעָה זֶרַע (ס) אִם הִיתָה יוֹלְדָת
 בְּצַעַר תִּלְדֵּ בְּרִיחַ אִם הִיתָה יוֹלְדָת שְׁחֹרִים מַעֲתָה יוֹלְדָת לְבָנִים: 30. לֹא אִישׁ. כְּמוֹ (ס) אוֹ נוֹדַע
 כְּלוֹמֵר אִם אִישׁ קָנָא הוּא לִכְךָ וְהַעֲמִיד אֵת הָאִשָּׁה: 31. וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעוֹן. (ס) אִם בְּדִקְוָה
 הַמִּים אֵל יוֹאֵר לְיוֹמֵר חֲבָתִי בְּמִיתָתָה נָקִי הוּא מִן הָעוֹנֵשׁ. דְּבַר אֲחֵר מִשִּׁישְׁקָנָה תְּהֵא אֲצִלּוֹ בְּהִיחֵר
 וְנִקָּה מֵעוֹן שֶׁהִטּוֹה אִסּוּרָה לְבַעֲלָהּ:

1. כי יפלא. (ב) יפריש. (ג) למה נסמכה פירשת נזיר לפרשת סוטה לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקלה יזיר עצמו מן היין שהוא מביא לידי נאוף: נדר נזיר. (ג) אין נזירה בכל מקום אלא פרישה אף כאן שפרש מן היין: להזיר לה'. להבדיל עצמו מן היין לשם שמים:
3. מיינ ושכר. כתרגומו מחמר חדת ועתיק שהיין משכר כשהוא ישן: וכל משרת. לשון צביעה במים וכל משקה, ובלשון משנה יש הרבה (ד) אין שורין דיו וסמנים (ה) נזיר ששורה פתו ביין: 4. תרצנים. (ו) הם הנרעינים: זג. (ו) הם קליפות שמבחוץ שהחרצנים בתוכן כענבל בוגז:

קדש

(נט) סָהֵד לִגִּי: (נ) סְפָרִי: (מ) יִשְׁעִים סִ"ה: (נ) בְּרִאשִׁית י"ג: (ג) עַם כ"ט: (ד) ע' סוֹטָה ע' ז': (ה) עֲמוֹת י"ג: (ו) זְכָרִים
 ח': (ז) סוֹטָה כ"ח ע"ג סְפָרִי: (ח) סוֹטָה י"ח: (ט) ע' סוֹטָה י"ט: (ס) סְפָרִי: (ס) סוֹטָה י"ט: (ס) מִנְחוֹת ס' סוֹטָה י"ד
 ז': (כ) ע' סְפָרִי: (ק) סוֹטָה כ' ע"ג סְפָרִי: (ק) ע' סוֹטָה ע' ז': (ס) סְפָרִי סוֹטָה כ"ו: (ס) עֲמוֹת כ"ב: (ס) ע' סְפָרִי:
 (ב) (ח) ס' (ז) סוֹטָה ז': (ג) סוֹטָה ז': (ג) סְפָרִי: (ד) עֲשֵׂה י"ז: (ה) מוֹרֵךְ ל"ד ז': (ו) ע' עַם וְגַם ל"ט וְסָפָרִי:

הַבְּקִי כְּמִיב צָלַל יו"ד דּוֹמְשֵׁתוֹנֵה הַבְּקִי אִם לֹא שֶׁכֵּן וְתַלְמוֹד הַכִּי עוֹמֵלָה תַּחַת אִישׁךְ חֲקִי: ^ב וְלִצְבָּה צִטָּה
 וְנִפְלָה יִרְכֵּה. גִּי הַסְּפָרִי וְצִטָּה: ^ס אִין—וְכַוּנוֹתָ לִי צְבִי וְדִי: ^ס מְעֵרְעֵרִין אוֹתָהּ כְּלוֹמֵר פּוֹתֵחִין פִּיהָ
 שֶׁלֹּעַ צְרוּצְתָהּ וְשׁוֹפְכִין אֵת הַמִּים לְתוֹךְ גְּבוּעָה: ^ז זֹאת תּוֹרַת הַקְּנֵאֹת הַכִּי פִּירְשִׁיתִי לְךָ מִי שֶׁקָּנָא לְאַחֲמוֹת וְנִמְטָלָה
 אֲצִלּוֹ אֲחֵד לְחֹקֵן צְרוּמֹתָהּ כְּמִשׁ לְמַעֲלָה וְעַל אִין צֵה: אוֹ אִשׁ אֲחֵר תַּעֲבֹר עָלָי הַלְדֵּךְ סָפֵק אִם נִמְטָלָה אִם
 לֹא וְסָפֵד' וְחִמ' ד' וְנִקָּה הָאִישׁ. גִּי י"ד וְסִפְרִיכּוֹ שֶׁלִּפְנֵינוּ, אוֹ אִישׁ כְּמוֹ אוֹ נוֹדַע וְכו' ל' לִפִּי גִי ז':
 7 "בְּקַלְקוּלָה. צְנוּוֹלָה וְצִטָּה מְנוּוֹלִין אוֹתָהּ כְּדַחְתֵּי מִתְמִי קוֹשֵׁר חֲזַל לְמַעֲלָה מְדִידָה: חִיר עֲלָמוֹ

צחי שמטי הגבורה נצטוה הקרב. ומהו הקרב הקרב שני פעמים שבשנבל שני דברים וזה להקריב שני לשבטים יט) אחת שהיו יודעים בתורה שנאמר יט) ומנני יששכר ידעי בניה לעתים ואחת שהם נתנו עצה לנשיאים להתנדב קרבנות הללו. 'וביסודו של רבי משה הדרשן מצאתי אמר רבי פנחס בן יאיר נתנאל בן צועד השיאן עצה זו: 19. קערת כסף. מצין אותיותיו "בנימטריא תתקיל כנגד שנותיו של אדם הראשון: שלשים ומאה משקלה. על שם שכשהעמיד תולדות לקצום העולם בן קיל שנה היה שנאמר כ) ויחי אדם שלשים ומאה שנה ויולד וגו': מזרק אחד כסף. בנימטריא תקיך על שם נח שהעמיד תולדות בן תיך שנה ועל שם עשרים שנה שנצודה גזירת המבול קודם תולדותיו—'כמו שפירשתי אצל כל) היו ימי מאה ועשרים שנה— לפיכך נאמר מזרק אחד כסף ולא נאמר מזרק כסף אחד כמו שנאמר בקערה לומר שאף אותיות של אחד מצטרפות למצין: שבעים שקל. כנגד שבעים אומות שיצאו מבניו: 20. כף אחת. כנגד התורה שנתנה מידו של הקב"ה: עשרה זהב. כנגד עשרת הדברות: מלאה קמרת. גמטריא של קמרת תרי"ג מצות ובלבד שתחליף קיף בדל"ת על ידי א"ת ב"ש ג"ד ד"ק: 21. פר אחד. כז) כנגד אברהם שנאמר בו כז) ויקח בן בקר: איל אחד. כד) כנגד יצחק כז) ויקח את האיל וגומר: ככש אחד. כט) כנגד יעקב כז) והשבטים הפריד יעקב: 22. שעיר עיזים. כח) לכפר על מכירת יוסף שנאמר כט) וישחטו שעיר עיזים: 23. ולזבח השלמים בקר שנים. ל) כנגד משה ואהרן שנתנו שלום בין ישראל לאביהם שבשמים: אילם כבשים ועתדים שלישה מינים כנגד כהנים ולוים וישראלים, וכנגד תורה נביאים וכתובים, שלש חמשיית כנגד המשה חומשין וחמשת הדברות הכתובין על לוח אחד וחמשה הכתובים על השני. עד כאן 'ביסודו של רבי משה הדרשן: 24. ביום השלישי נשיא וגו'. ביום השלישי היה הנשיא המקריב לבני זבולן וכן כלם אבל בנתנאל שנאמר בו הקריב נתנאל נופל אחריו הלשון לומר נשיא יששכר לפי שכבר הזכיר שמו והקרבנו ובשאר שלא נאמר בהן הקריב נופל עליהן לשון זה נשיא לבני פלוני אותו היום היה הנשיא המקריב לשבט פלוני: 84. ביום המשח אתו. לז) בו ביום שנמשח הקריב ומה אני מקיים אחרי המשח שנמשח תחלה ואחר כך הקריב או אחרי המשח לאחר זמן ולא בא ללמד ביום המשח אלא לומר שנמשח ביום כשהוא אומר לז) ביום משחו "אתם למדנו שנמשח ביום ומה תלמוד לומר ביום המשח אותו ביום שנמשח הקריב: קערת כסף שתיים עשרה. נז) הם שהתנדבו ולא אירע בהם פסול: 85. שלשים ומאה הקערה האחת וגו'. לד) מה תלמוד לומר לפי שנאמר שלשים ומאה משקלה ולא פירש באיזו שקל לכך חזר ושנאה כאן וכלל בכלול כל כסף הכלים, בשקל הקדש: כל כסף הכלים וגו'. לט) למדך שהיו כלי המקדש מכוונים במשקלן שוקלן אחד אחר ושוקלן כלן כאחד לא רבה ולא מעט: 86. כסות זהב שתיים עשרה. לו) למה נאמר לפי שנאמר כף אחת עשרה זהב היא של זהב ומשקלה עשרה שקלים של כסף או אינו אלא כף אחת של כסף ומשקלה עשרה שקלי זהב ושקלי זהב אין משקלם שווה לשל כסף ת"ל כסות זהב של זהב היו: 89. ובבא משה. לז) שני כתובים המכחישים זה את זה שלישי בא והטריע ביניהם כתוב אחד אומר לט) וידבר ה' אליז מאהל מועד והוא חוץ לפרכת וכתוב אחד אומר לט) ודברתי אתך מעל הכפרת בא זה והטריע ביניהם משה בא אל אהל מועד ושם שומע את הקול הבא מעל הכפרת מבין שני הכרובים הקול יוצא

מן

יט) ע"ג ז"כ פ' ע"ג: יט) דה"י ח' י"ג: כ) נצטוה ה': כח) טס ו': כז) וכן צ"ג מטעם: כג) נצטוה י"ט: כד) וכן צ"ג מטעם: כה) נצטוה כ"ג: כז) וכן צ"ג מטעם: כח) נצטוה ל': כט) וכן צ"ג מטעם: כ) נצטוה ל"ז: ל) וכן צ"ג מטעם: לח) ספרי: לז) ויקרא ח': לט) טעום כ"ט:

ה'אפשר לרין לסקדים "אמר ר' פנחס בן יאיר נתנאל בן צועד השיאן עלה זו" קודם 'ביסודו של רמ"א מנלתי" והעניין צילקוט יראה שהתיבות 'נתנאל בן צועד השיאן עלה זו" שייכים עוד לדברי הספרי וספרים בספרי שלפנינו ולפי זה ויה שפ"י העתיק כלן מייסודו של רמ"א ומחיל עם הריבוי 'קערת כסף": "בגמטריא ל' כ"ל: 'כנראה הם דברי רש"י צעלנו ובמאמר מוסגר רוח על פירושו נצטוה י"ט ו'ל דברי רמ"א הם כאלה הטעם לונן בספרו הגדול על דרשות היהודים על רש"י: 'מייסודו. כנלתי: צ"ב ימקדו של רמ"א וגם צפ"י י"ט צ"ב ימקדו של רמ"א מנלתי ל': "כן י"ל לפי כ' הכ"י וד"ל וכן הוא בספרו ולא "אותו" כאלה הוא דפוסים:

נשא ו בהעלתך ה

מן השמים לבין שני הכרובים ומשם יצא לאהל מועד: וישמע את הקול. (ז) יסל קל נמדך ת"ל את תקל הוא הקול שנדבר עמו בסני וכשמגיע למתח היה נססך ולא היה יוצא חוץ לאהל: מדבר. כמו מתדבר כבודו של מעלה לומר כן מדבר בינו לבין עצמו ומשה שומע מאליו: וידבר אליו. (ח) למעט את אהרן מן הדבורות:

חסלת פרשת נשא.

בהעלתך.

ק 2. בהעלתך. ה) *למה נמסכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים לפי שכשראה אהרן חננת הנשיאים חלשה או דעתו שלא היה עמה בחנוכה לא הוא ולא שכשו אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות: בהעלתך. על שם שהלהב עולה כחוב בהדלקתן לשון עלייה ז) שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה. ועוד דרשו רבותינו ג) מכאן שמעלה היתה לפני המנורה שעליה הבהן עומד ומטיב: אל מול פני המנורה. ד) אל מול ² זר האמצעי שאינו בקנים אלא בגוף של מנורה: יאריון שבעת הנרות. ה) ³ ששה שעל ששת הקנים ⁴ שלשה המרחיים פונים למול האמצעי הפתילות שבהן וכן שלשה המערביים ראשי הפתילות למול האמצעי ו) ולמה כרי שלא יאמרו לאורה הוא צריך: 8. ויעש כן אהרן. ז) להגיד שבתו של אהרן שלא שנה: 4. וזה מעשה המנרה. ס) שהראו הקב"ה באצבע לפי שנתקשה בה לכך נאמר וזה: מקשה. במד"ץ¹ בלעז לשון ט) דא לרא נקשן י) עשת של כזר זהב היתה ומקיש בקדנם החותך בכשיל לפשט אכריה כתקנן ולא נעשית איברים איברים על ידי חבור: עד ירכה עד פרחת. יא) ירכה היא השירה שעל הרגלים הלול ה"כדרך מנורות כסף שלפני השרים: עד ירכה עד פרחת. כלומר גופה של מנורה כולה וכל התלוי בה: עד ירכה. שהוא אבר גדול עד פרחת שהוא מעשה דק שבה הכל מקשה, ודרך עד לשמש בלשון זה כמו יב) מגדיש ועד קטה ועד כרם זית: כמראה אשר הראה וגו'. יג) כתבנית אשר הראו כזר כמו שנאמר יד) וראה ועשה בתבניתם וגו': כן עשה את המנרה. מי שעשאה. ומדריש אגדה טו) על ידי הקב"ה נעשית מאליה: 6. קח את הלויים. טז) קחם בדברים אשריכם שתזכו להיות שמשים למקום: 7. הוזה עליהם מי חטאת. של אפר הפרה מפני טמאי מתים שבהם: והעבירו תער. מצאתי בדברי רבי משה הדרשן לפי שנתנו כפרה על הבכורות שעבדו ע"ז והוא קרייה זכחי מתים והמצורע קרוי. מט) הוקים תגלות כמצורעים: 8. ולקחו פר בן בקר. והוא עולה כסו שכתוב ועשה את האהרן ¹⁰ עולה והוא קרבן צבור בע"ז טז) ופר שני. יז) מה ת"ל שני לומר לך מה עולה לא נאכלת אפי' חטאת לא נאכלת. וכזו יש סמך לדבריו בת"כ ואומר אני שהוראת שעה היתה ששעיר היה להם להביא לחטאת ע"ז עם פר העולה: 9. והקהלת את כל עדת. לפי שהלויים נקנים קרבן כפרה תחתיהם יבואו ויעמדו על קרבנם ויסמכו ידיהם עליהם: 11. והגידך אהרן את הלויים תנופה. כדרך שאשם מצורע מעון תנופה חי. שלש תנופות נאמרו בפרשה

11

ט) ז) * כיש ויקח: (ח) ז) * ספרי:

ק ח) ז) * ע' חט' (ז) * כ"כ ס' * חטוב טבה כ"ח: (ג) * ספרי: (ד) * ע' מנחת ז"ח ז': (ה) * ע' ספרי: (ו) * ע' חט': (ז) * ספרי: (ח) * ס' מנחת כ"ט: (ט) * דניאל ס': (י) * ע' * ספרי: (יא) * ע"ג * שמות כ"ה ל"א: (יב) * ספרי: (יג) * ספרי: (יד) * שמות כ"ה: טו) * ספרי: (טז) * ע' * ס' כ"כ פ' * דניאל: (יז) * צמדכ ס"ו: (יח) * ע' * ויקח ספוק נפס כ"כ * ספרי: (יט) * ס' * ספרי: (כ) * ס' * ספרי: (כ"א) * ס' * ספרי: (כ"ב) * ס' * ספרי: (כ"ג) * ס' * ספרי:

ק * למה—הנרות ל' כ"י וד"ש רק צרנו הוא צמס רש"י: ² האמצעי עומד על גופה של מנורה וכשאל על הקנים י"ח ע"כ קח חותן שעל הקנים מנורות כלפי חותם של מערב: ³ טשה ל' כיכר ד"ח חז' וצננתה יהודה ו' * צננות ריב"ט: טשה שעל קנים וחסד צננון המנורה ג' מנחמים ו' * מנחמים פונים למול האמצעי ולגוף וכו'. כ"ס: ⁴ והחסד צננון: ⁵ וזה—זה ל' כ"י: ⁶ כגון מנורת. כ"ס: ⁷ כ"ס: ⁸ כ"ס: ⁹ כ"ס: ¹⁰ כ"ס: ¹¹ כ"ס: ¹² כ"ס: ¹³ כ"ס: ¹⁴ כ"ס: ¹⁵ כ"ס: ¹⁶ כ"ס: ¹⁷ כ"ס: ¹⁸ כ"ס: ¹⁹ כ"ס: ²⁰ כ"ס: ²¹ כ"ס: ²² כ"ס: ²³ כ"ס: ²⁴ כ"ס: ²⁵ כ"ס: ²⁶ כ"ס: ²⁷ כ"ס: ²⁸ כ"ס: ²⁹ כ"ס: ³⁰ כ"ס: ³¹ כ"ס: ³² כ"ס: ³³ כ"ס: ³⁴ כ"ס: ³⁵ כ"ס: ³⁶ כ"ס: ³⁷ כ"ס: ³⁸ כ"ס: ³⁹ כ"ס: ⁴⁰ כ"ס: ⁴¹ כ"ס: ⁴² כ"ס: ⁴³ כ"ס: ⁴⁴ כ"ס: ⁴⁵ כ"ס: ⁴⁶ כ"ס: ⁴⁷ כ"ס: ⁴⁸ כ"ס: ⁴⁹ כ"ס: ⁵⁰ כ"ס: ⁵¹ כ"ס: ⁵² כ"ס: ⁵³ כ"ס: ⁵⁴ כ"ס: ⁵⁵ כ"ס: ⁵⁶ כ"ס: ⁵⁷ כ"ס: ⁵⁸ כ"ס: ⁵⁹ כ"ס: ⁶⁰ כ"ס: ⁶¹ כ"ס: ⁶² כ"ס: ⁶³ כ"ס: ⁶⁴ כ"ס: ⁶⁵ כ"ס: ⁶⁶ כ"ס: ⁶⁷ כ"ס: ⁶⁸ כ"ס: ⁶⁹ כ"ס: ⁷⁰ כ"ס: ⁷¹ כ"ס: ⁷² כ"ס: ⁷³ כ"ס: ⁷⁴ כ"ס: ⁷⁵ כ"ס: ⁷⁶ כ"ס: ⁷⁷ כ"ס: ⁷⁸ כ"ס: ⁷⁹ כ"ס: ⁸⁰ כ"ס: ⁸¹ כ"ס: ⁸² כ"ס: ⁸³ כ"ס: ⁸⁴ כ"ס: ⁸⁵ כ"ס: ⁸⁶ כ"ס: ⁸⁷ כ"ס: ⁸⁸ כ"ס: ⁸⁹ כ"ס: ⁹⁰ כ"ס: ⁹¹ כ"ס: ⁹² כ"ס: ⁹³ כ"ס: ⁹⁴ כ"ס: ⁹⁵ כ"ס: ⁹⁶ כ"ס: ⁹⁷ כ"ס: ⁹⁸ כ"ס: ⁹⁹ כ"ס: ¹⁰⁰ כ"ס:

1 hattu (נעללענן, נעלענענעט):

זו, הראשונה לבני קהה לכך נאמר שם (ט) והיו לעבוד את עבודת ה' לפי שעבודת קדש הקדשים עליהם הארון והשלחן וגו', השניה לבני נרשון לכך נאמר במ תנופה לה' שאף עליהם חיתה עבודת הקדש יריעות ו"קדשים הנראות בבית קדש הקדשים, השלישית לבני מררי: 16. נתנים נתנים. נתונים למשא נתונים לשיר: סמרת. סחיתת: 17. כי לי כל בכור. שלי היו הבכורות בק הדין שהגנתי עליהם בין בכורי מצרים ולקחתי אותם לי עד ששעו בעגל ועכשיו ואקח את הלויים: 19. ואתנה וגו'. חמשה פעמים נאמרו בני ישראל במקרא זה להודיע חיבתן שנכפל איכותיהן במקרא אחד (כ) כמנן חמשה חומשי תורה וכך ראיתי בביד: ולא יהיה בבני ישראל נגף. שלא יצטרכו לגשת אל הקדש שאם ינשו יהיה נגף: 20. ויעש משה ואהרן וכל עדת וגו'. משה העמידן ואהרן הגיפן וישראל סבבו את ידהם: 22. כאשר צוה ה', כן עשו. להגיד שבה העושים והנעשה בהן שאחד מהם לא עכב: 24. "וזאת אשר ללויים. (כ) שנים פוסלים בהם ואין המומין פוסלים בהם: מן חמש ועשרים. (כ) ובמקום אחד אומר (כ) מן שלשים שנה הא כיצד מן כ"ה בא ללמוד הלכות עבודה ולומר חמש שנים ובן שלשים עובד, מכאן לחלמיד שלא ראה סימן יפה "במשנתו בחמש שנים שוב אינו רואה: 25. ולא יעבד עוד. (כ) עבודת משא בכתף אבל חוד הוא לנעילת שערים ולשיר ולשעון עגלות והו ושרת את אחיו עם אחוהי כתרנומו: 26. לשמר משמרת. לחגת סביב לאהל ולהקים ולהוריד בשעת המסעות:

ט 1. בחדש הראשון. (ח) פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה" (א) ולמה לא פתח בזו מפני שהיא גנותן של ישראל "שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא הקיבו אלא פסח זו בלבד: 2. במועדו. (ז) אף שבת, במועדו "אף בטומאה: 3. ככל חקתיו. (ג) אלו מצות שבנופו (ד) שה תמים זכר בן שנה: וככל משפטיו. אלו מצות ישעל גופו ממקום אחד "בגן שבעת ימים למצה ולביעור חמץ. (ב) מצות שבנופו. שה תמים זכר בן שנה. שעל גופו. צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו. שחוק לגופו. מצה וביעור חמץ): 4. וידבר משה וגו'. (ה) מה ה"ל והלא נאמר (ו) וידבר משה את מועדי ה' אלא כששמע פרישת מועדים מסיני אמר להם חזור והזהירם בשעת מעשה: 6. לפני משה ולפני אהרן. (ז) כששניהן וישבין בבית המדרש באו ושאלום ולא יתכן לומר זה אחר זה שאם משה לא היה יודע אהרן מנין לו: 7. למה נגרע. (ח) אמר להם אין קדשים קרים בטומאה אמרו לו יורק הדם' עלינו ככהנים פהורים ויאכל הבשר לשהורים אמר להם עמדו ואשמעה כתלמיד המוכנה לשמוע מפי רבו אשרי ילוד אשה שכך מוכנה שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עם השכינה וראויה היתה פרשה זו ליאמר על ידי משה כשאר כל התורה כולה אלא שזכו אלו שתאמר על ידיהן שמגלגלין זכות על ידי זכאי: 10. או בדרך רחקה. (ט) "נקוד עליו

(ט) צמדכ ז': (כ) ע"כ צמנהמל פ' כי תשא וציקלל כה פ' ז': (כ) חולין כ"ד ספרי: (כ) צמדכ ד': (כ) ע' ספרי: (ח) ספרי פסחים ו' ז': (ז) ע' ספרי: (ג) ספרי ע"ג פסחים ז"ה: (ד) שמוע י"ג: (ה) ספרי: (ו) ויקלל כ"ז: (ז) ע' ספרי: ח"ג ז"ב קנ"ט: (ח) ע' ספרי: (ט) ספרי פסחים ז"ג ז':

"יריעות וקרסים. כילכ"ו ד"א: יריעות וקלעים. כ"ס: יריעות הקרסים. צצח"י, דאלו קרסים ונעשא צני מנחי סיו: "ולתנה— צצ"ד ל' כינ"ו וד"ש: "כמנין— צצ"ד ל' כ"י"ם וככתב בגליון מ"ש יד חסרת מוזן מלומר (וע' צצ"ד פ' ג' טעם כדכח חמשה פעמים "לוד" כנגד חמשה חוונטי תורה): וכך חליתי צצ"ד ל' כ"רמג"ש: (צכיל"ע זו חליתי צצ"ד): "זאת— צצ"ד— צצ"ד ל' כ"י וד"ש: "לויים צצ"ד פוסלים. פחות מנן שלשים ויותר מנן ל' כדכתב זאת אשר ללויים וג' זאת משמע מיעוטה: "לונד ושסו:

ט לא הקפידה תורה על סדר מוקדם ומאוחר ופרשיות שנלמדו תחילה הקדימו האנאמרות לכן: ע"י חוס' קידושין ל"ח ז' ד"ה הוילי: "צמוערו הסגית צפסוק ג' הוא דוכס חף צמועלה כנלכח מוספרי: "שעל גופו לצבעה ולמלטה ולביעור חמץ. ל' הספרי: "לשצעת הימים. כימס"ר: כגון לשצעה ימים וכו' כ"י ע"ד: כגון למנות סהג שצעת ימים וכו'. ד"א: וי"ד וציזל עוד חוס' חסרת, לשצעה ולמלטה" וכולה נקדק לשבועה לשון שובע טהפסמ כאלל על הסווע: "היח ל' כ"מנצ"ן ועליה כתב חנו' שהיא הנכונה: "כאשר הוא צצ"י ק' הוא גם צילקוט וע' צנו"ו שגרב חרק הסם על הטמאים ויאלל וכו': "נקוד

עליהם יומם. כט) ישבעה עננים כתובים במסעיהם ארבעה מארבע רוחות ואחד למעלה ואחד למטה ואחד לפניהם מגיך את הגבה ומגביה את הנמוך הורג נחשים ועקבים²: 35. ויהי בנסע הארץ. (ל) עשה לו סימניות³ מלפניו ומלאחריו לומר שאין זה מקומו ולמה נכתב כאן כדי להספיק בין פורענות "לפורענות וכו' כדאיחא בכל כתיב הקדש(ל): קומה ה'. לפי שהיה מקדים לפניהם מהלך שלשה ימים היה משה אומר עמוד והמתן לנו ואל תחרקן יותר. תחומא בויקהל: ויפצו איביך. (ל) המכונסין: וינסו משנאיך. (ל) אלו הרופים: משנאיך. (ל) אלו שונאי ישראל שכל השונא את ישראל שונא את מי שאמר והיה העולם שנאמר (ג) ומשנאיך נשאו ראש, ומי הם? על עמך יעריטו סוד: 36. שובה ה'. מנחם תרגמו לשון מרגוע וכן (ל) בשוכה ונחת תושעון: רבבות אלפי ישראל. (ל) מגיד שאין השכינה שורה בישראל פחותים משני אלפים ושתי רבבות:

יא 1. ויהי העם כמתאננים. (א) אין העם אלא רשעים וכן הוא אומר (ז) מה אנעשה לעם הזה ואומר (ג) העם הזה הרע, וכשהם כשרים קרואים עמי שנאמר (ד) שלח עמי (ה) עמי מה עשיתי לך: כמתאננים. (ו) אין מתאוננים אלא לשון עלילה מבקשים עלילה היאך לפרוש מאחרי המקום וכן הוא אומר בשמשון (ז) כי תואנה הוא מבקש: רע באזני ה'. תואנה שהיא רעה באזני ה' שמחכוונים שחבא באזני ויקנים, אמרו אוי לנו כמה⁴ לבטנו בדרך הזה שלשה ימים שלא נחנו מעני הדרך: ויחר אפו. אני הייתי מתכוין לטובתכם שתכנסו לארץ מיד: בקצה המחנה. (ח) במוקצין שבהם⁵ לשפלות אלו ערב רב, רבי שמעון בן מנסיא אומר בקצינים⁶ שבהם ובנדולים: 2. ויצעק העם אל משה. (ח) משל למלך בשר ודם שכעס על בנו והלך הבן אצל אהבו של אביו ואמר לו צא ובקש עלי מאבא: ותשקע האש. (ט) שקעה במקומה שאילו חזרה לאחת הרוחות היתה תקפלה והולכת כל אותו הרוח: 4. והאספסוף. (ט) אלו ערב רב שנאספו עליהם בצאחם ממצרים: וישבו גם בני ישראל ויבכו עתה: מי יאכלנו בשר. (ט) וזכי לא היה להם בשר והלא כבר נאמר (י) ונהם ערב רב עלה אחם וצאן ובקר וגו' ואם תאמר אכלום הלא בכניסתן לארץ נאמר (יא) ומקנה רב היה לבני ראובן וגו' אלא שמבקשים עלילה: 5. אשר נאכל במצרים חנם. (י) אם תאמר שמצריים נותנים להם דנים חנם והלא כבר נאמר (י) ותבן לא יתן לכם, אם תבן לא היו נותנין להם חנם דנים היו נותנין להם חנם ומדו אומר חנם חנם⁷ מן המצות: את הקסאים. (י) אמר רבי שמעון מפני מה המן משתנה לכל דבר חוץ מאלו מפני שהן קשים למניקות אומרים לאשה אל תאכלי שום ובצל מפני התינוק משל למלך⁸ כו' כדאיחא בספרי: הקסאים. הם קוקו'מברושי' בלעז: אבטיחים. "בוריקש": החציר. (טו) כרשיין 'פוריל'ש⁹ 'תרגומו ית בתצינא וכו': 6. אל המן עינינו. (ט) מן כשדר מן ערבי: 7. והמן כזרע נד. (ט) מי שאמר זה לא אמר זה ישראל אומרים בלתי אל המן עינינו והקביה הבתיב בתורה והמן כזרע נד וגו' כלומר ראו באי עולם על מה מתלוננים בני המן כך וכך הוא

חשוב

כס) ספרי מילחמא ע' בשלח כדמ' ע' י"ד: (ל) ע' ספרי: (ל) שנת קצו' צ': (ל) ספרי: (ל) מהללים פ"ג: (ל) יעמיה ל': (ל) ספרי יצמות ס"ג:

יא (א) ספרי: (ז) שמות י"ז: (ג) יצמיה י"ג: (ד) שמות ה': (ה) מנייה ו': (ו) ספרי: (ז) שפטים י"ד: (ח) ספרי: (ט) ע' ספרי: (י) שמות י"ג: (יא) צמדכ ל"ב: (יב) ספרי: (יג) שמות ה': (יד) ספרי: (טו) שפטים ל"ט: (טז) ע' ספרי:

ה"ט: "מן המנחה. ומקום חנייתן. גי' י"ד: "עשה לה סימניות. מן הסמוכות לה: מלמעלה ולמטה. להצדילה בתחילה ובסוף ויהי בנסוע הדרך: שאין זה נקומה. שאינה ראויה לכלן דללו צהלית וסעוה משהעי לגיל מנייה אלא צדגלים היתה ראויה ליכתב צפ' צמדכ סיני: "פורענות שניה ויהי העם מתחלוננים פורענות ראשונה ויסעו ונהר ד' ספרו מחלתי ד' ע' רש"י ותוס' סס: יא¹ לוונטנר. כ"י: ² בשללות ל' כ"י: ³ צענעס. כ"י: ⁴ חנם צלי עול ונלות. כ"י: ⁵ שומר צנו לפדגוג ויהי יושב ומפקדו וחומר לו נכחה שלא יחלל מחלל רע ובכל כך היה הבן הוא מתעס על חזיו לומר שלא מפני שהיה צדיק אלא מפני שיהי חסיד: ⁶ חסידים מלויים. ⁷ כ"י: ⁸ כ"י: ⁹ בוריקש כ"י: ¹⁰ בוריקש צדשי ע"ל ו' וע"ג צדחור הכנעני' וע' * קידושין ו'ו' צ' שם פירש'י בוריקש כמו פס צדסוק: ¹¹ בוריקש צדשי צדכות ט' צ' וע"ג תוס' חולין מ"ז צ' ד"ה אלא: ¹² תכוננו—וכו' ל' כ"י:

1 concombres (גוקרען): 2 bourrache (בלרנעקעט, חין קיענענעוועקס): 3 porreau, poireau (לינד): 4 melons (מעלאנען):

אתה מקנא. לי כמו בשבילי. כל לשון קנאה אדם הנותן לב. על הדבר או לנקום או לעזר אנפדי'מנפי בלעה, אוזו בעובי כ"המשא: 30 ויאסף משה. מפתח אהל מועדז אל המחנה. נכנסו איש לאהלו: ויאסף. לשון כניסה אל הבית כמו נח) ואספתו אל תוך ביתך, ואב לכלם נט) יצבור ולא ידע מי אוספם (ס) מלמד שלא הביא עליהם פורענות עד שנכנסו הצדיקים איש לאהלו: 31 ויגו. ויפריח וכן (ס) כי גז חיש וכן (ס) נגונו ועבר: וישש. וישש. כמו (ס) והגם נשויים על פני כל הארץ (ס) ונששתך המדברה: וכאמתיים. (ס) פורחות כנובה עד שהן כנגד לבו של אדם כרי שלא יהא טורה באסיפתן לא להגביה ולא לשחות: 32 המטעיט. (ס) מי שאוסף פחות מכלם העצלים והחגרים אסף עשרה חמרים: וישטחו. (ס) עשו אותן משטוחין משטוחין¹: 33 זרם יכרת. כתרנוטו עד לא פסק. ד"א (ס) אינו מספיק לפסקו בשניו עד שנשמתו יוצאה: יב 1. *ותדבר. (ה) אין דבור בכל מקום אלא לשון קשה וכן הוא אומר (ג) דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות ואין אמירה בכל מקום אלא לשון תחנונים וכן הוא אומר (ג) ויאמר אל נא אחי תרעו (ד) ויאמר שמעו נא דברי, כל נא לשון בקשה: ותדבר מרים ואהרן. (ה) היא פתחה בדיבור תחלה לפיכך הקדיטה הכתוב, ומנף היתה יודעת מרים שפרש משה מן האשה? רבי נתן אומר מרים היתה בצד צפורה ביעה שנאמר למשה אלרד ומידד מתנבאים במתנה. כיון ששמעה צפורה אמרה אוי לנשותיהן של אלו אם הם נוקקים לנבואה שיהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפרש בעלי ממני ומשם ידעה מרים והצידה לאהרן. ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו כך נעשה, קל חומר למסדר בנותו של חנינו: ²האשה הכשית. (ו) מגיד שהכל מודים ביפיה כשם שהכל מודים בשחרותו של כושי: כושית. בנמטריא יפת מראה: על אדות האשה. על אדות נירושיה: כי אשה כשית לקח. (ז) טה תיל אלא יש לך אשה נאה. ביפיה ואין נאה בטעשיה בטעשיה ולא ביפיה אבל זאת נאה בכל. האשה הבשית, על שם נויה נקראת כושית כאדם הקורא את בנו נאה כושי כרי שלא תשלוט בו עין רעה. כי אשה כשית לקח, ¹ועתה גרשה: 2. הרק אך. עמו לבדו דבר ה': הלא גם בנו. (ח) ולא פירשנו מדרך ארץ: 3. ענו. שפל וסבלן: 4. פחאם. (ט) נגלה עליהם פתאום והם טמאין בדרך ארץ היו צמקים מים מים, להודיעם שיפה עשה משה שפרש מן האשה מאחר שנגלית עליו שכונה חידו ואין עת קבועה לדבור: צאו שלשתיכם. (י) מגיד ששלשתן נקראו בדבור אחד מה שאי אפשר לפה לומר ולאן לשמוע: 5. בעמוד ענן. (י) יצא יחודי שלא כמדת בשר ודם, מלך בשר ודם כשיוצא למלחמה יוצא באזכלוסין וכשיוצא לשלום יוצא במועסין ומדת הקב"ה יוצא למלחמה יחודי שנאמר (יא) איש מלחמה ויוצא לשלום באזכלוסין שנאמר (יב) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן: ויקרא אהרן ומרים. (יג) שיהיו נמשכין ויוצאין מן החצר לקראת הדבור: ויצאו שביהם. (יד) ומפני מה משכן והפרישן ממשה לפי שאומרים מקצת שבתו של אדם בפניו וכתלו שלא

נת) זכרים כ"ב: (ג) מהלים ל"ט: (ס) פקדי: (ק) מהלים ל"ג: (ס) ממוס ח': (ס) ששולל ח' ל': (ס) יתקבל כ"ט: (ס) פקדי ת"י: (ק) פקדי ח"י: (ק) פקדי יונת ע"ה ל': (ס) פקדי: יב (ה) פקדי: (ג) כנאשתי ח"ג: (ג) טס י"ט: (ד) פסוק ו': (ה) פקדי: (ו) פקדי: (ז) פקדי: (ח) פקדי: (ט) פקדי: (ס) ע' ילקוט טס י'לענו: (י) פקדי: (יא) שמת ט"ו: (יב) מהלים ס"ח: (יג) ע' פקדי: (יד) פקדי:

ותחד. ועני נשה. כ"ס: ¹הקורה. כיע"ב (וכן לשון רש"י בצרכות מ"ד שילחו בצווי הקורס ונגזרל סס ח"י טיפמכ וכו'): ²ומשחיתין. סעליו היה עשוי לפניהן על הארץ. ומשחיתין ליתרגמ"ס צל: יב ¹כבר העיר צעל אוח אוח שהדבור צתמ"פ לו הנתחיל, "למה קראם ועוז לנשה לפי שאומרים וכו' עד ואתלז אמתו וצחוק היא עכבה שעה אחת" הכל הוא לשון רש"י בסוף סדר צהעלתך וריש פתח וריש עד סופה חלל דלצלבוהו לטס וחי אפטר לוונר שרש"י לקח כל לשוני אוח צלות מתחל' פ' לו ויה שעדיין ענין אחר קוב לא ראינו מ"מ בלשון וחי לוונר דכחז בלך חי אפטר לוונר כן וכן בלשון, ולפי משמעו הכחז כאן" לחין דכך המדע לדבר כן כל שכן שרוב ענין זה הוא מוספרי צפ' וריש: ²כושית ציונוטריח יפת ערלה נוניד שהכל נוודים ציופיה כנשחוריות של כושית ל"ל: צכ"ע ל' כושית ציונוטריח יפת מנחה וצכ"ה ה' והעמתי שכושית ציונוט' יפת מנחה לפיכך עתמג' כושית ספירס חיו: ³מטבונו של זה. כמטבונו של זה. כילכ"ר וכן הוא צתמח: ⁴צתמג' פ' לו כפיז ועמס

1) emportement (עולאיערונג): 2) litiere (טרייה):

בהעלתך יב

בפניו וכן מצינו בנה שלא בפניו נאמר (טו) איש צדיק תמים ובפניו נאמר (טז) כי אותך ראיתי צדיק לפני. ד"א שלא ישמע בניפותו של אהרן: 6. שמעו נא דברי. (טז) אין נא אלא לשון בקשה: אם יהיה נביאכם. (יז) אם יהיו לכם נביאים: ה' במראה אליו אתודע. (יח) שכינת שמי אין נגלית עליו באספקלריא המאירה אלא כחלום וחזיון: 8. פה אל פה. (יט) אמרתי לו לפורש מן האשה (יט) הויכח אמרתי לו? בטיני, (כ) לך אמור להם שזבו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי: ומראה' ולא בחידת. (כא) מראה זה מראה דבור שאני מפרש לו דבורי במראית פנים שבו ואני פותמו לו בחידות כענין שנאמר ליחזקאל (כג) חוד חידה וגו'. יכול מראה שכינה? חיל (כג) לא תוכל לדאות את פני: ותמנת ה' יביט. (כד) זה מראה אהורים 'כענין שנאמר (כה) וראית את אהורי: בעבדי במשה. (כו) 'אינו אומר בעבדי משה אלא בעבדי במשה, בעבדי אף על פי שאינו משה במשה אפילו אינו עבדי, כדאי הייתם לירוא מפניו וכל שכן שהוא עבדי ועבד מלך מלך והיה לכם לומר אין המלך אהבו חנם ואם תאמרו איני" סכיר במעשיו זו קשה מן הראשונה: 9. ויחר אף ה' בס וילך. (ס) מאחר שהודיעם סרחונם נור עליהם נריו קל וחומר לבשר ודם שלא יבעוס על חבירו עד שיודיענו סרחונו: 10. והענין סר. (סא) ואחר כך והנה מרים מצרעת כשלבג, משל למלך שאמר לסדוג רדה את בני אבל לא תרדנו עד שאלך מאצלך שרחמי עליו: 11. נואלנו. כתרנוטו לשון אויל: 12. אל נא תהי אחותנו זו כמת. (סב) שהמצרוע חשוב כמת, מה מת מטמא בביאה אף מצרוע מטמא בביאה: אשר בצאתו מרחם אמו. (סג) אמנו היה לו לומר אלא שכנה הכתוב, וכן חצי בשרו, חצי בשרנו היה לו לומר, אלא שכנה הכתוב. מאחר שיצתה מרחם אמו היא לנו כאילו נאכל חצי בשרנו כענין שנאמר (כז) כי אחינו בשרנו הוא, ולפי משמעו אף הוא נראה כן אין ראוי לאח להניח את אחותו לחיות כמת אשר בצאתו, מאחר שיצא זה מרחם אמו של זה שיש כח בידו לעזור ואינו עוזרו הרי נאכל חצי בשרו שאחיו בשרו הוא. דבר אחד אל נא תהי כמת. (ל) אם אינך רוסאה בתפלה מי מסגירה מי מסדרה אני אי אפשר לדאותה שאני קרוב ואין קרוב רואה את הנגעים וכהן אחר אין בעולם, והוא אשר בצאתו מרחם אמו: 18. אל נא רפא נא לה. (לג) בא הכתוב ללמדך דרך ארץ, שהשואל דבר מחבירו צריך לומר שנים או שלשה דברי תחנונים ואחר כך יבקש שאלותיו: לאמר. (לד) מה תלמוד לומר? אמר לו השיבני אם אתה מרפא אותה אם לאו עד שהשיבו ואביה ירק וירק וגו'. ר' אלעזר בן עזריה אומר בארבעה מקומות בקש משה מלפני הקדוש ברוך הוא להשיבו אם יעשה שאלותיו אם לאו. כיוצא בו (לז) וידבר משה לפני ה' לאמר וגו' מה תל' לאמר? השיבני אם נואלם אתה אם לאו עד שהשיבו עתה תראה וגו', כיוצא בו (לח) ויאמר משה לפני ה' לאמר יסקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר השיבו קח לך, כיוצא בו (לח) ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר השיבו רב לך: רפא נא לה. (לו) מפני מה לא האריך משה בתפלה שלא יהיו ישראל אוטרים אחותו עומדת בצרה והוא עומד ומרבה בתפלה (לו) 'ד"א שלא יאמרו ישראל, בשביל אחותו הוא מאריך בתפלה אבל בשבילנו אינו מאריך בתפלה): 14. ואביה ירק וירק בפניה. (לו) ואם אביה הראה לה פנים זועפות הלא תכלם שבעת ימים קל וחומר לשכינה יד יום, אלא דיו לבא מן הדין להיות כגדון לפיכך אף בניפותי תסגר שבעת ימים: ואחר תאסף. אומר אני כל האספות האמורות במצורעים על שם שהוא משולח מחץ למתנה וכשהוא נרפא נאסף אל המתנה לכך כתוב בו אסיפה לשון הכנסה: 15. והעם לא נסע. זה

(טו) צדקתו ז' (טז) קפני: (יז) כמ"ח: (יח) ע' קפני: (יט) צדקתו פ' צ' ע' טעם פ"ז: (כ) דבקים ה': (כא) קפני: (כב) יחזקאל י"ח: (כג) שמואל ל"ג: (כד) קפני: (כה) שמואל ל"ג: (כו) קפני: (כז) קפני: (כח) קפני: (כט) קפני: (ל) צדקתו ל"ו: (לא) קפני: (לב) קפני: (לג) שמואל ו': (לד) צדקתו כ"ו: (לה) דבקים ג': (לו) קפני: (לז) קפני צ"ק כ"ה:

גדסה לנעיל חצר תצית. אבל זאת נהא ככל": ה'להליכס. להסיר נשותיכם לתשמיש שאלמתי לכם: 'וכן צדקות ז': 'אפילו אינו עבדי וסוה נחטה וכל טען סוה וכו'. כ"ס": "נס צילקוט ה' ק' ובקפני ה' אף: "ניע צדקתי ריש פ' ואתחנן שכתב טס ומלטה מקומות: 'ד"א—בתפלה סה"ד ל' י"ד ובכ"י ל':

שלה לך יג

הלקים: 23. זמורה. שוכת נפן ואשכול של ענבים תלוי בה: וישארו במוט בשנים. (טו) כמשמע שנאמר וישארו במוט איני יודע שהוא בשנים, מה תלמוד לומר בשנים? בשני מוטות, הא כיצד? שמנה נמלו אשכול, אחד נמל תאנה ואחד רמון, יהושע וכלב לא נמלו כלום לפי שכל עצמם להוציא דבה נחבוננו כשם שפריה משונה כך עמה משונה. ואם חפץ אתה לידע כמה משאוי אחד מהם צא ולמד מאכנים שהקימו בגלגל הרימו להם (י) איש אבן אחת מן הירדן על שכמו והקימה בגלגל ושקלום רבותינו משקל כל אחת ארבעים סאה וגמירי טונא דמדלוי אינש על כהפיה אינו אלא שליש משאוי כמשאוי שמסיעין אותו להרים: 25. וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום. והלא (י) ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה היא (יט) ומהלך ארם בינוני עשר פרסאות ליום הרי מהלך ארבעים יום מן המזרח למערב (כ) והם הלכו ארבה ורחבה? אלא שגלוי לפני הקב"ה שיגור עליהם יום לשנה קצר לפניהם את הדרך: 26. וילכו ויבאו. (כא) מהו וילכו? להקיש הליכתן לביאתן מה ביאתן בעצה רעה אף הליכתן בעצה רעה: וישבו אתם דבר. את משה ואת אהרן: 27. זבת חלב ודבש הוא. (כב) כל דבר שקר שאין אומרים בו קצת דבר אמת בתחלתו אין מתקיים בסופו: 28. בצרות. לשון חוק ותרגומו כריכן לשון ביריות עגולות, ובלשון ארמי כריך עגול: 29. עמלק יושב וגו'. (כג) לפי שנוכו בעמלק כבר, הזכירוהו מרגלים כדי ליראם: ועל יד הירדן. יד כמשמעו אצל הירדן ולא תוכלו לעבור: 30. ויהם כלב. "השתיק את כלם: אל משה. לשמוע מה שידבר במשה (כד) צווח ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם השומע היה סבור שבא לספר בגנותו ומתוך שהיה בלבם על משה בשביל דברי המרגלים שחקו כלם לשמוע גנותו אמר והלא קרע לנו את היס והוריד לנו את המן והגיו לנו את השליו: עלה נעלה. (כה) אפילו בשמים הוא אומר עשו סולמות ועלו שם נצליח בכל דבריו: ויהם. לשון שתיקה, ^{כו} וכן (כז) הם כל בשר (כח) הם כי לא להזכיר, כן דרך בני אדם הרוצה לשחק אגודת אנשים אומר ^{כז} שיש: 31. חזק הוא ממנו". (כט) כביכול כלפי מעלה אמרו: 32. אכלת יושביה. (כו) בכל מקום שעברנו מצאנום קוברי מתים והקב"ה עשה לטובה כדי למרדם באבלם ולא יתנו לב לאלו: אנשי מדות. גדולים ונבונים וצריך לתת להם מדה נכון גלית (כו) נבחרו שש אמות חרת (כז) וכן (כט) איש מדן (ל) איש מדה: 33. הנפילים. ענקים מבני ^ל שמחזאי ועזאל שנפלו מן השמים בימי דוד אנוש: וכן היינו בעיניהם. (לא) ^ל שמענו אומרים זה לזה נמלים ^ל יש בברמים כאנשים: ענק ^ל.

(לג) שמעניקים חמה בקומתן ^ל:

כל

(פז) קסופה ל"ד: (יז) יהושע ד': (יח) מנייה ב': (יט) פסחים ל"ד: (כ) תנח"ם: (כא) קסופה ל"ה: (כב) ג' תנח"ם: (כג) קסופה ל"ה: (כד) זכריה ג': (כה) עמות א': (כו) קסופה ל"ה: (כז) שמואל א' ח' י"ז: (כח) וכן במשנתנו מנחם: (כט) שמואל ג' כ"ב: (ל) דה"י ח' י"א: (לא) ע' קסופה ל"ה: (לב) קסופה ל"ד: ג':

מנלים ש"י כי היו צנועין. שריו על מלכי ישראל הכתוב מדבר לגנאי שמרדו שהקצי"ה וקטנו על מלכי מנרים ותנווד היו שריהם שלוחים מלויין צנועין שלוחים לנלך מנרים ומצידין תשורה *כתובות ק"ג: "ויהם. שתקין: אל משה. דנדרים שהמליל לדבר במשה והיו כמנרים שנגנתו רולע לספר: ^{כו} וכן — ש"ע ל' כיים: ^{כו} שיש"ע. כ"ל: הס. ה' הנו': "מן הקצי"ה: אמרו אפילו בעל צית. ארוך העולם: אינו יכול להוליא כליו. אם הפקידים שם: "ע"ג * יונת ס"ג ז' וכלה ס"ח והסמות האלה מכרו זכאש: ו' פסוק ד' צתי * וזוהר שם וגם בקרב הדורות צמח מדרש אצביר וע"ג ערוך עקב עזא ונמסכת ל"ה אשר ה"ר נתן קורוביל הוליא לאור: "זה"ל בגמרא, וכן היינו צענייהם מנח"ה הווי ידעי ולא היא כי הווי מנרי אצילי תותי ארזי הווי מנרי (ולא היו שטרקנים שזאת דליניה שנועיהם לאמוריים שקורין אותן חגבים דכי הווי חונריים ומנרין את אציליים כשמחזיקין את הקצר כלאחר נעיל כל הכיח דמנוי סביב חשיבא מנייה ומנרין לאצל סעודה לנחמו תותי ארזי הווי מנרי ל"ה) וכדמנריה (והם יראים לעמוד לפנייהם סלקי ויתנו ציליני) שנועי' דקאמרי קחזין אינשי דמנוי קמנלי ציליני" ע"כ: ^{כז} הנו' גרם חגבים יש צכרניים וכחז עור שנועו ויש חונריים שלריך להיות מנמלים עוקוס מנמלים ופרשו מנמלים חגבים כי פרשו ושקומתם צמנול צמגבים ונ' גליה לדרך שהשיב עליו וכחז שחפשי לומר דרשי' סובר דמלת קמנלי סובל ג' פירושים חזב אז מנלה כאשר פירש"י בשנת דף ע"ז ב': (ח"א ר"ל שחגרגו מנמלים קומנלין וחגבים ג"ח תרגומו קומנלין אך לפי ס' הוכחו הוא פשוט, שרש"י אמר מנמלים לפי שהוא יותר ככון לפי הענין שיותר נובח ומנלי הוא שיעלו המנמלים צילינות מן הסגנים ופירוש וכן היינו צענייהם לאו דוקא שהיינו צענייהם כתבגבים כמו שהיינו צעניינו חלף כך פירשו כמו שחשבונו עלמנו צדיה קטנה דהיינו חגבים כן היינו צענייהם צדיה קטנה דהיינו מנמלים): ^{כז} לרדך להקדים ל"ה ענק קודם ל"ה וכן היינו: ^{כז} מרזב גובה קומתן דומי' כליהו לוארס נקוב וענק צנצק שהחמה יולאש צו:

יד 1. כל העדה. (ט) מנהדראות: 2. לו מתנו. הלאי ומתנו: 4. נתנה ראש. כתרנומו
 נמני רישא, (3) נשים עלינו מלך (2) ורבותינו פירשו (ג) לשון עזי: 9. אל תמרדו. ושוב ואתם
 אל תידאו: כי לחמנו הם. נאכלם כלחם: מר צלם. מנינם וחוקם, כשרים שבהם מתו (7) איוב
 שהיה מנן עליהם. (ד) רא צלו של המקום סר מעליהם): 10. לרגום אתם. את היושע וכלב:
 וכבוד ה'. הענן ירד שם. 11. עד אנה. עד היכן: ינאצני. ירנזוני: בכל האתות. בשביל
 כל הנמים שעשיתי להם היה להם להאמין שהיכולת בידי לקיים הבטחתי: 12. ואורי שנו.
 (ה) לשון תרונן (ו) ואם תאמר מה אעשה לשבועת (ז) אבות ואעשה אתך לגוי גדול שאחה מזרעם:
 13. ושמעו מצרים. ושמעו את אשר תהינם: כי העלית. כי משמש בלשון אשר, והם
 ראו אשר העלית בכחך הגדול אותם מקרבם וכשישמעו שאתה הורגם לא יאמרו שחמאו לך
 אלא יאמרו שכנגדם יכלת להלחם אבל כנגד יושבי הארץ לא יכלת להלחם חו היא
 14. ואמרו אל יושב הארץ הזאת. כמו על יושב הארץ הזאת. ומה יאמרו עליהם? מה
 שאמר בסוף הענין מבלתי יכולת ה' בשביל ששמעו כי אתה ה' שוכן בקרבם ועין בעין אתה
 נראה להם והכל בדרך תבה ולא הכירו כך שנתקה ארבתך מהם עד הגה: 15. והטתה את
 העם הזה כאיש אחר. פתאום ומתוך כך יאמרו הנוים אשר שמעו וגו': 16. מבלתי יכלת
 וגו'. לפי שישבני הארץ חזקים וגבורים (ט) ואינו דומה פרעה לשלשים ואחד מלכים, זאת יאמרו
 על יושבי הארץ הזאת מבלתי יכולת מתוך שלא היה יכולת בידו להביאם שחמם: יכלת. שם
 דבר הוא: 17. כאשר דברת לאמר. ומהו הדבור? ה' ארץ אפים, לצדיקים ולרשעים. (ט) כשעלה
 משה למרום מצאו להקב"ה שהיה יושב וכותב ה' ארץ אפים, אמר לו לצדיקים? אמר לו הקב"ה
 אף לרשעים, אמר לו רשעים יאבדו! אמר לו חייך שתצטרך לדבר. כשחמאו ישראל בעגל
 ובמרגלים נתפלל משה בארץ אפים, אמר לו הקב"ה והלא אמרת לי לצדיקים! אמר לו
 והלא אמרת לי אף לרשעים? ינדל נא כח ה'. לעשות דבורך: 18. ונקה. (י) לשבים:
 לא ינקה. (י) לשאינן שבים: 20. כדברך. בשביל מה שאמרת פן יאמרו מבלתי יכולת ה':
 21. ואולם. כמו אבל זאת אעשה להם: חי אני. 'לשון שבועה כשם שאני חי וכבודי ימלא
 את כל הארץ כך אקיים להם כי כל האנשים הרואים וגו': 22. וינסו. כמשמעו: זה עשר
 פעמים. שנים בים ושנים במן ושנים בשליו "כו' כדאיתא במסכת ערביק (י): 23. (אם יראו
 את הארץ. הרי זה מקרא מסורס חי אני כי כל האנשים אם יראו את הארץ וכבודי ימלא
 את כל הארץ, שלא יתהלל שמי במנסה הזאת לאמר מבלתי יכולת ה' להביאם שלא אמיתם
 פתאום כאיש אחד אלא באיחוד ארבעים שנה מעט מעט): "אם יראו. לא יראו": 24. רוח
 אחרת. (י) שתי רוחות אחת בפה ואחת בלב למרגלים אמר אני עמכם בעצה וכלכו היה לומר
 האמת

יד (ט) נחם: (3) כן נחם: (ג) אחיות ד' מקבל וע' דכס ר"ל בנסה' ק"ז: (ד) סועה ל"ה צ"ב ט"ז: (ה) ע"ג * שפוח ל"ב כ"ד:
 (ו) ע' מח': (ז) שפוח ל"ב: (ח) ע' צרכות ל"ב מח': (ט) קנה' ק"ח: (י) כח"א ע"ג יונא ט"ו: (יא) יד ע"ו: (יב) תנמוסל:

יד * כל—נסהדלמות ל' צכי ונדלי: 2. ורבותינו—ע"ז ל' כיע"א: 3. יכנו וינאו עד הכאס. כ"ס ד"א
 (ל' דוד צא עד הראש והוא צמחול צ' ט"ו): 4. ד"א—מעליהם ל' צכי ויחא ל' החמ: 5. הולכים
 ונקשרים הם לצדיקים עד לעשות דבורך ובשתל לא תקפי קל לנה מיכס יגלל נח אחר שפיטע בלש
 דברת (ס' הזכרון): 6. לשון שבועה פי אני וינלא כבוד ל' כי כל האנשים הרואים הכי זה ונקבל וכו'
 (להלן בספוק ל"ג) עד ונעט ונעט וספ"ד וחמ"כ ד"ה וינסו (כסס—וגו' ל'). קד הג' צכ"ס ד"ז:
 צעל לנות האורה כחז טעות נכל כלן צכ' כע"י אסד ועשני טעיות או דגרסי' צלחטונה מי אני לטון
 שבועה כסס שאני מי קד חקיים להם כי כל האנשים הרואים וגו' או דגרסיקן צדכוד זה דמי אני
 הנוסח כמו שהוא וחמ"כ גרסיקן ד"א אם יראו את הארץ הכי זה ונקבל ונסוס וכו' (ע"ג הנוסח
 צרנז"ן וע"ע צחוס' חגיגה ט"ז צ' צ' ד"ה ארלא והדצרים טס טענים ציחר ציחר צחוסמות על התורה
 חה לשפוח וולום פי אני לטון שבועה ולא פי ונה היא שבועה אלף אמר וינלא כבוד ל' את כל
 הארץ כלומר אם אעשה שלא יתפלל שמי בגוים לומר צלחתי יכולת ל' כי סוף סוף אתן להם הארץ
 אזל זאת אעשה להם הארץ אם יראו וגו'): 7. ימלא. י"ד נחמ"ס וכ"י מעטת כ"ד: 8. וטענים צמן אסת בעגל
 ואסת צנדכד סחין: 9. אס—ונעט סס"ד ל' כיע"א: 10. קד לנדנו ר' יוסק. כ"ג: 11. אס יראו לא יראו
 ל' כיע"א: 12. לא יראה. לא יראו את הארץ. גי' י"ד:

האמת ועל ידי כן היה בו כח להשתקם כמו שנאמר ויהם בלב, שהיו סבורים שיאמר כמותם זהו שנאמר בס' יהושע (י) ואשיב אותו דבר כאשר עם לבי, ולא כאשר עם סי: וימלא אהרי. וימלא את לכו אחרי, וזה מקרא קצר: אשר בא שמה. חברון נתן לו: יורשנה. כתרנמו יתרינה וירישו את הענקים ואת העם אשר בה ואין לתרנמו יתרינה אלא במקום ידשנה: 25. והעמלקי וגו'. אם תלכו שם יירגו אתכם מאחר שאיני עמכם. טחר סנו לאתוריים וסעו לכם תר: 27. לעדה הרעה וגו'. אלו המרגלים (י) מכאן לעדה שהיא עשרה: אשר המה מלינים (י) את ישראל עלי: את תלנות בני ישראל אשר המה המרגלים מלינים אותם עלי שמעתי: 28. חי אני. לשון שבועה אם לא כן אעשה "כביכול איני חי: כאשר דברתם. שבקשחתם ממני או במדבר הזה לו מתנו: 29. וכל פקדיכם לכל מספרכם. (טו) כל הנמנה לכל מספר שאתם נמנים בו כגון לצאת ולבא לצבא ולתת שקלים כל המנויים לכל אותן מספרות ימותו ואלו הן מכן עשרים שנה וגו' לחוציא שבמו של לוי שאין סקודים מכן עשרים: 32. ופגריכם אתם. כתרנמו, לפי שדבר על הבנים להנכים לארץ ובקש לומר ואתם תמחו נופל לשון זה כאן לומר אתם: 33. ארבעים שנה. (טז) לא מת אחד מהם פחות מכן ששים לכך נגזר ארבעים כרי שהיו אותם של בני עשרים מציעין לכלל ששים, שונה ראשונה היתה בכלל ואף על פי שקדמה לשלוח המרגלים לפי שמשעשו את העגל עלתה גזירה זו במחשבה אלא שהמתין להם עד שתתמלא סאתם וחוז שנאמר (יז) וביום פקדי, במרגלים, ופקדתי עליהם חטאתם. ואף כאן נאמר תשא את עונותיכם, שתי עונות של עגל ושל תלונה וחשב להם במנין חיהם מקצת שנה ככולה וכשנכנסו לשנת ששים מתו אותם של בני עשרים: ונשאו את זנותיכם. "כתרנמו ויקבלון ית חוביכון: 34. את תנואתי. שהניאותם את לבכם מאחרי: תנואה. לשון הסרה כמו (יח) כי הגיא אביה אותה: 36. וישבו וילינו עליו. וכשבאו מתר הארץ הרעיטו עלי את כל העדה בהוצאת דבה, אותם אנשים וימתו. כל הוצאת דבה לשון חינד דברים שמלקחים לשונם לאדם לדבר בו כמו (יט) דובק שפתי ישנים, וישנה לטובה וישנה לדעה. לכך נאמר כאן מוצאי דבת הארץ רעה, שיש דבה שהיא טובה: דבה. ¹⁰ פלד'יש' בלעז: 37. במספה לפני ה'. באותה מיתה ההגונה להם מדה כנגד מדה הם חטאו בלשון (כ) וגו' שתרבב לשונם עד טבורם ותולעים יוצאים מלשונם ובאין לתוך טבורם לכך נאמר ¹⁰ במספה ולא במספה. חוזה לפני ה', באותה הראויה להם על פי מדותיו של הקדוש ברוך הוא שרד מדה כנגד מדה: 38. ויהושע, וכלב, היו וגו'. (כא) מה תלמד לומר חיו מן האנשים ההם אלא מלמד שנשלו חלקם של מרגלים בארץ וקמו תחתיהם לחיים: 40. אל ראש ההר. הוא הדרך העולה לארץ ישראל: "הגנו ועלינו אל המקום. לארץ ישראל: אשר אמר ה'. לתתה לנו, שם נעלה: כי חטאנו. על אשר אמרנו הלא טוב לנו שוב מצרימה: 41. והוא לא תצלת. זו שאתם עושים לא תצלת: 43. כי על כן שבתם. כלומר כי זאת תבא לכם על אשר שבתם וגו'ט: 44. ויעפלו. לשון חוק וכן (כב) הגה עפלה אינג'ירישי בלעז לשון עזות וכן (כג) עופל בת ציון (כד) עופל וכן. ומדרש תנחומא "מפרשו לשון אופל הלכו חשכים שלא ברשות: 45. ויכתום. כמו (כס) ואכות אותו מחון מכה אחר מכה: "עד החרטה. שם המקום נקרא על שם המאורע:

כי

(יז) סיינו י"ד: (יח) מנילה כ"ב ז': (יט) ע"ג * שמוח ט"ו ז': (טו) ז"ב כ"ח ז': (טז) חנח': (יז) שמוח ל"ב: (יח) צמדנ"ב: (יט) ע"ז ז': (כ) ע' סוסה ל"ה פ"י: (כא) ז"ב ס"ק ז': (כב) חנקוק ז': (כג) עיכה ד': (כד) טעיה ל"ב: (כה) דברים ט':

"כביכול. על כחמינו נאמר כך כחילו חסר לומר כן וכן כל כביכול שנתלמד * ציונא ג' ז' וע"ז * מנילה כ"ח: "כתרני יסבלו את מסתחכם. כ"י: ¹⁰ מללח קרינן צונגפה צונגע צמיותת ורלויה לם מדה כנגד מדה: "הגנו—מגרימה ל' כ"י ד"ג: "וכן צלמוקים של כ"ח צמוד צמם התנחומא ומפסתי ולא מלחתי צתמונא שלפנינו אך ע' צת"י ומללח כפיט"י: "ויכתום—מכה ל' כ"י ע':

1 parlerie (נעשוועקן): 2 engrés (לונגעטעיס): 3 blasphème (לעקסערונג):

שלח לך מו

קלד

מון (2. כי תבאו. בשר להם שיכנסו לארץ): 8. ועשיתם אשה. אין זה צווי אלא כשתבאו שם והעלה על לבכם לעשות אשה לה: לפלא נדר או בנדבה וכו'. או שתעשו האשה בשביל חובת מועדיכם שחייבתי אתכם לעשות במועד: ריח ניחה. נחת רוח לפני: 4. והקריב המקריב. תקריבו נסכים ומנחה לכל בהמה, המנחה כליל והשמן נבלל בתוכה והיין לספלים כמו ששינינו במסכת סוכה (א): 5. לכבש האחד. על כל האמור למעלה הוא מוסב על המנחה ועל השמן ועל היין: 6. או לאיל. ואם איל הוא. ודבותינו דרשו (ג) או לרבות את הפלגס לנסכי איל: 10. אשה ריח. אינו מוסב אלא על המנחה והשמן אבל היין אינו אשה שאינו ניתן על האש: 11. או לשה וכו'. בין שהוא בכבשים בין שהוא בעזים. כבש ושה קדוים בתוך שנתם, איל בן שלשה עשר חדש ויום אחד: 12. כמספר אשר תעשו. כמספר הבהמות אשר תקריבו לקרבן ככה תעשו. נסכים לכל אחד מהם, (ג) כמספרם של בהמות מספרם של נסכים: 15. ככם כגור. כמותכם כן גר וכן דרך לשון עברית (ד) כנן ה' כארץ מצרים² לכן ארץ מצרים (ה) כמזני כמוך כעמי כעמך: 18. בבאכם אל הארץ. (ו) משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה שבכולן נאמר כי תבא, כי תבאו, לפיכך כולן למדות זו מזו וכיון שפרט לך הכתוב באחת מהן שאינה אלא לאחר ירושה וישיבה אף כולן כן אבל זו נאמר בה בבואכם משנכנסו בה ואכלו מלחמיה נתייבבו בחלה: 20. ראשית ערסתכם. (ז) כשתלושו כדו עיטתכם שאתם רגילין ללוש במדבר, וכמה היא? (ח) ויטודו בעוטר עוטר לגלגלת, תרימו מראשיתה כלומר קודם שתאכלו מבנה ראשית חלקה חלה אדת תרימו תרומה לשם ה': חלה. מודמילי בלעז: כתרומת גרן. (ט) שלא נאמר בה שיעור ולא כתרומת מעשר שנאמר בה שיעור, אבל חכמים נתנו שיעור לבעל הבית אחד מעשרים וארבעה ולנתותם אחד מארבעים ושמונה: 21. מראשית ערסתכם. (י) למה נאמר? לפי שנאמר ראשית ערסתכם שומע אני ראשונה שבעשות, תלמוד לומר מראשית מקצתה ולא כלה: תתנו לה' תרומה. (יא) לפי שלא שמענו שיעור לחלה נאמר תתנו, שיהא בה כדי נתינה: 22. וכי תשגו ולא תעשו. (יב) עיז היתה בכלל כל המצות שהצבור מביאין עליה "פר והדי הכתוב מביאה כאן מכללן לירון בפר לעולה ושעיר לחמאת: וכי תשגו וכו'. (יג) בעיז הכתוב מדבר או אינו אלא באחת מכל המצות ת"ל את כל המצות האלה מצוה אחת שהיא ככל המצות מה העובר על כל המצות פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים אף מצוה זו פורק בה עול ומפר ברית ומגלה פנים ואיזו זו עיז: אשר דבר ה' אל משה. (יד) אנכי ולא יהיה לך מפי הנבונה שמענום כרתיבי (טו) אחת דבר אלהים שתיים זו שמענו: 23. את כל אשר צוה וכו'. (טז) מגיד שכל המודה בעיז ככופר בכל התורה כולה ובכל מה שתנבאו הנביאים שנאמר מן היום אשר צוה ה' והלאה: 24. אם מעיני העדה נעשתה לשגגה. (יז) אם מעיני העדה נעשתה עבירה זו על ידי שונג, ששגו הורו על אחת מן העבודות שהיא מותרת לעבוד עיז בכך: לחטת. (יח) חסר א' שאינו כשאר חמאות שכל חמאות שבתורה הבאות עם עולה החמאת קודמת לעולה שנאמר

מון (א) דף מ"ח: (ב) נמחוט ל"א חולין כ"ג: (ג) ע' ח"י: (ד) צלמשים י"ג: (ה) מלכים א' כ"ב ויחלסו ז' ג': (ו) פסוקי: (ז) ויבדלו ע"ג: (ח) שמואל ע"ג: (ט) ע' פסוקי: (י) פסוקי: (יא) פסוקי: (יב) פסוקי מילפס ל' בל: (יג) אם הוכיזו ח': (יד) הפלגס ס"ב: (טו) ע' פסוקי: (טז) ע' הוכיזו ח': (יז) צלמשים ל' הוכיזו י"ג:

מון כ"י—לארץ ל' כ"י: פלגס. כעש בן שנה צחוק נתמו קרוי כעש וחילי ומשעברו ל"ג חמשים טכנסו חמט שלם צחוק שנה שנייה קרוי חיל עד עולם פלגס צחוק חמט לחמון של שנה שנייה: לכן ארץ מלכים ל' כ"י: היא פרטת כזכרים דכעש זה והיא כי תבא וכו' ויבדלו ויבדלו צב: "עליהן. דלשון רעלמשים: דהיינו שמוע דצדורו של הקצ"ה וזה ע"י משה דכמה פרשיות שצחורה כגון לא תשתמחה לאל אסר ללא שמועו אלא ומי משה: לכן היום וכו'. הכי משמע את כל אשר ליה ל' אליכם ציד ומש דו ע"י וינגן שזו ע"י מנחמיו צדורו לכן היום אסר ליה ל' והלאה שחך מנות והלאה כלומר מכלן וחילין לדורותיכם חיה היא מנחה שאלמנה צחמילת הוי חומר זו ע"י דכעש צחמילת עשרת דכחום חככי ולא יהיה לך דהיינו עיז: צמסוק שלמנינו כמיז שמועמי ולא שמוענו וע' מה טכחכנו

1 tourteau (מללדען, קיכען):

כך אמר להם כדרכי הגוים יש נימוסים הרבה וכותרים הרבה וכלם מתקבצים בבית אחד או אין לנו אלא ה' אחד ארון אחד ותורה אחת ומזבח אחד וכתן גדול אחד ואחם ר'ן איש מבקשים כהונה גדולה, אף אני רוצה בכך, הא לכם תשמיש חביב מכל היא הקמרת החביבה מכל הקרבנות וסם המות נ'תן בתוכו שבו נשרפו נרב ואכיהוא לסיכך התרה בהם והיה האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש כבר הוא בקדושתו וכי אין אנו יודעים שמי שיבחר הוא הקדוש אלא אמר להם משה ודיני אומר לכם שלא תתחייבו מי שיבחר בו יצא חי וכלכם אובדין: מחתות. כלים שחותין בהם נחלים ויש להם ביה יד: 7. ר'ב לכם בני לוי. כל דבר גדול אמרתי לכם. ולא מפשים היו שכן התרה בהם וקבלו עליהם לקרב? הם חמאו על נפשותם שנאמר (כ) את מחתות החמאים האלה בנפשותם. וקרח שפקח היה מה ראה לשמות זה, עינו הפעחו ראה שלשלת גדולה ויצאה ממנו שמואל ששקול כנגד משה ואהרן, אמר בשבילו אני נמלט "וכיד משמרות עומדות" לבני בניו כלם מתנבאים ברוח הקדש שנאמר (ג) כל אלה בנים להימן אמר אפשר כל הגדולה הזאת עתידה לעמוד ממני ואני אדום לכך נשתתף לבא לאותה חזקה ששטע מפ' משה שכולם אובדים ואחד נמלט, אשר יבחר ה' הוא הקדוש, טעה ותלה בעצמו 'ולא ראה יסה לפי שבניו עשו תשובה ומשה היה רואה "תנחומא: רב לכם, דבר גדול נשלחם בעצמכם לחלוק על הקב"ה: 8. ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני לוי. כל התחיל לדבר עמו בדברים רבים כיון שראו קשה עורף אמר עד שלא ישתתפו "שאר השבטים ויאבדו עמו אדבר גם אל כלם התחיל לזרז בהם שטעו נא בני לוי: 9. ולעמד לפני העדה. לשיד על הדוכן: 10. ויקרב אתך. לאותו שירות שהרחיק ממנו שאר עדת ישראל: 11. לכן. בשביל כך אתה וכל עדתך הנעדים אתך על ה' (כ) כי בשליחותו עשיתי לתת כהונה לאהרן ולא לנו הוא המחלוקת הזו: 12. וישלח משה וגו'. (כ) מכאן שאין מחזיקין במחלוקת שהיה משה מחזר אחיהם להשליטם בדברי שלום: לא נעלה. סדה הכשילה שאין להם אלא ידידה": 14. ותתן לנו. הדבר מוסב על לא האמור למעלה כלומר לא הביאותנו ולא נתת לנו נחלת שדה וזרים, אמרת לנו (ו) אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ טובה וגו', משם הוצאתנו ולא אל ארץ זבת חלב ודבש" הביאותנו, אלא נרת עלינו להמיתנו במדבר שאמרת לנו (ו) במדבר הזה יסלו סנריכם: העיני האנשים ההם תנקר וגו'. אסילו אתה שולח לנקר את עינינו אם לא נעלה אליך לא נעלה: האנשים ההם. כאדם התולה קללתו בחבירו: 15. ויחר למשה מאד. (כ) נצטער עד "למאד: אל תפן אל מנחתם. לפי ששטחו הקמרת שהם מקריבין לפניך מחר אל תפן אליהם. ומדרשו (כ) אמר יודע אני שיש להם חלק בתמדי צבור אף חלקם לא יקובל לפניך לרצון תגיהו האש ולא תאכלנו: לא חמור אחד מהם נשאתי. (כ) לא חמורו של אחד מהם נשלתי (ל) אסילו כשהלכתי ממדן למצרים והרכנתי את אשתי ואת בני על החמור והיה לי ליטול אותו החמור משלהם "לא נשלתי אלא משלי" ות'א שחרית לשון "ארמי כך נקראת (ל) "אנגריא של מלך שחור

(כ) תנחומא: (כ) לקמן סי' י"ז: (ג) ד"ה ח' כ"ה: (ד) ע' תנח': (ה) בנקהל ק"י ונחנה' על עסק כ"ה: (ו) שמות ג': (ז) במדבר י"ז: (ח) תנחומא: (ט) כ"ח: (י) תנחומא: (יא) ב"ח ע"ה ג':

צקר: "וכן הוא גם במדבר רבה חבל צנח' איתא ופיך כולם וכן הוא גם ד"ח: 'נתון. בית הנסמיה של הרב העליוני: נתן להם נחמה. כך היה הגי' בצדיו צמיי וכמז סהכונה שנתן להם עלם שיעטשו זה עונם וניהם זה סם המות דרך נשל שאליו היינו מפתים סם המות מנחם היה פתחון פה לרשעים לזונר שהעונם הכוח לא היה נון השמים: 'ר' צ-- תנח' ל' כיל'ו: "ועוד ראה כ"ד מנחמות וכו'. ד"ח: "מנני ציו. כיס"י: "ולא-- תנחומא ל' כיס"י: "היה רואה יסה. כ"ה הגי' צנח': היה רואה ת' (כלומר חופפת היל). כ"ה: "בעל י"י גמס שאל הסגנו וצנח' הגי' שאל לא ישתחו אחרים: "גם השתחר. שאלה נותן שרה לכל מי שמרנה. כ"ה: "אשר חננת. כ"ה: "וימך-- למלך ל' כיל'ו: "עד לחמת (צנח' למלך והוא תרגום של מלך ונזה יל' מילוף סופרים, "לחמת" חמת "למלך" וע' בצדצנח' שלל הסגנים על זאת ודורש את המיצה לפי אטנו וע' צנחתי וסוס' מנחמות י"ח ד"ה ע"ד): מלך ללמד שכן את מצירו ומתוכם עמו ונשיבו יש סם נחם רוח ולא יצו משיבו זה לענך גדול. כ"ד ד"ח: "שנשבל לנכיהם ידתי (תנח'): "משלי סה"ד וחס"י ד"ה נשאתי שחית וכו'. כ"ה: "אשר כך וכו'. כ"ה: "פי' דבר שעינדו:

שלוהו של מקום ואתה שלוהו של משה אמר לו אין משה אומר כלום מלכו אלא מפי הגמרה אם אין אתה מאמין הרי הקב"ה ומשה אל פתח אהל מועד בא עמי ושאל זהו שנאמר וישב אהרן אל משה. ד"א למה בקמרת (ה) לפי שהיו ישראל מליזים ומרינים אחר הקמורת לומר סם המות הוא, על ידו מתו נדב ואביהוא, על ידו נשרפו חמשים ומאתים איש, אמר הקב"ה תראו שעוצר מפנה הוא והחטא הוא הממית: 18. כי משה אחד. אף על פי שהלקחים לשתי משפחות משפחת כהונה לבד ולויה לבד מכל מקום שבט אחד הוא: 20. והשכתי. כמו (ו) וישבו המים (ז) וחמת המלך שכבה: 21. בתוך מותם. (ח) הגיה באמצע שלא יאמרו מפני שהגידו בצד שכניה פרח: 23. ויצא פרח. כמשמעו: ציץ. הוא הגמת הפרי בשהפיה נופל: ויגמל שקדים. כשהוכר הפרי הוכר שהן שקדים לשון (ט) ויגדל הילד ויגמל ולשון זה מצוי בפרי האילן כמו (י) ובוסר גומל יהיה נצה, ולמה שקדים? הוא הפרי הממדר להפריח מכל הפירות אף המעורר על הכהונה פורענותו ממדת לבא כמו שמצינו בעזויה (י) והצרעת זרחה כפצחו, תרגומו וכפית שגדן 'כמן אשכול שקדים יחד כפותים זה על זה: 25. למשמרת לאות. לזכרון שבחתי באהין "לכהן ולא ילוגו עוד על הכהונה: ותכל תלונתם. כמו ותכלה תלונותם. לשון זה שם מפעל יחיד לשון נקבה כמו תלונתם מרמור'יש' בלעז. ויש חלוק בין תלונותם לתלונתם תלונתם תלונה אותה תלונותם שם דבר בלשון יחיד ואפילו הם תלונות הרכה: 28. כל הקרב הקרב וגו'. אין אנו יכולין להיות ידוין בכך כולנו רשאין להכנס לחצר אהל מועד ואחר שיקריב עצמו יוחר מחבירו ויכנס לתוך "אהל מועד ימות: האם תמנו לגוע. שמא הוסיקנו למיתה:

י"ח 1. ויאמר ה' אל אהרן: (א) למשה אמר שיאמר לאהרן להזהירו על תקנת ישראל שלא יכנסו למקדש: אתה ובניך ובית אביך. הם בני קהת אבי עמרם: תשא את עון המקדש. עליכם אני מטיל עונש הורים שיחטאו בעסקי הדברים המקודשים המסורים לכם הוא האהל והארץ והשלחן וכלי הקדש אתם תשבו ותזהירו על כל זר הבא ליגע: ואתה ובניך. הכתנים: תשא את עון כהנתכם. שאינה מסורה ללויים ותזהירו הלוים השוננים שלא יגעו אליכם בעבודתכם: 2. וגם את אחיך. בני גרשון ובני מררי: וילוו. ויתחברו אליכם להזהיר גם את הזרים מליקרב אליהם: וישרתוך. (ב) בשמירת השערים (ג) ולמנות מהם גזברין ואמריכלין: 4. וזר לא יקרב אליכם. אתכם אני מזהיר על כך: 5. ולא יהיה עוד קצף. (ד) כמו שהיה כבר שנאמר (ה) כי יצא הקצף: 6. לכם מתנה נתנים. יכול לעבודתכם של הדיש ת"ל לה: כמו שמפורש למעלה, לשמור משמרת גזברין ואמריכלין: 7. עבדת מתנה. במתנה נתתיה לכם: 8. ואני הנה נתתי לך. (ו) בשמחה לשון שמחה הוא זה. כמו (ז) הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושבת בלב. משל למלך שנתן שדה לאוהבו ולא כתב ולא חתם ולא העלה בערכאין בא אחד וערער על השדה אמר לו המלך כל מי שירצה יבא ויערער לגנודך הריני כותב וחותם לך ומעלה בערכאין אף כאן לפי שבא קרח וערער כנגד אהרן על הכהונה בא הכתוב ונתן לו כ"ד מתנות כהונה בכרית מלח עולם ולכך נמסכה פרשה זו לכאן: משמרת תרומתי. שאתה צריך לשמור בטהרה: למשחה". (ח) לגדולה: 9. מן האש. לאחר הקמרת האשים: כ"ל קרבנם. כגון זבחי שלטי צבור, מתחתם חטאתם ואשמם כמשמעו: אשר ישיבו לי. (ט) זה גזל הגר: 10. בקדש הקדשים תאכלנו וגו'. (י) למד על קדשי קדשים שאין נאכלין אלא בעזרה ולזכרי

(ה) ע' מילתא פ' בשלח (ו) בשלח: (ז) חטאת ז' (ח) תנח' פ' חטאי: (ט) בשלח' כ"א: (י) יעשה י"ח: (יא) ד"ה ז' כ"ו: י"ח (ב) ע' כ"ש ויקרא וגם יקראו בשם מורש וקפני על ספ' ח': (ג) גרביין י"ח: (ד) קפני: (ה) גמדיג י"ז: (ו) קפני: (ז) שמת ד': (ח) קפני זכים ל"א: (ט) קפני זכים מ"ד: (י) קפני:

ו' ומרנג' ל' כילי: 'כמו אשכול. כ"ס: "ל' כ"ל רגו' ונ' הדפוסים הכהן: "לשון—הרבה ל' כע"ז והנ' ככ"ל לשון סם כפעל יחיד לשון קצב וקצב נמשך וקפני על ספ' ח': (ג) גרביין י"ח: (ד) קפני: (ה) גמדיג י"ז: י"ח "מתנג' לבדו והיינו לגדולה (וע' *חולין קל"ז ז' ס' ל"ל לבדו תחת לבנותא): "לכל קרבנס. כ"ס וכן צנ' וגם כפסי: "זה גזל הגר דכח' האשם המושב ל' לכהן ומניא האשם זה קרן

הנוכחים במקום אחד, את אלו ראו אצטגניני סרעה שמושיעין של ישראל לקח במים לכך נזר (י) כל הכן הילוד היארה תשליכוהו: ויקדש במ. ית) שמתו משה ואהרן על ידם (ט) כשהקביה עושה דין במקורשיו הוא ידאו ומתקדש על הבריות וכן הוא אומר (כ) גורא אלהים ממקדשך וכן הוא אומר (כא) בקרובי אקדש: 14. אחיך ישראל. (כב) מה ראה להוכיח כאן אחוה? אלא אמר לו אדם אנחנו בני אסיהם שנאמר לו (כג) כי גר יהיה זרעך ועל שנינו היה אחוה החוב לפרעו: אתה ידעת את כל התלאה. (כד) לפיכך פרש אביכם מעל אבינו שנאמר (כה) וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו מפני השמר חוב המטל עליהם והטילו על יעקב: 15. וירעו לנו. סבלנו צרות רבות: ולאבתינו. (כו) מכאן שהאבות מצטערים בקבר כשפוענות באה על ישראל: 16. וישמע קלנו. (כז) בברכה שברכנו אבינו (כח) הקול קול יעקב שאנו צועקים ונענים; מלאך. (כט) זה משה מכאן שהנביאים קראים מלאכים ואמר (ל) ויהיו מלעבים כמלאכי האלוהים: 17. געברה נא בארצך. אין לך לעורר על הירושה של ארץ ישראל כשם שלא סרעת החוב עשה לנו עזר מעט לעבור דרך ארצך: לא נשתה מי באר. (לא) מי בורות היה צריך לומר אלא כך אמר משה אע"פ שיש בדינו מן לאכול ובאר לשתות לא נשתה ממנו אלא נקנה מכם אוכל ומים להנאתכם, מכאן לאכסנאי אע"פ שיש בידו לאכול יקנה מן החנוני כדי להנות את אושפיו: דרך המלך גלך ונר'. (לב) אנו חוסמים את בהמתנו ולא ישר לכאן ולכאן לאכול: 18. פן כהרב אצא לקראתך. (לג) אתם מתנאים בקול שהורישכם אביכם ואומרים (לד) ונצעק אל ה' וישמע קולו ואני אצא עליכם במה שהורישני אבי (לז) ועל חרבך תחיה: 19. רק אין דבר. אין שום דבר מזיקך: 20. וביד חזקה. (לח) בהבטחת זקנו (לה) והורים ידי עשו: 22. כל העדה. (לו) כולם שלמים ועומדים ליכנס לארץ שלא היה בהן אחד מאותם שנגזרה גזירה עליהם שכבר כלו מתי מדבר ואלו מאותן שכתוב בהן (לז) חיים כלכם היום: הר ההר. (לח) הר על גבי הר כתפוח קמץ על גבי תפוח גדול ואע"פ שהענף הולך לפניהם ומשוה את ההרים שלשה נשארו בהן הר "סיני לתורה ודר ההר לקבורת אהרן ודר נבו לקבורת משה: 23. על גבול ארץ אדום. (לט) מגיד שמפני שנתחברו כאן להתקרב לעשו הרשע נפרצו מעשיהם וחטרו הצדיק הוה פ וכן הגביא אומר ליהושפט (ל) בהתחברך עם אחוהו פרץ ה' את מעשיך: 25. קח את אהרן. (מ) בדברים של נחומים אמר לו אשרף שתראה כתרך נתון לבנך מה שאין אני זכאי לכך: 26. את בגדיו. (מא) את בגדי כהונה גדולה הלבישהו והפשיטם מעליו לחתם על בנו בפניו אמר לו הכנס למערה ונכנס ראה מטה מצועת ונר דלוק אמר לו עלה למטה ועלה פשוט ידך ופשיט קמוץ פיך ומקץ עצום עיניך ועצם מיד חמד משה לאותה מיתה וזה שנאמר לו (מב) כאשר מת אהרן אחיך מיתה שנתאוות לה: 27. ויעש משה. (מג) אף על פי שהדבר קשה לו לא עבב: 29. ויראו כל העדה. (מד) כשראו משה ואלעזר יורדים ואהרן לא ירד אמרו היכן הוא אהרן? אמר להם מת, אמרו אפשר מי שעמד כנגד המלאך ועצר את המגפה ישלש בו מלאך המות מיד בקש משה רחמים והראוהו מלאכי השרת להם מוטל במטה ראו והאמינו: כל בית ישראל. (מה) האנשים הנשים לפי שהיה אהרן רודף שלום ומטיל אהבה בין בעלי מריבה ובין איש לאיש: כי גוע. אומר אני שהמתרגם דהא מית טועה הוא אלא אם כן מתרגם ויראו ואתחזאו, שלא אמרו רבותינו כי זה משמש בלשון דהא אלא על סודיש שנסתלקו ענני הכבוד וכדאמר רבי אבהו (מו) אל תקרי ויראו, אלא ויראו, ועל לשון זה נוסף לשון דהא לפי שהוא נתינת טעם למה שלמעלה הימנו למה ויראו לפי שהרי מת אהרן אבל על תרגום חזו כל כשנתא

אין
 (ח) טעות ח' (יח) ע' ט"י (יט) זמנים קט"ו ז' (כ) תהלים ס"ח (כא) ויקרא י' (כב) תנח" (כג) נחלם" ע"ו (כד) ע' "נחלם"
 ל"ו פס' ז' (כה) טס ל"ו (כו) ע' מספוח: (כז) תנח" פ' נחלם: (כח) נחלם" כ"ו: (כט) תנח" פ' נחלם: (ל) ד"ה ז' ל"ו:
 (לא) תנח"ו: (לב) תנח" פ' נחלם: (לג) נחלם" כ"ו: (לד) נחלם" כ"ו: (לה) ע' תנח" פ' נחלם: (לו) תנח" כ"ו:
 (לז) נחלם" ד': (לח) תנח" ל"ט: (ל"ט) ד"ה ז' כ': (מ) תנח" (מא) נחלם" (מב) נחלם" (מג) תנח" (מד) ע' תנח" ומלכש עשילם
 אהרן: (מה) ע' אלר"ן פ' י"ג: (מו) ל"ה ז':

טלנכ טענונ נל הנוריס נענש ולל כנכס לח"י (ל"ח) כך כתיב גם נחמ" (ויטז): "זה נחש ל' כ"י: "לנכמיס.
 נחמ": ׀ ׀ — מעשך ל' כ"ו: ע' "ע" כ"י ג' וגמין ל' ומטובות כש"י נחלם" כ"י: חפס תנח"ו כ"י: ו':

חקת נ כא

קלפ

אין לשון הוא נוסל אלא לשון אשר שהוא מנורח שמוש אי שמצניו אם משמש בלשון אשר כמו (ז) ואם מדוע לא תקצר יוחי * והרבה מסודשים * מזה * הלשון (ז) אם חרונים ימיו:

כא 1. וישמע הכנעני. שמע שמת אהרן ונחלקו עניי כבוד בר כדאיתא בראש השנה א) (3) ועמלק מעולם רצועת מדרות לישראל מזומן בכל עת לפורענות: יושב הנגב. ג) זה עמלק שנאמר ד) עמלק יושב בארץ הנגב ה) ושנה את * לשונו לדבר בלשון כנען כדי שיהיו ישראל מהפלים להקב"ה לתת כנענים בידם והם אינן כנענים ראו ישראל לבושיהם כלבושי עמלקים ולשונם לשון כנען אמרו נתפלל סתם שנאמר אם נתון חתן את העם הזה כיד: בדרך האחרים. דרך הנגב ו) שהלכו בו מרגלים שנאמר ז) ויעלו כנגב. דבר אחר דרך האחרים ט) דרך התייר הגדול הגוסע לפניהם שנאמר ט) דרך שלשת ימים לתור להם מנחה: וישב ממנו שבי. י) אינה אלא שפחה אחת: 2. והחרמתי. אקדיש שללם לגבוה: 3. ויחרם אתהם. בהריגה: ואת עריהם. היטי גבוה: 4. דרך ים סוף. יא) כיון שמת אהרן וכאת עליהם מלחמה זו חזרו לאחוריהם בדרך ים סוף הוא הדרך שחזרו להם כשננוז עליהם גזירת מרגלים שנאמר יב) וסעו המדבר דרך ים סוף, וכאן חזרו לאחוריהם שבע' מסעות שנאמר יג) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן, וכי במוסרה מת והלא בדר ההר מת אלא שם חזרו והתאבלו עליו והספידוהו כאילו הוא * בפניהם וצא וכדוק במסעות * ותמצאם שבע מסעות מן מוסרה עד הר ההר: לסבב את ארץ אדום. שלא נתנם לעבור בארצו: ותקצר נפש העם בדרך. במורה הדרך שהוקשה להם, אמרו עכשיו היינו קרובים ליכנס לארץ ואנו חוזרים לאחורינו כך חזרו אבותינו ונשתחו שלשים ושמונה שנה עד היום לפיכך קצרה נפשם בעניי הדרך ובלעז * אנקרום'לה' * ולא יתכן לומר ותקצר נפש העם בדרך בהחיתו בדרך ולא סירש בו במה קצרה * שכל מקום שתמצא קצור נפש במקרא מסודש שם במה קצרה כגון יד) ותקצר נפשי בהם וכגון טו) ותקצר נפשו בעמל ישראל וכל דבר קשה על אדם נוסל בו לשון קצור נפש כאדם שהמורה בא עליו ואין דעתו רחבה לקבל אותו הדבר ואין לו מקום בתוך לבו לגור שם אותו הצער ובדבר המטריח נוסל לשון נודל שגדול הוא וכבד על האדם כגון טז) וגם נפשם בחלה ב', גדלה עלי, יז) ונאה כשחל תצורני, כללו של מידוש כל לשון קצור נפש בדבר לשון שאין יכול לסבלו הוא שאין הדעת טובלתו: 5. באלהים ובמשה. יח) השוח עבד לקונו: למה העליגתו. שניהם שווים: ונפשנו קצה. אף זה לשון קצור נפש ומאום: בלחם הקלקל. יט) * לפי שהמן נבלע באיברים קראוהו קלוקל אמרו עתיד המן הזה שיתפח במעינו כלום יש ילוד אשה שמכנים ואינו מוציא: 6. את הנחשים השרסים. ששורפים את האדם בארם שניהם

(ז) חיוב כ"א: (ז) סס י"ד: כא) דף ג' וע' חוק' סס: ב) סנחוטל: ג) סנחוט: ד) צמדנכ י"ג: ה) ע' ילקוט בשם ילמדנו: ו) כס"ח: ז) צמדנכ י"ג: ח) סנחוטל: ט) צמדנכ י"ד: י) ילקוט בשם מרש: יא) סנחוטל ק"ע ט' ט': יב) דברים א': יג) סס י': יד) זכריה י"א: טו) טעמים י': טז) זכריה י"א: יז) חיוב י': יח) סנחוטל: יט) ויואל ע"ה ב':

* והרבה — ימיו ל' כ"י: לפי כ' כ"י' לך לוקים * אם מרובים ימיו * קודם * והרבה מפורשין מזה הלשון: * כ"ה. כ"ס ד"ח: * הלשון ל' כ"י:

כא * גם כמותו טנה כנחלס מילקוט וגם ממוס' ר"ה ג' (וע' ונכס"ח טס) ומיוולד אל טנה זכור: בדרך — אחר ל' כ"י: בדרך — לאחוריהם ל' כ"י: וע' * לקמן כ"ו י"ג וגם דברים י' ו' טס פיעסי ט' מנסות וכן הוא צמחילח ט' צלח וגם צירוס' יונח ט' ז' ו' מנסות דלחן סס לפי כ' חנח': * מם צפניסס. כ"ל: * וספסוקים (ר"ל דרש סדר מנסטי) מוכיחין טסן ז' מנסות (חנח'): * ח"ל אנקרום'לה' * וכל — קצרה ל' כ"ל: * וכל. כ"ל: * ומקלד נפשי צסס. מנסחיס וכל לשון קולד נפש הוא דבר נרס. או דבר מנחם טסן הדעת סנצלתו וקלד סלצ וסמסס טלכיל כמו טלכילוח אחר סיקתני כוח צעני: גם נפסם צחלס צי. זכרונס סיה רצ צנעני ומנולח חת רופי ומלני חת צנני וצחלס ט' רצחתי לשון גדול צנמ' קלס מ"ז וכי * זכריה י"א וע"ג * צכדס טס: * ונגל צעניך להיות לך מנחם ולפס נפס חת אחר כספל מלרני * חיוב י' ט': * קל הוא כגון מנסני

שניהם: וינשכו את העם. כי יבא נחש שלקה על הוצאת דבה ופרע ממתיא דבה, יבא נחש
שכל המינן פועמן לו מעם אחד¹² היסר ממתיי טובה שדבר אחד ששתה להם לכמה צמטמים:
7. ויתפלל משה. (כ) מבאן למי שמבקשים ממנו שלא יהא אכזרי מלחול: 8. על גס.
על כלונס שקורין סירקא¹³ בלעז וכן (כ) ובנס על הגבעה (ג) ארים נסי (כ) שאו גם ולפי שהוא
גבוה לאות ולראיה קודא גם: בל הנשור. (כ) אפילו כלב או המרג נשכו היה נזק ומתנתה
הולך "אלא שמינית הנחש ממרת להמית (כ) לכך נאמר כאן וראא אתו ראה בעלמא ובנשיבת
הנחש נאמר והביט והיה אם נשך הנחש את איש והביט וגו' שלא היה ממרג נשך הנחש
להתרפאות אלא אם כן מביט בו בכונה ואמר רבתינו (כ) וגי נחש מתיא או מחיה אלא בזמן
שהיו ישראל מסתבלין כלפי מעלה ומשעברין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים ואם
לאו היו "גמוקים: 9. נחש נחשת. (כ) לא נאמר לו לעשותו של נחשת אלא אמר משה
הקב"ה קודא נחש ואני אעשנו של נחשת לשון גופל על לשון: 11. בעיי העברים. לא ידעתי
למה נקרא שמם עיים (כ) ועי לשון חרבה הוא דבר המאזי בממאסא והעייז בו יסוד לבה
והוא מלשון (כ) עיים (ל) ויעה כרד: העברים. הרך מעבר העוברים שם את הר נבו אל ארץ
כנען שהוא מססיק בין ארץ מואב לארץ אמורי: על פני מואב ממזרח הישיש במעדה
של ארץ מואב: 13. מגבל האמרי. תחום סוף מצד שלהם וכן (ל) גבול מואב, לשון קצה
וסוף: מעבר ארנון. הקיפו ארץ מואב כל דרומה ומזרחה עד שכאו מעבר השני¹⁴ לארנון בתוך
ארץ האמורי בצפונה של ארץ מואב: היצא מגבל האמרי. רצונה ויצאה מגבול האמורי והיא
של אמורים ונכנסת לגבול מואב עד ארנון שהוא גבול מואב ושם תנו ישראל ולא באו לגבול
מואב¹⁵ כי ארנון גבול מואב והם לא נתנו להם רשות לעבור בארצם ואע"פ שלא פירשה משה
פירשת יתח כמו שנאמר בפתח (ג) ונס אל מלך מואב שלא ולא אבה ומשה המה (ג) באשר
עשו לי בני עשו הושבים בשעיר והמואבים היושבים בעד, מה אלו לא נתנום לעבור מתוך
ארצם אלא הקיפום סביב אף מואב כן: 14. על כן אמר. על חיה ע גסים שנעשו בה
יאמר בספר מלחמת ה' כשמשפטים נסים שנעשו לאבותינו יספרו את וזהב¹⁶ כמו את הים פנו
שיאמר מן יעד ועד כן יאמר מן יתב והב ותניו יסוד הוא כלומר את אשר תב להם דרבה
נסים בים סוף: ואת הנחלים. ארנון. (ל) בשם שמספרים כנסו ים סוף כך יש לפטר פנסי
נחלי ארנון שאף כאן נעשו נסים גדולים ומה הם הגסים? 16. ואשר הנחלים. תקנום של
שפך אשר, שפך הנחלים (ג) שנשפך שם דם אמורים שהיו נבואים שם "לפי שהיו הדרים
גבוהים והנחל עמוק וקצר והדרים סמוכים זה לזה "אדם עומק על הדר מזה וסבב עם חבירו
בהר הזה והדרך עובר בתוך הנחל אמרו אמורים כשיכנסו ישראל לארץ לתוך הנחל לעבור נצא
מן המערות שבהרים¹⁷ שלמעלה מהם ונחרגם כחצים ואמנו בליטראות והיו אותן הנקעים¹⁸ בדר
של צד מואב ובדר של צד אמורים היו כנגד אותן¹⁹ נקעים למן קרנות²⁰ ושדים בולטין לחוץ
כיון שבאו ישראל לעבר נודעו זה של ארץ ישראל²¹ כשפתה היתפחת להקביל פני גברתה

ונתקרב

1 (המנוחול) (כ) ע' מוס': (כ) ישיעה ל': (כ) שם ו"ט: (כ) שם י"ג: (כ) ג' המנוחול: (כ) ע' יוס' כ"ה פ' ג': (כ) ל"ה
כ"ט: (כ) כ"ד פ' ל"ב: (כ) ע' מ"ד: (כ) ע' שמוס כ"ז: (ל) ישיעה כ"ח: (ל) דברים ז': (ג) שפטים 6'
(ג) דברים ז': (ל) המנוחול: (ל) חנה ע"ג צבחה ז"ל

סטים כנלע בכל איציהון ואינו יולא למחן קצוהו קלקל זרענו על כך ועי' ע"ז סי': ע"ז פ"ט
עסר: "כך היו ה' כליזו: כליז' ל' וסלך: כליז' חוק ונתן ונונה חלל וסי' (מלכות כנצ"ק לא
ומוסי כ"ז פירסו ומחלש ומתכחם ומחללל מעט מעט): "חוקים ל"ז: "לרען פ"ל: כ"י —
יתפס ל' כליזו והיא גי י"ד: ¹⁰ לנו יהא לסון והרבה כמים זית סוף (נחל עילאמר—ל"ט ז"ל)
כיס"י: "מעצרות מחלי חרען ענוק ענווק זקן ז' סרים גבוהים והיו יתחלל צריצים ללבוז צהרון
ענוק זה ועשו אמורים מערות צלדי סרים ותצלו צהם וכו': "חרם—סזכ ל' כליזו: ע"ל צללו
כיס"ע: צהר—נקעים ל' כיל: כ"י צקעים. ד"ל וכן צמיי: צ"ל קיום מתיא ותימס: צ"י אטלל

שכינתו על יגוי רשע? כרי שלא יהא סתחון מה לאוטות לומר אילו היו לנו נביאים חורגו
למוטב העמיד להם נביאים והם פרוצו נדר העולם: שבתחילה היו גדוהים בעריות וזה נתן להם
עצה להפקיר עצמן לזנות: לקרא לה הקריאה היתה שלו ולהנאתו שדחה פוסק לו טמון הרבה:
עם יצא ממצרים. (ז) ואם חאמר מה מוקד? הנה כסה את עין הארץ. סתחון ועוה שדיו שומרים
אנתנו עמדו עליהם והרנום: והוא יושב ממלי. (ז) חסר כתיב קרובים הם להסתייני כמו (ט) כי
אמילם: 6. נכה בו. אני ועמי נכה בהם. (ט) ד"א לשון 'משנה הוא'. מנכה לו טן הדמים, לחסר
מהם פעט: כי ידעתי ונו. (י) על ידי מלחמת סתחון שעזרתו להכות את טנאב: 7. וקסמים
בידם. (י) כל מיני קסמים שלא יאמר אין כלי תשמישי עמי. (י) ד"א קסם זה נטלו בידם וקני
סדך אטרו אם יבא עמנו בפעם האת יש בו טמש ואם ירחנו אין בו תועלת לסיך בשאמר
להם לינו מה הלילה אטרו אין בו תקוה הניהוהו הלכו להם שנאמר וישבו שרי מואב עם בלעם
אכל זקני סדך הלכו להם: 8. לינו מה הלילה. (י) אין רוח הקדש שורה עליו אלא בלילה וכן
לכל נביאי אוטוק העולם וכן לכן כחלוס הלילה שנאמר (י) ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלוס
הלילה, כאדם ההולך אצל פלגשו כהנבא: כאשר ידבר ה' אלי. אם ימליכני ללכת עם בני
אדם כמותכם ארך עמכם שטא אין כבודו לחתי להלך. אלא עם שרים גדולים "מכס: וישבו.
לשון עכבה: 9. מן האנשים האלה עמד. (ט) להטעוהו בא^ט אמר פעמים שאין הכל גלוי לפניו
אין דעתו שוה עליו. אף אני אראה עת שאוכל לקלל ולא יבין: 10. בלק בן צפור ונו. (ט) אע"ש
שאני חשוב בעיניך חשוב אני בעיני המלכים: 11. קבה לי. (ט) זו קשה (ט) מארה לי, שהוא נוקב
ומפיש: ונרשתיו. (ט) טן העולם, ובלק לא אמר אלא ואגרשנו מן הארץ אני מבקש אלא
להסיעם מעלי ובלעם היה שונאם יותר מבלק: 12. לא תלך עמהם. (י) אמר לו אם כן אקללם
בטקשי אמר לו לא תאר את העם אמר לו אם כן אכרם אמר לו אינם צריכים לברכתך כי
פרוך הוא משל אומרים לצרעה לא מדוכשך ולא מעוקצך: 18. להלך עמכם. אלא עם
שרים גדולים טמם (ט) למדנו שרונן נבחה ולא רצה לנלות שהוא ברשותו של מקום אלא
בלשון נסות לפיך ויסף עוד בלק: 17. "כי כבד אכבדך מאד. (ט) יותר ממה שתית נוטל
לשעבר אני נותן לך: 18. טלא ביתו כסף וזהב. (ט) למדנו שנפשו "רחבה ומחמד טמון
אחרים אמר ראוי לן ליתן לי כל כסף וחב שלו שדיו צריך לשכך חילול רבות ספק נוצח
ספק אינו נוצח ואני ודאי נוצח: לא אוכל לעבר. על כרתו נלה שהוא ברשות אחרים (ט) ונתנבא
כאן שאינו יכול לבטל הכרות שנתברכו האבות מפי השכינה: 19. גם אתם. סיו הכשילו
כל גם אתם טוסכם לילך בסדיו נמש טראשונים: מה יסף. לא ישנה דבנן מברכה לקללה הוא
שלא יוסף לכרך. (ט) כאן נתנבא שעתיד להוסיף להם ברכות על ידו: 20. אם לקרא לך.
אם הקריאה שלך וסבור אתה לישול עליה שכר קום לך אתם: ואך. על כיוך, את הדבר
אשר אדבר אליך. אתו תעשה. ואף על פי כן וילך בלעם אמר שטא אפתנו ויתרצה:
21. ויחבש את אתנו. (כ) מכאן שהשנאה^ט מקלקלת את השורה שחבש הוא בעצמו, אמר
הקב"ה רשע כבר קדמך אכרם אכיהם שנאמר (כ) וישכם אברהם בבוקר ויחבוש את חמדו:
עם שרי מואב. (כ) לבו כלבם שוה: 22. כי הולך הוא. ראה שהדבר רע בעיני המקום ונתאוה
לילך: לשטן לו. (כ) מלאך של רחמים היה והיה רוצה למנעו מלחמוא שלא יחטא ויאבר:
ושני נערויו עם. (ט) מכאן לאדם חשוב היוצא לדרך וילך עמו שני אנשים לשמשו וחורים
ומשמשים

(ז) ע"י מנחם: (ח) תהלים קי"ט: (ט) ע"י מנחם: (י) צ"י ק"ה צ': (יא) מנחם" ע"ג לט"ל כ"א: (יב) מנחם" (יג) ע"י מנחם" גס כ"ט
ויקרא ככה וכו"י ליו"ב י"ב ז': (יד) כנלס"י ל"א: (טו) מנחם" (טז) כנסוק ו': (יז) ע"י מנחם" (יח) סמחונס: (יט) מנחם" (כ) מנחם":
(כא) מנחם" (כב) מנחם" ע"ג סנהדרין ק"י ז': (כג) כנלס"י כ"ב: (כד) ע"י מנחם" (כה) מנחם" (כו) מנחם" ע"ג כנלס"י כ"ב ז':

"על זה כרי וכו' כ"ים: וכן פירש ר' סעדיה בס' דעות וחונוות: וייעוש הוא. י"ד: "מכס לי כ"י: ס' כרי
טיאמר. כ"ו: "משל—ועוקצך לי כילע"ו: "כי—לך לי כילו"ע: "צבל ס' הוכזו נרם טנמטו קליה
וכן הוה טנמחט טנייה צטיכות על אצות המיוחס—נרש"י: "ונתנבל—הטכיה לי כילו"ע: "כאן—
ידו לי כילו"ע: "וטנלס. טענה צלעס הטעם את יטחלל ציעל טורה על גדולה טענע הוה טעמנו:

בלק כג

'הפוסק. בהמה בחבה להוליכה אל אשר ירצה אמר. לו על כרחך תשוב אל בלק: 17. ושירי טואב אתו. כט) ולמעלה הוא אוטר. וכל שירי טואב כיון שיראו שאין בו תקוה הלכו להם מקצתם ולא נשארו אלא מקצתם: מה דבר ה' .(ט) לשון צחוק הוא זה כלומר איך ברשותך: 18. קום בלק. (ט) כיון שראוהו מצחק בו נטבחו לצערו, עמד על הנליך איך רשאי לישב "ואני שלוח אלך בשליחותו של מקום: בנו צפר. לשון מקרא הוא זה כמו (ט) חיתו יער כט) וחיתו ארץ כט) למעיניו טים: 19. לא איש וגו'. (ל) כבר נשבע להם להביאם ולהורישם ארץ שבעה אומות ואתה סבור להמתים במדבר: ההוא אמר וגו'. כלשון תימה ותרנומו ותיבין ומתמלכין, חוזרים ונמלכין לחזור בהם: 20. הנה כרך לקחת. אתה שואלני מה דבר ה' קבלתי טמנו לברך אותם: 21. וברך ולא אשיבנה. הוא ברך אותם ואני לא אשיב את ברכתי: וברך. כמו וברך וכן. היא גזרת רי"ש כמו (ל) אויב חרף כמו חרף וכן (ל) וברצע ברך המהלל ומברך את הגזול ואומר אל תירא כי לא תענש שלום יהיה לך מרגיו הוא להקב"ה, ואין לוטר ברך שם דבר שאם כן היה נקוד בפת"ח קמן" ושעטו למעלה אבל לפי שהוא לשון פעל הוא נקוד קמן קמן" ושעטו למטה: 21. לא הביט און ביעקב וגו'. כתרנוטו. דבר אחר אחרי שישוה הוא נדרש מדרש נאה, לא הביט הקב"ה און שביעקב (ג) כשהן עוברין על דביו אינו מדרק אמריהם להתבונן" באוניות שלהם ובעמלן שהן עוברין על דתו: עמל. לשון עבירה כמו (ג) ודח עמל (ג) כי אתה עמל וכעס תביט, לפי שהעבירה היא עמל לפני המקום: ה' אלהיו עמו. אפילו טבעיטן ומטרים לפניו אינו זו מתוכן: ותרועת מלך בן. לשון חבה ורעות כמו (ו) רעה דוד, אהוב דוד, (ו) ויתנה למרעהו, וכן תרגם אונקלס ושכינת מלכותו ביניהן: 22. אל מוציאם ממצרים. (ט) אתה אמרת הנה עם יצא ממצרים לא יצא טעצטו אלא האלהים הוציאם: כתועפת ראם לו. (ט) "כתוקף רום וגובה" שלו וכן (ט) וכסף תועפות לשון טעו המה, ואמר אני שהיא לשון עמל ועוף יעוסף, המעוסף גבוה וטובה ותוקף רב הוא זה, ותועפת ראם "עפית גובה" היא תועפות ראם תוקף ראמים ואמרו רבותינו (ג) אלו השדים": 23. כי לא נתש ביעקב". כי ראויים הם לברכה שאין בהם מנחשים וקוסמים: בעת יאמר ליעקב וגו'. (ג) עוד עתיד להיות עת. בעת האמת אשר תגלה חבתן לעין כל שהן יושבין לפניו ולפניהם תורה טפיו ומחמתן לפנים מטלמכי. השרת והם ישאלו להם מה פעל אל זהו שנאמר (ג) והיו עיניך רואות את מוריך. היא יאמר ליעקב אינו לשון עתיד אלא לשון היה (ג) אינו צריכך למחשד וקוסם פי בכל עת שצריך להאמר ליעקב ולישראל מה פעל הקב"ה ומה גזרותיו במרום אינו מנחשים וקוסמים אלא נאמר להם על פי נבואיהם מה היא גזרת המקום או אודים חומים מנידים להם ואונקלס לא תרגם כן: 24. הן עם כלביא יקום וגו'. (ו) כשהן עומדין משנחם שהרית הן מתגברין כלביא וכארי לחטוף את המצות לרבוש" שלית" לקראו את שמע ולהגיה חמלין: לא ישכב.

בליה

כט) כנה: (ט) סגן: (כ) חללים ל: (כ) בלשמה ח': (כט) חללים קי": (ל) ט' פנח' ט' עקני ופי' ויכל: (ל) חללים טי": (ל) טס י: (ל) ט' החמוח: (ל) חללים ליה: (ל) טס י: (ל) שמואל צ' טי": (ל) עפמים טי": (ל) חלח: (ל) כס"ח: (ט) חרוב כ"ז: (ח) בלשמה ח': (ט) גפין ק"ח צ': (ג) החמוח: (ג) יפיה צ': (ג) חששעל: (ט) ע' טחוחל:

'הפוסק. כ"י: "אני כ"י: "צדק כמו לצדק. כ"י: "י"ל סגול תחת כ"י: "קסן ל' צבי" ור"ל ל"י: 10. אל גלה ל' כ"י: 10. צפולו וצחן שלכן. כ"י: "ואני יוסף צר שמתוך חומר לא הביע הקב"ה חן צדיק ולא ראה עמל ציפאל חן ועמל לשון עזיבה כמו"ש תראה (ל) חלחני) חן ועמל חניט טני צדיק הללו חין טהינן צדיק יעקב לא הביע לא ראה צדק הקב"ה חן או עמל כי חין צדק ולשון צדי חלם הוא כשאלם נקי הצדיק חומרין עליו חן צדיק יכולה לראות צפולני טום דופי לפיכך ד' חלסיו עמו ומרועת עמל צו ריעות ונלכו של עולם ציניהם כמו רעם דוד וגו'. כ"י: "צחוק (צ"צ). כ"י: וכן" הזכרון: 11. טלח—צדס וגובה ל' כ"י: "עמיט—רלס ל' כ"י: "חן ל"יכיס לנחם וקוסס חן פעל ד' טיהא לךך להיות טלח לנחמים וקוסמים כשאר החומות לפי טר חלקיו עמו ומרועת חן צו: כעת. כח העט שצריך לן חן פעל ד' מהעמיד להיות צדכר זה פי טל כצדו—חטבה שכינתו צינחם ומנני להם חס שצריך להם. הן עם כלביא וגו'. כ"י: כ"י: חס טס ה' הפידוש אשר לפניו צפוק כ"ג עד לא חרנס כן טי": 22. להקב"ה טו לו טעופת רלמים למחלתו ולפידע טרענות טליתחו: 23. לילח. כ"י: "לחית חלחן ולקרוח חס טמנ. ג' י"ד וכן ל"ל:

(מ) בלילה על מפתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מזיק הבא למצוה כיצד קרא את שמע על מפתו ומספק דחו ביד המקום, בא מחנה וניים להזיקם הקב"ה שומרים ונלחם מלחמות ומפילם חללים. ר"א הן עם בלביא יקום וגו'. כתרומו: ודם חללים ישתה. (מ) נתבא שאין משה מת עד שיפיל מלכי מדין חללים וידיג הוא עמהם שנאמר (מ) ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני ישראל בחרב אל חלליהם: 25. גם קב לא תקבנו. גם ראשון מסוף על גם השני וגם השני על גם ראשון וכן (מ) גם לי גם לך לא יהיה וכן (ג) גם בחור גם בתולה: 27. וקבתו לי. אין זה לשון צווי כמו (נ) וקבנו אלא לשון עתיד, אולי יישר בעיניו וקבנו לי משם מלדי"דש בלעז': 28. דאש הפעור. קוסם גדול וזה בלק וראה שהן עתידין ללקות על ידי פעור ולא היה יודע כמה אמר ששא הקללה תחול עליהם משם (נ) וכן כל החושים בכוכבים רואים ואינם יודעים מה רואים:

כד 1. וירא בלעם כי טוב וגו'. אמר איני צריך לבדוק עוד בהקב"ה כי לא יחפוץ לקללם: ולא הלך כפעם בפעם. כאשר עשה שתי פעמים: לקראת נחשים. לנחש אולי יקרה ה' לקראתו כרגעו "אמר רוצה ולא רוצה לקללם אוכיר עונותיהם וקללה על הזכרת עונותיהם תחול: וישת אל המדבר סניו. (ס) כתרומו: 2. וישא בלעם את עיניו. בקש להכניס בהם עין רעה והרי יש לך שלש מדותיו עין רעה רוח נבונה ונפש רחבה האמורים למעלה: (שכן לשבטיו.ג) ראה כל שבט ושכט שוכן לעצמו ואינו מעורבין ראה שאין פתיהם מכווין זה כנגד זה שלא יציץ לתוך אהל חברו: ותהי עליו רוח אלהים. עלה בלבו שלא יקללם: 3. בנו בער. כמו (ל) למעינו מים. ומ"א (ה) שניהם היו גדולים מאבותיהם בלק בנו צפור אביו בנו הוא בטלכות ובלעם גדול מאביו בנביאות (ו) מנה בן פסח היה: שתם העיני'. עינו הנקרה ומתגאת לרוח חור שלה נראה פתוח ולשון משנה הוא (ז) כדי שישתום וישתום ויגבו. ורבותינו אמרו (ס) לפי שאמר ומספר את רובע ישראל שהקב"ה יושב ומונה רביעותיה של ישראל מתי תבא מפה שנוול הצדיק ממנו אמר בלבו מי שהוא קדוש ומשרתו קדושים יסתכל בדברים הללו ועל דבר זה נסמת עינו של בלעם. 'ויש מפרשים שתם העין פתוח העין כמו שתרנגם אונקלס (ט) ועל שאמר שתום העין ולא אמר שתום העינים למדנו שסומא באחת מעיניו היה: 4. נפל וגלוי עינים'. פשוטו כתרומו שאין נראה עליו אלא בלילה כשהוא שוכב. ומדרשו (י) כשהיה נגלה עליו לא היה בו כח לעמוד על רגליו ונפל על פניו לפי שהיה ערל ומאוס לזוהת נגלה עליו בקומה זקופה לפניו: 5. מה טבו אהליך. על שראה פתחיהם שאינן מכווין זה מול זה: משכנתוך. הניחתך כתרומו. דבר אחד (י) מה טבו אהליך. מה טובו אהל שילה ובית עולמים בישובן שמקריבין בהן קרבנות לכפר עליהם: משכנתוך. אף כשהן חרבין לפי

(מ) סמחוא: (נח) יסוע: י"ג: (מ) מלכיס ח' ג': (ז) דברים ל"ב: (נ) מסוק י"ג: (כ) ע' סופס כ"ב: (ח) ע' נח"י: (ג) סיון כ"ג מסוק י"ג ו"ס: (ג) ז"ב ס': (ד) סהלים ק"י: (ה) סנהדרין ק"ה סמחוא: (ו) מעניית כ"א ז': (ז) ע"ז ס"ט: (ח) מרה ל"ח: (ט) ע' סנהדרין ק"ה: (י) ע' ח"י * וע"כ כדלית י"ז ג': (יא) ע' סמ"פ * משפטים:

כד "אמר הקב"ה הוה שלל חקללם לחכיר וכו'. כ"ס: "הוקללה תחול ונחליה על. כ"ס: ג' ע' צנוצץ טכתז כי היה הכז מתחכם זו ושי למדעלה דעצרו ציה בני ישראל נגלל חכשיו וזין ק צנספ' מדוקדקות מתגומו של חונקלם חבל הוא כמד צקלתן שגוזה צהן מן התרגום הידועלנו עכ"ל וע' צבו"ט סה"ג ומפוסים ישנים שגם צח"ל חוס' לנגלל דעצרו ישראל צמדעלה וכן נלחמי צע"י כ"ה כי ושי לקבל עגלה דעצרו ישראל צמדעלה אסוסי: 'ולא חנך שמוס העניס לנחט סמחוא צחסד מענינו היה ו"ח סמוס העין עיני נקודת וכו' עיני של צלעס וס"ד וח"ח ד"ה נפל וכו'. כ"י: "נקודת. כ"ס: "ויס—היה לי כ"ע והוא פירוש הסוס' צדל"ה לי ע"צ ד"ה סמוס: ולוונר חני סמוס העין חכר' עיני חזי. עין פתוחה לנחות צנזוחה כמו טענינו כדי שיסתוס פתונו כדי שיסתח. כ"ע"ה ע"ג * סנהדרין ק"ה ספיר: סמוס העין. סמוס פתוח כמו סמוני נכר כלומר עינו חסת סמוס מכלל ד"ה חסת סמוס והכי נמי מתרג' דספיר חזי: ולית דמפרשי סמוס כמו סמוס ולא מילתח סח: 'כל ק יסח ומחו שרי טספירו טעגלה עליו הדבור והוא טפל מתיני הכבור הדבור הגלה

בלק בר

לפי שהן קושכונ עליהם ודרבנן כפרה על הגששות שנאמר (י) בלה ה' את המצות (י) וכמה בלה?
 ויצת אש בעינת: 6. כנחלים נפיו. שנארכו ומשכו. לנמאת למחזק אטרו רבוותינו מברכותיו
 של אותו רשע אנו למדים מה היה בלבו לקללם "כשאמר להשית אל המדבר מניו וישהפך המקום
 את פיו ברכם מעין אותם קללות שכנש לוטר" ב' כדאיתא בחלקי: "כא הלים. כתרנוטו לשון
 (ט) מור והולדת: "נפע ה' בנן ערן. לשון אחר (ח) בא הלים נפע ה' כשמים המתחזין כאהל:
 נפע ה' לשון נפיעה מצינו באהלים שנאמר (י) וישע אחלי אשדנו": 7. מדליג. סבאותה:
 ופרודשו כתרנוטו: וזרעו במים רבים. לשון הצלחה הוא: זה כרע הודע על מני המים: וירם
 מאנג מלכו. טלך ראשון שלהם יכבוש את אנג טלך עמלק: ותנשא מלכתו. של יעקב
 יתר ויתר שיבא אחריו דוד ושלמה: 8. אל מוציאן ממצרים. מי נמח להם הברכה הוא?
 אל המצרים ממצרים (י) בתוקף דרום שלו יוכל את המים שהם צרי: ועצמתיים. של צרים
 יגרום. מנחם סתר בו לשון שכירה וכן (י) לא גרמו לבקר וכן (כ) ואת הרשיה חגרמי ואני אומר
 לשון עצם הוא "שמגרר הבשר בשניו מסביב והמוח שבפנים ומעמיד העצם על ערומותו:
 "וחציו ימחץ. אונקלס תרגם חציו של צדים, חלוקה שלהם כמו (כ) בעלי המים גרי פלונטא:
 וכן ימחץ לשון (כ) ומחצה וחלפה רקתו, שיחצו את איצם. ויש לתמוך לשון המים ממש חציו
 של הקב"ה ימחץ ברמס של צרים, יטבול ויצטבע ברמס כמו (ג) למען תמחץ גולך בדם וצאו
 ח מלשון מכה כמו (ד) מחצתי, שהצבוע ברם נראה כאילו מחץ ונגע: 9. כרע ששב בארץ.
 כתרנוטו יתישבו בארצם בכח תבורה: 10. ויספק. הבה זו על זו: 11. לעבר את פ' ה'.
 כאן לא נאמר אלהים כמו שנאמר בראשונה לפי שידע שנכאש בהקב"ה וגמר: 12. הולך
 לעמי. מעתה הריני כשאר עמי שנסתלק הקב"ה מעליו: לכה איעצך. מה לך לעשות ומה היא
 העצה אלהים של אלו שונא זמה הוא כר כדאיתא בחלקי (כ). תדע שבלימים השיא עצה זו להבשילם
 בזמם שהרי נאמר (ו) הן הגה הו לבני ישראל בדבר בלעם: אשר יעשה העם הזה לעמך.
 מקרא קצר הוא "זה (ו) איעצך להבשילם ואמר לך מה שהן עתידין להרע למואב באחרית
 הימים" ומחץ סאתי מואב, התרגום משרש קוצר העברי: 16. וידע דעת עליון. (ח) לכרין השעה
 שכועס בה: 17. אראנו. רואה אני שבתו של יעקב "וגדולתן אך לא עתה היא אלא לאחר
 זמן: דרך כוכב. כתרנוטו לשון (ט) דרך קשתו שהוכב עובר כחץ ובלעו דיששני' בלוטר
 יקום

(י) חיכה ל' (י) ע' חיכה כנתי סס: (ד) כסחדין ק"ס: (ט) סהלים מ"ה: (ח) ע' רש"י נכוח ס"ו ומוק' סס: (ז) יליכל
 י"ח: (ז) ע' י' געיל רצ כ"ז: (ז) לפניה ג': (ז) ימחקה כ"ג: (כ) נכאש מ"ט: (כ) שמים ה': (כ) סהלים ס"ח: (ד) לרזים
 ל"ז: (כ) כסחדין ק"ס: (ט) כמזכר ג"ט: (כ) ע' ה"ט: (כ) כסחדין ק"ס: (כ) כ"ט: (כ) ס"ח: (ז)

עליו עדיין הוא גלוי עינים וחזה ממש עדי. כע"ל וכי' דרויה: "דמתי ויהפוך ד' חלוקת לך-לח
 הקללה לזכרה הוא היה כולה לקללם כבק שלא יהיו צמי כנסיות ולא נתן רשות ואמר מה טוב
 אלהיך: "שלא יכו להם כנסיות וצתי מדרשות מה טוב אלהיך יעקב לא תשרה שכינה עליהם ומשכנותיך
 ישראל לא תהא מלכותו נמשכת נטיו לא יחא להם צעלי זיו (כ) ה' דל"ח) כגות עלי נכר
 לא יחא ריתן ונדף (ומנחת) כהלים נעט ד' לא יהיו להם מלכים צעלי קומה כארזים עלי מים
 לא יהיה להם ונך בן מלך חל מים מדלי לא תהא מלכותן שולטת צלומות חרשו צמיס רבים לא
 תהא עז מלכותן וירם עמג מלכו (מתרג' ויסקוף מלגב: תהא מלכותו (ע) לא תהא חיות מלכות
 ותנשא מלכותו: "וכן דעת רונט (ע' נשפת יתר להכרצ'ע) והרשעים' חרות' נכרות ס"ז: "לשון אחר—
 אפרתו ל' כיצט וכלשון זה פייט האלוק ר' סעדיה הרד"ק ורש"י נכרות ס"ז ע' בגל נעול לטשת יתר:
 "ולשון זה חינו מראה שחס כן היה לו לינקד כהלים חסך קמץ. כס"ל דל"ח: "סגנכר צפיניו הכסר
 במחצת והעלם תנפמים והעמיד העלם על ערומותו. כ"ס: "ושלמי— סלוגתה וכן ל' כ"ז: "פלוגתה
 לשון חלוקה וחליה וכן. כ"ס ר' ע"ל: "כלתי זה שצתמילה הוא סרע ופושט טלפיו ואחר כך פלוגת
 ותאמר טהרם שוכנ חץ חס' מעמיו. כע"ל: "ואני יחבך כד שמשון חומר-אני חס' קנז כ' לשון
 חיעץ לשון גבוי יחון הוא שכל דבר שנאמר בלשון חס' חסל זו לשון ענה ודבר הכתוב צדויה לשון
 צני חס' כסאחס רז: למסור סוד ומסרה לחצירו דבר שאינו רואה שידעו צו רבים הוא חומר לכה
 חיעץ חס' שאינו ענה. כע"ל: "כן ל' ל' ל' הכי ולא כסמ' הדפוקים סהלמו ומחץ סאתי חולט
 דבור צפני עלונו ומצידין עליו התכרות ויקמול כרצני מולח ודוק): "וגדולתו. כע"ל:

קום מול: וקם שבט: מלך רודה ומשל: ומחץ פאתי מואב. זה דוד שנאמר בו (ל) השבט אהם
 ארצה וישרד שני חבלים להמת: גו': ¹ וקרקה. לשון ² קודה, כמו (ל) אני קדתי (ל) מקבת בוד
 נקדתי (ל) יקרה ערבי נחל פוריידי' בלעז: כל בני שת. (ל) כל האומות שכלם יצאו מן שת
 בנו של אדם הראשון: 18. והיה ירשה שעיר. ³ לאויביו ישראל: 19. וירד מיעקב. ועוד
 היה מושל אחד מיעקב: והאביד שריד מעיר. החשבה של אדם (ל) היא רמי ועל מלך
 הנשיא אשר בן שנאמר בו (ו) וירד מים עד ים (ו) ולא יהיה שריד לבית עשו: 20. וירא את
 עמלק. נסתכל במדעמחו של עמלק: ראשית נויים עמלק. הוא קדם את כלם להלחם
 בישראל וכן תרנם אתקלם, ואחריתו לאבד בדם שנאמר (ל) תמחה את זכר עמלק: 21. וירא
 את הקיני. לצי שהיה קיני תקוע אנל עמלק כענין שנאמר (ל) וראמר שאול אל הקיני תר
 הניינו אחד עמלק. (נ) נסתכל בגדולתו של בני יתרו שנאמר בהם (נ) ⁴ תרעתיים שמעתיים
 שוכתיים: ⁵ איתן מושבך. תמה אני מהיכן זכית לכך הלא אתה עמי היית בעצת (נ) הבה
 נתחכמה לו ועתה נתישבת באיתן ומעוה של ישראל: 22. כי אם יהיה לבער קין וגו'.
 אשרך שנתקעת לחוקה זה שאיך נסדר עוד מן העולם כי אף אם אתה עתיד לגלות עם עשרת
 השבטים ותהיה לבעד ממקום שתיישבת שם מה בכך? עד מה אשור תשבך. עד היכן הוא
 מגלה אותך? שמא לחלח וחבור, אין זה טרד מן העולם אלא מלמול ממקום למקום ותשוב עם
 שאר הגללות: 23. וישא משלו וגו'. כיון שהזכיר את שביית אשור אמר אוי מי יהיה
 משמו אל. מי יכול להחיות את עצמו משומו את (נ) אלה שלא ישים עליו הנוד את אלה
 שיעמד סגדיב ויכלכל את כל האומות ועוד יבואו צים מיד כתיים ויעברו כתיים שהן (ל) רומיים
 בביריות גדולת על אשור: 24. וענו ⁶ עבר. וענו אותם שבעבר הגדר: וגם הוא עדי אבד.
 וכן פרש דניאל (נ) עד. די קטלת חיותא והובד גשמה: וצים. ספינות גדולות כדכתיב (ו) וצי
 ארדי (מ) תרנומו וכו' ⁷ רבתא:

כה. 1. בשמים. (ל) כך שמה: לזנות אל בנות מואב. על ידי עצת בלעם כראתא (ז) כחלק:
 2. וישתחוו לאלהיהן. כשתקף יצרו עליו ואומר לה השמעי לי והיא מוציאה לו דמות
 פעור מחיקה ואמרת לו השתדוה לזה: 3. פעור. על שם שפוערין לפניו פי המבעת ומוציאין
 רעיו (ג) וזו היא עבודתו: ויחר אף ה' בישראל. שלח בהם מנפת: 4. קח את כל ראשי
 העם. (ל) לשפוט את העובדים לפעור: והוקע אותם. את העובדים: והוקע. (ה) היא תלייה כמו
 שמצניו בבני שאול (ו) והוקעונו לה' ושם תלייה מפורשת בע"ז במקילה (ז) וכל הנסקלן נתלין:
 נגד השמש. לעץ כל. (מ) ומה (מ) השמש מדיע את ההושאים העץ ⁸ נקטל מפגרו והחמה זורחת
 עליו

(ל) שמואל ז' ח': (ל) מלכים ז' י"ב: (ב) ישעיה כ"א: (ג) משלי ל': (ד) כה"ל: (ה) ע' ח"י: (ו) חתלים ע"ג: (ז) עובדים
 ח': (ח) דברים כ"ה: (ט) שמואל ח' ט': (י) ע' סנהדרין ק"ו סופה י"ח: (יא) ד"ה ח' ז': (יב) שמוס ח': (יג) כה"ל:
 (יד) כה"ל: (טו) דניאל ז': (טז) ישעיה ל"ג: (יז) יומל ע"ג: (יח) כדמחנ' כ' יוסף ע"ט:
 (יט) ב"ה ח' ע' סנה' ק"ו: (כ) שם: (כא) סנהדרין ק"ו: (כב) ע' סנהדרין ק"ו: (כג) ע' סנהדרין ק"ו:
 (כד) הנחמול:

¹ ככיל ספירות וקרקה עד בלעז ל' ובמקומו נמלא הפירות הם, וקרקה לשון קיר ושוע קיר לשון
 מלך ולרון בל' ויני קורין ללרון קירי²: ² כורה. כייע ונס ל' ס' הוכוון וי'ד: לשון נקור. כ"ס: ³ כ"ס
 ל' לפי כ' כ"י: ⁴ מרעמיים. מרעם כספני שטעמו מרועם זהר סיני ל"ח מרעמיים על שם שהיו
 יושבים בעברי ירושלים: שומעתיים. שטעמו מלות חזינים דכניי יונדז פן רכז משתעי קבל והם היו
 מצני צניו של יתרו כדמרתם וזיל העם הקינים: שוכמיים. על שם שהיו יושבים בטרות כדמתיז ושנז
 צהלים וקרי להו משפטם סופרים דהיינו סנהדרין וכן מרעמיים זקני שער: ⁵ חיתן—ישכח ל' כ"ע:
⁶ חרמיים. ל' הדופסים: ⁷ אשור וענו אותם וכו'. כ"יוו: ⁸ רמת. כ"ל וכן ציומא מ"ז ז':
כה. ¹ תלק להם צמי דיינים. והכי קלומר קח את כל ראשי העם והולך אותם לבתי דיינים הכזה וידעו
 את עברי הכנייה והוקע אותם את העמייצין מעלי שטעמו לצטל פעור ועובדי ע"ז במקילה
 וכל הנסקלן נתלין כדלמל' בלרעב. מיתום: ² צמט' וזילקוטו כתיב נקלף (ע"ג) כדולין מ"ד ד"ם דלוקטל

בלק פינחס בה

עליו: 5. 'הרגו איש אנשיו. כל אחד ואחד מדייני ישראל היה חורג שנים דייני ישראל שמונת רבוא ושמונת אלפים כדאיתא (ס) בסנהדרין: 6. והנה איש מבני ישראל בא. נתקבצו שבטו של שמעון אצל זמרי שהיה נשוא שלהם אמרו לו אנו נדונק במיתה דאחה יושב וכו' כדאיתא באלו הן הגשריפין): את המדיניות. כזבי בת צור: לעיני משה. אמרו לו משה ד אסרה או מתרת אם תאמר אסרה בת יתרו מי התירה לך וכו' כדאיתא תתס): והמה בכי. (י) מעלמה ממנו הלכה: געו כלם בבכיה. (י) בעגל עמד משה כנגד ששים ריבוא שנאמר (י) וימחן עד אשר דק הד ובאן רפו ידיו אלא כדו שיבא פינחס ויסול את הדמו לו: 7. וירא פינחס. (ג) ראה מעשה ונכר: הלכה אמר לו למשה מקבילי מסך הבעל ארמית קנאן פוגעין בו 'אמר לו קיימא דארתא איתו ליהו' 'פוגעין, מד זיקח דמח בידו וגו': 8. אל הקבה. אל האהל: אל קבתה. (ל) 'במו (ו) והלחיים והקבה כיון בתוך זכרות של זמרי ונקבות שלה וראו כלם שלא לחנם ורגם והרבה נסים נעשו לו כו' כדאיתא (ו) התם:

הסלת פרשת בלק.

פינחס.

11. פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. (י) לפי שהיו השכנים מכזים אותו הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו פ עגלים לעין והרג נשיא שבט ישראל לפיכך בא הכתוב ויחמו אהרן אהרן: בקנאו את קנאתי. בנקמו את נקמתי בקצפו את הקצף שהיה לי לקצוף. כל לשון קנאה הוא "המתחרה לנקום נקמת דבר אנפרש'ממש בלעז': 12. את בריתי שלום. שתהא לו לברית שלום כאדם המהזיק "טובה והנות לטי שעושה עמו טובה אף כאן פירש לו הקב"ה שלומותיו: 13. והיתה לו. בריתי זאת ברית כהנת עולם. שאף על פי שכבר נתנה כהונה לזרעו של אהרן לא נתנה אלא לאהרן ולבניו שנמשחו עמו ולחולדותיהן שיולידו אחר המשחתן אבל פינחס שגודל קודם לכן ולא נמשח לא בא לכלל כהונה עד כאן וכן שנינו בזכחים (י) לא נחכהן פינחס עד שהרגו לזמרי: לא להיות. בשביל אלהיו כמו (י) המקנא אתה לי, (כ) וקנאתי לציון, בשביל ציון: 14. וישם איש ישראל וגו'. (כ) במקום שייחס את הצדיק לשבח ייחס את הרשע לגנאי: נשיא בית אב לשמעוני. לאחר מחשמת בתי אבות שהיו לשבט שמעון. ד"א להודיע שבחו של פינחס שאף על פי שזה היה נשיא לא טען את עצמו מלקנא לחילול השם לכך הודיעך הכתוב כי הוא המוכה: 15. וישם האשה הטבה וגו'. (כ) להודיעך שנאתן של מדינים שהסקירו

בה

(ט) דף י"ה ע"ט: (ס) סנהד' דף פ"ג: (י) סנהד': (יג) שמוס ל"ג: (יד) וכן במשנה נחמס: (טו) זכרים י"ח: (טז) סנהד' י"ח: (יז) טס פ"ג: (יח) דף ק"ח: (יט) במדבר י"ח: (כ) זכרים י"ח: (כא) הנמוחל:

כמו וקמל) וצפס' רבתי ה' לענן ומתלק ונונו: 'הרגו - צבנהל' ל' צב"י ויהי גי' י"ל וע' צבנ' (ודבר הכנען' צדצסוס לריכיס הגסה ותיקין לפי ויה סנולחתי צב"י וצדסוס ליצבצנעו נסנת ארס"ח אחר מציבת ויטוערס כצבטיכס' קודס ,והנכנן צבטיי' ויה"ל טס ,לח"כ ונלחתי צבנ' ירוש' צפ' חלק וכונה סס שופטי יסכל ז' רבוא ח' אלפים וטס נלוות אמר לכן כל מד ונכנן יקטלון חרין ונללוו הסכרונים ט"ו רבוא ו' אלפים ונלחתי ח"כ נלוגר לעעס סנתצרו יסכל צין וננין לננין הרבה ונלד' ע"כ): "טטי לו צבטיי הבעל' ארמית קנאן פוגעין צו: צני אדס כסרין המתקנאן קנלחו טל וקוס פוגעין צו (ומתיקן כמו לך ופגע צו) צעבה טרולין את המעסה אצל לחסר ונן חין וייתמו וקוסר' לצ"ד והלכה לנשה וסרטי הוה: " (אמר - וגו' ל' צב"י): 'טליח: 'לקוסה. אהל סכולו' מוקף * צ"צ כ"ה צ': "אל מערה כנו. ד"א: " אצי אנו יתרו דלנעזר אצי פינחס לקס ונצנית יתרו דצתי' ואלעזר בן אהרן לקס לו ונצנית פוטיאל ל' ללשה ונפרס צלגדה פוטיאל זס יתרו שפיטס עגלים לצ"ד ואנורו צבטיי פוטיאל זס צנו טל יוסף טבטיי ציירו 'קנאה הוה לשון סלסס ונמעצר על ריבו או על ריב חרדיס כמו קנא קנלחתי וכנו צקנלו חת קנלחתי * גטיין ז': "הנעלחתי. ל"ל: "כנלחט טוטה לנתי. כ"ה: וטנית ל' כ"ע"ל: וכות. כ"ע"ל: " צרית כהונת עולם. תחת אשר קנא חלמה ונכאן ולילך הוה:

1 empotement (עגלישעוונג):

בת מלך לזנות כדי להחמיא את ישראל: ראש אמות. אחד מחמשת מלכי מדן (כג) את ארי ואת רקם ואת צור וגו' (כג) והוא היה חשוב מכולם שנאמר ראש אמות ולפי שנהג בזיון בעצמו להפקיד בתו ממנו שלישי: בית אב. חמשה בתי אבות היו למדן (כד) עיפה ועפר ותנוד ואבידע ואלדעה וזה היה מלך לאחד מהם: 17. צרור. כמו כה (זכור כו) שמור, לשון הוזה עליכם לאייב אותם: 18. כי צררים הם לכם וגו' על דבר פעור. שהפקידו בנותיהם לזנות כדי להפעותכם אחד פעור. ואת מואב לא צוה להשימד מפני רחם שהיתה עתידה לצאת מהם כדאמרין בבבא קמא (כו): 19. ויהי אחרי המגפה וגו'. (כח) משל לדועה שנכנסו זאבים לתוך עדרו והרגו בהן והוא מונה אותן לידע מנין הגותרות. דבר אחד כשיצאו ממצרים ונסמרו למשה נסמרו לו במנין עכשיו שקרב למות ולהחזיר צאנו מחוץ במנין:

כו. 2. לבית אבתם. (ה) על שבט האב יתיחסו "ולא אחר האם: 3—4. וידבר משה ואלעזר הכהן אתם. דברו עמם על זאת ישצוה המקום למנותם: לאמר. אמרו להם צריכים אתם לימנות מבין עשרים שנה ומעלה: כאשר צוה וגו'. שיהא מנינם מבין עשרים שנה ומעלה שנאמר (ג) כל העובר על הפקודים וגו': 5. משפחת חתנכי. (ג) לפי שהיו האומות מבזין אותם מה אלו מתייחסין על שבטיהם סבורים הם שלא שלמו המצריים באמותיהם אם בנוסם היו מושלים קל חומר בנשותיהם, לפיכך המיל הקב"ה שמו עליהם היא מצד זה ויד' מצד זה לומר מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם וזה הוא שמפורש על ידי דוד (ד) שבשתי יד עדות לישראל השם הזה מעיד עליהם לשבטיהם לפיכך בכלם כתב החנוכי הפלוזאי אבל בימנה לא הוצרך לומר משפחת הימני לפי שהשם קבוע בו ויד' בראש והיא בסוף: 9. כאשר הצו. את ישראל על משה: בהצתם. את העם על ה': הצו. השיאו את ישראל לריב על משה לשון הפעילו: 10. ויהיו לנס. לאות ולזכרון (ה) למען אשר לא יקרב איש זר, לחלוק עוד על הכהונה: 11. ובני קרח לא מתו. הם היו בעצה תחלה ובשעת המחלוקת הרהרו תשובה כלכם לפיכך (ו) נתכבדו להם מקום גבוה בגיהנם וישבו שם: 13. לזרה. (הוא) צוהר לשון צוהר (ט) אבל משפחת אהרן בתלה וכן חמש משבט בנימין שהרי בעשרה בנים ירד למצרים וכאן לא מנה אלא חמשה וכן אצבון לגד הרי שבע משפחות. ומצאתי בתלמוד ירושלמי (ט) שכשמת אהרן נסתלקו ענני כבוד וכאו הכנענים להלחם בישראל ונתנו לב לחזור למצרים וחזרו לאחוריהם שגמה מסעות מדר הרר למוסרה שנאמר (י) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן, והלא בדר הרר מת ומוסרה עד דר הרר שגמה מסעות יש למפרע אלא שחזרו לאחוריהם ורדפו בני לוי אחריהם להחזירם והרגו מהם 'שבע משפחות ומבני לוי נפלו ארבע משפחות משפחת שמעי ועזיאל ומבני יצהר לא נמנו כאן אלא משפחת הקרח, והרביעית לא ידעתי 'מה היא ורבי תנחומא (יא) דרש שמתו במגפה בדבר בלעים אבל לפי החסרון שחסר משבט שמעון במנין זה ממנין הראשון שבמדבר סיני נראה שכל כ"ד אלף נפלו משבטו של שמעון: 16. לאזני. אומר אני שזו משפחת אצבון ואיני יודע למה לא נקראת משפחתו על שמו: 24. לישוב. הוא

זיב

(כג) צמדכר ל"ח: (כג) נחמ"ח: (כד) נחלש"ח כ"ה: (כה) שמו"ב: (כו) דכ"ח ה': (כז) דף ל"ח ז': (כח) נחמו"ח: כו (ה) ז"ב ק"ע ז': (ז) שמו"ל: (ג) ילקוט ג"ס פסיקתא ונס מרכש שה"ש ס"ג נן נעול: (ד) מהלים ק"פ: (ה) נחמדכר י"ז: (ו) סודקין ק"י: (ז) שמו"ח: (ח) פ' נחמו"ח: (ט) קט"ה פ' ה' יונת פ' ה': (י) דכ"ח י': (יא) נחמו"ח פ' יומי:

"בנכליהם. לשון תעשבה כמו ויתכללו אותם. כ"ה:

כו. "ולא על שבע האם. כ"ה: "לשך—על ד' ל' כ"ח: "לשון עיר צלורה התקין לכן הקב"ה נוקט גבוה שלא העניינו כל כך צביהם ולא נחמו: "לומר הוא זרם כמו לומר תעשבה לתיבה שהיא זרם ונחמד לתיבה (פסיקתא זוטרת'): "וכן אלזון לגד כלה שאלזון הוא ענות (כי ח"ך יסמור הכז דכ"ו שהשיב על דברי התנחומא אשר מוסר גם אלזון צתוך הספרים ולומר נסמון ללא ז"י לומר אני שזו משפחת אלזון והכי כ"כ אמר לעיל שאלזון חסרה) והכי הנכונה היא וכן יסוה לשך דוק (אלמושיניו) ועל פ' ה' הוכיח כחז שאלזון צנוס' אחת מדויקת "וכן יסוה לשך: "כ"ח ה' וכן יסוה לשך אלזון לגד ולפי ה' הזאת הן שמונה משפחות שמסרו: "בתלמוד ירושל' אשר לפנינו כתיב מ' משפחות וכן הוא ככ"ע" (ע"ג צפירוסו לעיל כ"ח ח"ד): "וגי היא. לפי ט"ס יסנה ש"ס"ל מ' האכזון והוא הכון:

וז האמור ביודי מצרים כי כל המשפחות נקראו על שם יודי מצרים הגולדין משם הלאה לא נקראו המשפחות על שמם חוץ ממשפחות אפרים ומנשה שגולדו כולם במצרים וארד ונעמן בני בלע בן בנימין, ומצאתי ביסודו של רבי משה "הדרשן שירדה אמן למצרים כשהיתה מעוברת מהם לכך נחלקו למשפחות כחצרן וחמול שהיו בני בנים ליהודה וזכר ומלכיאל שהיו בני בנים של אשר, ואם אנדה היא הרי טוב ואם לאו אומר אני שהיו לבלע בני בנים הרבה ומשנים הללו ארד ונעמן יצאה מכל אחד משפחה רבה ונקראו תולדות שאר הבנים על שם בלע ותולדות השנים הללו נקראו על שמם, וכן אני אומר בכני מכיר שנחלקו לשתי משפחות, אחת נקראת על שמו ואחת נקראת על שם גלעד בנו. חמש משפחות חסרו מכניו של בנימין כאן נתקיימה מקצת נבואת אמו שקראתו (י) בן אוני בן אניותי (יג) ובפלגש בנבעה נתקיימה כולה. זו מצאתי ביסודו של ר' משה "הדרשן: 36. ואלה בני שותלח וגו'. שאר בני שותלח נקראו תולדותיהם על שם שותלח וזכרון יצאה משפחה רבה ונקראת על שמו ונחשבו בני שותלח לשתי משפחות צא וחשוב ותמצא בפרשה זו חמשים ושבע משפחות ומכני לוי שמנה הרי ששים וחמש זהו שנאמר (י) כי אתם המעמ וגו' היא מעמ חמש אתם חסרים ממשפחות כל העמים שהן שבעים. אף זו הבנתי מיסודו של רבי משה הדרשן אך הוצרכתי לפחות ולהוסיף בדבריו: 38. לא חסרם. הוא אחי שירד למצרים ולפי שנקרא על שם יוסף שהיה אחיו ורם ממנו נקרא אחירם: 39. לשפוסם. הוא מופים על שם שהיה יוסף שפוף בין האומות: 42. לשוחם. הוא חושים: 46. ושם בת אשר שרה. (טו) לפי שהיתה קיימת בחייה מנאה כאן: 53. לאלה תחלק הארץ. (טז) ולא לפחותים מבן עשרים אע"פ שבאו לכלל עשרים כשרם חלקו הארץ שהרי שבע שנים כבשו ושבע חלקו לא נשלו חלק בארץ אלא אלו שש מאות אלף ואלף ואם היו לאחד מהם ישישה בנים לא נשלו אלא חלק אביהם לבדו: 54. לרב תרבה נחלתו. לשבט שהיה מרובה באוכלוסין נתגו חלק רב ואף על פי שלא היו החלקים שוים שהרי הכל לפי רבוי השבט חלקו החלקים לא עשו אלא על ידי גורל הגורל היה על פי רוח הקדש כמו שטפורש בבא בתרא (י) אלעזר הבהן היה מלובש באורים וחומים ואומר ברוח הקדש אם שבט פלוני עולה תחום פלוני עולה עמו והשבטים היו כתובים בשנים עשר פתקין וי"ב גבולין בי"ב פתקין ובללום בקלפי והנשיא מכניס ידו לתוכו ונוטל שנים פתקין עולה בידו פתק של שם שבטו ופתק של גבול המפורש לו (י) והגורל עצמו היה צווח ואומר אני הגורל עליתי לגבול פלוני לשבט פלוני שנאמר על פי הגורל (י) ולא נתחלקה הארץ במדה לפי שיש גבול משובת מחברו אלא בשומא בית כור רע כנגד בית סאה טוב הכל לפי הדמים: 55. לשמות מסות אבתם. (כ) אלו יוצאי מצרים. שנה הכהוב נחלה זו מכל הנחלות שבתורה שכל הנחלות החיים יורשים את המתים וכאן מתים יורשים את החיים כיצד שני אחים מיוצאי מצרים שהיו להם בנים בבאי הארץ לזה אחד ולזה שלשה האחר נשל חלק אחד והשלשה נשלו שלשה שנאמר לאלה תחלק הארץ חזרה נחלתן אצל אבי אביהן וחלקו הכל בשוה זהו שנאמר לשמות מסות אבתם ינחלו שאחר שנשלו הבנים חלקוה לפי האבות שיצאו ממצרים ואילו מתחלה חלקוה למנין יוצאי מצרים לא היו נוטלין אלו הארבעה אלא שני חלקים עבשו נשלו ארבעה חלקים: ^ב אך בגורל. (כא) יצאו יהושע וכלב וכן הוא אומר (כג) ויחגו לכלב את חברון כאשר דבר משה ואומר (כג) על פי ה' נתנו לו את העיר אשר שאל: מסות

(י) נחלמים ל"ה: (יג) שפטים כ': (יד) דברים ז': (טו) ע' ס"ג ט"ט: (טז) ע' ז"ב ק"ח: (יז) דף קכ"ג: (יח) מנח"י (יט) פסני: (כ) ע' פסני ז"ב ק"ח: (כא) פסני ע"ג ז"ב קכ"ג: (כב) שפטים א': (כג) יוסעפ י"ט:

"הדרשן ל' כ"ל: ^ב כ"י כך היא הני, "אשר כס"ד חרבעה חלקים נחם ד"ה על פי הגורל (פסוק נ"ז) וכו' צדוק הקודש וכן הוא חונן ויחגו לכלב את חצרן על פי ד' וחונן על פי ד' נתנו לו את העיר אשר שאל וסב"ד ואלו י' חציות, לכך נחנן על פי ד' אך בגורל ילאו יהושע וכלב" חיים טס: מהנ"ס יפ גנם אשר כס"ד חרבעה חלקים ד"ה אך בגורל. ילאו יהושע וכלב וכן הוא חונן ויחגו לכלב את חצרן על פי ד' לכך (ל"ל וכן) נחנן על פי ד' נתנו לו את העיר אשר שאל וסב"ד וחס"כ ד"ה על פי הגורל הגורל היה מדבר נגיד שנחלקה צדוק הקודש וסב"ד וחס"כ ד"ה נעות חצותם וכו': 'וק הוא בפסני והוא פסוק

(מ) שיהיו נודגין בו כבוד ויראה כדרך שנוהגין בך: 21. ולפני אלעזר הכהן יעמד. (מח) הרי שאלתך ששאלת שאין הכבוד הזה ¹⁰ זו מבית אביך שאף יהושע יא צדך לאלעזר: ושאל לו. (מט) כשיצטרך לצאת למלחמה: על פיו. של אלעזר: וכל העדה. (נ) סנהדרין: 22. ויקח את יהושע. (נא) לקחו בדברים והודיעו מתן שכר פרגסי ישראל לעולם הבא: 23. ויסמך את ידיו. (נב) בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטווה, שהקב"ה אמר לו וסמכת את ידך והוא עשה בשתי ידיו (נג) ועשאו ככלי מלא וגרוש ומלאו חכמתו בעין יפה: כאשר דבר ה'. אף לענין ההוד, נתן מהודו עליו:

כה 2. צו את בני ישראל. (א) מה אמרו למעלה יפקוד ה' אמר לו הקב"ה עד שאתה מצוני על בני צוה את בני עלי משל לבת מלך שהיתה נפטרת מן העולם והיתה מפקדת בעלה על בניה *וכו כדאיתא בספרי: קרבני. (ב) זה הדם: לחמי. (ג) אלו אמרין וכן הוא אומר (ג) והקטרים הכהן המזבח לחם אשה: לאשי. הנתנין לאשי מזבחי: תשמרו. (ד) שיהיו כהנים ולויים וישראל עומדין על גביו (ה) מכאן למדו ותקנו מעשרות: במועדו. בכל יום הוא מועד התמידים: 3. ואמרת להם. (ו) אזהרה לבית דין: שנים ליום. כפשוטו (ז) ועיקרו בא ללמד שיהיו נשחטין כנגד היום *המיד של שחר במערב ושל בין הערבים במזרחן של טבעות: 4. את הכבש אחר. אע"פ שזכר נאמר בפרשת ואתה תצוה (ח) חה אשר תעשה וגו' היא היתה אזהרה לימי המלואים וכאן צוה לדורות: 5. סלת למנחה. מנחת נסכים: 6. העשיה בהר סיני. כאותן שנעשו בימי המלואים. ד"א (ט) *העשיה בהר סיני הקיש עולת תמיד לעולת הר סיני אותה שנתקרבה לפני מתן תורה שכתוב בה (י) וישם באננות מלמד שטעונה כלי: 7. ונסכו. יין: בקדש הסך. (יא) על המזבח יתנסכו: נסך שכר. יין המשכר (יב) פרט ליין מנתו: 8. ריח ניחוח. (יג) נחת רוח לפני שאמרתיו ונעשה רצוני: 10. עלת שבת בשבתו. (יד) ולא עולת שבת זו בשבת אחרת הרי שלא הקריב בשבת זו שומע אני יקריב שתיים לשבת הבאה ת"ל בשבתו מגיד שאם עבר וימו כהל קרבנו: על עלת התמיד. אלו מוספין, לבר אותן שני כבשים של עולת התמיד (טז) ומגיד שאין קרבין אלא בין שני התמידין וכן בכל המוספין נאמר על עולת התמיד לתלמוד זה: 12. ושלשה עשרינים. כמשפט נסכי פר שכן הן קצובין (יז) בפרשת נסכים: 14. זאת עלת חרש בחדשו. שאם עבר וימו כהל קרבנו ושוב אין לו תשלומין: 15. ושעיר עזים וגו'. כל שעירי המוספין באין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו, הכל כמו ששפורש במסכת שבועות (יח), ונשתנה שעיר ראש חרש שנאמר בו לה' תלמודו ללמדך שמכפר על שאין בו ידיעה לא בתחלה ולא בסוף שאין מכיר בחטא אלא הקב"ה בלבד ושאר השעירים למדין ממנו. ומררשו באגדה (יט) אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי *על שמעטתי את הירח: *על עלת התמיד יעשה. כל הקרבן הזה: ונסכו. אין ונסכו מוסב על השעיר שאין נסכים לחטאת: 18. כל מלאכת עבדה. (יח) אפילו מלאכה הצריכה לכם כגון דבר האבד המותר בחולו של מועד אסורה ב"ש: 19. פרים. כנגד אברהם שנאמר

(מ) ילקוט צטס ילמדנו (מח) חנח': (מט) ע' ספרי וס': (נ) ספרי וס': (נא) ספרי וס': (נב) ילקוט וסלי כ"ג צטס ילמדנו: (נג) ספרי: (כח) ספרי: (צ) ספרי: (ד) יקרא ב': (ד) ספרי: (ה) תענית כ"ז: (ו) ספרי: (ז) ע' ספרי יומא ס"ב ב': (ח) שמוס כ"ט: (ט) ס"ב כ' לו: (י) שמוס כ"ד: (יא) ע' ספרי: (יב) ספרי: (יג) ספרי: (יד) ספרי: (טו) צמדכ ס"ו: (טז) דף ט' (יז) טס חולין ס' ע"ג *בכשתים ח' פס' ע"ז: (יח) ע' *יקרא כ"ב פס' ס':

עדת ישראל שאתה נשצמו ויהיו כשמועין לך וגם לוית אורח לעיניהם טעמים רציני חסרי הנדעש טלח אורח על ישראל חונק חני טלח לעצור לפני העם ולהנחילם את הארץ ולחיו חזק וחונק וכן הוא מפורש צנוקס חסר וכו' את יהושע וחזקו וחללו כי הוא יעצור וגו'. כיעל"ה וכ"י דרו"ס: *נחח' טלחין הכבוד הזה מוטל:

כח *אזנה לו צדקסה מנחך הזכר לי צבני חזר לה עד שאתה תפקדתי על בני סקדי עלי טלח ימדדו צי וטלח יכנסו צי ונכנס ציון כך חזר לו הקב"ה וכו': *לחמי טעורתי כמו עזד לחס רב. כ"ס"ר: *כנגד זריחת טעונש: ר"ע *תוס' חגיגה ו' צ' ל"ה ר' עקיבא: (ט) טעיר זה יאח כפרה עלי פירשו *תוס' צצצועות ס' צטס הערוך טעיר זה כפרה לישראל ועלי לקצוע זמן כפרה זו וקצעתי צ"ס להפסיק דעתה של ירח: *על עלת—לחטאת ל' כילע"ו וס' הזכרון גרם על עולת התמיד וכו'. על עולת התמיד ונסכו יעשה כל הקרבן הזה ואין נסכו מוסב וכו': *פרים—זאת ל' כיעל"ה:

פינחס כח ל ממות

שנאמר (י) ואל הנקד רץ אבהם: אילים. כנגד אילו של יצחק: כבשים. כנגד יעקב שנאמר (ז) והבשבים הפידי יעקב (ח) ביסודו של ר' משה הדרשן ראיתי זאת: 24. כאלה תעשו ליום. (כז) שלא יהיו סוחטין ותולכין קפרי החג: 26. וביום הבכורים. חג השבועות קרוי בכורי קציר חמים על שם (כ) שתי הלחם שהם ראשונים למנחת חמים הבאים מן החרש: 31. תמימם יהיו לכם ונסכיהם. אף הנסכים יהיו תמימים, למדו רבותינו (כד) מכאן שהיון שהעלה קמחן סמול לנסכים:

כח 6. מלבד עלת החדש. מוספי ראש חדש שהוא ביום ראש השנה: 11. מלבד חמאת הכספים. שעיר הנעשה בפנים האמור (ט) באחרי מות שגם הוא חמאת: ועלת התמיד. ומלבד עלת התמיד תעשו עולת הללו: *ונסכיהם. מוסב על המוספין הכתובים ועל *תעשו והוא לשון צווי מלבד עלת התמיד ומנחתה תעשו את אלה ונסכיהם וכן כל נסכיהם האמורים בכל המועדות ורץ משל קרבנות החג שכל ונסכה ונסכיהם ונסכיה שבהם מוסבים על התמיד *ואינן לשון צווי שהרי נסכיהם של מוספין כתובים לעצמן בכל יום ויום: 18. ומנחתם ונסכיהם לפרים. (ז) פרי החג שבעים הם כנגד שבעים אומות שמתמעשים והולכים סימן כליה הוא להם ובימי המקדש היו מגינים עליהם מן היסוד: *ולכבשים. כנגד ישראל שנקראו (ג) שה שזורה והם קבועים (ד) ומגינים תשעים ושמונה לכלות מהם תשעים ושמונה קללות שבמשנה תורה. בשני נאמר *ונסכיהם על שני תמידיו היום ולא שנה הלשון אלא לידרש כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ט) בשני ונסכיהם בששי ונסכיה בשביעי כמשפטם מים ירד מים הרי כאן מים רמז לנסך המים *מן התורה בחג: 35. עצרת תהיה לכם. (ו) עצורים בעשיית מלאכה. ד"א (ז) עצרת עצרו מלאכת מלמד שמעון לינה. *ומדרשו באגדה (ח) לפי שכל ימות הרגל הקריבו כנגד שבעים אומות ובאין ללכת אמר להם המקום בבקשה מבם עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מבם: 36. פר אחד איל אחד. (ח) אלו כנגד ישראל התעבכו לי מעט עוד ולשון חבה הוא זה כבנים הגמורים מאביהם והוא אומר להם קשה עלי פירדחכם עכבו עוד יום אחד משל למלך *שעשה סעודה כו' כדאיתא במסכת סוכה(ח). ובמדרש רבי תנחומא (ט) למדה תורה דרך ארץ שמי שיש לו אכסנאי יום ראשון יאכילנו פמומות למחר יאכילנו דנים למחר בשר בהמה למחר מאכילו קמנית למחר מאכילו ירק פוחת והולך כפרי החג: 39. אלה תעשו לה' במועדיכם. דבר הקצוב לחובה: לבד מנדריכם. (י) אם באתם לידד קרבנות ברנל מצוה היא בידכם או נדרים או גזרות שנדרתם כל השנה הקריבום ברנל שטא יקשה לו לחזור ולעלות לירושלים ולהקריב נדריו ונמצאו עובר בכל תאוד:

ל 1. ויאמר משה אל בני ישראל. (א) להססיק הענין דברי רבי ישמעאל, לפי שעוד כאן דבריו של מקום ופרשת נדרים מתחלת בדברו של משה התוצר להססיק תחלה ולומר שחזר משה ואמרה פרשה זו לישראל שאם לא כן יש במשמע שלא אמר להם זו אלא בפרשת נדרים התחיל דבריו:

חסלת פרשת פינחס.

מ'ס'ו'ת.

2. ראשי הממות. (א) חלק כבוד לנשיאים ללמדם תחלה ואחר כך לכל בני ישראל. (ב) ומנין שאף שאר הדברות כן? תלמוד לומר (ג) וישונו אליו אהרן וכל הנשיאים בעדה וידבר משה אליהם ואחרי

(י) כרש"י: י"ט: (כ) כרש"י: ל"ב: ע' *לעיל ז' כ"א: (כז) פסרי: (כח) נמחוס פ"ד ז': (כד) נמחוס פ"ז: **כח** (א) ויקרא פ"ו: (ב) ע' סוכה ל"ב ז': (ג) ויכנס ל': (ד) מלכע חזשא וכן כוליה אין כנחם זכר ונקובת ליום ז' נקבות: (ה) פסרי שגם ק"ב ז': (ו) חגיגה י"ח: (ז) פסרי: (ח) סוכה ל"ב ז': (ט) ע' שם ונחולין פ"ד ל"ה בעשכה: (י) ע' פסרי: **ל** (א) פסרי: (ב) ע' פסרי שגם כהעלתך: (ג) סעודה ל"ד:

כח *ונסכיהם—ויום סה"ד ל' כיווע"ה: *צ"ד *נלאתי סהפיקוס על ונסכיהם טייך לעיל (כ"ח) ל"א וע' צרש"י (ס) לפסוק דפ' הצבורים כי סס כתיב תעשו: *ואיך—ויום ל' כ"ל: *ולכבשים—ד"ל ל' כיעל"ה: *ונסכיהם—צנשי ל' כ"ל דסוק כיווא ונדפוס חסד חסד הכיא צנל ל' ד: *מן הסוכה ל' כ"ל כ"ד. ד"ל דסוק כיווא: *ונדרתו—סחג ל' כיעל"ה: *למך זכר וסס סלחנר לענדיו עשו ל' סעודה גדולה

האירוסין מת הבעל נתרוקנה! חזרה רשות לאב: 11. ואם בית אישה נדרה. (כד) בנשואה הכתוב מדבר: 14. כל נדר וכל שבעת אסר וגו'. (כה) לפי שאמר שהבעל מפר יכול כל נדרים במשמע? ת"ל לענת נפש אינו מפר אלא נדרי עניו נפש בלבד, והם מסורשים במס' נדרים(כו): 15. מיום אל יום. (כז) שלא תאמר מעת לעת לכך נאמר מיום אל יום ללמדך שאין מפר אלא עד שתחשך: 16. אחרי שמעו. (כח) אחרי ששמעו וקיים שאמר אפשי בו חזר והפר לה אפילו בו ביום: ונשא את עונה. (כז) הוא מוכנס תחתיה למדנו מכאן שהגרם תקלה לחבירו הוא נכנס תחתיו לכל עונשין:

לא 2. מאת המדינים. (א) ולא מאת המואבים שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה שהיו יראים מהם שהיו שוללים אותם שלא נאמר אלא (ב) ואל תתגר בם מלחמה אבל מדינים נתעברו על ריב לא להם. ד"א מפני שני פרידות טובות שיש לי להוציא מהם "רות המואביה ונעמה" העמונית: 3. וידבר משה וגו'. (ג) אף על פי ששמע שמיתתו תלויה בדבר עשה בשמחה ולא איחה: החלצו. כתרגומו לשון חלוצי צבא, מווינים: אנשים. (ד) צדיקים וכן (ה) בחר לנו אנשים וכן (ו) אנשים חכמים ויודעים: נקמת ה'. שהעומד כנגד ישראל כאילו עומד כנגד הקב"ה: 4. לכל מטות ישראל. (ז) לרבות שבט לוי: 5. וימסרו. (ז) להודיעך שבחן של רועי ישראל כמה הם חביבים על ישראל עד שלא שמעו במיתתו מה הוא אומר (ח) עוד מעט וסקלוני ומשמעו שמיתת משה תלויה בנקמת מדין לא רצו ללכת עד שנמסרו על כרחן: 6. אתם ואת פינחס. (ט) מגיד שהיה פינחס שקול כנגד כולם. ומפני מה הלך פינחס ולא הלך אלעזר? אמר הקדוש ברוך הוא מי שהתחיל במצוה שהרג כזבי בת צור יגמור. (י) ד"א (י) שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו שנאמר (יא) והמדינים מכרו אותו ומנין שהיתה אמו של פינחס משל יוסף שנאמר (יב) מבנת פוטיאל, מזרע יתרו שפיטם עגלים לע"ז ומזרע יוסף שפסעם ביצרו (יג) דבר אחר שהיה משוח מלחמה: וכלי הקדש. (יד) זה הארון והציץ שהיה בלעם עמהם (טו) ומפריח מלכי מדין בכשפים והוא עצמו פורח עמהם הראה להם את הציץ שהשם חקוק בו והם נופלים לכך נאמר על חלליהם במלכי מדין שנופלים על החללים מן האויר וכן בכלעם כתוב 'על חלליהם כפי' יהושע(טז): בידו. (יז) ברשותו וכן (יח) ויקח את כל ארצו מידו: 8. חמשת מלכי מדין. (יט) וכי איני רואה שחמשה מנה הכתוב למה החקק לוטר חמשת? אלא ללמדך שישו כולם בעצה והשוו כלם בפוענות. בלעם הלך שם ליטול שכר עשירים וארבעה אלף שהפיל מישראל בעצתו ויצא ממדין לקראת ישראל ומשיאן עצה רעה אמר להם אם כשהייתם ששים רבוא לא יכלתם להם ועכשיו ב"ב אלף אתם באים להלחם נתנו לו שכרו משלם ולא קפחוהו: בחרב. (כ) הוא בא על ישראל והחליף אומנותו באומנותם שאין נוצחים אלא בפיחה ועל ידי תפלה ובקשה וכא הוא ותפס אומנותם לקללם בסיו אף הם באו עליו והחליפו אומנותם באומנות האומות שבאין בחרב שנאמר (כא) ועל חיבך תחיה: 10. מירתם. (כב) מקום "פלמין שלהם שהוא לשון מושב כומרים יודעי חוקיהם. ד"א לשון מושב שריהם כמו שמתורגם (כג) סרני פלשתיים, מורני

(ד) נדרים ס"י: (כה) ע' סקרי: (כו) דף ע"ט: (כז) ע' נדרים ע"ז: (כח) סקרי:

לא (א) ע' ז"ק ל"ח: (ב) נדרים ז': (ג) סקרי: (ד) מנחומא: (ה) עמוה: (ו) דברים י"ז: (ז) סקרי: (ח) עמוה: (ט) סקרי: (י) סקרי: (יא) כנלשים ל"ז: (יב) עמוה: (יג) סקרי: (יד) ע' ע' ס' ומס' פ' בלק: (טו) יבוס' סקרי: (טז) סקרי: (יז) סקרי: (יח) סקרי: (יט) סקרי: (כ) ע' * צמדנכ כ"ג כ"ג: (כא) כנלשים כ"ז: (כב) ע' סקרי: (כג) עמוה, ח' ו'.

(ו"ל) וגו' אמר תיבת "חותה": צביעה" וצד"ש ל"ה ואם הסר יפר חותם והתקוני כתב עלינו לשון ותפוק י"ג אלף לשון פירש"י והדברים נמשכים למעלה שאם קיים הבעל שזוהו קיים ואם הסר יפר: ובעל דברי קבלת כתב שלריך לניין צפוק ט', ואם וגו' והסר" ונפסע רש"י נגלת והסר "יפר חותם" שלא נחטבו עותות' הוה לחזור כנגלת והסרה צפוק ל' כי אם שמוצנו: אז, כנגלת וקמו צפוק ס' ופי' הנקרא ואם יניח חותם אז ציטל צוה את נדרה ונצטטה שאין להם קיום עוד כוונ' צפוק

"ד' ח' יקענו וחישה יסרכו": וחזרה ל' כ"י וכן צנלרים דף ע' ל':

לא "רות" העמונית ל' כילע"ר ל"ד: "היא חם של שלמה הנלך (נלכיס ח' ל'ד): "ד"ל—צנלרו ל' כ"ע: "וכן צידולמי וצנחמואל (צ"ש) אך צפוק שלפנינו כתב אל סלליס: "הקום טועיק

מטות לא

קמט

מדני פלשתאי: 11 ויקחו את כל השלל וגו'. (כ) מגיד שהיו כשרים צדיקים ולא חשדו על הגזל לשלוח יד בזה שלא ברשות שנאמר את כל השלל וגו' (כ) ועליהם מפורש בקבלה (כ) שנגד כעוד. והחלים וגו' אף אנשי המלחמה שבין כלם צדיקים: שלל. הן ממלשלין של מלכות ותכשיטין. בן. הוא בית ממלשלין שאינם תכשיט. מלקוח. אדם ובהמה ובמקום שכתוב שבי אצל מלקוח, שבי באדם ומלקוח בבהמה: 13. ויצאו משה זאלעזר הכהן. (ח) לפי שראו את נערי ישראל יוצאים לחטוף מן הבה: 14. ויקצף משה על פקודי החיל. ממתים על החיל (כ) ללמדך שכל סדוק הרוד תלוי בגדולים שיש בו בידם למחות: 16. הן הנה. (כ) מגיד שהיו מכינים אותן זו היא שנכשל פלוגי בה: בדבר בלעם. (ב) אמר להם אסילו אתם מנסיסין כל המנות שבעולם אין אתם יכולים להם שמא מרובים אתם מן המצריים שהיו שש מאות רכב בחור בואו ואשיאכם עצה אלהיהם של אלו שונא זמה הוא וכו' בראשית בחלק (ב) ובספרי: 17. וכל אשה ידעת איש. (ג) ראויה ליבעל אף על פי שלא נבעלה (ג) ולמני הציץ העבירות והראיה ליבעל פניה מוריקות: הרגו. (ד) למה חזר ואמר? להסמיק העיני דברי רבי ישמעאל, שאם אני קורא הרגו כל זכר בטף וכל אשה ידעת איש וכל הפך בנשים וגו' איני יודע! אם להרגו עם הזכרים או להחיות עם הפך לכך נאמר והרגו: 19. מחוץ למחנה. שלא יבטו לעודה: כל הרג נפשו (ה) ר' מאיר אומר בחדו. ברבי המקבל טומאה הכתוב מרוב ולמדך הכתוב שהכלי ממאן אדם בחיבורי המת כאילו נגע במת עצמו, או יכול אסילו דוק בו חן והרגו תלמוד לומר וכל נגע בחלל הקיש הרג: לנגוע. מה נוגע על ידי חברו אף הרג: על ידי חברו: תתחטאו. בטי גדה כדן שאר טמאי מתים שאף לדברי האומרים (ו) לקברי גוים אינם ממאין. (ז) באהל שנאמר (ז) ואתנה צאני צאן טרעיתי אדם אתם "אתם קרוים אדם" מדה הוא שהגוים ממאים כנגע ובמשא 'שלא נאמר אדם אלא אצל טומאת אהלות שנאמר (ס) אדם כי ימות באהל: אתם ושביכם. לא שהגוים מקבלין טומאה וצריכין האה אלא (ט) מה אתם בני בית אף שביכם כשיבואו לבית ויטמאו צריכין האה: 20. וכל מעשה עזים. (י) להביא כלי הקנים והמלשים והעצמות". 21. ויאמר אלעזר הכהן וגו'. (יא) לפי שבא משה לכלל כעס בא לכלל מעות שנחלמו ממנו הלכות ניעולי גוים וכן אהה מוצא בשמיני למולאים שנאמר (יג) ויקצוף על אלעזר ועל איתמר, בא לכלל כעס בא לכלל מעות וכן (יג) בשמעון נא המורים וך את המלע, על ידי הכעס טעה: אשר צוה ה' וגו'. (יג) תלה ההוראה ברבו: 22. אך את הזהב וגו'. אף על פי שלא הוזיז להם משה אלא על הלכות טומאה עוד יש להוזהר להם על הלכות ניעול, ואך לשון טעוט כלומר. ממועטין אתם מלהשחמש בכלים אסילו לאחד סודרתן טמוטאת המת עד שיסדרו טבלעת איסור נבלות. ודכותינו אמרו: "אך את הזהב לומר שצריך להעביר חלודה שלו קודם שיגיעלנו והו לשון אך שלא יהא שם חלודה: אך המסתת יהיה כמות שהוא: 23. כל דבר אשר יבא באש". לבשל בו כלום: תעבירו באש. (יג) כדרך תשמישו הגעלתו מי שתשמישו על ידי חמין יגיעלנו בחמין ומי שתשמישו על ידי צלי נגון השפוד והאסכלה ילבנו באור: אך בטי גדה יתחטאו. לפי ששומר חמו זה לחדו טמוטאת

מת

(כ) ספרי: (כה) *ה"ט על פסוק טיך כעור פקונות: (כו) טיך ו': (כז) ספרי: (כח) ספרי: (כט) ילקוח נשם ספרי וועל: (ל) ספרי: (לא) ק"ו: (לב) ספרי: (לג) יבנות ס': (לד) ספרי: (לה) ספרי מ' פקס: (לו) יבנות ס"א: (לז) יחקהל מ"ד: (לח) נגדכב י"ג: (לט) ספרי: (מ) חולין כ"ה ב': (מא) ספרי פסחים ס"ו ב': (מב) ויקרא י': (מג) נגדכב כ': (מד) ט' ספרי: (מה) ע"ז פ"ה ב':

שלהן. כי ודי' (טוטיין פירט"ש בסוטה ל"ה סופרין) ובספרי הפ' ונקוס טהיו נוסרים טלסה: 'וכל חסה יודעת איש חס. כילנונוע': 'אין וטנואין. חת הנאסיל עליסה: 'אתם קרויין חס. וגני טונמח חסל חתיז חס כי ימות צאהל: 'אתם קרויין חס לי כילעורז: 'אחך כגוים קרויין חס. כ"ס לח"ל: 'ונגע ונעש וי ונעטיסו. וגני ונגע אשכחן נוגע צענס או צתלל ללה חתיז חס הילכך אף ע"ב ללה מיקרו חס וטנומי צנגע ונמשא: "והגדין. כ"ס ד"א: "וכן הוצא צכ"א"ש פסחים פק' ב' צנס ספרי וחסר בספרי טלפנינו כאשך ככר העיר הגאון רבי אלי' ווילנא צהגות טלו ל"ד וע' צילקוט פי' וטות טס ונאל צנס ונדרס פסח: "טנטתנושו צו בני נדון ע"י האור תעצידו צלס כעין נולנוו לאיסור יפליטו כלומןן כנולנוו קך פולנו: להגעיל. צמיס רוחמןן כגון כלי טשמישו צכך דהיינו יוכוח

הוא. מוסדו של ר' משה הדין למדתי כן: והיצא מפיכם תעשו. לגבה שקבלתם עליכם לעבור למלחמה עד כבוש חלוק שמשנה לא בקש מהם אלא ונכבשה ואחר תשובו והם קבלו עליהם עד הרגחל הרי הוסיפו להתעבב שבע שחלקו וכן עשו: 25. ויאמר בני גר. כלם כאיש אחד: 28. ויצו להם. כמו עליהם ועל תנאם מינה אלעזר ויהושע כמו יא) ה' ילחם להם: 32. ואתנו אחזת נחלתנו. כלומר בדינו ובדיןותנו תהי אחזת נחלתנו מעבר הזה: 36. ערי מבצר ונדרת צאן. זה סוף פסוק מוסב על תחלת המלה ויבנו בני גר את הערים הללו לחיות ערי מבצר ונדרות צאן: 38. ואת נבו ואת בעל מעון מוסבת שם. נבו ובעל מעון שמות ע"ז הם והיו האמורים קורים עריהם על שם ע"ז שלהם ובני ראובן הסבו את שמם לישמות אחרים והיו מוסבת שם נבו ובעל מעון מוסבות לשם אחר: ואת שבמה. ב'נו שבמה חזא שבם האמורה למעלה: 39. ויורשו. כתרנומו ותיך שתיבת ריש משמשת שתי מחלקת לישון דושה ולשון חודשה שהוא יג) מירוד יד) תירוד: 41 חותיהם. טו) כפריתחן: ויקרא אתחן חות יאיר. לפי שלא היו לו בנים קראם בשמו לזכרון: 42. ויקרא לה נבה. לה אינו מפי' היא וראיתי ביהודי של ר' משה ב' הדין לפי שלא נתיקם לה שם זה לפיכך הוא רמה שמשמעת מדרשו כמו לא ותמתי מה דרוש בשתי תיבות הדומות לה טו) "ויאמר לה בעו יו) "לבעות לה בית:

חסלת פרשת ממות.

מסעי.

לג 1. אלה מסעי. למה נכתבו המסעות הללו להודיע חסדיו של מקום שאע"פ שגזר עליהם לשלמם ולהניעם במדבר לא תאמר שהיו נעים ומטולמלים ממסע למסע כל איבעים שנה ולא היתה להם מצודה שהרי אין כאן אלא ארבעים ושתיים מסעות צא מהם יד שכלם היו בשנה ראשונה קודם גזירה משנענו מרעמסס עד שבאו לרתמה שמשם נשתלחו מרגלים שנאמר ה) ואחר נסעו העם מחצרות וגו' (ז) שלח לך אנשים וגו' וכאן הוא אומר ויסעו מחצרות ויהנו ברמזה למדת שהיא במדבר סוף ועוד הוצא משם ח' מסעות שהיו לאחד מיתת אהרן מדר הדד עד ערבות מואב בשנת הארבעים נמצא שכל שבנה ושלשים שנה לא נסעו אלא עשרים מסעות, זה מוסדו של רבי משה. ורבי תנחומא דרש בו דרשה אחת משל למלך. ישיחה בנו חולה והוליכו למקום רחוק לדפאוחו כיון שהיו חוזרין התחיל אביו מונה כל המסעות אמר לו כאן "ישננו כאן הוקרנו כאן חששת את ראשך" וכו': 4. וימצרים מקברים. מרחים באבלם: 18. ויחנו ברמתה. על שם לשון הרע של מרגלים שנאמר ג) מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים: 38. על פי ה'. ד) מלמד שמת בגשיקה: 40. דישמע הכנעני. ה) ללמדך שמיתת אהרן היא השמועה שנשתלקו עניי כבוד וכסבוד שנתנה רשות להלחם בישראל לפיכך חזר וכתבה: 44. בעיי העברים. ו) לשון חרבות וגלים כמו ז) לעי חשדה ט) שמו את ירושלים לעיים: 49. מבית הישמת עד אבל השפים. טו) כאן למדך

יב) טעוה י"ד: יב) פסוק י"ב: יג) ח"ס בבלשית כ"א י': יד) ח"י: טו) טס ח"ט: טז) כוה צ': טז) זכריה ה': לג) ח' מלמד י"ב: ז) טס י"ג: ג) מהלים ק"כ: ד) צ"צ י"ג: ה) כ"ה ג': ו) ע"ג * בעיל כ"א י"א: ז) ממה ח': ח) מהלים ט"ט: ט) עירובין כ"ה ז':

ב) צמנה (ל"ב ב'שמה). כיס"כ י"ד וכן צמנוקי הל'ן: ויקרא—לזכרך ל' כיליו: "וע' מלמד מה טס: ב' כדכרך ל' כ"י: "ע' תוס' קידושין מ"ט ז': לג) א"שננו. כיס"כ וכן צמני: ב' כך אמר ליה הקצ"ה נטסה מנה להם כל המקומות סיך הפעיסומו לכך נאמר אלה מסעי בני ישראל: ג' ומלכים—צלצל ל' כיעס"כ: ד' כנלח מרמ"י כחן וגם ומצדו לבעיל פסוק ח' צמס מר"ה משמע שמתה היא קדש זכרע צמניד פלחן טנאס נשפלוס אמרגלים (ט) מה שכתבו לבעיל סימן ל"צ חות א') והיוס מקרא המקום ההוא צין יוצגי האלך וואדי גליחן (פ')

היה מעבדים את הנילוס לצד צפון ובאין לארץ ישראל ולא עשה כן, והו' שנאמר (ד) ולא נחם אלהים ה'ך ארץ פלשתים שהם יושבים על הים במערכה של ארץ כנען כענין שנאמר בפלשתים (ה) יושבי תבל הים גוי כרתים, ולא נחם אותו הדרך אלא הסיבן והציאם ה'ך דרומה אל המדבר והוא שקראו יחזקאל (ו) מדבר העמים לפי שהיו כמה אומות יושבים בצדו והולכין אצל דרומה מן המערב כלפי מזרח "תמיד עד שבאו לדרומה של ארץ אדום ובקשו ממלך אדום שיניחם לעבוד ה'ך ארצו ולהכנס לארץ ה'ך רחבה ולא רצה והתצרכו לסבוב את כל הדרומה של אדום עד בואם לדרומה של ארץ מאב שנאמר (ז) וגם אל מלך מאב שלח ולא אבה, והלכו כל הדרומה של מאב עד סופה ומשם הפכו פניהם לצפון עד שסבבו כל מצר מזרחי שלה לרחבה, וכשכלו את מזרחיה מצאו את ארץ סיחון ועוג שהיו יושבין במזרחיה של ארץ כנען והידרן ממסיק ביניהם והו' שנאמר ביפתח (ז) וילך במדבר ויסב את ארץ אדום ואת ארץ מאב ויבא ממזרח שמש לארץ מאב וכבשו את ארץ סיחון ועוג שהיתה בצפונה של ארץ מאב וקבו עד הידן והוא כנגד מקצוע צפונה מערבה של ארץ מאב. נמצא שארץ כנען שבבערי הידן למערב היה מקצוע דרומית מזרחית שלה אצל אדום: 4. ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקריבים. (ט) כל מקום שנאמר ונסב או ויצא מלמד שלא היה המצר שוה אלא הולך ויוצא לחוץ, ויצא המצר ועוקם לצד צפונה של עולם כאלכסון למערב ועובר המצר בדרומה של מעלה עקריבים נמצא מעלה עקריבים לפניו מן המצר: ועבר צנה. אל צין כמו מצרימה: והיו תוצאותיו. קצותיו, בדרומה של קדש ברנע: ויצא חצר אדר. מתפשט המצר ומרחיב לצד צפון של עולם ומשך עוד כאלכסון למערב ובה לו לחצר אדר ומשם לעצמתו ומשם לנחל מצרים. ולשון ונסב האמור כאן לפי שכתב ויצא חצר אדר שהתחיל להרחיב משעבר את קדש ברנע, ורחב אותה רצועה שבלמה לצד צפון היתה מקדש ברנע עד עצמותו, ומשם והלאה נתקצר המצר ונסב לצד הדרום ובה לו לנחל מצרים ומשם לצד המערב אל הים הגדול שהוא מצר מערבה של כל ארץ ישראל, נמצא שנחל מצרים במקצוע מערבית דרומית: 5. והיו תוצאותיו הימה. אל מצר (ט) המערב שאין עוד גבול נגב מאריך לצד המערב משם והלאה: 6. וגבול ים. ומצר (ט) מערבי "מהו? והיה לכם הים הגדול למצר, וגבול (י) הגסן שבתוך הים אף הם מן הגבול והם איים שקרוין איליס': 7. גבול צפון. מצר צפון: מן הים הגדל תתאו לכם הר ההר. שהוא במקצוע צפונית מערבית (י) והאשו משפיע ונגנס לתוך הים ויש מרחב הים לפניו הימנו והוצה הימנו: תתאו. תשפעו לכם למנות ממערב לצפון אל דר ההר: תתאו. לשון סיבה כמו (י) אל תא הריצים (י) ותאי השער היציע שקרוין אשנריו?² שהוא מוסב ומשופע: 8. מהר ההר. "חטבו ותלכו אל מצר הצפון לצד המזרח ותפגעו בלבא חמת (י) וזו אנטוכיא: תוצאת הגבול. סופי הגבול

(ד) שנות י"ג: (ה) לפניה ז': (ו) סינין כ': (ז) ששמים י"ח: (ח) ע"ג סיכטי זיהופע ע"ו: (ט) כח"י: (י) גסין ח' וכפ"י שס: (יא) ע' שס: (יב) ד"ה ה' י"ג: (יג) יחזקאל מ': (יד) ע' חכנוס ירושלמי וע' חכנוס ירושלמי ויונתן בללשתי' י' י"ח במדבר י"ג כ"א ומכ"י יונתן. כאן ל"ע:

למך הים מוץ ונצין ונקטעות מחומי ח"י שהן סר הסר ונסל מלכים הלך דוחץ כחילו סוגי נחום מסוף סר הסר זמנענו עד נחל מלכים שהרי כל נה שבתוך ונקטעות הללו ח"י היא וען הסוע ולפנים וכו': 'הו'—אוחו כדך ל' כיע"ס: "תמויל ל' כ"י: "לינכס זחלנו ולעצור דך כנסה וכו'. כ"י: 'הגדול ל' כ"י: "זכו. כ"יס: "סר הסר זה חינו סר הסר שנת צו אהקן שהוא זכרונה של ח"י נקלה חרץ אדום אצל זה סר הסר הוא זלפונה של חרץ אדום והוא קרוי זלסון ונשנה (ע) שזיעים סק ו' נשנה א' סורי חמנט ועליו נטיוו זמס' גסין ח"ו היא ח"י וח"ו היא חולה לחרץ כל ששופע ויורד מסורי חמנט ולמוץ זו היא חולה לחרץ וינתן התכל סיינן צנייני הים שיש צים זמקטוע הלפוני ונקלחו זחרץ ונקלחו חולה לחרץ לפי שהסר נכנס לתוכו וכל הסרים משופעין הם וסר הסר זה שופע ויורד לנחן ולדרום משפועו לדרום ח"י ונשפועו לנחן חולה לחרץ לפי שהסר חמט מלל פטוני וח"י הוא לפניו לחרץ וסר הסר ח"י שם הסר עגמו חלל סר גצי הסר כנין תסוס כסול. זחל מללחן כתוב זליור מחומי החרץ אשר זכ"י וכנללה ומשפועו ופרס סק ע' וי"א גם לפניו היתה ג"י זו זכ"י:

1 isles, fles (אינעלן): 2 appendice (איין אינלענ):

הגבול. כל מקום שנאמר תוצאות הגבול, או המצר כלה שם למצרי ואינו עומד להלן כלל או משם מתפשט ומרחיב ויוצא לאחוריו להמשיך להלן באלכסון יותר מן הרחוב הראשון, ולענין רחוב המדה הראשון קראו תוצאות ששם כלתה אחת מדה: 9. והיו תוצאותיו חצר עיגן. הוא היה סוף המצר הצפוני ומצאת חצר עיגן במקצוע צפונית מזרחית, ומשם והתאוויתם לכם אל מצד המדחי: והתאוויתם. לשון הסבה ונטיה כמו תתאו: שם מה. במצר המדחי "ומשם הרכלה: 11. מקדם לעיגן. שם מקום והמצר הולך במזרחו נמצא העין לפניו מן המצר ומארץ ישראל הוא: וירד הגבול. "כל שהגבול הולך מצפון לדרום הוא יורד והולך: ומתה על כתף ים כנרת קדמה. ¹⁰ שיהא ים כנרת תוך לגבול במערב והגבול במזרח ים כנרת ומשם ירד אל הירדן והירדן מושך ובא מן הצפון לדרום באלכסון נוטה לצד מזרח ¹¹ ומתקרב לצד ארץ כנען כנגד ים כנרת ומושיך לצד מזרח של ארץ ישראל כנגד ים כנרת עד שנופל בים המלח ומשם מלה הגבול בתוצאותיו אל ים המלח ששטנו התחלת מצר מקצוע דרומית מזרחית, הרי סוכנת אותה לארבע רוחותיה: 15. קדמה מזרחתה. אל פני העולם שהם במזרח (זו) שרחה מזרחית קדימה טנים ומערבית קדימה אחור לסיכך דרום לימין הצפון לשמאל: 17. אשר ינחלו לכם. בשבילכם. (ז) "כל נשיא ונשיא אפוסטרופוס לשבטו ומחלק נחלת השבט למשפחות ולגברים ובודד לכל אחד ואחד חלק הגן ומה שהם עושים היה עשוי כאילו עשאוהם שלוחים. ולא יתכן לשרש לכם זה ככל לכם שבמקרא שאם כן היה לו לכתוב ינחילו לכם, ינחלו משמע שהם נחלים לכם בשבילכם ובמקומכם כמו (ז) ה' ילחם לכם: 18. לנחל את הארץ. שיהא נחל העלק אותה במקומכם: 29. לנחל את בני ישראל. שהם ינחילו אותה לכם למחלקותיה:

לד 2. ומגרש. ריח מקום חלק חוץ לעיר סביב להיות לנו לעיר (ז) ואין רשאין לבנות שם בית ולא לנטוע כרם ולא לזרוע זרעיה: ולכל חיתם. (ז) "לכל צרכיהם": 4. אלה אמה סביב. (ג) ואחוריו הוא אומר אלהים אמה הא כיצד אלפים הוא נותן להם סביב ומהם אלה הפנים למגרש החיצונים לשרות וכרמים: 11. והקריתם. (ז) 12. סגול. מפני נואל הרם, קרוב לנציח: 13. שש ערי מקלט. (ו) מגיד שאע"פ שהבדיל משה בחייו שלש ערים בעבר הירדן לא היו קוללות עד שנבחרו שלש שנתן יהושע בארץ כנען: 14. את שלש הערים וגו'. (ז) אע"פ שבארץ כנען תשעה שבטים וכאן אינן אלא שנים וחצי השנה מנין ערי המקלט שלהם משום דבגלעד נשיש רוצחים ודתיב (ז) גלעד קרית פועלי און עקובה סדם: 16. ואם בכלי ברזל הכהו. אין זה מדבר בהורג בשונג הסמוך לו אלא בהורג במזיד ובא ללמד שההורג בכל דבר צריך שיהא בו שיעור כרי להמית שנאמר בכלום אשר ימות בו דמתרגמינן דהיא כמיסת רישות בה (ט) חוץ מן הברזל שגלוי וידוע לפני הקב"ה שהברזל ממת בכל שהוא אפילו מחט לפיכך לא נתנה בו תורה שיעור לכתוב בו אשר ימות בו. ואם תאמר בהורג בשונג הכתוב מדבר, הרי הוא אומר למטה (ט) או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות וגו' לכד על האמורים למעלה שבהורג במזיד הכתוב מדבר: 17. כאבן יד. (י) שיש בה מלא יד: אשר ימות בה. שיש בה שיעור להמית כתרוממו. לפי שנאמר (יא) והכה איש את רעהו באבן ולא נתן בה שיעור יכול כל שהוא לכך נאמר אשר ימות בה: 18. או בכלי עץ יד. (יב) לפי שנאמר (יג) וכי יכה איש

את

(טו) ע' * שמוס כ"ז י"ג: (טז) ע' קידושין מ"ג: (יז) שמוס י"ד:

לד (ט) ע' פכ"ד ל"ג ז': (ג) ע' מרים פ"ח: (ד) ג' טועה כ"ז ז': (ד) פסוקי: (ה) נכלשית כ"ז: (ו) פסוקי מכות ט' ז': (ז) פסוקי מכות ט' ז': (ח) טועה ו': (ט) פסוקי פה"ד ע"ז ז': (י) ט' ע"כ כ"ג: (יב) פסוקי: (יג) שמוס כ"ח: (יד) פסוקי: (יז) שמוס כ"ח:

"ומשפטם. כיל"ם: "כל הגבול ההולך ונלפון לדרום הוא יורד והולך ומה וכו'. ה"לח צבי"ק: ¹⁰ שהיה ים כנרת תוך הגבול צומצני. כ"ס: ¹¹ ומרחה של א"י כנגד כנרת עד שנופל בים המלח ועם כלל הגבול וכו'. ג' כ"י אשר היתה צידי הכנענין: "כל נשיא—שלוחים ל' כ"ל:

לד "לכל חיתם ולכל לרכיהם. כיסר"ה וכן צ"ס הזכרון: ² כלומר לכל חיתם. סמ"צ: ³ ללא נלמד יד כנרת כמה שנלמד צ"ל יד בכלי עץ ונשטע שיש בה מלא חסיה דנענין שיעורא חז"ל כנרת כמי וחס בכלי כנרת הכהו: שהכנרת נמנית בכל סהול. ע"י חסיה שחמט לו וחסע נוחטט חו כנרת:

דברים.

א 1. אלה הדברים. לפי שהן ה) דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים הזכירים ברמז מפני כבודן של ישראל: אל כל ישראל. (3) אילו הוכיח מקצתן היו אלו שבשווק אוטרים אתם הייתם שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר מכן וכן, אילו היינו שם היינו משיבים אותן, לכך ננסם כולם ואמר להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו תשובה ישיב: במדבר. ג) לא במדבר היו אלא בערבות מאוב ומהו במדבר אלא בשביל מה שהכעיסוהו במדבר שאמרו ל) מי יתן מותנו וגו': בערבה. ה) בשביל העריכה שחמאו בבעל פעור בשמים בערבות מאוב: מול סוף. ה) על מה שהמרו בים סוף כבואם לים סוף שאמרו ו) הגבלי אין קברים בטערים וכן כנעם מתוך הים שנאמר ז) וימרו על ים בים סוף כדאיתא בערבות: 2) בין סארן ובין תפל ולבן. אמר רבי יוחנן חזינו על כל המקרא ולא מצינו מקום שישמו תופל ולבן אלא הוכיח על הדברים ט) שתפלו על המן שהוא לבן שאמרו י) ונפשנו קצה בלחם הקלוקל יא) ועל מה שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים: וחצרת. במחלוקתו של קרח. דבר אחר יב) אמר להם היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע ואתם נדברתם במקום: ודי זהב. יג) הוכיח על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם שנאמר לד) וכסף דרכיתי להם וזהב עשו לבעל: 2. אחד עשר יום מחרב. טו) אמר להם משה דאו מה נרמסתם, אין לכם דרך קצרה מחורב לקדש ברנע כדרך הר שעיר ואף הוא מהלך יא יום ואתם הלכתם אותה בשלשה ימים, שדרי בעשרים באייר נסעו מחורב שנאמר טז) והי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש וגו' ובכ"ט בסיון שלחו את המרגלים מקדש ברנע, צא מהם שלשים יום שעשו בקברות התאוה שאכלו הבשר חדש ימים ושבעה ימים שעשו בחצרות להסגר שם מרים, נמצא בשלשה ימים הלכו כל אותו הדרך, וכל כך חיחה השכינה מתלבשת בשבילכם לסודר ביאתכם לארץ ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעיר ארבעים שנה: 3. ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש. ז) מלמד של

א ח' פ' ח"י ות"ח: ב' ע' קפ"ג: ג' ע' קפ"ד: ד' ע' קפ"ה: ה' ע' קפ"ו: ו' ע' קפ"ז: ז' ע' קפ"ח: ח' ע' קפ"ט: ט' ע' קפ"י: י' ע' קפ"יא: יא) ע' קפ"יב: יב) ע' קפ"יג: יג) ע' קפ"יד: יד) ע' קפ"ט: טו) ע' קפ"ט: טז) ע' קפ"ט: יז) ע' קפ"ט: יח) ע' קפ"ט: יט) ע' קפ"ט: כ) ע' קפ"ט:

זכור לאברהם

א 1. את המקום. כ' כ"י: ב' ח"א חזרתי על כל מדעתי ח"ל ולא ונאלתי נסום מקום מה שהציא רש"י פה ד"ה צין פלגן ולקמן ד"ה ומצרת במחלוקתו של קרח וכלסון רש"י כמעט כן הוא גם בפסיקתא זוטרתא ונראה שלפני רש"י וגם לפני רז"י מוציא צעל הפסיקתא היתה גירסא זו בפסרי עלונו אשר מנעו העתיקו שניהם פירושם כאשר נראה בטעות המקומות האחרים וגירסא זו ונאלתי גם צ"י של מדרש דברים רבה שנתת לו א) אשר צעק הספרים בניינען תחת נוענער 229 ובתוך הפסוקים הנועטים אשר ונאלתי אחרי השולח עם המדע אשר לפניו תמצב גם ג) זו אמר ל' שנוען בן יוחאי חזרנו על מ"3 נוסעות ולא ונאלתי ומכע שנונו תופל ולבן ונעו תופל ולבן דברים של זבלות שהולילו על הלבן זה הוה ע"י והמן כמעט גד לבן ומלרות ל' יבדה צד אלעזר אמר בהלרות היתה מחלוקת קרח: 2) שנוען בן יוחאי. כ"ס"ר ד"ח וכן בפסיקתא זוטרתא: י"ל לה וכן הוא דפוס אונטרסל: י"ע תוס' ונמות ס"ה שהעתיקו עם ונל

שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה. ממי למד? מעקב, שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה, אמר ראובן בני אני אומר לך מפני מה לא הוכחתך כל השנים הללו, כרי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי. ומפני ארבעה דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה כרי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו ושלא יהא חבירו רואה ומתבייש ממנו כו' כדאיתא בספרי. וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה, וכן שמואל שנאמר ית' הגני ענו בי, וכן דוד את שלמה בניו יט': 4. אחרי הכתו. כ' אמר משה אם אני מוכיחם קודם שיכנסו ל' לקצת הארץ יאמרו מה לזה עלינו? מה הטיב לנו? אינו בא אלא לקנות ולמצוא עילה שאין בו כח להכניסנו לארץ. לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את ארצם ואחר כך הוכיחן: סיחון, אשר יושב בחשבון. כ' אלו לא היה סיחון קשה והיה שריו בחשבון היה קשה שהמדינה קשה, ואילו היתה עיר אחרת וסיחון שריו בתוכה היתה קשה שהמלך קשה, על אחרת' כמה וכמה שהמלך קשה והמדינה קשה: אשר יושב בעשתרת. המלך קשה והמדינה קשה: עשתרת. הוא לשון צוקין וקושי כמו כח' עשתרות קרנים, ועשתרות זה הוא עשתרות קרנים שהיו שם רפאים שהכה אמרפל שנאמר כז' ויכו את רפאים בעשתרות קרנים ועוג נמלט מהם והוא שנאמר כג' ויבא הפליט ואומר כד' כי רע עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים: באדרעי. י' שם המלכות: 5. הוא יל. כה' התחיל כמו כו' הגה נא הואלתי: באר את התורה. כו' בשבעים לשון פרשה להם: 6. רב לכם שבת. כפשוטו. ויש מדרש אגדה, כח' הרבה לכם גדולה ושטר על ישיבתכם בור היה עשיחם משכן מגורה וכלים קבלתם תורה מניחם לכם מנהדין שרי אלפים ושרי מאות: 7. פנו וסעו לכם. כח' זו דרך ערד וחרמה': ובאו הר האמרי. כמשמעו: ואל כל שכניו. כח' עמון ומואב ודר שעיר: בערבה. כח' זה "מישור של יער: כהה. כח' זה הר המלך: ובשפלה". כח' זו שפלת דרום: ובנגב ובחוף הים. כח' אשקלון ועזה 'וקסרי' "וכו' כדאיתא בספרי: עד הגהר הגדל. כח' מפני שנוצר עם ארץ ישראל קוראו גדול משל, הריש אומר עבר מלך מלך, הדבק לשחזור וישתחוו לך, קרב לגבי "דיהנא ואידהן". 8. ראה נתתי. ל' בעיניכם אתם רואים איני אומר לכם מאומד ומשמעה: באו ורשו. ל' און מערער בדבר ואינכם צריכים למלחמה אילו לא שלחו מרגלים לא היו צריכים לכלי זיין: לאבתיכם. ל' למה הזכיר שוב לאברהם ל' יצחק וליעקב? אלא אברהם כדאי לעצמו יצחק כדאי לעצמו יעקב כדאי לעצמו: 9. ואמר אלכם בעת ההוא לאמר. ל' מהו לאמר? אמר להם משה לא טעצתי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה: לא אוכל לבדי וגו'. ל' אפשר שלא היה משה יכול לדון את ישראל? אדם שהוציאם ממצרים, וקיע להם את הים, וחוריד את המן, והגיו את השלו, לא היה יכול לדונם? אלא כך אמר להם ה' אלהיכם הרבה אתכם, הגדיל והרים אתכם על רייניכם, נשל את העונש טכם ונתנו על הדיינין. וכן אמר שלמה לנ' כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבוד הזה, אפשר מי שכתבו בו ל' ויחכם מכל

יח' שמואל ח' י"ג: יע' מלכים ח' ז': כ' ספרי: כח' כנלשתי י"ד: כג' כנלשתי י"ד: כג' שם י"ד: כד' דנכים ב': כה' ע' ספרי: כו' כנלשתי י"ד פסוק כ"ח ע"ג: כח' מנחם ז"ר פ' מ"ט: כח' ספרי: כט' שנועות מ"ז ז': ל' ספרי: לה' ע' ספרי: לנ' ספרי: לנ' מלכים ח' ב': לד' שם ה':

צולה פירוש כש"י כאשר הוא לפנינו והנעל י"ד נציח נוס' אחרת ומפוסקים יענים והיא גם כ' כינ"ח "מה גרמתם עלינו הלכתם ודך הר שעיר הייתם נכנסים ללחץ ז"ח יום ונצטיל שקלקלתם הסיב אחסם וכי" ונוסחא זו היא ג"כ בספרי כסם ד"ח: "שלא יהא צלצו עליו ושלא יהו המוכיחין מתווכחין שהתוכחה נציחה לידו שלום. כן ל"ל בספרי לפי נ' הילקוט: "לקנות. ל' נח"ש: "זה"ל בספרי נעשתרות שהיה קשה כעשתרות וקדדעי זה מקום המלכות: 'שך נגז ערד נוסך מנחל מלרים עד הר האמורי ונבולם יחד שנאמר וירד העונלקי והכנעני היושב צהר ההוא והסר הזה כדל ארץ חרום היה אלל קדש מלל הנדבד. כיעבס"ר ד"ח: "יער של מישור. כ' הילקוט: מישור של שעיר. כ' כ"ח: "בזשפסס זו שפלת לוד ונגז זו שפלת דרום. כ"ר וכן ל"ל גם בספרי וצילקוט ע"ש: 'קסין. כ"ע ובספרי: קסין כך הוא גם במגילה ו': "ארץ הכנעני זה גדול כנען ש' ויהי גדול הכנעני מלדון עד לשע זו קלדה: "ד'הינא. כילמ"ו וכן בתלמוד וברש"י שם: "חס נענת צמחום צמון מחל גם מוחם צנניעמו כלומד פרת הוא הקטן מושלשט כסרות שהוא מניו אללס לכסוף והנסר הכניעי הוא פרת וכן הוא קורא אותו נסר גדול צנציל שהוא כוכר כלן על שם ח"י שהיה פשוטה

מכל האדם אומר מי יוכל לשפוט? אלא כך אמר שלמה אין דיני אומה זו כדיני שאר האומות, שאם דן הודג ומכה חונק ומטה את דינו וגחל אין בכך כלום, אני אם הייתי ממך שלא כדון, נמשות אני נתבע שנאמר ¹¹ (לה) וקבע את קובעיהם נפש: 10. והנכם היום ככוכבי השמים. (לו) וכי ככוכבי השמים היו באותו היום ¹² והלא לא היו אלא ששים רבוא מהו והנכם היום? הנכם ¹³ משולים כיום קיימים לעולם כחמה וכלבנה וככוכבים: 11. יסף עליכם ככם אלה פעמים. (לז) מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם? אלא אמרו לו משה אתה נתן קצבה לברכותינו כבר הכטיח הקב"ה את אברהם (מ) אשר אם יוכל איש למנות וגו' אמר להם זו משלי הוא אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם: 12. איכה אשא לברי. אם אומר לקבל "שכר לא אוכל זו היא "שואמתי" (נ) לכם (נט) לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה: פרחכם. (נז) מלמד שהיו ישראל מרחנין, היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיות להביא מוסף אני עליכם דיינין: ומשאכם. (י) מלמד שהיו אפיקורסין, הקדים משה לצאת אמרו מה ראה בן עמרם לצאת, שמא אינו שפוי בתוך ביתו, אירר לצאת אמרו מה ראה בן עמרם שלא לצאת, מה אתם סבורים? יושב ויועץ עליכם עצות? רעות וחושב עליכם מחשבות: וריבכם. (י) מלמד שהיו ¹² רוגנים: 13. הבו לכם. הזמנו עצמכם לדבר: אנשים. (מא) וכי תעלה על דעתך נשים מה תל' ¹³ אנשים צדיקים כסופים: ¹⁴ חכמים נבונים. מבינים דבר מתוך דבר (מא) זו היא ששאל ¹⁵ אריוס את רבי יוסי מה בין חכמים לנבונים, חכם דומה לשלחני עשיר כשמביאין לו דינין לראות רואה וכשאיין פביאין לו יושב ותוהא, נבון דומה לשולחני תר כשמביאין לו מעות לראות רואה וכשאיין מביאין לו הוא ¹⁶ מחזר ומביא ¹⁷ משלו: וידעים לשבטיכם. (מג) שהם ניכרים לכם שאם בא לפני מעומף בשליתו איני יודע מי הוא ומאי זה שכת הוא ¹⁸ ואם הגון הוא אבל אתם מכירין בו שאחתם גדלהם אתו לכך נאמר וידועים לשבטיכם: בראשיכם. ראשים ומכובדים עליכם שחזיו נוהגין בהם כבוד ויראה: ואשטם. ¹⁹ חסר יוד (נג) למד שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי דייניהם שהיה להם למחות ולכוון אותם לדרך הישרה: 14. ותענו אתי וגו'. (נד) חלשתם את הדבר להנאתכם. היה לכם להשיב, משה רבינו! ממי נאה ללמוד, ממך או מחלמדיך? לא ממך. שנצמעות עליה? אלא ידעתי מחשבותיכם, הייתם אומרים עכשיו יתמנו עלינו דיינין הרבה אם אין מכירנו אנו מביאין לו דרון ותוא נושא לנו פנים: לעשות. (נה) אם הייתי מתעצל אתם אומרים עשה מהרה: 15. ואקח את ראשי שבטיכם. (נו) משבתים בדברים, אשריכם על מי באתם להתמנות על בני אברהם יצחק ויעקב, על

(לה) עשלי כ"ב: (לו) ע' ספרי: (לז) ספרי: (לח) צלחתי י"ג: (לט) ספרי: (מ) ספרי: (מא) ע' ספרי: (מב) ספרי: (מג) ספרי: (מד) ספרי:

נוכר גם הוא צחצחיות. להיכל לשון שטן ומשיחה הדשנה עמלג ומתורגם את להיכל: ¹ צחצח דקרא כתיב אל תגזול דל כי דל הוא ואל תלכזו עמי צעצר כי ד' יריצ יריצ וקצע וגו': ² והלא--גזול ל' כ"י: ³ משולים כיום לעולם ל' צ"י וה' שם קיימים כחמה וכו': "שכר ל' צ"י וד': ⁴ שאלמנו (כ"ל לעיל צפוק ט') ולא מנלמי וכו'. כילע"ו: ⁵ לכם ל' כ"י: רעות ל' כיע"ס: ⁶ נבונים. ל' הספרי: מלמד שהיו רוגנים (ע"ג גם ל' כ"י) היה אחד מהן מוליח קלע ליעול שנים שנים ליעול טלשה. כיס"ד: ⁷ כ"ל לפי ל' כ"י) וכן העיר הגאון ר' אליה וילגאל וחסריו הסכם דור"ה וכן נראה מלשון הספרי, ויזה ת"ל חשית ומיקים כסופים. חכמים זה ששאל וכו' ולפי זה כסופים הוא מידת טל חשית שיהיו מתודים או נקיים ככסף נצטר ככתבי כסף נצטר לשון לדיק (ע) צמחיר עין (ספרי). צכ"ס הנוסחא לדיקים וכסירים: נבונים ומציינים וכו': ⁸ כסופים חכמים ל' כ"י ד"א: ⁹ חריטום. כיס"ד ד"א: ¹⁰ ככל נסחאות ספרי דני רב (ובספרי שלפנינו הוא כ"י כ"י) וגם צפי החצ"ד על ספרי הגי' נבון דומה לשולמני עמי והוא הנכון (ס' הזכרון) וע"ג ה' צילקוט: ¹¹ שחר ומיחל ומחזר ולא ירשג צנל שדעתו לפלפל ולהסויף כך הוא צספרי חלל צתלמוד (ף) מפרש חסס דומה לשולמני עמי צצונן שחין מציחין יושב ותוהא והנבון דומה לשולמני עמי שחם חין ומציחין רואה משלו. כ"י: ¹² משלו ל' כ"י: צח"ה ה' וכשחין מציחין לו רואה משלו וסחר ורואה: ¹³ ואל הגון הוא צצירי וגם צספרי ל': ¹⁴ ועל פי הנוסחה הוא מלל יודל ורואה מלכר מוקוני שכתב ששאל טוסחא צפירטי האומנת ספר ח' כתיב ולומר עליה שהיא משנשחא ול"ל חסר י' חע"פ שעל פי הנוסחה הוא צצמת מלל י' ור"ו היידיהיים ז"ל כתב צצצנת המקרא שגם הוא מלל צכ"י יסן צפירטי שגם ספר

על בני אדם שנקראו אחים ורעים חלק ונחלה וכל לשון הבה: אנשים חכמים וידעים. (וה) אבל נבונים לא מצאתי (ו) זו אחת משבע מדות שאמר יתרו למשה ולא מצא אלא שלש, אנשים צדיקים, חכמים וידעים: ראשים עליכם. (ו) שתנהגו בהם כבוד, ראשים במקח, ראשים בממכר, ראשים במשא ומתן², נכנס אהרן ויוצא ראשון: שרי אלפים. אחר ממונה על אלף: שרי מאות. אחד ממונה על מאה: ושטרים מנתי עליכם לשבטיכם. (ז) אלו הכופתין והמכין ברצועה על פי הדיינין: 16. ואצוה את שפטיכם. (ז) אמרתי להם הווי מתונין בדין, אם בא דין לפניך פעם אחת שתיים ושליש אל תאמר כבר בא דין זה לפני פעמים הרבה, אלא היו נושאים ונותנים בו: בעת ההוא. (ז) משמניתים אמרתי להם אין עכשיו כלשעבר לשעבר הייתם ברשות עצמכם עכשיו הרי אתם משועבדים לצבור: שמע. לשון הווי "אוד"נמ' בלעז כמו (ז) זכור (מ) שמור: ובין גרו. זה בעל דינו (מ) שאומר עליו דברים. ד"א ובין "ג" גרו (נ) אף על עסקי דידה בין חלוקת אחים אפילו בין תנור לכירים: 17. לא תכירו פנים במשפט. (נ) זה הממונה להושיב הדיינין, שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דין, איש פלוני קרובי אושיבנו דין בעיר, והוא אינו בקי בדינין, נמצא מחייב את הזכאי ומזכה את החייב, מעלה אני על מי שמנהו כאלו הכיר פנים בדין: כקמן כגדל תשמעון. (נ) לביהא חביב עליך דין של פרוטה כדון של מאה מנה שאם קדם ובה לפניך לא תמלקנו לאחרון. ד"א כקמן כגדל תשמעון³ בכתרגומו (נ) שלא תאמר זה עני הוא וחבירו עשיר וקצתה לפרנסו אזכה את העני ונמצא מתפרנס בנקיות. ד"א (נ) שלא תאמר היאך אני פוגם כבודו של עשיר זה בשביל דינו אזכנו עכשיו וכשיצא לחוץ אומר לו חן לו שאתה חייב לו: לא תגורו מפני איש. לא תיראו. ד"א לא תגורו (נ) לא תכניס דברך⁴ לפני איש לשון (ס) אומר בקיץ: כי המשפט לאלהים הוא⁵. מה שאתה נוטל מזה שלא כדון, אתה מוקיני להחזיר לו נמצא שהמית עלי המשפט: תקרבון אלי. (ט) על דבר זה⁶ נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד. וכן שמואל אמר לשאול (ט) אנכי הרואה אמר לו הקב"ה חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה, ואמתי הודיעו כשנא למשוח את דוד (ס) וירא את אליאב ויאמר אך נגר ה' משיחו, אמר לו הקב"ה ולא אמרת אנכי הרואה (ס) אל תבט אל מראהו: 18. את כל הדברים אשר תעשון. (ט) אלו עשרת הדברים⁷ ישבין דיני ממונות לדיני נפשות: 19. המדבר הגדול והגורא. (ט) שהיו בו נחשים כקורות ועקרבים כקשתות: 22. ותקרבון אלי כלכם. (ט) בערבוביא, ולהלן הוא אומר (ס) ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וקנינים ותאמרו הן הראנו וגו' אותה קריבה היתה הונת ילדים מכבדים את הקנים ושלחום לפניהם וקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם, אבל כאן ותקרבון אלי כלכם בערבוביא, ילדים דוחפין את הקנים וקנים דוחפין את הראשים: וישבו אתנו דבר. (ס) באיזה לשון הם מדברים: את הדרך אשר נעלה בה. (ס) אין דרך שאין בה עקמימות: ואת הערים אשר נבא אליהן. (ס) תחלה לכבוש: 28. וייטב בעיני הדבר. (ס) בעיני ולא בעיני המקום. ואם בעיני משה היה טוב למה אמרה בתוכחות? משל לאדם שאומר לחברו מכור לי חמורך זה אמר

(מה) נדלים כ' ז': (ז) ספיי: (ז) טעות כ': (מ) נדכים ה': (מ) ספיי: (נ) סנהדין ז' ז': (נ) ספיי: (נ) סנהדין ח': (נ) ספיי: (נ) סנהדין ח': (נ) טעלי י': (נ) ספיי סנהדין ח': (נ) טעולל ח': (נ) ספיי: (נ) ספיי: (ס) נדכים ה': (ס) ספיי: (ס) טעלי ע': (ס) ספיי:

א' והוכיח שאלן להאשים הגי' הזאת ולדברא יש לככות לה צדית כי אמרת קדין וכהלכה ע"ש: ל' נכנס לחשון ילא חמרון. כ"ם וכן הוא בספרי: "א' חולי ל' חולי"ט: "א' לשון נגורו תשמעני דירה אל תחמך יצול זה תנור זה כיכה שהי תנור עורף על הכיכה ולכך לוסקיף למים: ל' טיחא חביב—תשמעון ל' כינ"א: ל' מלת כמנ' טעות הוא ורמיה צורכה לזה שהסמ"ג העתיק דברי רש"י שצבאל חות צחות ולא זכר כלל מלת כמרגומו (ל'ס לרדך) וע' נדכי דה שכתב שיש כהן שיעוי מקום לכה כמרגומו שמיין לעיל כקמן כגדול תשמעון כמנ' שלא תחמך זה עני וכי: ל' נדכיך לתוך סיד לשון. י' י"ד: מפני איש ל' כי"ה: "ח' כחילו חמה דן ומוליא ממון מיד הקצ"ה שהי עליו להחזיר ממון לצעליו: ל' נענש ונסתלק. כילע"ב. נענש משה. שלא זכר שלא נאמר לו פרשת נחלות עד שזכר נענש לפניו ולא ידע מה להשיב: ל' מנויין

ב. 1. ונספן ונסע המדברה. אילו לא חטאו היו עוברים דרך הר שעיר ליכנס לארץ מן דרומו לצפונה, ובשביל שקלקלו הפכו לצד המדבר שהוא בין ים סוף לדרומו של הר שעיר והלכו אצל דרומו מן המערב למזרח *דרך ים סוף דרך יציאתן ממצרים שהוא במקצוע דרומית *מערבית משם היו הולכים לצד המזרח: ונסב את הר שעיר. כל דרומו עד ארץ מואב: 3. פנו לכם צפנה. טובו לכם לרוח מזרחית מן הדרום לצפון *פניכם לצפון, נמצאו הולכין את רוח מזרחית זהו שנאמר (ח) ויבאו ממזרח שמש לארץ מואב: 4. ונשמרתם מאד. ומהו השמירה? אל תתגרו בם: 5. עד מדרך כף רגל. אפילו מדרך כף רגל, כלומר אפילו דריסת הרגל אינה מורשה לכם לעבור בארצם שלא ברשות. *ומדרש אגדה עד שיבוא יום דריסת כף רגל על הר הזיתים שנאמר (ז) ועמדו רגליו וגו': ירשה לעשו (ג) מאברהם, עשרה עממים נתתי לו, שבעה לכם וקיני וקניזי וקדמוני הן עמון ומואב ושעיר, אחד מהם לעשו והשנים לבני לוא, (ד) בשכר שהלך אתו למצרים ושחק על מה שהיה אומר *על אשתו אחותי היא עשאו ככנו: 6. תכרה לשון מקח וכן (ט) אשר כיתתי לי (ו) שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה: 7. כי ה' אלהיך בר כבך. לפיכך לא יתכפו את מוכתו להראות כאלו אתם עניים אלא הראו עצמכם עשירים: 8. ונספן ונעברו. לצד צפון הפכנו פנים להלוך רוח מזרחית: 9. ואל תתגר בם וגו'. (ז) לא אסר להם על מואב אלא מלחמה, אבל מיראים היו אותם ונראים להם כשהם מוויינים לפיכך כתיב (ח) ויגר מואב מפני העם, שהיו שוללים ובזוזים אותם. אבל בבני עמון נאמר (ט) ואל תתגר בם, שום גריו בשכר צניעות אמם שלא פרסמה על אביה *כמו שעשתה הבכירה שקראה שם בנה מואב: ער. שם המדינה: 10. האמים לפנים וגו'. אתה סבור שזו ארץ רפאים שנתתי לו לאברהם לפי שהאמים שהם רפאים ישבו בה לפנים, אבל לא זו היא כי אותן רפאים הורשתי מפני בני לוא והושבתים תחתם: 11. רפאים יחשבו וגו'. רפאים היו נחשבין אותם אימים כענקים הנקראים רפאים (י) על שם שכל הרואה אותם ידיו מתרפות: אמים. (י) על שם שאימתם מוטלת על הכריות וכן בשעיר ישבו החורים ונתתם לבני עשו: 12. יירשום. לשון הווה, כלומר נתתי בהם כח שהיו מודישים אותם והולכים: 15. היתה בם. למדו ולהומם בתוך ארבעים שנה שלא יגרמו לבניהם עוד להתעב במדבר: 17-16. ויהי כאשר תמו וגו' וידבר ה' אלי וגו'. (יא) אבל משלוח המרגלים עד כאן לא נאמר בפרשה זו וידבר אלא ויאמר, ללמדך שכל ל"ח שנה שהיו ישראל נזופים לא נתיחד עמו הדבור בלשון חבה פנים אל פנים וישוב הדעת, ללמדך שאין השכינה שורה על הגביאים אלא בשביל ישראל: אנשי המלחמה. מכן עשרים שנה היוצאים כצבא: 19-18. אתה עבר היום את גבול מואב, וקרבת מול בני עמון. מכאן שארץ עמון לצד צפון: 20. ארץ רפאים תחשב. *ארץ רפאים נחשבת אף היא לפי שהרפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא שנתתי לאברהם: 23. והעוים הישבים בחצרים וגו'. (יג) עוים מפלשתיים הם שעמם הם נחשבים כספר יהושע שנאמר (יג) חמשת סניי פלשתיים העזתי האשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני והעוים, ומפני השבועה (יד) שנשבע אברהם לאבימלך לא יכלו ישראל להוציא

ארצם

ב (א) שטעים י"א: (ז) זכריה י"ד: (ג) ע' ז"כ פ' מ"ד: (ד) ז"כ פ' כ"א: (ה) זכרית ל': (ו) כ"ה כ"ו: (ז) ז"ק ל"ח כ': (ח) צמדכ כ"ב: (ט) לקען פסוק י"ט: (י) ז"כ פ' כ"ו: (יא) מכללח פ' זל ח"כ ריש ויקרא: (יב) ע' חולין פ' ז': (יג) יהושע י"ג: (יד) זכרית כ"ב:

ב *דרך ים סוף ל' כ"ע: *מרחית כ"ע"א: *והספן פניכם. כ"ס: פנו לנפון. כ"י: *ווי"ח—וגו' ל' כ"ע: *ה' הוא זכריה *וכן הוא ולא *שהיו חיוניים כחשך הוא זכרית: *מכפרו. כ"ו: *וגו': *ע' *זכרית י"ט ל"ח: *... *ואל תנקרות הדונן לזה זבלה הדברים כגון וצטעיר יצו הסורים וצמואזים כתיב רפאים יצו זה כולה ענוא חית זהו זכרית כתיב חץ רפאים תמקז לפי שנאמר לאזכרהם אזינו צין זכריתם לזרעך כתיב וגו' וקמטיז ואת הרפאים וכשילאו ונולדים ועבדו דק כר טעיר וענוון ווואז טנקראו כזר חץ רפאים היה עולה על דעתם להמנוח זהם ככזרים זו היא שניתנה לאזכרהם ונעטם הקב"ה וואז להם חץ רפאים וחלי נחשבת שהרפאים יצו זה עוקד חבל לא זו היא שנתתי לאזכרהם חלל חללו נחמיה שנגשום נמש וישצו תחתים צכר אזכרהם שילאו צני עשו חיונו ולטו היה קצו לאזכרהם נחשגינו למצל חרגו כתיב הסוף יקרא חץ רפאים זו היא שנתתי לאזכרהם

ארצם מידם, והבאתי עליהם כפתורים השמידום וישבו תחתם, ועשיו אתם מותרים לקחתה מידם: 25. תחת כל השמים. (ט) למד שעמדה חמה למשה " ביום מלחמת עוג ונדדע הדבר תחת כל השמים: 26. מטדבר קדמות. אף על פי שלא צוני המקום לקרא לסיחון לשלום למדתי מטדבר סיני מן התורה שקרמה לעולם, כשבא הקב"ה ליתנה לישראל חור אותה^ט על עשו וישמעאל וגלוי לפניו שלא יקבלוה ואע"פ כן פתח להם בשלום, אף אני קדמתי את סיחון בדברי שלום. 'דיא מטדבר קדמות ממך למדתי שקרמת לעולם יכול היית לשלוח ברכ אהר ולשרוף את המצרים אלא שלחתי מן המדבר אל פרעה לאמר (ח) שלח את עמי, במתן: 29. כאשר עשו לי בני עשו. לא לענין לעבור בארצם אלא לענין מטר אוכל ומים: עד אשר אעבר את הירדן. מוסב על אעברה בארצך: 31. "החלתי תה לפניך. כפה שר של אמוריים שלמעלה תחת רגליו של משה והדריכו על צווארו: 32. ויצא סיחון. לא שלח כשביל עוג לעזור לו, ללמדך שלא היו צריכים זה לזה: 33. ואת בניו. (י) בנו כתיב שהיה לו בן גבור כמותו: 34. מתם. אנשים " בבית סיחון נאמרים) בנו. לנו לשון ביה שהיתה חביבה עליהם ובזווים איש לו, וכשבאו לבית עוג כבר היו שבעים ומלאים והיתה בויה בעיניהם ומקיעין ומשליכין בהמה ובגדים ולא נמלו כי אם כסף הזהב לכך נאמר (יט) בזונו לנו לשון בזון "כך נדרש בספרי בפ' (כ) וישב ישראל בשמים: 37. כל יד נחל יבק. כל אצל נחל יבוק: וכל אשר צוה ה' אלהינו. שלא לכבוש, הנחנו:

ג 1. ונספן ונעל. "כל צד צפון הוא עלייה: 2. אל תירא אתו. ובסיחון לא התגדך לומר אל תירא אותו (ט) אלא מתירא היה משה שלא תעמוד לו זכות ששמש לאברהם שנאמר (ז) ויבא הפליט, והוא עוג: 4. חבל ארנב. מתרגמין בית פלך תרכונא וראיתי "תרגום ירושלמי (ג) במגלת אסתר קורא 'פלשן תרכונין למדתי חבל ארנוב הפרכיא היכל מלך כלומר שהמלכות נקראת על שמה, וכן את הארנוב דמלכים (ד) אצל היכל מלך הרגו "פסק בן רמליהו לפקחיה בן מנחם למדתי שכך נקרא שם הפרכיא: 5. מערי הפרזי. פרוזות ופתוחות בלא חומה וכן (ט) פרוזות תשב ירושלים: 6. התרם. לשון הוה הלך וכלות: 8. מיד. מרשות: 9. צידנים יקראו לחרמון וגו'. (ו) ובמקום אחר הוא אומר (ז) ועד הר שיאון הוא חרמון הרי לו ארבעה שטות למה התצרכו ליכתב? להגיד שבח ארץ ישראל שהיו ארבע מלכיות מתפארות בכך זו אומרת על שמי יקרא חו אומרת על שמי יקרא: שניר. הוא (ח) שלג 'בלשון אשכנז ובלשון כנעני': 11. מיתר הרסאים. שהרגו אמרסל וחבריו בעשתרות קניים והוא שלש מן המלחמה שנאמר (ט) ויבא הפליט זה עוגי): באמת איש. באמת (י) עוג: 12. ואת הארץ הזאת. האמתה למעלה מנחל ארנון עד הר חרמון, ירשנו בעת ההוא מערער אשר על נחל ארנן. אינו מחובר לראשו של מקרא אלא לסופו על נתתי לראובני ולגדי, אבל לענין ירושה עד הר חרמון היה: 18. זה הוא ארץ רסאים. היא אותה שנתתי לאברהם: 16. תוך הנחל ונבל. כל הגחל ועוד מעבר לשפתו כלומר עד ועד בכלל ויחד מכאן: 17. מכנרת. מעבר הירדן המערבי היא ונחלת בני גד מעבר הירדן מזרחי ונפל בגורלם רוחב הירדן כנגדם ועוד מעבר שפתו עד כנרת זהו שנאמר והירדן ונבל הירדן ומעבר לו: 18. ואצו אתכם. לבני ראובן ובני גד היה מדבר: לפני אחיכם. הם היו הולכים לפני ישראל למלחמה (יג) לפי שהיו גבורים ואויבים נופלים לפניהם שנאמר (יג) ויפרא זרוע אף קדקד:

וחתתנן חסלת פירשת אלה הדברים.

(טו) ע"ג כ"ה כתיבת ו"כ מדות: (פ) שמונת ה' (ז) ט' תמ' ט' חקת פס' ויכו לחו וזה בניו: (ח) פס' ל"ה (ט) צמדכ כ"ה: (כ) לקטן ב' ז'
 ג (ח) ע"ג * צמדכ כ"ה ל"ה: (ג) כדלמ' י"ד: (ג) תדננס טני אסתר ס' א': (ד) ז' ב' י"ו: (ה) זכניה ו': (ו) ג' חולין ס' ז' ספרי ט' עקב: (ז) צמדכ ד' (ח) כמ"ח: (ט) כדלמ' י"ד: (י) סנס' ט' חקת: (יא) כמ"ח: (יב) ע"ג * צמדכ ל"ב י"ח: (יג) צמדכ ל"ב:
 * חולין ס' ז': "צמדכמת סיחון * ע"ג כ"ה: * על ענוון ועוולז ועשו וכו'. כיס"ד: ד"ח—צמתון ל' כילווי': "הסלחתי—ואורו ל' כי"ע: "צצית—צטטים ל' כיס"ר: "ויצוה. כי"ע:
 ג * ע"ג * צמדכ ל"ד י"ח—עליה ל' כי"ע: "כך נקלחת טס אפרכיז כמכ"ז צית פלך וכו' בן מנחם וספ"ד. כיס"ר ד"ג: "למלוד. כינ"ח: "פלטרין טרכונין. כילו"ו: פלכין. כי"ח: "ל' הדפוסים צמנס טקח למנחס: "צלשון אשכנז ל' כ"ל (ו"כ) וצמל: "ע' צלוקומיס:

הקולות ואת הלפידים: יל' מ'דון. יל'סון, לעצמם: יל' מ'דון. יאלסון, לאחרים: 14. ואתי צוה ה', ללמד אתכם. תורה שבעל פה: 16. סמל. צורה: 19. ופן תשא עיניך. להסתכל בדבר ולתת לב לשעות אחריהם: אשר חלק ה'י. (3) להאיר להם. דיא (ג) לאלוהות, לא מענן טלפעות אחריהם אלא החליקם ברברי הכליהם לשרדם מן העולם וכן הוא אומר (7) כי החליק אליו בעיניו למצוא עונו לשנא: 20. מכור. כוד הוא כלי שמוקקים בו את הזהב: 21. החאנף. נתמלא רוגז: על דבריהם. על אודותיכם, על עסקיכם: 22. כי אנכי מת וגו' אינני עבר. (ה) מאחר שמת מהיכן יעבור? אלא אף עצמותי אינם עוברים: 23. תמונת כל. תמונת כל דבר: אשר צורך ה'. אשר צורך שלא לעשות: 24. אל קנא. מקנא לנסום 'אנפר'מנט' בלעז מתחרה על רזונו להפיע מעובדי ע"ז: 25. ונושנתם. (ו) רמז להם שיגלו ממנה לסוף שמונה מאות וחמשים ושתיים שנה כמנין ונושנתם והוא הקדים והגלם לסוף שמונה מאות וחמשים והקדים שתי שנים לנושנתם כדי שלא יתקיים בהם, (ו') כי אבד תאבדון וזהו שנאמר (ז) וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו, צדקה עשה עמנו שמהר להביאה שתי שנים לפני זמנא': 26. העידתי בכם. הגני מזמינם להיות עדים שהתירתי בכם: 28. ועבדתם שם אלהים. כתרנומו משאתם עובדים לעובדיהם כאילו אתם עובדים להם: 31. לא ירפך. מלהחזיק כך בידיו ולשון לא ירפך לשון לא יסעיל הוא לא יתן לך רפיון לא יפריש אותך מאצלו וכן (ס) אחזתיו ולא ארפנו שלא ננקד ארפנו. כל לשון רפיון מוסב על לשון מפעיל ומתפעל כמו (ט) הרפה להם תן לה רפיון, (י) הרף ממני, התרפה ממני: 32. לימים ראשנים. על ימים ראשונים: ולמקצה השמים. וגם שאל לכל הברואים אשר מקצה אל קצה, זהו פשוטו. ומדרשו (יא) מלמד על קומתו של אדם שהיתה מן הארץ עד השמים והוא השיעור עצמו אשר מקצה אל קצה: הנהיה כדבר הגדול הזה. ומהו הדבר הגדול? השמע עם וגו': 34. הנסה אלהים. (יב) הכי עשה נסים שום אלוה לבוא לקחת לו גוי וגו'. כל ההיץ הללו תמיהות הן לכך נקודות הן בחפף פתח הנהיה הגשמע השמע הגסה: במסת. על ידי נסיונות הודיעם גבורותיו כגון (יג) התפאר עלי אם אוכל לעשות כן הרי זה נסיון: באתת. בסימנין האמין שהוא שלחו של מקום כגון (יד) טה זה בידך: ובמופתים. הם

(3) 'ע' מגילה ט' ז': (ג) ע"ז כ"ה: (ד) תהלים ל"ו: (ה) פסכי ט' פנחס: (ו) פנהדקין ל"ח ובעין ט"ח: (ז) פסוק כ"ו: (ז) דיאל ט': (ח) שני ג' ט': (ט) מלכים ז' י': (י) דברים ט': (יא) פנהדקין ל"ח ז': (יב) שם ט': (יג) שמוט ח': (יד) שם ז':

הנאים אחריהם (ע) פסוקים האלה צהאל יוסף צראש' ט' סיי טרה) ולא כן דעת חז"ל ל"ל צדקתם צקיותין ל' ע"ש: יל'מדות לעצמם (ילסון ילמדות יאלסון לאחריהם ל') כילוונ'ס ד"ח: ז' זה חסד מן המוקדחות שטנו לתלמי המלך להאיר להם. כ"ס: "שאל לא כן יאמר בן נח מותר צע"ו ומדרשו להסתלקן צדקרים כדי להפדן מן העולם: "אנפר'נדרה. כיל'יו: ידקה של שקידה היינו הקדים מורכב ז' שנים לגימטרייה דוונטנתם דהיינו תמני מאה ומעשים ומתחין וסם גלו לכוף זמנא מלוח ומעשים שנכנסו לארץ דכתב ויהי צמננים טנה ר' מלוח טנה וג' ויני צית הראשון ארבע מלוח ועשר הרי שמונה מלוח ומעשים לא נחם ו' טנה שנשטחו צמדכ הרי ט' מלוח ומעשים ולמלמי היה ממתין עד ונוטנתם היה מתקיים צהם כי אצד תאצדון מחר והפעול תשמדון דכתבי צההיא פרשתא: מהרה דנורח עולמא. דהוא גימטרייה דוונטנתם וקרי ליה אצד תאצדון מחר והקדמה דשתי שנים לדקה הימה: "הרע כעצ"ו צמקנת פסרו ומן אצות כתב הכונה צזה המאמר אינה לשער קוונתו של אדם הראשון טלח אצות על דעת חכמים לומר שביחה מסוף העולם ועד סופו ולא מלמד לשמים אלא קוונת חכמתו ושיעורה שהשיג כל מה שיש בעולם היסודות ממחרד למועצב ומן הארץ עד לשמים וצהגיטו לשם קודם השיגו העולם הרחמי סרס וכיון שנטה אל ההנאות תמועט ולא השיג יותר ונערד ומן ערך של אדם ציקך ולא יצן וגו' חסו אונרס ז"ל אירי ואירי מדה אחת היא ולא אונרו מד שיעורא הוא כמנהגם וכוונתם לומר מדה אחת כונה אחת למחר חכמתו והפגמו כי שני המאמרים לענין אחר תכונות ע"כ: "לפי דעת רש"י על פי טענות הכתוב שם אלהים זה הוא חול ולא נראה כן דעת חז"ל צבטעות דף ל"ב וצמ"ו צמקד סרס ד' וצביוטלמי מנילה סרס א' כי לא נוננה פסוק זה שם צין השמות שפן מול וע"ג צת"ל וצת"ל וכך קורל רש"י משב דונש שם זה מול כאשר העיר הפסס עד"ל ז"ל חס לשונו של דונש צהשגותיו נגד ר' סעדיה (כ"י אשר היה ציל חכס זה וצביונים האלה נדפס כולו) ואמר צפירות

1 'ע' הלנה ומכוננו צמדכ י"א כ"ט וכ"ה י"ב:

הם נפלאות, שהביא עליהם מכות מופלאות: ובמלחמה. בים שנאמר (טו) כי ה' נלחם להם: 35. הראת. כתרנומו איתחזיתא, כשנתן הקב"ה את התורה פתח להם שבעה רקיעים וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים וראו שהוא יחדי, לכך נאמר אתה הראת לדעת: 37. ותחת כי אהב. וכל זה תחת אשר אהב: ויוצאך בפניו. (עו) כ'אדם המנהיג בנו לפניו שנאמר (י) ויסע מלאך האלהים ההולך וגו' וילך מאחריהם. כ"ד"א ויוצאך בפניו בפני אבותיו כמה שנאמר (יט) נגד אבותם עשה פלא. ואל תתמה על שהזכירם בלשון יחיד שהרי כתבם בלשון יחיד ויבחר בזרעו אחרי: 38. ממך מפניך. סרסרו ודרשוהו להודיש מפניך גוים גדולים ועצומים ממך: כיום הזה. כאשר אתה רואה היום: 41. אז יבדיל. (ע) נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילם ואף על פי שאינן קולטות עד שיבדלו אותן של ארץ כנען אמר משה מצוה שאמשר לקיימה אקיימנה: בעבר הירדן מזרחה שמש. באותו עבר שבמזרחו של ירדן: מזרחה שמש. לפי שהוא דבוק נקודה רי"ש בחמף, מזרח של שמש מקום זריחת השמש: 44. וזאת התורה. זו שהוא עתיד לסדר אחר פרשה זו: 49—45 אלה העדת, אשר דבר. הם הם אשר דבר בצאתם ממצרים ב' חור ושנאה להם בערבות מאב אשר בעבר הירדן שהוא במזרח, שהעבר השני היה במערב:

ד. 4—3 לא את אבותינו בלבד כרת ה' וגו'. כי אתנו, פנים בפנים. א"ד ברכי כך אמר משה אל תאמרו אני מצעה אתכם על לא דבר כדרך שהסרסרו עושה בין המוכר ללוקח, דרי הלוקח עצמו מדבר עמכם: 5. לאמר. (ה) מוסב על דבר ה' עמכם בהר מתוך האש, לאמר אנכי ה' וגו' ואנכי עמד בין ה' וביניכם: 7. על פני. בכל מקום אשר אני שם והו כל העולם. ד"א (ז) כל זמן שאני קיים: "עשרת הדברות כבר פירשתיים: 12. שמור. (ז) ובראינות הוא אומר (ג) זכור שניהם ברבור אחד ובתיבה אחת נאמרו ובשמיעה אחת נשמעו: כאשר צוך. (ד) קדם מתן תורה במרה: 15. וזכרת כי עבד היית וגו'. על מנת כן פדאך שתהיה לו עבד ותשמור מצותיו: 16. כאשר צוך. (ה) אף על כבוד אב ואם נצטוו במרה שנאמר (ו) שם שם לו חק ומשפט: 17. ולא תנאף. (ז) אין ב'לשון ניאוף אלא באשת איש: 18. ולא תתאוה. ולא תידון, אף הוא לשון חמדה כמו (ח) נחמד לטראה דמטרנמינן דמרגנ למהו: 19. ולא יסף. ב'מטרנמינן (ט) ולא ספק' כי קולו חזק וקיים לעולם. ה"א ולא יסף לא הוסיף לדראות באותו פומבי: 24. ואת תדבר אלינו. התשתם את כחי כנקבה שנצטערת עליכם ורפיתם את ידי כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה ולא ללמוד ממני:

ד. 4. ה' אלהינו ה' אחד. (ה) ה' שהוא אלהינו עתה ולא אלהי האומות הוא עתיד להיות ה' אחד שנאמר (ז) כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' ונאמר (ג) ביום ההוא יהיה

(טו) שמוס י"ד: (עו) מכלילת פ' בשלם (ח) שמוס י"ד: (יח) חסלים ע"ח: (יט) מכות י': (ך) וכן למי ח"ל וע' ח"י: (צ) מכלילת פ' יתרו: (ג) שמוס כ': (ד) שבת פ"ו: (ה) פנהדין כ"ו: (ו) שמוס פ"ו: (ז) ע"ב: "שמוס כ' י"ג: (ח) בשלם ז': (ט) וכן קופה י' פנהדין י"ז: (י) ח' ע' פסקי: (י) ז' פניה ג': (ג) זכריה י"ד:

או הכסה חלטים הקב"ה, עשה חלטים שצבאן קודש ורוא חיבו חלל מול וזין צו ספק. ואם חמך חונך מחין חמה חונך כך שחכסס מן כסיון והיה כחוי לונך זולתו, ונסיכסו ונלונך כי זה חנוי צכל המקרא טולו קרוי חלטים חמרים כדכחז קראו צקול גדול כי חלטים הוא וחשכר יצבר זה הפירוש חמרו או הכסה ופירושו או הכסה חלטים חמרים להוליל גוי ונתחת יי גוי צנוסות וצלותות וגו' ככל חמך עשה לכם וגו' וצלמרו כך כחצכר חלטים שצכאן מול צני חמול וחול ואל חלמך מול לקדש ולקדש מול ואל חצכל צני צמנות וצמול רצכר חמנת לעד חמחול חמול: "חלסם—ד"ח ל' כיס"כ: א"ד"ח—חמרי ל' כע"ח: ב' חממלרים דכר להס צכצרות מולצ חזר ושנאה להס וסכס"ד וחמ"כ ד"ח חשכר צכצר סירקן וכי צכצכר וסכ"ד. ל' י"ד: צכיס"ד הכי חממלרים דכר להס צכצרות מולצ צכצכר סירקן חכח וכי צכצכר וסכ"ד וחמ"כ ד"ח צכצר סירקן. חזר ושנאה להס:

ד. א' עשרת—פכשתים ל' כיליוו: ב' לשון ל' כיס"כ: ג' חממלרים—ולא יסף ל' כיס"כ: ד' לפי חמדת צכר וס חין יכולך לדכר כל דכריסם צכמימה חמח ונדת הקב"ה חיבו כן לח היה פוסק ונשלל היה פוסק לח היה חוסיק לפי שקולו חזק וקיים לעולם ד"ח וכו'. ל' חממל: ה"ד"ח—חמוני ל' לפי ל' י"ד:

שרי לא נאמר על בתו לא תקח כי חסיר את בך מאורי': 5. מזבחתיהם. של בנין: ומצבתם. אכן אחת: ואשריהם. (ד) אילנות שעובדין אותן: ופסיליהם. צלמים: 7. לא מרבכם. כששומר. ומרדשו' (ה) לפי שאין אהם מגדילים עצמכם כשאני משפיע לכם טובה, לפיכך חשק בכם: כי אתם המעט. (ה) הממעטין עצמכם כגון אברהם שאמר (ו) ואנכי עפר ואפר וכגון משה ואהרן שאמרו (ז) ונחנו מה, לא נבוכרנאצר שאמר (ח) אדמה, לעליון ומנהריב שאמר (ט) מי בכל אלו הארצות חזרם אמר (י) אל אני מושב אלהים ישבתי: כי אתם המעט. הרי כי משמש בלשון דהא: 8. כי מאהבת ה'. הרי כי משמש בלשון אלא, לא מרובכם חשק ה' בכם, אלא מאהבת ה' אתכם: ומשמרו את השבעה. מחמת שמרו את השבעה: 9. לא לך דור. (י) ולהלן הוא אומר (יג) לאלפים 'כאן שהוא סמוך אצל לשומרי מצותיו' הוא אומר לאלף ולהלן שהוא סמוך אצל (יג) לאוהביו הוא אומר לאלפים: לא הביו. אלו העושין מאהבה: ולשמרי מצותיו. אלו העושין מיראה: 10. ומשלם לשנאיו אל פניו. (יג) בחיו משלם לו גמולו הטוב כדי לאחידו מן העולם הבא: 11. היום לעשותם. (יד) ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם:

חסלת פרשת ואתחנן.

עקב.

12. והיה עקב תשמעון. (טו) ^{אם המצות קלות שאדם דש בעקבו תשמעון, ושמר ה' וגו' ישמר לך הבטחתו:} 13. שגר אלפיך. ולדי בקרך שהקבה משגרת ממעיה: ועשתרת צאנך. מנחם פירש (טו) אכירי בשן, מכוון הצאן כמו (י) עשטרות קנים לשון חוק ואונקלס תרגם ועדרי ענך. ורבותינו אמרו (י) למה נקרא שמם עשטרות שמעשירות את בעליהן: 14. עקר. שאינו מוליד: 17. כי תאמר בלבבך. 'על כרחך לשון דילמא הוא, שמא תאמר בלבבך מסני שהם רבים לא אוכל להורישם, אל תאמר כן לא תירא מהם, ולא יתכן לפרשו באחת משאר לשונות של כי שיפול עליו שוב לא תירא מהם: 19. המסת. (ט) נסיונות: והאחת. כגון (כ) ויהי לנחש (כ) והיו לרם ביבשת: והמסתים. המכות המופלאות: והיד החזקה. זו הדבר: והזרע הנטויה. זו החרב של מכת בכורות: 20. הצרעה. (כ) מין שרץ "העוף שהיתה זורקת בהם מרה ומסרתן ומסמאה את עיניהם בכל מקום שהיו נסתרין שם: 22. פן תרבה עליך חית השדה

(ד) ע"ז מ"ם: (ה) חולין מ"ט: (ו) צדקת מ"ט: (ז) שמוח מ"ט: (ח) ישעיה י"ד: (ט) ט"ז: (י) יחזקאל כ"ח: (יא) סוטה ל"א: (יב) דברים ה' (יג) ע' ח"א מ"י: (יד) עירובין כ"ג: (טו) ע' המסחה: (טז) סוטה כ"ג: (יז) צדקת מ"ט: (יח) סוטה כ"ד: (יט) ע"ג * ל"ג ד' ל"ד: (כ) שמוח ד': (כא) סוטה ל"ו:

ל' צבי ור"י: 'מדלח תחיי כי חסיר ע"ג ה"ק בתך לא תתן לזנו כי יסיר צבל בתך את צנך שתלך לו בתך מלחמים אבל אצתו לא תקח לזכך לא קמהדר ולא קרינן ציה כי חסיר צת הנכרי את צנך שתלך מלחמים חלוא צנך מן הנכרי שילדה לו בתך קרוי צנך ואין צנך הצא מן הנכרית קרוי צנך: שונע מינה. מדכתיב כי יסיר את צנך ומוקמינן ליה צנן שתלך בתך לנכרי חלוא צן צנך הצא מן הנכרי קרוי נוי צנך (וע' תוס' בקדושין ס"ח ד"ה צנך הצא צמס ל"ת): "כל שנצודקין אוחה. אם האילן עלונו אבל אם עובדך את ע"ז שמסתיו האילן מות: 'לפי שאין אחס מרצין עלמכם חלף מונעטין לפיכך חק צמס כי אחס העונע מונעטין עלמכם צמנו: 'סמוך אוהביו לאלפים ואיך קרא סמוך לחלף דוד אל שמוני מנחיו דהיינו מיראה ואין אלו דועין לפדוש מיראה: דהכח מלחמה סכר ומיראה פורענות הקבלות והעונשין והכח מלחמה העונשין ומיראתו שמואל גדול ומוטל על הנכריות: "העונשין מיראה הוא חונק וכו' לזוכרו העונשין מלחמה ששכרם יותר גדול הוא חונק לאלפים. צמ' ונראה שהם דברי הנחמי צעננו לפדש את דברי רש"י והכניסו צמס דמוסין נוסחא זו צמסי עלמנו כאשר עשו כן צמס מקומות: ^א את המלות. כ"י: 'כי תאמר בלבבך רבים וגו' לא תירא מהם וגו' אין אחס יכול לפדש צלשון חס לומר ח"מ בלבבך וגו' לא תירא מהם הא חס לא תאמר תירא מהם אין זה כחן ולא צלשון חלף אבל נדעס הוא צלשון פן לומר שלא תאמר כן וצמתיים נדעס כלומר וכי תאמר בלבבך רבים האוים האלה ותירא מהם וכן כי תאמרו מה נדעס לו לעולם לא תשיצו אל לבצמס לומר מה נדעס לו וכן כי כל הסמוכין לחף חף כי תאמר לא תאמר חף כי חכמי אענני כולן נדעסין צלשון תימא הילכך סוף פסוק מלמד פן תאמר כן וכו' * גטין ל': "העוף ל' כ"ס: ר'

עקב זה ט י

הגשרה. כנ) והלא אם עושין רצונו של מקום אין מתיראין מן החיה שנאמר כנ) וחית השדה השלמה לך, אלא גלוי היה לפניו שעתידין לחטוא: 23. והמם. נקוד קמץ כולו לפי שאין מ"ם אחרונה מן היסוד והרי הוא כמו וְהָם אותם אבל כד) והמם נגלגל עגלתו כולו יסוד לפיכך חציו קמץ וחציו פתח כשאר פעל של שלש אותיות:

ק. 1. כל המצוה. כפשוטו, ומדרש אנרה (א) אם התחלת במצוה נמור אותה שאינה נקראת אלא על שם הגומרה שנאמר (ב) ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם, והלא משה לבדו נתעסק בהם להעלותם אלא לפי שלא הספיק לגמרה וגמרה ישראל נקראת על שמם: 2. התשמר מצותיו. שלא תנסהו ולא תדררה אחריו: 4. שמלתך לא בלתה. (ג) ענני כבוד היו שפים בכסותם ומגהצים אותם כמים מנוהצים ואף קמניהם כמו שהיו גדלים היה גדל לכושן עמהם כלבוש הזה של חוטם שגדל עמו: לא בצקה. לא נסחה כנצק כדרך הולכי יתף שרגליהם נפוחות: 8. זית שמן. זיתים העושים שמן:

מ. 1. גדלים ועצמים ממך. (א) אתה עצום והם עצומים ממך: 4. אל תאמר בלבבך. צדקתי ורשעת הגוים נרמו: 5. לא בצדקתך, אתה בא לרשת, כי ברשעת הגוים. הרי כי משמש בלשון אלא: 9. ואשב בהר. (ב) אין ישיבה אלא לשון עכבה: 10. לוחת. (ג) לוחת כתיב ששתייהן שוחת: 18. ואתנפל לפני ה' כראשנה ארבעים יום. שנאמר (ד) ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה, (ה) באותה עלייה נתעכבתי ארבעים יום נמצאו כלים בכ"ש באב (ו) שהוא עלה "בישטונה עשר בתמו, בו ביום נתרצה לישראל ואמר לו למשה (ז) פסל לך שני לוחות, עשה עוד ארבעים יום נמצאו כלים ביום הכפורים, בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ואמר לו למשה סלחתי כדברך² לךך הוקבע למחילה ולסליחה ומנין שנתרצה ברצון שלם שנאמר בארבעים של לוחות אחרונות (ח) ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים, מה הראשונים ברצון אף אחרונים ברצון, אמור מעתה אמצעיים היו כבעס: 20. ובאהרן התאנף ה', לפי ששמע לכם: לה שמידרו. (ט) זה כליו בנים וכן הוא אומר (י) ואשמיד פרוי ממעל: ואתפלל גם בעד אהרן. והועילה תפלתו לכפר מחצה ומתו שנים ונשארו השנים: 21. טחון. לשון הווה כמו הלך וכלות מולאנמ' בלעז: 25. ואתנפל וגו'. אלו הן עצמם האמורים למעלה וכפלן כאן לפי שכחוב כאן סדר תפלתו שנאמר ה' אלהים אל תשחת עמך וגו':

י. 1. בעת ההוא. לסקף ארבעים יום נתרצה לי ואמר לי פסל לך ואחר כך ועשית לך ארון (א) ואני עשיתי ארון תחלה שכשנאבאו והלוחות בידי היכן אתנם. (ב) ולא זה הוא הארון שעשה בצלאל שהרי משכן לא נתעסקו בו עד לאחר יום הכפורים כי כרדתו מן ההר צוה להם על מלאכת המשכן (ג) ובצלאל עשה משכן תחלה ואחר כך ארון וכלים, נמצא זה ארון אחר היה זהו שהיה יוצא עמהם למלחמה, ואותו שעשה בצלאל לא יצא למלחמה אלא בימי עלי וענשו עליו ונשבה: 7—6 ובני ישראל נסעו מבארת בני יעקן מוסרה. (ד) מה ענין זה לכאן, ועוד וכי מבארות בני

כב) ע' פסלי: כג) לויז ה': כד) ישעיה כ"ח:
 ק (א) תמ': (ב) יהושע כ"ד: (ג) י' יקוע צמס סקיקחל ומדכס טיז השינים טקוק טופס ע"ג תחמוסל ריש צמדכ:
 מ (א) פסרי: (ב) טנלה כ"ל: (ג) תמ': (ד) טמח ל"ב: (ה) ס"ע ט' ו': (ו) ע' תמ': ט' כ' תמ': (ז) טמח ל"ד: (ח) דכריס י':
 ט) טמ' ככמי לחמי מוח: י) עמוס ז':
 י (א) ע' תחמוסל: (ב) ע' יכוש' טקליס ט' ה': (ג) צככות ל"ס: (ד) יכוש' קופס ט' ה' פכילחט ט' צכלת תמ' ט' חקט:

ק. אמני טים זיתים פרי עץ שאין עושין טמן הולך לוונר כן. כ"ם:

מ. ע"ג * טמות י"ח י"ג וע' * טס ל"ג י"ח: כ"ס דכרי תמח' צעלנו ולא דכרי תמח' הכחוז צפרטה דמכנליס (צמדכ. י"ז כ') כקושיט דכיס וע"ג צמדכ' ט' ט' ו' אחר וטסה סלח נח לעונותיסס של יסרלל על וטעסה העגל וחינו אחר וטסה סלח נח לעונותיסס של יסרלל על סוף כל הדורות היי עטסה קן לפי טהיטסה טעח לעון אלא אחר סלח נח לעונותיסס של יסרלל על וטעסה העגל אחר סקצ"ס ככי כדכרין עשימי טני ויחמר ד' סלחמי כדכרין: ז' וגל וס"ה. כ"י ד"ל וי"ד צדקין וכן ל"ז:

1 moulant (מלהלננר):

בני יעקן נסעו למוסרה הלא ממוסרה כאו לבני יעקן שנאמר (ו) ויסעו ממוסרה וגו', ועוד שם
 מה אהרן הלא בדר הרר מה צא וחשוב ומצא שמנה מסעות ממוסרות לדר הרר? אלא אף
 זו מן התוכחה, ועוד זאת עשיתם כשמת אהרן בדר הרר לסוף ארבעים שנה ונסתלקו עני כבוד
 יראתם לכם ממלחמת מלך ערר ונתתם ראש לחזור למצרים חזרתם לאחורייכם שמנה מסעות
 עד בני יעקן ומשם למוסרה שם נלחמו בכס בני לוי ודרגו מכם. ואתם מהם עד שהחזירו אתכם
 בדרך חזרתכם, ומשם חזרתם הגדרגדה הוא חור הגדרג, ומן הגדרגדה וגו', (ו) ובמוסרה עשיתם
 אבל כבוד על מיתתו של אהרן שגרטה לכם זאת ונרמה לכם כאילו מת שם. (ז) וסמך משה תוכחה
 זו לשיבוור הלוחות לומר שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקב"ה כיום שגשגתו בו הלוחות
 ולהודיעך שהוקשה לו מה שאמרו (ח) נתנה ראש לפרוש ממנו כיום שעשו בו את העגל: 8. בעת
 ההוא הבדיל ה' וגו'. מוסב לענין הראשון. בעת ההוא. בשנה הראשונה לצאתכם ממצרים
 ושעיתם בעגל ובני לוי לא טעו הבדילם המקום מכם. וסמך מקרא זה לחזרת בני יעקן לומר שאף
 בזו לא טעו בה בני לוי אלא עמדו באמונתם: "לשאת את ארון. הלויים: לעמד לפני ה'
 לשרתו ולכרך בשמו. (ט) הבהנים והוא נשיאת כפים: 9. על כן לא היה ללוי חלק. לפי
 שהובדלו לעבודת מזבח ואינן פנוין לחרוש ולרוע: ה' הוא נחלתו. נוטל פרס מזומן מבית
 המלך: 10. ואנכי עמדתי בהר. לקבל הלוחות האחרונות, ולפי שלא פירש למעלה כמה עמד
 בהר בעליה אחרונה זו חוד והתחיל בה: כימים הראשונים. של לוחות הראשונות, מה הם ברצון
 אף אלו ברצון אבל האמצעיים שעמדתי שם להתפלל עליכם היו ככעס: 11. ויאמר ה' אלי
 וגו'. אף על פי שסרתם מאחריו וטעתם בעגל אמר לי (י) לך נחה את העם: 12. ועתה
 ישראל. אף על פי שעשיתם כל זאת עודנו רחמיו וחבתו עליכם ומכל מה שחטאתם לפניו
 אינו שואל מכם: כי אם ליראה וגו'. ורבותינו דרשו (יא) מכאן הכל בידי שמים² חוץ מיראת
 שמים: 13. לשמר את מצות ה'. ואף היא לא לחנם אלא לטוב לך שתקבלו שטר: 14. הן
 לה' אלהיך. הכל. אף על פי כן רק באבתוך חשק ה' מן הכל: 15. בכס. כמו שאתם
 רואים אתכם חשוקים מכל העמים היום הזה: 16. ערלת לבבכם. אוטם לבבכם וכסוי:
 17. ואדני האדנים. לא יוכל שום ארון להציל אתכם מידו: לא ישא פנים. אם תסרן
 עולו: ולא יקה שחד. ל'פייסו בממון: 18. עשה משפט יתום ואלמנה. הרי נבורה (יג) ואצל
 נבורתו¹ אתה מוצא ענותנותו: ואהב גר לתת לו לחם ושמלה. (יד) ודבר חשוב הוא
 זה, שכל עצמו של יעקב אינו על זה נתפלל (יז) ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש: 18. כי
 גרים הייתם. (טו) מום שבך אל תאמר לחברך: 20. את ה' אלהיך תירא. ותעבד לו ותדבק
 בו, ולאחר שיהיו כך כל המדות הללו אז בשמו תשבוע:

יא 2. וידעתם היום. תנו לב לדעת ולהבין ולקבל תוכחתו: כי לא את בניכם. אני מדבר
 עכשיו שיוכלו לומר אנו לא ידענו ולא ראינו בכל זה: 6. בקרב כל ישראל. (ה) כל מקום
 שהיה אחד מהם בורח הארץ נבקעת מתחתיו ובוועתו אלו דברי רבי יהודה, אמר לו רבי נחמיה
 והלא כבר נאמר (ז) ותפתח הארץ את פיה ולא פיותה אמר לו ומה אני מקיים בקרב כל ישראל
 אמר לו שנעשית הארץ מדרון כמשפך וכל מקום שהיה אחד מהם² היה מתגלגל ובא עד מקום
 הנקיעה: ואת כל היקום אשר ברגליהם. (ג) זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו: 7. כי י

ענייכם
 (ה) צמדכ ל"ג: (ו) ע' מדכ"ח פ' י"ז: (ז) ידקל כבה פ' כ"ו: (ח) צמדכ י"ד: (ט) עכין י"ח: (י) שנות ל"ב: (יא) צמדכ ל"ג: (יב) ענולה ל"ח: (יג) צ"כ פ' ע"י: (יד) צלשטים כ"ח: (טו) צ"ח ל"פ: (טז) ענולה ל"ח: (יז) ילקוט קמח בשם ילמדנו: (יח) צמדכ ט"ז: (יט) פקדה ק"י:

¹ לשאת--המלך ל' כילו"ע והוא ל' גליין כ"ע: ² כל הצא על האדם צד הקצ"ה הוא כגון ארז
 קלר עני עשיר חכם שזוהי לזן שחור הכל צדי שמים הוא אצל לדיק ורשע אינו צא על ידי שמים
 חס ז' וסר צדו של אדם ונתן לפניו שני דרכים והוא יצטרך לו יראת שמים: ³ ווע' צמדכ"ס לצוות
 סוף פרק י' שמיטת עלינו לוקח שזוהי הנלוה בעציל העניינה: ⁴ אתה מנולל ל' כ"י:
 יא² צורס. כ"ע:

עיניכם הראת. מוסב על המקרא האמור למעלה(ד) כי לא את בניכם אשר לא ידעו וגו' כי אם עמכם אשר עיניכם הראות וגו': 10. לא כארץ מצרים הוא. (ס) אלא טובה הימנה ונאמרה הכמחה זו לישראל ביציאתם ממצרים שהיו אומרים שמא לא נבוא אל ארץ טובה ויפה כזו. יכול בננותה הכתוב מדבר וכך אמר להם לא כארץ מצרים היא אלא רעה הימנה? ת"ל (ו) וחברון שבע שנים נבנתה לפני וגו' אדם אחד כנאן חם בנה צוען למצרים בנו וחברון לכנען דרך ארץ אדם בונה את הנאה ואחר כך בונה את הנהרוע שפסולתו של ראשון הוא נתן בשני ובכל מקום התביב קודם, הא למדת שחברון יפה מצוען ומצרים משובחת מכל הארצות שנאמר (ז) כנן ה' כארץ מצרים, וצוען שבה מצרים היא שהיא מקום מלכות שכן הוא אומר (ח) כי היו בצוען שריו, וחברון פסולתה של ארץ ישראל לכך הקצוה לקברות מתים ואף על פי כן היא יפה מצוען. ובכתובות(ט) דרשו בענין אחר אפשר אדם בונה בית לבנו הקטן ואחר כך לבנו הגדול אלא ישמכונה על אחד משבעה בצוען: אשר יצאתם משם. (י) אפילו ארץ רעמסס אשר ישבתם בה והיא כמישב ארץ מצרים שנאמר (יא) במישוב הארץ וגו' אף היא אינה כארץ ישראל: והשקית ברגלך. (יב) "ארץ מצרים היתה צריכה להביא מים מנילוס ברגלך ולהשקותה, צריך אתה לגדל משנתך ולעמול, והגמך שותה ולא הגבוה ואחה מעלה המים מן הגמך לגבוה, אבל זו למטר השמים תשתה מים אתה. ישן על ממתך והקב"ה משקה נמך וגבוה גלוי ושאינו גלוי כאחת: כגן הירק. שאין די לו בנשמים ומשקן אותו ברגל ובכתף: 11. ארץ הרים ובקעת. (יג) משוכה הדר מן המישור שהמישור בבית כור אתה זורע כור אבל הדר בית כור ממנו חמשת בורן ארבעה מארבעה שפועיו ואחד בראשו: ובקעת. הן מישור: 12. אשר ה' אלהיך דרש אתה. (יד) והלא כל הארצות דורש שנאמר (טז) להמטיר על ארץ לא איש, אלא כביכול אינו דורש אלא אותה ועל ידי אותה דרישה שדורשה דורש את כל הארצות עמה: תמיד עיני ה' אלהיך בה. לראות מה היא צריכה ולחדש בה גזירות עתים לטובה עתים לדעה כו' כראיתא ב"ה(טו): מרשית השנה. (טז) מראש השנה נידון מה יהא בסופה: 13. והיה אם שמע. והיה מוסב על האמור למעלה למטר השמים תשתה מים": והיה אם שמע תשמעו. (יז) אם שמע בישן תשמעו בחדש (יח) וכן (יט) אם שכוח השכח אם התחלת לישכוח סופך שתשכח כולה שכן כתיב יבמגילה אם תעזבני יום יומים אעזבך: מצוה אתכם היום. (כ) שיהיו עליכם חרשים כאילו שמעתם בו כיום: לאהבה את ה'. (כא) שלא תאמר הרי אני לומד בשביל שאהיה עשיר בשביל שאקרא רב בשביל שאקבל שכר אלא כל מה שתעשה עשה מאהבה וסוף הכבוד לבוא: ולעבדו ככל לבבכם. (כב) עבודה שהיא בלב וזו היא תפלה שהתפלה קרויה עבודה שנאמר (כג) אלהך די אנת פלח ליה בתדירא, וכי יש פולחן בכבל אלא על שהיה מתפלל שנאמר (כד) וכוין סתיחן לה וגו', וכן ברוד הוא אומר (כה) תכון תפילתי קשרת לפניך: בכל לבבכם ובכל נפשכם. (כז) והלא כבר הוזכר (כח) בכל לבבך ובכל נפשך אלא אזהרה ליחיד אזהרה לצבור: 14. ונתתי מטר ארצכם. (כט) עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי: בעתו. כלילות שלא ישריחו אתכם. דבר אחר (ל) בעתו כלילי שבתות שהכל מצויין בבתיהם: יורה. (לא) היא רביעה הנופלת לאד

(ד) פסוק ז': (ה) פסוק ו': (ו) צננדי י"ג: (ז) צנלשתי י"ג: (ח) ישעיה ל': (ט) דף ק"ב: (י) פסוקי: (יא) צנלשתי מ"ז: (יב) פסוקי: (יג) פסוקי: (יד) חזק ל"ט: (טו) דף י"ז: (טז) טס ח': (יז) ע' סוכה מ"ו: (יח) על פסוק ח' צננדיים כ"ח: (יט) ע' פסוקי על פסוק כ"ג דלקמן: (כ) פסוקי: (כא) פסוקי: (כב) דניאל ו': (כג) פסוקי קמ"ח: (כד) פסוקי: (כה) צננדי ו': (כו) פסוקי: (כז) ע' פסוקי הענינים כ"ג: (כח) פסוקי פסוקי ו':

העבור. כליו"ם: צנייה. צנייה בכל עוז מצויה לשון פרי כדכתיב ולצננה גם חכמי ומננה: אגון ורעננס. כ"י"ח: להטעין על כתפך מים ולהלך בצנליך צניצויה להסקותה למה ליה למחנז בגלך לומר שמוקם מהלכו להסקותה כשיעור רגל הוא *צנת מ"ח: אעמים לעוצה כו'. פעמים שהתמים כמפונים לכוף השנה לעוצה היא להקל עליה מן הסורענות הנגזר עליה צ"ח: ופעמים שהיא לדעה. לפסות מן הטובה שפסקו לה: 'היה—ונוס ל' כ"ע: "לומר אם תשמעו ונתתי וחס לאו ועל. כ"ח: ד"ח חס חס שומע צ"ח. עמור על תלמודך תשמעת: תשמע צדקת. תתחסס צו לסיגן דברים שדשים ומתוך דברים יענים: צמגילת ספר שמואל יום תעזבני ויונים וכו'. כ"ח: צלגלת שמואל

עקב יא ראה יב

הקרונים ומוראם על הרהוקים: פחד. לשון בעיית פתאום, מורא לשון דאגה מימים רבים¹⁰: כאשר דבר לכם. (מה) והיכן דבר (נו) את אימתי אשלח לפניך וגו': חסלת פרישת והיה עקב.

ראה.

26. ראה אנכי, ברכה וקללה. האמורות בהר גרזים ובהר עיבל: 27. את הברכה. על מצת אשר תשמעו: 28. מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת וגו'. הא למדת כל העובד ע"ז הרי הוא סר מכל הדרך שנצטוו ישראל (נו) מכאן אמרו המורה בע"ז ככופר בכל התורה כולה: 29. ונתתה את הברכה. כתרנומו ית מברכיא את המברכים: על הר גרזים. (נט) כלפי הר גרזים הוספך פניהם ופתחו בברכה (נט) ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו'. כל הארורים שנברשה (נט) אמרו תחלה בלשון ברוך ואחר כך הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה: 30. הלא המה". נתן בהם סימן: אחרי. (כ) אחר העברת הירדן הרבה והלאה למרחוק. זהו לשון אחרי (נל) כל מקום שנאמר אחרי מופלג הוא: דרך שבוא השמש. "להלן מן הירדן לצד מערב (נז) ומעם המקרא מוכיח שהם שני דברים שננקדו בשני מעמים אחרי נקוד בפשטא ודרך נקוד ב"במשפ"ל¹¹ והוא דגש ואם היה אחרי דרך דבור אחד היה נקוד אחרי במשרת בשופר הפוך כ"י ודרך בפשטה ורסה: מול הגלגל. כ"רהוק מן הגלגל: אלוגי מרה. (נג) שכם הוא שנאמר (נד) עד מקום שכם עד אלון מורה: 31. כי אתם עברים את הירדן וגו'. (נה) ניסים של ידן יהיו סימן בידכם שתבאו ותירשו את הארץ:

יב 2. אבד תאבדון. (ל) אבד ואחר כך תאבדון מכאן לעוקר ע"ז שצריך לשרש אחריה: את כל המקמות אשר עבדו שם וגו'. (ז) ומה תאבדון מהם את אליהם אשר על ההרים: 3. מזובה. של אבנים הרבה: מצבה. של אבן אחת והיא ביטום ששנויה במשנהג. * אבן שחצבה מתחלתה לביטום: אשרה. אילן הנעבד: ואבדתם את שמם. (ד) לכנות להם שם לנגאי² בית גלייא קורין לה בית כריא עין כל עין קוץ: 4. לא תעשון כן. להקטיר לשמים בכל מקום כי אם במקום אשר יבחר: ד"א (ה) ונתצתם את מזבחתם, ואבדתם את שמם, לא תעשון כן. אזהרה למוחק את השם ולנותץ אבן מן המזבה או מן העזרה. אמר ר' ³ ישימעאל וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין את המזבחות אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עונותיהם למקדש אבותיהם שיתחרבו: לשכנו תדרשו. (ו) זה משכן שילח: 6. וזבחיכם. (ז) שלמים של חובה: מעשרתיכם

(מה) פסני: (נו) שמוט כ"ג: (ח) פסני: (נח) קוטה ל"ג: (ט) לקמן כ"ז: (כ) ע' סעני קוטה ל"ג: (ל) נל"ג ע' מ"ד: (כז) ע"ג * יהושע ז' ט"ו: (ע) פסני קוטה ל"ג: (נד) כנלשים י"ג: (נה) פסני: יב (ל) ע"ז מ"ה ז': (ז) ע' פסני: (ג) ע"ז מ"ז ז': (ד) עס מ"ו: (ה) ע' סעני מכות כ"ג: (ו) ע' לקמן פסוק י"ב: (ז) ע' פסני:

הקרונים מורא לשון דאגה וס"ד. כ"י: (וע"ג * פי' שכלל (שמוט ט"ו ט"ז) על פסוק תסול עליהם אימתה ופחד): ט"ו ו"ע כרפ"י קוטה כ' ז' ד"ה פסלח שטס פירש"י הכל כהינדק מומה סתכז כלן ואולי ל"ל גם כן פסד לשון דאגה ניימים רבים ומוראכם לשון צעיתת פתאום (תלקי אצנים): "סשה ישראל צמדצר נאמרו להם סימני הכ גרזים ועיבל ונקומם שטס צעצר סאני של יידן יסכאל היו לנחמס הידן כדככז בני גד ובני ראובן לקחו נחלמס מעצב לידן ייטמו קדומה ונחמס ונאמר להם ססהכים סאלה צמעצז הידן וסילך סרצה לסלן מן הידן ללד מעצבז ולס סמוך לידן: "מופלג נן מעצבז דסחרי לשון ספלגה וסאי מצוה סאמט מעצבז סול לשון כי צל סאמט מקוס סמנה סוקעת נוּפּל: ססקימטה וסיינו ללד מרס סמוך לידן מיד: "נקוד צכככל. כ"יו: נקוד צימ"ב. ד"ע: "סוה דגס ל"י כ"י: כ"י ודכך—ופס ל' כ"י: כ"ע' סוטה ל"ג ז' ודס"י סס: יב * אכן סכנלס. מן סכר: מתחילה לציונות. מקוס מוטצז ע"ז סמוטיז סללס עליה ועודיך את סציונות כע"ז עלנו: צ"ית גליח. לשון גוצה גלי: צ"ית כריח. לשון ספירה וספלות: "וכן צכ"ל וצכ"ע

ארי: 6. מפרסת. סדוקה כתרנומו: 'פרסה. פלאנט'ה: ושמות. חלוקה בשתי צפרנים שיש סדוקה ואינה חלוקה בצפרנים והיא טמאה: בבהמה. י' משמע מה ישנמא "בבהמה אכול יא) מכאן אמרו שהשילול יתר בישיבת אמו: 7. השסועה. י) בריה היא שיש לה שני בנין ושתי שדראות. אמרו רבותינו י) למה נשנו? בבהמות מפני השסועה ובעופות מפני הראה שלא נאמרו כתיב: 8. ובנבלתם לא תגעו. רבותינו פירשו י) ברנל שאדם חייב לפטר את עצמו ברנל, יכול יהיו מזהרים בכל השנה תלמוד לומר טו) אמרו אל הבהנים וגו' ומה טומאת המת חמורה כהנים מזהרים ואין ישראל מזהרים טומאת נבלה קלה לא כל שכן: 11. כל צפור שהיה תאכלו. טו) להתיר משולחת שכמצורע: 12. וזה אשר לא תאכלו מהם. י) לאסור את השחופה: 13. הראה והאיה. יט) היא ראה היא איה היא דיה ולמה נקרא שמה ראה שיואה ביותר, ולמה הזהיר בכל שמותיה שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק שלא יהא האוסר קורא אותה ראה והבא להתיר אומר זו דיה שמה או איה שמה. חו לא אסר הכתוב. ובעופות פטר לך הטמאים ללמד שהעופות המזהרים מרובים על הטמאים לפיכך פטר את המועט: 16. התנשמת. י) קלביא שוריי: 17. שלך. יט) השולח דגים מן הים: 18. דוביפת. כ) הוא תרנגול הבר ובלעז הרפא³ וכרבלחו כפולה: 19. שרץ העוף. הם הנמוכים הרחשים על הארץ. וזבין וצרעים והגבים טמאים קריים שרץ: 20. כל עוף שהור תאכלו. כ) ולא את הטמא, בא ליתן עשה על לא תעשה, וכן בבהמה אותה תאכלו ולא בהמה טמאה, לאו הבא מכלל עשה עשה, לעבוד עליהם בעשה ולא תעשה: 21. לגר אשר בשעריך. כ) נר חוישב שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז ואוכל נבלות: כי עם קדוש אתה לה'. כ) קדש את עצמך במותר לך, דברים המתירים ואחרים נוהגים בהם איסור אל תתירם בפניהם: לא תבשל גדי. כ) שלש פעמים 'פרש לחיה ולעופות ולבהמה טמאה: לא תבשל גדי, 22. עשר תעשר. כ) מה ענין זה אצל זה אמר להם הקב"ה לישראל אל תגרמו לי לבשל גדיים של תבואה עד שהן במעי אמותיהן י' שאם אין אתם מעשירים מעשרות כראוי כשהוא סמוך להתבשל אני מוציא רוח קרים והיא משדפתן שנאמר טו) ושדפה לפני קמה, וכן לענין בכורים: שנה שנה. כ) מכאן שאין מעשרין מן החדש על הישן: 23. ואכלת וגו'. זה מעשר שני, שכבר למדנו ליתן מעשר ראשון ללוים שנאמר כ) כי תקחו מאת בני ישראל וגו' ותתן להם רשות לאכלו בכל מקום שנאמר כ) ואכלתם אותו בכל מקום, על טהור זה מעשר אחר הוא: 24. כי יברכך. שתרם התבואה מרובה לישאת: 26. בכל אשר תאווה נפשך, נט) כלל. בבקר ובצאן וביין ובשכר, פטר. ובכל אשר תשאלך נפשך, חזר וכלל. מה הפרט מסורש ולד ולדות^{טו} הארץ^{טו} וראוי למאכל אדם וכר: הלך

י) מולין ס"ס: יא) סס ע"ד: יב) סס ק"ג: יג) סס ס"ג ז': יד) ע' *ויקרא י"א ח': טו) ויקרא כ"א: טז) פקדי קדושין י"ז: יז) ע' סס: יח) מולין ס"ג ז': יט) מולין ס"ג: כ) נטין ס"ח ז': כא) ע' ספרי: כב) פקדי: כג) פקדי לבי כ' הילקוט: כד) פקדי מולין ק"ג: כה) פקדא כפי תמוזא: כו) מלכים ז' י"ט: כז) פקדי: כח) צמדכ י"ח: כט) ח"כ י"ג מזהר עירובין כ"ז ז':

בספרי: 'פרסה פלנט'ה ל' כילמ'ו: 'אשנע—אכול ל' כילמ'ו: "צנהם צנהם. קדח צנהם דדישא צנהם קדישא ודישא הכי צנהם הנמלחת צנהם תאכלו: ט) טליל. בן תשעה חי הנמלח צנהם: 'היא לה. דל"ט: "כך היה דיה. דלמיצה צנהם תורה חמה היא ולא נכתבה חלה כדי שלא לתן פתחון פה לבעל דין למקור כדפריש' טלה חמה קורא חיה והוא קורא חמה דיה וישמר לא זו חמה תורה חלה חיה: לבעל דין. לני שכולה למקור עליך ולדון ולהכטימה: טלה חמה קורא חיה. והוא חומר חיה חמה תורה חלה זו דיה היא חמה לפיכך פטר הכתוב בכל עמותיה: י) ע' *ויקרא י"א ח': "פטר לעוף חיה ובהמה טמאה. גדי פטר לעוף שאינו צנהם גדי פטר למיה שאינה צנהם דלע"ז למיה בכלל צנהם חמה קרא יתירא ומפקיע גדי ולא חמה צנהם טמאה חלה צנהם עיורה ללאו גדי טהור ורסל איתרצאי מקראי כדקתני צבייתא צנמלא: ט) ר"ל רחם לגרעיני הטבואה הצנועה צחוק הסגולים ורוח קדים צאה וטוהפה אותם (זרע אפרים): טו) ולד ולדות הארץ. טנכראו מן הארץ צנעשה כראשית: טו) בת"כ שהוא ולד ולדות הארץ וגדולי קרקע חף חין ל' חלה ולד ולדות

1) plante (מקסלנט): 2) chauve-souris (מלעדכמויט): 3) ע' נקוטס אשר בסוף הפסד:

27. והלוי, לא תעזבנו. מלתן לו מעשר ראשון: כי אין לו חלק ונחלה עמך. (ל) יצאו לקט שכחה ופאה והפקד שאף הוא יש לו חלק עמך בהן כמך ואינו חייבך במעשר: 28. מקצה שלש שנים. בא ולמד שאם השהה מעשרותיו של שנה ראשונה ושנייה לשמטה שיבערם מן הבית בשלישית^א: 29. ובא הלוי. ויטול מעשר ראשון: והגר והיתום. וישלו מעשר שני שהוא של עני של שנה זו, ולא תאכלנו אתה בירושלים כדרך שנוקקת לאכול מעשר שני של שתי שנים: ואכלו ושבעו. (ל) תן להם כדי שבען מכאן אמרו אין פחתין לעני בגורן^ב וכו' ואתה הולך לירושלים במעשר של שנה ראשונה ושנייה שהשהית ומתודה (3) בערתי הקדש מן הבית כמו שטפורש (3) בכי תכלה לעשר:

מן 1. מקץ שבע שנים. (א) יכול שבע שנים לכל מלוה ומלוה ת"ל (3) קרבה שנת השבע, ואם אתה אומר שבע שנים לכל מלוה ומלוה להלוואות כל אחד ואחד היאך היא קרבה? הא למדת שבע שנים למנין השמטה: 2. שמוט כל בעל משה ידו. שמוש את ידו^א של כל בעל משה: 3. את הנכרי תגש. (ג) צ"ו מצות עשה: 4. אפס כי לא יהיה בך אביון. ולהלן הוא אומר (ג) כי לא יחדל אביון, אלא בזמן שאתם עושים רצונו של מקום אביונים באחרים ולא בכס, וכשאין אתם עושים רצונו של מקום אביונים בכס: אביון. (7) ד"ל מעני ולשון אביון שהוא תאב לכל דבר^ב: 5. רק אם שמוע תשמע. או לא יהיה בך אביון: שמוע תשמע. (8) שמע קמטא משמיעין אותו הרבה: 6. כאשר דבר לך. (ו) והיכן דבר? (ז) ברוך אתה בעיד: והעבטת. כל לשון הלאה כשנופל על המלה נופל בלשון מפעיל כגון והליות והעבטת, ואם היה אומר ועבטת היה נופל על הלוה כמו וליות: והעבטת גוים. (ט) יכול שתהא לזה מזה ומלוה לזה ת"ל ואתה לא תעבוט: ומשלת בגוים רבים. (ס) יכול גוים אחרים מושלים עליך ת"ל ובך לא ימשלו: 7. כי יהיה בך אביון. התאב (ט) תאב קודם: מאחד אחיך. (ט) אחיך טאביך קודם לאחיך מאמך: שעריך. (י) עניי עריך קודמים^א לעניי עיד אחרת: לא תאמך. (י) יש לך אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן לכך נאמר לא תאמך, יש לך אדם שפושט את ידו וקופצה לך נאמר ולא תקפץ: מאחיך האביון. (י) אם לא תתן לו סופך י'היות אחיו של אביון: 8. פתח תפתח. (י) אפילו כמה פעמים: כי פתח תפתח. הרי כי משמש בלשון אלא: ותעבט תעביטנו. (יא) אם לא רצה במתנה תן לו בהלואה: די מחסרו. (יב) ואי אתה מצווה להעשירו: אשר יחסר לו. (יג) אפילו סום לדכוב עליו ועבד לרוץ לפניו: לו. (יד) זו אשה וכן הוא אומר (יד) אעשה לו עז כנגדו: 9. וקרא עליך. (טו) יכול מצוה ת"ל (טו) ולא יקרא: והיה בך חטא. (יז) מכל מקום אפילו לא יקרא. אם כן למה נאמר וקרא עליך ממנה אני ליסרע על ידי הקרא יותר ממי שאינו קורא: 10. נתון תתן לו. (יט) אפילו מאה פעמים: לו. בינו וביניך: כי בגלל הדבר. (יט) אפילו אמרת ליתן אתה נוטל שכר האמירה עם שכר המעשה: על כן. (יט) מסני כן: 11. לאמר. (כ) עצה לשובתך אני משיאך: לאחיך לעניך. לאיזה אח? לעני:

לעניך

(ל) ספרי: (ל) ספרי: (ל) דברים כ"ו:

מן (א) ספרי: (ב) ספוק ט': (ג) ספרי: (ד) ע"י ויקרא כה' ט' ל"ד: (ה) ספרי: (ו) ספרי: (ז) דברים כ"ח: (ח) ספרי: (ט) ספרי: (י) ספרי: (יא) ע"י ספרי: (יב) ספרי: (יג) ספרי: (יד) צלחית ז': (טו) ספרי: (טז) דברים כ"ז: (יז) ספרי: (יח) ספרי: (יט) ע"י ספרי: (כ) ספרי:

האזן וגדולי קרקע ילאו כמתיק ותעריכות: "צבלישית וחמה הולך לירושלים וכו' (דמקף הספוק כ"ט) עד תכלה לעשר וחמ"כ ד"ה וזה הלוי וכו' עד לעני צגורק וסו"ד. כך הל' צב"כ: "ממלי קצ חטים או קצ טעורים (ספרי):

מן א"ל צעל עשה וכן הוא אומר למטה תשנות ידך. כיס"ד וס' הזכרון: צ"י כ"ל וי"ד: צכ"ס ה"י את הנכרי תגוש ולא אחיך זו מלות עשה ואשר יהיה לך את אחיך זו מלות עשה: צכ"ד ה"י את הנכרי תגוש זו מלות ואשר יהיה לך את אחיך תשנות ידך: צכ"לס"ד נוסף עוד ואשר יהיה לך את אחיך צידך תהנהג על הנשכון אין הצביעית ונשנות ועוד דרשו צבתיני את אחיך תשנות ידך ולא המוסר טעמותיו ל"ד (והיא גם כ"ן הזכרון): אציון מנוסה מעני ולשון אציון האובד ואינו מטיג מנה שפסו ונחמה לכל טוב וכו' צ"ו קי"ח ז': צ"ד ל"י צכ"י וצ"ד: "לעניי עיד אחת ל' כילבס"ר: 'סופך ליטול הימנו (ספרי): 'יכול—ק ל' כיס"ד:

לענין. "כבוד אחד לשון עני אחד הוא אבל ענין בשני יודין שני עניים: 12. כי ימכר לך. (כ) על ידי אחרים, במטרתו בית דין בננתו הכתוב מדבר. והרי כבר נאמר (כ) כי תקנה עבד עברי ובמטרתו בית דין הכתוב מדבר? אלא מפני שני דברים שנתחדשו כאן, אחד שכתוב או העבריה אף היא תצא בשש ולא שמטרה בית דין שאין האשה נמכרת בננתה שנאמר (כ) בננתו ולא בננתה אלא בקמנה שמטרה אביה ולמד כאן שאם יצאו שש שנים קודם שתביא סימני תצא, ועוד ה'דל' כאן הענין תעניק: 14. העניק תעניק. לשון עדי ב' בנכה ובמטרת העין דבר שיהא ניכר שהמיכות לו. ויש מפרשים לשון המענה על צוארו: מצאנך מנרנך ומיקבך. (כ) יכול אין לי אלא אלו בלבד, ת"ל אשר ברכך מכל מה שברכך בוראך. ולמה נאמרו אלו? מה אלו מיוחדים שהם בכלל ברכה אף כל שהוא בכלל ברכה יצאו פירות. ולמדו רבותינו במסכת קדושין (ל) בנודה שזה כמה נותן לו מכל מין ומין: 15. וזכרת כי עבד היית. (כ) והענקתי ושנתי לך מכות מצרים וכות הים, אף אתה הענק ושנה לו: 17. עבד עולם. (כ) יכול כמשמעו ת"ל (כ) ושבתם איש אל אחותו ואיש אל משפחתו תשובו, הא למדת שאין זה אלא עולמו של יובל: ואף לאמתך תעשה כן. (כ) הענק לה. יכול אף לרציעה השהה הכתוב אותה ת"ל (כ) ואם אמר יאמר העבד, עבד נרצע ואין אמה נרצעת: 18. כי משנה שר שבי. (ל) מכאן אמרו עבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה והוא כפלים שבעבודת שכירי יום (ל) ומהו עבודתו בלילה רבו מטר לו שפחה כנענית והולדות לארון: 19. כל הבכור, תקדיש. (כ) ובמקום אחר הוא אומר (ג) לא יקדיש איש אותו הא כיצד אינו מקדישו לקרבן אחר וכאן למד שמצוה לומר הרי אתה קדוש לבכורה. ד"א אי אפשר לומר תקדיש' שכבר נאמר לא יקדיש ואי אפשר לומר לא יקדיש שהרי כבר נאמר תקדיש הא כיצד מקדיש אתה הקדש "עלוי ונותן להקדש כפי סוכת הגאון שבו: לא תעבד בבכר שורך ולא תגז וגו'. (ל) אף החלוף למדו רבותינו שאסור ב' אלא שדבר הכתוב בהוזה: 20. לפני ה' אלהיך תאכלנו. לכהן הוא אומר שכבר מצינו שהוא ממתנות כהונה (ל) אחד תם ואחד בעל מום שנאמר (ל) ובשרם ייהיה לך וגו': שנה בשנה. (ל) מכאן שאין משהין אותו יותר על שנתו. (ל) יוכל יהא סכול משעברה שנתו, כבר הוקש למעשר שנאמר (ל) ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצחקך ובכורות בקך וצאנך, מה מעשר שני אינו נפסל לחברתה אף בכור אינו נפסל, אלא שמצוה תוך שנתו: שנה בשנה. (נ) אם שחמו בסוף שנתו אוכלו אותו היום ויום אחד משנה אחרת, למד שנאכל לשני ימים ולילה אחד: 21. מום, כלל. פסח או עור. פרש, כל מום רע, (נ) חזר וכלל, מה הפרט מפורש מום הגלוי ואינו חוזר אף כל מום שכלליו ואינו חוזר: 23. רק את דמו לא תאכל. שלא תאמר הואיל וכולו היתר הבא מכלל איסור הוא שדרי קדש ונשחט בחוץ בלא פדיון ונאכל יכול יהא אף הדם מותר לתלמוד לומר רק את דמו לא תאכל:

מ"ן 1. שמור את חדש האביב. (א) מקודם בואו שמור שיהא ראוי לאביב להקריב בו את מנחת העומר ואם לאו עבר את השנה: ממ צרים לילה. (ב) והלא ביום יצאו שנאמר (ג) ממחרת

הפסח

(כ) ומכילתא פ' משפטים: (כ) שנתו כ"א: (ל) ספרי: (כ) ע' קדושין פ"ו: (ג) עכין כ"ט: (ג) ויקרא כ"ז: (ל) בכורות כ"ה: (ל) בכורות כ"ח: (ל) צמדנר י"ח: (ל) בכורות כ"ח: (ל) ספרי על פסוק כ"ג דמיון י"ד: (ל) דברים י"ד: (מ) ע' ספרי בכורות כ"ז: (נ) ע' ספרי בכורות ל"ז: (מ"ן) ע' ספרי י"ח: (ב) ספרי בכורות פ': (ג) צמדנר ל"ב:

"צירף אחד ל' כילס"י: ב' צדקה. כ"ס: 'כתוב אחד חומר תקדיש. גבי צכור דתצז כל הצכור תקדיש: וכתוב אחד חומר אל תקדיש. אך צכור אשר יצוכר ל' צבחה לא יקדיש איש אותו וגו': הקדש עילוי. להעלות צדנים ויתן טובת נהלתו לכהן: וחי אתה ונקדשו הקדש ונצח. טיהא טס זצמ אחד מל עליו: "אן ל' (ויצדקוים עליו צצכות) פי' שזעגלין אותו צדמים תכג' ירוטלי' והיה צצרכך ויהא עולין: צ' לא תצבור ולא תנח. וי"ץ מוסיק על ענין כחשון וילגודו טטיהם זה תמה: צ' לשון צדים תשענן אחד תם ואחד צעל מום: צ' יוכל—טנה צצנה ל' כ"ע: צ' יום אחד צצנה זו. דכחמוטו ציום אחרון לצמנו יכול ללכלו אותו היום ויום הנמכת טהוה טטייה דטיינו טני עניים:

לפי משופו אין זה לשון צווי אלא לשון הבטחה. ולפי תלמודו (כ) למדו מכאן לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה: 16. ולא יראה את פני ה' דיקם. אלא הבא עולות ראייה ושלמי חגיגה: 17. איש כמתנת ידו. (כ) מי שיש לו אוכלין הרבה ונכסים מרובין יביא עולות מרובות ושלמים מרובים:

חסלת פרשת ראה.

ש פ ט י ם .

18. שפטים ושטרים. שופטים, דיינין הפוסקין את הדין. ושוטרים^ב הורדין את העם אחר מצותם 'שטכין וכופתין במקל וברצועה עד שיקבל עליו את דין השופט: "בכל שעריך. (כו) בכל עיר ועיר: לשבטיך. מוסב על תתן לך, "שופטים ושוטרים תתן לך לשבטיך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נותן לך: לשבטיך. (כו) מלמד שמושיבין דיינין לכל שבט ושבט ובכל עיר ועיר: ושפטו את העם וגו'. (כח) כַּגֵּד דיינין מומחים וצדיקים לשפוט צדק: 19. לא תטה משפט. כמשמעו: ולא תכיר פנים. (כט) אף בשעת המענות. אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה, אחד עומד ואחד יושב, לפי שכשרואה זה שהדיין מכבד את חברו מסתמין מענותו: ולא תקח שחד. (ל) אפילו לשפוט צדק: כי השחד יעור. משקבל שחד מטנו אי אפשר שלא יטה את לבו וצלו להפוך בזכותו: דברי צדיקים. דברים המצודקים, משפטי אמת: 20. צדק צדק תרדף. (לא) הלך אחר בית דין יפה: למען תחיה וירשת. (לב) כדאי הוא מנוי הדיינין הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבין על אדמתן: 21. לא תטע לך אשרה. (ג) לחייבו עליה משעת נטיעתה ואפילו לא עבדה עובר בלא תעשה על נטיעתה: לא תטע לך אשרה "כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך. (ג) אזהרה לנוטע אין ולבונה בית בדר הבית: 22. ולא תקים לך מצבה. מצבת אבן אחת להקריב עליה אפילו לשמים: אשר שנא. מזבח אבנים ומזבח אדמה צוה לעשות, ואת זו שנא כי חק היתה לכנעניים (לד) ואע"פ שהיתה אהובה לו כימי האבות עכשיו שנאה מאד שעשאוה אלו חק לע"ז:

יך 1. לא תזבח, כל דבר רע. (א) אזהרה למפגל בקדשים על ידי דבור רע, ועוד נדרשו בו שאר דרשות בשחיטת קדשים: 3. 2. לעבר בריתו. אשר ברת אתכם שלא לעבוד עבודה זרה: 3. אשר לא צויתיו. (ג) לעבדם: 4. נכון. מכוון העדות: 5. והוצאת את האיש ההוא אל

(כ) נקמים ע"א סוכה מ"ח: וע' ספרי: (כ) ספרי חגיגה ח' ז': (כו) ספרי פאהרין ט"ז ז': (כז) ע' טס: (כח) ע' ספרי: (כט) ע' שבעות ל': (ל) ספרי: (לא) ספרי פאהרין ל"ג ז': (לב) ספרי: (ג) ספרי: (לד) ע' ספרי: (ל) ח' ע' ספרי: (ז) זמרים ל"ו ז': (ז) מגילה ט' ל"ג:

מתוך זמרים ספרי זמיר זמיר עם לנים וע"ג חגיגה ח' ותוס' ח' ד"ה ויחס: "והיית לך שנת. קרא יתירא הוא דתצ לבייל מנייה חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים וסמך ליה ושנת צמך והכר כתב שבעת ימים חסוד וגו' והיית לך שנת: לרבות לילי יום האחרון. ואין שנתה אלא זבילת שלמים וי"ט האחרון גופיה לא להא חרי זמני שבעת ימים כתב גבי שנתה כדפרישית וממילא אימנעו שמיני (ע"ג) מה שפירש רמ"י סוכה מ"ח וכיון דלחריבי ליל יום טוב האחרון סהוא טפל קל ומונח היום סהוא עיקר שמיני צמנשה ושאר הלילות לא לריבי ריבויי דימיני חסילו לילות צמנשה כדצינן גבי סוכה וכו'): או אינו אלא לרבות לילי י"ט האחרון. ואף ע"פ שאין קרצין צבילה כלמד שהטעונו הכתוב לשחוט שלמים מערב י"ט לשנתה לילי י"ט: ת"ל אך שנת חלק. כל חכין ורקין מיעוטי: "שטרים. גולייים חובטין זמקלות על פי השופטים לכל מי שאינו שומע * סנהדרין ט"ז ז': "שטכין וכופתין ל' כ"י ובתוס' ר' זמני: "בכל—ושטע וכל עיר ועיר ל' כילע"מ (בבב"ל ל"ג): "שופטים—לשבטיך ל' צמני: "נטיעתה ולא תטע: אלא מזמם. אזהרה וכו'. כ"ס: "כל עץ אצל מזבח וכו' אזהרה לנוטע וכו' כך היא הנוסחה המדוייקת וכמשמעותה הספרי ולכך לנמוק לא תטע לך אשמה זכאש הדיבור:

יך * שאם לא כתבו (כ"ל ע"ג זקנים שכתבו את התורה לתלמי האנך) לעבדם משמע אשר לא טיחי טיחיו ולאמר אי"כ אלוהות הן טעל כחמו זכארו: "והולאת—לקרוך סה"ל ל' כ"ע:

אחיו זו נחלת חמשה, ואיני יודע מה היא, ונראה לי שארץ כנען שמעבר הירדן ואילך נקראת ארץ חמשה עממין ושל סרחן ועון שני עממין "אמרוי וכנעני ונחלת שאר לרבות קינו וקנוי וקדמוני, וכן דורש בפרשת מתנות (3) שנאמרו לארזן (ג) על כן לא היה ללוי וגו' להגדיר על קינו וקנוי וקדמוני. "שוב נמצא בדברי רבי קלונימוס הכי נרטינן בספרי ונחלה לא יהיה לו אלו נחלת חמשה, בקרב אחיו אלו נחלת שבעה נחלת חמשה שבטים ונחלת שבעה שבטים ומתוך שחמשה ויהושע לא חלקו נחלה אלא לחמשה שבטים בלבד שכן משה הנחיל לראובן וגד חצי שבט מנשה ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים ולחצי שבט מנשה ושבעה האחרים נמלו מאלוהן אחרי מות יהושע מתוך כך הזכיר חמשה לבד ושבעה לבד: כאשר דבר לו. (7) בארצם לא נחלה, אני חלקך: 8. מאת העם. (8) ולא מאת הכהנים: אם שור אם שה. פרט לחיה: הזרע. (1) מן הפרק של ארבוה עד "כה של יד" שקורין אשפלה"ן: הלחיים. עם הלשון. (1) דורשי "רשומות" היו אומרים זרוע תחת יד שנאמר (2) ויקח רומח בידו, לחיים תחת תפלה שנאמר (3) ויעמוד פנחס ויפלה, והקבה תחת (ט) האשה אל קבתה: 4. ראשית דגנך. זו תרומה, ולא פירש בה שיעור, אבל רבותינו נתנו בה שיעור (י) עין יפה אחד מארבעים עין רעה אחד מששים בינונית אחד מתששים (יא) וממנו על המקרא שלא לפחות מאחד מששים שנאמר (יג) וששיתם¹⁰ את הארפה מחומר השעורים, ששית הארפה חצי סאה, כשאתה נותן חצי סאה לכור הרי אחד מששים, שהכור שלשים סאין: וראשית נז צאנך. כשאתה נז צאנך בכל שנה תך ממנה ראשית לכהן, ולא פירש בה שיעור ורבותינו (יג) נתנו בה שיעור אחד מששים (יד) וכמה צאן חייבות בראשית הגז? חמש רחלות שנאמר (טו) וחמש צאן עשויות¹¹ ("רבי עקיבא אומר ראשית גז שתיים, צאנך ארבעה, תתן לו הרי חמשה): 5. לעמד לשרת. (טז) מבאן שאין שירות אלא מעומד: 6. וכי יבא הלוי. (יז) יכול בבן לוי ודאי הכתוב מדבר תלמוד לומר ושרת יצאו לדם שאין ראויין לשירות: ובא בכל אות נפשו, ושרת. (יח) למד על הכהן שבא ומקריב קרבנות נדבתו או חובתו ואפילו במשמר שאינו שלו. ד"א (יט) עוד למד "על הכהנים הבאים לרגל שמקריבין¹² במשמר ועובדין בקרבנות הבאות מחמת הרגל בגזן מוספי הרגל ואף על פי שאין המשמר שלהם: 8. חלק כחלק יאכלו. (כ) מלמד שחולקין בעורות ובבשר שעירי המזאת, יכול "אף בדברים הבאים שלא מחמת הרגל בגזן תמידין ומוספי שבת וגדרים ונדבות, ת"ל לבד

ממכריו

(3) ספרי פ' קרח: (ג) דברים י' (ד) צדקת י"ח: (ה) ספרי חולין קל"ג ז': (ו) חולין קל"ד ז': (ז) צדקת כ"ה: (ח) מהלכים ק"ו: (ט) צדקת כ"ה: (י) תרומות ט' ז': (יא) יבוס' ט: (יב) יחזקאל ט"ה: (יג) חולין קל"ז ז': (יד) ספרי ע"ג חולין קל"ה: (טו) שמואל א' כ"ה: (טז) ספרי סוטה ל"ח: (יז) ספרי: (יח) ע' צ"ק ק"ט ז': (יט) ספרי סוטה כ"ה ז': (כ) ספרי סוטה ל"ו:

הספר לר"ת: ואיני—חמשה ל' כיס"ר ד"ז: ה"י * שנות כ"ג סימן י"ח: וכן דורש—ושבעה לזכ סה"ד ל' צכ"ל: א"ל הספרי טס ד"ח על כן חזרתה למה כאמר למי שנאמר ונשל גוים רבים מפניך אזל קינו וקנוי וקדמוני לא שמוענו ת"ל על כן: "שז נמלא—ושבעה לזכ סה"ד ל' כינוי"ע: וזאכר נחלת ה' שבעים לזכ ה' שבעים לזכ מתוך שחמשה וכו'. כ"ר: "לאהרן צהלם וכו'. כיס"ר: א"ג. כ"ע: "עלם רכז של כחף שקורין אשפלה"ן: "רשומות. כן הוא גם צפמ"י, אכל נגמולא וצילקו: גי' דורשי שמועות: "דורשי שמועות. ומקלות סמומים: היו אומרים מנלן דשל ימין מהכא. יד שנותנין לכהן כנגד ידו של פנחס שעל כך ניתנה לו צריח כהנות עולם וזה שכרו ואינו יד שמועה מלמטה היא אומר של ימין: "ח"ל לא נכתב בקרא וזמ' הנוספת וששיתם הארפה ממונר הסמים וכן הוא ד"ו ושנת כס"א וצדקום ריווא ו"ל ששיתם הארפה ממונר הסמים דהכי כתיב צההוא קלא וכן הוא צדעת זקנים וצמטכיל לדוד וצ"כ ס' ד' תרומות וע"ע זכרונותי סס וצמטפתא ס' ט' וצכ"י חולין קל"ז ז' ד"ה ומט"י: "עשויות שמועות חת צעליהן. למטה מדשה שלא היה מנוח עליו צמטות ומן והיטו על כרחן לחטית סגו לכתיב צה לזכר צמטות מנוחה דלילו צמטה לכתיב צכור סור אפילו מה וכן מתנות חס סור חס סה: "ר"ע—חמשה ל' כ"י: "וצל צכל אות נפשו ושרת ככל חמ"י. שאין המשמר מעבד עליו וכיון דהוכה צעזערתו וזכה צאכילתו דכתיב לכהן המקריב אותה לו יהיה וצכ"ד מקומוות נקלאו סהסיס לויים: "צמטור ל' כיס"ר: יכול אף חזנות הצמות סאלא ממונת סרגל צכ"ל. יהו זוכין

שפטים כי תצא כא

ישראל^ה; ונכפר להם הדם. (ה) הכתוב מבשרם שמשעשו כן יכופר להם העון: 9. ואת ה תבער^ו. (ו) מגיד שאם נמצא ההורג אחר שנתערפה העגלה הרי זה יורג והוא הישר בעיני ה'^ה: חסלת פרשת שפטים.

כי תצא

10. כי תצא למלחמה. (ז) במלחמת הרשות הכתוב מדבר, שבמלחמת ארץ ישראל אין לומר ושבית^ו שביו^ו שהרי כבר נאמר (ח) לא תחיה כל נשמה: ושבית שביו. (ט) לרבות כנעניים שבחוכה ואע"פ שהם משבעה אומות: 11. אשה. (י) אפילו אשת איש: ולקחת לך לאשה. (יא) לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע^ו שאם אין הקב"ה מתירה ישאנה באיסור, (יב) אבל אם נשאה סופו להיות שונאה שנאמר אחריו כי תהיין לאיש וגומר וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה, לכך נסמכו פרישות הללו: 12. ועשתה את צפרניה. (יג) תגדלם כרי שתתנוול: 13. והסירה את שמלת שביה. (יד) לפי שהם נאים, שהגויים בנותיהם מתקששות^ו במלחמה בשביל להונות אחרים עמהם: וישבה בביתך. (יז) בבית שמשמש בו, נכנס ונתקל בה, יוצא ונתקל בה, רואה בכנייתה רואה בנוולה כרי שתתנגה עליו: וככתה את אביה. (יז) כל כך למה? כדי שתהא בת ישראל שמהה חו עצבה בת ישראל מתקשמת וזו מתנוולת: 14. והיה אם לא הפצת בה. (טו) הכתוב מבשרך שסופך לשנאתה: לא תתעמר בה. (טו) לא תשתמש בה, בלשון "פרסי קורין" לעבודות ושימוש^ו עימראה, מיסודו של ר' משה הדרשן למדתי כן: 17. פי שנים. (טז) כנגד שני אחים: בכל אשר ימצא לו. (טז) מכאן שאין הכבוד נוטל פי שנים בראוי^ו לבא לאחר טיחת האב כבמוחזק: 18. סורר. סר מן הדרך: ומורה. מסרב בדברי אביו, לשון ממרים: ויסרו אותו. (יז) מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו. (יח) בן סורר ומורה אינו חייב עד שיגנוב ויאכל תרמיטר בשר וישתה חצי לוג יין שנאמר זולל וסוכא וגומר (יט) אל תהי בסוכאי יין בזוללי בשר למו. (כ) ובן סורר ומורה נהרג על שם סופו, הגיעה תורה לסוף דעתו, סוף שמכלה ממון אביו ומבקש למודו "ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלסמם את הבריות, אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב: 21. וכל ישראל ישמעו ויראו. (כא) מכאן שצריך הסרוה בבית דין פלוני

(ה) עם מ"ו: (ו) ע' קטוע מ"ז ב': (ז) פסקי: (ח) לעיל כ': (ט) פסקי קטוע ל"ה ב': (י) פסקי קידושין כ"א ב': (יא) ע' קידושין כ"א ב': (יב) פסקי פ"ה ב': (יג) ע' פסקי פ"ה ב': (יד) ע' פסקי פ"ה ב': (טו) ע' פסקי פ"ה ב': (טז) ע' פסקי פ"ה ב': (יז) ע' פסקי פ"ה ב': (יח) ע' פסקי פ"ה ב': (יט) ע' פסקי פ"ה ב': (כ) ע' פסקי פ"ה ב': (כא) ע' פסקי פ"ה ב':

ואמרו קאי טיטיה חף זה בכלל חמירה חלל ונילחם זכנפי נפשה היא טרות הקודש ציטר חת ישראל על ידי נהסה רצינו לכשיעשו כן ונכפר להם הדם: "בנפסחא חמית ישנה נוהל ונלחתי כפר לעמך ישראל והכי תניח צקמרי וכו' ונפסחא כנונה היא כי רחוי לכחז תחלה הכחז ומלח' וחס'כ ישפש עליו (ס' הזכרון): (ע' תוס' תמונות ל"ז ב' ד"ה חס'כ: 'וכן ונפושם תלמוד ירושלמי. כ"ג: "כ"ה ה' חן לרץ לומר סה"ד וחס'כ ד"ח ושבית שביו לרבות וכו'. צעל ס' הזכרון גורם חין לומר ושבית ומוחק חיצת שביו וכתז נוספחא ונשנפחא היא ושבית שביו דמה הכרעה היא זאת לשנפושם הכחז צנצילה שמדבר בצולמות הרשות חרונה יש ומס קלח רחיה שצנולמנות חרונה הכחז ומדבר כלומר ושבית שביו שנתחכם ומשחר הגויים (ע' משנה למלך פ' ה' מהל' מלכים הל' ד'): "שפרי—נשמה ל' כיעיה': "ה"ג ושבית שביו לרבות כנענים שצמולה לרץ. דקלח צמולה לרץ כתיב כי חלל למלחמה ומרץ לחולה ללחץ והכי תניח צקמרי כי חלל לנלחמה צנלמנות הכשות הכחז ומדבר דכי חלל משמע שצמולה על דעתך ללחץ ושבית שביו לרבות כנענים שצמולם צל הכחז להמיר כנענים שצמולה לרץ ולקיים מהם יפת תואר ע"ל יור צכלל לא תחיה כל נשמה דהא ושבית קרל יתיכח הוא: "יפס תואר. משמע מתוך שמתגבר בה יצרו נממות יופיה המירה לו וצקוטי חלל דנוטצ שיכלו ישראל צטר נממות שמויה צטר ומסוכנת שמויה ואע"פ שהיא נאוסה כדכחז צימחוקל ולא צל צפי צטר פגול: ולא יחכלו צטר נממות. לחסר סימיותו ויהו נבלות: "צנולמנה ל' כיעיה': "הרצ שי"ר צכ"ס חלק ו' עמוד ק"ס חולה להגיה צלשון סוכסי ע"ש: "לעבודת סימוש עומד. סנ"ג: "ענינה. צרתי ע"ש: "צכרוי צנכמים ע"ל היה אציק מוחזק שצמח ונימתו חלל רחויי היו ליכול לו צירוסה ונפלו לכן לחסר זמן חין הכבוד טועל פי שנים צכן: "למודו. מה שהרגל צצטר ויין:

מלוי נסקל על שחזר בן סורר ומודה: 22 וכי יהיה באיש חטא משפט מות. (כ) ממוות
 המשיח. מיד שאם חסיד עליו אביו ואמו, סוף שיצא להרבות רעה ועבוד עבירות ותחייב מיתה
 בבית דין: ותלית אתו על עץ. רבותיו אמרו (כ). כל הנסקלין נתלן שנאמר (כד) כי קללת אלהים
 תלוי. המטקד ח' בקפילה: 23. כי קללת אלהים תלוי. (כ) וזולו של מלך הוא שאדם עשוי
 כמות דיוקנו וישראל הם בניו, משל לשני אחים "תאומים שהיו דומים זה לזה אחד נעשה
 מלך ואחד נתסם ללשמויות ונתלה כל הרוואת אותו אומר? המלך תלוי, כל קללה שבמקרא לשון
 הקל וחלוו (כמ) ט) והוא קללני קללה נמרצת:

כב 1. והתעלמה כובש עין כאילו אינו רואה: לא תראה, והתעלמה. לא תראה אותו
 "שתתעלם ממנו זהו ששמו. "רבותיו אמרו ח' פעמים שאחא מתעלם יכו': 2. עד דרש
 אתג' (ג) וכו' תעלה על העתך שיחנה לו קודם שידרשנהו אלא דרשנהו שלא יהא רמאי; והשבתו
 לו: שתהא בו השבה שלא יאכל בביתך כרי המיו ותתבע ממנו, כמאן (ג) אמרו כל דבר שעושה
 ואכל יעשה ויאכל ושאמי עושה ואוכל וקבר": 3. לא תוכל להתעלם. לכבוש עיניך
 כאילו אינך רואה אותו: 4. הקם תקים, זו טענה להטעין משאוי שנפל מעליו: עמו. (ד) עם
 בעלג, אכל אם הלך וישב לו ואמר לו תואיל ועליך מצוה אם רצית למעון טעון ספור: 5. לא
 יהיה בלי גבר על אשת. (ס) שתהא דגשה לאיש בדי שתלך בין הגנשים שאין זו אלא לשם
 נאוף: גלא ילבש גבר שמלת אשה, לילך לישב בין הנשים. דא (ו) שלא ישיר שער הערוה
 ושער של בית השחי. כן תועבת. (ז) לא אמרה תורה אלא לבוש המביא לידי תועבה: 6. כי
 יקרא. (ח) פרט למעון: לא תקח האם. בעודה על בנייה: 7. למען ייטב לך וגו'. (ט) אם
 מצוה קלה שאין בה חסרון כים אמרה תורה למען ייטב לך והארבת ימים קל וחומר למען שכרן
 של מצות המרות: 8. כי תבנה בית חדש. (י) אם קיימת מצות שלוח הקן מוסך לבנות
 בית חדש ותקיים מצות מעקה שמצוה נודרת מצוה ותגיע לקרם ושדה ולגנבים נאים, לכך נסמכו
 פרישיות הללו: מעקה. גדר כביב לגן ואנקלם תרגם תיקא 'כנון תיק שמשמר מה שבתוכו:
 כי יסל הנסל. (יא) ראוי זה ליסול ואע"פ כן לא תתגלגל ממתו על ירך שמתגלגל זכות על
 ידי זכא וחובת על ידי חייב: 9. בלאים. (יב) חמה ושעורה וחרצן 'במספול יד: (יג) חקדש.
 כתרוממו סתמא כל דבר הנתעב על האדם בין לשבח כנון הקדש בין לכנאי כנון אסור נוטל בו
 לשון קדוש כמו (יג) אל תגע" בי כי קדשתך: (יד) המלאה. זה מלוי ותוספת שהורע קוסוף):
 10. לא תחרש בשור ובחמור. (יז) הוא הדין לכל שני מינים שבעולם, (יח) הוא הדין להנהיגם
 יחד קשורים זוגים בהולכת שום משא: 11. שעמנו. לשון ערוב. ורבותיו (ט) פירשו 'שוע
 מווי

(כ) ט' סתמואל: (כ) סתמו' ח"ה ז': (כ) סתמו' ח"ה ז': (כ) סתמו' ח"ה ז': (כ) סתמו' ח"ה ז':
כב (ח) סתמי ז"ל ל': (ז) סתמי ז"ל כ"ח: (ג) ב"מ כ"ח ז': (ד) סתמי ז"ל ח"ה ז': (ה) סתמי ז"ל ח"ה ז': (ו) סתמי ז"ל ח"ה ז': (ז) סתמי ז"ל ח"ה ז': (ח) סתמי ז"ל ח"ה ז': (ט) סתמי ז"ל ח"ה ז': (י) סתמי ז"ל ח"ה ז': (יא) סתמי ז"ל ח"ה ז': (יב) סתמי ז"ל ח"ה ז': (יג) סתמי ז"ל ח"ה ז': (יד) סתמי ז"ל ח"ה ז': (טו) סתמי ז"ל ח"ה ז': (טז) סתמי ז"ל ח"ה ז': (יז) סתמי ז"ל ח"ה ז': (יח) סתמי ז"ל ח"ה ז': (יט) סתמי ז"ל ח"ה ז': (כ) סתמי ז"ל ח"ה ז': (כא) סתמי ז"ל ח"ה ז': (כב) סתמי ז"ל ח"ה ז': (כג) סתמי ז"ל ח"ה ז': (כד) סתמי ז"ל ח"ה ז': (כה) סתמי ז"ל ח"ה ז': (כו) סתמי ז"ל ח"ה ז': (כז) סתמי ז"ל ח"ה ז': (כח) סתמי ז"ל ח"ה ז': (כט) סתמי ז"ל ח"ה ז': (ל) סתמי ז"ל ח"ה ז':

"כי קללת אלהים. ומני שניך את הסם נתלה והעצבים והעצבים אומרים מפני מה זה תלוי ומני
 שניך את הסם תנאי הדבר בלש. תעלה להסכך: מה תוקלל. במקילם ותלה דמתי ציה ותלית חף
 כל שבסקילה נתלה: "תחיים ל' כיע: "הנך נתלה לוח המלך והמחזה. כיס":
כב "והתעלמות. כיע": "זהו פשוט ומלךשו מעמים. כיס: "והתעלמות מיס. וללמדך צל שמחך
 להתעלם: ומעמים שאי אחת מתעלם. דמתי צל מוכל להתעלם: הא כילד היה כסן והיא
 (האצירה) צניה הקצרות או סתים זקן ואינה לפי כבודו. סתמינה: או סתים צעל ומלאכה שלו סתים
 צעצעתם מרובה על דמי האצירה: "אם אצירה זו דצכ סתילק להאכילו את סכר מעטיו כנון סור
 וממור יעשה ויאכל ולא ימסר אמוה סמולא. אם סרו צעליו ומלךשו סכל לסר נוח לו צעצעתו סתים
 זו כצד וליוהק ללוו: "סן והצבותו לו חלה סתך סתמינו לו. סלל סתכילטו מלי דמיו סלס כן סין
 זו ססס: "פעין סתך. כיל"ס ל"א: "לסלסן צמטולת יד דכוו לכו. בללי זעעים וכללי. סכסס כלסס:
 "צמקלל סלסנינו כתיי סל סגס. צי וע"י סצבות י"ס צ' ססס לסני צעלי סתמלור סתיה סני סגס
 וכן הוא צמחצת הערוך סל ספסון ערך קדש. וסך כי צמפס"י לצכסית ס' י"ע. סס" ט' נאמר לכליה
 סל סגס צי כסכר סול צמקלל סלסנינו כצד סוכסתי סס ססדכניס. ססס סינס לכס"י עמלו כי סס
 ל"י וספך קלל ע"ס. "סגסלל—מספך ל' צ"י: "ע' צמפס"י סכסס כ"ו סל ס' י"ו צמקלל וסכסל:

הקוטי אפילו יש חסרון כים בדברי: 19. ושנחת עמר. (כ) ולא גדיש, מכאן אמרו עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה: ב' שדה. (כ) לרבות שנחת קמה ששכח מקצתה מלקצור: לא תשוב לקחתו. (כ) מכאן אמרו שלאחריו שכחה "שלפניו אינו שכחה שאינו כבל תשוב: למען יברכך. (כ) ואע"פ שבאת לידו שלא במתכוין קל וחומר לעושה במתכוין, אמרו מעתה נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בה הרי הוא מתברך עליה: 20. לא תפאר. (כ) לא תסול תפארתו ממנו, מכאן שמיחין פאה לאילן: אחריך. זו שכחה: 21. לא תעולל. אם מצאת בו עוללות לא תקחנה (ל) ואי זו היא עוללות כל שאין לה לא חתף ולא נטף, יש לה אחד מהם הרי היא לבנעל הבית, וראיתי בתלמוד ירושלמי (ל) אי זו היא חתף? פסיגין זה על נב זה, נטף אלו התלויות בשדרה ויודרות:

בד 1. כי יהיה ריב. סופם להיות נגשים אל המשפט, אמרו מעתה (ח) אין שלום ויצא מתוך מריבה, מי נרם ללוט לפרוש מן הצדיק הוי אומר זו מריבה: והרשיעו את הרשע. (ח) יכול כל המתחייבין בדין לוקין תלמוד לומר 2. והיה אם בן הכות הרשע. פעמים לוקה ופעמים אינו לוקה ומי הלוקה (ג) למוד מן הענין לא תחסום שור בדישו, לאו שלא ניתק לעשה: והפילו השפט. (ג) מלמד שאין מלקין אותו לא עומד ולא יושב אלא מופה: לפניו כדי רשתו. (ד) ולאחריו כדי שתיים (כ) מכאן אמרו מלקין אותו שתי דות מלאחריו ושליש מלפניו: במספר. ואינו נקוד במספר למד שהוא דבוקה לומר במספר ארבעים ולא ארבעים שלמים אלא (ו) מנין שהוא סוכם ומשלם לארבעים והן ארבעים חסר אחת: 3. לא יסוף. (ז) מכאן אזהרה למכה את חברו: ונקלה אחיד. (ח) כל היום קוראו רשע ומשלקה קראו אחיד: 4. לא תחסם שור. (ט) דבר החבוב בהווה הוא חדין לכל בהמה היה ועוף העושים במלאכה שהיא בדבר מאכל. אם בן למה נאמר שור, להוציא את האדם: בדישו. (י) יכול יחסמו מכוון תלמוד לומר לא תחסום שור מכל מקום. ולמה נאמר דיש לומר לך מה דיש מיוחד דבר שלא נגמרה מלאכתו וגדולו מן הארץ אף כל ביוצא בו, יצא החולב והמגבן והמחבין שאין גדולו מן הארץ יצא הלש והמקטף שנמטה מלאכתו לחלה, יצא הבודל בתמרים ובגרוגרות שנמטה מלאכתו למעשר: 5. כי ישבו אחים יחדו. (י) שהיתה להם ישיבה אחת בעולם פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו: יחדו. (י) המיוחדים בנחלה פרט לאחיו מן האם: ובן אין לו. (י) עיין עליו בן. או בת או בן הבן או בת הבן או בן בת או בת הבת: 6. והיה הבכור. (י) גדול האחים

(ה) ספרי: (ט) פאה פ' ו' צ"ג י"ח: (ח) ספרי ח"ב ט' וקבל: (כ) סולין ק"ל א' ז': (ל) ספרי ט"ה ז' ט': (ל) פאה ט: **בד** (ח) ספרי: (ג) ע"ג מכות י"ג: (ג) מכות כ"ב ז': (ד) טס כ"ג: (ה) ספרי מכות כ"ב ז': (ו) מכות כ"ג: (ז) ע' כסות: (ח) ספרי: (ט) ספרי ע"ג ז' ק"ד ז': (י) ע' ספרי ז' ט' פ"ט: (י) ספרי יצמות י"ז ז': (י) יצמות כ"ב ז': (י) ספרי יצמות ל"ט:

"צמכת הקולר קאי יחד שהתחיל לקצר ומלאה השורה וסמך לפניו ולאחריו שללחמיו הוי טמאה שלפניו לא הוי טמאה: "בלומר לא תסור כל סרי לשון וכל תצוהתי תשרט דנשמע עקירה ולשון ויצא כך נטל את זכך והיינו שלל תסור פאה:

בד "שליש. מלפניו על הבטן ושתי ידות מאחריו בגו' מפרט טעמה: "שני במספר חרצעים. והפילו הסופט והכרי לפניו כדי רשעו במספר וממך ליה מ' יכנו והרטיק כחולן דכחז במספר ו' מניין שהוא סוכם את החרצעים דמפרט בגמרא דלדלל כחז יכנו חרצעים במספר אלא במספר חרצעים יכנו שמועין להכי קאמר מניין הסוכם החרצעים חשון המטלים סוכם של חרצעים שגרים לקרות חריו חרצעים והיינו ל"ט: "בכי הוא חמין. כיס'י: "צדכ סגול לסיח: "ועוף ולכל מלאכה שהיא צדכ מלאכה. כיסרה ל"ט: "המחצן. מיני פריילי חלב: "הלט. משנתן הניס וגילגול מחמיצ צמח ועדיין לריכה ללוט ולשוף ולצטוט הכזה: והמקטף. עורך וטח פניה: "תמדקקות זו צו ומדלדין צמחיות: "בספרי לא נרטי יחדו וכוון הוא ללא מניחיו הוא דקא דרטי לה אלא מייטבו אכל מלם יחדו כזר דרעוהו למיחיים צמחיה דלנקון (ע' צמח): "הכחין לייט זה את זה: "מה שמתב המדחי, כדחניא בספרי וכן אין לו אין לי אלא בן בן הבן וכן הבת וכן הבת מניין ת"ל וכן אין לו עיין עליו מכל מקום. לא מלאתי בספרי. שלפניו אכל בספיקתא זוטתה וע' יצמות כ"ב ז' ושיעט רש"י טס וכן אין לו. מני למכתו וכן אין לו כלאמריקן בקדושין (ד) אן כסף וכמו מלן

כי תבא בה

מלין עינים: 87. לשמת. 'איש' אשמודי'ישון' כל הרומח אחת ישום עליך: למשל. כשתבא
מבה רעה על אדם יאמרו זו דומה למכת סלוני: ולשינינה: לשון (ה) ושנתם, ידברו בך וכן
תרנומו ולשוני לשון סמך ואשתעי: 88. יחסלנו. יכלנו (ס) ועל שם כך נקרא חסיל ששכלה
את הכל: 40. כי ישל. ישיר סדוחיו לשון (ס) ונשל הברזל: 42. יירש הצלצל. 'יעשנו
הארבה רש מן הפרי: יירש. יעני, צלצל. מן ארבה. ואי אפשר לרש יירש לשון (ס) יירשה
שאם כן היה לו לכתוב 'ירש, ולא לשון הורשה ונרושן שאם כן היה לו לכתוב 'ירש: 47. מרב
כל. בעוד שהיה לך כל טוב: 49. כאשר ידעה הנשר. מתאוס ודרך מצלחת ויקלו ססיו: לא
תשמע לשנו. לא תכיר לשונו וכן (ס) תשמע חלום לפתור אותו וכן (ס) כי שומע יוסף
אנימנרדי: 52. עד רדת חמתך. לשון רדד וכבוש: 53. ואבלת, בשר בניך, במצור.
מחמת שיהיו צדים על העיר ויהיה שם מצוק, עקת רעבון: 54. הרך בך והעננ'. הוא הרך
הוא הענן לשון פינוק (ט) ומתעננ ומרך מוכיח עליהם ששניהם אחד אצ"ס שהוא מפונק ודעתו
קצה כדבר מאוס ימתק לו לרעבונו כשר בניו ובנותיו עד כי תרע עינו בבניו הנותרים מתת
לאחד מהם מבשר בניו אחיהם אשר יאכל^ס. דא הרך בך. הרחמי וך הלכב 'טוב רעבונת
יתאכרו ולא יתנו מבשר בניהם השחומים לבניהם הנותרים: 56. תרע עינה באיש חיקה
ובבנה ובכתה. הנדולים: 57. ובשלייתה. (כ) בניים הקמנים, בכלן תרא עינה צדה כשתאכל
את האחד מליחן "לאשר אצלה מן הבשר: 59. והסלא ה' את מכתך. מתפלאות ומקדלות
משאר מכות: ונאמנות. ליסרך לקיים שליחותן: 60. אשר יגרת מסניהם. מסגי המכות,
כשהיו ישראל רואין מכות משונות הבאות על מצרים היו יראים מהם שלא יבאו גם עליהם,
תרע שכן כתוב (כ) אם שמעו תשמע וגו' כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך
אין מידאן את האדם אלא ברבר שהוא יגור ממנו: 61. יעלם. לשון עליה: 62. ונשארתם
במתי מעט תחת וגו'. מעומן חלף מרובין: 63. כן ישיש ה'. (כ) את ארביכם עליכם
להאביר וגו': ונסחתם. לשון עקירה וכן (כ) בית נאים יסח ה': 64. ועברת שם אלהים
אחרים. כתרנומו לא עבודת אלוהות ממש אלא מעלים סס וגולגוליות לטומי עי: 65. לא
תריצו. לא תגזו כמו (כ) האת המדעיה: לב רגו. לב דרד כתרנומו דחל, כמו (כ) שאול
מתחת רגוה לך (ט) שמעו עמים ירגו (כ) מוסדות השמים ירגו: וכליון עינים. מצפה לישועה
ולא תבא: 66. חייך תלאים לך. על הספק, כל ספק קרוי חלד, שמה אמות היום ברוב
הבאה עלינו, ורבותיו דרשו (כ) זה הלוקח "תבואה מן השוק", ולא תאמין בחיך. זה הספק
על

(ד) דכיים ו': (ט) ינוסלמי תפנים מ' ב': (ח) דכרים י"ע: (ה) ע' ס"ג ו"ג קפ"ג ג': (ז) נדלטים מ"ג: (ש) ע"ג ג"ב:
(ט) סקוק ל"ו: (ז) כה"ל: (ח) עשום פ"ו: (כ) ענילה י': (כ) תשלי ט"ו: (כ) יספיה כ"ח: (ס) כס י"ד: (ס) עשום ט"ו:
(ש) עשום ט"ו: (ז) כה"ל: (ח) עשום פ"ו: (כ) ענילה י': (כ) תשלי ט"ו: (כ) יספיה כ"ח: (ס) כס י"ד: (ס) עשום ט"ו:

מנכר כדכח והשגל יושנת חללו וי"ע כלכחח: 'אשו ל' כילויר: 'יגרטנו הארצה: יירש. יעני
וה"ל לפתח. כיר: יירטנו הארצה יש פותחין יירש לעון רש יעני וכו'. כ"ס: "הכחמי וך הלכב
על צניו תרע עינו צס להעלים עיניו מהס: תוספת הסך הוא הענוג לשון פינוק: מהעננ ומרד.
זו עיניו עליו עשנים כחלד ומצ"ס עשום וכו' וכן דכר עשום יומתי לו לרענו עג אשר
יכל על כן וייתר צניו אשר ייתר מן הסמויים עישוס למחלכו תסא עינו לרה עניס מלינת לסס
מנכר הנסמייס: וצנייה אשר חלד תרע עינה לשמך ולחלכן צמסר כל צמסר וס"ד: תרע וגו' הגדולים
וכי: ד"ו: כ' כ"ה ד"ס כן היא 'הכך כן הכחמי וכי' מהס כמו דר"ל וחתיב מתת לחסד עיקס ענכר
(אחייס עיחלכו וצמיר. כ"ה) צניו אשר ייכל וצמיר צניו אשר ייתר מן הסמויים עישוס למחלכו
תסא עינו רעה ולרה צס מלינת לסס מנכר אחייס הנסמייס: "וצמיר צניו אשר ייתר. מן הסמויים
עשוס למחלכו תסא עינו לרה רעה צס מלינת לסס צמסר הנסמייס וס"ד וחתיב ליה תרע וס"ד.
פיס"ד: 'על צניו תרע עינו צס להעלים עיניו מהס מתת לחלד מהס. כ' ס' הזכרון וספריס 'עניס:
"הר"ו גרס מהאכר כסאר חללה מן הצמסר (כמחכר צמדס קינות): "ומסדות הסמייס ירגו ל' צ"י:
"הלוקח תבואה מנכר לשנה. סחין לו קרקע לזרע והיינו סיו תלוים סלינו ירע אס יסד לו מנש
לנה סכסח: הסלכר. נמסוס: "ולמדת לילה ויונס. זה הקונה לפרוט: ולא תאמין צמייך. זה הלוקח

1 étourdisson (בעינינו): 2 entendre (מערכתענון):

כי תבא כח כמו נצבים

קצר

על השלישי: 67. בצקר תאמר מי יתן ערב. מן¹ יודת הערב של אמש, וכערב תאמר מי יתן בקר. של שחרית, שהעדות מתחזקות חמיד וכל יעז טרובה קלחה משלמניה: 68. מאניות. בספנות בשביה: והתמכרתם שם לאיביך. אתם מבקשים להיות נמטרים להם לעבדים ולשפחות: ואין קנה. כי יניחו עליך הרג וכליין: והתמכרתם. בלעז איפורונדיין² ו'ו'שי ולא יתכן לפרש והתמכרתם בלשון ונמכרתם על ידי מוכרים אחרים "מפני שזאמר אחריו ואין קנה: 69. לכת את בני ישראל. שיקבלו עליהם את התורה כאלה ובשמועה: מלבד חברית. כללות שבתורת כהנים שנאמרו בסיני:

במ 8. ולא נתן ה' לכם לב לדעת. להביד את חסדי הקב"ה ולידבק בו: עד היום הזה. שמעתי שאותו היום שנתן משה ספר התורה לבני לוי כמו שכתוב (ו) ויתנה אל הכהנים בני לוי, באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו משה רבינו אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה ונתנה לנו ומה אתה משליט את בני שבטך עליה ואמרו לנו יום סודר לא לקם נגנה לנו נתנה, ושמה משה על הדבר ועל זאת אמר להם (ז) היום הזה נהיית לעם וגו' היום הזה ה'בנתי שאתם דבקים חפצים במקום: 6. ותבאו אל המקום הזה. עתה אתם רואים עצמכם בגדלה וקבוד אל תבעו במקום ואל יום לבבכם ושמרתם את דברי חברית הזאת. דא (ג) ולא נתן ה' לכם לב לדעת שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו והכמת משנתו עד ארבעים שנה ולמיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה אבל מכאן ואילך יקפיד ולמיכך ושמרתם את דברי חברית הזאת וגו':

חסלת פרישת כי תבא.

נצבים

9. אתם נצבים. מלמד שכנסם משה לפני הקב"ה ביזם מותו להכניסם בבית: ראשיכם שבמיכם. ראשיכם לשבמיכם: זקניכם ושטריכם. החשוב חשוב קודם ואחר כך כל איש ישראל: 10. מחשב עציך. (7) מלמד שבאו נכעניים להתנייד בימי משה כדרך שבאו נכעונים בימי יהושע, וזהו האמור בנכעונים (8) ויעשו גם המה בערמה, ונתנם 'משה חוטבי עצים ושואבי מים: 11. לעברך. להיחזק עובר בבית, ולא יתכן לפרשו כמו להעבידך אלא כמו (ו) לעשתכם אותם: לעברך בבית. דרך העברה כך, היו כדתי בריתות עושין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים ביתים כמו שנאמר (ז) העגל אשר כרתו לשנים ועברו בן בתריו: 12. למען הקים אתך היום לו לעם. כל כך הוא נכנס לשרות למען קיים אותך לפני לעם: והוא יהיה לך לאלהים. לפי שדברך לך ונשבע לאבותיך שלא להחליף את זרעם באומה אחרת, לכך הוא אוסר אתכם בשבועות הללו שלא תקניטוהו אחר שהוא אינו יכול להבדל מכם. עד כאן פרשתי לפי פשוטה של פ'שה. ומד'ש אנדה (ח) למה נמכה פרישת אתם נצבים לקלות לפי ששמעו ישראל מאה קלות חסר שתיים חוץ מ'ש' שבתורת כהנים הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו, והחיל משה לפיכם אתם נצבים היום הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כליה והרי אתם קיימים

כע"ע' מוסה מ"ע:

במ (ח) דברים ל"א: (ג) לגיל כ"ו: (ג) ע"ו' ק' ז': (ד) ע' ממנוח: (ה) יחזע ע' וע' * עס: (ו) דברים ד': (ז) ימינו ל"ד: (ח) ע' סנח':

מן הסלסר וכוונך עליו. כיס"כ: ¹ו'היס הערב ל' כ"ה: ²ז'ר'ט. כ"ל: "מפני—קונה ל' כילסר"ה: **במ** "מנוחה ל' כ"ע: ³לח רמה לתוכה זו חלל לחמך ארבעים שנה בנמכה מוכה בקרבות ונחב חמר להם ולא נתן להם לב לדעת שחבו יודעים לשאול מה היה מנצח מכם: אף משה דבינו. לא חכר לחת על לבו דבר זה עד ארבעים שנה לא קלי חניט ארבעים דברים לעת סוף דעתו ותנונתו על מ' שנה שהרי משה לא רמה ליתרכל עד מ' שנה: ⁴מקס ל' כ"ע: ⁵לעכך—חוסס ל' ו

et vous vendrez vous ¹ (ואת איך ונגדעך איך מייבניעטען):

קיימם לפניו היום. (ס) כיום הזה שהוא קיים והוא מאמיל ומאד כך האיר לכם וכן עתה להאיר לכם הקללות הייסוריין מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו ואף הפרשה של מעלה מו פוסין הם (י) אתם ראייתם "אשר עשיתי". דבר אחר (י) אתם נצבים לפי שהיו ישראל צבאין מפרנס לפרנס ממשוה ליהושע לפיכך עשה אותם מצבה כדי לזכור. וכן עשה יהושע (י). וכן שמואל (י) התייבשו ואשפתה אתכם, כשיצאו מידו ונכנסו לידו של שאול: 14. זאת אשר איננו פה. (י) ואף עם דורות העתידים לדוות: 17. — 16 כי אתם ידעתם ונו'. לפי שראיתם האופות ושמא השיא לב אחד מכם אותו ללכת אחיהם, פן יש בכם ונו'. לפיכך אני צריך להשבעכם: 16. ותראו את שקוציהם. על שם שהם מאוסים כשקצים: נלליהם. שמוסרתיים ומאוסין כנלל: עץ זאבן. (י) אותן של עצים ושל אבנים ראייתם כנללי לפי שאין הגוי ירא שמא יגנבו, אבל של כסף זהב עמהם בחדרי משכנתם הם לפי שהם יראים שמא יגנבו: 17. פן יש בכם. שמא יש בכם: אשר לבבו פנה היום. מלקבל עליו הברית: שרש פרה ראש ולענה. שרש מגרל עשב מר פנין שהם מרים, כלומר משה זמרה רשע בקרבנם: 18. והתברך בלבבו. לשון ברכה, יחשוב. בלבו ברכת שלום לעצמו לאמר לא יבאוגי קללות הללו אך שלום יהיה לי: והתברך. במירא שריאי בלעז כמו: והזגלה החפלה בשררות לבי אלך. במראית לבי כמו (ט) אשדתי ולא קרוב כלומר מה שלבי הוא לעשות: למען ספות הרוח. לפי שאוסף לו סודעות על מה שעשה עד זנה בשתג הייתי מעביר עליהם וגורם עתה שאצטרם עם חמודי ואפרע ממנו הכל, וכן תרגם אונקלוס כדיל לאוספא ליה חמאי שלוחא על זדונתא, שאוסף לו אני השגנות על הזדונות: הרוח. שונג, שהוא עושה כאדם שכור שהוא עושה שלא מדעת: הצמאה. שהוא עושה מדעת ובתאה: 19. יעשן אף ה'. על ידי כעס הגוף מתחמם והעשן יוצא מן האף וכן (ס) עלה עשן באפו, ואף על פי שאין זו לפני המקום הכתוב משמע את האזן כדרך שהיא רגילה ויכולה לשמוע כפי דרך הארץ: וקנאתו. לשון חמה אנפישטייני² אוחית לכישת נקמה ואינו מעביר על המדה: 20. הבתובה בספר התורה הזה. ולמעלה הוא אושר (ז) בספר התורה הזאת גם כל חלו וכל מכה ונו, הזאת לשון נקבה מוכב אל המורה. הזה לשון זכר מוכב אל הספר, ועל ידי פסוק המעטים הן נחלקין לשתי לשונות, בפשט. הקללות המפחה נתונה תחת בספר התורה הזאת רבוקים זה לזה לכך אמר הזאת. וכאן המפחה נתונה תחת התורה נמצא ספר התורה רבוקים זה לזה לפיכך לשון זכר נוסף אחריו שהלשון נטל על הספר: 25. לא ידעום. לא ידעו בהם נבורת אלהות: ולא חלק להם. לא נתנם לחלקם. ואונקלוס תרגם ולא אושיבא. להן, לא השיבו להם שום מוכב; ולשון לא חלק, אותו אלה שבתרו להם לא חלק להם שום נחלה ושום חלק: 27. ויתשם ה'. כתרנוטו ומלמלינון וכן (ס) הגני נתשם מעל אדמתם: 28. הנסתרת לה' אלהינו. ואם תאמרו מה בירינו לעשות? אתה מעניש את הרבים על התוריי היחיד שנאמר פן יש בכם איש ונו' ואחר כך וראו את מכות הארץ ההיא, והלא אין אדם יודע סמונתו של חבירו, אין אני מעניש אתכם על הנסתרות שהן לה' אלהינו והוא יסרע מאותו יחוד, אבל הגלות לנו ולבנינו לבער הרע מקרבנו ואם לא נעשה דין בהם יעשו הרבים. (ס) נקוד על לגו ולבנינו 'לדרוש שאף על הגלות לא עניש את הרבים' עד שעברו את הירדן משקבלו עליהם את השבועה כדן גרזים וברר עיבל ונעשו ערבים זה לזה: ושכ

(ט) לשון הנמלה כפנהדין ק"י ז' ז' (י) פסוק ח' (י) ע' מנס' (י) יוסטע כ"ז: (י) שמואל ח' י"ב: (י) סמוטעל: (ט) נמלה כ"ס: (ח) שמואל ז' כ"ב: (ז) דברים כ"ח: (ז) יעקב י"ב: (ט) ע' סנהדין ח"ג:

כ"י: "יזל את כל אשר עשה: 'ע' צנו' ח"ך צילר סדר הפסוקים כדכ"י פה: 'ע' כפ' סוכנון שכתב שכת"י פירש בקשור אחד וזכי חסם ידעתם עד פן יש בכם והכל הוא לשון ככז נמשך וסוכן עד להשביעכם ועתה ח"ך נקום לסקפות למה פי' פן יש בכם ז' פנמיים או למה סקדענו לפי ומלדו את סקוליהם: "נקוד על לנו ולבנינו ועל ע"ן שנעל. כן הוא כפנהדין: נקוד ע' שנעל. כן הוא כפנהדין: סופרים וע"ע ספרי פי' כהעלתך והצדק' ס' ל"ד: חסר לו רבי נחמיה וכי ענינו על הכפחות. האסרס נשולם: וזכי ככז נמשך עד עולם. וחי לאו אסטרולא דכפחות קאי לאשמועינן דעד עולם תפסות מרס זו

se bénira (וייר זך ונגעו): ² emportement (חיפכ):

נצבים ל וילך לא

קעה

ל. ג. 'גושב ה' אלהיך את שבתך. (ח) הזה לו לכתוב והשיב את שבתך, רבותינו למרו
מכאן כביכול שהשיגה שזוהי עם ישראל בצרת גלותם וכשנאלץ הכתיב נאולה לעצמו
שהוא ישוב עמקם. 'ועוד יש לומר שגדול יום קבוץ גלויות ובקושי כאילו הוא עצמו צריך
להיות אחוז בקיוו ממש איש איש ממקומו כענין שנאמר (ז) ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל
ואף בגלויות שאר האומות מציונו כגון: (י) וישבתו ישיבות מאוב: 11. לא נפלאות הוא ממך.
לא מכוונת היא ממך כמו שנאמר (ל) בי יפלא, ארי יחכמי, (ס) ותרד פלאים (ו) ותרד במטמונית,
'מכוסה, תבונה במטמון': 12. לא בשמים הוא. (ז) שאילו היתה בשמים היית צריך לעלות
אדמה וללמד: 14. כי קרוב אליך, התורה נתנה לכם בכתב ובעל פה: 15. את החיים
ואת הטוב, זה תלוי בזה, אם תעשה טוב הרי לך חיים ואם תעשה רע הרי לך המות והכתוב
מפרש וילך ויאך: 16. אשר אנכי מצוך היום לאהבה, הרי הטוב, ובו תלוי והיית
ורבית, הרי החיים, 17. ואם יפנה לבבך, הרי הרע, 18. כי אבד תאבדון, הרי המות:
19. העדתי ככם היום את השמים ואת הארץ. (ט) שהם קיימים לעולם וכאשר תקרה
אתכם הרעה יהיו עינים שאני התרתי ככם בכל זאת, 'דבר אחר (י) העידתי ככם היום את השמים
וגו' אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם, שמא ישנו
את מותם? שמא לא עלה גלגל חמה מן המזרח והאיר לכל העולם כענין שנאמר (י) ורחח השמש
ובא השמש? הסתכלו בארץ שבראתי לשמש אתכם, שמא שנתה מרתה? שמא ורעתם אותה ולא
צמחה או שמא ורעתם חמים והעלתה שעורים? ומה אלו שגעשו לא לשכר ולא להסגוד אם וזכין
אין מקבלן שטר ואם חוטאין אין מקבלן פורענות לא שנו את מרתם, אתם שאם זכיתם תקבלו
שטר ואם המאתם תקבלו פורענות על אחת כמה וכמה: ובחרת בחיים. אני מודה לכם שתבחרו
בחלק החיים, כאדם האומר 'לבנו בחר לך חלק ישה בנחלתי ומעטידו על חלק היפה ואומר לו
את זה בחר לך ועל זה נאמר (י) ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומך גדלי, הנחת יד יעל גזל
הטוב לומר את זה קח לך:
הסלת פרשת נצבים.

וילך.

לא 2. אנכי היום. (ח) היום מלאו ימי ושנותי, ביום זה נולדתי ובוים זה אמות: לא אוכל
עוד לצאת ולבוא. (ז) יכול 'שתשש כמו תלמוד לומר (ג) לא כתתה עינו ולא נס לחה,
אלא מתי לא אוכל? איני רשאי, שנשלה ממני דרשות ונתנה ליהושע. ד"א (ד) לצאת ולבוא.
בדברי תורה מלמד שנשמתו ממנו מסורות ומעיינות החכמה: וה' אמר אלי, זה פירוש לא
אוכל עוד לצאת ולבא לפי שה' אמר אלי: 6. לא ירפך, לא יתן לך רפוח להיות נעוב ממנו:
7. כי אתה תבוא את העם הזה. ארי את תיעול עם עמא הרין. (ט) משה אמר לו ליהושע
זקנים

ל (ח) ע' ספרי פ' וקעי ומגילה כ"ט: (ז) ישיבה כ"ז: (ג) ימיה ע"ח: (ד) דברים י"ז: (ה) איכה ח': (ו) וע' * סס: (ז) עירובין
כ"ה: (ח) כתי: (ט) ספרי יש המיוני: (י) קהלת ח': (יא) תהלים ע"ז:
לא (ט) קוטה י"ג ז': (ז) ע' סס: (ג) דברים י"ד: (ד) ע' קוטה י"ג ז': (ה) סנהדרין ח':

ללא חינוך ומעצמו את הילך ויקבלו עליהם ערכות יעשו זה נל זה למה לי דכתיב אי נשום חיובה
דעלות פטיעל דעונם הנוכח עכשו ינא לעולם דלמה יסוק חלל הנקודה ליימדתן דהאי דכתיב העלות
לע ולכנינו ללו עד סה נכנס מרה זו חלל נכסן וילך לכל נקודה לנעט דכך לא נעט את חסדים
על עונתן שנגלוי עד שנגזר את הילך (ע"ע עס כס"י ותוס'):
ל' וסג—מואז סה"ד ל' כיע"א: 'ועוד—מואז ל' כיע"ב: 'שנות בני עמון. כיס"ב (ע' ימיה ט"ו עסס
כתיב חשיב את שנות בני עמון וע' צבית נתן סגס גם צרכות כ"ח וצבתי את שנות עמון): שנות
מגרים. כיל"ו (והוא פסוק צימחאל כ"ט): 'מכוסה משה צמון ל' ד"א: 'כלשון הכתוב צמיו ע' מנס
צמון: 'וללודיה. כיע"ד: ללמוד, מוז' ודעוס רעלדיהים: 'ד"א—והוא ל' כיע"ג: 'למצינו. כיס"ד וצבתי:
לא 'יכול חש. כיל"ו: 'נענע גם חס: כאלד וסן: כי חסה חזיל. נענע לטון סכרה נובג עלין:

וילך לא האזינו לב

זקנים שברוך יהיו עמך המל לשי זעתן ועצתן; אבל הקב"ה אמר ליהושע (ט) מי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם, תביא על טהם הכל תלוי בך שול פקל והך על קרקען דבר אחר לרוד ולא שני דברים לרוד: 9. ויכתב משה, ויתנוה. כשנצטוו לבלה לנהגה לפני שבמו: 10. מקץ שבע שנים. (ו) בשנה ראשונה של שמיטה, בשמינית, ה'למח יקרא אותה שנת השמיטה? שעדיין שבעית נוגתת בה בקציר של שבעית הזאת למוצאי שבעית: 11. יקרא את התורה הזאת. המלך היה קורא מתחלת אלה הדברים, כדאיתא במסכת פסחים (א) על גיטה של עץ שהיו עושין בערה: 12. האנשים. (ח) ללמוד: והנשים. (ט) לשמוע: והם (ס) לכה בא, לתת שכר למביאיהם: 14. ואצונו. ואחרנו: 16. נכך הארץ. (ס) גרי הארץ: 17. והסתרתי פני. כמו שאינו רואה בצדקתם: 19. את השירה הזאת. (י) האזינו השמים עד זכר אדמתו עמו: 20. ונאצונו. והכעסונו, וכן כל יארץ לשון כעס: 21. וענתה השירה הזאת לפניו לעד. שהתירתי בו בתוכה על כל המצאות אותו: כי לא תשכח מפי זרעו, ודי זו הכפחה לישראל שאין תודה משתכחת מרעם לנבדו: 23. ויצו את יהושע בן נון, מוטב למעלה כלפי שכינה כמו ששמואל (יב) אל הארץ אשר נשבעתי להם: 26. לקח. כמו (יג) זכר, (יד) שמו, (טו) הלך: מצד ארון ברית ה'. נחלקו בו חכמי ישראל בבבא בתרא (י) יש מהם אומרים דף היו. בגלגל מן הארון מבחוץ ומה היה מוחו ויש אומרים מצד הלהותה היה מוחו כדרך הארון: 28. הקהילו אלי. (טו) ולא תקעו אותו היום במצודות לחקיל את הקהל לפי שנאמר (טז) עשה לך ולא השליש יהושע עליהם והאף בחיו נגנזו קודם יום ליתו לקיים מה שנאמר (יז) ואין שלטון ביום המות: ואעידה כם את השמים ואת הארץ. ואם האמר ודי כבר העיד למעלה (יח) העידותי ככם היום וגו'? התם לישראל אמר, אבל לשמים ולארץ לא אמר ועכשו בא לומר האזינו השמים וגו': 29. אחרי מותי כי השחת תשחתון, ודי כל ימא יהושע לא השחתו שנאמר (יט) ועבדו העם את ה' כל ימי יהושע; מבאן שחלמיו של אדם חביב עליו כנוסו, כל זמן שהיה עושה חיי וזה נראה למשה כאילו הוא חי:

המלת פרשת וילך.

האזינו.

לב 1. האזינו השמים. שאני מתרה בהם בישראל ותהיו עדים בדבר שכך אמרתי להם (א) שאתם תהיו עדים, וכן ותשמע הארץ. (ב) ולמה העיד בהם שמים וארץ? אמר משה אני כשר דם למחר אני מת אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומבחישים, לפיכך העיד בהם שמים וארץ, עדים שהן קיימים לעולם. ועוד (ג) שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שפחה, הנסן

(ס) יהושע ח': (ו) ע' טוה מ"ח: (ז) דף מ"ח: (ח) מנינה ג': (ט) כח"ח: (י) דברים ל"ג: (יא) פסוק כ': (יב) שמוח כ': (יג) דברים ה': (יד) כחלשתי ח': (טו) דף י"ד וע"ע יכ"ח טוה ט' ח': (טז) ע"ב פח"ח י"ח וי"ח וי' כהעלתך: (יז) צמדני י': (יח) קהלת ח': (יט) דברים ל': (כ) שופטים ז':
לב (א) לנגיל ל' פס' י"ע: (ב) פסגרי: (ג) ע' מחולל:

נשה אחר לו זקנים שזכור עמכם. על פיהם עשה ונעשה ולא תסתכר עליהם להסוף קרא לך חתה תבא ונשה אחרו כדכתיב ציה חל הלכך אשר כשנע ל' וגו' ובמקרא לך חתה תבא כמז חל הלכך אשר כשנעתי לחזותיכם וגו' חלמח להקב"ה צעננו חוננו: דבר חסד. מנהיג חסד: ויכתוב— שצפו ל' כישי"ש ל': יכולה כחכה ונתנה וכו'. כ"ס ל': "צמייני. צמלח פריך צמייני ס"ד הא חתה צמולא י"ט הכלסון ונשניק חתה צמיינית צמולא צבעית צבורות צמלילת טנה צמיינית: שנאמר וקץ טבע שנים. צפוק ז' שנים וחמה קיימי על יד המלך היא כללנו צמפרי צפ' המלך חת טנה חתה חתה חת חן קורין צי"ס חלל צמטנה חתה: 'ולמה למולא צבעית ל' כי"ס: 'והיה לחקל פיישי" מ"ח יהיו למצו (ונחת יהודים): "חת יהושע. שכנה חתה לו כמו שחפוט וכו'. כי"ד ל"א: כשנעתי להם ולכתי חתה ענק. לטון רש"י לפי כי הכמז"ן וע' צמייני מצמולא טל גלחון ר"פ: קלס יום חתה ל' פיימו: קודם ל' כ"יל: יום ל' כ"ס: נגמו צי"ס מוחו. נוס' סר':

הבנן תתן סויה והארץ תתן יבולה השמים יתנו שלם, ואם יתחייבו תהיה ביום יד העדים תחלה
 (7) ועצב את השמים ולא יהיה טמר והאדמה לא תתן את יבולה ואחד כך ואנחתם סודה על
 ידי האומות: 2. יערף כמטר לקחי. זו היא העדות שתעידו (כ) שאני אומר בפניכם תודה
 "שנתתי לישראל שהיא חיים לעולם כמטר זה שהוא חיים לעולם, כאשר יערפו השמים מל
 ומטר: יערף. לשון ישיבה וכן (ו) ידעפון דשן (ז) יערפו מל: תול כפל. (ח) שהכל שמחים בו
 לפי שהמטר יש בו ענבים לבריות כגון הולכי דרכים ומי שהיה בודד מלא יין: כשעירם.
 לשון (ט) רוח טערה, טענתו סויה טמרא, (י) מה הרוחות הללו מחזיקים את העשבים ומגדלין
 אותם אף דבוי תורה ¹⁰ מגדלין את לומדיהן: וכרביבים. מיפ טמר. נראה לי על שם שיהיה
 טחף נקרא ריבב כמה דאת אמר (י) רובה קשת: דשא. ארביי"ק עמיסת הארץ מכוסה בידק:
 עשב. קלח אחד קרוי עשב וכל מין ומין לעצמו קרוי עשב: 3. כי שם ה' אקרא. הרי כי
 משמש בלשון כאשר כמו (י) כי תבואו אל הארץ, כאשר אקרא ואומר שם ה' אתם חבו נודל
 לאלהינו וכדכו שמו, טכאן (י) אמרו שעונין ברוך שם כבוד מלכותו (י) אתר נרבה שבמקדש:
 4. הצור תמים פעלו. אע"פ שהוא חזק כשמיא פודענות על עוברי רצונו לא בשטף הוא
 מביא כי אפדין כי תמים פעלו: אל אמונה. (טו) לשלם לצדיקים צדקתם לעולם הבא ואע"פ
 ששאר את תגמולם סופו לאמן את דבריו: ואין עול. אף לרשעים משלם שכר צדקתם בעולם
 הזה: צדיק וישר הוא. הכל מצדיקים עליהם את דגו "וכך ראו וישר להם, צדיק ספי
 הבריות, וישר הוא ראו להצדיק: 5. שחת לו וגו'. כתרנומו תכלו להון לא ליה: בניו
 מוסם. בניו היו והשתתה שהשתתו היא מוסם: בניו מוסם. מוסם של בניו היה ולא מוסם:
 דור עקש. עקום ומעוקל כמו (ט) ואת כל ישרה יעקשו ובלשון משנה (י) חולדה ששיניה
 "עקמות ועקשות: ופתלתל. אגמורס"לייש² בפתיל הזה שגודלין אותו ומקפץ אותו מביבת
 הגדיל. פתלתל מן התבות הפסולות כמו (י) ידקק (י) אורמס (ט) סחרר ¹⁰ מלגל: 6. הלה'
 תגמלו זאת. לשון תימה וכי לפניו אתם מעצבין שיש בידו ליפוע מכם ושהישיב לכם ככל
 המצוות: עם נבל. (כ) ששכחו את העשוי להם: ולא חכם. להבין את הגולדות שיש ביד
 להישיב ולהע: הלא הוא אביך קנך. ¹⁰ שקנך, שקנך בקן המלעים ובארץ חוקה, שחקך
 בכל מיני תקנה: "הוא עשך. אומה באומות: ויכנך. אחרי כן בכל מיני בסיס וכן. (כ) מכם
 שהנים מכם נביאים ומכם מלכים, כך שהכל "תלדי בו: 7. זכר ימות עולם. (כ) מה עשה
 בראשונים שהבטיחו לפניו: בינו שנות דר ודר. (כ) דור אנוש שהציע עליהם מי אוקונים
 דוד המלך שששטם. דא ¹⁰ לא נתתם לבבכם על שבער, בינו שנות דר ודר. (כ) להביד
 להבא שיש בידו להישיב לכם ולהגדיל לכם ימות המשיח העולם הבא: שאל אביך. (כ) אלו
 הנביאים

(ד) דברים י"ח: (ה) ע' פסוקי (ו) הללים פ"ה: (ז) דברים ל"ג: (ח) פסוקי (ט) הללים קמ"ח: (י) פסוקי (יא) זכרתי כ"ח: (יב) ויקרא
 כ"ג: (יג) ע' ענינה פ' ג' ונ' צרכים כ"ח ויונה ל"ז: (יד) פסוקי פ"ח: (טו) ע' פסוקי (טז) ענינה ב': (יז) חולין ל"ג:
 (יח) ויקרא י"ג: (יט) הללים ל"ח: (כ) ע' פסוקי (כא) פסוקי חולין ל"ו: (כב) פסוקי (כג) ע' פסוקי (כד) פסוקי:

לב "סחתי כיסוד: כ"אשר השמים יעצפו על ונטר סהס חיים לפולס. כ"ס: י"עיוק כמטר לקמי
 תפסו רצונו דימה את הסודס לר' רשות טעם סח"א כלל הס קך חי אפטר לעולם כלל תורה
 * צ"כ כ"ס: ר' נטיסה. כ"ע: "וכן יערפו טל יעפון דשן. כי"ר (וכן ל"ל וע"ג רש"י תענית ז' יערף
 כמו אף שמים (ל"ל שמוי) יערפו טל ותמקיס יערפו (ל"ל יעפון) טל: יש עליבין כגון. כ"ל"ס: יש
 עליבין צו כגון. ל' י"ד כ"ר"ס: יש עלבין מוננו כגון. כ"י"ו: ומוי טצורו מלל ומיס. ד"ח: "אותו כלי
 סהיין טול צו ונן הגט קמיה צור (מ"ק י"ב): ¹⁰ מחזיקין את לומדיהן ומגדלין אותן. כי"ר: וכל—
 עש"י ל' כ"ל"ג (ע"ג * צרכות ח' י"ח): "כי שם ד' אקרא פסוקו כי צעם ד' אפי' חונר דצניס
 הללו לפיכך סבו גדול לאלהינו וסימו לנצבס לכל הדברים. יוסף צר טעוון. כ"ע"ג: "וכך ראו ל'
 כי"ר: "בניו מונס ל' לפי כ' י"ד והמו": "וכן צרש"י לנשלי ד' פס' כ"ד ובגמרא טלפנינו הגי' דקות
 ועקמות: ¹⁰ מלגל תכרוס על עגול: ¹⁰ טקנך ל' כ"למע"ס: "הוא—וק ל' כי"ר: "תלוי ל' כ"ל"ס:
 לל—טענר ל' כ"י"ל: ¹⁰ על מה טענר טו לל להצא וכו'. כ' ס' סוכנון:

הנביאים שנקראים אבות כמו שנאמר באזינו: (ט) אבי אבי רבני ישראל: זקניך: (י) אלו החכמים: ויאמרו לך: הראשונות: 8. בהנהל: עליגן נדיים: (כ) כשהנהל הקב"ה למעשיו את חלק נחלת הציון כדמשפס: בהפרידו בני אדם: כשהסיף דור הצלנה היה בידו להעבירם מן העולם ולא עשה כן: אלא יצב גבלת עמים קיימם ולא אכרם: למספר בני ישראל: (מ) בשביל מספר בני ישראל: שעתידין לצאת סבני שם ולמספר שבטים שמש של בני ישראל שידרו למצרים תציב גבלת עמים שבטים לשון: 9. כי חלק ה' עמו: למה כל זאת? למה שהיה חלקי כבוש בינתם ועתיד לצאת: ומי הוא חלקו? עמו: ומי הוא עמו? יעקב חבל נחלתו: (כט) הוא השלישי באבות, המשולש בשלש זכות, זכות אבי אביז וזכות אביז חסותו: ה' ג' כחבל הזה שהוא עשוי בג' גדלים הוא ובניו היו לו נחלה ולא ישמעאל בן אברהם ולא עשו בנו של יצחק: 10. ימצאהו בארץ מדבר: אחת מצא לו נאמנים בארץ המדבר שקבלו עליהם תורתו ומלכותו ועודו (ל) מה שלא עשו ישמעאל ועשו שנאמר (ל) חרה-משעור למן הוסיע מדר-סארן: ובהתו: ללל ישמן. ארץ ציה השממה מקום יללה-תגנים ובנות יענה, אף שם נמשכו אחי האמנה (ל) ולא אמרו למשה האך נצא למדברות. מקום ציה ושמןן בענין שנאמר (ג) לכהך אחי במדבר: יסבבנהו. (ל) שם סבבם הקיפם בעננים וסבבם בדגלים לארבע רוחות וסבבן בתחתיה הדר: שכפרו עליהם כניניה: יבוננהו. (ס) שם במדבר: וביניה: יצרנהו. ממש שרף ועקב זמן האמות: באישון עינה: הוא השחרר שבקען-שהמאור וצא הימנו: ואונקלס חרנם (ו) ימצאהו יספיקו כל צרכו במדבר כמו (ו) ומצא להם (ל) לא ימצא לנו הדר: יסבבנהו. אשרינתן סחור סחור לשכנתיה, אהל מועד באמצע וארבעה דגלים לארבע רוחות: 11. כנשר יעיר קננו: נהגם ברחמים ובהמלה (ס) כנשר הזה רחמי על בניו ואינו נכנס לקנו סחאום עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו בכנסו בן אילן לאילן בין: שוכה לחביתה כרי שיעורו בניו ויהא בהם כח לקבלו: יעיר קננו יעורר בניו: על גזליו: ירחף. (ט) אינו סבכיד עצמו עליהם אלא מחוסף נתע ואינו נתע, אף הקב"ה (ס) שדי לא מצאנהו שניא כח (כ) כשבא ליתן סמה לא נבלה עליהם מרח אחת אלא מארבע רוחות שנאמר (מ) ה' מסני בא חרה משעור למן הוסיע מדר-סארן (מ) אלה מתים יבא זו רוח רביעה: יפרש: בנסיון יקחהו: כשבא לישלם במקום למקום אינו נושף ברגליו כשאר עופות (ס) לפי ששאר עופות: יראים מן הגשם: שהוא סבכה לעוף וסודה עליהם לסיכך נושאן ברגליו ממני הגשם אבל הגשם אינו רוא אלא מן תחת לסיכך נושאן על כנסיו אומר מוטב שיפנס החץ כי ולא יכנס בבני, אף הקב"ה (ו) ואשא אתכם על גמרי נשרים כשנסעו מצרים אחריהם והשיגום על הים תו וזרקם בתם תצים ואבני: בלסטאות מיד (מ) ויסע מלאך האלהים ונר ויבא בין מדנה מצרים: ונר: 12. ה' בר-ה' בר-ה' בר-ה' למטה: מנחם במדבר: ואין עמו אל נכר. לא היה כח באחד מכל אלהי הגוים להראות כחו ולהלהם עמהם. רבותינו (ס) דרשוהו על העתיד וכן חרנם אונקלס, ואני אומר דברי תוכחה הם להעיד השמים והארץ ותהא השירה להם לעד שסופן לבגוד ולא יזכרו לא הראשונות שעשה להם ולא הגולדות שהוא עתיד לעשות להם, לסיכך צריך לישב הרבר לכאן ולכאן. וכל הענין מוסב על זכר ימות עולם בינו שנות דר ודר, כן עשה להם וכן עתיד לעשות, כל זה היה להם לחסר: 13. ירכבהו על במתי ארץ. כל המקרא כתרנסו: ירכבהו ונו. (מ) על שם שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות: ויאכל תנובת שדי. (מ) אלו פירות ארץ ישראל שקלים לנוב ולהתבשל מכל פירות הארצות: וינקוהו דבש מסלע. (מ) מעשה באחד שאמר לבנו בסיכני רבא לי קציעות מן החבית, הלך ומצא הדבש צף על פיה אמר לו זו של דבש היא! אמר לו השקע ירך לחוכה ואתה מעלה קציעות מחוכה: כ"ב במתי ארץ. לשון טובה: שדי.

לשון

(כה) מלכס ב' ב' (כו) ע' קידושין ל"ב: (כז) ע' ספרי: (כח) ע' ספרי וט"ו ילקוט פ' כח כסס ח"ס מדות: (כט) ע' ספרי: (ל) ע' דברים ל"ג ב' (לא) דברים ל"ג: (לב) ע' שמות י"ב ל"ט: (לג) ירמיהו ב' ל"ד ע' (לד) ע' ספרי וט"ו: (לה) ע' ספרי: (לו) ע' ספרי: (לז) נחמדכי י"ח: (לח) ויהושע י"ז: (לט) ספרי: (מ) ע' יחזקאל חגיגה פ' ב' (מא) סו"ט: (מב) ע' ספרי: (מג) דברים ל"ג: (מד) סנדרק ב' (מה) ע' מלכח פ' יחור: (מו) שמות י"ט: (מז) כמות י"ח: (מח) כספרי: (מט) ספרי:

כ"ב ר"ל כהנל לטון נמל: כ"ב סה"ס—הספ"ל פ' פ' יחזקאל: כ"ב: כ"ב צמח-אך—מקור מלמט כמנו

לברכה היא, פ) חצי כלים והם אינם כלים: 24. מוי רעב. אונקלס תרגם נסחיו כפן ואין לי עד מוכח עליו, ומשמו של רבי ²⁵ משה הדרשן ממולושא שמעתי שעירי רעב, אדם כחוש מגדל שעד על בשרו: מוי. לשון ארמי שעד מויא, פ) דהוה מהפך במויא. ולחמי רשף. ג) השדים נלחמו בהם ²⁶ שנאמר לה) ובני רשף יגבירו עוף, והם שדים: וקטב מרירי. זכריתוח ג) שד ששמו מרירי. קטב כיתה כמו ג) אהי קסכך שאול: ושן בהמת. לה) טעשה היה והיו הרחלים נושכין ומטיחין: חמת זחלי עפר. ט) ארם נחשים המהלכים על נחונם על העפר כמים הזוחלים על הארץ. זחילה לשון מרצת המים על העפר וכן כל מרצת דבר המשמשף על העפר והולך: 25. מחוץ תשכל הרב. מחוץ לעיר תשכלם חרב גייסות: ומחדרים אימה. ג) כשבוהה ונמלט חרדי לבו נקפסם עליו מחמת אימה ותוא מת והולך בה. ד)א ומחדרים אימה בבית תהיה אימת דבר כמה שנאמר לה) כי עלה מות בחלוניו, וכן תרגם אונקלס. ²⁷ ד)א מחוץ תשכל חרב על מה שעשו בחוצות שנאמר לה) ומססר חוצות ירושלים שמתם מגבות לבושת. ומחדרים אימה, על מה שעשו בחרדי חדרים שנאמר ט) אשר זקני בית ישראל עושים בחשך איש בחרדי משכיו: 26. אמרתי אפאיהם. אמרתי בלבי אפאה אותם. יש לפרש אפאיהם אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר ²⁸ ודוגמתו מצנו בעדא ק) ותתן להם ממלכות ועממים וההולקם לפאה ²⁹ להפקר וכן חבדו מנחם ³⁰. ³¹ יש פותרים אותו כתרומו חול: רונני עליהן, ולא יתכן שאם כן היה לו לכתוב אפאיהם אחת לשמוש אחת ליסוד: כמו ק) אהודך ק) אאמיצכם כמו פ), והאלוף המיתנה אינה דאריה בו מלל. ואונקלס תרגם: איד לשון חבריהתא השגויה בספרי ההולקת תיבה זו לשלש תיבות, אמרתי אף אי הם אמרתי באם ארצם כאילו אינם שיאמר ראיהם עליהם איה הם: 27. לולי בעם אויב אגור. אם לא שבעם האויב כנס עליהם להשחית ואם יוכל להם וישחיתם יתלה הגדולה בו ובאלהי ולא יתלה הגדולה בו, והו שנאמר פ) ינכרו צרימו ינכרו הדבר לחלות ³² גבורתם בנבטי שאין הגדולה שלו. פ) יאמרד ידנו רמה וגי. 28. כי אותו גוי אבד עצות המה ואין בהם תבונה. שאילו היו חכמים ישכילו זאת איכה ידרף תו: 29. יבינו לאחריהם. יתנו לב להתבונן לסוף פורענותם של ישראל: 30. איכה ידרף אחד ממנו אלף מישראל: אם לא- כי צורם מכרם והי הסגירם. מטרם ומטרם בידיו דליבירד' בלעז: 31. כי לא כצורנו צורם. כל זה היה להם לאויבים להבין שהשם הסגירם ולא להם ולא להיהם הגזנתו שרדי עד הגה לא יכלו כלום אלהיהם כנגד צורנו כי לא כקלעינו קלעם, כל צור שנמקרא לשון סלע: ואיבינו סלילים. ועכשיו אויבינו שומטים אותנו ³³ שרדי צורנו מטרנו להם: 32. כי מגפן סדם גפנס. מנבב למעלה אמרתי בלבי אפאיהם ואשכחתי זרם לפי שמעשיהם מעשי סדום ועמורה: שדמת. שדה תבואה כמו ק) ושדמות לא עשה אוכל ק) בשדמות קדרון: ענבי ראש. עשב מר: אשכלת מרדת למו. משקה מר ראוי להם, לפי מעשיהם פורענותם, וכן תרגם אונקלס ותושלמת ענביהן כמדותהון: 33. חמת תנינם יינם. כתרומו הא כמרת תנינא כם פורענותהן, הגה כמרת נחשים כום משתה פורענותם: וראש סתנים. כום שהוא אכזר לנשוק, אויב אכזרי יבא ויסע סתם: 34. הלא הוא כמם עמרי. כתרומו, כסבורים ³⁴ הם ששכחתי מעשיהם כולם נגוחים ושמויהם לפני

פ) ספרי טופה ט': פ) מנילה י"ס: ז) ע' נככות ה': לה) חיוב ה': ג) ע' פסקים ק"ט: ג) הוטע י"ג: ד) ספרי: לה) כ"ס: ז) ספרי: ט) יימיה ט': ט) ס' י"ח: ז) יחזקאל ח': ק) נחמיה ט': ק) שיעיה י"ח: ק) חיוב ט"ז: ק) נתקפת ג': ז) (ק) מלכים ז' כ"ג:

²⁵ לכן הוא גם כתיבו אך ככ"י האחרים הכי כ' יהודה וע"ג צפנתמחא עמוד י"ח שהביא המסכת גם מתוך סני כ"י אשר צדו ומתוך כ"י אשר היה להמכס שר"ל ז"ל ע"כ כ' יהודה: ²⁶ ל"ג—וקטב ל' כיע"ז והס' הנוסח ולפי חז"ר כמו כספיה רשפי אש: ל"ד—מטכיתו ל' כיע"א: ²⁷ ודוגמתו—וכן נמסר ל' כיע"ז: ל"ע' צדכ"י ע"ס: ²⁸ זה לשונו של נחמס, נכחו להיות אפאיהם וכן פאה' וכ' ומסלקם לפאה וכה יהיה פתחו אפאיהם לזרם חותם בגוים ואפאה חותם לכל כוח ופאה: ל"ח ואונקלס שתרגם צל' אף אפ"ע שלל יתכן לפתח צל' תרגומו תרגם אחר ל' הכתיחה וכ'. כ"ס ל"ח: ל"ח חת גבורתה: כ"ס: ²⁹ הכי טלוט. כ"ס ל"ח: וי"ד: ³⁰ חתם כיע"ז:

délivrer (להנציל מעונן)

למני: הלא הוא פרי נפנם ותבואת שדמותם כמס עמדי: 35. לי נקם ושלם. עמי נכון ומזומן הפורענות נקם וישלם להם כמעשיהם, הנקם ישלם להם גמולם. ויש מפרשים ושלם שם דבר כמו ושלום והוא מזרת קט) וְיִבְרַךְ אִיךָ בָהֶם כְּמוֹ הַדְּבָר. ואימתי אשלם להם? לעת תמוט רגלם. כשתתום זכות אבותם שהן סמוכים עליו: כי קרוב יום אידם. משארצה להביא עליהם יום אידם קרוב ומזומן לפני להביא על ידי שלוחים הרבה: וחש עתדת למו. ומדר יבואו העתידות להם: וחש. כמו קו) ימדר יחשה. עד כאן העיד עליהם משה דברי תוכחה להיות השירה הזאת לעד כשתבא עליהם הפורענות) ידעו שאני הודעתים מראש, מכאן ואילך העיד עליהם דברי הנחומין שיבואו עליהם ככלות הפורענות, ככל אשר אמר למעלה קו) והיה כי יבאו עליך וגו' הברכה והקללה וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך וגו': 36. כי ידיו ה' עמו. כשישפוט אותו ביסורין הללו האמורות עליהם כמו קט) כי במ ידיו עמים, ייסר עמים. כי זה אינו משמש בלשון דהא לתת מעט לדברים של מעלה, אלא לשון תחלת דבור כמו קט) כי תבואו אל הארץ, כשיבואו עליהם משפטים הללו ויתנחם הקב"ה על עבריו לשוב ולרחם עליהם: יתנחם. לשון הפך המחשבה להטיב או להרע: כי יראה כי אזלת יד. כשיראה כי יד האויב הולכת מחזקת מאד עליהם ואפס בהם עצור ועזוב: עצור. נושע על ידי יעוצר ומושל שיעצור בהם: עזוב. על ידי עזוב. עוצר הוא המושל העוצר בעם שלא ילכו מסורים בצאתם לצבא על האויב, בלעז מיישג'דודי. עצור, הוא הגושע במעצור המושל. עזוב, מחזק כמו קו) ויעזבו את ירושלים עד החומה קיט) איך לא עזבה עיר תהלת: 37. ואמר. הקב"ה עליהם אי אלהימו שעבדו: צור חמיו בו. הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והצנה כלומר שהיו בטוחין בו להגן עליהם מן הרעה: 38. אשר חלב זבחימו היו אותן אלוהות אוכלים שהיו מקריבים לפניהם ושותין יין נסיכים: יהי עליכם סתרה. אותו הצור יהי לכם מחסה ומסתור: 39. ראו עתה. הבינו מן הפורענות שהבאתי עליכם ואין לכם מושיע ומן התשועה שאושיעכם ואין מחזה כירי: אני אני הוא. אני להשפיל ואני להרים: ואין אלהים עמדי. עומד כנגדי למחות: עמדי. דוגמתי וכמוני: ואין מידי מציל. הפושעים בני: 40. כי אשא אל שמים ידי. כי בחרן אפי אשא ידי אל עצמי בשבועה: ואמרת חי אנכי. לשון שבועה הוא אני נשבע חי אנכי: 41. אם שנותי ברק חרבי. אם אשנן את להב חרבי ²⁰ למען היות לה ברק שפלנדור²¹: ותאחזו במשפט ידי. להניח מרת רחמים באויבי שדרעו לכם קיט) אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו ליעה ²² דבר אחר ותאחזו ידי את מרת המשפט להחזיק בה ולנקום נקם אשיב נקם וגו'. למדו רבותינו קיט) באגדה מתוך לשון המקרא שאמר ותאחזו במשפט ידי לא כמדת בשר ודם מרת הקב"ה מרת בשר ודם זורק חץ ואינו יכול להשיבו ותקב"ה זורק חציו ויש בידו להשיכם כאלו

אוחזן

קט) יבמיה ה' קו) ישעיה ה' קו) דברים ל' קט) איוב ל"ו קט) ויקח כ"ה: קי) נחמיה ב' ע"ג שמות כ"ג ה' ונפיקונו טס: קיל) יבמיה ע"ט: קיט) זכריה א': קיג) ע' מכלתא פסוק ד' איש מלחמה:

²⁰ למען היות לה ברק הוא לשון רש"י ולא לשון הכתוב למען היות לה ברק ציחוקלל כ"א ורש"י השתמש בכמה מקומות בלשון של הכתוב וכו' צד"י קבלת י' פסוק י' כי גם טס דבר בלשון זה למען היות לה ברק ובלפוסים הוסיפו "כמו" לפני חיבת, "למען" ואינו כדלה כן וכן צמחתי ובלדה לדך ל': ²¹ ולמדו רבותינו וכו' (ותאחזו—נקם וגו' ל'). כ"ר ד"ש: ²² דבר אשר ל' צד"י ונס לפי י' ל' וגם צעל גור חריה מוסק חיצות ד"א: ח"א אפטר לרץ לכוון סדר אשר להתיצות צנוקסא זו אשר בכל חופן קשת ההכנה היא וכן ל' הנוקם אש אשק את לבן חרבי למען היות לה ברק ותאחזו צמחתי ידי להניח מנחת רחמים ותאחזו ידי את מרת המשפט להחזיק בה ולנקום נקם חריבי סהרעו לכם אשר אני קלפתי ונעט והמה עזרו ליעה וכוונת דברי רש"י היא כמו שמשפט הספורנו את הכתוב, אש שנותי אע"פ שמדדתי נגד ישראל צימתי הגלות את ברק חרבי לא פי חרבי ותאחזו צמחתי ידי ואף על פי שאמר כך תאחזו צמחתי ידי נגדם כי ידך ד' עמו מכל ומוקס חריבי נקם לרצי הנקם שמשו ציטרל"ו וכו'. (מדדי דברי לבחר דברי רש"י האלה זכור וזכור מה שכתב המכס שד"ל ז"ל [ע' צהנוגיד גליון פי לשנה תרכ"ה] שמה לקבלת ספור זה ופיים דבריו טס, והאש אכלה מה כחז על ותאחזו צמחתי ידי אז כס ונעפוי חניד

1 maintendre (החלטהנעל): 2 splendeur (גללל):

אוחזן בידו שהרי ברק הוא ^כהציו שנאמר כאן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי (קיד) והמשפט הזה לשון פורענות הוא בלעז יושטיצי"א³: 42. אשכיר הצי מדם האויב: וחרבי תאכל בשרם: טרם הלל ושביה. זאת תהיה להם מעון דם ^בהללי ישראל ושביה ששבו מהם: מראש פרועות אויב. מפשע תחלת פריצות האויב קטו) כי כשהקב"ה נפרע מן האומות פוקד עליהם עונם ועונות אבותיהם מראשית פרצה שפרצו בישראל^מ: 43. הרנינו נזים עמו. לאותו הזמן ישבחו האומות את ישראל ראו מה שבחה של אומה זו שדבקו בהקב"ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו יודעים היו בטובו ובשבחו: כי דם עבדיו יקום. שפיכות דמיהם כמשמעו: ונקם ישיב לצריו. קטו) על הנזל ועל החמס כענין שנאמר (קיד) מצדים לשמה תהיה ואדום למדבר שטמה תהיה מחמס בני יהודה ואומר קיס) ^ממחמס אחיך יעקב וגו: וכפר אדמתו עמו. ופיים אדמתו ועמו על הצרות שעברו עליהם ושעשה להם האויב: וכפר. לשון רצוי ופזס כמו קיס) אכפרה פניו, אנהיניה לרוניה: וכפר אדמתו. ומה היא אדמתו? עמו. כשעמו מתנחמם ארצו מתנחמת, וכן הוא אומר ק) רצית ה' ארצך, במה רצית ארצך? שבת שבות יעקב. — בפנים אחרים היא נדרשת בספרי ונחלקו בה רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה דורש כולה כנגד ישראל ורבי נחמיה דורש את כונה כנגד האומות, רבי יהודה דורשה כלפי ישראל [26.] אמרתי אפאיהם כמו שפירשתי עד [27.] ולא ה' פעל כל זאת. [28.] כי גוי אבד עצות המת, אבדו תודתי שהיא להם עצה נכונה ואין בהם תבונה להתבונן [30.] איכה יירדף אחד מן האומות אלף מהם אם לא כי צורם מכרם [31.] כי לא כצורנו צורם הכל כמו שפירשתי עד תכלית. ור' נחמיה דורשה כלפי האומות כי גוי אבד עצות המת, כמו שפירשתי תחלה עד ואיבינו פלילים: [32.] כי מנסן טרם גפנם. של אומות: ומשדמת עמרה וגו. ולא ישימו לבם לתלות הגדולה בי: ענכמו ענבי רוש. הוא שאמר לולי כעס אויב אגור על ישראל להרעילם ולהמירם לפיך אשכלת מררת למו להלעיט אותם על מה שעשו לבני: [33.] חמת תנינים יינם. טוכן להשקותם על טה ^משעושין להם: [34.] כמס עמדי. אותו הכוס שנאמר קכ) כי כוס ביד ה' וגו: [35.] לעת תטוט רגלם. כענין שנאמר קכ) תרמסנה רגל: [36.] כי ידין ה' עמו. בלשון זה משמש כי ידין בלשון דהא, ואין ידין לשון ייסורין אלא כמו כי יריב את ריבם מיד עושקהם. כי יראה כי אזלת יד וגו: [37.] ואמר אי אלהימו. קכ) האויב יאמר אי אלהימו של ישראל כמו שאמר טיטוס הרשע ^בכשגדר את הפרכת כענין שנאמר קכ) ותרא אויבתו ותכסה בורשה האומרה אלי אוי ה' אלהיך: [39.] ראו עתה כי אני וגו. אז יגלה הקב"ה ישועתו ויאמר ראו עתה כי אני הוא מאתי באת עליהם הרעה ומאתי תבא עליהם הטובה: ואין מידי מציל. שיציל אתכם מן הרעה אשר אביא עליכם: [40.] כי אשא אל שמים ידי. כמו כי נשאתי, תמיד אני משרה מקום שכניתי בשמים כתרנומו אפילו חלש למעלה ונבוד למטה אימת עליון על התחתון וכל שכן שנבוד למעלה וחלש למטה: ידי. מקום שכניתי כמו קכ) איש על ידו. והיה בידי להפדע מכם, אבל אמרתי שחי אנכי לעולם איני ממור לפרע לפי שיש לי שהות בדבר אני חי לעולם וברורות אחרונים אני נפרע מהם והיכולת בידי ליפרע מן המתים ומן החיים, מלך

קיד) ע' * שנות כ"ח ט"ו: קטו) ע' ספרי: קטו) ע' ספרי: קי) יואל ד': קיס) עונדיה ז': קיס) כנלמית ל"ג: קכ) סהלים פ"ה: קכ) סהלים ע"ה: קכ) ישעיה כ"ו: קכ) גם גפין כ"ו ז': קכ) מיכה ז': קכ) צמדכ ז':

לקוחי הנגיד' וני יתן טכוכתי צונה טפירשתי לדעת הסכם אשר צינתיים הלך לעולמו לאור צבור המיים: ^מטככו. כ"ס: ^מחללי ל' כ"ד: חללי דס. צמו: ^מוואונר אני טאטכיר טני מנדס הוה מוכס על סוף הנקלה מלחיה דס אטכיר הני מראש הוויז כטאצור ליפגע מוננו. כיע"א: ^מז"ל של ספרי טתי נקמות נקס על דס ונקס על חמוס ומנין חסה חונר טכל חמוס טמועקו ח"ה את ישאלל מעלה עליהם כאלו דס נקי טפכי טני וקצנתי חס כל הגוים והורחתי חל עונק יהוטטפ וטטפנתי עונס טס וגם מלריס לטמה וכו' וע"ג סוף ז"ק טדכש ר"י מואחו טמוק כל הגזל חס מצינד חסילנו טוה טדוכיה מעלה עליו כאלו טעל טעומו הכי לך טטכמוז מדכז צמוס חע"ט טכמוז צו טפיקת דומיס: ^מטטעזו. כ"ע: ^מטטגייד.

1 justitia (טכלמטעטעטעינקייט)

מלך בשר ודם שהוא הולך למות ממחר נקמתו להפרע בחייו כי שמא ימות הוא או אויבו ונמצא שלא ראה נקמתו ממנו אבל אני חי לעולם ואם ימותו הם ואיני נפרע בחייהם אֶפְרַע במוחם: [41.] אם שנותי ברק חרבי. הרבה אם יש שאינם תלוי, כשאשנן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי כי כמו שפירשתי למעלה: 44. הוא והושע בן נון. (קט) שבת של ^ל ריחני היתה, נמלה רשות מזה ונתנה ליה, (קט) העמיד לו משה מתורגמן ליהושע שיהא דורש בחייו כדי שלא יאמרו ישראל בחיי רבך לא היה לך להרים ראש. (קט) ולמה קראוהו כאן הושע? לומר שלא זחה דעתו עליו שאע"פ שנתנה לו גדולה השפיל עצמו כאשר ^ל מתחלתו: 46. שימו לבבכם. (קט) צריך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה, וכן הוא אומר (קל) בן אדם ראה בעיניך ובאונך שמע ושים לבך, והרי דברים קל וחומר ומה תבנית הבית שהוא נראה ^ל לעינים ונמדד בקנה צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונים, להבין דברי תורה שהן כהררין תלויין בשערה על אחת כמה וכמה: 47. כי לא דבר רק הוא מכם. לא לחנם אתם יענים בה, כי הרבה שכת' תלוי בה כי הוא חייבם. ד"א (קל) אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר תדע לך שכן אמרו חכמים (קל) ואחות לושן תמנע ותמנע היתה פלגש וגו' לפי שאמרה איני כדאי להיות לו אשה הלואי ואהיה פלגשו, וכל כך למה להודיע שכתו של אברהם שהיו שלמונים ומלכים מתאווים לידבק בזרעו: 48. "וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה. (קל) בשלשה ^ל מקומות נאמר בעצם היום הזה. נאמר בנח (קל) בעצם היום הזה בא נח וגומר, במראית אורו של יום, לפי שהיו בני דורו אומרים בכך וכך אם אנו מרגישים בו אין אנו מניחין אותו ליכנס בתובה ולא עוד אלא אנו נוטלין כשילין וקרדומות ומבקעין את התיבה, אמר הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום וכל מי שיש בידו כח למחות יבא וימחה. כמצרים נאמר (קל) בעצם היום הזה הוציא ה', לפי שהיו מצריים אומרים בכך וכך אם אנו מרגישים בהם אין אנו מניחין אותם לצאת ולא עוד אלא אנו נוטלין סייפות וכלי זיין והורגין בהם, אמר הקב"ה הריני מוציאן בחצי היום וכל מי שיש בו כח למחות יבא וימחה. אף כאן במיתתו של משה נאמר בעצם היום הזה לפי שהיו ישראל אומרים בכך וכך אם אנו מרגישים בו אין אנו מניחין אותו, אדם שהוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיו לנו את השליו והעלה לנו את הכאר ונתן לנו את התורה, אין אנו מניחין אותו, אמר הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום וכו': 50. כאשר מת אהרן אחיך. (קל) באותה מיתה שראית והמרת אותה שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו לאלעזר וכן שני וכן שלישי וראה בנו בכבודו, אמר לו משה אהרן אחי עלה למטה ועלה פשוט ידך ומשט פשוט רגליך ומשט ^ל עצום עיניך ועצם קמוץ פיך וקמץ והלך לו אמר משה אשרי מי שמת במיתה זו": 51. על אשר מעלתם בי. (קל) גרמתם למעול בי: על אשר לא קדשתם אותי. (קל) גרמתם לי שלא אתקדש, אמרתי לכם (קל) ודברתם אל הסלע, והם הכוהו והוצרכו להכותו פעמים ואילו דברו עמו ונתן מימיו בלא הכאה היה מתקדש שם שמם, שהיו ישראל אומרים ומה הסלע שאינו לשכר ולא לפורענות אם זכה אין לו מתן שכר ואם חטא אינו לוקה, כן ^ל מקיים מצות בראה, אנו לא שכן: 52. כי מנגד. מרחוק: תראה וגו'. כי אם לא

(קט) שופט י"ג ז': (קה) ע' ספרי ט' וילך: (קט) ע' ספרי: (קט) ספרי: (קל) יתקאל ט': (קל) ספרי: (קל) נבאשים ל"ו: (קל) ספרי: (קל) נבאשים ז': (קל) שופט י"ג: (קל) ספרי: (קל) ספרי ל' הילקוט: (קל) נבאשים כ':

כיוצא (ד"א צבטש כסלגר): ^ל לוי זוגי שני זוגות. שני חזירים היו צהתלת היום למשה וקופו ליהוטע: ^ל כצתחילתו. כיוצא: כאשר צתחילתו. כ"ל: ^ל לעינים תמיד לריך לרקק צו צדכני תורה וכו'. כ"ס: ^ל וילדך—צחלי היום וכו' ספ"ד ל' כ"ע: ^ל וכן הוא בספרי וע' צקוף ט' לך לך טעם נמשך רש"י חסר ה"צ והציא ונאנו עוד ונקוס רביעי והוא, ^ל צבטש היום כיוצא ופיטש טס כענין ספירש כלן צללו ג' נקוות: ^ל עמוץ עיניך ועמוץ. כ"עצ"ס ד"ט: ^ל ואני הנעתיק יוסף צר טעמון אוונך כאשר עת חסך חסך על אשר נתייחס אהם עלה ונות צהר צלותו עון על אשר לא קדשתם אותי שצנתם

האזינו לב וזאת הברכה לג

לא תראנה עכשיו לא תראנה עוד בחיך: ושמה לא תבוא. כי ידעתי כי חביבה היא לך על כן אני אומר לך עלה וראה:
חסלת פרשת האזינו.

וזאת הברכה.

לג 1. וזאת הברכה, לפני מותו. (א) סמוך למיתתו שאם לא עכשיו איתני: 2. ויאמר ה' מסיני בא. (ב) פתח תחלה בשבחו של מקום ואח"כ פתח בצדיקהם של ישראל ובשבח שפתח בו יש בו הזכרת זכות לישראל וכל זה דרך ריזוי הוא כלומר כדאי הם אלו שתחול עליהם ברכה: מסיני בא. (ג) יצא לקראתם כשבאו להתיצב בתחתית ההר כחתן היוצא להקביל פני כלה שנאמר (ד) לקראת האלהים, למדנו שיצא כנגדם: וזרח משעיר למו. (ה) שפתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רצו: הופיע מהר פארן. (ו) שהלך שם ופתח לבני יישמעאל שיקבלו ולא רצו: ואתה לישראל מרבבת קדש. (ז) ועמו מקצת רבבות מלאכי קדש ולא כולם ולא רובם ולא כדרך בשר ודם שמראה כל כבוד עשרו ותפארתו ביום חופתו: אש דת. (ז) שהיתה כתובה מאז לפני באש שחורה על גב אש לבנה, נתן להם בלחות כתב יד ימינו. ד"א אש דת כתרנומו שנתנה להם מתוך האש: 8. אף חבב עמים. גם חבה יתירה חבב את (ח) השבטים, (ט) כל אחד ואחד קרוי עם שהרי בנימין לבדו היה עתיד להולד כשאמר הקדוש ברוך הוא ליעקב (י) גוי וקהל גוים יהיה ממך: כל קרשיו בידך. (יא) נפשות הצדיקים נגזרות אתו, כענין שנאמר (יב) והיתה נפש ארוני צדורה בצדור החיים את ה' אלהיך: והם תכו לרגלך. והם ראים לכך שהרי תוכו עצמן לתוך תחתית ההר לרגלך בסיני. תכו לשון פועלו התוכו לתוך מרגלותיך: ישא מדרבתיך. (יג) נשאו עליהם עול תורתך: מדרבתיך. המים בו קרוב ליסוד כמו (יד) וישמע את הקול מדבר אליו (טו) ואשמע את מדבר אלי, כמו מדבר אלי, אף זה מדרבתיך מה שהיית מדבר להשמיעני לאמר להם מ"ש פורפירישי בלעז. ואונקלוס תרגם שהיו נוסעים על פי דבריך והמים בו שמוש משמשת לשון מן. דבר אחד (טז) אף חבב עמים, אף בשעת חיבתן של אומות העולם שהראית לאומות פנים שחוקות ומסרת את ישראל בידם, כל קרשיו בידך. כל צדיקהם וטוביהם דבקו בך ולא משו מאחריך ואתה שומרים. והם תכו לרגלך. והם מתמצעים ומתננסים לתחת צלך. ישא מדרבתיך. מקבלים גזרותיך והתותך בשמחה, (טז) ואלה דבריהם. 4. תורה אשר צוה לנו משה מורשה היא לקהלת יעקב, אחוגה ולא נעזבנה: 6. ויהי הקב"ה בישרון מלך. תמיד עול מלכותו עליהם בכל התאסף ראשי חשבון אסיפתם: ראשי. כמו (יז) כי תשא את ראש, ראויין אלו שאברכם. ד"א בהתאסף. (יח) בהתאספם יחד באגודה אחת ושלום ביניהם הוא מלכם ולא כשיש מחלוקת ביניהם: 6. יחי ראובן. (יט) בעולם הזה: ואל ימת. (כ) לעולם הבא שלא יזכר לו מעשה בלחה: ויהי מתיו מספר. נמנן במנן שאר אחיו, דוגמא היא זו כענין שנאמר (כ) וישכב את בלחה, והיו בני יעקב שנים עשר, שלא יצא מן המנין: 7. וזאת ליהודה. (כא) סוף יהודה לראובן מפני ששניהם הודו.

לג (א) ע' ספני: (ב) ע' ספני: (ג) מכלילת ס' יתרו: (ד) שנות י"ח: (ה) ספני ע"ג ע"ז ע"ז: (ו) ספני: (ז) ע' ידע' שקלים מ' ו' ומכ"ה ידע' צדאשית: (ח) כח"ל: (ט) ע' צדאשית ל"ח: (י) צדאש' ל"ח: (יא) ספני: (יב) שמואל ח' כ"ה: (יג) ספני: (יד) צדאש' ז': (טו) יחזקאל ז': (טז) ע' ספני: (יז) שנות ל': (יח) ספני: (יט) ע' ספני בטהל' ז"ב: (כ) צדאש' ל"ח: (כא) ספני וע"ג סופה ז' ז':

לג "והכך של לדיקים לזות צדקהם מיתתן טקן יתקן הוא לוונר וזכרך לפני מותי זכו סמועני (ע"כ גם צבי"ל) ומלכדו צד ונללך הנות ליטול כמותו עיכב משה על לו ועמד וזיכך לפני (צד"ל לפני עוד חכו לפני מותו) לפני מללך הנות. כים"ר דל"ז: צפלקן. חרץ יסועאל דכתיב צבנג וחסז צדאש' פלקן: צדאש' מלכדו—סל"ח צכים"ר: יסי לזוכן חלל ליסודס. חן לך

מן הים ומן החל, ובחלקו של בייששכר חובלן היה כמו שאמר במסכתא (ס) מגילה (ס) זבולן עם חרף נפשו למות משום דנפתי על מזומי שדה, היה מתרעם זבולן על חלקו לאחי נתן שדות וטרמים ^{כ"ו} וכו' (ושפני. ט) לשון מסוי כמו שנאמר (ע) ויספון את הבית (על) ויספון בארז וזרנוטו ומטלל- בכוריו ^{כ"א} ארזא. ד"א (ע) ע"מם הר יקראו על ידי פרקמטיא של זבולן הנרי אומות העולם באים אל ארצו והוא עומד על הפפר והם אומרים הואיל ונצטערנו עד כאן נלך עדי ירושלים ונראה מה יראתה של אומה זו ומה מעשיה, והם רואים כל ישראל עובדים לאלה אחד ואוכלים מאכל אחד, לפי שהגוים אלהו של זה לא כאלהו של זה ומאכלו של זה לא כמאכלו של זה, והם אומרים אין אומה כשרה כזו ומתגירין שם שנאמר שם יזכחו וזכוי צדק: כי שפע ימים יינקו. זבולן וייששכר ^{כ"ו} הים נותן להם ממון בשפע: 20. ברוך מרחיב גר. (ע) שלמד שהיה תחומו של גר מרחיב והולך כלפי מזרח: כלביא שכך. (ע) לפי שהיה סמוך לפפר לפיכך נמשל באריות שכל המזכים לספר צריכים להיות גבורים: וספר זרוע אף קדקד. (ע) והרונתיו היו נכרין, חותכים הראש עם הזרוע במכה אחת: 21. וירא ראשית לו. ראה. ליסול לו חלק בארץ סיוון ועונ שהיא ראשית כבוש הארץ: כי שם חלקת. (ע) כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת שדה קבורת מחקק והוא משה: ספון. אותה חלקת ספונה וממנה מכל ברה שנאמר (ע) ולא ידע איש את קבורתו: ויתא גר ראשי עם. הם היו הולכין לפני החלוק בכבוש הארץ לפי שהיו גבורים וכן הוא אומר (ע) ^{כ"ו} ואחם תעברו חלוצים לפני אחיכם וגו': צדקת ה' עשה. שהאמינו דבריהם ושמרו הכמתתם לעבור את הירדן עד שכבשו חלקו. ד"א ויתא (ע) משה ראשי עם. 'צדקת ה' עשה. על משה אומר: 22. דן גור אריה. (ס) אף הוא היה סמוך לספר, לפיכך מושלו באריות: יזק מן הבשן. (כ) תרגומו (ס) שהיה הירדן יוצא מחלקו ממזרח. סמיאם, והיא לשם שהיא בחלקו של חן שנאמר (ע) ויקראו ללשם חן, וחינוקו וקילוחו מן הבשן. ד"א (ע) זינוק זה יצא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות כך שבמו של חן נטלו חלק בשני מקומות, חלה נטלו בצפונית מערבית עקרון וסביבותיה ולא ספקו להם וכאו ונלחמו עם לשם שהיא סמיאם, והיא בצפונית מזרחית שדרי הירדן יוצא ממערב סמיאם והוא במזרח של ארץ ישראל וכא מהצפון לדרום וכלה בקצה ים המלח שהוא במזרח יהודה שנשל בדרומה של ארץ ישראל כמו שטמשרש בספר יהושע והוא שנאמר (ד) ויצא נבול בני חן מהם ויעלו בני חן וילחמו עם לשם וגו' יצא גבולם מכל אותו הרוח שהתחילו לנחל בו: 28. שבע רצון. שהיתה ארצו שבעה כל רצון יושביה: ים ודרום ירשה. (ס) ים כרת נפלה בחלקו ונטל מלא הכל הים ^{כ"ב} בדרומה לפרוש הטרמים ומכמותו: ^{כ"ב} ירשה. לשון צווי כמו (ס) עלה רש, המעם שלמעלה. כריש מוכח כמו ידע ידע לקח שמע, כשמוסיף בו היא יהיה המעם למעלה שמעה ידעה סלתה לקחה, אף כאן ירשה לשון צווי, ובמסכת הגדולה מצינו באלסא ביתא ^{כ"ב} לשון צווי המעמידו טלעיל: 24. ברוך מבנים אשר. ראיתי בספרי אין לך בכל השבטים שתתבדך ^{כ"ב} מבנים כאשר ראיתי ידע כבוד: יתי רגזי אחיו. (ע) שהיה מתרצה לאחיו בשמן אנפיקתן ובקפלאות והם מרצין לו בתבואה. ד"א יהי רצוני אחיו (ס) שהיו בנותיו נאות, והוא שנאמר בדברי הימים (ס) הוא אבי בריות, שהיו בנותיו נשואות לכהנים גדולים ומלכים הגמשתים בשמן זית: וסבל בשמן רגלו. (כ) שהיתה ארצו מושבת שמן כמעין, ומעשה שנצטרכו אנשי לודקיא לשמן מנו להם פולמטמום אחד ^{כ"ב} כי כדאיתא (ע) במנחת: 25. ברזל ונחשת מנעלך. עכשו הוא מדבר

כנגד

(ס) דף ו': (ס) שפניס ה': (ס) וכן נמצאת מנחס: (ט) מלכיס ה' ו': (על) סס ז': (ע) ספרי: (ג) ספרי: (ד) ע' ספרי: (ה) ספרי: (ו) ספרי: (ז) ספרי: (ח) ספרי: (ט) ספרי: (י) ספרי: (יא) ספרי: (יב) ספרי: (יג) ספרי: (יד) ספרי: (טו) ספרי: (טז) ספרי: (יז) ספרי: (יח) ספרי: (יט) ספרי: (כ) ספרי: (כ"א) ספרי: (כ"ב) ספרי: (כ"ג) ספרי: (כ"ד) ספרי: (כ"ה) ספרי: (כ"ו) ספרי: (כ"ז) ספרי: (כ"ח) ספרי: (כ"ט) ספרי: (ל) ספרי: (ל"א) ספרי: (ל"ב) ספרי: (ל"ג) ספרי: (ל"ד) ספרי: (ל"ה) ספרי: (ל"ו) ספרי: (ל"ז) ספרי: (ל"ח) ספרי: (ל"ט) ספרי: (מ) ספרי: (מ"א) ספרי: (מ"ב) ספרי: (מ"ג) ספרי: (מ"ד) ספרי: (מ"ה) ספרי: (מ"ו) ספרי: (מ"ז) ספרי: (מ"ח) ספרי: (מ"ט) ספרי: (נ) ספרי: (נ"א) ספרי: (נ"ב) ספרי: (נ"ג) ספרי: (נ"ד) ספרי: (נ"ה) ספרי: (נ"ו) ספרי: (נ"ז) ספרי: (נ"ח) ספרי: (נ"ט) ספרי: (ס) ספרי: (ס"א) ספרי: (ס"ב) ספרי: (ס"ג) ספרי: (ס"ד) ספרי: (ס"ה) ספרי: (ס"ו) ספרי: (ס"ז) ספרי: (ס"ח) ספרי: (ס"ט) ספרי: (ע) ספרי: (ע"א) ספרי: (ע"ב) ספרי: (ע"ג) ספרי: (ע"ד) ספרי: (ע"ה) ספרי: (ע"ו) ספרי: (ע"ז) ספרי: (ע"ח) ספרי: (ע"ט) ספרי: (פ) ספרי: (פ"א) ספרי: (פ"ב) ספרי: (פ"ג) ספרי: (פ"ד) ספרי: (פ"ה) ספרי: (פ"ו) ספרי: (פ"ז) ספרי: (פ"ח) ספרי: (פ"ט) ספרי: (פ"י) ספרי: (פ"יא) ספרי: (פ"יב) ספרי: (פ"יג) ספרי: (פ"יד) ספרי: (פ"טו) ספרי: (פ"טז) ספרי: (פ"יז) ספרי: (פ"יח) ספרי: (פ"יט) ספרי: (פ"כ) ספרי: (פ"כ"א) ספרי: (פ"כ"ב) ספרי: (פ"כ"ג) ספרי: (פ"כ"ד) ספרי: (פ"כ"ה) ספרי: (פ"כ"ו) ספרי: (פ"כ"ז) ספרי: (פ"כ"ח) ספרי: (פ"כ"ט) ספרי: (פ"ל) ספרי: (פ"ל"א) ספרי: (פ"ל"ב) ספרי: (פ"ל"ג) ספרי: (פ"ל"ד) ספרי: (פ"ל"ה) ספרי: (פ"ל"ו) ספרי: (פ"ל"ז) ספרי: (פ"ל"ח) ספרי: (פ"ל"ט) ספרי: (פ"מ) ספרי: (פ"מ"א) ספרי: (פ"מ"ב) ספרי: (פ"מ"ג) ספרי: (פ"מ"ד) ספרי: (פ"מ"ה) ספרי: (פ"מ"ו) ספרי: (פ"מ"ז) ספרי: (פ"מ"ח) ספרי: (פ"מ"ט) ספרי: (פ"נ) ספרי: (פ"נ"א) ספרי: (פ"נ"ב) ספרי: (פ"נ"ג) ספרי: (פ"נ"ד) ספרי: (פ"נ"ה) ספרי: (פ"נ"ו) ספרי: (פ"נ"ז) ספרי: (פ"נ"ח) ספרי: (פ"נ"ט) ספרי: (פ"ס) ספרי: (פ"ס"א) ספרי: (פ"ס"ב) ספרי: (פ"ס"ג) ספרי: (פ"ס"ד) ספרי: (פ"ס"ה) ספרי: (פ"ס"ו) ספרי: (פ"ס"ז) ספרי: (פ"ס"ח) ספרי: (פ"ס"ט) ספרי: (פ"ת) ספרי: (פ"ת"א) ספרי: (פ"ת"ב) ספרי: (פ"ת"ג) ספרי: (פ"ת"ד) ספרי: (פ"ת"ה) ספרי: (פ"ת"ו) ספרי: (פ"ת"ז) ספרי: (פ"ת"ח) ספרי: (פ"ת"ט) ספרי: (פ"ת"י) ספרי: (פ"ת"יא) ספרי: (פ"ת"יב) ספרי: (פ"ת"יג) ספרי: (פ"ת"יד) ספרי: (פ"ת"טו) ספרי: (פ"ת"טז) ספרי: (פ"ת"יז) ספרי: (פ"ת"יח) ספרי: (פ"ת"יט) ספרי: (פ"ת"כ) ספרי: (פ"ת"כ"א) ספרי: (פ"ת"כ"ב) ספרי: (פ"ת"כ"ג) ספרי: (פ"ת"כ"ד) ספרי: (פ"ת"כ"ה) ספרי: (פ"ת"כ"ו) ספרי: (פ"ת"כ"ז) ספרי: (פ"ת"כ"ח) ספרי: (פ"ת"כ"ט) ספרי: (פ"ת"ל) ספרי: (פ"ת"ל"א) ספרי: (פ"ת"ל"ב) ספרי: (פ"ת"ל"ג) ספרי: (פ"ת"ל"ד) ספרי: (פ"ת"ל"ה) ספרי: (פ"ת"ל"ו) ספרי: (פ"ת"ל"ז) ספרי: (פ"ת"ל"ח) ספרי: (פ"ת"ל"ט) ספרי: (פ"ת"מ) ספרי: (פ"ת"מ"א) ספרי: (פ"ת"מ"ב) ספרי: (פ"ת"מ"ג) ספרי: (פ"ת"מ"ד) ספרי: (פ"ת"מ"ה) ספרי: (פ"ת"מ"ו) ספרי: (פ"ת"מ"ז) ספרי: (פ"ת"מ"ח) ספרי: (פ"ת"מ"ט) ספרי: (פ"ת"נ) ספרי: (פ"ת"נ"א) ספרי: (פ"ת"נ"ב) ספרי: (פ"ת"נ"ג) ספרי: (פ"ת"נ"ד) ספרי: (פ"ת"נ"ה) ספרי: (פ"ת"נ"ו) ספרי: (פ"ת"נ"ז) ספרי: (פ"ת"נ"ח) ספרי: (פ"ת"נ"ט) ספרי: (פ"ת"ס) ספרי: (פ"ת"ס"א) ספרי: (פ"ת"ס"ב) ספרי: (פ"ת"ס"ג) ספרי: (פ"ת"ס"ד) ספרי: (פ"ת"ס"ה) ספרי: (פ"ת"ס"ו) ספרי: (פ"ת"ס"ז) ספרי: (פ"ת"ס"ח) ספרי: (פ"ת"ס"ט) ספרי: (פ"ת"ק) ספרי: (פ"ת"ק"א) ספרי: (פ"ת"ק"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ט) ספרי: (פ"ת"ק"י) ספרי: (פ"ת"ק"יא) ספרי: (פ"ת"ק"יב) ספרי: (פ"ת"ק"יג) ספרי: (פ"ת"ק"יד) ספרי: (פ"ת"ק"טו) ספרי: (פ"ת"ק"טז) ספרי: (פ"ת"ק"יז) ספרי: (פ"ת"ק"יח) ספרי: (פ"ת"ק"יט) ספרי: (פ"ת"ק"כ) ספרי: (פ"ת"ק"כ"א) ספרי: (פ"ת"ק"כ"ב) ספרי: (פ"ת"ק"כ"ג) ספרי: (פ"ת"ק"כ"ד) ספרי: (פ"ת"ק"כ"ה) ספרי: (פ"ת"ק"כ"ו) ספרי: (פ"ת"ק"כ"ז) ספרי: (פ"ת"ק"כ"ח) ספרי: (פ"ת"ק"כ"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ל) ספרי: (פ"ת"ק"ל"א) ספרי: (פ"ת"ק"ל"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ל"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ל"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ל"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ל"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ל"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ל"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ל"ט) ספרי: (פ"ת"ק"מ) ספרי: (פ"ת"ק"מ"א) ספרי: (פ"ת"ק"מ"ב) ספרי: (פ"ת"ק"מ"ג) ספרי: (פ"ת"ק"מ"ד) ספרי: (פ"ת"ק"מ"ה) ספרי: (פ"ת"ק"מ"ו) ספרי: (פ"ת"ק"מ"ז) ספרי: (פ"ת"ק"מ"ח) ספרי: (פ"ת"ק"מ"ט) ספרי: (פ"ת"ק"נ) ספרי: (פ"ת"ק"נ"א) ספרי: (פ"ת"ק"נ"ב) ספרי: (פ"ת"ק"נ"ג) ספרי: (פ"ת"ק"נ"ד) ספרי: (פ"ת"ק"נ"ה) ספרי: (פ"ת"ק"נ"ו) ספרי: (פ"ת"ק"נ"ז) ספרי: (פ"ת"ק"נ"ח) ספרי: (פ"ת"ק"נ"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ס) ספרי: (פ"ת"ק"ס"א) ספרי: (פ"ת"ק"ס"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ס"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ס"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ס"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ס"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ס"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ס"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ס"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק) ספרי: (פ"ת"ק"ק"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"י) ספרי: (פ"ת"ק"ק"יא) ספרי: (פ"ת"ק"ק"יב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"יג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"יד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"טו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"טז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"יז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"יח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"יט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"כ) ספרי: (פ"ת"ק"ק"כ"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"כ"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"כ"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"כ"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"כ"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"כ"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"כ"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"כ"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"כ"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ל) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ל"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ל"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ל"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ל"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ל"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ל"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ל"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ל"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ל"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"מ) ספרי: (פ"ת"ק"ק"מ"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"מ"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"מ"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"מ"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"מ"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"מ"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"מ"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"מ"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"מ"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"נ) ספרי: (פ"ת"ק"ק"נ"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"נ"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"נ"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"נ"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"נ"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"נ"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"נ"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"נ"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"נ"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ס) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ס"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ס"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ס"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ס"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ס"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ס"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ס"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ס"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ס"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"י) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"יא) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"יב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"יג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"יד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"טו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"טז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"יז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"יח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"יט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"כ) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"כ"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"כ"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"כ"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"כ"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"כ"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"כ"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"כ"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"כ"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"כ"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ל) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ל"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ל"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ל"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ל"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ל"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ל"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ל"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ל"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ל"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"מ) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"מ"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"מ"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"מ"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"מ"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"מ"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"מ"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"מ"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"מ"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"מ"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"נ) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"נ"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"נ"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"נ"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"נ"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"נ"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"נ"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"נ"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"נ"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"נ"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ס) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ס"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ס"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ס"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ס"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ס"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ס"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ס"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ס"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ס"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"י) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"יא) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"יב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"יג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"יד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"טו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"טז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"יז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"יח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"יט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"כ) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"כ"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"כ"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"כ"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"כ"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"כ"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"כ"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"כ"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"כ"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"כ"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ל) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ל"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ל"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ל"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ל"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ל"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ל"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ל"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ל"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ל"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"מ) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"מ"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"מ"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"מ"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"מ"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"מ"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"מ"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"מ"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"מ"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"מ"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"נ) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"נ"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"נ"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"נ"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"נ"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"נ"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"נ"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"נ"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"נ"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"נ"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ס) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ס"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ס"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ס"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ס"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ס"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ס"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ס"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ס"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ס"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"י) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"יא) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"יב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"יג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"יד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"טו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"טז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"יז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"יח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"יט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"כ) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"כ"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"כ"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"כ"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"כ"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"כ"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"כ"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"כ"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"כ"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"כ"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ל) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ל"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ל"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ל"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ל"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ל"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ל"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ל"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ל"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ל"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"מ) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"מ"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"מ"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"מ"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"מ"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"מ"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"מ"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"מ"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"מ"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"מ"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"נ) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"נ"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"נ"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"נ"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"נ"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"נ"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"נ"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"נ"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"נ"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"נ"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ס) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ס"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ס"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ס"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ס"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ס"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ס"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ס"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ס"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ס"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"י) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"יא) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"יב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"יג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"יד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"טו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"טז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"יז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"יח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"יט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"כ) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"כ"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"כ"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"כ"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"כ"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"כ"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"כ"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"כ"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"כ"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"כ"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ל) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ל"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ל"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ל"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ל"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ל"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ל"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ל"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ל"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ל"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"מ) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"מ"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"מ"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"מ"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"מ"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"מ"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"מ"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"מ"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"מ"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"מ"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"נ) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"נ"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"נ"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"נ"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"נ"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"נ"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"נ"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"נ"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"נ"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"נ"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ס) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ס"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ס"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ס"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ס"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ס"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ס"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ס"ז) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ס"ח) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ס"ט) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ק) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ק"א) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ב) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ג) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ד) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ה) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ק"ו) ספרי: (פ"ת"ק"ק"ק"ק"ק"ק"

כנגד כל ישראל שהיו גבוריהם וישיבים בעדי הספר ונועלים אותה שלא יוכלו האויבים ליכנס בה כאלו היא סגורה במנעולים ובריחים של ברזל ונחשת. ד"א ברזל ונחשת מנעולך ארצכם נעולה בדרים שהוציבן מהם ברזל ונחשת (נ) וארצו של אשר היתה מנעולה של ארץ ישראל: וכיטיך דבאך. (ג) וכיטיים שהם טובים לך שהן ימי תחלתך ימי נעוידך כן יחיו זקנתך שהם ^ל דואבים זבים ומתמוטמים. ד"א וכיטיך דבאך ^ב וכיטיים שהם טובים לך ^ב כמנץ ימדך כל הימים אשר אתם עושים רצונו של מקום יהיה דבאך (ד) שכל הארצות היו דוכאות כסף והב לארץ ישראל שתהא מבורכת בפירות וכל הארצות מתפרנסות הימנה וממשיכות ^ל לה כספם והבם אשקרדנש¹, הכסף והזהב כלה מהם שהן מזיבות אותו לארצכם: 26. אין כאל ישרון. דע לך ישרון שאין כאל בכל אלהי העמים ולא כצורך צדום: רכב שמים. הוא אותו אלה שבוערך ובג אותו הוא רוכב שחקים: 27. מענה אלה קדם. למען הם השחקים לאלהי קדם שקדם לכל אלהים וברד לו שחקים לשבתו ומעונתו, ומתנת מעונתו כל בעלי דוע שוכנים: זרעת עולם. סחן ועת ומלכי כנען שהיו תוקפו וגבורתו של עולם לסיכך על גרם יחרדו ויועו וכתם הלש כפניו, לעולם אימת הגבוה על הגמך, ^ל והוא שהכה הגבורה שלו בערך: ויגרש מפניך אויב, ויאמר לך השמר אותם: מענה. (ט) כל תיבה שעצובה למד בתחלתה הטל לה היא בסופה: 28. במה ברד. כל יחד ויחד איש תחת תחת נמנו והתה תאננו מסורין ואין צדיק להתאמץ ולישב יחד מפני האויב: עין יעקב. כמו (ט) ועינו כעין הברזל, (ט) כעין הברכה שכתבם יעקב, לא כבוד שאמר ירמיה (ט) ברד ישבתי, אלא כעין הכפזזה שהכתמים יעקב (ט) וזיה אלוים עמם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם: יערפו. יספו: אף שמי יערפו מל. אף ברטו של יצחק נוספת על ברטו של יעקב (ק) ויהן לך האלהים ממל השמים וגי: 29. אשריך ישראל. לאר שפרט להם הברכה, אמר להם מה לי לפרוש לכם? ^ל כלל דבר, הגל שלכם: אשריך, טי כסוך, תשועתך בה, אשר הוא מנן עורך חרב נאותך: ויכשו איביך לך. כנן הגבונים שאמרו (ק) מארץ החוקה באו עבדך וגי: ואתה על במותימו תדרך. (ק) כענין שנאמר (ק) שימו את רגליכם על צוארי הטלכים האלה:

לך 1. מערבת מואב אל הר נבו. (ח) כמה מעלות היו ופסען משה בפסיעה אחת: את כל הארץ. (ג) הראוה את כל ארץ ישראל בשלוחה המציקת העתידים להיות מציקן לה: עד דן. (ג) הראוה בני דן עובדי עבודה זרה שנאמר (ג) ויקימו להם בני דן את הסל, הראוה שמשון שעמד לצאת מלבו למדשע: 2. ואת כל נפתלי. (ד) הראוה ארצו בשלוחה וחורבנה, והראוה דבורה וברק מקדש נפתלי נלחמים עם סיטרא וחילותיו: ואת ארץ אפרים ומנשה. (ד) הראוה ארצם בשלוחה ובחורבנה, והראוה יהושע נלחם עם מלכי כנען שבא מאפרים ונרען שבא ממנשה נלחם עם מדין ועמלק: ואת כל ארץ יהודה. (ד) בשלוחה ובחורבנה, והראוה מלכות בית דוד ונצחנם: עד הים האחרון. (ד) ארץ המערב בשלוחה ובחורבנה. ד"א (ד) אל תקרי הים האחרון אלא הים האחרון, הראוה הקב"ה כל המאורעות שעליון לארץ ישראל עד שיחיו המתים

(ט) סעדי: (ב) פ"י: (ד) סערי: (ה) יענוה י"ג: (ו) נמדכר י"ח: (ז) ע' סערי: (ח) כנינו ע"ו: (ט) נלחמים מ"ח: (ק) ט"ז, כ"ח: (ק) יהושע ע' (ק) סערי וע"ג הסעריים: (ק) יושע י': לך (ב) קוסה י"ג: (ג) סערי: (ג) סעריים: (ד) סערי:

הערה י"ח: ^ל וכן דעת מנחם במסכת ח"ל וכיניך דבאך אין לנלכ זאת דמיון בתורה ונלחם כענינה וסבחה כי מדינת כנען כחוי לסבניק אליה כי הוא קרוב לנלחם וקרוב לפתחו ופתחו מדינת כנען כמו חליפת כנען וכה פתחו וכיניך דבאך כיני כס הנערות יהיו ימי הסנינה כנענת פת כלות כס יסלף כס: ^ל דולחמים כולחין מתנוטטין. כיס"י: ^ב וכיניים—דבאך ל' כי"ח: ^ב כניעס"י ד"ל וכיניך דבאך כמנין כל הימים שחתם עושים וכו' (וכיניים שהם קרובים לך ל'): ^ל נלחם. כניעס"י: ^ל וכל עין הוא עתה וכו'. כי"ס: ^ל כל דכה כי"ס:

לך "בנמנה גת"י י"ג מעלות: הכנע"ס נמנה כנענים ופירטם כנגד י"ח עמנו

¹ écoulent (לפסען לנלחמים):

וזאת הברכה לד'

קפב

המתים: 8. ואת הנגב. (ה) ארץ הדרום. (ו) ד"א מערת המכפלה שנאמר (ו) ויעלו בנגב ויבא עד חברון: ואת הככר. (ז) הראוהו שלמה יוצק כלי בית המקדש שנאמר (ח) בכבר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה: 4. לאמר לזרעך אתננה הראיתך. (ט) כרי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב, שבעה שנשבע לכם הקב"ה קיימה, והוה לאמר, לכך הראיתיה לך, אבל נודה הוא מלפני ששמה לא תעבר שאלולי כך הייתי מקיימך עד שתראה אותם נפועים וקבועים בה ותלך ותגיד להם: 5. וימת שם משה. (י) אמשך משה מת וכתב וימת שם משה? אלא עד כאן כתב משה, מכאן ואילך כתב יהושע. רבי מאיר אומר אפשר ספר התורה חסר כלום והוא אומר (יא) לקוח את ספר התורה הזה? אלא 'הקב"ה אומר ומשה כותב בדמיו: על פי ה'. (יב) בנשיקה: 6. ויקבר אתו הקב"ה בכבודו, רבי יג) ישמעאל אומר הוא קבר את עצמו, והוה אחד משלשה אתין שהיה רבי ישמעאל דורש כן. כיוצא בו (יד) ביום מלאות ימי נזרו יביא אותו הוא מביא את עצמו. כיוצא בו (טו) והשיאו אותם עון אשמה וכי אחרים משיאין אותם אלא הם משיאים את עצמם: מול בית פעור. קברו היה מוכן שם מששת ימי בראשית (טז) לכפר על מעשה פעור, (יז) חה אחד מן הדברים שנבראו בין השמשות בערב שבת: 7. לא כהתה עינו. (יח) אף משמת: ולא נם לחה. לחלוחית שבו, לא שלם בו רקבון (יט) ולא נהפך תואר פניו: 8. בני ישראל. (כ) הזכרים, אבל באהרן מתוך שהיה רודף שלום ונותן שלום בין איש לדעהו ובין אשה לבעלה נאמר (כא) כל בית ישראל, זכרים ונקבות: 10. אשר ידעו ה' סנים אל סנים. שהיה לבו נם בו ומדבר אליו בכל עת שרצה בענין שנאמר (כב) ותתה אעלה אל ה' (כג) עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם: 12. ולכל היר החזקה. (כד) שקבל את התורה בלחות בידיו: ולכל המורא הגדול. (כה) נסים ונבואות שבמדבר הגדול והנורא: לעיני כל ישראל. (כו) שנשאו לבו לשבור הלחות לעיניהם שנאמר (כז) ואשברם לעיניהם (כח) והסכימה דעת הקדוש ברוך הוא לדעתו שנאמר (כט) אשר שברת יישר כחך ששברת:

(ס) סמני: (ז) צמדכ י"ג: (ז) סמני: (ח) מלכיס ח' ז': (ט) ע' צכוס י"ח ז': (י) ע' ננסוס ל' צ"ב ט"ו וקנני: (יא) דנכיס ל"א: (יב) מ"ק כ"ח וס"י: (יג) סמני ט' נשא: (יד) צמדכ ז': (טו) ויקבל כ"ב: (טז) סוסה י"ד: (יז) חנות ט"ה סמניס כ"ד: (יח) ע' סמני: (יט) כמ"ח: (כ) מד"ח ט' י"ז: (כא) צמדכ כ': (כב) שמות ל"ב: (כג) צמדכ ט': (כד) ע' סמני: (כה) סמני: (ס) דנכיס ט': (ז) שגם ט"ז: (כח) שמות ל"ד דנכיס י':

צנצנאים: וע"צ מ"ק כ"ח תוס' ד"ה יתן קצו סהניאו פירוש כש"י דכ"ן: ב"הקצ"ה אונג. ונשא אונג אסריו כדי שלא יטעה צכתו וכתב: ומכאן ואילך נשה כתב צדנע. ולא היה אונג אסריו נכרז לערו: אשכ. אישור שאישרו וסיצחו על סניכתו: אשכני תלמידי שרבו נודה לו וסכ"ל. כ"ס ד"א:

חזק.

לקוטים.

כאשר כבר אמרתי במבוא לספר הזה (עמוד 25) יעדתי פה בסוף החבור מקום לאיזה ענינים אשר לא יכלתי להעיר עליהם כראוי במקומם וראויים הם לעמוד עליהם ולהאריך בהם, על כן באתי עתה לערוך את הענינים האלה על פי הסדר:

1. בראשית א' א' אמר ר' יצחק וכו'. המאמר כולו לא נמצא במדרשים אשר לפנינו רק קצת המאמר הוא בילקוט שמות י"ב א' בשם תנחומא, "א"ר יצחק לא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחדש הזה לכם ולמה התחיל מבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת נויים" והמשך המאמר מביא רש"י בתהלים ק"א גם כן בשם התנחומא ועתה נראה בעליל שהמאמר טולו היה כתוב בתנחומא וסגנון הדומה ללשון מאמר זה נמצא גם בב"ר פ' א' על שם ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי ובשיר השירים רבה פסוק הביאני המלך חרדיו בשם רבי יצחק וע"ג בזה"ר פ' בא. ונראה כי גם מה שכתב רש"י בסמוך, "אין המקרא הזה אומר אלא דרשני" שייך לדברי ר' יצחק, אשר השתמש בזה הלשון בבראשית ל"ז כי אך שם לא בשלילה, "המקרא הזה אומר דרשני" וגם המאמר הזה לא נמצא בצורתו במדרש אשר לפנינו. מה שרש"י מביא פה, "ובשביל ישראל שנקראת ראשית תבואתה" וכן אמר בפירושו לסנהדרין צ"א ב' ד"ה מששת לא מצינו בב"ר שלפנינו ותמיהני איך כתב הרודה בבבאוד למחזור מעריב ליל שני של שבועות בפיוט אשריך על שם ב"ר ולא מצינו כי אם בב"ר לפי העתקת הילקוט וגם בילקוט ירמיה כי בשם התנחומא ובילקוט פ' בלק (רמז תשמ"ו) בשם הילמדנו וכן הוא באותיות דר' עקיבא אות ב.

2. בראשית א' ב' כסא הכבוד וכו'. רש"י הרכיב פה שני מדרשים, חלק האחד מצינו במדרש כונן בזה הלשון, "ודח הקודש ושכינת הקודש היתה מרחפת ומגשבת עליו שנאמר ודח אלהים מרחפת" וחלקו השני הוא לשון הנביא כהניגה מ"ז, "מרחפת על פני המים כיונה שמרחפת על בניה ואינה נוגעת" וע"ג הלשון בב"ר פ' ב'.

3. בראשית א' י"ד משנננו וכו' אבל בשבעת ימי בראשית. בכ"ע הג' בששת ימי בראשית ובמנחת יחודה וגם בדבך טוב הג' בשלש ימי בראשית ונראה כן הוא גם כאלוהו זומא פרק כ"א, "מהו באורך נראה אור זהו האור שברא הקב"ה ביום ראשון ושמש בו העולם שלשה ימים קודם שנבראו המאורות ביום רביעי וכיון שנבראו המאורות ביום רביעי מיד עמד הקב"ה וגזו לאותו אור הראשון ולמה גזו" וכו'. ואין צריך להגיה כלל בדברי רש"י כי נוכל לצדקו כמה שאמר בשבעת ימי בראשית על פי מה שכתבו בב"ר פ' ג', "תני אורה שנבראת בששת ימי בראשית להאיר ביום אינה יכולה שהיא מכה גלגל חמה ובליילה אינה

יכולה שלא נבראת להאיר אלא ביום והיכן היא ננוחה היא ומתקנת לצדיקים לעתיד לבא שנאמר והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה שבעתים כאור שבעת הימים אתמהה שבעה ולא שלשת הן הלא ברביעי נבראו המאורות אלא כאינש דאמר כן וכן אנא מפקד לשבעת זמני דמשחתו.

4. בראשית ב' י"א פישון הוא נילוס. בב"ר פ' ט"ז לא נמצא כי אם בזה הלשון,, פישון שהוא מגדל משתן ומימיו מהלכים בשופי", אבל השמרונים בהעתקתם וגם ר' סעדיה גאון תרגמו פישון נילוס וכן הוא במדרש הנעלם כוחד פ"חיי שרה.
5. בראשית ד' ד' וישע ירדה אש. וכן הוא בספר הישר וגם בתרגום היוני של השבעים כאשר העיד הרב מר"ר פראנקעל בספרו,, פארשמודיען."
6. בראשית ט' כ"א אהלה כתיב. כנוסחת רש"י כן היא גם בפירוש הרד"ק בשם,, ויש דרש" ועי' בב"ר שלפנינו ששם נוסחא אחרת,, ויגל אין כתיב כאן אלא ויתגל גרם לו גלות לו ולדורות עשרת השבטים לא גלו אלא בשביל יין הדא הוא דכתיב השותים במזקי יין וכו'. בתוך אהל אהלה כתיב בתוך אהלה של אשתו."
7. בראשית י"א ל"ב הנו"ן הפוכה. עי' במנחת שי וכן הביא הרד"ק וגו"ן מחין מלוספת וכן כתוב בפירוש התורה המיוחס לדבנו שמשון ועי' להלן (עמוד קפ"ח) מה שהבאתי על שם רבי אהרן ברשימת הנוספות אשר באו בפנים פירוש רש"י.
8. בראשית כ"ט י"א לפי שרדף אליפו וכו'. נזכר גם בס' הישר וגם בב"ר לפי גידסת בעל אות אמת ובב"ר שלפנינו ליחא ומה שהביא רש"י ולפי שגדל אליפו (ועי' רש"י אוזב ד' ב') לא נזכר במדרשים שלפנינו רק ברברים רבה פרשה ב'.
9. בראשית ל"ח ה' וזכ"ר דאיתי וכו'. הג' בב"ר שלפנינו כך היא,, ותוסף עוד וגר כויב ססקה שם מקום" ולא כן היא נוסחת ב"ר כ"י אשר ראיתי, כי שם הנוסח,, ותקרא את שמו שלה והיה בכויב פסקת" ותו לא (כן נראה בפירוש אשר שם המיוחס לרש"י. וכאשר העתקתי בפירוש שלי הג' מכ"י וכן מצאתי הג' גם בס' הזכרון וביפה הוא נראה שכונת רש"י עצמו קאי לדרוש תיבת,, כויב" על שם שפסקה ואח"כ הביא הדרוש מפרד שקאי על תיבת,, שלה" כי שלה לשון דבר הפוסק והכתב וכן לא תשלה אותי עי' בפירוש הרמב"ן ועי' בתרגומים:
10. בראשית ט"ו כ"ט ואמרו רבותינו שהיה קורא את שמע. וכן בתשובת הגאונים (דפוס ליק) סימן ט"ה בשם ר' יהודה גאון וכן הביא הרד"ק בפירושו,, ויש מדרש" ובסגנון הדומה לזה מציינו במסכת דרך ארץ זוטא פרק א',,, העבר רצונך ורצון חברך מסני רצון שמים שכן מציינו בעיקב שלא נשק ליוסף" ובכ"י אשר היה ביד החכם שד"ל זצל והוא כעין ילקוט על התנ"ך (עי' ס"ס חמד חלק ז' עמוד רמ"ו) נוסף עוד בשם מסכת כלה וכן הוא במסכת כלה פרק ג' אשר הרב ר' נתן קודנול הוציא לאור מתוך כ"י אחד אשר בא לידו,, ואמאי לא נשק ליה סביר דילמא אידי דנלא אפשעיה נשי אנב שופריה דכתיב וירא אליו ויסול על צואריו אתא למנשקה ולא שבק ליה דכתב ויבך על צואריו והייט דכי נח נפשיה כתוב ויבך עליו וישק לו אמר תלתין ותלת שני הוא קמיה ולא נשקתיה לפומי דאבא השתא קרבנא ליה והיינו דכתב וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה אסו עד השתא לא ידע ליה מן נדו אלא דשייליה אם לא איתלירו בכתובה (אי"א ע' רש"י בראשית ט"ה ט') וכיון דאחזייה כתובה אתייתבא דעתיה ונשקנהו בדיל יוסף."
11. שמוט פ' י"ד טכת בצורת. עי' מה שהעתקתי שם בפירוש שלי (תצריך לחקוק שם בשורה ח' שתי התיבות,, בשנת רג"ל" אשר הן טעות הדפוס) ועוד יש להוסיף על הנוסחאות אשר הבאתי

קרובים ליוצרו מה עשו העיו פניהם ובקעו תהומות ובקשו לעלות עד שגער בהם השם ית', שנאמר הנותן בים דרך ובמים עוים נתיבה עשיתם כל כך אין להם למים העליונים רשות לומר שידה עד שישלו רשות מכם שנאמר מקולות מים רבים אדירים משברי ים ומה הם אומרים אדיר במרום ד' ולא עוד אלא שעתידים אתם ליקרב ע"ג מזבח במלח ונסוך המים."

17. ויקרא י"א י"ט ה'דוכיפת. גם בדברים י"ד י"ח פירש רש"י, דוכיפת הוא תרנגול הבר ובלע"ז ה'רופ"א וסרבלתו כפולה" ונראה לפי התרגומים והתלמוד דוכיפת הוא העוף הנקרא בל"א אויערהאהן וכן לעזו רש"י בחולין ס"ג פאראין שלבי"א וכונתו למין אויערהאהן הנקרא ווילדער פרויא אצל יושבי הרי פרינגאען ומה שלועז רש"י פה הרפא הוא בל"א וויערהאפא (ולעוף זה כיוונו גם התרגומים הערבים והיונים). צריך להגיה הופס"א לדעת בעל מערכי לשון שענינו בלשון צרפת פֶּנְדֶּרבוש והוא מה שפירש הנקרא הופס"א, דעד בעהויבטע, מפני שסרבלתו וכו'.

18. ויקרא י"ט כ"ט כמו חזיון לנאוי דא"ת בהון. בענין זה כתב לי החכם רד"ב צאמבעד בעל דבר הלכה על הלכות פסח לר"ח גאון: "מה שהביא רש"י בויקרא י"ט כ"ט כמו חזיון וכו' הוא בטעם קטן י"ד ב' ופירש רש"י שם למי כמו, נזייתא דשיכרא למי נקדעין דא"ת בהו בשומשמן דחז' לטעבד בהו משחא" ולא הזכיר שהוא לשון כמוש כמו שפירש סגן ומלכד זה קשה לשהר"ב, נאוי. עם, נזייתא דשיכרא" והמה הלוקים כפתרגם ועין בערוך ערך מיי וערך נזייתא וגם רש"י עצמו סוכה דף כ' ב' וזכ"ל ליה פירש הדבט נזייתא באופן הערוך (א"א עוד פירש רש"י תיבת נזייתא בכתובות ו' בכבודות כ"ה בשבת ק"א בסמ"ח כ' והק' גמא שפירש בכבודות, "שכורבין נעורת" נראה שכוין על מין פשתים) אמנם בפירוש רש"י לרי"ף מ"ק רשום בכתב אמת דתיבת לנאוי פירושו ממושין וע"ש גם בנמוקי יוסף והרמזין שכוין נח לנאוי הוא שגם קמטי הכמישה נראים כנמללים ושפדים זה עם וגואה בעיני דפירוש רש"י למרא מ"ק הוא מהדורא קמא (ודלא כדעת החכם ר"י וייפמאן דהפירוש הוא מרבנו ג'שום מאור הגולה) ופירוש רש"י ברי"ף מ"ק נראה שהוא מהדורא בתרא שלו אלא שהמסד סדר את הפירוש סביב להאלפסי הוסף עליו כמה דברים סודעו ואין כאן טקום להארך וריח וביאור יעמוד להקרא ממקום אחר אשר צבאר הדבר והא א"ת בראיות בירוחה, ומ"ש בספר הישר לר"ח סימן תקמ"ד, ונה דבר הגמל ושוד זה עם זה להבדו כמו דחזיון לנפרי וכו'" מ"ס וצ"ל ונה וכו' לחבר כמו חזיון לנאוי וכו' וכלשון רש"י מאן."

19. ויקרא כ"ו מ"ב בהמשח מקומות. לא מצאתי מקום הדרוש בדברי חז"ל וכוונת נדרש מלא ר"ז ויעקוב במטה מקומות אך בענין אחר.

20. דברים ג' ג' לשון כענין. ע' צונג בתולדות רש"י עמוד שכ"ט, לאנדואי במערכי לשון פדק ב' דשבעית, ש"ר בתולדות ר"ב בעל הערוך הערה י"ח (הוא הביא שם ראיות אשר הקדמנים קראו מען לחלק המרחי מן אשכנז), צונג ר"א ריטען עמוד ע"ב ובהערה ז' שם תמכתב הענין, "הכרמל" שנה תרכ"ד מה שכתב החכם הארקאוי בענין לשון כענין (ומה שכתב אבם זה בשפה רוסית על אודות הדבר הזה לא ראיתי). כולם הסכימו שלשון כענין יכנה שפה סלאוויש (או בעהמיש או פאלניש או רוססיש). ע"ע לעוויזאהן בספרו (ר"א צאאלאניע דעם תלמוד) עמוד ש"ז וכן הביא החכם דוקעס במכתב העתי ישורון שנה תר"ח עמוד קכ"ח מבי' אחד אשר באקספארד, "וכן בלשון כענין הנקרא סיהמיש," ועוד כתב שם חכם זה מה שהביא ר' יוסף קרא לשון כענין במלכים ד' מ"ב ובישעיה י"ט כ' (ע' נפעי נעמנים להחכם ראו"ג) מקורו

לקומים

בשפת שסאניש. ואחרי שרשמתי את כל המחברים אשר כבר נושאים ונותנים בענין אזה לשון יבנו הקדמונים בלשון כנען אוסיף עוד על מה שהביא החכם ש"ד בתולדות ר"ן בעל הערוך (הערה י"ח) מתשובות הקמנות של מהר"ם בר ברוך סימן ק"ז, "צרפת וארץ האי" שגם בכ"י אחד אשר באוצר הספרים של הקיסר בסאריו (ע' הרשימה החדשה נוסמער 646) נמצא כתוב, "ארץ כנען או א"י הים." גם ראיתי להעיד מה שהובא בפירוש המשנה לרמב"ם שביעית פרק ב' משנה ז', "פרגין פירש בערוך מקום בלשון כנען" (וכן הוא בערוך שלמנינו ורש"י פירש בריה י"ג ב' פרגין מקו' בלעז) החכם ש"ד רוצה להגיה, "מתוך" תחת, "מקום" הוא מאן בלשון אשכנז ע' באור זרע חלק א' עמוד ס"ה שהביא לשון הערוך, "פרגין ס' בערוך מקובי" צא בלשון כנען ובלשון ערבי כשכש". על המקומות אשר בהן השתמש רש"י בלשון כנען ואשר ערוכים הם מהחכם צונץ בתולדות רש"י עמוד שכ"ט ובמסעות בנימין חלק ב' יש עוד להוסיף (לפי הגהת ה"ח) שבת כ' ב' ד"ה ססולתא דיוסתא הוא עימרון שקרוין דהויס בלשון כנען וע"ע בפירושו שלי זכור לאברהם לשמות כ"ה אות ח' מה שהכאתי מבי"ה. עוד זכור אכזר מה שראיתי בכ"י רש"י על ג"כ אשר בבית אוצר הספרים של המלכות מה ברלך והגה בפירושו רש"י שופטים ד' כ"ב יש שם לשון זה, "ותכסו בשמיכה תרג' גונבא היינו בלשון כנען גונא וכן פירש ר' האי זביל קומא בשמיכה שהגיתה לכסותו" וע' בפירושו רש"י שלמנינו וע"ע בפירושו הר"ק שם.

21. דברים ג' ס' מזוזת כתיב וכו'. כנסחת ס' הוטרון אשר הכאתי בפירושו שלי שם כן הוא גם במכלול לדרך באבן הרביעית, "על מזוזת כיתך על אתת מהמזוזת לפי הקבלה" וע"ע באור תורה ובמנחת שי' וכן בצידה לדרך איך האריכו לדהאים דברי רש"י עם מאמר חז"ל במנחות ל"ד וכתבו שטראה כי לפני רש"י היתה הגירסא כגמרא כמיש המדרכי להלכות קמנות בשם ג' הר"ף, "ומה מעמא דרבי מאיר מזוזת כתיב ומה מעמא דרבנן מזוזת כתיב" ע"כ ומה שכתוב רש"י כאן שאינו צריך אלא אתת היינו מציים אחד ודעתו לסטוק כרבי מאיר כמו שסקצ' הרא"ש רוב המוסקים. — איז לולי דמסתמינא הייתי אומר שכתב רש"י שאינו צריך אלא מזוזת אחת ורש"י הוציא דבריו ממדרש אחד הגעלם מאתנו וסגנון תרומה לו מצאתי במדרש משלי (אשר כבר נודע בזמן רש"י ע' ערוך ערך נקר) חה הלשון שם, "לשמור מזוזת סתוי איד תנחום חייב אדם לתת מזוזת על פתחי ביתו שונאמר וכתבתם על מזוזת כיתך ובשעריך ר' לוי אמר שני מזוזות מזוזת אחת מכאן ומזוזת אחת מכאן ר' ישמעאל אומר מזוזת אחת והכמים אומרים כדברי ר' ישמעאל למה שאם עושה שני מזוזות אינו יודע איזו עיקר ואיזו חסל וכו' א"ר יודן אם כן למה נאמר לשמור מזוזות סתוי שאם יהיו לו לאדם שני פתחים חייב ליתן מזוזת בזה ובוה לכך נאמר לשמור מזוזות סתוי." דברים ל"ב י"א כנשר יעיר קנו. המעיין בספרי ובמסיקתא זמרת' יראה שהדבור אף הקב"ה וכו' שייך לטוף הרבור הקודם ולפי כונת הענין צ"ל הג' ביש"י ודא. בהם כח לקבלו אף הקב"ה כשבא ליתן תורה וכו' ומה שהוסיף רש"י שדי לא מצאנוהו שגיא כח ובספרי ליתא נראה שרש"י כיוון אל מה שדרשו בש"ד ס' ל"ד שדי לא מצאנוהו כך אמר אליהוא לא מצינו כח גבורתו של הקב"ה עם בריותיו שאין הקב"ה בא במרחות עם בריותיו לא בא על האדם אלא לפי כחו אתה מתנא כשנתן הקב"ה את התורה לישראל אלו היה בא עליהם בחוק כחו לא היו יכולין לעמוד וכו'.

אלה הם המקומות בפרוש רש"י אשר מסגנון לשונם נראה שדם ממדרשי חז"ל וינעתי הרבה למצוא מקום ברובי רז"ל ולא מצאתי מתוך קיצור ידיעתי ואפשר רובם שייכים לפסיקתא הישנה או לילמדנו אשר אינם עוד אחנו:

1. בראשית ח' א' מה זכר עד עסקי הארץ. 2. בראשית י"ב ו' הראהו (וכפירוש רש"י כן הוא גם בר"ק בשם דרש). 3. בראשית כ"ה ל"ב אמר עשו. 4. בראשית ל' י"א גר נולד מהול (וע' אברין ס' ב' תחומא ס' נח ומדרש תהלים מזמור מ' ולא נמנה שם גר בתוך אותן הגולדים מהול, רק בספר מדבר קדמות להרב חיד"א מצאתי שהביא בשם רבנו אפרים מפירושו על התורה כ"י גר נולד מחופה עוד כמו בנר זה רמז בא גר בנר והוא סימן טוב לכל הגולדים).
5. שמות ז' מ"ז עד כה. 6. שם מ' כ"ב ומדרש אנדה. 7. שם י"ז מ' ד"א. 8. שם כ' י"ג לא תנאף. 9. שם כ"א כ"ט והמית. 10. ויקרא ד' ג' ופשוטו לפי אנדה. 11. שם כ"ה מ"ז להביא. 12. שם כ"ז ל"א והשמותי. 13. שם כ"ז מ"ב בחמשה מקומות. 14. במדבר י"ז כ"ג ולמה שקדים. 15. שם כ"י לפי שלא היו עד לכך. 16. דברים ב' ה' ומדרש אנדה. 17. שם ב' כ"ו במדבר קדמות. 18. דברים ב' ל"א כפה. 19. שם ד' ל"ה כשנתן. 20. שם ה' ג' א"ר ברכיה. 21. שם ה' כ"ד התשתם. 22. מ"ז כ"ג רק את דמו. 23. ל"א כ"ט כי אחרי.

ואלה שמות הספרים והספרים אשר מובאים בפרוש רש"י על התורה חכרתי בתוכם גם אותן ספרי המדרשים אשר רש"י לא זכר אותם בלשם רק לפענ"ד נראה לי שמשם לקח את דבריו אחר שלא מצאתים במקום אחר מהספרים ואותן המדרשים ציינתי ע"י רושם כי נתתי לפניהם סימן כזה*.

*אבכיר (מדרש), בראשית כ"ה כ"ב ר"א מתרנגנים לפי ג' הילקוט וע"ג באלהו זומא ס' י"ט. שמות ב' י"ב ורא לפי ג' הילקוט וע"ג כתי" שם.

*אגדת בראשית, בראשית ל"ב י"א ר"ה ומ"א ובעל אות אמת גרם גם בב"ד גידאס זו אך בב"ד שלפנינו ליתא אף כי רמזו שם בס' ע"ו מקצת הדבר.

אגדת ספר שמואל, בראשית ל"ז ג' וע' המאמר גם בירושלמי בכורים פרק ג'.

אגדת תהלים, דברים ל"ג ז' וע' המאמר גם בילקוט שם בשם פסיקתא.

*אותיות דרבי עקיבא, במדבר י"ד ד' ויבחינו פירשו וע"ג מה שדרשו במגהדרין ק"ז.

אלה הדברים רבה, בראשית כ"ט ל"ד וע' בפירושו שם ואוסף עוד שבעל אור זרוע מביא בהלכות כלאים עמוד ע"ג בשם מדרש אלה הדברים רבה מה שנמצא בספרי שלפנינו פ' שפטים.

בראשית רבה, אשר רש"י בבראשית מ"ז ב' יבנה, „אגדת ארץ ישראל.“ רש"י זכר את המדרש לפעמים גם בלשם וכמעט כל פירושו לפי בראשית יסד על המדרש ב"ד. במקומות הרבה נראה שלפני רש"י היתה נוסחא אחרת בב"ד כאשר העירתי בכל פעם בפירוש שלי וארמח כאן עוד איזה מהן: בראשית א' ז' בב"ד שברוסס הג' תלויין במאמר וברש"י וכן בב"ד כ"י הג' תלויין באור. שם ג' א' בב"ד פ' י"ח הג' מאיזה חמ"א וברש"י הג' מאיזה עצה וע' בידי משה שם שנראה שרש"י היה גורם במדרש באיזה עמ"א. שם ג' י"ז בב"ד הג' דברים ארוכים וברש"י כ"ע הג' דברים אחרים. שם ג' י"ח בב"ד הג' קינרס וכן בהלכות גדולות סוף הלכות י"ט וכנראה היתה כן הג' גם בערך ערך עכבות (ושם נפלה מעות בדפוס וצ"ל קינרס תחת קונרס כי בערך קינרס רמז העורך לעיין בערך עכבות וערך קונרס חסר בערך למר"י וברש"י הג' קונרס וכן בגמרא כיצד ל"ד וע"ע מה שכתב על אודות נוסחא

זו החכם ר"מ זקש זצ"ל בספרו ביימאנע חלק ב' עמוד קצ"ד. שם ז' כ"ג בב"ד ובתחומא
 הג' מפני הצנה וברש"י הג' מפני מורה. שם י"ד ג' בב"ד פ' מ"ב הג' צנורת וע"ע בילקוט
 צנורת היאורים כלשון הכתוב באיוב כ"ה וברש"י הג' הצורים נתבקעו. שם י"ז י"מ בב"ד
 פ' ג"ג הג' עשרת הדברות וברש"י הג' עשרה נסיונות וכן הוא גם בפסד"א פ' ל"ב ובבמדבר
 רבה פ' י"ח. שם י"ח י"ט בב"ד פ' מ"ט הג' אשר דבר אליו לא נאמר אלא אשר דבר
 עליו וברש"י הג' על בית אברהם לא נאמר אלא על אברהם. שם י"ט כ"ה בב"ד הג'
 חמשת הרכים וברש"י הג' ארבעתן. שם כ"ד ל"ט ע' הגוסס בב"ד ונגוסתת רש"י כן הוא
 גם בילקוט הושע י"ב. שם ל"ב ח' כנוסה רש"י כן הוא גם בב"ד כ"י אשר ראיתי ולפי
 זה המדרש בב"ד שלפנינו צריך תקן וע"ג כמתנת כהונה שם. שם ל"ה מ"ז בב"ד הג'
 הבר מצווי וברש"י הג' הניד מצווי. שם מ"ב ל"ז לפי מה שפירש רש"י על פסוק אותי
 שכלתם נראה להגיה בב"ד כי שם נפלה מעות.

ברייתא של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי מל"ב מדות, בראשית ב' ח' שמות
 י"ד כ"ד וכן בשמואל א' ה' בשם פרקי דר"א בנו של ר"י הגלילי וליתא בברייתא שלפנינו
 כי אם במכילתא פ' בשלח. גם מה שפירש רש"י בשמות ד' י"ג ד"ה ביד תשלח עד ד"א
 מקורו בברייתא דל"ב מדות.

ברייתא דמלאכת המשכן או מלאכת המשכן, שמות כ"ה ל"ה שם כ"ז כ"ה (בשם משנה)
 וגם בפסוק כ"ז במדבר ד' ל"ב ושם ט' י"ח. גם מה שפירש רש"י בשמות כ"ז פסוק כ"ט
 ופסוק ל"ב ושם כ"ז פסוק י' ופסוק י"ד ושם כ"ט מ"ב (ויש מרבותי) ובמדבר י' פסוק
 ב' ופסוק י"ז מקורו בברייתא דמלאכת המשכן כאשר ציינתי במראה מקום.

ברייתא דמ"ט מדות (ברפוסים בשבוש דמט' מדות כי בכ"י כתוב בפירוש ארבעים ותשע
 מדות), שמות כ"ז ה' ושם כ"ז ה' (בשם משנה) וגם שמות כ"ז י"ג אף ע"פ שלא הזכיר
 רש"י שם את הברייתא כי מה שהעתיק רש"י מתוך הברייתא דמ"ט מדות נמצא גם בילקוט
 סוף פ' סקודי ונראה שכל מה שכתוב שם ברמז תכ"א עד תכ"ז שייך למ"ט מדות.
 *דבריו הימים של משה רבנו, שמות א' מ"ז שם ב' ג' וע"ג בת"י שם, שם ב' י"א ויגדל
 וע"ג בילקוט שם בשם דה"י הארוך.

דונש בן לברט, שמות כ"ה כ"ה במדבר י"א ח' ובשאר מקומות מבלי הזכיר את דונש בשם
 כאשר העירותי לפעמים בפירוש שלי.

הבבלי (הוא ר' שלמה בן ר' יהודה טרומא), שמות כ"ז מ"ו.
 הפייט (הוא ר' אלעזר הקליר), בראשית ל' כ"ב.

ויקרא רבה, בראשית מ"ז כ"א שמות ל"ב ה' ויקרא ט' כ"ד שם ב' ורש"י הביא ממנו לספרים
 בלי הזכרת שמו כמו בשמות כ"ד ו' מי חלקן, דברים י' ז' וסמך.

רבי יהודה הדרשן מטולושא, ע' דברים ל"ב כ"ד בפירוש שלי ועוד ראיתי להוסיף על מה
 שרמזתי בשמות י' אות ד' על יהושע ה' בשם רבי משה הדרשן שהוא בכ"י על שם ר'
 יהודה הדרשן.

*ילקוט, הרבה פעמים העירותי במראה מקום או בפירוש שלי על הגוססא בילקוט, אם היא
 מוסכמת יותר עם נוסחת רש"י מאשר היא במדרש עצמו או אם מצאתי בילקוט בשם
 מדרש או בשם פסיקתא או בשם ילמדנו את מה שהביא רש"י בפירושו ובמדרשיו
 שלפנינו ליתא.

רבי יעקב בר מנחם, שמות ג' ל'.
 מכילתא, עליה יסד רש"י פירושו גם שמות הביאה לפעמים גם בספרים האחרים של הורה

לקומים

קפו

בלי הזכרת השם כמו בדברים ד' ל"ז ויוציאך וכו' כאדם וכו' וגם שם ל"ב מ"א בשם,, למדוד רבותיו באגדה." בפירוש שלי העירותי על כמה חלופי נוסחאות במכילתא וגם על מה שחסר במכילתא שלפנינו לפי מה שמצינו בפירוש רש"י ע' למשל שמות מ"ז אות ל"ה ובלקומים לעיל נוממער 13.

מנחם, גם מנחם בן סרוק, בראשית י"א כ"ה, שם מ"ז ב', ל' ה', ל"ב כ"ד, ל"ה מ"ז, מ"ט י"ד וכ"ד ופסוק כ"ז, שמות ב' י', שם ג' כ"ב, מ' ל"ג, י"ז מ"ז, כ"א י"ג, כ"ג ה', כ"ח כ"ב, ויקרא י"ט י"ט, כ"ז כ"א, במדבר י' ל"ז, כ"ד ה', דברים ז' י"ג, ל"ב כ"ז, ועוד הרבה מקומות אשר רש"י מביא דברי מנחם מבלי הזכיר את שמו כאשר הראיתי בפירוש שלי, כמו בבראשית ל"ז כ"ה כי בסנהדרין ק"ה הביא רש"י דבריו שם בשם מנחם, בשמות כ"ג ה' וע' דברי רש"י בשם מנחם בתהלים י' י"ד.

מסורה גדולה, דברים ל"ג כ"ב.

רבי משה הדרשן, (בכ"ס ובר"א הדרשן) ולפעמים בשם רבי משה לבר, בראשית ל"ה ח' שם מ"ח ז' במדבר ז' י"ח ופסוק כ"ז, שם ח' ז', שם י"א כ' וכ"א, שם מ"ז מ"א, שם י"ט כ"ב, שם כ"ז כ"ד ופסוק ל"ז (ושם חולק עליו רש"י), שם כ"ח י"ט, שם ל"ב כ"ד ופסוק מ"ב, ל"ג א' (שם מביא רש"י דברי רמ"ה נגד ר' תנחומא), דברים כ"ז כ"ד, שם ל"ב כ"ד וע"ע לעיל בשם רבי יהודה הדרשן. גם בשמות כ"ח י' נזכר רמ"ה לפי נוסחת כ"ט ונראה שתפס רש"י שם מדרש של רמ"ה נגד סוגית הגמרא בסופה ל"ז ע"ש. מה שהביא רש"י במדבר מ"ז מ"א מיסודו של רמ"ה שהמחלל אה השבת וכו' מקורו בירושלמי ברכות ס"ק א' ושם כתיב מצות שבת שהיא שקולה כנגד כל מצותיה של תורה דכתיב ואת שבת קדשך הודעת להם וטעות חקים ותורה צוית וגו' להודיעך שהיא שקולה כנגד מצותיה של תורה.

סדר עולם, בראשית ו' ג' (ולא מצאתי בס"ע שלפנינו), שם י' כ"ה, כ"א ל"ד, כ"ה כ', ויקרא מ' א', במדבר ז' י"ב, דברים א' מ"ז, מ' י'.

רבי סעדיה, שמות כ"ד י"ב, ע"ג בפירוש שלי בראשית א' אות י"ז, ושם ל' אות י"ג. ספרא, ע' למטה תורת כהנים.

ספרי, עליו יסד רש"י פירושו ל"ט במדבר ודברים ורש"י קראו לפעמים בשם כמו בבראשית ל"ג ד' (כרייתא דספרי) במדבר י"א ה' ובמקומות אחרים והרבה פעמים העתיק רש"י דברי ספרי בלי הזכרת שם ספרי. מה שפירש רש"י בבראשית מ"ז ל"א לקח מספרי ומה שנוכר ברש"י שמות י"ח י"ג בשם ספרי ליתא בספרי שלפנינו כי אם במכילתא ועי' שם בהעדות שלי. ספרי של פנים שני (מחבר כמה פעמים גם בפירוש הראב"ד לת"כ), ויקרא י' י"ט, ודברי רש"י שם טובאים גם בילקוט פ' מטות בשם מדרש סתם. רש"י הזכיר את ספרי של פנים שני גם בסופה מ"ז ונראה גם בסנהדרין כ"ט כאשר כתב,, מצאתי בכרייתא דספרי ולא בספרי שלנו" ולשונו שם נמצא גם בילקוט פ' מסעי בשם ספרי וזמא.

פירושי א"ב של רבי מכיר, בראשית מ"ג י"א וכן גם עידובין כ"ה סוכה י"ב ב' חולין ג' ב'. ססיקתא גדולה, שמות ו' י"ד ובמקומות אחרים בלי הזכרת השם, כמו בבראשית י"ט י"ז, מ"ח א', מ"ט כ"ח, ויקרא י' י"ב, דברים מ' כ'.

סרקי דרבי אליעזר, בראשית י"ג ג' בשם ברייתא דר"א (מה שהוסיף רש"י שם על לשון המדרש זהו שנאמר בכלעם וכו' וכך איתא גם בת"י ובמדבר רבה פ' בלק יסדרתו באגדה בראשית פ' י"א ובריש מדרש משלי), בראשית כ"ז מ', דברים י"ב י"ז, ובלי הזכרת השם בדברים כ"ז כ"ד וע"ג ת"י שם, דברים ל"ד ח' וע"ג הגוסס בת"כ פ' שמיני ובאברון פ' מ"ז.

לקוטים

רבי קלונימוס, דברים י"ח ב' ועי' שם בסידוש שלי.

*שמות רבה, אע"פ שרש"י לא הזכיר את המדרש בשם ולא נודע בבירור אם היה כבר ערוך לפניו בכל זאת הראיתי עליו בכל מקום שמצאתי בספר שמות רק במדרש הזה מקור לדברי רש"י וכן בס' בראשית ג' כ"ד את הכרוכים מלאכי חבלה והוא בש"ד פ' ט' וכן בראשית ל"ח א' כשראו ועי' ש"ד פ' ט"ב.

ה"ב שמעון מורי, בראשית כ"ז הערה י"ב ושם ל"ב הערה כ"ה.

*ת"רשא (מדרש), בראשית כ"ב א' ז' ירושלים, במדבר כ"ט י"ח ועי' במראה מקום שם ומה שהביא רש"י במדבר ז' כ"א בשם רמ"ה נמצא גם במדרש ת"רשא.

תוספתא, בראשית מ"ז י"ט ובלי הזכרת השם בבראשית כ"ז מ"ז שמות כ' ו' ושם ל"ד ז' ויקרא י"ט כ"ט (עי' בת"כ) במדבר י"א כ"ז (עי' בספרי).

תורת כהנים, כן קורא רש"י תמיד את הספרא, (ברש"י מכות י' וכן בצונן נאטמעסדינשליכע ליכע פֿאַרמאָנגע עמוד מ"ז צריך להגיה, "ספרי" תחת, "ספרא" ע"ש) עליו יסד רש"י סידושו לס' ויקרא, "ברייתא הגוססת על ת"כ שלנו" הזכיר רש"י בויקרא פ' כ"ג ושם כ"ד י' הביא בשם מתניתא מה שנמצא בת"כ.

תלמוד (תלמוד בבלי בבראשית מ"ז ב'), כן יכנה לש"ם אשר ממנו הביא ה"ב פסטים בסידושו לתורה או על שם המסכתות (ויקרא מסכת זכחים שחימת קדשים ומסכת חולין קורא שחימת חולין) או על שם הפרקים (ויקרא את פ' י"א דסנהדרין אגדת חלק). גם את הברייתא קורא לפעמים משנה (עי' חולין כ' מה שכתב רש"י בענין הברייתות) כמו בשמות כ"ה ל"ה וכן שם ל' כ"ט ומביא ראיה מלשון המשנה אף אם הוא לשון הגמרא בעצמו להבדיל בינה וכן לשון המקרא. המאמרים מהש"ס מביא בשם רבותינו אמרו או למדו או פירשו וכמה פעמים השתמש בלשון, "שנינו, כך שנויה" וקורא רבותינו גם, "חכמי ישראל" בויקרא י' מ"ז שם כ"א כ' שם כ"ג י"ד ופעם אחת במדבר כ"ב ל"ב בשם, "רבותינו חכמי משנה." על הלופי הגוססאות אשר נראה שהיו לפני רש"י בש"ס שלו העירוהו בכמה מקומות ואוסף עוד לדמו על רש"י שמות מ"ז י"ז שהביא שם כדאמרינן גבי כסוי הדם (חולין ס"ח ב' וצריך למחוק במראה מקום שם, גם מגילה י"ח") הגיד והזניך כי בחולין ס"ח ב' לא גרס הנמרא ג"ר רק הזניך לבד. גם אע"פ ל"פ מה שהבאתי בסידוש שלי במדבר כ"ד אות ח' יש להגיה בסנהדרין ק"ה ב' וצריך להיות שם כנחלים נמ"ז לא יא להם בעלי ז"ו (בפסקתא זושרתי ובס' הזכרן ה"ג לא יא להם ז"ו) כנגות עלי נדר לא יא ריחם גורף וכו'.

תלמוד ירושלמי, מזכיר רש"י בראשית כ"ט כ"ז במדבר י' כ"ה דברים כ"ד כ"א והביא ממנו בלי הזכרת שם כמו בשמות כ"ה ב' שם ל"ח כ"ב במדבר כ"א ח' שם כ"ז י"ג דברים כ"ג י' שם כ"ח ל"ח. גם מה שהביא רש"י בבראשית ל"ב מ"ז בשם כ"ד נמצא גם בתלמוד ירושלמי וכן מה שהביא בבראשית שם ל"ו ג' בשם אגדת ספר שמואל. — אנב זה אע"פ כל מקום שבא בסידוש רש"י בדפוסים שלנו חיבת, "נמרא" נמצא בכ"י ובדפוסים הוא שונים תמיד חיבת, "תלמוד" ונראה לי שנתפשט לכתוב, "נמרא" במקום, "תלמוד" מעת שהוא לפני ג' מאות שנה אשר יצאה הגיורה לשרוף את ספרי התלמוד או מעת אשר התחילו להשחית את ספרי התלמוד ע"י תער הגענוור וכדי להעלים מעיניהם של הגזרדים אשר חפשו תמיד אחרי, "תלמוד" התלפסו בחיבת, "נמרא" אשר לא היתה מודגל כפי המלומדים הנגזרים. תנחומא, אשר רש"י הביא בשם ר' תנחומא או מדרש ר' תנחומא או רק תנחומא. על הלופי נוסחאותיו אשר נראו מן פירוש רש"י העירוהו בכמה מקומות גם ציינתי בכל מקום אשר

לא מצאתי המאמר בתחומא שלפנינו (החכם ריש בלאך בתולדות רש"י העדה כ"ב מעה כי לא ראה שמה שפירש רש"י בראשית ג' ז' בשם התחומא נמצא במדרש זה רק לא במקומו כי אם בפרשת וד' פקד את שרה ע"ש) וכן הראיתי הרבה פעמים לעיני בילקוט מה שהביא בשם התחומא או בשם הילמדנו מה שנמצא גם בפירוש רש"י ואם נצטרם יחד נראה לנו שלפני רש"י היה התחומא ביתר שלימות. ע"כ באור זרוע ריש חלק ב' שהביא בשם התחומא מה שפירש רש"י בשמות ט"ז כ"ב וינידו למשה ואינה שם בתנח' שלפנינו כי אם בש"ד.

תנ"ך, לרוב מביא רש"י את הפסוק מספרי תנ"ך בלי הזכיר את שם הספר ורק לפעמים קורא גם את שם הספר אשר ממנו הביא את הפסוק. פעמים ירשום רש"י פסוקי תנ"ך באות דל"ח לפניהם (כמו ויכל מדהנבאות דשמואל בשמות ז' א' ובמקומות אחרים) ופעם החכם ר"י ווייסע במכתבו (טרם חמדת חמישית עמוד רל"ה) כי חשב שאוסף זה לרשום הפסוקים בלתי נתון בפירוש רש"י. — פה אתן מקום לחלופי הגוסתאות בפסוקי תנ"ך אשר לקטתי מתוך פירוש רש"י על התורה ויהיה לוח זה להשלים מה שהתחיל הגאון ר"ם בהפלאה שבערכין ערך טאה ששם רשם מה שמצא הוא חלופי נוסחאות ורק אותן אפקוד פה אשר נראו בכיורוד שלפני רש"י היתה בהם נוסחא מוחלפת ולא נחשוב בזה מה שמצאתי כמה וכמה מעיות בפסוקים בפירוש רש"י אשר לרוב נתהוו ע"י שבושי הדפוס ותקנתי אותם במקום הראוי בפירוש שלי. ואלה הן הגוסתאות:

דנאל ד' י"ד ומאמר — ברש"י בראשית א' כ"ז ובמאמר וכן במנהדרין ל"ח ג' פסחים ל"ג ובתחומא שמות ד' ב'.

משלי י"א כ"ד יורא (באל"ף) — ברש"י בראשית ט"ב א' יורה (בה"א) וכן במנהדרין צ"ב ובערוך לפרחון ערך רוח.

תהלים ט"ב י"ב שמעתי — ברש"י שמות כ' ה' שמענו וכן הוא בתלמוד סוף מכות ובספרי פ' כי תצא ובמדרשים וגם ברש"י במדבר ט"ז כ"ג ובקהלת רש"י לשיר השירים:

איוב א' י' שכת הושע ג' ח' שך את הדכך מלכים א' כ' אם ישפוק — וברש"י שמות כ"ז ל"ז וכן שם ל"ה י"ב סכת סך וכן במדבר כ"ב כ"ד ישפוק (כולם במס"ך) וע' בתשובות דונש ערך ושכתי שכתב ואם נכתב ושכתי בשין וסכתה (איכה ג' ט"ד) במסך הם בפתרון שוים כי יש במקרא כמותם דברים הביס בשין ומסך בתובים בפתרון שוים כמו שהם תפלתי סתם את מוצא מימי גיחון ובר' ע"ש.

ויקרא נ"ה ח' הכבד — ברש"י שם הגוסח על הכבד וע' בפירוש שלי שם.

דברים ל"ג ו' בני (בל' אל"ף) — ברש"י ויקרא כ"ב ט"ז ובמדבר ו' י"ג הנ' בניא וכן הוא בספרי נבטופה י"ד וע' במ"ש.

תהלים קל"א ה' יני ראשי — ברש"י במדבר ל' ו' יניא וע' באוצר השרשים ובמכלול לרד"ק שבתב יני נכתב בלא אל"ף.

תרגום אונקלוס, רש"י שם הרבה פעמים פניו אל הת"א בפרט בפי' ויחי בפי' האזינו ובפי' חאת הרבה במקום דברי שיר והביא התרגום בשם והרבה פעמים בלי הזכרת שמו. על שינויי הגוסתאות בתיא אשר נמצאו לפעמים בפירוש רש"י כבר התעוררו החכם ר' שרדל וציל כספרו אוהב גר והחכם ר' בן ציון כספרו לחם ושמלה וגם אנכי הצעיר באתי למלאות אתריהם ולא חדלתי להראות בכל מקום אשר שם תמך רש"י פירושו על הת"א אף כי לא זכר שם אותו בקום וגם רמזתי על חלופי הגוסתאות בתיא אשר נמצאו בפירוש רש"י. תרגום יונתן או ירושלמי, אף כי רש"י לא זכר אותו כלל, ככל זאת נראה שרש"י היה מביד

לקומים

את תי כאשר רמתי פעמים הרבה במראה מקום כמו בראשית נ' אות ל"ט שם ד' אות
 מ"ז שם י"ח אות ע"ה שם כ"ז אות כ"ז שם ל"א אות מ"ז שם ל"ה אות כ"ז שם מ"ב אות
 ל"ב במדבר כ"ד י"ט (לפי נוסחת המתורגמן ערך רומא) ועוד במקומות אחרים.
 תרגום על נביאים הביא רש"י במקומות מועטים כמו בראשית מ"ה פסוק כ"ז שמות כ"ז י'
 שם כ"ה ד' במדבר ל"א י'.
 תרגום על הכתובים לא הביא רש"י ונראה שלא נודע לו רק תרגום שני למגילת אסתר אשר
 הביא בדברים ה' ד'.

אלה האנשים אשר נקבו בשמות בתוך ההוספות אשר מובאים בפירוש רש"י של כ"י:

ר' אהרן. מה שמצינו ברש"י שלפנינו בבראשית י"א סוף פסוק ל"ב נכתב בכ"מ"ב אחר סוף פסוק
 ל"א, "כזה" ויצאו אתם וכו' ורש"י לסיכך הגוף הפוכה לומר לך עד אברהם חרון אף של
 מקום (וכן ה"ג בכ"ל) ואח"כ נוסף ור' אהרן פירש עליו.
 ר' בנימין. נזכר בכ"מ"ג שתי פעמים אמר ר' בנימין צעיר מ"ב.
 ר' נבריא אל. ע' במכתב העתי של הרב מהר"ז פראנקעל חלק י"ג עמוד ר"ח מה שהעתיקתי מכ"י
 על שם ר' נבריא אל הוא הנזכר גם כן בכ"י רש"י על ג"כ אשר בבית אורז הספרים של
 המלכות מה ברלן והכ"י הזה הוא החלק השני מכ"י אשר היה לפני, כי תמונת הכ"י נצחת
 האותיות ואופן הכתיבה מעידים שמעתיק אחד היו לשניהם והוא ר' נבריא אל הנזכר.
 ר' ירמיה. נזכר בכ"מ"ה בבראשית ל' ל"ח וירמיה הצעיר היה תהא כל ימיו על התיבה האת
 וחמנה שהיה לו לכתוב ותחמנה לשון נקבה.
 ר' יהודא בר שמואל. ע' בראשית מ"ז אות י"ב והוא ר' יהודה החסיד לפי שערות החכם
 צונץ בספרו צד נעשיכמע עמוד ע"ו.
 ר' יוסף בר יעקב. נזכר בכ"י בדברים ל"ב כ"ד, "ענין אחד מ"ז נשרף חבירו מצינו בדניאל
 למזא לאתונא יוסף בר יעקב" ובכ"י רמ"ט הוא על שם רבי יוסף בר יצחק. (ע' בנמעי
 נעמים עמוד מ"ז).
 ר' יוסף קרא. בראשית י"ט אות ה' (בפירוש שלי) שם כ"א אות מ"ד שם כ"ב י"ב שם כ"ד
 מ"ז שם כ"ה כ' וכ"ג שם כ"ז ח' שם כ"ח י"ז שם ל' מ' שם ל"א י"ד. שמות נ' אות ו'
 שם י"ג מ"ו (בכ"ה על שם ר' יוסף) שם מ"ז מ"ו שם כ"ז כ' שם ל' ו' (וכן בכ"י דבורה)
 שם ל"ד ח' במדבר י"ד אות י' שם כ"ג נ' שם כ"ג י"ז וכו' שם כ"ד מ"ז שם כ"ז י"ד
 דברים ל"ב אות ג'ו. בהעתיקה הלאומית של המלומד ברייטהויפט מובאות עוד הוספות על שם
 ר' יוסף קרא וההוספה אשר הביא לשמות ל"ב א' וגם מ' ראית גם בכ"ה וההוספה לירקא
 י"א מ"ג מצאתי גם בכ"מ"ג ועוד יש הוספות על שם ר"ק בכ"ה לבראשית מ"ג י"ד לשמות
 י"ח י"ט ועוד בכ"מ בתחילת ס' קרא רבנו יוסף קרא ד"ל פירש נקח קרא בן יצחק וכו'
 אנשים ודחן וגו'.

ר' יצחק בר אליעזר. נזכר בכ"ה לשמות מ"ז כ', "מיסודו של ר' יצחק בר אליעזר זה אלי
 שאעסוק בשבילך במצותיו זה אלי שאמר לי לעשות ספרי תורות מדויקין כדה משה
 שקבל בהר סיני."

ר' יצחק הגר. בכ"ה לבראשית מ"ה כ"ג נזכר גם בפשטים של ר"י מוינא לבראשית כ' ג'.
 ר' יצחק סיפונסי, ר' יצחק פרנד, ר' יצחק קרא. נזכרים בכ"י ע' במכתב העתי הגל.
 ר' ישמעאל. נזכר בכ"מ"ב בראשית ח' ו' כך פירש מהר"י ישמעאל והוא עיקר.

לקומים

קפח

ר' ליאון. נזכר בכ"ס בראשית כ"ח ה' וה"ד ליאון פירש שבא ללמדנו שהיה אחי רבקה דמות
אם עשו הרשע כאשר הוא רשע ושמע מינה רוב בני דומין לאחי האם.

ר' מאיר. נזכר בכ"ס שמות ח' ה' ,,הגהה התפאר עלי למתי כלומר ממה שאתה מתפאר עלי ואומר
אנכי אשלח אתכם למתי יתקיים אם תרצה שאעתיר לך ולעברך ואמר למחר אשלח אתכם
וצא משה ויצעק להבריתם שהרי נדר לשלוח ואע"פ שגלו למנו שלא ישלח כיון שהראה
עצמו נכנע וימתו הצמדעים ט"ז. מפי מה"ר מאיר נרו וישר הוא."

ר' מאיר בר שמואל (אולי הוא אביו של רשב"ם). ע' בפירושו לבראשית מ"ו אות י"ב.

ר' מרדכי. נזכר בכ"ס וכן בכ"י רמ"ם בדברים ל"ב י"ד ,,חמר כמו חמר שם דבר של יין כמו
שיאמר חרם זית כן יאמר חרם חרם לשון קיבוץ ואם בדברי ר' ינקד חמר שמן חמץ
על קמצין ומעמו מלרע זה חמר נהפך לשוף סמוק מרדכי."

ר' משה ספריש. נזכר בכ"ו ופירושו העתקתי במכתב העתי הגיל.

ר' מרדכי בלשן. נזכר בכ"מ"ג בפ' משפטים ,,ואני מרדכי בלשן בר בנימן צבי קבלתי ממורי."
ר' נתן בר מנחם. נזכר בכ"מ"ג בפ' משפטים.

ר' נתן בעל הערוך. נזכר בכ"ס דברים א' א' ודי זהב פירש ה"ד נתן בערוך לשון יוני קודין
וְדִי הֵינּוּ דִּי.

ר' עזריאל. נזכר בכ"ס בראשית ח' י"ט מה שבקונטרס אינו נראה כן ואינו כן בסדר עולם אמר
לומר וכו' וכך פירש ר' עזריאל והוא עיקר.

ר' עזריאל בר נתן (אחד מקדוני רשי אשר שאל שאלות מרשי ע' מה שהביא החכם ר'
שד"ל בהליכות קדם עמוד מ"ו). נזכר בכ"ו כאשר העתקתי במכתב העתי הגיל.

קשטילין (הוא ר' יהודה הלוי). נזכר בכ"ס בראשית ב' ב' וקשטילין הביא ראיה זה חבר ויכל
אלהים ביום השביעי ומשמע נשבא יום השביעי היתה המלאכה מושלמת אף זה ביום

הראשון כן נשבא יום הראשון של י"ט יהיה השאור מושבת.

ר' שמעון. ע' בפירושו שלי לבראשית כ"ז אות י"ב ולי"ב אות כ"ה.

ר' שמעיה. ע' בפירושו שלי לויקרא כ"ז אות נ'.

לקומים

מה שמצאתי עוד בענין נוסחאות וכדומה בפירוש רש"י בעת אשר חבור זה היה כבר תחת מכש הדפוס ולא יכולתי לספח אותם עוד אל המקום הראוי אמרתי לישום מה בלקומים:

בפירוש רש"י.

סימן פסוק	סימן פסוק
	בראשית.
ג' מ"ז	ולא באת -- בכ"י ולא בא.
ד' י"ט	ועשה דוד -- בכ"ה ונעשה דוד.
ד' כ"ב	קמץ -- בדפוסים קמץ קמץ.
ז' מ"ז	שלפניו -- בכ"ע שלפניו.
ז' כ"ג	ויפעל -- בכ"ע ויפעל.
י"ח ה'	וכן כל כי על כן -- בעל ספר הזוטרן טחק חיבת כי.
כ' י"ב	אבות -- בכ"ל ובכ"ד אב.
ל"ג י"א	מנחה זו -- זו ל' ל' ס' הזכות.
ל"ז מ'	כל לשון דבה -- ע"ג * במדבר י"ד ל"ז ותהלים ל"א י"ד.
מ"א ב'	לשון דק -- לשון דוק (כמו הגושה דוק שמים) נ' אלכילדא.
מ"ג י"א	עצי עריסותינו -- בכ"י רדו"ה עניני עריסותינו.
מ"ט כ"ז	ברכה העתידה לבא על כל אחד ואחד ל' כיע"ב והם דברי הר"ק בפירושו.
	שמות.
י' י'	שאמר להם -- בילקוט הג' שאמרנו לכם.
מ"ז י"ד	שמוח קלוש -- בכ"ה שהוא קלוש.
י"ז י"ב	ויהי משה ידיו באמונה -- בכ"י דוד"ה אמונה.
י"ח א'	בדפוסים יש כאן הוספה.
י"ח י'	לשון רידוי ומרת -- בכ"ה לשון מתחת יד שהיו מנביון ומכבדים וכו' וע"ג הג' בחומש נתה"ש.
כ' י"ג	שחייבין עליו -- בדפוסים הג' עליהם.
כ"ב כ"ד	מבטבט -- בדפוס רעדלהיים מבצבץ.
כ"ב כ"ט	את קרבנו -- בכ"ה ובנתה"ש הקרבנו.
כ"ב ל'	חיוא חייא -- בכ"ה חיוא ול' ברא.
כ"ג ב'	עמהם לשוכה -- בכ"ה אחד מהם לשוכ.
כ"ג ה'	לעזור ולסייע -- לעזוב ולסייע נ' הדפוסים.
כ"ז ג'	ומהפך -- בדפוסים „ומתהפכך והוא בשבוש.
ל' ל"ד	וקצוהו -- בנתה"ש ומנהיך.
ל"ה ב'	שאינו דוחה -- אולי צ"ל שאינה דוחה.
	ויקרא.
ד' כ"ג	ואם במקום -- כיע"א ואם בלשון.
ה' י"ז	מאדם הראשון -- בכיע"א ובת"כ מאדם הקדמון.
ו' ח'	ומקמיו -- וכן בסוטה י"ד ב' ואולי צ"ל ומקמיה.
י"ט י"ט	מישמיר -- בדפוסים הג' מישמיר.
כ"ב כ"ה	תקייבולו -- במזרחי ובדפוס רעדלהיים תקייבו ל'.
כ"ה מ"ב	אבן הלקח -- וכן בילקוט ובפסיקתא זושרתי אבל בת"כ ובירמב"ם הלכות עבדים הג' אבן המקח ובספרי פרשת ואתחנן הג' אבן המכר.
כ"ז ג'	כשהוא אומר ואת מצותי -- בכיע"ל כשהוא אומר ולא תעשו את כל

	סימן פסוק	המצות. במרחי ובנלחין כיל כשהוא אומר ועשיתם אותם.
במדבר.	מ"ז כ'	כ"ו י"א עור בחלב מבושל — כן הוא בדפוס רעדלהיים וברמב"ן כ"ה הג' עור שלוק וע"ג רש"י שבת קט וחגיגה כד שהשתמש גם שם בלשון "עור שלוק" אף אם בענין אחר.
ראשית חלקה — בדפוס רעדלהיים בשבוש חלכה וכיש דפוסים הג' חלקה. הקריב אותם אליו — בדפוסים נוסף עוד אתר "אליר תיבת תנחומא. ומדרשו אמר — בדפוסים והמריש אומר.	מ"ז ה' מ"ז מ"ז	כ"ו כ"ו פת נפולת — פירש רש"י ב"ק צ"ט ב' פת ניסולי. נשברונסל כשאוחזין אותן. י"ג נ' י"ג — בדפוסים י"ג. כ"ז י"ז לנאלה מיד. בדפוסים ל' "מיד" וע' במרחי.
דברים.	א י"ג	
שאתם גדלקם אתו — ציל אותו באשר הוא בספרי ונראה שהנוסחא הגבוהה גדלקם אהו.		

במראה מקום.

דברים.	סימן לום	בראשית.	סימן לום
שמא חתר הגדר — ע' ערוך ערך אל וברשכ"ם בשם הילמדנו.	נ' י"ז	וכן בירושלמי מגילה פ' א' המקדה מבלי אל כלי הוא בע"ז ע"ב.	א' כ' י"א

בזכור לאברהם.

בראשית.	סימן לום	בראשית.	סימן לום
ברש"י דפוס קושטנינא — וכן במירוש אלמושינינו.	כ"ב כ"ז	ויקרא רבה — אהרן, מרשה י"ב. שמות.	מ"ט מ"ז
ע"ג לשון רש"י בשבת ק"ט דה ולא ימרוף.	ל' ל"א	מרעה הגירה — ע"ג מנילה ג' ת"י ירמיה מ"ן ב' זכריה י"ב י"א אסתר א' ב'. ת"ל ששת ימים — וכן בנוס' ל' רש"י אשר תעתיק אור יצוה בהל ססודם.	ד' כ"ז
ויקרא.			
בחיל — וכן הוא ברש"י לפרשת פה. וע' במיני תרגומא — ע"ג באותב נר.	מ"ז י"ג כ"ה ב"ח		

לוח טעיות הרפום.

בפנים פירוש רש"י.

עמוד טוכה	טעות	ל"ל	עמוד טוכה	טעות	ל"ל
ד	ז	עליהם — עליהם.	כ	כ	האש כ' — ה כאש.
8	ז	שכתב — שכתב.	קב	מז	בגן — כגון.
16	כח	כמו — כמו.	256	ג	חק האחת — חקה אחת.
20	ו	'הוא — והוא.	קכט	כו	לעניים — לענים.
22	כט	מא לו — מא לו).	קלו	ג	כלכם אלו, — כלכם, אלו
28	יח	הכנה — הבנה.	310	יב	בגו. לנו — בגו לנו.
כה	יז	שרי. מי שדי — שדי. מי שדי.	314	ד	'ובכל ממונד (ו) ובכל ממונד.
לד	יז	תרנום — תרנום.	קנט	יב	צריך למחוק שני הנקודות המפרידות
130	יד	הרבההן — הרבה הן.	אשר בין, "מכם" לתיבת "כי."		
מא	יט	כפרק — כפרשת.	320	טו	כמשמה — כמשמא.

במראה מקום.

עמוד לוח	ק	למ	מדות — טעות.	עמוד לוח	ק
284	לד	ציל תהלים ז.	קנו	יח	מכות י' — יט) מכות י'.
294	ט	ציל תוס ד"ה בעשרה.			

בפירוש זכור לאברהם.

עמוד טוכה	ק	ה	לינתק פירוש — לינתק בערות פירוש.	עמוד טוכה	י		
250	ג	שלע — שלא.	קא	א	כי — סדרש.		
		מלכים — *מלכים.	קלב	ח	לויסה — לויסה.		
		הזים — הים.	264	ט	אות, "כה" — "כו."		
		אומריים — אמוריים.	קלט	יב	אות, "כו" — "כה."		
		accourir — accourir.	312	ח	פ' ג' — מסוק.		
		לנימטריה — לנימטריא.	316	ב	שלגל יון — של גליון.		
		י"ז — י"ד.	354	ט	"בשנת רגל" צריך למחוק תיבות הללו.		
		סארדערונג — סארדערונג.	368	ז	כי צריך למחוק.		
		נמלש — נמלש מן החרב.			בלוקטים — בלוקטים.		
		מחן — מתן.			עג ישעיה — עג *ישעיה.		
					132	ג	כי צריך למחוק.
					146	ב	בלוקטים — בלוקטים.
					208	א	עג ישעיה — עג *ישעיה.

בס"ד.

נדרשתי לאשר שאל ממני התורני היקר מ"ה אברהם ברלינער נ"י להיות מן המדעיים מעשה
ידיו להתסאר להוציא לאור פירוש רש"י על התורה היקר מפנינים, והנה ממעיות וקמטונים, מתוך
ספרים מדפוסים ישנים, ומתוך כתבי ידות אשר כמה מאות שנים נעלמו מעין כל ונממנו כמטמונים,
ונלוז אליו פירושי קדמונים, לא שזפתם עין האחרונים, ועוד הוסיף דברים נאמנים, לגלות המעיות
מהם דלה גדול הפושנים. לכן אומר יישר כחו וחילו ויהיה שבר לפעולתו, ולמצוה יחשב לאשר
ידענו לבו לקנות הספר הזה להגיה ברכה אל ביתו. כ"ד המדבר לכבוד התורה והעוסקים בה

פה ק"ק אלמאנא יום ה' ב' מרחשון תרכ"ז לפ"ק.

הקמן יעקב יוקב בלאאמ"ו מ"ה אהרן עטמלינגער ז"ל
הח"פ בק"ק הג"ל והמדינה יע"א.

בעזרה"י

התורני היקר והמופלג מהור"ד אברהם ברלינער אשר כבר רבים וכן שלמים העידו על
צדקתו ותום דרכו וידאתו הקורמת לחכמתו בקש גם ממני לתת לו שורות שתים שהן הרכה
(כפי דמיונו) להיות לו לכסות עינים לכל אשר אתו באשר נדבה רוחו להוציא פירוש רש"י על
התורה ברק ומנוסה ע"י כמה כתבי יד ופירושים ישנים גם חדשים והנה חשתי ולא התמהמהתי
למלאות מבוקשו אף כי ידעתי מך ערכי ומי אנכי להוסיף כבוד ותפארת ע"י דברי. עכ"ז אמרתי
לא אמנע טוב מבעליו ואולי יהי לתועלת קמנה ואהי כסניף לעושי מצוה לזכות הרבים. יהי
ד' עם היקר והגעלה מהור"ד אברהם נ"י וזכותו להוציא מחשבתו המתורה מן הכח אל הפועל
זכות אדוננו ראש המפרשים וראשון מן הראשונים תעמד לו ועלה מעלה על בתי התורה
והחכמה כ"ד המדבר לכבוד התורה והעוסקים בה

ק"ק אייונשמאדמ עש"ק פ' ויקהל תרכ"ז לפ"ק.

הק' עזריאל הילדעסהיימער
ח"ס הג"ל.

ידידי נ"י! מכתבו רצוף אהבה הניעני ומתוכו ראיתי כי בימים הבאים לקראתינו לשלום
 יפיק מחשבתו לרצון לאוהבי תודה אשר חשב זמן חמניהם להביא בכורי רעיוניו על מזבח הדפוס
 ונפשו אותה ויעש להוציא דברי רבנו מאוד הגולה רש"י ז"ל על התורה מחדש ואון ותיקן את
 השניאות אשר באו ע"י כותבי ספרים והדפוסים לפירוש הג"ל כאשר נדפס לפנינו עד עתה
 ושרח ויגע להמציא תרופה להעמיד דברי רש"י ז"ל על מכונם ע"י כ"י הממונים בעקד הספרים.
 ואמר מה נכבד היום בהגלות יקד תפארת דברי רש"י על התורה כאשר יצאו מפי אביר
 הדעים, נשף ידידי נ"י ברוח עזה את מטרה האופל אשר כסה עד היום דברי שר התורה, מכארי
 חגרו בעז מתניהם לפרש ולהרחיב דברי רש"י ז"ל בכמה מקומות ולא מצאו מי באר, יען שניאות
 המדפיסים וכותבי ספרים עמדו בינותם. זה שנים החל רוח תבונה להרים מכשול מפירוש רש"י
 על התורה באורח אשר הלך ידידי נ"י ע"י האדם הגדול רב פעלים ר' אפרים זלמן מרגליות ז"ל
 בספרו שם אפרים, בו חקן בצח שכלו הרבה מאמרים וחכם עדיף מגביא, כי כאשר פתר בן נמצא
 כמה פעמים בכתיבת ידות. אמנם מי שלא ראה וחקך בכתבי ידות הנמצאים לפירוש הג"ל לא
 ימצא מנוח לתקונו, יען עשהוונותיו שזממות הנה והנה אם למטרת האמת הגיע פעלו ועבודתו.
 והנה ידידי נ"י שנם את מתניו תנומה לא נתן לעיניו אסף וקבץ עד מקום שידו מנעת
 חיקונים והוספות מכתבי ידות וגם מדפוסים ישנים וגם חדשים נוסחאות ונידסאות שונות, ועוד
 הראה בעין סקירה על דברי רש"י הנאמרים בתלמוד ביותר ביאור, בהם ימצא הקורא נופש להבין
 אמרי דעת קושט דברי אמת מה פעל ועשה רבנו שלמה בקוצר מלין בכמה מקומות. ואברהם
 הולך הלך ונסע עם הקורא אל העץ לתראות המקור מאשר שאב רש"י ביאורו. והנה כאשר ראיתי
 כי חסן ד' בשלשה דרכים אלו בידו הצליח לכן גם די, יד כהה, חסמוך אותו להעלות לרצון
 בכורי מעשיו אל מזבח הדפוס. — ואתם אוהבי תודה ושותרי תושיה אל נא תמנעו טוב מאברהם
 כי לא מן האנשים המתוהרים חלקו, מוציאים רעיוניהם לאור להקיא בשם עלי אדמות, כי מאז
 הכרתיו כי ירא אלהים הוא ובמצותיו חסן מאוד ולכבוד התורה יגיעתו, קחו את ספרו בכסף מלא
 למען יבצע את מנחתו לנוסף עוד ידו שנית לפנות דרך לעשות מעקשים למישור בפירוש רש"י
 ז"ל על נביאים וכתובים כאשר עשה, „בזכור לאברהם“ הניתן לפניכם היום, ואתם מדפיסים ומסרי
 ספרים תוהרו באזור מסגי נבול רעוה אשר קנה אברהם בעמל ויגיעה רבה, להדפיס „זכור לאברהם“
 בלתי רשיון המחבר נ"י.

פִּילֵעֲדֵנֶע י"ב תשרי תרכ"ז לפ"ק.

ישראל מאיר בלאאמי מו"ה יהודא נ"י פִּרְיִימָאן

חוסף הג"ל.

A FINE IS INCURRED IF THIS BOOK IS NOT RETURNED TO THE LIBRARY ON OR BEFORE THE LAST DATE STAMPED BELOW.

463655
DEC 2 1978

~~CANCELLED~~

~~STALIN STUDY CHARGE~~

STALIN STUDY CHARGE

~~STALIN STUDY CHARGE~~

CANCELLED
9 1978

BOOK DUE - WID
588 1120
JAN 31 1978

HD WIDENER

HW ME86 D